De Tweede Ronde. Jaargang 6

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 6. Bert Bakker, Amsterdam 1985

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007198501_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

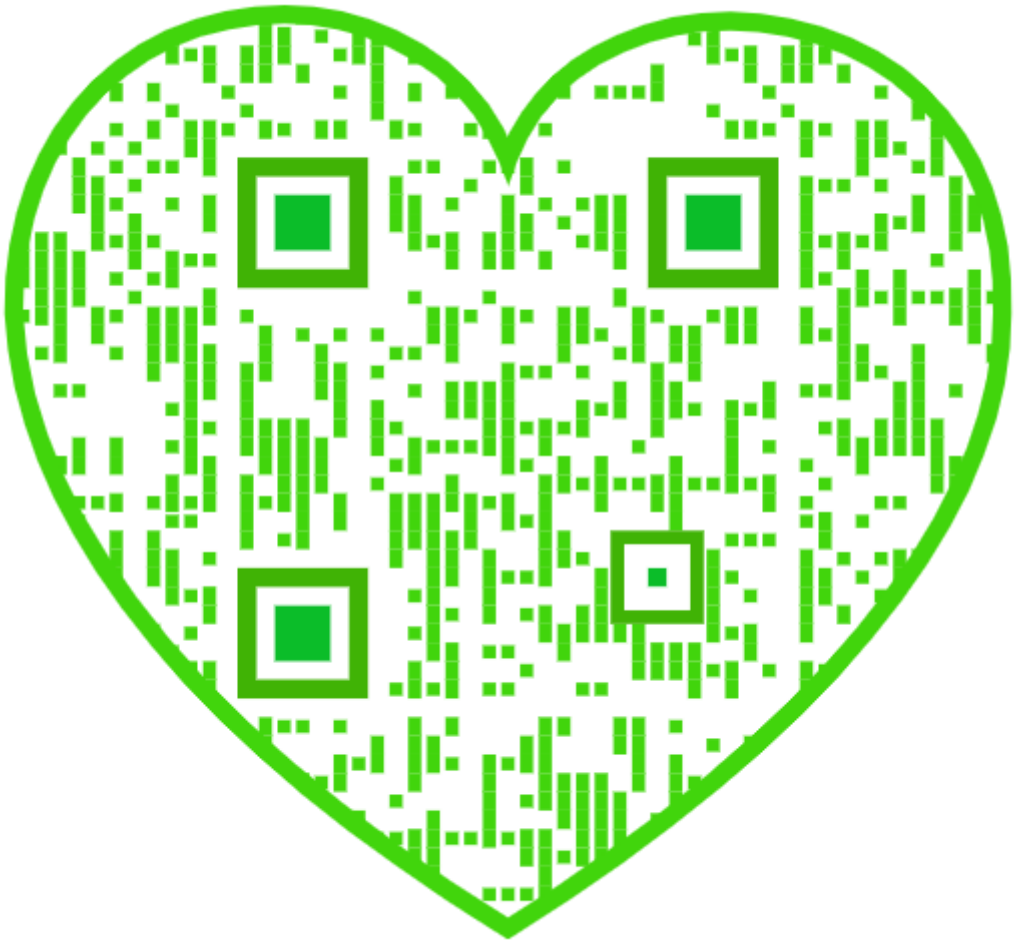

[De Tweede Ronde 1985, nummer 1]

Voorwoord

In dit Lentenummer is de gehele rubriek *Nederlands proza* ingeruimd voor één lang, autobiografisch verhaal uit de nalatenschap van Hans Lodeizen, een uniek document voor zijn bewonderaars dat wij, dankzij de bereidwilligheid van de familie Lodeizen, in Nederland presenteren, nadat het al - voor een te select publiek - verschenen was in het uitstekende, aan de Nederlandse letteren gewijde tijdschrift *Dutch Crossing* van het Department of Dutch, Bedford College, Londen.

In *Nederlandse poëzie* werk van o.m. Donnee (opnieuw met Tien gedichten), Doorman, debutante Esther Jansma, Renée van Riessen, Rosen, Voeten, Warren en Westerbos. Evenals Kees Stip in *Light Verse* (waarin ook Knepper, de strip van Charlotte Mutsaers, Drs. P met de zijnen en Rawie) hebben enkele van genoemde dichters zich laten inspireren door Griekenland, daarmee aansluitend bij de overige inhoud van dit tweede Hellasnummer, waarop gastredacteur Hero Hokwerda een krachtig stempel heeft gedrukt.

In het vorige Griekse nummer stond Kaváfis centraal, nu Kóstas Karyotákis, die vertegenwoordigd is met drieëntwintig gedichten en kort proza. Ook Karyotákis' vriend en tijdgenoot Rómos Filýras is prominent aanwezig met proza (een aangrijpend stuk over zijn verblijf in het gekkenhuis) en poëzie. De Griekse Nobelprijswinnaars ontbreken niet: van Elýtis zijn vier vroege gedichten opgenomen, Seféris-vertalingen staan in *Anthologie.* In *Vertaalde poëzie* voorts werk van anonieme volksdichters, van Kóstas Móndis, Jánnis Rítsos (wiens picturale kant men kan leren kennen in *Tekeningen*) en Sikelianós.

De rubriek *Essay* bevat bijdragen over Elýtis, Karyotákis en over de Griekse ‘blues’ (rebètika). In *Vertaald proza* behalve het genoemde, bespiegelingen van Kaváfis over poëzie en moraal, en een recent verhaal van Sákis Papadimitríou.

Ook dit nummer kon weer extra katerns bevatten dankzij steun van de Griekse ambassade en de belangeloze medewerking van enkele specialisten.

Redactie

Nederlands proza

Oratio pro Domo*
Hans Lodeizen

Een man zijn huis - een man zijn kruis
spreekwoord

Scarsdale, September 1947

O Menschenwesen, du wunderliches!
Du Lärm auf dunklen Gassen!
Nietzsche

- De avond begon te vallen, terwijl ik naar huis fietste.

* * *

He could hear his heart beat
W. Somerset Maugham

Mijn naam is Joachim. Mijn vader was makelaar in effecten te Wassenaar, en tamelijk gefortuneerd. Mijn moeder was een stille, mooie vrouw, tenger van bouw en zwijgzaam, en van haar hield ik het meest. Voor mijn vader had ik respekt. Van mijn leven tot mijn tiende jaar herinner ik me niets. Ik weet alleen hoe ik eens langs de kerktoren en door het park naar school liep, zoals gewoonlijk, en dat ik plotseling bemerkte dat het herfst was en dat de bladeren vielen, en dat ik toen bedacht dat ikzelf een mens was net zoals de andere mensen om mij heen, en dat ook ik eens een leven zou leiden als hen allen. Toen hoorde ik de kraaien krassen, die om de kerktoren vlo-

* *Dutch Crossing, het uitstekende blad van het Department of Dutch, Bedford College, University of London, had in 1983 een belangrijke literaire primeur door de publikatie, in drie achtereenvolgende nummers (19, 20, 21) van nagelaten werk van Hans Lodeizen, te weten: lange, rijmende jeugdgedichten (in 19), een autobiografisch verhaal* Oratio pro Domo *(in 20) en een rijmspel* De duivel en de avonturier *in (21).*
Deze smetteloos bezorgde publikaties werden mogelijk gemaakt door toedoen van Alfonso Montuori, neef van Hans Lodeizen en gedurende enige jaren student aan het Department of Dutch.
In overleg met Mr. Montuori en de redactie van Dutch Crossing werd De Tweede Ronde *de eer gegund in dit nummer het autobiografische verhaal, dat van het nagelaten werk stellig het interessantste is, over te nemen (met weglating van de filologische details inzake doorstrepingen en paginering).*
(Red.)

gen en tussen de bomen van het park neerstreken als grote zwarte bladeren vallend van de toren. En ik greep mijn tas met boeken stevig onder de arm, als om me van haar realiteit te overtuigen. Ik was zeer gelukkig. Met die dag begon mijn leven.

Toen ik de lagere school afgelopen had zond mijn vader me naar het gymnasium, en daar studeerde ik zes lange jaren latijn en grieks, plaagde mijn leraren, flirtte met meisjes en deed alles wat een welopgevoede gymnasiast behoort te doen. -

II

Het zijn de slechtste vruchten niet waaraan de wespen knagen - spreekwoord

- Van den beginne aan ben ik er op uit geweest, mijn leven naar een van tevoren opgemaakt plan te bouwen. Alles wat ik deed, was deel van een schema, en ik was steeds de toeschouwer van alles wat ik deed. Het was alsof de wereld een boek was waarin ik de hoofdrol speelde - niets was zo belangrijk als mijzelf en de hele wereld met haar tragedies was eigenlijk niet belangrijker dan het toneel: al het andere was landschap - atmosfeer. Ik besteedde dan ook vele uren en vele dagen plannen makend voor mijn toekomst - op mijn bureau lag een dikke map met schema's en jaartallenlijstjes, met de datums voor het verschijnen van mijn respectievelijke boeken, met de jaren aangewezen voor liefdesavonturen, en de jaren bestemd voor werk. Ik was vastbesloten van mijn leven iets heel bijzonders te maken - iets ongekends. Tot mijn veertiende jaar was het programma nog vrij eenvoudig. Ik wilde philosophie leren; daartoe had ik een nuttig boekje gevonden: Dr. Bierens de Haan had het geschreven, en het was getiteld: *De Weg tot het Inzicht.* Die titel beviel me, het gaf me genoegen, de Weg tot het Inzicht in mijn gedachten te zien, met mijzelf die daar helemaal in de aanvang stond, onwetend, beklemd door vragen, gemarteld door verlangens. Maar met iedere stap op die lange, stille en lichte weg zou mijn zekerheid groeien, en op het eind zou ik door een zalige, sterke alwetende Rust worden ontvangen. Ik hield van de Weg tot het Inzicht, ik had die Weg nodig, zo dacht ik. Behalve philosophie nam de biologie een grote plaats in. Ik stelde me voor zo ongeveer vier of vijf artikelen te publiceren over mieren, allemaal kleine ontsluieringen over het intieme

leven van de mieren, zoals Wasmann en Forel die geschreven hadden. Dan wilde ik ook nog de Rotatoria onderzoeken, die kleine raderdiertjes die me zo wonderlijk hadden verrast, toen ik ze op een regenachtige namiddag onder mijn kleine microscoop ontdekte. Ik wilde weten wat dat ‘rode oog’ van Kolifer Vulgaris beduidde. Ik moest toch *iets* hebben dat richting gaf. Vervolgens wilde ik de bacil of het virus van Mond en Klauwzeer, Stomatitis, ontdekken. Ik zag mezelf al op een geleerde vergadering mijn triomf verkondigen: de veertienjarige geleerde, de redder der mensheid; en in de nieuwe editie van Paul de Kruif zou ik het Extra Hoofdstuk krijgen. En dit was nog niet alles; ik had nog iets heel speciaals te bewijzen, dat de maan ééns uit de aarde kwam, en dat zij bewoond was, zoals de Dolittle-boeken vertelden. Dr. Dolittle was herboren - *ik* was dr. Dolittle. Bij alles wat ik deed was ik dr. Dolittle; ik *kon* alleen maar werken en studeren, *omdat* ik dr. Dolittle was.

En behalve dit alles had ik een schema met de boeken erop die ik bestuderen wilde: van geschiedenis tot celleer en van wiskunde tot latijn. Ik schreef een dagboek.

Op een morgen was ik wakker geworden na een droom waarin een vriendje vieze dingen met me deed, en ik had voor het eerst een zaaduitstorting gehad. Dit voorval behandelde ik als de monniken in het klooster doen - en ik nam me heilig voor, van mijn leven een voorbeeld te maken hoe een man heel zijn leven kuis kan blijven. Ik verzon mechaniekjes die me 's nachts wakker zouden maken bij een erectie. In mijn dagboek noteerde ik wat ik dacht en deed. Ik nam het geval zeer ernstig: stel je voor: een Jonge God, zoals ik, plotseling door zó menselijke dingen overvallen, in de rug gestoken: ik wilde me niet overgeven.

In September, toen de regen bij stromen viel en de bruine bladeren op de grond hun deken spreidden, waar het zo heerlijk was doorheen te lopen, toen de weemoed, die bloedrode dahlia in mijn hart begon te bloeien, kwam ik eens bij schemering thuis, pakte papier, en schreef *Het Natuurlijk Scheppingsverhaal.* De geschiedenis van dat boek zou te lang zijn om hier over te vertellen, en ook te vervelend. Ik had een boek ontdekt dat ik trachtte te evenaren. Want nadat ik *De Weg tot het Inzicht* was afgegaan, en in het eind de Zoete Rust me was overvallen, doch slechts voor enkele uren, stapte ik naar Dijkhoffz en zei tot de bediende: Ik zou graag een boek hebben over philosofie, maar voor den beginneling. ‘Welzeker mijnheer,’ zei hij, glimlachte, en snelde op met een ladder. Hij klauterde tegen de

boeken aan, pakte een boekje van de bovenste plank, en las luid: ‘Spinoza, *Ethica*: dat is een goed boekje voor een beginneling.’ Hij deed een stap naar beneden en gaf het mij. Ik bladerde door de Stellingen en Bewijzen, en voelde hoe ik alleen al door te bladeren meer philosophisch en zekerder werd. De man op de ladder reikte me een stelletje andere boeken, Wolfs *Inleiding tot de Wijsbegeerte*, maar dat was te duur, Leibnitz' *Monadologie*, Oswald Spengler, en tenslotte met de uitroep ‘Ah! dat is wat U bedoelt!’ een klein blauw bandje met gouden letters. Van het eerste moment af dat ik het zag was het me sympathiek: Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*. Ik keek erin: de photo van de schrijver, het witte papier, de prettige druk. Ik keek naar de prijs: 75 cent. De bediende oreerde van de ladder: ‘Dat is precies wat U hebben moet: 75 cent, een goede editie, een uitstekend boekje voor beginners en smakelijk gebonden. U zult niets beters kunnen vinden.’ Nu, daarvan was ikzelf ook wel overtuigd, en ik liet het inpakken, betaalde, en ging heen.

Ik heb als dertienjarige jongen de hele *Zarathustra* van Nietzsche gelezen. Al die donkere herfstmaanden leefde ik in haar onrustige atmospheer, zonder ook maar een woord van het geschrevene te begrijpen. De toon, de beelden van dit boek hebben me van de eerste lezing af aan verontrust en gebonden. In mijn *Natuurlijk Scheppingsverhaal* (de titel was ontleend aan een boek van Ernst Haeckel) beschreef ik het ontstaan der wereld uit de twee elementen, het denken (cogito) en het doen (facio), in een gezwollen en quasi ‘poëtische taal’ met zeer veel ‘oh’ 's en ‘ach’ 's en ‘heerejees’, maar alles even subliem en onsterfelijk, zo dacht ik. Daarna schreef ik een lang gedicht dat de weg tot het geluk behandelde, en tenslotte - een morphologische verhandeling over de erectie der penis. Toen het verschijnsel der puberteit zich voor het eerst bij mij voordeed, was ik beschaamd en vastbesloten een gevecht aan te gaan met mijn primitieve driften. Ik probeerde wakker te worden bij wellustige dromen, om polluties te voorkomen, net zoals die geestelijke bij Buffon. Maar toen ik zag dat ik zelfs overdag mijn wellust vaak niet kon tegenhouden, kocht ik een leerboek der anatomie (Heules boek) en begon het mechanisme der erectie te bestuderen. Dit was het onderwerp van mijn geïllustreerde verhandeling. Ik was trots: dit was een overwinning.

Mijn Nietzsche kwam na een jaar aan haar einde. Ik bracht een slecht rapport naar huis, en mijn vader schold dat die dwaze lectuur daaraan de schuld was. Uit wraak - ik moest op *iets* wraak nemen,

verscheurde ik mijn kleine elegante uitgaafje van *Zarathustra* tot snippers. De volgende week kocht ik een nieuwe uitgave, en die is nog steeds in mijn bezit. Ze is echter niet zo mooi, en heeft geen gouden letters.

In Mei van het volgende jaar brak de oorlog uit.

Ik was voor een tijdje in Den Haag, en deed mijn eindexamen. Ik hield van verandering. De duitsers hadden mij uit de oude sleur gebracht, en dat beviel me. Natuurlijk moest ik niets van ze weten, want het is interessanter een vijand te hebben dan een vriend. De duitsers waren een bron van avontuur. Altijd had ik er naar verlangd op aarde iets te bezitten dat ik hartgrondig *haten* kon, en nu had ik het. Ik haatte de duitsers en was gelukkig.

Ik ontdekte Arthur van Schendel, en zijn dromerige, wondermooie taal boeide me geweldig. Ik schreef een bundeltje *Overpeinzingen uit mijn land*, misschien het eerste niet totaal verachtelijke dat ik produceerde. Het was een gelukkige tijd. Ik was veranderd.

III

Mijn vader had een boekenkast vol bekoring. Vele dagen bracht ik door tussen de donkere rijen van boeken, en elke band verborg een ontdekking. Ik zocht erotische geschriften, sexuele plaatjes, mooie uitgaven en oude banden, wijsgerige verhandelingen, en geheimzinnige boeken vol met raadselachtige dingen. Ik vond alles wat ik zocht. Al mijn dagen waren gekleurd door wat ik las; of het waren de gedichten van Keats of die van Jacques Perk - of anders dat duistere boek van Kant, of Spenglers *Ondergang van het Avondland.* In deze boekenkast ontdekte ik Schopenhauer. Van het eerste ogenblik af was hij mijn philosooph. Nietzsche fascineerde mij, maar ik begreep hem niet; Schopenhauer begreep ik, en ik bewonderde hem. Hier zag ik iemand die dezelfde houding tegenover het leven had aangenomen als ik van plan was te doen - en mijn verzet tegen de zinnen had een droefheid in me teweeggebracht die gemakkelijk te overreden was door het pessimisme van Schopenhauer. In mijn zak droeg ik een papiertje waarop zijn meest kernachtige uitdrukkingen stonden, om ze altijd bij me te hebben, en zo nodig te raadplegen. Ik leefde werkelijk als een monnik toen ik jong was. Het deed mijn hart goed, te lezen ‘Alles stroomt naar het niets en het leven ver-

gaat in een ogenblik' - ik was blij iemand gevonden te hebben die de moed had te formuleren wat ik zo duidelijk voelde: dat het leven maar vergeefse moeite was, dat de dood ons allen wacht, en dat de Roem, de echo van de roem het enigste geluid is dat we in de wereld van het Niets ooit kunnen teweegbrengen. En ik had me vast voorgenomen, die echo teweeg te brengen. In die dagen was ik belust, veel te leren, en ik leefde temidden van boeken. Mijn droefheid was mijn troost; het spel van mijn zinnen was mijn vijand. En in het leven van een man is de vijand altijd veel voornamer dan de vriend.

Gaandeweg steeg mijn droefheid, en ik herinner me de donkere maanden van December, dat ik mij bewust werd van mijn hopeloze, peilloze melancholie. Ik begreep de houtsnede van Dürer, waar de vrouw is afgebeeld met het hoofd tussen de handen, Melancholia geheten. 'Waarom ga ik door met dit leven?' zo dacht ik, maar mijn weemoed en nostalgie waren zo oneindig en alomvattend, dat ik met open ogen als een dode was. Ik kon niet handelen meer, de eindeloze droefheid wiegde mijn ziel. Ja, ik weet wat zwaarmoedigheid is. Ik weet wat het is, onder een grijze hemel te zitten, en het hart doet zeer in de borst, en er is niets meer in de wereld, in de hele, grote wereld dan dat hart dat pijnt en de lucht die zo grijs is, zo grijs - Ik sloot mijzelf op in de band van de boeken. 'Waarom ga ik door met dit leven?' dacht ik.

Ik herinner hoe ik fiets door de lange straten met de bomen waarvan de bladeren rood naar beneden vallen en ritselen op het asphalt.

Ik herinner de boekwinkels donker om vijf uur namiddag - het is nog één uur vóór zes - met het geheim der grote mannen, het vilten papier, en de trage vinger die over de pagina glijdt. Hoeveel is dit boek? Drie vijf en zeventig? Maar dat is te veel! Dat is te veel!

Ik herinner de meeuwen op de Vijverberg en hun geschreeuw wanneer je ze niet zien kunt. Ik herinner de lange dagen op school, Xenophon, geschiedenis, gymnastiek.

Toen kwam het, dat ik eens, zoekend als een ontdekker in mijn vaders boekenkast een zwart boek ontdekte, met grote letters: Stephan Zweig: *Bei Meister Ihres Lebens*: Casanova, Stendhal en Tolstoï, en ik las het leven van Casanova, Stendhal en Tolstoï. En al lezende zag ik mijn ideaal weerspiegeld, in Casanova, in Stendhal en Tolstoï.

In de tram van school naar huis gaande - het was voorjaar en de merels zongen overal - bedacht ik eens dat Casanova's leven

beter was dan het mijne, en dat al de problemen die mijn leven had, voor Casanova niet eens bestaan hadden. Deze man die zo geleefd had dat hij iedere dag *wilde* herinneren! En dan ik...

Ik zocht naar de Memoires van Casanova en vond de editie Garnier waarin de fijne plaatjes zijn van de Maillart. Deze plaatjes wekten mijn nieuwsgierigheid, omdat er dikwijls pikante situaties op afgebeeld waren met naakte meisjes in achttiende-euwse gratie. Maar mijn frans was te slecht om het hele boek te lezen, en daarom ontcijferde ik alleen de tekst rondom de plaatjes. Dat is hoe ik frans leerde.

Toen ik Casanova goed overdacht had, en Stendhal naast hem plaatste, trok de grotere delicatesse en fijnheid van laatstgenoemde me aan, en ik besloot dat een dergelijk leven toch eigenlijk nog meer waard was. Ik had hier Zweig aan mijn zijde. Van Stendhal las ik niets tot veel later, maar de houding van de mens als ‘observateur du coeur humain’ trok me aan. Ik wilde me graag buiten het leven plaatsen, er boven. Ik zag in Stendhal nog niet zo zeer de minnaar als wel de schrijver. En ik wilde schrijver worden, schrijver van beroemde boeken. Iedere biographie las ik als een handleiding.

Maar de droefheid en verlatenheid woekerden in mijn hart, en teleurgesteld, keerde ik mij als laatste redding tot Tolstoï. Het morele peil was tenslotte het enigste -.

De zomer liep op haar einde. De bomen zagen donkergroen, en de vogels zwegen. In de late namiddag waren er onweders, die als onheilspellende aankondigingen van de winter klonken. Bij zo'n onweer kreeg ikzelf weer macht, en uitziende op de bomen die zwiepten in de wind en dropen van de neerkletsende regen, terwijl het ratelde en de bliksem om de oren sloeg - zat ik met mijn open vulpen, en noteerde de fragiele gedachten, die, gebroken en misvormd tot woorden stolden, op het papier... Ik had macht, op zulke ogenblikken, ik voelde me als de bliksem zelf, die over de mensheid zou slaan, en die zoals Nietzsche voorspelde de geschiedenis in twee delen zou verdelen. Doch als ik later langs mijn woorden als langs een ladder neer trachtte te klimmen tot de bron van mijn zalige momenten - wanneer de nood groot was -: dan voelde ik hoezeer een mislukking was, alles wat ik deed, en ik was zeer droevig.

En eindelijk was het herfst. In de regen naar huis fietsend, mijn tas met een riem op de bagagedrager gebonden, op mijn oude trouwe Stokvis met terugtraprem, besloot ik de *ene* verlossende novelle

over mijzelf te schrijven, chaotisch als Dostojevski (ik had hem nog niet gelezen), en eerlijk als Tolstoï. Ik wilde de draak baren die in mijn lichaam was bevrucht, en mijn lang opgespaarde emoties ontspannen. Thuisgekomen rangschikte ik de papieren op mijn schrijftafel, nam de pen en begon te schrijven. Het was een lange geschiedenis, die na een dramatische confessie met zelfmoord eindigde. Het was de geschiedenis van mijzelf. Avond na avond, dag na dag verstreek. Het werd November, het werd December - ik werd niet verlost.

IV

Onder de boeken die ik vond in mijn vaders boekenkast waren er een paar die al gauw mijn favoriet werden. Zo was daar Schnitzlers *Reigen*, dat ik vertaalde, Strindbergs autobiographie, en Frank Wedekind, speciaal *Frühlings Erwachen.* Ik zal nooit vergeten wat dat boek me deed. 's Avonds, mijn huiswerk zoals gewoonlijk ongedaan opzijschuivend, begon ik het te lezen, en eindigde het in één adem. Ik was zó volkomen verslagen dat ik verscheidene dagen in de meest hopeloze zwaarmoedigheid verkeerde, een zwaarmoedigheid zoals ik die nooit gekend had, en zoals ik nooit meer hoop te kennen, de volslagen hopeloosheid en het laatste Helaas! tot werkelijkheid geworden. *Frühlings Erwachen* zei iets dat ik begreep, iets dat ik niet kon verdragen, iets dat me herkende, ontroerde - tot niets. Het lezen van dit toneelstuk was een waarschuwing die ik niet meer heb vergeten: nooit me te laten gaan, nooit mezelf te verliezen bij wat ik ook lees. Van die datum af ben ik voorzichtiger geworden - en hopelozer.

Een ander boek dat ik vond en niet ongelezen liet was een in het duits geschreven, geïllustreerde zedengeschiedenis. Hier was de nadruk gelegd op de 20ste eeuw, en de auteur vertelde met zichtbaar genoegen anecdotes en schandalen die de ‘erotiek der eeuwen’ in een duidelijk, misschien té duidelijk licht stelde. Maar niet té duidelijk voor mij! Van het moment af dat ik mijn aanvallen van onverdragelijke melancholie, mijn lange namiddagen van droefheid begon te krijgen, gaf ik mijn plannen tot kuise levenswandel op. Het leven was niets: waarom zou ík iets trachten te zijn wat niemand respekteert, en dat me alleen maar last bezorgt! - zo dacht ik.

Ik las Forel's *Die sexuelle Frage*, en leerde wat hoeren waren, wat polluties en wat onanie. Tot die tijd had ik nooit onanie gepleegd,

maar niet uit matigheid. Mijn phantasie ging in excessen, doch mijn lichaam bleef ten achter. Ik remde mezelf steeds te veel om ooit tot zaaduitstortingen bij dag te kunnen komen. Bovendien maakte mijn grote opwinding dat ik 's nachts op het hoogtepunt van mijn dromen wakker werd, en het niet meer tot polluties kwam. De grote zaadophopingen veroorzaakten krampen in de lies - een zeer pijnlijke aandoening, waarvan ik tot op de huidige dag nog niet geheel en al bevrijd ben. Ik was een onanist - maar niet de facto. Ik deinde tussen melancholie en droom, ik leed zolang ik leefde, en leefde alleen nog maar in de droom.

Zo dan - toen het tegen Kerstmis liep, en de witte sneeuw alles - behalve mijn ziekte - bedekte, en de novelle mislukte, en mijn hart zwaarder en zwaarder werd, draaide ik mij om, keek terugwaarts, en *overzag* mijn leven. Alles wat ik ontwaarde was ontbinding, verrotting en mislukking. Ik was met grootse plannen en volle zeilen uitgevaren, toen de middag hoog stond en de grote wind zeewaarts stuurde. Nu was de nacht gevallen en de zeilen hingen slap, het land was ver en het voedsel gegeten. Er was geen water meer voor mijn droge mond. Het was midwinter. De eindeloze roerloosheid van sneeuw en middernacht was om mijn heen. Mijn ontdekkingsreis was mislukt, het land verdwenen.

Ik maakte een knoop in een lang touw, verscheurde alles wat ik geschreven had, hing het touw aan een balk op de zolder, wachtte tot de kerstdagen voorbij waren, om het geluk van de anderen niet te verstoren en - hing me *niet* op.

V

No use to talk to me
A.E. Housman

Wat het eigenlijk was dat me in leven hield, weet ik niet. - De zomer tevoor was ik van huis weggelopen, of beter: weggefietst. Mijn rapporten begonnen met de verwaarlozing van mijn werk slechter en slechter te worden, en tenslotte bleef ik zitten. Op een morgen vlak vóór de grote vacantie vond ik bij de ontbijttafel een grote enveloppe van de school. En ik wist wat dat betekende. Boven op hun slaapkamer sliepen vader en moeder. Ik pakte wat brood in een boterhammenpapiertje, haalde van mijn kamer een schrift, en kuste vader en moeder goedendag. Het was een vaarwel. We fietsten naar

school, mijn broer voorop. Ik zag hem het hek naar binnen zwaaien, maar ik fietste rechtdoor. Ik was een week van huis. Ik ging per trein naar Amsterdam, verkocht bij een jood mijn gouden tientje en ging in een pension. Mijn fiets was per goederenwagon meegekomen, en na het avondeten ging ik door Amsterdam. Ik had dat gevoel dat ik zo dikwijls later heb gehad, van avontuur, van het onbekende, van de verborgenheid. Op de hoek van een gracht stond een meisje. Zonder veel verborgenheid riep ze me en hield mijn fiets aan. Ik had een vermoeden wat ze wou, hoopte het, maar was niet zeker. Het was een hoer. We kwamen een prijs overeen en ik ging naar binnen. Haar kamer was boven een kroeg en ik hoorde gezang en de glazen klonken. Ik gaf haar een tientje en ze ging naar beneden om het te wisselen. Vijf minuten later kwam ze naar boven, trouw, met het geld. Ik had de kamer bekeken, intussen. Een waskom, aan de wand een paar photo's uit een geïllustreerd blad. Een divan; geen bed. Het portret van een matroos stond op de wastafel tussen een tandenborstelhouder en een asbak met peukjes. Ze kleedde zich uit. Ze ging op mijn schoot zitten. Ik zei niets, en bekeek haar. Het was het eerste naakte meisje dat ik zag. Toen ze tenslotte rilde vroeg ik: ben je koud?, en ze begon zich weer aan te kleden. Terwijl ik toekeek bedacht ik dat dit wellicht voor het laatst was dat ik een naakt meisje zou zien, en ik werd droevig toen ik alles zag verdwijnen; haar heupen, haar borst, haar dijen. Ze zag dat ik honger had en gaf me melk en boterhammen. Ook pakte ze brood in een papier en stopte het in mijn zak. Het was bijna donker toen ik naar buiten kwam. 's Nachts in mijn bed was ik onrustig en woelde, vechtend met het gevoel dat ik naar haar terug moest gaan.

Van Amsterdam trok ik per fiets door het land naar Ede, na een bericht naar huis te hebben gestuurd. In Ede raakte mijn geld op en 's avonds op de heide liggend schreef ik een serie slechte sonnetten. Ik zie nog hoe ik overdag door het kleine stadje liep, en de soldaten benijdde die met de hoeren uit dorsten te gaan. Ik was bedeesd, zat op een caféterras en sloeg het dorpsgewoel gade. Was het niet vreemd dat ik later Ineke moest ontmoeten die tezelfdertijd in Ede was, en met een soldaat meeging? We zijn elkaar misschien op straat voorbijgelopen. Wonderlijk is het leven in elkaar gewoven.

Tenslotte keerde ik naar huis. Toen ik doodmoe, 's avonds om twaalf uur aanbelde, en in de armen van mijn moeder viel, huilden wij beiden. Ik was terug. Alles was ‘vergeven en vergeten’. Misschien voor hen! Voor mij niet: hoe zou ik immers kunnen vergeten!

En dan was daar de muziek. Ik kan onmogelijk al die jaren terugdenken, zonder me te herinneren wat de muziek voor me betekende, temeer daar de muziek nog steeds zoveel betekent, en zij waarlijk het enigste punt is waarin ik niet veranderd ben. Muziek heeft deel van mijn leven uitgemaakt zover als ik terug kan zien. In den beginne was mijn geliefkoosde componist Mozart, en 's avonds in bed of op een zomerdag door de tuin slenterend componeerde ik in gedachten hele symphonieën, en verzon ik de vriendelijkste melodieën. Toen ik wat ouder werd kreeg ik het gevecht te leveren: tussen muziek of schrijven. Diep in mijn hart wist ik, dat ik alleen maar in muziek kon zeggen wat ik wist. Mijn gevoelens stonden buiten de realiteit, en er waren geen beelden om ze mee aan te duiden, er was geen geschiedenis of verhaal mee verbonden. Ik kon niet pianospelen. Tenslotte besloot ik, componist te worden. Ik kocht notenpapier, en op de boekenmarkt vond ik een goedkoop muziekleerboek. Vele middagen achtereen zat ik voor de piano, luisterend naar de melodieën die er in mijn hoofd zongen, en proberend hen weer te vinden op het strand van de toetsen. Zo maakte ik muziek bij een lied van Goethe: *Der du von dem Himmel bist,* zeer slechte muziek weliswaar; en componeerde ik een ouverture: de *Zee-ouverture.* De melodieën waren ontstaan tijdens een strandwandeling. Ik stond in de sterke wind boven op een duin en zag de grijze en bijna witte zee, ik keerde me om en zag de duinhelm wuivend en ver weg wat bomen en de stad. Weer keek ik naar de zee, en ik hoorde muziek, en ik wist dat het altijd muziek zou zijn die ik zou horen, altijd muziek; ook als ik ze als heel andere dingen zou horen, als sprookjes misschien of als dichtregels, of als het vallen van tranen: - altijd muziek.

VI

Waarom ik in leven bleef, weet ik niet, maar zeker is het dat ik zonder muziek er nu niet geweest zou zijn. Misschien was het de muziek, waarvoor ik leefde. Misschien was het de weemoed, die men alleen in muziek vindt. Genoeg! Ik bleef in leven, en wie de slimme verleidster was, geeft niet. Tussen Kerstmis en Nieuwjaar liggen de donkerste dagen van het jaar, en één van die dagen ben ik bij mijn moeder in huilen uitgebarsten, en heb ik het haar gezegd dat mijn leven een mislukking was. Ik was, geloof ik, zeventien jaar. Geen wonder dat ze opstoof in verontwaardiging, schold en zei dat

ik een slappeling was. Dit bracht me aan 't denken. Waarom wilde ik eigenlijk vasthouden aan dat grootse en geweldige programma dat ik als kleine jongen had opgemaakt? Waarom moest ik nu per se iets ongekends en unieks worden? Waarom kon ik het alles niet laten varen, en blind leven - als een dier? Waarom kon ik niet zijn wat ik was: een jongetje dat teleurgesteld is omdat hij te veel van het leven en zichzelf verwacht heeft? Waarom kon ik niet mijn zwakheden aanvaarden, en doen zoals alle mensen doen? Dit laatste plan leek me goed, en ik deed wat alle mensen deden. In Januari, toen de sneeuw en het lengen van de dagen alles lichter begonnen te maken, lukte onanie me voor de eerste keer en het gevoel van bevrijding dat dit me gaf was ongekend. Mijn gelofte tot eeuwige kuisheid was gebroken, en de mislukking van mijn verleden was zó groot dat ik alleen nog maar voorwaarts dorst te zien; wanneer ik terugzag op de jaren die achter me lagen - van het ogenblik af dat ik bewust begon te leven: Het was alles droefheid en mislukking, en ik besloot opnieuw te beginnen; totaal opnieuw; ik besloot met veel grotere intensiteit het geluk (wat voor mij, in mijn ongeluk, haast een doel was geworden) na te streven, en zo nodig ook het ongeluk te wagen.

Van die eerste maanden in het nieuwe jaar herinner ik me weinig. Ik pleegde buitensporig onanie, en verwerkelijkte het ideaal van sensitiviteit in het leven dat ik eens had opgesteld in mijn dromerijen over Atma. Atma was de naam van Schopenhauers hond, en is tevens een boeddhistisch woord, dat betekent: Ziel der Wereld. Mijn Atma was een onvolwassen, zinnelijke jongen, die zijn onbevredigde wellust in de natuur en het leven om hem heen probeert te interpreteren, kortom, mijzelf. In die tijd begon ik een nieuw boek te schrijven, en een nieuw probeersel in het algemeen: een boek met aphorismen. Al omstreeks de tijd dat ik Stephan Zweigs biographie ontdekt had begon Schopenhauers philosophie wat van haar aantrekkingskracht te verliezen, en in plaats daarvan koos ik Nietzsche, wiens *Zarathustra* niet ophield haar vreemde bekoring voor mij uit te oefenen als ‘mijn philosooph’. Ik had sindsdien behalve een bloemlezing uit zijn werken (door de vervelende schoolmeester Prik) verscheidene van zijn boeken gelezen: *Jenseits von Gut und Böse*, dat me in hoge mate boeide, en *Ecce Homo* (in de vertaling van Koenraads). Op deze wijze waren mijn ogen opengegaan voor de stijl der aphorismen; en bovendien vond ik dat de reinigende, zuiverende atmospheer die van Nietzsches taal en gedachten uitging goed over-

eenkwamen met de zuiveringsactie die ik in mezelf ondernomen had. Want het moet niet vergeten worden dat ik mijn onanie en gevoelsdébauche enkel maar als een reiniging kon ondervinden, n.l. van mijn muffe monnikenleven en harde tyranniepraktijken. In overeenstemming met mijn preoccupatie van die tijd dan ook noemde ik mijn bundel: *de Ondergang van het Dagelijkse.* Van Januari tot Juni ging er geen dag voorbij waarin ik niet op zijn minst één of twee gedachten in spreukvorm neerschreef, en toen ik tenslotte ophield bestond het boek uit 600 aphorismen. Ik vlei mij zelf niet wanneer ik zeg dat dit het eerste goede was dat ik schreef: - misschien zelfs was het ook nog het laatste.

Wanneer ik nu terugdenk aan die maanden van geconcentreerd werken - het was het eerste werk dat ik deed sinds lange tijd - dan besef ik pas hoezeer het schrijven van dit ene boek als bevrijding gewerkt heeft. Ik zie dan weer, hoe ik voor mijn schrijftafel zat, met een uitzicht op de tuin, waar de rhododendrons bloeiden: de rode en witte, en verderop wat bomen en de kerktoren; de merels die in het gras wipten en wormen zochten -: de heldere namiddag temidden van het groene lover, en het witte papier. Ik herinner me hoe ik door de tuin liep, en een gedachte zich presenteerde, en ik naar mijn kamer ging om haar op te schrijven. Ik zie weer hoe ik onder de treurwilg zat, waar ik eens onderdoorgelopen was melodieën van Mozart zingend, lang en peinzend zat; onzichtbaar en ongezien, en toch door zoveel en zo voorname dingen bezocht; ik herinner me nu hoe ik naar de mieren keek, die eens mijn troost en redding waren; nu met een weldadig, ja-zeggend en vergevend oog. Ik werkte; mijn leven had weer een doel gekregen, en ook op school werden mijn cijfers beter. Mijn onanie was onhoudbaar, onstuimig haast, maar ik ondervond haar als een zegening.

En nu denk ik aan de koude, heldere dagen van Februari, dat ik me rusteloos bewoog, en er geen einde kwam aan de stroom van mijn gedachten. En toen kwam Maart - de lente viel dat jaar veel vroeger dan gewoonlijk, en ik genoot van de lucht; bij elke ademteug werd ik sterker. April ging heen in nachtegaalgekweel, en in Juni brak de zon tussen de wolken. Mijn eindexamen kwam, en ik werkte, maar lui: want de lange middagen dat ik van school vrij had om beter te werken, lag ik in een zwembroek mijzelf in de zon te baden. Toen het examen kwam was ik bruingebrand en gezond, mijn stofwisseling was zo goed als ze sindsdien niet meer geweest is -: en daarom ging ook mijn werk vanzelf. Ik slaagde met uitste-

kende cijfers. Een jaar tevoren had men over mij gewanhoopt! Zonder een jaar te hebben verloren - want het jaar dat ik bleef zitten had ik door hard werken en privaatlessen bij mijn geliefde dr. Kruizinga ingehaald -: nu was ik vrij; de school die ik haatte om haar gebondenheid was ik ontsnapt, de wereld, het leven stonden voor mij open. Het leven. Dat is wat ik altijd gewild had. Geen toeschouwers meer die oordelen over wat ik doe; geen schoolmeesters voor wie ik de ‘goede leerling’ wil zijn, geen kinderen die ik in het diepst van mijn wezen veracht.

Alleen op het eind van mijn schooltijd dorst ik de teugels te laten vieren. Ik had getoond dat ik leren kon: nu dorst ik te tonen dat ik de borsten van Gladys Stuckmann, het mooie duitse jodinnetje, liefhad. Het meisje was geamuseerd: ik, die altijd zo verlegen was, zo'n ijsberg. En ze ademde diep en rekte zich uit, en droeg leuke verleidelijke truitjes... Het was een hele overwinning, me niet meer te schamen dat ik mens was! Ik herinner me, hoe ik eens zelfs meelachte om een vieze mop die een van de jongens vertelde. Ze keken verbaasd op en waren verblijd dat ik de ‘point’ had gesnapt. Een onweerstaanbare afkeer heb ik altijd gehad van vuile moppen en heb ik ook nu nog: wonderbaarlijk genoeg heeft het vulgaire me alleen maar in denken en spreken afgestoten, maar wat een man *doet* heb ik altijd kunnen begrijpen. O dit al-omvattelijke begrijpen, waardoor ‘wij modernen’ zo uitmunten! Is het niet onze eigenlijke ziekte?

Tenslotte had ik mijn eindexamen gedaan, ik had een overwinning op mijn zelfvertrouwen behaald en ik was vrij.

Toen ik mijn laatste opgaven gedaan had, en enkel een paar dagen te wachten had voor de uitslag, fietste ik met een lange omweg naar huis. Zo dat is dàt, dacht ik, en met welbehagen keek ik achterom naar mijn vertrouwde boekentas: en dit is de laatste keer dat ik *jou* gebruik! Ik had Thomas van Aquino gekocht in de 3-delige Kröners-bloemlezing, en ik nam me voor er excerpten uit te maken om het Christendom te helpen tegengaan. Ook besloot ik, meer boeken van dat soort te kopen bij Hanselaars antiquariaat, met die dwaze homosexueel met het kale hoofd, en vooral bij de beste boekwinkel van Den Haag en tevens mijn vertrouwdste vrienden; de firma Nijhoff. Zij hadden (en hebben nog steeds) een grote winkel op het Lange Voorhout, met een statige buitentrap en brede glazen deuren. Hier snuffelde ik graag rond naar nieuw verschenen boeken; speciaal in franse litteratuur waren ze zeer goed voorzien; tweedehands

en nieuw. Daar zag ik wat later Augustinus' kleinere werken liggen: *De matrimonio*, over de leugen enz. in een aardige belgische editie met geconfronteerde franse vertaling. Dit boek zou als een goede aanvulling op Thomas van Aquino dienen. In Leiden had ik in de voorraadschuur van Swering (was dat de naam?) een franse vertaling van *Dionysios de Aréopagiet* gevonden, door een of andere abbé. Al deze werken stelde ik me voor in mijn aanval op het Christendom te gebruiken. Mijn eigenlijke bedoeling was niet een bijtend essay à la Nietzsche op te zetten, doch persoonlijk voorbereid te zijn op iedere mogelijke weerlegging van mijn bij Nietzsche geboren ideeën. O, en dit was al een oud plan. Toen ik nog op school was vocht ik al in lange geschriften met de priesters van het St. Aloysius College, mijn naam verborgen houdend, en weigerend voor hen te verschijnen. Zo vocht ik b.v. tegen de slechte invloed van de biecht op de opvoeding, door nieuwsgierige, een beetje abnormale priesters: is elke priester niet een beetje abnormaal? Ik was toen zestien jaar en verwaarloosde mijn schoolwerk. Mijn leraar in Nederlandse taal had gelijk, toen hij mijn opstellen doorkraste, en eronder schreef: ‘Onzinnig en verwaand!’ Ik heb dikwijls sindsdien gedacht dat mijn hele leven met deze woorden misschien nog zou worden kunnen aangeduid, en dat mijn schoolmeester groot gelijk had.

Zo fietste ik die middag na mijn examen langzaam naar huis. Zo dat is dàt, dacht ik, en het was alsof ik al die jaren niet gestreden, gewanhoopt en geleden had; zozeer was ik al het zwakke vergeten, uit louter gezondheid, en zozeer keek ik enkel voorwaarts. Eerst ging ik de kant van Scheveningen uit, en met welbehagen keek ik naar de mensen die in druk gewoel dooreen gingen, en ik voelde me een beetje als de meester van hen allen, die alles met hen kon doen, wat hij maar wilde. Zo keek ik naar de meisjes: zij zouden allemaal van mij kunnen zijn, als ik maar wilde, als ik maar wilde. Maar ik wilde niet, en was gelukkig, en met een zacht briesje in de rug liet ik me voortduwen, mijmerend over niets, met een gevoel alsof alles toch al begrepen is, en het denken de moeite niet meer loont. Ik sloeg bij het einde van de Scheveningse weg linksom naar de Benoordenhoutseweg. Ik had de wind niet langer in de rug, maar het deed me goed me in te spannen, een klein beetje. De toekomst zag ik, zoals ik haar ééns meer gezien had (maar dat was ik bijna vergeten) als een groot blad papier met plannen. Ik zou naar de universiteit gaan, natuurlijk; maar dat pas in September. Eerst en in de tussentijd zou

ik de godsdienst weerleggen; dan zou ik - en dit was een belangrijk plan - latijn en grieks niet opgeven nu ik mijn eindexamen had gedaan, zoals alle stommeriken doen, die hun zes jaren school in een paar jaren ongedaan weten te maken: neen - ik zou doorgaan tot ik alle oude auteurs net als hollandse schrijvers kon lezen. Want ik was van de oudheid gaan houden sinds ik privaatlessen had van Hein Kruizinga. En dan - natuurlijk (waarom zeg ik natuurlijk?) was er het grote en eigenlijke plan, dat mijn hart harder deed kloppen en mijn wangen kleurde; het plan dat ik steeds uitgesteld en uitgesteld had omdat ik nog niet kon en durfde, het plan dat mijn leven veranderen zou en mijn toekomst zou zalig maken: avontuur, vreemd avontuur, dat nog enkel maar als een vaag en stimulerend gevoelen in mijn ziel rondwaarde, en dat me leven gaf wanneer ik naar een leuk blond meisje keek of naar een auto van het duitse hoofdkwartier, vol officieren. Ik was daarin eigenlijk net als een meisje: ieder uniform betekende avontuur (ikzelf heb nooit gediend), en ik *wilde* avontuur, ik had het vertrouwen dat ik door te wagen winnen zou. En die middag naar huis fietsend deed ik mezelf een belofte, een heel vage belofte weliswaar, maar een die ik beter gehouden heb dan enige andere: van mijn leven niets ‘groots’ of ‘moois’ te maken, maar enkel een avontuur, een groot en spannend avontuur. Hoezeer was ik de voorbije schooljaren vergeten! Bij de Rijksstraatweg sloeg ik links af om langs de weilanden naar huis te gaan. Ik had mijn plan de campagne: afwachten tot ik geslaagd was (ik twijfelde niet), en dan - me veel vertonen, mensen leren kennen, uitgaan, imponeren, dansen, veel naar concerten gaan, in één woord: leven. Het begon al donker te worden toen ik het huis zag, en een lijster zat donker en melancholiek op een nok van het dak te zingen. -

VII

Ik had een oom in den Haag die een prachtige verzameling van grammofoonplaten bezat. Hij woonde op de derde verdieping van een oud huis in de Parkstraat, en was de man van mijn vaders zuster. [...] Hij was leraar engels en had, zoals ik al zei een prachtige verzameling grammofoonplaten. En zonder die verzameling grammofoonplaten zou ik vast en zeker niet zo dikwijls bij hem op bezoek gekomen zijn als ik nu deed. Maar van de laatste maanden van mijn schooltijd af was ik een geregelde bezoeker van hun huis.

Ik ging na afloop van de klassen al de trappen op, mijn tante schonk thee en mijn oom draaide een plaatje met een pianosonate van Beethoven of een vioolconcert van Bach, terwijl ik in de boeken scharrelde van zijn zeer welvoorziene bibliotheek. Toen de schooldagen voorbij waren kreeg ik daarvoor veel meer tijd, en dikwijls bracht ik een hele avond in zijn geleerde huiskamer door. Door 's avonds te gaan had ik mijn voordeel. De stad bij nacht was avontuurlijk; wie weet wat er 's nachts kan gebeuren: ‘de zonde sluipt bij nacht.’ Ik fietste naar huis in de late schemering met de melodieën van Beethovens vijfde pianoconcert zingend in mijn hoofd. Eens, toen het avondrood de horizon nog kleurde, en ik langs de weilanden ging, overviel me dat sterke gevoel dat er een raadsel in de lucht is dat enkel op een antwoord wacht om alles te verlossen. Het was in het voorjaar, en de lucht was vol met merelgezangen. Later probeerde ik daar een gedicht van te maken, een zuiver stemmingsgedicht, en ik deed het, maar het werd een mislukking.

Ik was nu prooi geweest van mijn onanie vele maanden, het was Juli, en de wanhoop dat ik niet meer terug zou kunnen gaan, dat ik mijn uitspatting niet meer kon remmen, begon zich van me meester te maken. Hoe meer ik poogde ermee op te houden, des te meer begreep ik de moeilijkheid van zulk een poging; ja zelfs het gevaar want wie kon zeggen of niet de winst van al de maanden met het ophouden van mijn gewoonte verloren zou gaan. Bovendien was het alsof zachtjes het verleden me toch altijd nog plaagde, en om me van het gevoel van hinder te verliezen verscheurde ik alles wat ik nog aan gedichten en korte verhalen bezat: twee manden vol. Het enigste wat ik bewaarde was mijn aphorismenboek, maar toen de ondergrondse agonie me niet verliet, verscheurde ik ook dàt. Er was nu niets meer dat me aan mijn verleden bond, geen boek, geen papier; niets, behalve mijn herinnering. En in de vacantie van de geest viert herinnering feest.

De zomer verstreek snel. Ik lag in de zon overdag, en als het me na uren te warm werd, nam ik een koude douche. Ik schreef een paar frivole gedichten (één ervan zond ik op naar de Nieuwe Gids). Het was een warme middag. Ik was bruingebrand en voor een uur of zo totaal zonder zorgen: ik holde naar boven om onder de douche te gaan staan. De balcondeur stond open, en buiten onder een oude eik langs de straatweg lagen een man en een vrouw opgekruld in het gras te vrijen. Eén ogenblik stokte ik: toen schuimde ik over van blijdschap; ik rende om papier en potlood, en begon hen te te-

kenen, zoals ze daar lagen: twee dieren in het gras. Ikzelf kreeg een erectie, en snel kleedde ik me uit, keek in de spiegel. Ik zette de douche aan en stapte eronder. Ik kon nog steeds het vrijende paartje zien. Het was laat in de middag. Op een stoel lag mijn onderbroek, de handdoek hing over het rek. Toen stond ik weer voor de spiegel, droogde me stevig af - en daar waren nog steeds die geliefden: tenslotte pakte ik mijn penis in de hand, wreef en wreef haar, en verdreef mijn begeerte. Het witte zaad dat ik op de hand had waste ik onder de kraan, ook wiste ik het van mijn buik, en daar waar het op mijn borst was gesprongen. Ik deed mijn broek aan. Het was laat in de middag en daar waren de twee mensen in de schaduw op het gras, die vrijden. Nog wel een half uur lang stond ik roerloos in de open balcondeur, kijkend, maar zonder gedachten.

Op een avond lag ik in bed en kon niet slapen. De nachtegaal zong in de rhododendrons onder mijn venster, en er was een klare, rijkbesterde hemel. De uren verstreken; ik was niet moe en van mijn gedachten kon ik niet slapen. Toen gebeurde het dat ik eensklaps in het donker mijn lichaam zag liggen, op het bed, en ik voelde al de contouren en vormen van mijn vlees. Dat ben jij nou, Joachim, zo dacht ik, en met mijn vinger streek ik over de spieren van mijn arm, en daalde af, langzaam over borst en buik (de buik die zo zacht is) tot het haar van mijn schaamdelen, en daar liet ik mijn hand liggen. Ik leef, en ik ben een man - dit voelde ik dien avond, en het was de eerste maal. Mijn hart klopte hevig, een sterke spanning ruiste door mijn lichaam - sindsdien heeft dit besef me nooit geheel meer verlaten, ook al heb ik het dan nooit meer zo sterk gevoeld. Hoe lang die toestand van allerhoogst bewustzijn duurde weet ik niet - ze was zuiver geestelijk, en ik stond a.h.w. buiten mijn lichaam -; zeker ben ik onmerkbaar in slaap gevallen.

VIII

Ik reken nu dat mijn nieuwe leven met September van dat jaar begon, en wel, om precies te zijn met de elfde dag van die maand. Nu ik op dit punt van mijn leven gekomen ben, besef ik dat ik de rest te ernstig genomen heb, alsof ik niet de geschiedenis van mezelf maar van de hele mensheid beschreef. En het gedeelte van mijn leven dat ik nu beschrijven ga is integendeel zo uitgelaten en vrolijk, dat ik haast geen stem meer vinden kan om het te vertellen.

Nederlandse poëzie

Tien gedichten
P.J. Donnee

Lang weekend

1 *(vrijdag)*

Uit onvrede,
uit onbestemdheid,
uit verveling,
of uit romantische hang naar het verleden,
waar de oorsprong ligt van het bestaan.

Ik had beter moeten weten.

Want de weelderige bomen
langs rijksweg 273,
de Napoleonsbaan,
neigden zich al
tot een donkere tunnel:
de weg naar het ouderlijk huis.

2 *(zaterdag)*

De herinnering bleef steken
in een droge opsomming van zaken:
het boekenrek,
het donkerblauwe glas
waarmee de wereld van kleur kon veranderen,
het fluorescerende Mariabeeldje
waarin
- onder de deken,
  in de avondlijke grot -
het maanlicht gevangen scheen.

Een dag slenteren
langs de plaatsen van de jeugd
levert niets:
de versmalde weg naar school,
een ineengeschrompeld speelveld.

En toch was dit huis eens mijn moeder,
en deze straat mijn vriend.

3 *(zondag)*

Niet op de oorsprong,
op zijn immerdurende herhaling,
op zijn immerdurende vervorming
komt het aan.

En de bomen langs de Napoleonsbaan,
de kortstondige echo's van een auto,
vervlogen
en sloten zich klein in elkaar
in de achteruitkijkspiegel.

Ik keerde terug naar huis.
Ik ritste een verleden dicht.

Harmonieleer

Tegen het Oosten
verrijst een mandarijnvormige wolk.
Slechts door haar standvastigheid
bewijst zij dat zij de maan is.
In het lage Westen
schroeit een granaatappel
een scherpomlijnd gat
in de vloeipapieren hemel.

Een prent uit een verloren kinderboek
laat mij niet los:
een man, aan het eind van de wereld,
steekt zijn hoofd
door een koepel van aquamarijn
en aanschouwt de harmonie der sferen.

Een dag aan zee

1

Het is eb.
Langs de waterlijn trippelen strandlopers,
haastig op zoek naar voedsel.
Een etherische zeevinger lijkt te verwijzen
naar onze herkomst uit het water.

En hoog op de vloedlijn liggen inktvisschilden,
geschikt om de kalkbehoefte van vogels te stillen,
en weer meer naar de zee
broodsponzen
als stukjes van een afgebrokkelde wolk,
en weer meer naar de zee,
onder een pekzwarte wade,
een Jan van Gent,
telkens weer door het water omhangen
met een witte affodillenkrans
omdat hem nu
voor altijd
het blauw is ontvallen.

2

En als had de wind bladzijden
uit een ongeschreven boek gewaaid
glijden en zweven
in de verte de meeuwen.

Gedachteloos
en louter heimwee
is de adamanten schittering van de zee,
is de witte ruis
van de zee.

Het luchtpenseel

Achterover in het hoge gras
langs de oever van de Maas.
Het perspectief dompelt mijn tenen
in het reflecterende water.
Tussen windhalm en windhalm
glijdt een zeilboot voorbij
als de abstracte nagalm
van een zwaan.

In de koude hoogte
van het abyssale blauw
duikt een straaljager op,
immateriëel,
zoals ik mij hem heb voorgesteld.
Afwezig, gedachteloos,
trekt hij een streep van condens
op het ijle luchtpostpapier.
En van ver waait de wind
een geest van lavendelzeep aan,
zo irreëel en broos,
zo lucide aanwezig,
dat ik op de immense lijn
een naam schrijf,
zoals ik mij hem heb voorgesteld
in de geretoucheerde wolken,
in de naar saffier vervloeiende letters
van eertijds.

En jij bent er
en bent er niet.

Husteron proteron

Ik leerde je kennen
en zag je voor het eerst.

Ik kuste je
en ontmoette je toen.

Lang voordat je wegging
had ik al afscheid genomen.

Ik kijk nog vaak naar je om.

De weg

Een watersnip zwemt uiterst voorzichtig
het oppervlak van de Maas uiteen.
Maar de rivier ontsluit zich niet.
Haar antwoord is een vredesteken
dat langzaam naar de kanten kruipt.

Het vee op de oever
is een standbeeld
in bruin en in wit.

Verderop staat een huis.

Achter het goudverzonken vensterglas
lijken de zon en de lucht te wonen.

En een kleine stip treedt binnen
in deze lichtwoning van Aton.

Treurende lantaarns

Het regent
in de galnoten nacht.
Banden vormen verdwijnende rails
in het nat van het wegdek.
Misschien kom je terug,
zeg je,
maar je weet het niet zeker;
een heimwee kwelt je zo zeer.

En de ruitenwissers zoemden
zo snijdend zacht
toen jij een laatste lichtceldeur
in tweeën brak.

Al op de terugweg
begon een verleden.
Langs de kanten treurden de lantaarns,
de hoofden gebogen.

Twee gedichten
Maarten Doorman[*]

De dood is een vis

Regen, eindelijk
regen in de vaart.

Haast zonder te bewegen
glijdt de snoek.

Langs het water wordt de rust
die ik zoek
kompleet.

De dobber trilt.
Bijna beet: een van de twee
wacht nog even.

Leven is vis
die niet bijten wil.

De dood is een vis

Zon, steeds te veel
van dit licht op het water.

Het zacht schommelen aan boord
brengt de dag
vrijwel tot stilstand.

Ook de andere bootjes
dommelen, nog zachter
gaat door het riet
een vanzelfsprekend geluid:
de vraag wie aan de beurt is.

Het antwoord blijft
uit: niemand slaat hier
iets aan de haak.

Leven is vis
die zich niet vangen laat.

* *Van Maarten Doorman verschijnt dezer dagen bij uitg. Bert Bakker de bundel 'Weg, wegen'.*

Communicerende vaten
Judith Elfferich

Zo ontroostbaar valt de regen,
valt en pointilleert de wegen,
valt en vult gedachtengangen,
valt en wist de staande stad.

Zo ontroostbaar vloeit de zee
bijna over van verlangen
droog te vallen, weg te ebben.

Zou de zee er weet van hebben
dat ze net als regen nat is?
Zouden ze elkaar herkennen?

Zo er iets als troost bestaat,
lief, dan denk ik dat het dat is.

Archeoloog te Morgantina
Ron Elshout

1

Alsof het wondkorst is wordt
in lagen de aarde afgekrabd

uren vergaan dag na dag
onder de zengende zon

zoekt hij verbeten naar tekens
uit een dichtgegroeide tijd

deze mythe wordt de grond
van zijn bestaan

eerst was de bodem geel
later soms bloedrood

in de bressen die hij slaat
veegt de wind vaal grijs zand

maar de geur van tijm
waait aan hem voorbij

2

Het knarsende wagenwiel
de boer die traag van de

velden huiswaarts gaat
heeft hij niet gehoord

wat hij in zijn zwijgende wereld
verstaat is alleen het ingelegde

woord voorbij een drempel
dat hem ‘XAIPE’ wenst in

een weerbarstige dode taal
die hij ternauwernood beheerst

3

Zand wordt langzaam steen
door voorzichtig vegen tekent
verbleekt mozaïek zich af

sedimenten van een oud
verhaal: ogen, een muts,
de vleugel van een arend

zo heeft hij nog nooit gekeken
hij ziet op de verweerde
vloer een overladen tafel

rumoerige gasten zijn gekleed
in soepel linnen, kinderen spelen
en uit een kruik vult Ganymedes

broos vaatwerk met rode wijn

4

Langs rotsig pad door
gele en grijze kavels
heeft hij zich gehaast

in de stad slaat de markt
hem in het gezicht: venters
brengen schreeuwend zurige

wijn aan de man de stank
van rottend hout en bedervende
vis blijft hangen op het plein

buiten de muren schuurt
de wind langs stoffig
stoppelveld, steeds werkend

aan voortvretend verval
in zijn vuist verzandt
een gevonden fossiel tot gruis

Twee gedichten
Esther Jansma

Florence

Wij polsen het romeinse asfalt laat, vandaag.
Onder ons balkon, dat als een extra tong
in de stoffige mond van de stad ligt,
staan blonde toeristen met kindergezichten
stoned in het zog van de zon. De avond
rammelt met bestek.

Op zoek naar zo'n plein, waar duizend
vreemde mensen het door zon & sex glimmend
gewreven middelpunt zijn, drinken we wijn
en wijn, tot wij met dwaze vinnen
slagzij maken en dansend als stof
in de mond van Florence verdwalen.

Vakantie-flirt

Witter dan zout ligt boven zee
het labyrint van oude trappen
waar wij, bij toeval uit de nacht
ontstaan, de ronde van toeristen
gaan en pizza eten.

Ons gesprek spoelt af en aan
tegen de stadsmuur van Sperlonga.

Wat jouw gezicht voor mij betekent
blijft onzeker, wel weet ik
hoe in dit licht mijn lichaam staat
en hoe jij rekent.

Twee gedichten
Renée van Riessen

Nachtstad

De tunnel in, we reizen door de nachtstad,
de blauwe stad, die ons nu dichterbij is
dan overdag. Verlaten stad, nu word je pas
bewoond en beschenen, ze houden je hart
ritmisch industrieel op gang. Kijk!
je rookt en stampt, je hebt een ingewand
van olie. Ze bedrijven de liefde met jou
op muziek van metalen instrumenten, dat
bonst, dat blaast stoom af. Dat klinkt
in de nacht - alsof je niet alleen bent.

Koningsmasker

Hij is de landheer van een licht seizoen
en praat er ongemaskerd met de bijen.

De koningin laat hij het meest nabijzijn
terwijl haar zwerm de woorden verder zoemt.

Het zijn maar lichte spreuken, van de regen
verweg, achter zijn rug, een grijs bewegen -

Een koningsmasker zijn gezicht, hij buigt.
Het zomerlicht verdicht zich in de bijen

die niet meer aan hun lot ontkomen, reizen,
dansen, zichzelf verliezen in de daad

en daarna langzaam eerst de tuin vergeten,
de zwerm, de landheer met zijn dwaas gepraat,

tenslotte ook het licht - het licht het laatst.

Drie gedichten
L.F. Rosen

De NV Kindervreugd kijkt om

Het was een goed jaar in de windhandel. Het stof
vertoeft tot okselhoogte opgehoopt thans elders.
'k Geeuwde dat het waarachtig stormen leek. Wat dof
was ging blinken onder mijn vorstelijk gekruide
levensadem. - 'k Laat het nu tochten in de kelders
van het pand en werk een laatste stofnest naar buiten.

Het pronkstuk van de firma houdt zich daarin schuil:
Een volrijpe storm van stank, het resultaat van
de jaren dat ik te boek stond als klein huisvuil
en het ongedierte bij mij op krachten kwam.

Voor 'k er een pond van had was mijn vlees al bedorven.
Het is slechts stank die de tand des tijds overleeft
en het besef dat daarvoor iemand is gestorven
en het besef dat je dat jezelf nooit vergeeft.

Met dank aan Melville

Pijnlijk mooi is Achab. Achab is een kerk waard.
Achab is een triomf. Tussen zijn schouderbladen
wil ik overnachten. De zon uit zijn nekharen
zien klimmen en 's avonds zien dalen in zijn baard.

- Het zal wel met de hoon der blinden overladen
worden dat mijn hart uitgaat naar een man op jaren -

Zijn schedelgewelf is het dak van mijn bestaan
en zijn voeten alles wat mij bindt met de aarde.

Ben ik het noorden kwijt, kan ik blind op hem varen.
Mocht hij op een granieten schim te pletter slaan:
De koers is bepaald, zijn leven is geen voorwaarde.
O mijn kapitein komt in geen graf tot bedaren.

Franciscus op het slachthuis

Ik ben hier aangesteld als huisprofeet. Geen Moses.
Ik mag graag schertsen dat ik het uitbeenmes ben
van het vleesgeworden woord. Een gezonde dosis
luim en scherts tegen de dierlijke ernst stelt men
op prijs en liever een lachsalvo dan een vloek.
'k Ben geen verloskundige, bittere profeet.
Het zijn geen nooddruftige zielen die ik zoek
noch is de aandacht die men aan het vlees besteedt
mij een gruwel. De buldertoon die ik soms aansla
is maar vanwege het gedreun van vallend vee.
Dat schietmasker en vleeszaag de regalia
zijn van de worstvorsten van dit huis waarmee
zij de runderen onderworpenheid afdwingen,
ik weet dat de dynastie hiermee valt of staat.
Dat de dieren achter hun zachte maskers zingen
en dat niemand dat hoort, is waar het mij om gaat.

Het juiste schaaltje
Nico Slothouwer

Ik stond aan de rand van dichtgeslibt leven,
nam aangedaan de vlakte in mij op en droeg
een handvol mee naar huis voor later.
Je zei: ‘Dat kun je niet bewaren.’

We pasten en maten, op zoek naar het juiste
schaaltje, de ideale kom. Je schepte keurend
de massa om, ik dacht: ‘Het slijk van jaren.
Je roert de laatste data glad.’

Ik wilde bogen op gebeurtenis en turfde in
de wasem op het keukenraam;
je vroeg me om te komen, niet te dralen.
Ik dekte de tafel en ontstak de kaarsen.

Twee gedichten
Hans Vergeer

Sounion 17 april 1982

Misschien de geiten onder de tempel
van Sounion, misschien
kennen zij een vermoeden van het mysterie,
dat voor ons versteend ligt.

De wind in de struiken, de dood
van Seferis, de bloemen
van april, het gepraat van toeristen.

Zonder punt, dag
in, dag uit gaat de zon
op en onder

alsof ik hier nooit zat te schrijven.

Bodemvondst

Onder glas ligt de sleutel.
Massieve steel, omgekeerd
hartvormige greep,
deel van de baard
afgebroken. Het slot

verdween.
De deur vergaan.
Het pand afgebroken
waar jij woont.
Soms, in gedachten

klop ik aan.
Straatrumoer geeft steun
in de rug. Een marskramer
vent prenten uit.
Er wordt niet opengedaan.

Oud echtpaar
Peter Verstegen

Van alles wars, zelfs naar elkaar afwerend,
willen zij niets meer willen, om hun rust;
het lichaam zit hen niet meer zoals eerder,
hun blik is uitgeblust.

Was het door eigen zwakheid dat de strijd
om wat geluk hen tot verliezers maakte?
Maar in hun trekken is geen schichtigheid
om wat ze zelf verzaakten.

Er was een dag dat ze hebben geweten
dat er voor hen niets meer viel te behalen,
dat ze verslagen waren.

Gezichten, leeg van hoop, die nietsziend staren,
alsof ze met hun ziel moesten betalen,
om te vergeten.

[1]

Achter de hoogte
het vogelmeer vinden
zo meeuwenwit dat
water ondenkbaar, water
bewegend sneeuwland.

2

IJskristallen op bruine
korstmossen vonkend
onder de voet -

vuur dat niet kleiner,
niet kouder kan branden.

3

De zee zoevend
als auto's op een weg in de
verte; de rijwind te voelen,
snelheid te meten aan
krommende vliegdennen,
aan wolken:
een file die muiswit oplost.

4

Onachterhaalbaar
wat in warmte gebeurde,
hier, tussen hondsroos
en orchis, wat gebaarde,
behaagde -

alsof zomer niet eindigt,
stramheid niet insluipt,
geen boom ooit leeg wordt
van sterfte.

5

Bij het omkijken
een lichte verschuiving van licht,
een wrijving van kilte op kilte,
meer was het niet.

Het punt waar de dag scheen te stokken,
even haakte aan naakte takken
en verder liep.

Arkadië, Bassae
Hans Warren

1

Op smalle voet Arkadië in lopen. Nooit
is het morgenlicht veranderd in die ijle wouden
of klaterde het water rijker.
  Twee herders pijpen
in het struweel bevracht met eeuwen
onschuld en ondeugd. Hun lippen krullen
rondom het mondriet, hun openstaand hemd
ruikt naar de kudde en hun blote benen
zijn donker, aards.

2

Hoog op de kale berg, verbijsterend, de tempel.
Dat zij dit eenmaal waren, dat eens mensen
zo hoog van adel stegen langs dit pad
om er te offeren voor hun tekort.

3

Ruim twintig eeuwen lag deze ruïne open
voor zwerver, bok en rover. Nu
is het er wéer een heiligdom; de god die heerst
heeft meetlint en equerre in de hand
en jaagt de pelgrim die van verre kwam
voorbij zijn schachten, touwen, kisten puin.
Het wordt hem niet vergund daar in de cella
de hulp van Apollo Epikourios af te smeken.
Een arm wijst uit, een bronzen hand, een gouden oog.
De lange tocht terug naar 't dal vangt aan.

4

De herders pijpen nog.
De heren lopen langs
en kiezen dédaigneus. Op brede voet
Arkadië uitschuiven. Een groots licht
daalt over de illusie. Nacht verdooft.
De voet, geschoeid, wordt slanker, maar 't gelaat,
eens smal, wild, hongerig, verpaft.
Hun lied verschraalt. Antinoüs
zonk in de Nijl.
En ónze fluit
klinkt voller steeds van weemoed.

Hermaphroditos
Jaap Westerbos

Ik, zoon van Hermes en Aphrodite
(mijn ouders zijn een tweeling: zelf ontstaan
uit één baarden zij samen weer één. Maar
zoals gewoon is onder de goden
waren mijn minnen nymfen:), ik groeide
op tussen de vrouwen met de grote
borsten, op de droge hellingen van
het Ida-gebergte, in een hol. Ik
was mooi: de bouw van mijn vader en mijn
moeders haar en ogen, maar ik was nog
onbeproefd, dus van karakter schoner.

Eigenlijk werd ik geboren toen ik
die vreemde, van opwinding gespeende
plek verliet. Vijftien was ik, en dorstig,
zowel in geest als lichaam. Vlak na de
witte dikke melk was het heldere
water een openbaring: zoveel en
wat was het licht en koel, het reinigde
reukloos het stof van voet en ziel. Ik keek
mijn ogen uit natuurlijk: rivieren,
meren, en voorts de ruime zee. (Ik zag
haar foutief als moeder van de aarde;
het was omgekeerd.) Ook kleine beken
en wellen, ik was verwonderd, verleid,
steeds opnieuw. Tot in Karië. Hier hield
ik bij de bron van nymf Salmakis stil.

Haar beeltenis lag ongebroken op
het water en met een kam dreef zij haar
lange haren tot een stroom uitéén, maar
haar zag ik niet, mijn oog ging uit naar de
beschutte bron, haar volmaaktheid, deze
kleine, levenschenkende schoot, zwijgend

nu, een mysterie haast, de bruid van brood.
Salmakis zag ik pas later. Juister
is te zeggen dat zij mij eerst zag en
door met water te spatten mijn aandacht
trok. Ze was bekoorlijk ja, lief en schalks;
verliefd, dat zag ik, verliefde vrouwen
herken je zo. Maar hoewel haar lichaam
blank was, kon zij wat mij betreft niet op
tegen de helderheid van de bron. Er
bestaan twee soorten lust, die van het
kind en de man. Ik verkoos de eerste.

Was dit een proef of was ik voorbestemd
op deze wijze afscheid van mijn jeugd
te nemen? Ik verkoos het water doch
Salmakis verkoos in mij de dood. En
zulk soort moed wordt door de grote goden
vaak beloond. Ik zwom weg van haar en haar
liefde maar zij omarmde mij, ach ik,
de tegenstrevende, ik, voor het vlees
nog doof, ervaarde nu het wezen van
twee geslachten tegelijk: ik werd één
met Salmakis en zij werd één met mij.
Die kwelling! Gesmolten worden, je weer
laten smeden! Toch voelde het ergens
of ik dit al die tijd onder vele
waterspiegels had gezocht: extase.

Ik, Hermaphroditos, werd mijn naam niet
in betekenis voltooid? Ik was één
eerst, nu weer twee; wel eenzaam soms maar nooit
alleen. Het is verwarrend maar draagbaar
ook want de wereld kwam in mij samen
met Salmakis én de zoon die ik van
mijn ouders, Hermes en Aphrodite,
blijf. In mijn afkomst en mijn verwarring
schep ik zelfs meer dan naam: ik ken geen eind.

Essay

Collage van Elýtis

Eftychía Papayannopoúlou, een Grieks tekstschrijfster
Frans van Hasselt

1

‘De woorden, luister je wel naar de woorden?’ kan een Griekje verrukt vragen als een lied weerklinkt dat muzikaal al zo mooi is. Van honderd of duizend liederen kent hij de woorden. Zelfs als hij de *zeïmbékiko* danst bij een lievelingslied, de vaak zo introverte éénmans-(tegenwoordig bijna even vaak éénvrouws-) dans, zingt hij of zij flarden van de tekst zo'n beetje mee.

Tekst? Eigenlijk hoort dat woord hier niet, er is tenminste geen Grieks woord voor tekstschrijver. Vermoedelijk voelt men het woord ‘kimeno’ als iets te vlak, te neutraal. Men zegt ‘stichourgos’, versregelschrijver. Maar de eerste leveranciers van teksten werden volgens Petrópoulos[1.] ‘loyides’ genoemd, ‘woordmannen’ (wel te onderscheiden van ‘loyii’, geleerden).

De Griekse dimotiká tragoúdia, volksliederen en -liedjes, waren alle anoniem. De eerste *rebètika*,[2.], die men heel globaal ‘volksliederen van de grote stad’ zou kunnen noemen, waren dat ook nog. Alle vijfhonderd liederen van Markos Vamvakáris, de ‘aartsvader van het rebètiko’, staan qua tekst ook op zijn naam, al is het wel zeker dat in veel gevallen anoniem gebleven ‘lóyides’ hem aan een tekst hebben geholpen, tegen geringe betaling in geld of natura.

Deze liedteksten zijn veelal zwaar pessimistisch (de Grieken spreken gewoon van ‘zwaar’), vaak ook erotisch, doorgaans simpel maar nooit vulgair:

Je oogleden schitteren
Als de bloemen in het veld

Je luikt je oogleden
En beneemt me het verstand

Je oogjes, *m'n meisje*
Verscheuren m'n hart

Τὰ ματόχλαδά σου λάμπουν, βρὲ
σὰν τὰ λούλουδα τοῦ χάμπου.

Τὰ ματόχλαδά σου γέρνεις, βρὲ
νοῦ χαὶ λογισμὸ μοῦ παίρνεις.

Τὰ ματάχια σου ἀδελφούλα, βρὲ
μοῦ ραγίζουν τὴν χαρδούλα

Zelfs als ze naar buiten treden
Zullen ze iemand als mij niet vinden.

Τὰ ματάχια σου νὰ βγοῦνε, βρὲ
σὰν χαὶ μένα δὲ θὰ βροῦνε.

Geleidelijk komen er rebètika waarvan de tekst teruggaat op een andere figuur dan de componist, ook al blijft die auteur goeddeels onbekend. Zo zijn de (fraaie) woorden van onderstaand lied uit 1938 niet van de componist Chatzichristos (laat staan van de grote zanger Stratos, met wie het meestal wordt geassocieerd omdat hij het als eerste zong), maar van een zekere Lelakis[3.]:

Vagebond noemde je me op een avond
Zonder enige reden
Maar het hart van die vagebond
Houdt het je niet ten kwade.

Vagebond noemde je me maar ik
Zonder je te haten
Lach zelfs nog bij mijn pijn
Om geen medelijden met je te krijgen.

Toch komt er een tijd, m'n kleintje
Dat je het zult berouwen.
Om het hart van die vagebond
Zul je huilen, tranen laten.

Ἀλήτη μ᾽ εἶπες μιά βραδιά
χωρίς χαμιά αἰτία,
μά τοῦ ἀλήτη ἡ χαρδιά
δέ σοῦ χρατάει χαχία.

Ἀλήτη μ᾽ εἶπες μά ἐγώ,
χωρίς νά σὲ μισήσω,
γελῶ ἀχόμα χι ἄν πονῶ
γιά νά μή σέ λυπήσω.

Θά᾽ρθει χαιρός ὅμως μιχρή
νά τό μετανοήσεις
γιά τοῦ ἀλήτη τήν χαρδιά
θά χλάψεις, θά δαχρύσεις.

Nog in 1948 vinden we een klassieke *chasápiko*[4.] van Papaïoánnou, waarvan de woorden zijn geschreven door een zekere Tsandas (bijnaam van Vasiliádis, door Petropoulos de ‘altijd onzichtbare’ genoemd):

Laat me in m'n zwaar gepieker
En begin nu niet te zeuren
Houd je mond, het voert tot niets
Doe het licht uit, dat we gaan slapen.

Je hebt m'n hoofd doen duizelen

4. *Dans in tweekwartsmaat, te verrichten door twee of drie personen naast elkaar, dezelfde passen makend.*

Hou nu eens op met al je chagrijn.
Als het dag wordt praten we wel weer verder
Doe het licht uit, dat we gaan slapen.

Ἄσε με στή βαθιό σκοτούρα
καί μήν άρχίζεις τήν μουρμούρσ·
κόφτο γαζί, μήν τό τραθοῦμε,
σθήσε τό φῶς νά κοιμηθσῦμε.

Μοῦχεις ζσλίσει τό κεφάλι,
δσε τή γκρίνια τήν μεγάλη·
σόν ξημερώσει θά τό ποῦμε,
σβήσε τό φῶς νά κοιμηθοῦμε.

Wees nu eens lief en kus me
Doe het licht uit en omhels me.
Met chagrijn komen we niets verder.
Doe het licht uit, dat we gaan slapen.

Έλα γλυκά καί φίληοέ με,
σβῆσε τό φῶς κι ἀγκάλιασέ με·
μέ γκρίνιες ἄκρη δέ θά βροῦμε,
οβῆσε τό φῶς νά κοψηθοῦμε.

Zijn Lelakis en Tsandas vermoedelijk nog ‘lóyides’ geweest die altijd op de achtergrond bleven, kort na de wereldoorlog komen er tekstschrijvers die, hoewel nog steeds niet bekendheid verwervend, toch een eigen rol gaan spelen in de rebètika-wereld. Iemand als Kostas Virvos heeft voor veel rebètika-componisten teksten gemaakt, en in een latere fase ook voor de componist van kunstliederen Markópoulos (*Thessalische Cyclus*). Maar nog steeds weten weinig Grieken dat de woorden van een van hun populairste liederen, uit het begin van de jaren '50, van hem zijn. Trouwens, dat de muziek van Theodoros Derveniótis is zal nauwelijks bekender zijn. Zowat iedereen associeert het lied met de klaaglijke stem van de, reeds bij zijn leven legendarisch geworden, Stelios Kazantzidis:

Sta op, lief moedertje
En doe mij open
Om het kind dat je had afgeschreven
In je armen te sluiten.

Doe open, moeder, doe open
't Is geen vreemdeling die aanklopt
Het is, moeder, je eigen zoon
Die op het verkeerde pad raakte. (refrein, alleen na couplet 1 en 2)

Ik heb je verbitterd en gewond
Vroeg oud heb ik je gemaakt
Maar laat van nu af dit alles
Vergeten kunnen zijn.

Er opent zich een deur ernaast
En iemand roept me toe:
Aan die deur hoef je niet te kloppen
Want er leeft niemand meer.

Σήχω, μανούλα μου γλυχιά,
χαι τρέξε να μ᾽ ανοίξεις,
το ξεγραμμένο σου το γιο
στην αγχαλιά να σφίξεις.

Ἄνοιξε, μάνα, άνοιξε,
δε σου χτυπάει ξένος,
χτυπάει ο γιος σου, μάνα μου,
ο παραστρατημένος.

Σε πίχρανα, σε πλήγωσα
χαι γέρασες για μένα,
μα τώρα όμως όλ᾽ αυτά

ας είναι ξεχασμένα.

Μια πόρτα ανοίγει διπλανή
χαι μου φωνάζει ένας
- σ᾽ αυτό το σπίτι μη χτυπάς
γιατί δε ζει χανένας.

Tot nu toe vermeldde ik alleen ‘ik-liederen’, al begint die ‘ik’ in het laatste geval al te vervagen en plaats te maken voor het oproepen

van een (droef) tafreel, een kleine ballade. Bij de grootste componist van de laatste fase van de rebètika, de vorig jaar overleden Vasilis Tsitsanis, vinden we nogal wat teksten waarin de ‘ik’ geheel is weggevallen en een bespiegelende, filosoferende (niet moraliserende) toon wordt aangeslagen.

Van een van de, ook qua tekst, allermooiste op dit gebied, de chasápiko *Het pad* (To monopáti), eveneens uit het begin van de jaren '50, is vreemd genoeg weer geen aparte tekstschrijver te vinden. Zijn het woorden van Tsitsanis zelf, of heeft hij hier gebruik gemaakt van een van de laatste anonieme ‘lóyides’?[5.]

In het leven openen zich heel wat wegen
Je volgt er een naar goeddunken en ziet wel waar je uitkomt
Maar er is ook een kwaadaardig pad
Dat rechtstreeks in de afgrond voert.

Als je dat pad op een avond inslaat
Laat je de rechte weg voor altijd achter
Dag voor dag zul je een hart aan flarden maken
Een lichaam in de vodden daarvan kleden.

En daar vergeet ook God naar te kijken
Je gaat voorbij en geen menselijk oog huilt.
Eén stukje vuilnis méer, met andere woorden,
Op het kwaadaardig levenspad.

Μές στή ζωή ὀρόμοι ἀνοίγονται σωρό
χι ὅποιον γουοτάρεις τόν τραβᾶς χι ὅπου σέ βγάλει,
μά εἶναι χι ἕνα μονοπάτι πονηρό,
πού πάει ντογρού στήν χατηφόρα τή μεγάλη.

Τό μονοπάτι σάν θά πάρεις μιά βραδιά
τόν ἴσιο ὁρόμο πιά γιά πάντα τόν ἀφήνεις·
ὁλημερίς θά χουρελιάζεις μιά χαρδιά
χι ἕνα χορμί μέ τά χουρέλια της θά ντύνεις.

Κι ἐχεῖ ξεχνάει χι ὁ Θεός γιά νά σέ δεῖ·
περνᾶς χαί φεύγεις χαί δέν χλαίει ἀνθρώπον μάτι·
ἕνα σχουπίδι παραπάνω, ὀηλαδή,
μές στῆς ζωῆς τό πονηρό τό μονοπάτι.

2

De tekstschrijver blijft in de jaren '50 het stiefkind van de rebètiko, slechts zelden verschijnt zijn naam op de 45-toeren-plaatjes. Het meest karakteristieke geval is dat van Eftychía Papayannopoúlou, het middenpaneel in het drieluik van Griekse tekstschrijving dat dit artikel wil zijn.

Eftychía werd in 1893 geboren in Aydin (Klein-Azië); toen zij met de ‘Catastrofe’ in 1922 naar Griekenland kwam bezat zij het diploma van onderwijzeres. Ze heeft dit vak echter nooit uitgeoefend. Na een eerste huwelijk met een rijke man dat in 1924 mislukte, voelde zij zich vooral tot het toneel aangetrokken en zij trad in menige

voorstelling op, vooral als koorleidster in tragedies, tot 1942 toen zij er om gezondheidsredenen mee moest ophouden.

Inmiddels was zij in 1932 hertrouwd met een politieman. In 1948 begon zij zich met de dichtkunst bezig te houden en er kwamen twee kleine bundels uit. Het waren echter haar ‘teksten’ die aftrek vonden en zijn blijven voortleven. Vooral na de dood van haar jongste dochter - ook een actrice - werden die overwegend pessimistisch. Zelf raakte ze aan het kaartspel verslaafd, zo hevig dat haar man haar opsloot als hij nachtdienst had - ze wist dan met hulp van een ladder haar kamer te verlaten en daar weer terug te keren voordat hij thuiskwam. Haar teksten sleet zij voor briefjes van 50 of 100 drachmes - zes tot twaalf gulden - met uitschieters tot 200 of 300. Bekende zangers en componisten maakten er dankbaar gebruik van, maar alleen de componist Kaldáras gaf haar percentages van zijn opbrengsten.

Vele jaren bleef de verbitterde vrouw vrijwel onbekend, hoewel de zanger Kazantzidis later toegaf dat zij ‘de vader en de moeder’ was geweest van enkele van zijn meest succesvolle liederen, waaronder *Alles is één leugen*, dat muzikaal nog steeds op zijn naam staat. (Theodorakis: ‘Als dit lied werkelijk van Kazantzidis is, behoort hij tot de grootste Griekse componisten.’) Het is een mengsel van filosofie en ik-tekst, volgens sommigen geïnspireerd door de dood van haar dochter:

Mijn laatste avond
Breng ik vanavond door
En wie mij zo verbitterden -
Nu ik uit het leven wegga
Vergeef ik hen allen.

Alles is één leugen
Eén zucht, één ademtocht
Als een bloem zal een hand
Ons plukken bij het krieken van een dag.

Daar waar ik heen ga is geen plaats
Voor de traan en de pijn
De kwellingen en smarten
Blijven hier, in het leven
En ik vertrek alleen.

Twee deuren heeft het leven

Το τελευταίο βράδυ μου
απόψε το περνάω,
χι όσοι με πίχραναν πολύ
- τώρα που φεύγω απ᾽τη ζωή -
όλους τους συγχωρυάω.

Όλα είναι έυα ψέμα,
μια ανάσα, μια πνοή,
σαν λουλούδια χάποιο χέρι
θα μας χόψει μιαν αυγή.

Εχεί που πάω δεν περνά
το δάχρυ χαι ο πόνος·
τα βάσανα χαι οι χαημοί
εδώ θα μείνουν στη ζωή
χι εγώ θα φύγω μόνος.

Δυο πόρτες έχει η ζωή,

Ik opende er één en ging binnen
Ik wandelde een ochtend
En voordat de avond kwam
Ging ik door de andere naar buiten.

άνοιξα μια χαι μπήχα,
σεργιάνισα ένα πρωινό
χι ωσπαύ ναρθεί το δειλινό
από την άλλη βγήχα.

Voor dezelfde Kazantzidis en voor de grote, onderschatte componist Kaldáras schreef Eftychía in 1958 de volgende exclamatie van zelfverwijt:[6.]

Van de hoogte naar de diepte
En van het vele naar het weinige
Ach, wat is er van me terecht gekomen
En van de bovenste sport
Belandde ik op de laagste.

Maar niemand anders draagt de schuld
Voor mijn ontreddering
Gebroken worden wil mijn hoofd. (refrein)

Uit het slechte gezelschap dat ik koos
Kwam mijn vernietiging voort
Tot een bespotting maakte ik, in m'n waanzin
De naam van mijn vader
En ik huil van schaamte.

Naar mijn vaderlijke woning
Zou ik willen terugkeren
Maar waar vind ik de moed
En wat moet ik de mijnen zeggen
Hoe hen onder ogen zien?

Αχ ʽτα φπλά στα χαμηλά
χι απ ʾτα πολλά στα λίγα,
αχ, πώς χατάντησα στη ζωή
χι από το πρώτο το σχαλί
στο τελευταίο πήγα.

Μα χανένας δε μου φταίει για το χάλι μου,
σπάαιμο θέλει το χεφάλι μου.

Απ ʾτις χαχές παρέες μου
ήρθ' η χαταστροφή μου,
ρεζίλεψα στην τρέλα μου
τ ʾόνομα ταυ πατέρα μου
χαι χλαίω απ ʾτη ντροπή μου.

Στο πατριχό το σπίτι μου
θέλω για να γυρίσω,
με τι χουράγιο όμως να μπω;
Και στους διχούς μου τι να πω,

πώς να τους αντιχρίσω;

Weer meer op het bespiegelende vlak schreef zij voor de componist en bouzouki-virtuoos Manolis Chiótis het veel minder bekende *Er zal een trein langskomen:*

Waarom, zeg domme mens
Filosofeerde je nooit
In je korte leven
Maar huil en verkwijn je
En bederf je je stemming?

Γιατί, βρε άνθρωπε χουτέ,
δε φιλοσόφησες ποτέ
στη σύντομη ζωή σου,
παρά χλαις χαι μαραζώνεις
χαι το χέφι σου χαλάς;

Daar waar zoveel heengingen
De jongen en de ouden
Eens kom jij daar ook.

Waar gingen zoveel mensen heen
Die huilden en liefhadden
Waar gingen zoveel zielen heen
Die zo werden bemind? (refrein)

Waarom, zeg domme mens
Vertroebel je je leven
Met je bittere klacht
Een trein zal haastig
door ons leven komen
Wij met de koffer in de hand
En alleen een God weet
Waar het eindstation is.

Κει που πήγαν τόσοι άλλοι,
οι μιχροί χαι οι μεγάλοι,
χάποτε χι εσύ θα πας.

Πού πήγαν τόσοι άνθρωποι
που χλάψαν χι αγαπήσαν,
πού χήγανε τόσες χαρδιές
που τόσο αγαπηθήχαν.

Γιατί, βρε άνθρωπε χουτέ,
να τη θολώνεις τη ζωή
με το πιχρό σου χλάμα;
Κάποιο τραίνο θα περάσει
στη (απ΄τη) ζωή μας βιαστιχό·
τη βαλίτσα μας στο χέρι
χι ο θεός μονάχα ξέρει
πού θα χάνουμε σταθμό.

De dood speelt letterlijk de hoofdrol in het reeds in 1951 voor Papaïoánnou geschreven *Charos ging zielen vissen*, dat pas veel later bekend werd toen de componist het zelf ging zingen:

Charos ging uit vissen
Met z'n angel naar zielen
Ach, en hij zoekt gekwetsten
Ongelukkigen, bedroefden.
In de armenwijken
Ging Charos vissen naar zielen.

Ach, geteisterde lichamen,
Zoek vanavond de steegjes op
Opdat Charos ook ons vindt
Wij die de aarde tot last zijn
Opdat we bevrijd worden van de nachtmerrie
Zoek vanavond de steegjes op.

Met z'n zwarte slinger

Komt Charos om de hoek
Ach, laten we hand aan hand gaan staan
Om hem een val op te zetten

Βγήχε ο Χάρος να ψαρέψει
με τ΄αγχίστρι του ψυχές
χαι γυρεύει πληγωμένους,
δυστυχείς χαι πονεμένους
μες στις φτωχογειτονιές
- βγήχε ο Χάρος για ψυχές.

Βρε χορμιά Βασανισμένα,
πιάστε απόψε τα στενά
να μας βρει χι εμάς ο Χάρος
που της γης δίνουμε βάρος,
να σωθούμε απ΄το βραχνά
- πιάστε απόψε τα στενά.

Με τη μαύρη του σφεντόνα
στρίβει ο Χάρος στη γωνιά·
για πιαστείτε χέρι χέρι
να του στήσουμε χαρτέρι

En dan maar zien wie de slinger treft
Charos dwaalt rond door de buurt.

χι όποιον πάρει η σφεντονιά
- στρίβει ο Χάρος στη γωνιά.

Als tekstschrijfster overlapt Eftychía Papayannopoúlou de laatste periode van de rebètika en de eerste van de grote componisten die de Griekse muziek in de jaren '60 beheersten: Theodorakis, Chatzidakis, Xarchákos, Markópoulos. Chatzidakis memoreerde tijdens zijn muzikale revue *Magische stad* in 1964 hoe hij op een dag werd bezocht door een hem onbekende dame die hem een groot aantal teksten aanbood, op losse velletjes, ‘en voordat ik het wist was mijn huis bezaaid met papieren’. De tekst die hij koos - oorspronkelijk bedoeld voor Theodorakis, zoals Eftychía later onthulde - inspireerde hem tot het stoerste lied dat hij heeft geschreven, des te merkwaardiger omdat de woorden tot het tegendeel lijken te noden. Bithikotsis zong deze zeïmbèkiko, met bijna Beethoveniaanse begeleiding, onvergetelijk:

Als de adelaar had ik vleugels
En ik vloog heel hoog
Maar een aanbiddelijke hand
Een hand die ik vereer
Kapt mij de vleugels
Opdat ik niet meer opstijg.

Ik ben een adelaar zonder vleugels
Zonder liefde en vreugde
Zonder liefde en vreugde
Ben ik een adelaar zonder vleugels, (refrein)

Die vereerde hand
Zal ik in het leven blijven liefhebben
Wat hij mij ook heeft aangedaan
Alles vergeef ik hem.
Met gekortwiekte vleugels
Zal ik hem immer liefhebben.

Σαν τον αϊτό είχα φτερά
χαι πέταγα πολύ ψηλά
μα ένα χέρι λατρεμάνο,
ένα χέρι λατρευτό
μου τα χόβει τα φτερά μου
για να μην ψηλά πετώ.

Είμ᾽ αϊτός χωρίς φτερά,
χωρίς αγάπη χαι χαρά.

Το χέρι αυτό το λατρευτό
μες στη ζωή θα τ ῾αγαπώ·
ό, τι εμένα μου ᾽χει χάνει
όλα του τα συγχωρώ·
με φτεριές τσαχισμένες
πάντα εγώ θα τ ᾽αγαπώ.

En voor Stavros Xarchakos schreef Eftychía een van haar laatste teksten:

Aan het gesloten venster
Staat met zijn klacht
Een jongen die liefhad
En alleen bleef.

Niemand kwam naar buiten om te zien
Wat het kind had dat het huilde (bis)[7.]
Maar de dageraad ontfermde zich over hem
Die zoveel leed had. (refrein)

Handen hadden de sleutels
Naast de deur gelegd
Ze blusten de zon van de jongen
Ze vertroebelden hem de sterren.

Στο παραθύρι το κλειστό
με το παράπονό του
ένα παιδί που αγάπησε
κι έμεινε μοναχό του.

Κανείς δε βγήκε για να δει
τι έχει και κλαίει το παιδί
μα τον λυπήθηκε η αυγή
που πόνεσε τόσο πολύ.

Δίπλα τα βάλαν τα κλειδιά
στην πόρτα κάποια χέρια,
σβήσαν τον ήλιο του παιδιού
του θάμπωσαν τ΄αστέρια.

Dezelfde Xarchakos wijdde in 1982 een langspeelplaat (Lyra 3759) aan de schrijfster, met al haar bovenstaande creaties, plus nog enkele andere, schitterend gezongen door Viky Moscholioú. (Onbegrijpelijkerwijze ontbreken geschreven teksten.) Aan het slot hoort men nog even de stem van Eftychía zelf in een laconiek dankwoord, uitgesproken aan het eind van een aan haar gewijd concert dat kort voor haar dood in 1972 in een Atheens zaaltje is gegeven.

3

En hoe is het de Griekse liedteksten vergaan na Eftychía Papayannopoúlou, de centrale figuur op dit tableau? De meest opmerkelijke ontwikkeling is ongetwijfeld dat, in het voetspoor van Theodorakis, Griekenlands bekendste componisten steeds meer liederen en liedjes gingen schrijven op reeds bestaande teksten van de grootste dichters, waarbij ze voor wat ‘moeilijker’ poëzie niet terugschrokken. Zo kwamen na Ritsos en Várnalis ook de Nobelprijswinnaars Seféris en Elytis in de taveernes terecht (Kavafis nog net niet, al worden ook op zijn gedichten nu liederen geschreven).

Uit volle borst worden passages gezongen als ‘Met welk een verlangen, welk een passie, welk een hart en welk een adem, namen wij ons leven - fout, en we veranderden van leven’ (Seféris' gedicht *Negatie*, getoonzet door Theodorakis in

zijn cyclus *Epifánia*). Het is een in de wereld waarschijnlijk uniek fenomeen en, hoewel er ook bezwaren tegen worden ingebracht, moet het stellig worden gezien

als een uitvloeisel van de bevlogenheid van de doorsnee-Griek voor minder voor de hand liggende woorden en regels.

Ook de ‘tekstschrijver’ echter is in stand gebleven; er kwamen er zelfs enkele die veel grotere bekendheid verwierven dan Eftychía bij haar leven heeft gehad. Lefteris Papadopoulos en Manolis Rasoulis hebben, mede dank zij verbeterde wetgeving en publiciteit, een eigen faam gekregen naast de componisten en zangers voor wie zij schreven. Eerstgenoemde, die ook de feestrede hield bij haar ere-concert, zou men tot op zekere hoogte haar opvolger kunnen noemen, zij het dat zijn teksten een sterker literair stempel dragen, alsof hij wilde concurreren met de erkende literaire dichters waarop de Griekse liederen en liedjes nu ook zijn teruggevallen.

Het blijft een vreemde sensatie, een tekst als onderstaande (uit 1964) verrukt te horen meezingen door een bont tafelgezelschap, bij muziek van Xarchakos, die in het refrein het zeïmbèkiko-ritme terugbrengt[8]:

De late middag leek te staan
Als een oude kar op de helling
Elke keer, op ons geheime plekje,
Achter het eethuis van Delivoriá.

Alles leek hemel en thuisgemaakt brood
Alles leek hemel en zoet brood.

Wat voor jaloezie verwekten toch je zachtgroene ogen
Die de avond vulden met zoete morgenstond
Dat ze onder zijn gegaan, jouw diepe ogen
Op een zaterdagavond, in Kesarianí.

Alles werd bliksem, zout van de zee
Alles werd bliksem en bitter brood.

Τό ἀπομεσήμερο
ἔμοιαζε νά στέχει
σάν ἁμάξι γέριχο
στήν ἀνηφοριά.
Κάθε ἀπομεσήμερο
στό χρυφό μας στέχι
πίσω ἀπ᾽ τό μαγέριχο
τοῦ Δεληβοριᾶ
ὅλα μοιάζουν οὐρανός
χαί ψωμί σπιτίσιο
ὅλα μοιάζουν οὐρανός
χαί γλυχό ψωμί.

Τάχα, τί νά ζήλεψαν
στά χλωρά σου μάτια
πού γιομάν τ᾽ ἀπόβραδο
γλύχα πρωινή;
Κι ἦρθαν χαί βασίλεψαν
τά βαθιά σου μάτια
χάποιο Σαββατόβραδο
στήν Καισαριανή.
Κι ὅλα γίναν χεραυνός
Πελαγίο᾽ ἁρμύρα.
Κι ὅλα γίναν χεραυνός

χαί πιχρό ψωμί.

Tientallen liederen op teksten van Papadopoulos liggen de Grieken nu al twee decennia voor in de mond. De laatste paar jaren begint Rasoulis hem naar de kroon te steken, die wat ‘moderner’ is, maar zich toch ook nadrukkelijk onthoudt van simpele versjes, zonder succes te derven, zoals bleek uit de tekst bij Nikolopoulos' snelle zeïmbèkiko op de ‘dalíka's’ (grote vrachtauto's), die de hit van 1983 werd:

Met zware slaperige lichten
Rijden de dalíka's door Athene
Langs de havens, stations, markten.
Ga vinden wat je in het leven zoekt.

Ik heb je vaak zien zwerven als verloren
In het labyrint van de stad
Met je jasje op de schouder
De last dragend van allen die vergaten.

Aan scènes uit de film van volgende week
Doe je denken op de bochten van deze weg terug
Twee generaties verloren helaas
En Athene een metropool van het Zuiden.

Με τα φώτα νυσταγμένα χαι βαριά
τριγυρνάνε οι νταλίχες στην Αθήνα
στα λιμάνια, στους σταθμούς, στην αγορά,
ό, τι ψάχνεις στη ζωή να βρεις ξεχίνα.

Σ' έχω δει πολλές φορές να τριγυρνάς
στο λαβύρινθο της πόλης σαν χαμένος,
το σαχάχι σου στον ώμο να χρατάς
χι όλους όσους δεν θυμούνται φορτωμένος.

Σαν σχηνές από ταινία προσεχώς
μοιάζεις μέσα στις στροφές αυτού του νόστου,
δυο γενιές χαμένες πίσω δυστυχώς
χι η Αθήνα μια μητρόπολη του Νότου.

Men make uit deze voorbeelden met op dat alle honderden liedjes van de laatste jaren zulke beladen teksten hebben. Er is veel routine in de lied- en tekstproduktie, en daar wordt ook menig bezorgd artikel over geschreven. Vaak ook komt het voor dat het succes van een lied lijkt te berusten op één vondst in de tekst, waar dan de rest op drijft. Het meest gezongen lied van 1982 bijvoorbeeld (een dieptepunt tussen *Laat de Gek maar in z'n waan* van 1981 en de Dalíka's van 1983) heette *Ik heb je lief, hoor je?*, en de kenners waren het erover eens dat het z'n welslagen meer ontleende aan die toevoeging 'hoor je' dan aan de melodie in, toch wel aardige, achttelsmaat.

Vaak ook lijkt een lied het te moeten hebben van een zeer lang woord waarmee het begint, bv. 'Simvivazómaste'. *We komen tot een compromis.* De rest komt er dan ook weer niet zoveel op aan. Toch zie ik in Nederland een liedje nog niet zo gauw beginnen met een woord als 'onverrichterzake'. Wat trouwens ook in de meest ongeïnspireerde Griekse teksten ontbreekt, is banaliteit. Uit Nederland herinner ik mij een refrein: 'Ik hou van hem maar ook van hem. Ik hou van kaas maar ook van jam.' Die eerste regel zou in een Grieks lied nog net kunnen, de tweede niet.

De zeïmbékiko

Eindnoten:

1. *Ilias Petropoulos*, Rebètika tragoudia, *tweede druk*, *Athene 1973*, *p. 37*
2. *Het beste niet-Griekse boek hierover is. Gail Holst,* Road to Rebetika, *Athene 1975.*
3. *Deze tekstschrijver wordt niet vermeld door Petropoulos (p. 56)*, *noch door Tasos Schorelis (*Rebetiki Anthologia, *Athene 1977*, *IV p. 163). Gail Holst brengt echter het tekstmanuscript met zijn naam (p. 151), waaruit tevens blijkt dat de beide anderen een fout maken in de volgorde van het tweede en derde couplet. Sotiría Bellou zingt het op haar tiende langspeelplaat*, *gewijd aan Chatzichristos (Lyra 3326) in de goede volgorde.*
5. *De kwestie van de teksten heeft later, naarmate Tsitsanis beroemder werd, steeds meer aandacht gekregen. Zo rees er een nogal onverkwikkelijk conflict tussen de tekstschrijver Nikos Routsos en de componist over het auteurschap van de woorden van Tsitsanis' allerbekendste lied (‘Griekenlands tweede volkslied’)* Bewolkte zondag, je lijkt op mijn hart.
6. *Alle vertalingen in dit artikel zijn zo letterlijk mogelijk (en missen alleen al daardoor literaire, laat staan nazingbare pretenties). ‘Gebroken worden (breking) wil mijn hoofd’ zou in het Nederlands eigenlijk moeten worden ‘gebroken worden moet mijn hoofd’. Ik heb het ‘willen’ aangehouden mede omdat het indertijd niet ontbrak aan bezoekers die bij deze passage aan het lied inderdaad een bord of glas op hun hoofd stuksloegen. Nog onlangs las ik een pleidooi voor het breken van borden op het podium, waarin als argument werd gebruikt dat vele bezoekers anders voorwerpen op hun eigen hoofd zouden stukslaan.*
7. *De verleiding voor de vertaler is hier heel groot om de fraaie Griekse constructie ‘Wat heeft en huilt het kind’ te gebruiken. Overigens betekent het Griekse woord* ‘pedí’ *zowel ‘kind’ als ‘jongen’ of ‘jongeman’.*
8. *Kesarianí is een arme voorstad aan Athene, tijdens de bezetting een burcht van verzet. Het middelste couplet van dit lied, dat op de bezetting teruggaat, werd al voor de kolonelsdictatuur door de censuur verboden, omdat het tegen de Duitsers (‘een bevriend volk’) gericht was. Het luidde:*

> Jij kende de passen, ik onderscheidde geluiden
> En we maakten verf klaar met ingehouden stemmen.
> 's Avonds schreven wij leuzen op de muren
> Bij het naar bed gaan riepen we ‘Weg met de Duitsers’.
> Alles leek hemel en thuisgemaakt brood
> Alles leek hemel en zoet brood.

Ook na het herstel van de democratie in 1974 hoort men het couplet zelden en verreweg de meeste Grieken ondergaan dit lied nog altijd als een zuiver liefdeslied. Het is niet het enige voorbeeld van een geval waarin de Griekse censuur op liedteksten 'succes' heeft gehad.

Kostas Karyotákis (1896-1928) en zijn tijd*

Hero Hokwerda

Was er tenminste, temidden van al die
mensen, maar iemand die doodging van walging...

Als men zulke woorden leest maakt het verschil te weten dat zij de laatste versregels zijn die de dichter heeft geschreven voordat hij, enkele weken later, de daad bij het woord zou voegen. Ook van Karyotákis zal de poëzie het op eigen kracht moeten redden, zij zal niet voortleven alleen door de zelfmoord van de dichter, maar als men de afloop eenmaal kent, kan men zijn werk nauwelijks meer anders lezen dan met die afloop gedurig in gedachten. Zijn zelfmoord gaat onvermijdelijk functioneren als een afronding van wat in zijn poëzie wordt voorbereid: de kogel zijn 'laatste gedicht'. 'Hij heeft zijn literatuur en zijn zelfmoord zo goed, met zoveel succes vermengd, dat zij niet meer te scheiden zijn,' zoals is opgemerkt. Zo werd er tijdens zijn leven ook al over gedacht: 'Als zijn verzen oprechtheid bevatten, waarom pleegt hij dan geen zelfmoord?' aldus een criticus na het verschijnen van Karyotákis' laatste bundel, en enkele maanden later werd hij op zijn wenken bediend.

In de tien gedichten van Karyotákis' eerste bundeltje, *De pijn van de mens en der dingen* (februari 1919, hij was toen 23 jaar) proeft men hier en daar reeds de doodsdrift van zijn latere werk: 'Er zijn mensen die het boze uur in zich dragen' (het motto van het openingsgedicht 'De doden') en 'Het hart dat door een dodelijke passie wordt door-

* *Dit essay hoort bij de gedichten en prozastukjes die in dit nummer van Karyotákis zijn opgenomen (onder* Vertaalde poëzie *en* Vertaald proza*). Reeds twee keer eerder heeft* De Tweede Ronde *aandacht aan Karyotákis besteed: in het herfstnummer van 1980, p. 120 en 121, de gedichten* De ideale zelfmoordenaar *en* Préveza, *met een inleidende notitie over de dichter door Marko Fondse op p. 119, en in het vorige Griekenlandnummer, zomer 1983, p. 161-162, het gedicht* Spirochaeta pallida, *met daarbij het bericht over Karyotákis' zelfmoord en het briefje dat hij in zijn laatste ogenblikken had geschreven.*
Van Karyotákis' werk is een uitgebreide editie: Ápanda ta evriskómena, *2 delen, Athene 1965-66 (met alle jeugdwerk, een chronografische schets en fotomateriaal) en een zeer handzame kleinere editie*, Piímata ke pezá, *Athene 1975, met het hoofdwerk, een inleiding en een bloemlezing uit de over Karyotákis' werk verschenen kritieken. Beide uitgaven zijn bezorgd door G.P. Savidis.*

woeld zal geen rust vinden' (motto van het slotgedicht 'Zee'). Ook treft men er al een enkel sarcastisch element aan: 'Het bed hoont hun vreugde, maar zij denken dat het kraakte: ze denken niet dat het visioenen heeft van toekomstige doden' (strofe uit het gedicht 'De nacht'). Het is echter vooral met de kennis van wat nog komen zou, dat men deze elementen eruit licht: in het algemeen blijft deze bundel geheel binnen de grenzen van de symbolistische, melancholieke stemmingspoëzie van die jaren in Griekenland. Later, meer gerijpt, zou hij in een verzameling 'bloempjes' uit allerlei dichters ook enkele regels uit zijn eigen eersteling opnemen.

Palamás, dé Griekse 'tachtiger', die vooral in de jaren na de eeuwwisseling zijn grootse visies en visioenen over Griekenland uitstortte in verheven poëtische composities, was nog steeds een overheersende figuur. 'In zijn zware schaduw' (Dimaras) echter was in diezelfde jaren een generatie van dichters opgekomen die meer in zichzelf gekeerd waren en in veel lagere tonen en kleinere proporties, min of meer binnen de symbolistische traditie, hun persoonlijk leed uitzonden, de nostalgie, verveling, spleen, langueur (Grypáris deels, Chatzópoulos, Papandoníou, Porfýras e.a.). Aan het eind van deze traditie bevindt zich, samen met enkele anderen (over wie straks meer) ook Karyotákis met zijn eerste bundel, die vooral uitdrukking geeft aan zijn besef van 'pijn'.

Een geheel eigen weg, buiten de traditioneel Griekse poëzie van die jaren, was al veel eerder ingeslagen door Kavafis, die niet alleen geografisch nogal buiten het Atheense literaire wereldje stond. Karyotákis moet zijn werk gekend hebben, want in 1917 schreef hij een (verloren gegane) pastiche op hem. Van Kavafis is bekend dat hij weinig op had met de Atheense poëzie van zijn tijd, het was hem allemaal te veel romantiek.

Een andere dichter, Sikelianós, zette vanaf ongeveer 1910 de lijn van Palamás' verheven visionaire composities voort, vaak nogal hoogdravend. Later heeft hij ook bescheidener getoonzette gedichten geschreven, die tot de mooiste Griekse lyriek behoren, zoals het voor dit nummer vertaalde 'De Heilige Weg'.

Pas met de generatie van '30 zou in Griekenland de moderne poëzie doorzetten, maar daarover straks meer.

In het najaar van 1921 verscheen Karyotákis' tweede bundel, *Nèpenthè*, naar een woord uit de *Odyssee* (boek 4, 221) dat 'leedverdrij-

vend middel' betekent en dat bij Baudelaire voorkomt ter aanduiding van opium ('pharmakon népenthès' in 'Les paradies artificiels'). Ook in de zevenendertig gedichten van deze bundel overheerst de sfeer van nostalgische, melancholieke lyriek. Het leven is al geleefd bijna vóór het begon, alle dromen, idealen, diepere gevoelens van liefde en zelfs haat zijn al teloorgegaan, de dichter voelt zich oud: 'dwaas, dwaas, die oud bent geworden en nooit jong bent geweest', een 'vreemd oud jongetje', een 'vogeltje met gebroken vleugels'.

Verdoving wordt in deze bundel soms nog gevonden in de dichtkunst. 'Houd je dromen: de mensen van het gezond verstand hebben niet zulke mooie als de dwazen!' - aldus het slot van Baudelaires 'La voix', dat in prozavertaling tot voorwoord van deze bundel dient. Wel zijn de dichters die erin voorkomen meest 'roemloze dichters', aan wie zelfs een ballade is gewijd, en Don Quichottes, maar dan 'die moedeloos afstijgen en [...] hun vroegere illusies afzweren': elementen van satire en sarcasme ook in deze bundel.

Op enkele plaatsen heeft ook hier de sfeer van ontgoocheling zich verdicht tot uitingen van doodsgevoel en doodsverlangen: 'de graven zullen geuren als bruidsbedden', en 'mijn vreugde opent zich als een roos van bloed' (in 'Vreugde'), en 'bevrijd van alles wil ik leven in de chaos van de kosmos' (in een van de 'Strofen'). En is er in de laatste strofe van het voor dit nummer vertaalde 'Alleen' slechts sprake van 'zwelgen in walg', een afweren van alles wat nog enige vreugde lijkt te schenken, of voelt de ik zich door de sterren uitgenodigd de Oneindige Nacht tegemoet te treden, maar durft hij dat voor zichzelf nog niet goed toe te geven?

Toch staan in deze bundel ook een paar lyrische gedichten die, op zichzelf genomen, niet anders te lezen zijn dan als uitingen van levensvreugde. Soms, vooral in de natuur, kan de dichter nog uit zijn melancholie treden, 'verdoving' vinden, en aldus een ander gezicht tonen.

Met zijn na *Nèpenthè* in tijdschriften gepubliceerde gedichten begon Karyotákis meer aandacht te trekken, maar pas met zijn derde en laatste bundel vestigde hij zijn naam: de *Elegieën en Satiren* van eind 1927. Deze bundel staat geheel in het teken van de doodsdrift, zoals meteen al door het motto wordt aangekondigd:

> *Et metus ille foras praeceps Acheruntis agendus*
> *funditus humanam qui vitam turbat ab imo.*

> (En ver weg en hals over kop dient de vrees voor de Dood verjaagd te worden, die van diep uit het menselijk leven geheel ontstelt.)
> Lucretius, De rerum natura III, 37-38

Daarnaast was hij aanvankelijk, al vanaf 1923, van plan zijn derde bundel zonder titel uit te brengen, maar met op de omslag een doodshoofd (gevat in een nul) en daaronder twee gekruiste beenderen (gevat in het symbool voor het oneindige). Het bijschrift zou luiden: ‘dat wij ons verzoenen met het Niets en het Oneindige’.

Vrijwel alle van Karyotákis voor dit nummer vertaalde gedichten zijn uit deze bundel afkomstig, zodat de lezer zich een goede indruk kan vormen van hoe Karyotákis de hem omringende wereld niet anders meer kon zien dan als deelhebbend aan de dood en vragend om zijn eigen dood; hoe hij al op ‘de drempel van het dromenrijk’ verkeerde, ‘van de aarde afgekeerd’, en hoe hij verlangde naar het Niets, de Oneindigheid, de Chaos, het Niet-bestaan, het duistere koninkrijk daarginds, de duistere Nacht, Moeder Aarde, het lachen der aeonen, de oneindige rust.

Was er in *Nèpenthè* nog wel eens sprake van verdoving, in poëzie of natuur, nu is het al zover dat ‘de oneindige natuur om ons heen onze dood nodig heeft en dat de purperen monden der bloemen erom vragen’, ja, dat ‘het schitterende licht van de zon onze dood nodig heeft’. ‘Misschien zullen tien gedichten ons overleven’, maar dan als ‘duiven door schipbreukelingen op goed geluk losgelaten, en als het bericht aankomt is het te laat’ (uit het openingsgedicht ‘Voortleven’). Beroofd van jeugd, hoop, idealen, geloof, dromen (van iets béters, niet als verdoving of voorportaal van de dood), liefde, vreugde en alle andere ware gevoelens, zonder enig houvast, sleept de dichter zich met gebroken vleugels voort; het leven is niet meer dan een slechte oude gewoonte van iemand die, bijna kind nog, zich een oude man voelt. Beroofd ook van alle vrienden, van wezenlijk contact met andere mensen, is hij in zichzelf opgesloten geraakt en alle besef van de werkelijkheid aan het verliezen (‘als mensen die in andrer fantasie slechts leven’, in ‘Ledenpoppen’). Die werkelijkheid verruilt hij voor het weldadige rijk van de waanzin: ‘als een troep zwarte circuspaarden wervelen nu mijn gedachten rond, de zweep van de rede ontvluchtend’, en vooral ook het gedicht ‘Spirochaeta pallida’ (zie *De Tweede Ronde*, zomer 1983). Hij ervaart de werkelijkheid met lichamelijke pijn die door zijn ziel gevoeld wordt,

terwijl de smart in zijn lichaam zetelt. De lach die hij soms nog doet klinken is die van de tragische clown, of de grimas van de ledenpop, of, zoals zijn vriend Sakellariádis het uitdrukte in zijn inleiding op Karyotákis' verzamelde gedichten (1938): ‘als van de jonge Spartaan die glimlachte, terwijl zijn lichaam opengereten werd door de nagels van het wilde dier dat hij aan zijn lijf verborgen hield.’

En dat is ook de lach van veel van zijn *Satiren.* Zoals in zijn eerste bundels en in de *Elegieën* satirische elementen voorkomen, die vooral hemzelf treffen (‘Recensie’; ‘Wij zijn wat van die...’), zo zijn er onder de *Satiren* veel die een tot zelfbijtend sarcasme verbitterde vorm van *Elegieën* zijn, meer dan satiren op omstandigheden buiten de eigen persoon. De ‘lach’ van Karyotákis' poëzie vertoont veel overeenkomst met de gelaatsbeschrijving die de dichter-criticus Tellos Agras van hem gaf, in zijn nog steeds belangrijke essay van 1938: ‘Alleen zijn lach was *niet* zo eenvoudig. Karyotákis lachte vaak, dat wil zeggen *glim*lachte vaak, maar, heel wonderlijk: juist die glimlach was het enige dat heel zijn bitterheid openbaarde! Hij glimlachte zogezegd *alleen met de helft van zijn gezicht.* De andere helft bleef zoals eerst.’

Met Linos Politis (in zijn *Geschiedenis van de Nieuwgriekse literatuur*) kan men zeggen dat, tegenover het meedogenloos gevoel van ijdelheid en ondergang, een uitbundige levensdrift staat. Men zou daar echter aan toe moeten voegen dat die levensdrift, dat verlangen naar volheid en volmaaktheid, zowel van zichzelf als van de wereld, té hoog gegrepen was voor de werkelijkheid - van die dagen, maar bij een natuur als Karyotákis wel in het algemeen - en dat uit die botsing met de werkelijkheid zijn diep melancholieke poëzie enerzijds voortkwam, en anderzijds het sarcasme van zijn realistische, satirische poëzie.

In enkele van zijn *Satiren* geselt Karyotákis de politieke en maatschappelijke toestanden van het Griekenland van na de *Grote Catastrofe* van 1922, toen door de nederlaag in Klein-Azië tegen de Turken al Griekenlands panhelleense dromen (de *Grote idee*) in rook waren opgegaan. Het land bleef niets over dan zijn wonden te likken, en wat Karyotákis ziet is dat velen daar wonderwel in slagen met hun eigen wonden, maar dat de samenleving als geheel er weinig van terechtbrengt. Vrijheid, vriendschap en andere menselijke waarden zijn voor geld te koop, de helden leveren nu hun strijd in de cafés en dancings.

Van de meer politiek-maatschappelijke *Satiren* is hier alleen ‘Mi-

chaliós' opgenomen, dat echter ouder is en past in de stemming van antimilitarisme die in heel Europa volgde op de Eerste Wereldoorlog. Het werd voor het eerst, anoniem, gepubliceerd in 1919 in het tijdschrift *Noumás* onder de titel 'Leger', en in oktober van hetzelfde jaar opnieuw in Karyotákis' eigen tijdschrift *De kuit.* In zijn eerste twee bundels nam Karyotákis het niet op, omdat hij zich niet zeker voelde van de kwaliteiten ervan, zoals Savidis zegt, of uit zorg voor zijn in 1919 begonnen ambtelijke carrière? Voor Griekenland was in die tijd de oorlog nog niet afgelopen.

Andere *Satiren* richten hun pijlen meer op verwerpelijk menselijk gedrag in het algemeen, althans van bepaalde groepen: men kan uit 'Afkeer' en 'Leefregels' gemakkelijk concluderen tot een sterk misogyne, respectievelijk misantropische instelling, maar de gedichten gaan in feite alleen over bepaalde typen vrouwen, respectievelijk mensen, en als de lezer dat wil uitbreiden tot alle vertegenwoordig(st)ers van die groepen, is dat zijn zaak.

'Leefregels' is geschreven naar aanleiding van een gedicht van Karyotákis' vriend Rómos Filýras, 'Het lot drijft'[1]: 'Ach, hoe heeft het lot mij in het volk kunnen werpen, hoe heeft het mij in mijn goddelijke opvoeding weten te treffen en mij terecht laten komen in bespotting, schimpscheuten en schande. Plebs, volk, bastaardzaad van barbaren, waar haal je het gezicht vandaan dat je mijn onstilbaar verlangen in de wortel weet te treffen? Ach, pooier, je drijft mij naar de afgrond' (de 'grimmige kolk' in 'Leefregels'). En deze regels hebben weer tot aanleiding hoe de wat zonderlinge Filýras op straat in de maling werd genomen en uitgelachen (voor meer over Filýras zie men onder *Vertaald proza*).

De poëzie is in deze bundel alleen nog voorwerp van spotternij en daarbij zondert Karyotákis zichzelf niet uit; het is niet anders dan wat gepas en gemeet met gevoelens om die van papier te maken, en de dichters zijn poseurs. Ook het ambtenarendom moet het weer ontgelden.

Zijn meest eigen toon echter vindt Karyotákis in de laatste drie *Satiren* en de drie postuum gepubliceerde gedichten. Hierin zijn elegie en satire samengevloeid in een grimmig sarcasme dat vooral gericht is op de eigen persoon. In 'Marche funèbre et verticale' verdicht het doodsverlangen zich tot een zelfmoordvisioen, als in de eerste en de laatste strofe de dichter zich tussen het stucwerk ziet hangen. En de les die hij in de derde strofe eindelijk leert van deze bescheiden kunstvorm: heeft die betrekking op de eenvoud die ook in

de poëzie moet worden nagestreefd, of dringt het tot de dichter door dat het enige vers dat hij nog te schrijven heeft zijn eigen dood is? Als een ‘droom in dimensies’ (‘in reliëf’ staat er eigenlijk) zal hij zijn eigen dood toevoegen aan zijn kunst: alleen door daar zo met zijn kunst bekranst te hangen zal hij behagen - en alleen zo, als omlijsting van de dode dichter en daardoor ‘geëcht’, zal zijn dichtkunst ‘behagen’, zijn we geneigd bij omkering te zeggen als we even het axioma vergeten dat iemands kunst onafhankelijk moet kunnen bestaan van zijn ‘bio’ grafie. (Uiteindelijk heeft Karyotákis zich niet verhangen maar, na een mislukte, langdurige verdrinkingspoging in zee, zich een kogel door het hart gejaagd - zie *De Tweede Ronde*, zomer 1983. Dit ten detrimente van Jeroen Brouwers' constatering (in *De laatste deur*, p. 90-104) dat schrijvers-zelfmoordenaars hun te volgen methode in hun werk aankondigen. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de zee bij Karyotákis nogal eens voorkomt als een soort voorportaal van het Niets en de Oneindigheid.)

In ‘De ideale zelfmoordenaar’ (eigenlijk ‘Ideale zelfmoordenaars’; zie de noot aan het begin) drijft Karyotákis de spot met hen die met zelfmoord koketteren en zelfs een zelfmoord in scène zetten, maar de uiteindelijke stap niet doen: ‘*Nu*, fluistert hij, *is alles afgelopen*, in zijn binnenste zeker van het uitstel.’ Het is alsof de dichter zichzelf steeds verder in de hoek drijft en elke uitweg afsnijdt.

In ‘Rechtvaardiging’, de eindafrekening waarmee de (*Elegieën en) Satiren* besluiten, zijn alle introvertie en minderwaardigheidsgevoel van Karyotákis samengebald, als dichter en als hele persoon. Het enige waarmee hij zich nog kan ‘handhaven’ tegenover de wereld is lachen, zich uitstrekken en de ogen sluiten, voor eeuwig.

Tussen de *Elegieën* en de *Satiren* is er nog de *Heroïsche trilogie*, drie sonnetten over helden uit de Griekse Vrijheidsoorlog (onder wie Byron), maar dan in verband met hun dood: door hun korte regels van vijf lettergrepen een staaltje van verstechniek. Aan het slot van de bundel zijn achttien vertalingen opgenomen van gedichten van onder meer Heine, Verlaine, Moréas, Carco, Villon, Baudelaire en Corbière. De vertalingen van Karyotákis worden over het algemeen geroemd als poëtische herscheppingen - waarbij hij in Villons ‘Ballade des dames du temps jadis’ zich niet ontzag in het rijtje van schone dames in de derde strofe ook Helena de Spartaanse op te nemen.

Na het verschijnen van zijn laatste bundel kondigde Karyotákis aan voortaan alleen nog proza te zullen schrijven. Ook in zijn beginperiode had hij het een en ander aan proza gedaan. De ruim vijftien

korte schetsen van begin 1928 ademen dezelfde geest als de *Elegieën en Satiren*: doodsverlangen en sarcasme, op zichzelf en de omgeving gericht. Soms hebben ze iets van prozagedichten en ook zitten er surrealistische elementen in.

Karyotákis heeft zich echter niet aan zijn aankondiging gehouden: uit zijn laatste levensmaanden zijn nog drie postuum gepubliceerde gedichten bewaard. Ze liggen geheel in de lijn van zijn laatste bundel en worden daar meestal min of meer bij gerekend. In ‘Optimisme’ is elke vorm van levenslust alleen nog mogelijk bij wijze van masker, van aan te nemen rol, van hypothese, zonder dat er enig werkelijk gevoel mee correspondeert. In ‘Wat zeggen wij’ moet zelfs het dodenrijk het ontgelden, alsof Karyotákis toch nog terugschrikt. Dat het dodenrijk hier vooral op de onderwereld der klassieken lijkt is in Griekenland heel gewoon: het klassieke beeld daarvan is altijd vrijelijk blijven bestaan naast en door de christelijke voorstellingswereld van hemel en hel heen. In ‘Préveza’ tenslotte, Karyotákis' laatste gedicht (zie *De Tweede Ronde*, herfst 1980), ziet hij in alles wat hem in zijn ballingsoord Préveza omringt, slechts verschijningsvormen van de dood, en de enige afleiding die zich denken laat zou de begrafenis kunnen zijn van iemand die ‘van walging doodging...’

Karyotákis wordt algemeen beschouwd als de meest representatieve dichter van de Griekse ‘generatie van '20’, de laatste fase van de traditionele poëzie, die uitdrukking gaf aan wat de *Grote,* de *Kleinaziatische Catastrofe* mentaal had aangericht in de Griekse samenleving. ‘Een algemene neerslachtigheid daalde neer over Griekenland na de Grote Catastrofe; deze sfeer wordt vooral weerspiegeld in de dichtkunst van die jaren. Het is een Griek van het vasteland (d.w.z. niet zelf uit Klein-Azië afkomstig, H.H.), ambtenaar uit de Peloponesus, de dichter Karyotákis, die het meest waarachtig uitdrukking geeft aan de bodemloze ellende van die vreugdeloze jaren,’ in de woorden van Andriette Stathi Schoorel.[2.]

Karyotákis zien als uitdrukking van zijn tijd, de malaise van de jaren twintig, is zeker niet onjuist, maar het is slechts een deel van de verklaring. De dichter maakte ook deel uit van een wijdere poëtische traditie, die veel verder teruggaat. Er zijn misschien verbindingen te leggen met Griekse romantische dichters uit het midden van de vorige eeuw, zoals Paparrigópoulos, wiens werk evenzeer van doodsverlangen doortrokken is en die in 1872 op dertigjarige leeftijd zelfmoord pleegde. Van meer belang echter lijkt in Karyotákis'

geval de Franse poëzie van Baudelaire, Verlaine en de latere symbolisten; in elk geval ook Jules Laforgue. Als Karyotákis in het gedicht ‘Allen tezamen’ over dichters zegt: ‘Als honger onze dagen begeleidt en wij de nacht verboemlen onder bruggen’, dan zullen dat wel Parijse bruggen zijn. Zoals gezegd had de symbolistische poëzie ook in Griekenland vanaf de eeuwwisseling ingang gevonden, en de belangrijkste generatiegenoten van Karyotákis waren, evenals hijzelf, al in de jaren tien begonnen met publiceren. Van Kostas Ouranis verscheen in 1912 *Spleen* en in 1920 *Nostalgieën*; deze dichter ‘vluchtte’, ook naar eigen zeggen, in buitenlandse reizen, waarover hij een aantal boeken heeft geschreven. Napoléon Lapathiótis publiceerde vanaf omstreeks 1910; hij zou vluchten in een ver doorgevoerd ‘esthetisme’ en later ook in het gebruik van verdovende middelen en zou uiteindelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog eigenhandig zijn dood verhaasten. Ook de al genoemde Tellos Agras paste geheel binnen de traditie van het late Griekse symbolisme en was ook al vóor 1920 aan het schrijven; zijn verfijnd melancholische poëzie groef minder diep dan die van Karyotákis. Over Rómos Filýras kan men lezen onder *Vertaald proza.*

Het schot van Préveza heeft nog enkele jaren nageklonken in de Griekse poëzie, zozeer zelfs dat er van *Karyotákisme* wordt gesproken: een golf van huilerige poëzie waarvan de produktie al spoedig in de vergetelheid is weggezakt, maar die nog vaak genoemd wordt als aanleiding tot de ‘modernisering’ die naar inhoud en vorm in de Griekse dichtkunst tot stand is gebracht door de ‘generatie van '30’. Niet dat er zonder Karyotákisten geen Seféris en Elytis waren geweest, maar zij hebben elk op eigen wijze zich er wel tegen afgezet. Daarbij werd niet altijd even duidelijk onderscheid gemaakt tussen Karyotákisme en Karyotákis. Vooral Elytis heeft in zijn poëzie uit de jaren '30 (gebundeld in *Oriëntaties*, 1940; zie onder *Vertaalde poëzie* en onder *Essay*) de jeugd, de levenslust en de liefde uitgezongen in de wijde natuur van zon, zee en lucht van de Egeïsche Zee, als bevrijding uit de muffe binnenkamertjeslucht van het Karyotákistisch defaitisme. Seféris' natuur was in feite sterk verwant aan die van Karyotákis en hij erkent ook zelf door diens ‘kamer’ te zijn gegaan, maar Seféris zoekt naar een bevrijding van de gebroken werkelijkheid in een mythologische verwerking ervan, in aansluiting op de grote mythen van zijn land (zie onder *Anthologie*). Ritsos was begonnen in de Karyotákistische traditie, maar vond in de loop van de jaren '30 zijn eigen weg als sterk maatschappelijk geëngageerd

dichter. In zijn beste gedichten geeft hij in een stroom van beelden uitdrukking aan wat hem dierbaar is in zijn Griekse vaderland (zie onder *Vertaalde poëzie*).

Tijdsomstandigheden en literaire tradities alleen zijn niet voldoende om Karyotákis' gang naar de dood te verklaren - als zoiets in laatste instantie te verklaren is. De meeste mensen komen onder dezelfde omstandigheden en in dezelfde tradities niet tot dezelfde stap; waarom Karyotákis dan wel? Daar moeten ook zijn eigen aard en wat hij in zijn persoonlijk leven heeft meegemaakt toe hebben bijgedragen, of misschien wel de belangrijkste factor in zijn geweest.

Kostas G. Karyotákis werd in 1896 geboren in Tripolis, een provinciehoofdplaats midden op de Peloponnesus, als tweede van drie kinderen van een districtsingenieur. Het beroep van de vader bracht een reeks overplaatsingen met zich mee, doorgaans in de provincie, en zo heeft de jonge Karyotákis op Lefkáda, Kefaloniá en in Lárisa, Patras, Kalamáta, Athene en Chaniá (Kreta) gewoond, voordat hij in 1913 op zeventienjarige leeftijd in Athene rechten ging studeren. Als men het milieu wil typeren kan men zeggen dat de familie tot de meer ontwikkelde provinciale kringen behoorde; onder de neven telde zij een componist en een schilder en via moederszijde was er verwantschap met de grote Byzantinoloog en Neograecus Nikos Bees. Karyotákis heeft een strenge opvoeding gehad en een gedegen opleiding; hij beheerste het Frans uitstekend en kende ook Duits.

Van wat over Karyotákis' kinderjaren bekend is treffen ons, gezien de motieven in zijn latere poëzie, vooral de mededelingen dat hij, ondanks toch wel aanwezige kracht en gezondheid, op anderen de indruk maakte van een stil, verlegen jongetje, bleek, slecht gebouwd en ouwelijk, dat door zijn jongere broertje in bescherming werd genomen tegen zijn medeleerlingen als zij hem voor ‘ouwe (opa)’ uitmaakten. Ook op foto's uit de tijd van zijn volwassenheid is die gebrekkige lichaamsbouw gemakkelijk te constateren, en dat Karyotákis iemand was die zich ‘niet in zijn vel thuisvoelde’ komt ook in zijn poëzie genoeg naar voren. ‘Wat zou ik graag net als hij zijn,’ zei hij eens tegen zijn vriend Sakellariádis en wees naar een goedgebouwde, robuuste man. ‘Ik zou een volslagen ander mens zijn. Jawel,’ voegde hij er even later aan toe, ‘maar ik zou geen dichter zijn.’ Hoewel de uiterlijke omstandigheden niet op een ongelukkige jeugd wijzen, moet Karyotákis zijn opgegroeid met een sterk

minderwaardigheidsbesef en een grote mate van gevoeligheid, die zich uitte in teruggetrokkenheid in zichzelf en in belangstelling voor schilderkunst en literatuur, waarmee hij zich al vroeg zelf heeft beziggehouden. Vanaf 1912, toen hij zestien was, werden regelmatig gedichten en andere kleine bijdragen van hem opgenomen in allerlei tijdschriften, o.a. in *Parnassós*, waarvan Rómos Filýras de redactie voerde.

Op het eind van zijn gymnasiumtijd, in Chaniá op West-Kreta, was Karyotákis verliefd geworden op een zekere Anna Skordýli. Deze gevoelens werden ook beantwoord, maar eind 1914, begin 1915, toen hij tweedejaars student was in Athene, kreeg hij plotseling het bericht dat zij met een ander getrouwd was - nadat zij hem half december nog een allerliefste brief had geschreven. Het kan zijn dat Karyotákis zich ook zelf een te hoge voorstelling van de werkelijkheid had gevormd, feit is dat deze gang van zaken het zelfvertrouwen van de uiterst gevoelige Karyotákis een flinke knauw heeft gegeven en zijn minderwaardigheidsbesef en introvertie alleen maar heeft versterkt.

In zijn eerste studiejaar had Karyotákis, nog in de strenge familietraditie, in een internaat gewoond, maar in zijn tweede jaar ging hij op kamers wonen en stortte zich met overgave in het vrije leventje - zich langer aan een vrouw binden was hem niet meer mogelijk, maar hij moet een trouw bezoeker van de hoofdstedelijke ‘huizen’ zijn geweest. De rechtenstudie heeft hij er niet om verwaarloosd en in 1917 studeerde hij met ‘zeer goed’ resultaat af.

Tussen 1916 en 1919 heeft Karyotákis niets gepubliceerd, maar des te meer gelezen en zich verdiept in de Nieuwgriekse, Franse en Duitse poëzie, waarmee hij tot dan toe nog maar weinig vertrouwd was. Uit die jaren is ook bekend dat hij een Kavafis-pastiche heeft geschreven. Verder hield hij twee lezingen, waarvan de eerste een mislukking was (inzonderheid werd zijn ‘ziekelijke verschijning’ aangestipt) en de tweede beter verliep, over Hérédia, van wie hij voordien nog nooit had gehoord maar die hij naar eigen zeggen had gekozen om de klank van zijn naam en de geringe omvang van zijn oeuvre. Poëzie schrijven deed hij nog wel en uit deze periode stammen veel van de gedichten die in zijn eerste bundel zijn opgenomen. In 1919 begon hij met een paar vrienden het satirische weekblad *De kuit*, met een vrouwenbeen op de omslag, maar na zes nummers en een stijgend succes werd het voor het Athene van die dagen wat al te vrijmoedige blad verboden. Karyotákis schreef en vertaalde er ge-

dichten, verhalen en allerlei andere bijdragen voor, onder pseudoniemen als Nargileadis (‘Waterpijpstra’), Verkouden Muisje en Rare Ouwe (!). Verder heeft hij zich in die jaren beziggehouden met een eenakter, een revue, een futuristische pastiche en kreeg hij twee literaire prijsjes waarvan een in een wedstrijd voor kindergedichten. Eind 1921 verscheen zijn tweede bundel, *Nèpenthè.*

In het volgend voorjaar leerde hij op het ministerie waar hij werkte een nieuwe collega kennen, Maria Polydouri, een ontwikkelde, vrijgevochten vrouw, die zelf ook gedichten schreef. Naar ook uit gepubliceerde brieven blijkt heeft zich in de eerste maanden een wederzijds even sterk beleefde romance ontwikkeld (‘geconsummeerd’ of meer platonisch, daar wordt over gekibbeld), maar al gauw stelt Karyotákis zich steeds afhoudender op en van haar voorstel te gaan samenwonen komt niets. Na anderhalf jaar zijn de betrekkingen zo verkoeld dat hij zich met ‘meneer Karyotákis’ laat aanspreken. Uit Polydouri's brieven kan men opmaken dat een eerdere liefde Karyotákis in de weg stond en dit moet slaan op zijn nog steeds niet overwonnen eerste liefde voor Anna Skordýli. Daarnaast is er in haar brieven sprake van dat hij een ziekte heeft, opgedaan bij ‘smerige vrouwen’, die hem zou belemmeren op haar voorstellen in te gaan terwijl zij hem bezweert dat hij zich er niets van moet aantrekken. Deze ziekte moet dan de syfilis geweest zijn, waarover ook het gedicht ‘Spirochaeta pallida’ (1924) handelt, al wordt het ook wel ontkend en is het gedicht op zichzelf natuurlijk niet voldoende bewijs. Hoe dit ook zij, het lijkt er op grond van brieven en andere getuigenissen op dat Karyotákis al zozeer in zichzelf gekeerd was en zozeer het geloof in de omringende werkelijkheid had verloren, dat hij niet meer uit deze cirkel kon breken en niet eens meer de mogelijkheden tot geluk kon aangrijpen die zich aan hem voordeden.

(Maria Polydouri vertrok na een kortstondige verloving met een ander in 1925 naar Parijs, waar Karyotákis haar in 1927 nog zijn *Elegieën en Satiren* toezond. In Parijs leidde zij een tamelijk woest leven en in 1928 keerde zij, aangetast door de tuberculose, naar Athene terug en nam haar intrek in een sanatorium. Daar heeft Karyotákis haar bezocht, maar de toevallig aanwezige dichter Yannis Ritsos vertelde later dat het bezoek volstrekt formeel, bijna argwanend was verlopen. Van eind juni is er nog een brief aan haar, niet geheel zonder warmte maar wel in de beleefdheidsvorm. Zijn zelfmoord bracht haar geheel van haar stuk. Ze schreef toen nog een heel aantal niet altijd even volmaakte maar zeer hartstochtelijke lief-

desgedichten, waaruit blijkt dat haar liefde voor hem in feite nooit opgehouden had te bestaan; ze lapte de medische voorschriften aan haar laars, maakte allerlei escapades buiten het sanatorium, o.a. door in zee te gaan zwemmen, en stierf in 1930.)

Karyotákis werd in de loop van de jaren twintig door een steeds sterker wordende onrust beheerst. Aan de ene kant was hij de keurige ambtenaar, in verschijning en optreden de uiterste correctheid, maar aan de andere kant zocht hij steeds weer naar mogelijkheden om aan het bestaan andere dimensies te geven. Door, soms tamelijk onvriendelijke, practical jokes; door, met een zekere verbetenheid feest te vieren, bijvoorbeeld als pierrot op het carnaval; door het gevaar uit te dagen (eens ging hij in een dronken bui op het dakterras van zijn huis van de ene rand naar de andere heen en weer rennen); door reizen te maken; door allerlei plannen - niet altijd van veel werkelijkheidszin getuigend - voor andere baantjes (handelsvertegenwoordiger, chauffeur, marconist) of voor samenwonen met een vrouw die een hoer was en hem niet dan met de grofste bewoordingen de situatie duidelijk kon maken. In zichzelf gekeerd, in zijn wezen onbenaderbaar, hoge eisen stellend aan de werkelijkheid en daarin ten diepste teleurgesteld, legde hij zich alleen bloot in zijn verzen, die ons de volstrekte uitzichtloosheid doen kennen waar hij zich de laatste jaren van zijn leven in bevond.

Karyotákis heeft zijn hogere ambtelijke betrekking, sinds 1919, serieuzer opgevat dan zijn Alexandrijnse collega, zoals blijkt uit een zeer lovend geformuleerd bevorderingsvoorstel nog uit mei 1928, en ook uit het feit dat hij eind 1927 tot Algemeen Secretaris van de Ambtenarenbond te Athene werd gekozen. Zijn hoge plichtsbetrachting werd echter niet door al zijn superieuren evenzeer op prijs gesteld, zeker niet zijn vakbondsactiviteiten en wel allerminst de vasthoudendheid waarmee hij malversaties van de minister zelf aan het licht bracht. Dat kwam hem op een reeks chicanes te staan, die uitliepen op een disciplinaire overplaatsing eerst naar Patras en uiteindelijk naar Préveza (aan de Griekse westkust). Karyotákis heeft zijn hele leven de verstikking van het provincialisme om zich heen gevoeld, ook in Athene, en heeft met plannen rondgelopen zich in Parijs te vestigen, maar de maand april in Parijs 1928 bleek een teleurstelling (kende hij ‘De stad’ van Kavafis?). Préveza was voor hem echter wel het dieptepunt van provincialisme en dat als beloning voor zijn goede gedrag.

Het ambtelijk dossier van Karyotákis, waaruit de gang van za-

ken rond zijn overplaatsing pas echt duidelijk wordt, is eerst sinds enkele maanden boven water, maar om in de euforie over die ontdekking nu zijn zelfmoord uitsluitend daaruit te verklaren zou al te gemakkelijk zijn. Préveza was voor hem het symbool van wat Kavafis in ‘De stad’ heeft uitgedrukt: ‘Zoals je je leven hier geruïneerd hebt, in deze kleine uithoek, heb je het op de hele aarde verwoest.’ In een dergelijke algemene zin heeft Karyotákis het ook zelf onder woorden gebracht in het briefje dat hij direct voor zijn zelfmoord, in aansluiting op de mislukte verdrinkingspoging, heeft geschreven (zie DTR, zomer 1983). Al lang vóor de chicanes van 1928 was Karyotákis naar de laatste stap toegegroeid, die hij uiteindelijk met vastberadenheid heeft gezet toen voor hem de maat vol was.

Alles om hem heen ervoer hij als des doods, en ‘uit walging’ voegde hij zich eigenhandig daarbij, ofwel, in de woorden van de plaquette die door de plaatselijke VVV-afdeling is aangebracht op de plaats van de zelfmoord, onder een eucalyptus dicht bij het water, een paar minuten buiten Préveza: ‘Hier vond de rust, met een kogel in zijn hart, de dichter Kostas G. Karyotákis.’

Zie pag 60

Eindnoten:

1. *Waarschijnlijk ontleend aan de* Ilias *(boek 13, 602). “t Droevige Lot, met de dood als het doel, had hem hierheen gedreven’ (vert. Timmermans).*
2. *In de inleiding van haar in het Nederlands gestelde proefschrift:* Bolivar, je bent zo mooi als een Griek! Een onderzoek naar het vroegere werk van enige surrealistische dichters in Griekenland *(niet in de handel).*
   Een andere uitdrukking, zou men kunnen zeggen, heeft de ‘bodemloze ellende van drie vreugdeloze jaren’ gevonden in de over het algemeen zeer sombere rebètika-*liederen; de oorsprong ervan is weliswaar ouder en het hoogtepunt ligt later, maar de grote verbreiding is in de jaren twintig op gang gekomen - meer over deze liederen in de bijdrage van Frans van Hasselt.*

De jonge Elytis en zijn werk*
Samenstelling en vertaling: Courtine Wit

In zijn *Kroniek van een decennium*[1.] (1974), waaruit we hier enige fragmenten laten volgen, geeft Elytis een beeld van het literaire klimaat van de jaren dertig in Griekenland. Voor hemzelf zijn dit de jaren waarin zijn eerste gedichten verschijnen; we zien hier iets van de achtergrond van waaruit deze geschreven zijn.

De jonge Elytis voelt zich weinig aangesproken door de poëtische stromingen van zijn tijd en vooral verzet hij zich tegen het defaitisme dat de dichter Kostas Karyotákis aan het eind van de twintiger jaren tot een literaire mode heeft gemaakt. Maar wanneer hij kennis maakt met het surrealisme wordt hij daar onmiddellijk door gefascineerd. Deze kennismaking vindt plaats in de boekhandel van Kaufman in Athene (1929):

> Op een middag - nog vóór ik de hoogste klas van het Gymnasium bereikt had - zat ik, gedreven door mijn leeshonger naar alles wat gedrukt was, diep weggescholen in het oude donkere winkeltje van Kaufman, allerlei tijdschriften en boeken door te bladeren, waarbij ik overigens wel met demonstratieve minachting die dichtwerken vermeed die - ik herinner het me als de dag van gisteren - met hun in de rijmschema's van de kwatrijnen gewrongen inhoud op mij afkwamen als een monotone reeks van sentimentaliteiten - en dat was nou net iets wat absoluut niet te verenigen was met de rebelse ideeën die ik er toen op nahield. De verleiding echter die uitging van die rijkdom aan boeken en daarbij nog de vreemde bekoring die voelbaar was achter de zwarte en rode hoofdletters op sommige boekomslagen, deden mijn laatste aarzelingen geheel verdwijnen: *Capitale de la Douleur, Defense de Savoir, Noces*[2.]... jazeker, ik begon ze één voor één door te bladeren... en... (...). - en dat was het belangrijke - (...) dankzij de magische en verrassende verovering van een andere wereld, een nieuwe wereld, die om mij heen of in mij leefde en niets anders vroeg dan op welke manier hij z'n werkelijkheid het beste naar buiten kon brengen. En die manier was gevonden.

* *Deze 'collage' dient als achtergrond bij de onder* Vertaalde poëzie *opgenomen vertalingen van Elytis' vroege poëzie. Met veel dank aan Wim Bakker voor zijn stimulerende hulp.*

Hij gaat op zoek naar meer informatie over het surrealisme en wanneer hij dan, ziek te bed, een artikel hierover (van Dimítris Mentzélos) leest, voelt hij zich - letterlijk zelfs - aangesproken:

> Daar zat ik dan, achttien jaar oud, niet wetend wat ik met mijn toekomst aan moest en wat te studeren, levend in een huis waarvan alle luiken gesloten waren ten teken van rouw, en daar hoor ik tegen me zeggen dat alles wat ik om me heen zag nauwelijks enig werkelijkheidsgehalte had. Ja, dat misschien wel het leven dat we leidden de slaap was van het werkelijke leven, want dat speelde zich 's nachts af in een voortdurende voortgang van droom tot droom. (...)
> Mijn bed was al heel wat lichter geworden en Karyotákis ver weg, kleiner geworden, alsof ik hem door de verkeerde kant van een verrekijker zag.

'Karyotákis is ver weg,' zegt Elytis en vertelt dan waarom Karyotákis en zijn navolgers zo ver van hem afstaan - hoewel zijn eigen gevoelens soms niet veel van de hunne verschillen:

> Per slot van rekening is de ziel van de mens maar een raar ding. Neem de mijne nou, in de toestand waarin ze toen verkeerde. Op de keper beschouwd was die vol wanhoop. En toch wilde ze die niet vinden in dat wat ze las. Ik zal dit nog verder toespitsen om zo ook iets van mijn karakter duidelijk te maken. Het kwam me bijna onnatuurlijk voor dat al die mensen om me heen, die gedichten schreven - goede of slechte, dat doet er niet toe -, in verzen hun gemoedstoestand trachtten uit te drukken, dat ze dat wat hen overkwam als bron van inspiratie meenden te moeten gebruiken en zo trachtten te verkondigen wat hen benarde. Ik wist dat dit van oudsher het doel was van de lyrische poëzie; en toch was dat het laatste wat me interesseerde. De ontroering, in de gangbare betekenis, was iets van min of meer ondergeschikt belang. Ontroering gaf me ook een simpele dagelijkse gebeurtenis, een liedje of een film. (...)
> In dat opzicht, meen ik, sprak het surrealisme me aan. Als protest tegen onze slavernij; een protest dat in plaats van, zoals tot dusver, een jammerklacht te worden, de bezieling en de onuitputtelijke combinatierijkdom van de fantasie tot bondgenoot nam, om op het geestelijk vlak perspectieven te bieden die pasten bij de oeroude verlangens van de mens. Kijk, dat was nu iets dat absoluut niet in tegenspraak was met de open witte hemden die de meest vermetelen onder ons in die jaren begonnen te dragen. En Agras, Karyotákis, die liepen nog rond in vesten met overslag en stijve boorden. Ik bedoel dit heel serieus.

Zijn ideeën over poëzie en de uitwerking hiervan nemen vastere vorm aan wanneer hij de kans krijgt met een vriend per auto door Griekenland te trekken.

> In dat jaar begonnen mijn eerste expedities naar het platteland van Griekenland. Nog ben ik het lot dankbaar dat het mij op een voor mijn ontwikkeling kritiek moment een vriend zond die misschien dan wel geen intellectueel was, maar wel iemand met een zeer uitgesproken verering voor Griekenland en bovendien één van de eerste automobilisten in het land. Tot op de dag van vandaag ben ik aan de vriendschap die mij met hem verbond een symbolische betekenis blijven toekennen, een gebaar van goedgunstigheid van de kant van mijn lot. In een tijd waarin een tocht naar Delphi een welhaast onvoorstelbare onderneming was, een expeditie die een hele dag in beslag nam - en dan was het nog de vraag of je ooit behouden op je bestemming aankwam - lieten wij letterlijk geen plekje van Griekenland onbetreden. Als echte pioniers trokken we dagen en dagen voort, hongerig en ongeschoren, gevangen in de carrosserie van een gammele Chevrolet, zandheuvel op zandheuvel af, dwars door lagunes heen; gehuld in stofwolken of onder onbarmhartige stortbuien overwonnen we de ene hindernis na de andere en vraten de kilometers, met een onverzadigbaarheid die alleen te rechtvaardigen was door onze jeugdige leeftijd en onze liefde voor dat kleine landje dat we aan het ontdekken waren. Het was alsof je voor het eerst sliep met een vrouw wier lichaam je tot op dat moment alleen maar in je verbeelding gezien had. Anders, ja, maar in elk geval je verwachtingen overtreffend. Vaste stof begon langzamerhand de ideële structuur die ik in mijn hoofd had tot substantie om te vormen - zoals het leem, het cement dat doet met het ontwerp van de architect - en soms gebeurde dat met een precisie die me versteld deed staan over de kracht van de werkelijkheid. Soms juist ook niet. Maar - en daar wil ik heen - mijn aangeboren neiging om met die elementen die naar mijn idee het meest waard zijn iets nieuws te maken, een ideaal model, was ook in dit geval onstuitbaar in mij werkzaam en maakte dat ik tenslotte, na een lange reeks van optellingen en aftrekkingen, een ‘synopsis van landschap’ in handen had die duidelijk gedroomd was, maar waarvan ik voelde dat ze meer werkelijk was dan die andere, die elk moment voor mijn zintuigen toegankelijk is.

In de nu volgende jaren zal hij zijn eerste gedichten gaan schrijven. Het surrealisme blijft hem boeien en wanneer hij in de krant leest dat de dichter Andréas Embiríkos een lezing over dit onderwerp zal houden (1935) raakt hij opgetogen en bezoekt hem, nog vóór die le-

zing. Elytis noemt het kranteberichtje en vertelt van de eerste ontmoeting met Embiríkos:

> ‘Overmorgen om 6 uur namiddag zal de Heer Andréas Embiríkos, dichter, in de zaal van *Atelier* spreken over het onderwerp *Surrealisme, een nieuwe poëtische school.* Toegang vrij.’ (...)
> ...net op dat moment hoorde ik stappen achter me en toen ik me omdraaide zag ik een man van tegen de dertig met uitgestrekte hand naar me toekomen. Hij was stevig gebouwd, had een dikke volle haardos, úitstekende jukbeenderen, een gave donkere huid en ogen die tegelijk doordringend en dromerig keken. Ons gesprek was geen gewone dialoog: het bestond voornamelijk uit een reeks uitroepen van verrassing. Ik zag in zijn persoon een haast mythisch schepsel: hij had immers met mijn goden gegeten en gedronken. Hij, van zijn kant, zag in mij een lot-uit-de-loterij: een jonge geestverwant in de literaire woestijn van Athene. Het was onze lotsbestemming of liever, het was vanzelfsprekend, dat we vrienden zouden worden. Vrienden, verbonden door een vriendschap die, hoewel ze zoals Kálvos het zou uitdrukken ‘een kwart eeuw’ duurde, nooit door iets ook maar voor een moment in gevaar is geweest.

Inmiddels wordt Elytis geïntroduceerd in de kring rond het zojuist opgerichte en van een nieuwe tijdgeest getuigende literaire tijdschrift *Ta Nea Grammata.* Tot die kring behoort ook de elf jaar oudere, door Elytis bewonderde Jórgos Seféris, die Elytis' werk leest en hem bij zich thuis uitnodigt:

> Een paar dagen later, op een middag, nodigde hij me bij zich thuis. Ik zie nog voor me hoe hij in de rust van zijn kleine studeerkamer mijn manuscript doorbladerde, stopte en weer terugkeerde naar de passages die hem waren bevallen. Hij luisterde met grote aandacht naar mijn toelichtingen en heel voorzichtig, mild, liefdevol zou ik haast zeggen, gaf hij me hier en daar enige aanwijzingen; werkelijk jammer dat dat later niet is voortgezet, toen mijn ideeën vaste vorm gekregen hadden en er goede hoop bestond dat ik het geleerde zou kunnen waarderen en toepassen. Nu pas begrijp ik, dat hij toen niet verder durfde te gaan dan die aanwijzingen druppelsgewijze te geven. Hij wilde op geen enkele wijze de scherpe kantjes van mijn rebelse ideeën afhalen en, hoewel hij het op de meeste punten oneens was met mijn poëtisch ‘credo’, trachtte hij voortdurend, louter indirect en alleen op grond van de teksten die we vóór ons hadden, die aspecten van mijn persoonlijkheid naar voren te halen waarvan hij meende dat ze het meest echt en het meest produktief waren.

Het tijdschrift wordt onder moeilijke omstandigheden voortgezet: de medewerkers raken verspreid (1937). Elytis wordt naar de School voor Reserve-officieren op Korfoe gestuurd:

> Begin 1937 dreef het lot ons uiteen. Katsímbalis naar Parijs, Seféris naar Koritsá en ikzelf naar Korfoe; ik was daar leerling aan de School voor Reserve-officieren, van alles en iedereen afgesloten op het Fort. Als je er ook nog Antoníou bijrekende die, afgezien van de klassieke maandagen, voortdurend met zijn boot op zee was, waren alleen Karandónis en Gátsos in Athene overgebleven om het tijdschrift te kunnen voortzetten. Dat deden ze manmoedig.
> Op gevaar af vierdaags arrest te krijgen en het enige verlof, op zondag, mis te lopen, las ik de nieuwe nummers, die ik verborg achter de *Voorschriften voor oefeningen van mitrailleur-eenheden*, in de leeszaal van de School of 's nachts als ik kamerwacht had. (...)
> Vaak werd ik overspoeld door een golf van wanhoop, niet zozeer vanwege de eindeloze uitputtende marsen, het inspannen van de muildieren, het oliën van de wapens, alswel doordat het onmogelijk was om ook maar een minuut alleen te zijn, over mijn eigen problemen na te denken, me mijn genoegen van vroeger voor de geest te halen. Achter de bergen van Albanië die ik elke morgen tegenover me had wanneer ik me in de open lucht stond te scheren, zag ik geen denkbeeldige vijanden, zoals mijn officieren wilden, maar een andere verbannen dichter, vastzittend tussen de 'kleine Tosken' en de 'lange Gheken', Seféris. Hij schreef me geregeld en sprak dan over wat hem benauwde, altijd en eeuwig: 'Wat een marteling toch dat iemand alsmaar weer een ander compleet mens moet zien te zijn. Soms, als ik terugkijk op mijn leven, bedenk ik met een zekere mate van bitterheid dat er altijd gebeurd is wat er maar gebeuren kon om te voorkomen dat ik zou schrijven.' En een andere keer: 'Iedereen heeft wat hem gegeven is, lief en leed, niets meer en niets minder. Daarvan moet hij iets maken, daarmee moet hij rechtvaardigen wat, naar zijn gevoel, een hogere macht hem heeft toe vertrouwd.'

Inmiddels is zijn eerste bundel, *Oriëntaties*[3], gepubliceerd (1940), maar dan breekt de oorlog uit:

> Zo begon het jaar 1940, dat eindigen zou onder het huilen der sirenes en het krijgsrumoer. Niemand weet hoe de zaken zich ontwikkeld zouden hebben als we het geluk hadden gehad tot het einde toe voor die beproeving gespaard te blijven. De ommekeer in het denken, nog vóór er goed en wel vijf jaren verstreken waren, bleek duidelijk. Mijn eigen *Oriëntaties*, die toen net gepubliceerd waren in een kleine bundel die ech-

> ter wel veel pagina's telde, brachten velen van de ouderen ertoe een duidelijk standpunt in te nemen.

Tot zover de *Kroniek.* In 1983 geeft Elytis zijn tot dusver laatste interview[4.], en het is boeiend te lezen hoe de ruim zeventigjarige dichter dan spreekt over zijn ‘persoonlijke mythe’, zijn vroege werk en het maken van poëzie:

> Ten aanzien van wat we visie noemen zou ik kunnen zeggen [dat ik die] direct al [had.] Vanaf toen ik nog heel jong was. Tenminste tien jaar voordat ik de pen opnam ‘om een gedicht te schrijven’. Toen al had ik, zonder dat ik er iets voor had hoeven te doen, mijn persoonlijke mythe in me, met alles erop en eraan, alle elementen aanwezig en heel duidelijk. Tot en met zelfs de ongebruikelijke onorthodoxe compositiewijze toe die de kritiek me later zou verwijten. Maar tot daar aan toe en niet verder. Over de verwoording van de mythe namelijk kan ik precies het tegengestelde zeggen. Daar heb ik lang op moeten wachten. Op m'n drieëntwintigste pas, na lange vermoeiende omzwervingen, voelde ik dat datgene wat me ontroerde de uitingswijze begon te vinden die, naar mijn idee, erbij paste. Ik doel, met name, op het zuivere en het transparante. Mijn eerste boek zit vol jeugdzonden maar is, geloof ik, wel echt. Hier en daar ook zoek ik mijn toevlucht bij buitenlandse voorbeelden; daar stond ik toen niet kritisch genoeg tegenover. Als mijn eigen vingerafdruk de overhand gekregen heeft, is dat te danken aan een soort koppig vasthouden aan datgene waarvan ik altijd geloofd had dat poëzie moest zijn: een vormen van antilichamen tegen de ziekte die je ertoe dreef dichter te worden. (...)
> Wat het maken van poëzie betreft kunnen we zeggen dat er twee methoden zijn. Er is de bekentenismethode die, dunkt me, regel is. De dichter geeft - daar gaan we van uit - de hem omringende werkelijkheid weer. In zijn werk, dat een soort innerlijk dagboek is, schrijft hij zijn psychische reacties neer die, uiteraard, pijnlijk zijn, aangezien ze proberen zijn onaangepastheid aan zijn natuurlijke en maatschappelijke omgeving weer te geven. Hoe bitterder zijn verdriet is of hoe scherper zijn protest, des te hoger wordt ook zijn gevoeligheid aangeslagen. Ik echter bleek, naar die maatstaven gemeten althans, een monster van onverschilligheid te zijn, onberoerd door de ellende die de mensheid teistert, met andere woorden een onbezonnen puber die alles prachtig vindt en het nog bezingt ook. Terwijl ik, louter en alleen, een scheikundige was die een vleugje Noordenwind, een zakje zeeblauw, een stukje prille meisjeshuid en een beetje heilige devotie bijeenvoegde om het resultaat te verkrijgen dat het leven hem onthield.

Zie voor noten p. 70.

Eindnoten:

1. *Een essay uit de bundel* Anichtá chartiá *(Open kaart), uitg. Asterías, 1974.*
2. *Paul Eluard.*
3. Prosanatolismí, *uitg. Pyrsos 1940, Ikaros[2] 1982.*

4. *Oorspronkelijk in het tijdschrift* Repères *(Lausanne), later in* I lexi *nr. 7 (Athene, sept. 1983), p. 754-763.*

Anthologie

(Boegbeeld van) zeemeermin, door Séferis als vignet gebruikt

Jorgos Seféris en de mythos*
Samenstelling en vertaling: Wim Bakker

I

Kinderen van vele mensen zijn onze woorden.
Ze worden verwekt en geboren net als baby's
ze schieten wortel en groeien gevoed door bloed.
Zoals de dennen
de vorm vasthouden van de wind
hoewel de wind is heengegaan, hij is er niet meer.
Zo ook de woorden,
ze bewaren de vorm van de mens
en de mens is heengegaan, hij is er niet meer.
(Tría krifá piímata, Epí skinís VI, 2-10)

Εἶναι παιδιά πολλῶν ἀνθρώπων τὰ λόγια μας.
Σπέρνουνται γεννιοῦνται σὰν τὰ βρέφη
ριζώνουν θρέφουνται μὲ τὸ αἷμα.
Ὅπως τὰ πεῦκα
κρατοῦνε τὴ μορφὴ τοῦ ἀγέρα
ἐνῶ ὁ ἀγέρας ἔφυγε, δὲν εἶναι ἐκεῖ
τὸ ἴδιο τὰ λόγια
φυλάγουν τὴ μορφὴ τοῦ ἀνθρώπου
κι᾽ ὁ ἄνθρωπος ἔφυγε, δὲν εἶναι ἐκεῖ.

1

(Ik zei eens tegen Griekse schoolkinderen:)
...De Griekse taal, de mens, de zee... Bedenk toch eens hoe verbazingwekkend het is dat we vanaf de tijd dat Homerus sprak tot op vandaag spreken, ademhalen en zingen met gebruik van dezelfde taal. En dat is nooit opgehouden, of we nu denken aan Clytemnestra die spreekt tot Agamemnon, aan het Nieuwe Testament, aan de hymnen van Romanós, of aan het kretenzische theater en de Erotókritos, of aan de liederen van het volk. En al die mensen, de groten en de kleinen, die in het Grieks dachten, spraken en telden, jullie moeten niet denken dat dat een weg is, een historische reeks die verdwijnt in de nacht van het verleden, iets dat buiten jullie om gaat. Jullie moeten bedenken dat dat alles zich in jullie bevindt, *nu*, dat dat alles *samen in* jullie zit, dat het is het merg in je botten...
(Dokimés I, 177)

* *Deze collage, bestaande uit gedichten en fragmenten uit de essays en dagboeken van Jorgos Seféris (1900-1971), is uitgevoerd op 28 november 1981 in het Allard Pierson Museum in Amsterdam (in het kader van het Grieks Festival 1981) en op 29 maart 1983 in het literair radioprogramma 'Spektakel' van de KRO.*

2

...Wij zijn niet alleen wanneer we schrijven. Achter de verblindende lampen van het voetlicht die de zaal in het duister dompelen speuren we de aanwezigheid van een onbekende menigte die ons beoordeelt. Inwendig gaan we een gesprek met hen aan: en zo beginnen de analyses. Op dat niveau worden de mensen van de oudheid als die kouros der Naxiërs op Delos... Eén stuk, de romp, en een ander stuk, het bekken, bevinden zich in het Artemisium daar. De hand is in het museum van Delos. En de tenen van de linkervoet samen met het voetstuk bevinden zich in het Britse museum. Dat laat duidelijk genoeg zien hoeveel uiteengerukte ledematen een mens in zijn geest bijeen moet zamelen om zich een beeld te vormen van de oudheid. Ook andere scheppingen die, oppervlakkig gezien, in volledige staat bewaard schijnen te zijn, leveren overeenkomstige problemen. Denk eens aan de Wagenmenner van Delfi of aan een oude tragedie...
(Dokimés II, 246-7, 222-3)

II

Herinner je het bad waarin je werd vermoord

Met dit marmeren hoofd in handen ben ik ontwaakt
het put mijn ellebogen uit, ik weet niet waar
ik het moet stutten.
Het viel in de droom, net toen ik uit de droom kwam
zo werd ons leven één en 't zal zeer moeilijk zijn
ze weer te scheiden.

Ik kijk naar de ogen, die open noch gesloten zijn
ik spreek tegen de mond die steeds maar tracht te spreken
ik steun de wangen die de huid doorbraken.
Ik heb geen kracht meer;

mijn handen verdwijnen en naderen mij weer
afgestompt.

(Mithistorima III)

Μέμνησο λουτρῶν οἷς ἐνοσφίσθης

Ξύπνησα μὲ τὸ μαρμάρινο τοῦτο κεφάλι στὰ χέρια
ποὺ μοῦ ἐξαντλεῖ τοὺς ἀγκῶνες καὶ δὲν ξέρω ποῦ νὰ
τ᾽ ἀκουμπήσω.
Ἔπεφτε στὸ ὄνειρο καθὼς ἔβγαινα ἀπὸ τὸ ὄνειρο
ἔτσι ἑνώθηκε ἡ ζωή μας καὶ θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ
ξαναχωρίσει.

Κοιτάζω τὰ μάτια· μήτε ἀνοιχτὰ μήτε κλειστὰ
μιλῶ στὸ στόμα ποὺ ὅλο γυρεύει νὰ μιλήσει
κρατῶ τὰ μάγουλα ποὺ ξεπέρασαν τὸ δέρμα.
Δὲν ἔχω ἄλλη δύναμη·

τὰ χέρια μου χάνουνται καὶ μὲ πλησιάζουν
ἀκρωτηριασμένα.

3

(Ik heb eens over T.S. Eliot het volgende gezegd:)
...Voor hem is de geschiedenis niet wat gestorven is, maar wat leeft. De geschiedenis: levend, aanwezig, eigentijds. De lezer van zijn poëzie verbaast zich misschien wanneer hij ineens... mevrouw Porter en mijnheer Evjenídis naast Tiresias ziet verschijnen. Maar dezelfde lezer heeft, wanneer hij Homerus leest, Odysseus naast zich, zonder zich ook maar enigermate te verbazen. En wanneer ik zeg 'naast zich', bedoel ik niet dat de lezer 'een schrede terugdoet in het verleden', maar dat hij Odysseus naast zich heeft - als Homerus hem tenminste *iets* doet - op hetzelfde moment dat hij uit het raam kijkend een oceaanstomer voorbij ziet varen...
(Dokimés I, 40-1)

Εἶναι παλιὸ τὸ λιμάνι, δὲ μπορῶ πιὰ νὰ περιμένω
οὔτε τὸ φίλο ποὺ ἔφυγε στὸ νησὶ μὲ τὰ πεῦκα
οὔτε τὸ φίλο ποὺ ἔφυγε στὸ νησὶ μὲ τὰ πλατάνια
οὔτε τὸ φίλο ποὺ ἔφυγε γιὰ τ᾽ ἀνοιχτά.
Χαϊδεύω τὰ σκουριασμένα κανόνια, χαϊδεύω τὰ κουπιὰ
νὰ ζωντανέψει τὸ κορμί μου καὶ ν᾽ ἀποφασίσει.
Τὰ καραβόπανα δίνουν μόνο τὴ μυρωδιὰ
τοῦ ἁλατιοῦ τῆς ἄλλης τριημίας.
Ἂν τὸ θέλησα νὰ μείνω μόνος, γύρεψα
τὴ μοναξιά, δὲ γύρεψα μιὰ τέτοια ἀπαντοχή,
τὸ κομμάτιασμα τῆς ψυχῆς μου στὸν ὁρίζοντα,
αὐτὲς τὶς γραμμές, αὐτὰ τὰ χρώματα, αὐτὴ τὴ σιγή.

Τ᾽ ἄστρα τῆς νύχτας μὲ γυρίζουν στὴν προσδοκία
τοῦ ᾽Οδυσσέα γιὰ τοὺς νεκροὺς μὲς στ᾽ ἀσφοδίλια.
Μὲς στ᾽ ἀσφοδίλια σὰν ἀράξαμε ἐδῶ πέρα θέλαμε νὰ βροῦμε
τὴ λαγκαδιὰ ποὺ εἶδε τὸν Ἄδωνι λαβωμένο.

III

De haven is oud, ik kan niet langer wachten
noch op de vriend die wegging naar het eiland met de dennen
noch op de vriend die wegging naar het eiland met de platanen
noch op de vriend die wegging de zee op.
Ik streel de roestige kanonnen, ik streel de riemen
om mijn lichaam tot leven te brengen, om het te doen besluiten.
De zeilen der schepen geven slechts de zilte geuren
van de andere storm.

Als ik alleen wilde zijn, zocht ik de eenzaamheid wel,
een dergelijk afwachten heb ik met gezocht,
het verbrokkelen van mijn ziel aan de horizon,
deze lijnen, deze kleuren, deze stilte.

De sterren van de nacht doen mij weerkeren naar de verwachting
van Odýsseus voor de doden tussen de asfodílen.
Tussen de asfodílen landden wij, omdat we
de vallei wilden vinden die Adónis gewond zag.

(Mithistorima IX)

4

...De geestelijke erfenis van Griekenland is zo groot dat werkelijk niemand weet wie van al haar vertegenwoordigers men moet uitkiezen om te realiseren wat zij wil. Er zijn momenten dat wereldberoemde mensen haar in handen hebben, en er zijn momenten dat ze zich nestelt temidden der naamlozen, wachtend op het moment dat de grote namen weer zullen verschijnen. De les die men leert wanneer men de moeite neemt dit avontuur-zonder-einde in ogenschouw te nemen is een belangrijke. Dat het volkslied Homerus verheldert en Aeschylus aangevuld wordt door het volkslied, en dat alles zich afspelend in de gedachten van één en dezelfde mens, dat is geen geringe zaak...
(Dokimés I, 462-3)

Ὅπου καὶ νὰ ταξιδέψω ἡ Ἑλλάδα μὲ πληγώνει.

Στὸ Πήλιο μέσα στὶς καστανιὲς τὸ πουκάμισο τοῦ Κενταύρου
γλιστροῦσε μέσα στὰ φύλλα γιὰ νὰ τυλιχτεῖ στὸ κορμί μου
καθὼς ἀνέβαινα τὴν ἀνηφόρα κι᾽ ἡ θάλασσα μ᾽ ἀκολουθοῦσε
ἀνεβαίνοντας κι᾽ αὐτὴ σὰν τὸν ὑδράργυρο θερμομέτρου
ὡς ποὺ νὰ βροῦμε τὰ νερὰ τοῦ βουνοῦ.
Στὴ Σαντορίνη ἀγγίζοντας νησιὰ ποὺ βουλιάζαν
ἀκούγοντας νὰ παίζει ἕνα σουραύλι κάπου στὶς ἀλαφρόπετρες
μοῦ κάρφωσε τὸ χέρι στὴν κουπαστὴ
μιὰ σαΐτα τιναγμένη ξαφνικὰ
ἀπὸ τὰ πέρατα μιᾶς νιότης βασιλεμένης.
Στὶς Μυκῆνες σήκωσα τὶς μεγάλες πέτρες καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν Ἀτρειδῶν
καὶ πλάγιασα μαζί τους στὸ ξενοδοχεῖο τῆς Ὡραίας Ἑλένης τοῦ Μενελάου·
χάθηκαν μόνο τὴν αὐγὴ ποὺ λάλησε ἡ Κασσάντρα
μ᾽ ἕναν κόκορα κρεμασμένο στὸ μαῦρο λαιμό της.

Τί θέλουν ὅλοι αὐτοὶ ποὺ λένε
πὼς βρίσκουνται στὴν Ἀθήνα ἢ στὸν Πειραιᾶ;

IV

Waar ik ook heen reis Hellas verwondt me.

In de Pélion tussen de kastanjebomen
gleed tussen de bladeren het hemd van de Centaúr
en wikkelde zich om mijn lichaam
terwijl ik de helling beklom en de zee mij volgde
ook zij stijgende als het kwik van de thermometer
totdat wij het water van de berg zouden vinden.

In Santoríni tastend naar eilanden die verzonken
luisterend naar een fluit spelend ergens bij het puimsteen
werd plotseling mijn hand aan het dolboord
vastgespiest door een pijl geschoten
vanuit de einden van een ondergegane jeugd.
In Mycéne hief ik de grote stenen op en de schatten der Atríden
en sliep met hen in het hotel 'De schone Hélena van Meneláos';
ze verdwenen pas in de morgen toen Kassándra kraaide
een haan hangend aan haar zwarte hals.

Wat willen al die mensen die zeggen

dat ze in Athene of in Piráeus zich bevinden...?

(Me ton trópo tou J.S., 1-19)

5

...Diep in elke mens is een Homerus die zonder ophouden z'n eigen rapsodie fluistert. Hij is blind en ziet ons niet, en wij op onze beurt horen hem niet behalve op uiterst zeldzame ogenblikken. Hij spreekt het persoonlijk verdriet en het hoogst eigen verlangen uit van een ieder van ons, hij zoekt de terugkeer naar een wereld die niet die is waarin wij leven, hij tracht een antwoord te vinden op de vraag hoe we weer mensen kunnen worden...
(Dokimés I, 212)

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΣΙΝΗΣ
Ἀσίνην τε...
ΙΛΙΑΔΑ
Κοιτάξαμε ὅλο τὸ πρωὶ γύρω γύρω τὸ χάστρο
ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ἴσχιου ἐχεῖ ποὺ ἡ θάλασσα
πράσινη καὶ χωρὶς ἀναλαμπή, τὸ στῆθος σχοτωμένου παγονιοῦ
μᾶς δέχτηχε ὅπως ὁ χαιρὸς χωρὶς χανένα χάσμα.
Οἱ φλέβες τοῦ βράχου χατέβαιναν ἀπὸ ψηλὰ
στριμμένα χλήματα γυμνὰ πολύχλωνα ζωντανεύοντας
στ᾽ ἄγγιγμα τοῦ νεροῦ, χαθὼς τὸ μάτι ἀχολουθώντας τις
πάλευε νὰ ξεφύγει τὸ χουραστιχὸ λίχνισμα
χάνοντας δύναμη ὁλοένα.
Ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ἥλιου ἕνας μαχρὺς γιαλὸς ὁλάνοιχτος
χαὶ τὸ φῶς τρίβοντας διαμαντιχὰ στὰ μεγάλα τείχη.
Κανένα πλάσμα ζωντανὸ τ᾽ ἀγριοπερίστερα φευγάτα
χι᾽ ὁ βασιλιὰς τῆς Ἀσίνης ποὺ τὸν γυρεύουμε δυὸ χρόνια τώρα

V

DE KONING VAN ASÍNE*
Asínin te...
Ílias'

We hebben de hele morgen van overal rond de burcht bekeken
beginnend aan de kant van de schaduw daar waar de zee
groen en zonder lichtglans, borst van een gedode pauw
ons opnam als de tijd zonder een enkele breuklijn.
De aderen van de rots daalden neer van hoog
vervlochten wingerdranken naakt met veel vertakking
bij het raken van het water tot leven komend, terwijl ons oog ze volgend
zocht te ontkomen aan het vermoeiend deinen
aldoor aan kracht verliezend.

Aan de kant van de zon een wijd en open strand
en het licht dat diamanten sleep op de hoge muren.
Geen enkel levend wezen, de wilde duiven weggevlogen
en de koning van Asíne naar wie wij nu al twee jaar zoeken

* *De vertaling is voor het grootste deel gebaseerd op een vertaling van prof. dr. G.H. Blanken.*

onbekend door allen vergeten zelfs door Homerus
één woord slechts in de Ília en dat nog onzeker
hier neergeworpen als het gouden dodenmasker.
Je raakte het aan, bleef de klank je bij? Hol in het daglicht
als een droge kruik op losgewoelde aarde,
en hetzelfde geluid in de zee door onze riemen.
De koning van Asíne een leegte onder het masker
overal bij ons overal bij ons, onder een naam:
'Asínin te... Asínin te...'
en zijn kinderen beelden
en zijn verlangens het fladderen van vogels en de wind
in de ruimtes van zijn gedachten en zijn schepen
gemeerd in een verdwenen haven,
onder het masker een leegte.

Achter de grote ogen de gewelfde lippen de lokken
in reliëf op het gouden hulsel van ons bestaan
een donkere vlek die zich voortbeweegt als een vis
in de vroege morgenstilte van de zee en je ziet hem:
een leegte overal bij ons.
En de vogel die wegvloog in de vorige winter
met gebroken vleugel
beschutting van leven,
en de jonge vrouw die wegging om te spelen
met de hondstanden van de zomer
en de schim die tsjirpend op zoek ging naar de onderwereld
en het landschap als een groot plataanblad meegesleurd in de bergstroom van de zon
met de oude monumenten en de droefenis van nu.

ἄγνωστος λησμονημένος ἀπ᾽ ὅλους κι᾽ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο
μόνο μιὰ λέξη στὴν Ἰλιάδα κι᾽ ἐκείνη ἀβέβαιη
ριγμένη ἐδῶ σὰν τὴν ἐντάφια χρυσὴ προσωπίδα.
Τὴν ἄγγιξες, θυμᾶσαι τὸν ἦχο της; κούφιο μέσα στὸ φῶς
σὰν τὸ στεγνὸ πιθάρι στὸ σκαμμένο χῶμα·
κι᾽ ὁ ἴδιος ἦχος μὲς στὴ θάλασσα μὲ τὰ κουπιά μας.
Ὁ βασιλιὰς τῆς Ἀσίνης ἕνα κενὸ κάτω ἀπ᾽ τὴν προσωπίδα
παντοῦ μαζί μας παντοῦ μαζί μας, κάτω ἀπὸ ἕνα ὄνομα:
'Ἀσίνην τε... Ἀσίνην τε...'
καὶ τὰ παιδιά του ἀγάλματα
κι᾽ οἱ πόθοι του φτερουγίσματα πουλιῶν κι᾽ ὁ ἀγέρας
στὰ διαστήματα τῶν στοχασμῶν του καὶ τὰ καράβια του
ἀραγμένα σ᾽ ἄφαντο λιμάνι·
κάτω ἀπ᾽ τὴν προσωπίδα ἕνα κενό.
Πίσω ἀπὸ τὰ μεγάλα μάτια τὰ καμπύλα χείλια τοὺς βοστρύχους
ἀνάγλυφα στὸ μαλαματένιο σκέπασμα τῆς ὕπαρξής μας
ἕνα σημεῖο σκοτεινὸ ποὺ ταξιδεύει σὰν τὸ ψάρι
μέσα στὴν αὐγινὴ γαλήνη τοῦ πελάγου καὶ τὸ βλέπεις:
ἕνα κενὸ παντοῦ μαζί μας.
Καὶ τὸ πουλὶ ποὺ πέταξε τὸν ἄλλο χειμώνα
μὲ σπασμένη φτερούγα
σκήνωμα ζωῆς,

κι᾽ ἡ νέα γυναίκα ποὺ ἔφυγε νὰ παίξει
μὲ τὰ σκυλόδοντα τοῦ καλοκαιριοῦ
κι᾽ ἡ ψυχὴ ποὺ γύρεψε τσιρίζοντας τὸν κάτω κόσμο

χι᾽ ὁ τόπος σὰν τὸ μεγάλο πλατανόφυλλο ποὺ παρασέρνει ὁ χείμαρρος τοῦ ἥλιου
μὲ τ᾽ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ τὴ σύγχρονη θλίψη.

En de dichter vertraagt zijn tred kijkend naar de rotsen en vraagt zich af
bestaan ze waarlijk
temidden van deze gebroken lijnen scherpe randen holten en rondingen
bestaan ze waarlijk
hier waar de wegen van regen wind en slijtage elkaar ontmoeten
bestaan ze, de beweging van het gelaat, de gestalte van de tederheid
van hen die op zo vreemde wijze vervaagden binnen ons leven
van hen waarvan niets bleef dan schaduwen van golven en gedachten met de eindeloosheid van de zee
of nee wellicht is er niets gebleven dan alleen het gewicht
nostalgisch verlangen naar het gewicht van een levend bestaan
daar wij nu toeven, onwezenlijk, meebuigend
als de takken van een schrikwekkende wilg opeengehoopt in altijd durende wanhoop
terwijl de gele stroom ontwortelde rietstengels langzaam meevoert in de modder
beeld van een gestalte die versteende door het besluit tot eeuwigdurende bitterheid.

De dichter een leegte.

Schilddragend verhief zich de zon al strijdend
en uit de diepte van de grot kwam een vleermuis opgejaagd
en stootte op het licht als een pijl op het schild:
'Asínin te... Asínin te...' Was dat dan de honing van Asíne
die wij met zoveel aandacht zoeken op deze akrópolis
even soms met onze vingers zijn spoor op de rotsen rakend.
(O vasiliás tis Asinis, Imeroloyo katastrómatos I)

Κι᾽ ὁ ποιητὴς ἀργοπορεῖ χοιτάζοντας τὶς πέτρες χι᾽ ἀναρωτιέται
ὑπάρχουν ἄραγε
ἀνάμεσα στὶς χαλασμένες τοῦτες γραμμὲς τὶς ἀχμὲς τὶς αἰχμὲς τὰ χοῖλα χαὶ τὶς χαμπύλες
ὑπάρχουν ἄραγε
ἐδῶ ποὺ συναντιέται τὸ πέρασμα τῆς βροχῆς τοῦ ἀγέρα χαὶ τῆς φθορᾶς
ὑπάρχουν, ἡ χίνηση τοῦ προσώπου τὸ σχῆμα τῆς στοργῆς
ἐχείνων ποὺ λιγόστεψαν τόσο παράξενα μὲς στὴ ζωή μας
αὐτῶν ποὺ ἀπόμειναν σχιὲς χυμάτων χαὶ στοχασμοὶ μὲ τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ πελάγου
ἢ μήπως ὄχι δὲν ἀπομένει τίποτε παρὰ μόνο τὸ βάρος
ἡ νοσταλγία τοῦ βάρους μιᾶς ὕπαρξης ζωντανῆς
ἐχεῖ ποὺ μένουμε τώρα ἀνυπόστατοι λυγίζοντας
σὰν τὰ χλωνάρια τῆς φριχτῆς ἰτιᾶς σωριασμένα μέσα στὴ διάρχεια τῆς ἀπελπισίας
ἐνῶ τὸ ρέμα χίτρινο χατεβάζει ἀργὰ βοῦρλα ξεριζωμένα μὲς στὸ βοῦρχο
εἰχόνα μορφῆς ποὺ μαρμάρωσε μὲ τὴν ἀπόφαση μιᾶς πίχρας παντοτινῆς.
Ὁ ποιητὴς ἕνα χενό.

Ἀσπιδοφόρος ὁ ἥλιος ἀνέβαινε πολεμώντας
χι᾽ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς σπηλιᾶς μιὰ νυχτερίδα τρομαγμένη
χτύπησε πάνω στὸ φῶς σὰν τὴ σαῖτα πάνω στὸ σχουτάρι:
'Ἀσίνην τε Ἀσίνην τε...' Νά ᾽ταν αὐτὴ ὁ βασιλιὰς τῆς Ἀσίνης
ποὺ τὸν γυρεύουμε τόσο προσεχτιχὰ σὲ τούτη τὴν ἀχρόπολη
γγίζοντας χάποτε μὲ τὰ δάχτυλά μας τὴν ἀφή του πάνω στὶς πέτρες.

VI

...
En als ik tot je spreek in sprookjes en gelijkenissen
is het omdat 't dan zoeter is om te horen, want de verschrikking
is niet in woorden te vangen, ze lééft
en gaat voort zonder spreken;
sijpelt des daags, sijpelt in de droom
de pijn die de ellende in herinnering brengt.
...

(Teleftéos stathmós 83-4, Imeroloyo katastrómatos II)

Κι᾽ ἃ σοῦ μιλῶ μὲ παραμύθια χαὶ παραβολὲς
εἶναι γιατὶ τ᾽ ἀχοῦς γλυχότερα, χι᾽ ἡ φρίχη
δὲν χουβεντιάζεται γιατὶ εἶναι ζωντανὴ
γιατὶ εἶναι ἀμίλητη χαὶ προχωράει·
Στάζει τὴ μέρα στάζει ατὸν ὕπνο
μνησιπήμων πόνος.

6

...Soms moet ik aan Aeschylus denken, niet de Titaan of de cyclopische figuur die men van hem pleegt te maken, maar de mens die heel dichtbij ons is in zijn voelen en in zijn wijze van uitdrukken, een mens die de natuurlijke verschijnselen accepteert of erop reageert net als wij allemaal. Ik denk aan de werking van de gerechtigheid zoals hij die laat zien. Die onlosmakelijke binding tussen Hubris en Atè, tussen overmoed en verblinding, waarvan je niet weet of het alleen een ethische wet is, of ook een fysische. Honderd jaren eerder geloofde de Milesiër Anaximander dat de stoffelijke dingen door middel van een slijtageproces betalen voor het onrecht dat ze doen door de orde van de tijd te doorbreken. En later zei Heraclitus: ‘De zon mag zijn grenzen niet overschrijden; als hij dat wel doet, dan zullen de Wraakgodinnen, de helpers van het recht, hem weten te vinden’...
(Dokimés II, 55)

VII

Ik weet dat ze niet weten, maar ik
die al zovele malen de weg gevolgd heb
van de moordenaar naar de vermoorde
van de vermoorde naar de afrekening
en van de afrekening naar de volgende moord,
betastend
het onuitputtelijke purper
die avond van de terugkeer

Ξέρω πὼς δὲν ξέρουν, ἀλλὰ ἐγὼ
ποὺ ἀχολούθησα τόσες φορὲς
τὸ δρόμο ἀπ᾽ τὸ φονιὰ στὸ σχοτωμένο
ἀπὸ τὸ σχοτωμένο στὴν πληρωμὴ
χι᾽ ἀπὸ τὴν πληρωμὴ στὸν ἄλλο φόνο,
ψηλαφώντας

τὴν ἀνεξάντλητη πορφύρα
τὸ βράδι ἐκεῖνο τοῦ γυρισμοῦ

toen de Fúriën begonnen te fluiten
in het schrale groen -
heb ik gezien de slangen en de adders
kruiselings verstrengeld op het boze geslacht
ons lot.

(Mikines 20-32, Yimnopedia)

ποὺ ἄρχισαν νὰ σφυρίζουν οἱ Σεμνὲς
στὸ λιγοστὸ χορτάρι -
εἶδα τὰ φίδια σταυρωτὰ μὲ τὶς ὀχιὲς
πλεγμένα πάνω στὴν χαχὴ γενιὰ
τὴ μοίρα μας.

7

Kíchli, lijster

...Laten wij ons nu eens *voorstellen* dat hij die 'ik' zegt in het gedicht 'Kichli' een zekere... Odysseus is. Mogelijk heeft dat bovendien nog het voordeel dat het ons in gedachten brengt dat de mensen der instabiliteit, wier leven zich afspeelt temidden van rondzwervingen en oorlogen..., dat die zich altijd bewegen tussen dezelfde monsters en dezelfde verlangens...
(Dokimés II, 21-2)

8

...Het huis van Circe is het eerste *huis* dat Odysseus ziet na alle ellende die hij doorstaan heeft. Het betekent voor hem de eerste warmte, het eerste genot dat hij ontmoet... Odysseus verheugt zich daarin. In hoeverre en hoe hij zich verheugt weten we niet, want zijn geest houdt zich bezig met andere dingen: zijn eigen huis. Zou je niet graag dat eigen huis het *licht* willen noemen?
Hier is waar 'Kichli' begint...
(Dokimés II. 33-4)

VIII

....
Ik hoorde de stem
terwijl ik in zee keek om een schip te kunnen zien
dat men jaren geleden hier had doen zinken;
'Lijster' heette het; een klein wrak; de masten,
gebroken, golfden scheef de diepte in, als vangarmen
of een herinnering aan dromen: het toonde zijn kiel
als de verbleekte bek van een grote dode walvis
vervaagd in het water. Grote rust rondom.

Ἄκουσα τὴ φωνὴ
καθὼς ἐκοίταζα στὴ θάλασσα νὰ ξεχωρίσω
ἕνα καράβι ποὺ τὸ βούλιαξαν ἐδῶ καὶ χρόνια·

τό ᾽λεγαν ‘Κίχλη’ ἕνα μικρὸ ναυάγιο· τὰ κατάρτια,
σπασμένα, κυματίζανε λοξὰ στὸ βάθος, σὰν πλοκάμια
ἢ μνήμη ὀνείρων, δείχνοντας τὸ σχαρί του
στόμα θαμπὸ κάποιου μεγάλου κήτους νεκροῦ
σβησμένο στὸ νερό. Μεγάλη ἁπλώνουνταν γαλήνη.

En andere stemmen volgden langzaam op hun beurt
een zwak en dorstig fluisteren
dat kwam van de andere kant van de zon, de donkere;
het leek of ze wat bloed wilden drinken, een druppel;
het waren bekende stemmen maar ik kon ze niet onderscheiden.
Toen kwam de stem van de oude man; ik voelde hem
vallen in het hart van de dag
rustig, haast onbewogen:
'En als gij mij veroordeelt tot het drinken van vergif, dank ik U;
uw recht zal mijn recht zijn; waar moet ik heen
dwalend door vreemde landen, een ronde steen?
De dóód verkies ik;
wie de betere bestemming heeft weet God alleen.'

Landen van de zon en gij verdraagt het niet de zon te zien
Landen van de mens en gij verdraagt het niet de mens te zien.
....

(Kíchli III, 4-26)

Κι᾽ ἄλλες φωνὲς σιγὰ σιγὰ μὲ τὴ σειρά τους
ἀχολουθήσαν· ψίθυροι φτενοὶ χαὶ διψασμένοι
ποὺ βγαίναν ἀπὸ τοῦ ἥλιου τ᾽ ἄλλο μέρος, τὸ σχοτεινό·
θά ᾽λεγες γύρευαν νὰ πιοῦν αἷμα μιὰ στάλα·
εἴτανε γνώριμες μὰ δὲν μπορούσα νὰ τὶς ξεχωρίσω.
Κι᾽ ἦρθε ἡ φωνὴ τοῦ γέρου, αὐτὴ τὴν ἔνιωσα
πέφτοντας στὴν χαρδιὰ τῆς μέρας
ἥσυχη, σὰν ἀχίνητη:
'Κι᾽ ἂ μὲ διχάσετε νὰ πιῶ φαρμάχι, εὐχαριστῶ·
τὸ δίχιο σας θά ᾽ναι τὸ δίχιο μου· ποῦ νὰ πηγαίνω
γυρίζοντας σὲ ξένους τόπους, ἕνα στρογγυλὸ λιθάρι.
Τὸ θάνατο τὸν προτιμῶ·
ποιὸς πάει γιὰ τὸ χαλύτερο ὁ θεὸς τὸ ξέρει᾽.

Χῶρες τοῦ ἥλιου χαὶ δὲν μπορεῖτε ν᾽ ἀντιχρίσετε τὸν ἥλιο.
Χῶρες τοῦ ἀνθρώπου χαὶ δὲν μπορεῖτε ν᾽ ἀντιχρίσετε τὸν ἄνθρωπο.

9

...'En je ziet het licht van de zon,'
zoals de ouden zeiden. Als ik die zin analyseerde, zou ik kunnen reiken tot de diepste gronden van de liefde. Maar om te zeggen wat je wilt zeggen moet je een andere taal scheppen en die jaar aan jaar voeden met alles watje hebt liefgehad, watje hebt verloren, watje nooit meer terug zult vinden...
(Méres tou 1945-1951, 40)

10

...Ik herinner me die dagen op Poros, en m'n ongeduld wanneer ik hoorde: ‘Oh, wat mooi! Schitterend! Prachtig!’ Wanneer ik dan 's avonds de krant las was 't alsof ik een afschuwelijke wond open-

legde. Dat licht en die wond. Die tegenstelling tussen het licht van de dag en de menselijke ellende die je diep in je hart raakt: het huwelijk van hemel en hel, dat was wat een mooie dag betekende. Je moet wel heel levend zijn en je ribben hebben gebroken op vele Symplegaden om dat te kunnen verwerken. Je moet het leven liefgehad hebben als een mens die hoe oud hij ook is, het kind in zich bewaard heeft dat hij eens was...

(Méres tou 1945-1951, 92)

11

...Er speelt zich een drama af van het bloed, tussen het licht en de zee, hier rond om ons heen, dat slechts weinigen bemerken... Er speelt zich een drama af van het bloed... dat mogelijk hij begint te zien die voelt dat er zich achter het grijs en het gouden weefsel van de attische zomer een *schrikwekkend zwart* bevindt; die voelt dat wij allemaal zonder uitzondering speelgoed zijn van dat zwart. De verhalen die wij lezen over de Atriden of de Labdakiden maken enigermate duidelijk wat ik voel. De attische tragedie, het hoogste poëtische beeld van die gesloten wereld die in een gedurige strijd gewikkeld is om te leven en adem te halen in die smalle streep van licht, zonder hoop ooit gered te worden van de ondergang...

(Méres tou 1945-1951, 42)

12

...(Laten wij ophouden met onze explicaties:) we zijn gekomen bij het Licht. En het licht, dat legt men niet uit, dat *ziet* men...

(Dokimés II, 56)

IX

....
Engelachtig en zwart, licht,
lachen van de golven op de wegen der zee,
een lachen met tranen,
de oude smekeling,

[Grieks]

Ἀγγελικὸ καὶ μαῦρο, φῶς,
γέλιο τῶν κυμάτων στὶς δημοσιὲς τοῦ πόντου,
δακρυσμένο γέλιο,
σὲ βλέπει ὁ γέροντας ἱκέτης

[Nederlands]

voortschrijdend over de onzichtbare stenen,
ziet je, weerspiegeld in zijn bloed
dat Eteokles en Polyneikes baarde.
Engelachtig en zwart, dag;
de wrange geur van de vrouw die de gevangene vergiftigt
stijgt op uit de golf een frisse twijg getooid met druppels.
Zing kleine Antigone, zing, zing...
ik spreek je niet van vroeger, ik spreek over de liefde;
sier je haren met de dorens van de zon,
duister meisje;
het hart van de Schorpioen ging onder,
de tiran in de mens is verdwenen,
en alle dochters van de zee, Nereïden, Graeën
haasten zich naar de schittering van de uit schuim geborene;
wie nooit heeft liefgehad zal liefhebben
in het licht;
en je bent
in een groot huis met vele open vensters
rennend van kamer naar kamer, niet wetend uit welk eerst te kijken
want de pijnbomen zullen verdwijnen
en de weerspiegelde bergen en het kwelen van de vogels,
de zee zal zich legen, versplinterd glas, van noord naar zuid
je ogen zullen zich legen van het licht van de dag
zoals plotseling en alle tezamen de cicaden zwijgen.

(Kíchli III, 56-18)

[Grieks]

πηγαίνοντας νὰ δρασχελίσει τὶς ἀόρατες πλάχες
χαθρεφτισμένο στὸ αἷμα του
ποὺ γέννησε τὸν Ἐτεοχλὴ χαὶ τὸν Πολυνείχη.
Ἀγγελιχὴ χαὶ μαύρη, μέρα·
ἡ γλυφὴ γέψη τῆς γυναίχας ποὺ φαρμαχώνει τὸ φυλαχισμένο
βγαίνει ἀπ᾽ τὸ χῦμα δροσερὸ χλωνάρι στολισμένο στάλες.
Τραγούδησε μιχρὴ Ἀντιγόνη, τραγούδησε, τραγούδησε...
δὲ σοῦ μιλῶ γιὰ περασμένα, μιλῶ γιὰ τὴν ἀγάπη·
στόλισε τὰ μαλλιά σου μὲ τ᾽ ἀγχάθια τοῦ ἥλιου,
σχοτεινὴ χοπέλλα·
ἡ χαρδιὰ τοῦ Σχορπιοῦ βασίλεψε,
ὁ τύραννος μέσα ἀπ᾽ τὸν ἄνθρωπο ἔχει φύγει,
χι᾽ ὅλες οἱ χόρες τοῦ πόντου, Νηρηίδες, Γραῖες
τρέχουν στὰ λαμπυρίσματα τῆς ἀναδυομένης·
ὅποιος ποτέ του δὲν ἀγάπησε θ᾽ ἀγαπήσει,
στὸ φῶς·
χαὶ εἶσαι
σ᾽ ἕνα μεγάλο σπίτι μὲ πολλὰ παράθυρα ἀνοιχτὰ
τρέχοντας ἀπὸ χάμαρα σὲ χάμαρα, δὲν ξέροντας ἀπὸ ποῦ
νὰ χοιτάξεις πρῶτα,
γιατὶ θὰ φύγουν τὰ πεῦχα χαὶ τὰ χαθρεφτισμένα βουνὰ χαὶ
τὸ τιτίβισμα τῶν πουλιῶν
θ᾽ ἀδειάσει ἡ θάλασσα, θρυμματισμένο γυαλί, ἀπὸ βοριὰ
χαὶ νότο

θ᾽ ἀδειάσουν τὰ μάτια σου ἀπ᾽ τὸ φῶς τῆς μέρας
πὼς σταματοῦν ξαφνικὰ κι᾽ ὅλα μαζὶ τὰ τζιτζίκια.

X

Hier eindigen de werken van de zee, de werken van de liefde.
Zij die eens zullen leven hier waar wij eindigen
als ooit in hun herinnering het bloed verdonkert
en opwelt
laten zij ons niet vergelen, de zwakke zielen tussen de asfodülen,
laten zij de hoofden der slachtoffers naar de Erebos wenden:

Wij die niets hadden zullen hun de vrede leren.

(Mithistorima XXIV)

Ἐδῶ τελειώνουν τὰ ἔργα τῆς θάλασσας τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης.
Ἐκεῖνοι ποὺ κάποτε θὰ ζήσουν ἐδῶ ποὺ τελειώνουμε
ἂν τύχει καὶ μαυρίσει στὴ μνήμη τους τὸ αἷμα καὶ ξεχειλίσει
ἂς μὴ μᾶς ξεχάσουν, τὶς ἀδύναμες ψυχὲς μέσα στ᾽ ἀσφοδίλια,
ἂς γυρίσουν πρὸς τὸ ἔρεβος τὰ κεφάλια τῶν θυμάτων:
Ἐμεῖς ποὺ τίποτε δὲν εἴχαμε θὰ τοὺς διδάξουμε τὴ γαλήνη.

Light Verse

Twee gedichten
Simon Knepper

Oester

Dat een oester niemand kan bekoren
Ligt waarschijnlijk aan zijn gladde kop;
Het ontbreken van de beide oren
Roept maar al te dikwijls huiver op.

Het ontgaat ons blijkbaar hoe verstandig
De natuur haar werk hier heeft gedaan:
Oren zijn gewoonlijk reuze handig,
Maar wie doof is heeft er weinig aan.

Het oogpunt der waarschijnlijkheid

Komt een rijkaard in de hemel?
Zelden, heeft de Schrift bepaald.
Eerder worstelt een kameel zich
Door het smalle oog der naald.

Maar vermoedelijk nóg eerder,
Menen kenners momenteel,
Zal de naald zich daarbij priemen
Door het oog van de kameel.

Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw
Charlotte Mutsaers

[Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw 3]

MIJNHEER DONSELAER ZOEKT EEN VROUW 3
HET IS 18 AVONDS HALF ACHT DONS GAAT OP DE VROUWENJACHT
WIST U DAT IN DE ZIERENLAAN EEN HEEL PLEZIERIG WEZEN AAN
DE PARFUM VAN DIT LIEVE KIND STINKT WEL TWEE UUR IN DE WIND
HIJ BEGINT ZIJN DONSELAER GELOOFD OP HIJ MISSCHIEN EEN VUURTJE HEEFT
NU WIL EEN VROUW DIE WOORDEN VRAAGT HET LIEFST OVER DE KLINGELAARD
DONS GEEFT ZE GEDOOD AAN DAT ZE SNEL EEN HEREN BROEK
MYLADY ZEER INCONSEQUENT SCHRIJFT: HOEPEL OP JIJ VIEZE VENT
DAAR DACHT DIT WEL MAAR VOORALSNOG HEEFT DONS ZIJN VIER BRAUWEN NOG
© CHARLOTTE MUTSAERS 1983

[Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw 4]

MIJNHEER DONSELAER ZOEKT EEN VROUW 4
DONSELAER
DONS ZEKT EEN TAFELTJE VOOR TWEE EN EET STRAKS EEN VROUWTJE MEE
NET HEEFT HIJ ALLES OPGEZIFELD OF ER WORDT ALREEDS GEBELD
DOOR DE OPEN KAMERDEUR STROOMT EEN WOLK VAN ODEUR
HIER IS DONS ZOUTJE GEZOEND DAT MOET NOG WORDEN AFGEGOSEND
STEEDS VRAAGT ZE OF HIJ VOM HAAR HOUDT DE COQ AU VIN WORDT ZO SNEL KOUD
NAUWELIJKS IS HET ETEN OP OF ZE VRAAGT OM AFWASSOP
DAN GAAT ZE VOOR DE SPIEGEL STAAN EN TREKT ALWEER HAAR JACJE AAN
LEUK WAS DIT NIET MAAR VOORALSNOG HEEFT DONS ZIJN VIER BRAUWEN NOG
©CHARLOTTE MUTSAERS 1983

Het leven van een kunstenaar
Jean Pierre Rawie

Het leven van een kunstenaar
gaat geenszins over rozen;
het duurt misschien tot volgend jaar
en dan is hij alleen nog maar
een beter soort werkloze.

Het is een vreemde, wrede wet
die niet valt te vermijden,
maar wie zijn zinnen heeft gezet
op schildersezel en palet
die moet nu eenmaal lijden.

Want als een kunstenaar niet lijdt
dan is hij niet je ware;
derhalve dat de overheid
in een doordacht en wijs beleid
op kunst is gaan besparen.

Het is toch door de eeuwen heen
wel zonneklaar gebleken:
de echte kunst gedijt alleen
(denk maar aan Rembrandt of Jan Steen)
bij kommer en gebreken.

Kom, prijs daarom het heilig vuur
van ons gebenedijde,
ja, zegenrijke landsbestuur
dat tot behoud van de cultuur
de kunst durft te bestrijden!

Vier gedichten
Kees Stip

Simonides' tirannenmoord
metrisch gemoderniseerd

Ἐν μύρτου κλαδὶ τὸ ξίφος φορήσω
Mijn pi-stool berg ik in een bos- je bloemen
ὥσπερ Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
net als Lie-ve-goed sa- men met Bes-te-buur-tje
ὅτε τὸν τύραννον κανέτην
asje- blief ti ran ruik er es an
ἰσονόμους τ᾽ Ἀθήνας ἐποιησάτην.
demo-kra-tie komt vaak uit een i- dee-ën-bus

Distichon

Duizend hexameters zijn niet genoeg om een epos te schrijven.
Weet je er niet meer dan een, maak er een distichon mee.

Ongrieks kwatrijn

Het Griekse vuur wordt tot in onze dagen
als licht voor de verlichten uitgedragen.
Themistokles heeft reeds bij Salamis
het Perzië van Khomeiní verslagen.

□λλε□ε Β□λλε□ε

Ἄνδρα μοι ἔννεπε,
Μοῦσα, πολύτροπον,
ὅς μάλα πολλά
πλάγχθη, ἐπεί

In dit Homerische
ollekebolleke
komen er nog een paar
versregels bij.

Ondeugende roman

Driek van Wissen

In Zuid-Bengalen wordt, naar men beweert,
Een man die is betrapt op overspel
Ter plekke met een kromzwaard gecastreerd.

Hoe eenmaal toch een kloeke bootsgezel
Die dans net op een haar na is ontsprongen
Vormt het verhaal dat ik u hier vertel:

Moebarak was de naam van deze jongen
Die bij een inbraak 's nachts in het paleis
Tot bij de koningin was doorgedrongen.

Zij stelde dit bezoek op hoge prijs
Want haar gemaal was al een jaar op reis.

Jos Versteegen

Zij stelde dit bezoek op hoge prijs...
De koningin zat op het vinkentouw
Want haar gemaal was al een jaar op reis.

Begerig sprak zij: ‘Jongeheer, kom gauw!’
Hij knoopte zijn matrozenpakje open
Nadat hij had geantwoord: ‘Graag, mevrouw.’

De held is in het hemelbed gekropen
Om zijn vorstin te dienen, keer op keer,
En toen kwam er een meisje aangeslopen...

De bootsgezel lag uitgeput terneer,
Die arme jongen - ach, hij kòn niet meer.

Paul Lemmens

De bootsgezel lag uitgeput terneer,
Er viel met hem te ploegen noch te eggen
Die arme jongen - ach, hij kòn niet meer.

Hij kon zijn eigen naam niet eens meer zeggen,
Hij kwam niet verder dan een steunend ‘Moe...’
Toen zij hem vroeg hoe dit viel uit te leggen.

Het kamermeisje trok hem naar zich toe
(De koningin sliep onverstoorbaar voort)
En eiste dreigend ook een rendez-vous:

‘Zo niet dan ben jij voor de ochtend gloort
Ontmand en wel teruggekeerd aan boord.’

Drs. P

‘Zo niet, dan ben jij voor de ochtend gloort
(Het wrede woord werd mimisch ingeleid)
Ontmand en wel teruggekeerd aan boord.’

De bootsgezel verklaarde zich bereid
Want wat ook stillag, niet zijn geestesgaven
‘Maar,’ sprak hij streng, ‘mijn gala-dingsigheid

Dient voor de hoogste kringen, niet voor slaven
Mijn (volle) daagse borg ik in mijn kist -
Wijs mij een snelle sluipweg naar de haven!’

En onverdeeld ontkwam hij door die list.
Hij werd nog lang en smartelijk vermist.

Tekeningen

Jannis Ritsos[*]

* *In deze rubriek reprodukties van stenen die door Jannis Ritsos beschilderd zijn tijdens ballingschap in de jaren veertig en vijftig, en daarna. (Overgenomen uit: Jannis Ritsos,* Liebesgedichte, Kleine Suite in rotem Dur, *Verlag Volk und Welt, Berlijn.) Over Ritsos, zie* Vertaalde poëzie.

Vertaald proza

Schets van Kaváfis, door G.J. Dimos

Mijn leven in het Dromokaítio

Rómos Filýras[*]

(Vertaling Hero Hokwerda)

Eerste indrukken

Meteen de eerste avond in het Dromokaítio voelde ik mijn lijden zwaarder drukken en de verveling mij met haar zwarte vleugels geheel overdekken, lichaam en ziel.

Als een dode overschreed ik de drempel, alsof ik bij volle zinnen de drempel van de Hades overschreed. De witgejaste verplegers en doktoren die mij bij de voordeur kwamen afhalen en mij met hun blikken monsterden, blikken die onderzochten en ontleedden tot op het bot, die mij naad voor naad lostornden - krak, krak, krak -, zoals de boor van de lijkschouwer de huid en de botten, en die met hun scherpe, vorsende punt in mijn hart en mijn hersenpan wroetten: zij maakten op mij de indruk - het is alsof ik het weer voor me zie - van witgevleugelde dodengeleidende engelen, die mij wogen op de verschrikkelijke goudschaal van het onverbiddelijk gericht om te bepalen in welke kring van louteringsberg of hel ik moest worden ondergebracht.

En de bleke, spookachtige, schrikaanjagende gestalten van de patiënten die in de hof rondgingen schenen mij fantomen, onstoffelijke, ongrijpbare verschijningen, die rondgingen over de oevers van de Arno en op wier lippen met het klankloze

* Noot bij Filýras:
Rómos Filýras (1888-1942) was een goede bekende van Karyotákis. Hij was ambtenaar op het ministerie van defensie, maar heeft zich jaren lang vooral beziggehouden met de journalistiek en dan speciaal columns en societyrubrieken. Als zodanig was hij een bekende en geliefde verschijning in het Atheense salon- en uitgaansleven, al wist hij ook mensen tegen zich in het harnas te jagen door allerlei practical jokes (die waren toen in de mode; eens heeft Filýras een bericht over zijn eigen zelfmoord in de kranten weten te krijgen. Ook Karyotákis was een berucht 'farceur', en het bericht uit het verre Préveza van zijn zelfmoord werd in 1928 in Athene ook niet voetstoots door iedereen geloofd).
Filýras' eerste dichtbundel verscheen in 1911; daarin verkeert hij nog in hoogidealistische sferen van liefdes- en natuurlyriek, die de werkelijkheid om hem heen verre te boven ging. Dit vermogen om in een geheel eigen wereld te leven is de wat kinderlijke Filýras altijd bijgebleven. Hij moet een wat wonderlijke verschijning geweest zijn, die door zijn kinderlijke natuur en zijn leven in hoger sferen wel in botsing moest komen met de werkelijkheid en aan sterke stemmingswisselingen onderhevig was. Al spoedig klinken ook in zijn poëzie somberder tonen door en een bepaald sarcastische uitdrukking geeft hij aan zijn 'tragisch levensgevoel' in het ook in dit nummer opgenomen gedicht 'De Pierrot' (in 1922 als zelfstandige 'bundel' verschenen): hèt zinnebeeld van de persoonlijkheid die zich alleen maar kan en wil uiten door de meest tegenstrijdige maskers en rollen aan te nemen, wiens persoonlijkheid bestáat in die wisseling van personen, in het ontbreken van één leidende persoonlijkheid.
Toch al geneigd zich een afstammeling van Byzantijnse keizers te wanen en zich allerlei grootse liefdes in te beelden, begint Filýras in de loop van de jaren twintig steeds sterker aan hallucinaties te lijden en daar ook om bespot te worden op straat. Zij worden meestal geweten aan de toen nog ongeneeslijke syfilis, maar anderen ontkennen dit heftig en halen er een steen bij die hij in zijn kinderjaren eens bij een stenengevecht tegen het hoofd had gekregen. In 1927 neemt hij eigener beweging zijn intrek in het Dromokaítio, een krankzinnigengesticht bij Dafní, even buiten Athene, waar meer Griekse literatoren zijn geëindigd (Vizyinós, Mitsákis). Tot zijn dood aldaar in 1942 blijft hij zijn heldere momenten houden waarin hij nog veel poëzie heeft voortgebracht. Filýras schreef zijn gedichten, tot en met sonnetten, 'aus einem Guss', waardoor er veel bij zit dat zijn aanvankelijke inspiratie met overleeft en het 'op techniek moet halen'. Vaak echter verrast hij door zijn beelden en wendingen en men zou, niet zonder enige overdrijving, kunnen zeggen dat Filýras een surrealistisch dichter was die de 'écriture automatique' toepaste binnen de grenzen van de traditionele poëzie van maat en rijm, die hem welhaast leek aangeboren.
Uit de beginjaren van zijn verblijf in het gesticht dateert zijn dagboekachtig geschrift Mijn leven in het Dromokaítio, *in juni 1929 in afleveringen gepubliceerd in het dagblad* Kathimeriní, *waaruit hier ongeveer tweederde deel in vertaling is opgenomen. (H.H.)*

‘welkom’ de vraag trilde: ‘Nog nieuws van de bovenwereld, van de wereld der levenden?’

Fraai is het dat ze ons hierbinnen bejegenen alsof wij normaal zijn. We staan op, eten en gaan slapen in overeenstemming met het reglement. Keizers, Goden, Koningen: wij dienen op te staan op het uur dat meneer de verpleger bepaalt. Hij vraagt niet of wij bereid, of wij in staat zijn onze bovenaardse missie te onderbreken. Als het zo gesteld is, wat baat het dan dat wij gek zijn? Wij ook al slaven van de menselijke bekrompenheid? Mijn buurman bijvoorbeeld, reist. De stakker reist... Voor we naar bed gaan, in de slaapzaal, haalt hij een voorraad oud papier en eindeloze kluwens touw uit zijn zakken, pakt heel systematisch zijn bed, zijn kleren en zijn schoenen in en in plaats van welterusten wenst hij ons ‘tot weerziens’.

Hij reist: naar Leipzig, Parijs, Berlijn, Egypte, India, Marokko... Mag dan de eerste de beste verpleger zomaar iemand wakker stoten en in het Dromokaítio terugbrengen aan wie het gegeven is met wat oud papier en een stuk touw als een vogel er op uit te trekken en elke nacht wel een goddelijk reisje te maken? Zeeën, tuinen, kerken, musea - wat hij ons niet allemaal te vertellen heeft als hij zijn ingepakte bed al even systematisch uitpakt! De hele verdere dag loopt hij over de grond gebogen rond, zwijgend, op zoek naar oud papier. Op een keer, toen de verpleger hem plotseling wekte, riep hij in wanhoop uit: ‘Laat me toch in godsnaam, straks mis ik de trein...’

Is dat het systeem, de therapie: de gek het enige geluk dat hem nog rest afnemen? Hij wordt genezen, zeggen ze. Prachtig... Maar als hij beter is, zal hij dan nog ooit reizen maken met een stuk touw?

Leve de waanzin! Ik, Rómos, roep dat uit. Maar ik heb het helaas nog niet zo ver gebracht als sommigen hierbinnen. Ik beschik nog over een zekere rede, ziet u, en daar voel ik mij op aangekeken. Daarom lijd ik, daarom breekt mijn hart als ik 's avonds daarginder in de verte, als een zee van geluk, de gouden lichten van Athene aanschouw. Vervloekte rede, ergens binnen in mij ben jij intact gelaten door de meedogenloze spirochaete: wanneer zal die jou voor eens en voor al wegnemen? Ja. Ik wil volslagen gek worden, niets meer voelen. Leve de waanzin! 's Ochtends als God de dag doet lichten is het alsof al die goddelijke, die grote - niet zoals ik - maar superieure gekken de troon van hun wereldrijk bestijgen.

God is hier ook. Bij het opstaan trekt hij zijn broek en een geel hemd aan en bindt een veter om zijn nek - het geheime symbool van zijn almacht, zegt hij - en laat prr, prr... zijn bliksems knetteren. Zeg je er iets van dan krijg je geen antwoord. Hij staart je aan - wie? mij... Mij, toch ook weer niet de állerminste hierbinnen. Ik stel evengoed wel iets voor. Maar antwoord krijgen is er niet bij. Hij keert mij de rug toe, laat me voor wat ik ben en na zich enige stappen verwijderd te hebben draait hij zich om en... dondert mij - brr, krak, krak, boem - zijn bliksems toe. Wat ik ook zeg, het haalt het niet bij die grandioze volzin, mijn gedichten zinken in het niet en ik voel mij bij hem een nul, een verachtelijk wezen. Wat mij dwars zit is de algehele onverschilligheid van iedereen hierbinnen.

Wat je ook beweert, het maakt op hen niet de minste indruk. De eerste dagen heb ik gepraat. Ik vertelde over Yolanda, over mijn troon... ach, laat maar. Als de verplegers er niet geweest waren om

mij aan te horen, had ik beslist geen mond meer open gedaan.

Tijdens mijn zesentwintig maanden vrijwillige opsluiting heb ik achtereenvolgens en afhankelijk van de stadia van mijn ziekte, alle onderafdelingen van de geesteszieke gradaties, alle kringen van louteringsberg en hel doorlopen - in de afdeling der krankzinnigen.

Een nacht op de krankzinnigenafdeling - wat een onuitsprekelijk, onbeschrijfelijk drama... Een zwakke, fletse lamp, als een ziekelijke, kwijnende maan door de wolken heen. In het grauwe, flakkerende schijnsel nemen de afschuwelijke misvormingen, door ziekte en waanzin in de lymfatische, geteisterde gezichten gegroefd, fantastische en onvoorstelbare dimensies aan. Alle nachtmerrieachtige gestalten die de menselijke fantasie heeft gedroomd, alle monsterlijke vormen aan improvisatie ontsproten, woelen en warrelen blind en tastend door het duister - het leven vóór de heerschappij van de harmonie.

Uitgemergelde handen tasten rond in de nevel als op zoek naar een vluchtige, bedrieglijke straal; zwaarbeproefde lichamen liggen op de bedden te spartelen, of worden door stuipen geschokt en schieten omhoog als onvergane lijken die levensgroot opspringen uit hun graven; botten kraken ijzingwekkend, verwrongen door de stalen vingers van nachtmerries en angsten... Ogen die van de koorts der bezetenheid branden als vuren, puilen, wijd opengesperd van spanning, opwinding en angst, uit de diepe holten van hun kassen en sabelen de duisternis met sidderende flitsen...

En plotseling springen zij tevoorschijn. Als op bevel. Wanneer er één begint, wee u!... De hele zaal is in rep en roer.

De lucht van de waanzin doet de hartstochten bollen als zeilen, hersencompressies doorwoelen als drietanden de grondeloze diepten der fantasie, bliksemschichten doorklieven het firmament, het ijlen raast als een oceaan... In het duister duiken angstaanjagende tragikomische maskers op, één grote krankzinnige troep van treurige komedianten...

Eerst richt de trompetman zich op zijn hoofdkussen op en laat een schrille, oorverscheurende kreet klinken.

Een ander duikt in het midden van de zaal op en brult: ‘Halt, regimenten, halt!’

Weer een ander heft zijn handen in wanhoop ten hemel. ‘Heer ontferm u, Heer ontferm u...’

De stormachtige zee - huilbuien, smeekbeden, deliria, vloeken, lachstuipen in de diepste gronden der gekken - wordt opgewoeld

en ergens in een hoek zoekt ook de menselijke pijn een uitweg, verborgen, door de waanzin bedekt.

Iemand roept: ‘Moeder, help, red me dan toch...’

En zijn wanhopige, lieve menselijke stem gaat verloren in het gekrijs... De man die denkt dat hij reist - kort van stuk, ex-kapitein - staat van zijn bed op.

‘Heilige Nicolaas... o... o... we gaan naar de haaien, oploeven, oploeven!...’

God - type megalomaan - slingert in opperste woede zonder ophouden zijn bliksems: ‘Brr, krak, krak, boem...’

En plotseling springt een ander onstuimig en onbeheerst op en gilt in aller ijl, als in de greep van een nachtmerrie: ‘Attentie! Eén minuut nog! Over één minuut bestaat de wereld niet meer. Attentie! De chaos, de voleinding, het buitenste vuur... de ineenstorting is nabij!’

En met het schuim op de lippen stort hij op de grond.

Voor het eerst daarbinnen doe ik mijn best vergeten te worden; ik rol mij in mijn deken en loer heimelijk in het naargeestige licht naar de uitzinnige mensengestalten die rondgetold worden door de wervelwind van de waanzin.

‘Opstaan, Zoon Gods!’

‘Ik ben Gods zoon niet,’ zeg ik, ‘en laat me alsjeblieft met rust.’

‘Red mij, Zoon Gods, sta op...’

En de godsdienstwaanzinnige vervolgt in een delirium: ‘U bent Onze Heer Jezus Christus. Heb erbarmen met mij in Uw heerlijkheid, kom en oordeel de levenden en de doden, want de ure is gekomen...’

Ik richt mij op.

‘En laat je me nou met rust?!’

Je bent er maar mee gezegend... Geen denken aan, hij laat zich niet van de wijs brengen en valt aan mijn voeten.

‘Ach, och, ik ben verdoemd, heb erbarmen... De schoorstenen roken en houden de weg naar het Paradijs voor mij verborgen, help mij, Zoon Gods, stuur mij toch naar het Paradijs...’

Nu wordt het mij te gortig. ‘Goed, goed, ik stuur je erheen... per vliegtuig. En nou opgedonderd!’

Hij kijkt me vertoornd aan en begint plotseling te tieren. ‘O mijn God, sta me bij, oei-oei: per vliegtuig! Waar zijn uw engelen, Heer, waar uw Serafijnen- en Cherubijnenscharen? Per vliegtuig? Jij bent

de Antichrist, de Satan, Beëlzebub!’

En ik was nog niet genadig van die maniak afgekomen als niet op dat ogenblik de verplegers binnenkwamen met dwangvesten en spuit. Zij storten zich op hem en ze worstelen in het duister.

[...]

Weldra heerst in de slaapzaal een zware, roerloze stilte. De narcotica schenken de gemartelden enige verlichting, een rust die lijkt op de dood.

Nu is er niets meer te horen dan de trieste, monotone tik van de klok, het kloppen van de hartslag van de tijd, het aangeven van de uren die verstrijken, het eeuwige zachte gemurmel van de trage tijdregelaar, die gong van de ruimte die verstrijkt, door sommigen rijk gevuld met de goddelijke vruchten van de arbeid, door anderen arm, terwijl weer anderen hem gapend en ongevuld laten, zoals wij, ijdel, onverzoet, chaotisch. Maar wat baat het hun ook? Dezelfde tijd slaat voor gekken èn wijzen in de klokken van alle gekkenhuizen en alle sterrenwachten ter wereld...

Zoals gezegd, had ik toen ik hier binnenkwam in het Dromokaítio, op een treurige namiddag zo'n twintig maanden geleden, het gevoel dat ik levend de drempel van de Hades overschreed.

En dat was geen vreemd gevoel van het moment, geen ziekelijke zinsbegoocheling. Ik had werkelijk de drempel van een ander leven overschreden, waar slechts geestverschijningen en schimmen omgaan. En met het verstrijken der dagen werd het gevoel van vervreemding van de wereld der levenden steeds sterker en pijnlijker. Nergens anders is het gevoel van vervreemding zo pijnlijk en neerdrukkend als in het krankzinnigengesticht.

Wat de waanzin kenmerkt is een absoluut en onschuldig egoïsme, dat de ziel uitzichtloos gevangen houdt in de werveling van haar subjectieve waanvoorstellingen.

Geen enkele communicatie met de werkelijkheid, geen enkel contact met de ‘anderen’, geen enkele verstandhouding tussen de ene gek en de andere. Elk is een gedoemde schim, veroordeeld tot doelloos en onafgebroken rondgaan in een soort van duizelende werveling om haar egocentrische as. Elk in zichzelf gekeerd. De gek kent, hoort en ziet alleen zichzelf, tot monsterlijke, nachtmerrieachtige fantomen weerspiegeld in de gebroken vergrootspiegel van zijn door nerveuze overspanning verhitte fantasie. Hij negeert in alle eenvoud

het ‘fenomeen’ en is volslagen vreemd aan wat om hem heen gebeurt. De krachtigste indruk uit de buitenwereld klopt tevergeefs aan de dubbelvergrendelde poort van zijn innerlijke wereld; de punt ervan stompt af of verbrijzelt op het levensgrote pantser van zijn ongevoeligheid, en niet dan met de grootste moeite vermag een heftige en plotselinge schok heel even zijn willoze zinnen tot leven te wekken. De grootheidswaanzinnige stapt fier en triomfantelijk rond in zijn lompen, voor hem de plooien van zijn fantastisch keizerlijk purper; de perverse geeft ook wanneer de riemen van het dwangbuis reeds zijn lichaam tot bloedens toe knellen zorgeloos en gelukzalig toe aan de orgie van zijn wellustige visioenen; de redenaar oreert hoogdravend en zelfvoldaan voort aan het adres van de... leegte, en de tragische hallucinanten hoeven maar met hun handen in de lucht te grijpen om hun hersenschimmen te omarmen. Elke ziel leeft en beweegt en zwalkt uitzichtloos voort in het rijk van haar schimmige, duistere wereld, alsof de verschrikkelijke vloek van Jahwe op haar drukt: *Tot hiertoe en niet verder zult gij komen, hier zal de trots uwer golven blijven staan...* Mijn God, wat een wereld... Ongelukkige wereld en... niet van de wereld. Als je de verplegers vraagt wie die of die krankzinnige is, antwoorden ze je onwillekeurig, zonder het zich bewust te zijn: ‘Dat was...’ *Was* - niet is. Hier is elkeen nog slechts een schim, een vaag, bijna onbestemd schaduwbeeld van een mens. Nergens anders ervaart men levendiger en tragischer het gevoel van de menselijke nietigheid. *Wat is iemand? Wat is niemand? Droom van schim is de mens...*

[...]

Herinneringen

En waaróm dit alles? Het nachtbraken van mijn journalistenleven, een reeks slapeloze nachten van een maand in september 1927, die, terwijl ze het karakter van een aangename droomtoestand hadden, mij naar het gesticht voerden. Ik weet nog dat ik mijn jas haalde uit het hotelletje *Thessalia* bij Monastiráki en naar het Theseion liep, waar ik als een zwerver vrij en zorgeloos de hele nacht tot aan de ochtend rondslenterde...

In de klassieke tempel uitgestrekt lag ik te nachtbraken en urenlang naar de hemel te staren. Daar verkeerde ik wanneer allerlei lui op Sýndagma mij misten. Want mijn leven was niet één. Niemand

weet wat Rómos uitvoerde als hij alleen was. Daar, buiten, voelde ik mij voor de eerste keer werktuig en slachtoffer worden van hallucinaties. Niet dat ik mijn zinnen helemaal kwijt was. Want sindsdien had ik de smerigheid in de buurten van Athene geconstateerd en de onhygiënische toestanden van de stad in het algemeen; ook van het Theseion immers had ik ondanks zijn wijde en open horizon niet zo'n hygiënische indruk; een geur van schimmel, iets ziekelijks in de lucht vergezelde mij overal. Misschien doordat ik zelf niet in orde was. Want ook alle andere gezichten die ik tegenkwam schenen mij bleek, des doods.

Op een avond omstreeks middernacht daar weer zo rondlopend, kreeg ik het zonder reden aan de stok met een voorbijganger uit de buurt achter de Sterrenwacht, een blonde, magere jongeman, radiotelegrafist bij de zeevaart. De stakker maakte op mij zo'n bleke, ziekelijke indruk, dat ik hem wilde overhalen meteen naar huis en naar bed te gaan en eens goed voor zichzelf te zorgen, beroerd als hij er naar mijn intuïtie mij zei aan toe was. Hij wilde onder geen beding naar mij luisteren. We raakten handgemeen en... sleepten elkaar naar het politiebureau bij het Theseion. Daar viel het niet mee aan de twee brigadiers van dienst uit te leggen wat wij wilden en waarom wij de moeite hadden genomen op het bureau te verschijnen. Hij beweerde dat ik hem erheen had gebracht onder voorwendsel dat er iets aan zijn gezondheid mankeerde. Inderdaad had ik hem op straat verzekerd dat ik had... geconstateerd (zonder dokter te zijn) dat hij niet geheel in orde was en enigszins duizelig (wat evenzeer voor mij gold), en dat hij zich in acht moest nemen. Hij hield echter vol dat alleen ik duizelig was: mogelijk, maar hij was volgens mij duizeliger. Daarom moest er, dat rekende ik in volle ernst tot mijn plicht (onafhankelijk van de vraag of ikzelf ook niet geheel in orde was), zorg voor gedragen worden dat de ongelukkige man een bijzondere behandeling kreeg in een ziekenhuis, voor het geval hij geen thuis had.

De onnozele brigadier kon maar niet wijs worden uit deze droevige geschiedenis. Met de voor de hand liggende verklaring dat wij beiden beschonken waren, zette hij ons het bureau uit. Toen wij uit elkaar gingen barstte ik in tranen uit dat de ongelukkige man straks op straat zou neerstorten - hetgeen mijzélf overkwam, in zwijm, met vreselijke suizingen in mijn hoofd...

Toen ik weer bij mijn positieven was - enkele voorbijgangers hadden zich over mij ontfermd - ben ik naar het hotel gewankeld.

Sindsdien was het mij duidelijk dat ik hallucinaties had. En uit eigen vrije wil heb ik hier mijn intrek genomen, in het Dromokaítio, om weer beter te worden.
[...]

Maar ik ben eenzaam, vergeten door mijn in eigen werelden opgesloten metgezellen hier, vergeten ook door de normalen. Ja waarachtig, hoe gaat het zo zoetjes aan met jullie die ik nog van buiten ken? Is ooit iemand van jullie mij de warmte van jullie blik komen brengen, waarin het heilige (!) licht van de rede flonkert?

Atheense schonen, dames van de wereld, u die ik in mijn gedichten bezongen heb en wier naampjes ik bij het schrijven van de wereldse kroniek in de krant nimmer vergat, heeft u ooit nog aan Rómos gedacht?

En het meest van allen jij, mijn eerste liefde, die ik, een kind nog, bezong op de pier van Néo Fáliro, waar je zo trots flaneerde... Wil je dat ik het oude liedje nog eens voor je zing?

De laatste stralen droppelden
op de onstuimge golven,
en jij in een droomgezicht
...

[...]

De dood

De enige die ons dikwijls gedenkt is de dood. Hij hoort onze heimelijke aanroeping, in het trage, eindeloze aftellen van de lusteloze ogenblikken onzer zwaarmoedigheid, onze stemloze bede de profundis, in onze woelige slaap, en hij komt, Trooster en Snelverhorende, en brengt zijn opperste gaven, zijn krachtige, zoetdrinkende balsems, die ons schenken wat veronal en chloraal ons niet vermogen te schenken, noch enig narcoticum of pijnstillend middel... de uiterste, de opperste kalmte... de zoete, verkwikking brengende verlossing... Hoe vaak dromen zij niet van hem, in hun slaap of wakend, de zwaarbeproefde ledenpoppen der psychosen, in hun trieste ogenblikken van helderheid, hoe vaak dromen zij niet dat hij hun toelacht, als een vage hoop van lieflijk gloren in de nevel en de schemer die hun verwarde verstand overdekt...

En zij weten dat hun zoete droom, vroeg of laat, zal toestemmen. Dat is dan nog een troost, onze enige troost hierbinnen... Zijn wij van allen vergeten. Hij zal gedenken...

De dood is onder de geesteszieken in het algemeen een alledaagse zaak...

Op 650 patiënten, die om de twee jaar en gemiddeld voor de helft wisselen, patiënten die blootstaan aan heftige crises, bliksemsnelle paroxysmen, dodelijke hersencompressies - is het niet meer dan natuurlijk dat aan plotselinge decimering of geleidelijke aftakeling jaarlijks tenminste een 100 à 150 bezwijken. Dan klinken op het veraf, bij de H. Varvára gelegen kerkhof van het Dromokaítio, welks aarde van de onzen Vizyinós, Mitsákis en nog zovele anderen bedekt heeft, en dat zo klein is dat om de twee, driejaar de oude kruisen plaats moeten maken voor nieuwe, dan klinken daar de grafpsalmen van de dienstdoende pope en zanger en nadert de kleine rouwstoet der verplegers. Dan wordt het kleine kerkje van de H. Anáryiri - verlucht met iconen en muurschilderingen van de schilderes mevrouw Kondopoúlou, op kosten van de kunstminnende mevrouw Kalliópi Yanníri, die daartoe alle baten van de kanaries die zij hier houdt en fokt ter beschikking stelt - schouwtoneel van een schokkende voorstelling, waar ook het hartverscheurend menselijk lijden van Aeschylos bijkans verbleekt bij dit eenvoudige maar aan genade en angst zo rijke schouwspel... Hier zijn de begrafenissen als het ware heimelijk en buiten de andere mensen om. Ze worden door een paar, soms een of twee verwanten bijgewoond en soms ook door geen enkele, als het een plotseling sterfgeval betreft of de bekenden van de... roemloze dode geen zin hadden helemaal uit Athene te komen...

Hier openbaart de dood zich in heel zijn huiveringwekkende grootheid - als hoongelach en weeklacht ineen... Hier luisteren wij naar de hartbrekende welsprekendheid van de dodenpsalmen, als naar vogels die zingen in de sparren, en in onze verkoolde ziel naar de hoop op een onvindbare vreugde...

‘Het leem is zwart geworden; de vaas gebroken; thans is het boze feest des levens ten einde...’

En het doek valt over groen en as te zamen... Wat blijft er?... Nog geen kiertje.

Het uur van de ochtendronde der artsen - wat een absurd en zinloos gedoe. Zo zinloos dat ik mij wel eens afvraag of het misschien

alleen nodig is voor de artsen om hun observaties te verrijken, en verder nergens voor. Want ik kan de hardnekkigheid waarmee ze ons koste wat het kost willen genezen maar niet begrijpen.

Ons genezen! In de eerste plaats valt dat nog niet mee. En dan, is het beslist noodzakelijk?

Mijn nieuwe kameraden, vogels van het hiernamaals, die, ontbloot van het droeve, zware stof, in jullie goddelijke droom wieken buiten tijd en plaats: als jullie eens wisten waar die witte jassen die zich elke morgen over jullie buigen op uit zijn!

Knijp je ogen, knijp je ziel dicht voor de gebrilde onderzoekende blik die op je af komt. Het zijn de doktoren.

Ze willen jullie beter maken. Wee, zover reikt de waanzin der zinnigen.

Goed, jullie moeten dus weer terug naar buiten in de verkoolde werkelijkheid, weer met het oordeel van het ongeschonden brein de ondraaglijkste, de weldoordachtste krankzinnige logica van het leven onder ogen zien, die het menselijk hart vermoordt. Ik, die mij nog herinner, die nog een oordeel heb, weet maar al te goed wat dat betekent. En in de witgejaste schare zie ik de vijand.

Zij buigen zich over hem die door goddelijke extase, door godsdienstige waan in vervoering is, over hem die hier elke avond in een visioen levensgroot en tastbaar zijn God aanschouwt. Zij buigen zich over hem met het lancet van de onverbiddelijke logica.

‘Je vergist je, naar hierbinnen komt geen god afdalen.’

De ogen van de stakker hechten zich smekend aan het gelaat van hem die een zo verschrikkelijke waarheid verkondigt en in razernij klampt hij zich vast aan zijn waanzin - zijn eigen logica.

‘Dat is níet waar, ik heb Hem zelf gezien, Hij is hier bij mij geweest... de hele nacht... en als u het niet gelooft, kijk dan, dit heb ik van Hem gekregen.’

Een onnozel stukje weefsel dat zijn van ontroering bevende handen maar nauwelijks kunnen vasthouden. Triomfantelijk licht zijn gelaat op door een onzegbaar gelukkige glimlach, nu moeten zij hem wel geloven...

Maar de man van wetenschap, die koel en onverbiddelijk vecht in naam van de andere logica, geeft het passende antwoord. ‘Een oud vod...’

En de godsdienstwaanzinnige triomfantelijk: ‘En deze brief dan... van Hem zèlf, fosforescerend?’

‘Een stuk oud papier.’

Ze willen hem zijn God, die zo gewillig elke avond komt afdalen, ontnemen. Het ideaal dat niemand, niemand van ons ooit vergund is geweest te aanschouwen en waar we zo wanhopig voor vechten.

'Leugens, allemaal leugens, ga toch weg...'

En deze geschiedenis herhaalt zich elke avond weer, stereotiep en zenuwslopend.

Maar wát zult u, redelijken, voor zijn grootse visioen in de plaats stellen?

Dan buigen zij zich over de volgende, de 'rijkste man ter wereld', de man die dag en nacht cheques voor ons uitschrijft; die het bevel voert over de helft van... alle schepen ter wereld: die de Koning van Engeland als portier in dienst heeft - om hem te overreden weer een armoedzaaier te worden, zonder stuiver in de straten van Athene. Welja!

'Wát?!... Ik geen geld hebben? Ik die jullie allemaal bij elkaar naar believen kan op- of vèrkopen? Geld... Hier, pak aan, een paar ponden...'

En hup, een regen van oud papier, dat haastig door de verpleger wordt opgeveegd.

Daarginder ligt roerloos en bleek de melancholicus onverschillig te wezen. Wat als de barmhartige artsen hem beter maken?...

Wie weet, welke ongeneeslijke geschiedenis hem - buiten, waar ze hem weer naar toe willen hebben - weer te wachten staat.

Hij staart de doktoren met zijn starre, lichtloze ogen aan alsof hij hun in wanhoop toeroept: 'Nee!... Nee!...'

En dan is het mijn beurt, ze komen in mijn richting.

'Beste doktoren, u bedoelt het zo goed: als u erop staat mij ergens van te genezen, genees mij dan van de rede...'

Van de rede, en van mijn laatste restje geheugen, om mij niet langer de mateloze levenslust te hoeven herinneren, het vrije zwerven door goddelijke oorden.

Nu, kom dan bij mij, witgejaste psychiaters.

Buig u over mij: want ík herinner mij.

Ach, bestaat er op deze zaal, waar verder niemand zich ook maar iets meer herinnert, een tragischer geval dan ik?...

[...]

De ‘rustige’ gekken amuseren zich

Lieflijk lentebriesje, zacht ruisen, wiegelied der vogels, goddelijke rust...

De laatste regel van mijn lied woelt nog half af in mijn gedachten, wanneer achter mij plotseling een demonisch tumult losbarst, als honende lachsalvo's, en mij uit mijn poëtische mijmering wekt. Het is afkomstig uit de naastgelegen, omheinde voorhof, waar de gekken hun tijd doden met kaarten... Ze slaan met hun vuisten op de bank, schreeuwen, krijsen als duivels. Ik kijk door het hek toe.

Uitzinnige, verwilderde gestalten vechten om gescheurde, rondslingerende speelkaarten. Mijn trommelvliezen dreigen het te begeven. Ik sluit mijn ogen en stop mijn oren toe.

De verpleger die mij gezelschap houdt door op enige - maar wel steeds vaste - afstand heen en weer te wandelen, ziet mij van streek raken door de onaangename overrompeling, die mij uit mijn hemelse geestvervoering heeft gehaald, en komt meteen aansnellen om mij gerust te stellen.

‘Het is niets... Het zijn de... rustige gekken, ze amuseren zich.’

‘Wàt? De rùstige?’

‘Ja. Daar gaat u geloof ik ook naartoe.’

Ik was nog niet bijgekomen van het geruststellende antwoord van de vriendelijke verpleger of mij wachtte een tweede verrassing.

De verpleger is opeens verdwenen en dan hoor ik hem roepen: ‘Hindenburg... Hindenburg...’

Wat nu, is dat dezelfde verpleger?... Maar nee, op het geroep komt een gedrongen, kaalgeschoren dikbuik aanlopen en salueert. Hij is het die luistert naar de naam Hindenburg - meneer Thanásis, uit Piraeus.

‘Hindenburg, steek Parijs in brand...’

Hè, wat zei die nou? Parijs in brand... De normalen zijn ook al aangestoken. Wee mij...

Rennend met komische kleine pasjes verdwijnt dit overblijfsel van de Europese oorlog, de korte dikke meneer Thanásis Hindenburg, ergens achter in de tuin.

Weldra bereikt het geluid van een regelmatige, mechanische beweging - iets als paf, poef, paf, poef - onze oren.

Er verstrijken een kleine vijf minuten en in het algehele pandemonium blijft ook dit verre, bescheiden geluid doorklinken.

Plotseling, op een luid ‘staakt het vuren...’ van de verpleger, komt

de generaal met dezelfde kleine pasjes weer tevoorschijn en salueert opnieuw, uitblazend.

‘Wat had dat te betekenen?’ vraag ik de verpleger.

‘O, niets, hij heeft het waterreservoir bijgevuld.’

‘Het waterreservoir?’

‘Jazeker: het reservoir was Parijs, de pomp was het kanon en de generaal vulde het bij...’

En hij vult het elke morgen tot aan de rand, in vijf minuten...

Mijn hart brak toen ik de superieure koning der vrijheid, de goddelijke ontembare waanzin, zo verstrikt zag in de satanische listen van het praktische verstand, zag werken voor de demon van het nuttige en, wee, zag terugvallen tot het niveau van de rede...

Uit de krankzinnigenafdeling, waar ik driehonderd eindeloze nachten, negen hele maanden, heb doorgebracht, ben ik naar een andere kring van de gedoemde dwaaltocht overgebracht, daar waar de zielsbedroefde mensen, lijdend aan de zogeheten dementie, door de verschrikking van niet doorgebroken waanzin levend gehuld zijn in waden van versteend stilzwijgen. Bleke, gapende gezichten, met altijd dezelfde starre grimas, dezelfde onveranderlijke tic, dezelfde ziekelijke, obstinate uitdrukking, dezelfde glazige blik uit de duistere kassen van hun ogen, staren je aan, in een uiterste uitdrukking van smart versteend, als klassieke, verbleekte lemen maskers. Tevergeefs klopt het geluid aan hun trommelvliezen, tevergeefs trekt de tijd met zijn wonderbaar spel aan hun starre ogen voorbij.

Roerloos, op één punt gefixeerd, luisteren zij slechts naar het droefgeestig sijpelen van de dwangvoorstelling, dat in hun desolate ziel traag, o, zo traag in een eeuwigheid het verstrijken van de tijd aangeeft, hier in de zaal der ‘rustige’ gekken. En ik, die al die nachten slapeloos in het pandemonium van de krankzinnigenafdeling tevergeefs tot rust probeerde te komen, keek tenslotte als naar een verlossing uit naar het uur dat ik mijn ogen zou sluiten na mijn negenmaandse tragische wake.

Maar er was nog nauwelijks een kwartier verstreken nadat ik mij met hoofd en al in de deken had gerold - naar mijn oude gewoonte in de krankzinnigenafdeling, om maar niet elke keer weer die kermis te hoeven zien en horen -, of daar drongen allerlei geluidjes, een soort murmelen en zuchten, als voor het begin van een concert, uit allerlei hoeken tot mijn verbaasde oren door.

Een schuchtere alleenspraak, iets als een klacht, zet in en klinkt

geleidelijk sterker in het naargeestig halfduister, ergens klinkt een stom, eindeloos schreien op en twee, drie gedempte zuchten... De sombere, ingehouden sourdine van de verholen beproeving die de roerloze waanzin is.

De lucht raakt vervuld van zachte, mistroostige geluiden. Ik raad dat geleidelijk, niet als een kolkende, maar als een zompige oppervlakte, de onstuitbare alleenspraak in beroering komt, de babbel-ziekte der melancholici.

Sommigen zingen het eentonige lied van hun droefenis; anderen stamelen hun onsamenhangende, droevige monoloog; van weer anderen rolt de openogige, glazige wake heen en weer op steeds hetzelfde motief van het gedurige ijlen, en van één lost de psychose zich op in een gestaag en klaaglijk kermen: ‘Och... och...,’ dat de hele nacht triest en zenuwslopend zal terugkeren, de nacht waarnaar ik had uitgekeken als naar een verlossing, na het urenlange wachten des daags, om van chloraal doordrenkt mijn hoofd te kunnen vlijen in de liefdevolle omarming van een vertwijfelde Morfeus.

Hier nog erger dan in de zaal waar de razende waanzin losbreekt en schuimend woedt, krijg ik het op de zenuwen van het aanhoudende, zachtslepende miezeren van de menselijke smart en, geheel van mijn stuk en buiten mezelf, stort ik mij uit het bed van mijn benauwdheid en neem de benen: ‘Ik wil hier weg, ik wil hier weg...’

De verplegers van de nachtdienst grijpen me beet.

‘Waar moet dat heen?’

‘Laat me gaan, ik wil rust, laat mij in godsnaam weer naar de... krankzinnigenzaal teruggaan.’

Onze maatschappij

De samenleving der dwazen kent evenals die der normalen haar maatschappelijke standen, haar maatschappelijke rangen, al naargelang de... waanzin van een ieder. Zij heeft haar patriciërs en notabelen en haar gesmade, onpersoonlijke massa, haar adel en haar burgers, haar plutocraten van waanzin en haar anonieme, nederige proletariaat...

Ik behoor, helaas, tot het laatste...

En mijn positie hierbinnen is... beklagenswaardig.

Ik voel mij vernederd, gekleineerd, met de grond gelijk gemaakt door de superieure grandeur van de anderen, onbeduidend bij hen,

nietswaardig...

Ik ben de zondebok, het zwarte schaap, voorwerp van algemene verachting...

God verwaardigt zich nauw mij een blik vol medelijden toe te zenden van de bovenwolkse troon zijner geduchte almacht.

De Generaal pleegt, wanneer hij zijn finaal afgetrapte schoenen uittrekt - voor hem gespoorde, glimmende laarzen -, ze mij toe te smijten: ‘Ga die maar eens flink poetsen...’

De Alschrikvorst van het Ondermaanse kijkt mij zodra ik mijn mond open doe met hooghartige, gebiedende blik aan en roept: ‘St!...’

Padisjah - zo is hij gedoopt: type gedegenereerde vrouwengek, die er in zijn harem dertienduizend odalisken op na houdt - neemt mij vaderlijk terzijde: ‘Rustig maar, ik ben vóór je... Ik zal je laten trouwen met een van mijn slavinnen.’

De Godsdienstwaanzinnige der bovenaardse vervoeringen ziet mij met onbeschrijflijke walging, met verachting en afgrijzen aan: ‘Verdwijn uit mijn ogen..., satan..., godloochenaar..., antichrist..., duivelsgebroed..., helleslang...’

En daar hebben we ook de Multimiljonair, overgenoegzaam en overgelukkig, gereed mij met zijn mythische rijkdommen in mijn hemd te zetten. Hij bezit honderdduizend huizen te Parijs, kastelen in Spanje en villa's aan de Côte d'Azur. Hij is gul, vrijgevig, grootmoedig en menslievend.

Elke zomer stuurt hij al het personeel van zijn paleizen - portiers, butlers, kamermeisjes, kokkinnen - naar buiten naar Deauville. En hijzelf komt hierheen om de zomer door te brengen. Mijn verstand, dat brok vanzelfsprekendheid, vindt het maar absurd...

‘Hoe is het mogelijk: zó rijk, en dan hiér overzomeren?’

‘Hier pak aan, dertien miljoen voor jou, ouwe jood, ouwe duitendief... En maak dat je weg komt...’

En hij keert mij de rug toe.

Het ‘savoir vivre’ der gekken

Mijn bewegingen, mijn gebaren, de antwoorden die ik geef, de vragen die ik stel, mijn gedrag in het algemeen hierbinnen, hebben iets van de naïeve, verbijsterde onhandigheid van de lompe provinciaal die plotseling in een luisterrijk gezelschap aristocraten terecht

is gekomen. Ik bega de ene blunder na de andere. De hoogverheven personen en zaken van het rijk van de waanzin zie ik door het verkleinglas van de betreurenswaardige zwakheid der rede en ik maak mij belachelijk...

In mijn onnozele eenvoud vraag ik bijvoorbeeld God nummer twee (of Ranggod zoals hij zichzelf noemt) - alles is hier even welvoorzien - wanneer ik hem met verbonden hoofd zie rondlopen: ‘Ranggod, je zegen zij met mij... Tegen wat voor kei ben jij aangelopen?’

‘Mijn vlóek kun je krijgen, ezel die je bent, heb je dan geen greintje verstand?... Wat kan *ik* met aardse keien en hoekstenen van doen hebben?... Ik heb mij gestoten aan het... hemeldak.’

Met dezelfde eenvoud vraag ik Croesus met zijn vijftienduizend villa's, die een stuk touw om zijn middel heeft en het laat slepen: ‘Waarom heb jij toch touw om, beste kerel, je zwemt toch in het geld?’

‘Stomkop... Waar zie jij touw? Dat is mijn zakdraadtelefoon... Ik bel op naar Parijs en onmiddellijk komt mijn personeel eraan in de auto van drieduizend paardekrachten die ik voor ze heb aangeschaft... Luister maar!’ (Hij houdt het uiteinde van het touw omhoog en stopt het in mijn oor.)

‘Ik hoor niets.’

‘Hou je me voor de gek, idioot?’

En hij heft zijn hand met de buitenzijde op om mij op mijn kruin de klinkende beloning voor mijn onbehoorlijk gedrag toe te delen.

Met de anderen gaat het net zo.

Cherubijnen houd ik voor vogels, groene engelen voor struiken, keizerlijk purper voor vodden en rokende ketels van de hel voor schoorstenen van het washok.

‘Zet dan je bril op, schele...’ wordt mij, als ik onachtzaam aan hem voorbijloop, toegeroepen door de uitvinder van de auto op één wiel, van drieduizend meter doorsnee, die op radium zal lopen en ons in slechts twee minuten van hier naar... Peking zal brengen.

‘Zou je niet eens kijken waar je loopt, kerel... Zó'n auto...’

Ik kijk naar de auto - een oude kaarsendoos - en kan mijn lachen niet inhouden.

God, die alles overschouwt, ziet mij vanaf zijn troon - een oud petroleumvat - en gebaart mij naderbij te komen.

‘Nou moet je eens goed naar mij luisteren,’ zegt hij hooghartig en vertoornd, ‘je moet je leren te gedragen. Ik geef je nog twee

dagen.'

'En wat, als uwe almacht mij toestaat, moet ik in die twee dagen doen?'

'Leren ons niet voor krankzinnig te houden...'

De uren verstrijken, vlieden heen als gisteren, als vandaag, als morgen. De dag zal langzaam doven, langzaam... In het gouden, zachttrillende stof weerkaatsen ginds de laatste stralen in Athene.

Athene... Weldra zullen de talloze, elke avond weer één voor één door mij waargenomen, martelende gouden lichten ontbranden. Weldra zal *hier* de nachtmerrie van het duister vallen en zal *daar* in groenomzoomde straten en verkoeling schenkende parken het zorgeloze nachtleven van Athene zich uitstorten. Als weldra *hier* de waanzin razend in mijn oren zal losbarsten, zal *daar* lichte, harmonische muziek zachtjes de passen van dansende paartjes begeleiden. Als weldra *hier*, onwrikbaarder dan een zerk, mijn eindelijke doodsverlatenheid zal vallen, zullen *daar* zorgeloos en gelukkig kalme gesprekken worden gevoerd door de mensen die Rómos ooit - er was eens... - gekend heeft...

IJlen

Rijmwoorden, gestalten, silhouetten, namen, herinneringen..., zij komen en gaan, lossen op als vage, wazige droombeelden, als vluchtige, bedrieglijke stralen - één naam echter keert telkens terug, gaat in de beklemming van mijn wake om als het niet aflatende, eeuwige eenlettergreepwoord van hen die in zichzelf praten, als het gestage kermen der melancholici: 'Thália... Thália...'

In mijn slapen en in mijn waken, in mijn door smart gebroken wezen, keert mijn lied terug:

Je was een paradijslijke verkoeling
in de benauwde hitte van mijn leven,
...

Maar in mijn droefheid ben je nooit gekomen,

kom je mij niet mijn gezondheid herschenken,
verschijn je niet als mijn reddende engel.

Je verschijnt wel in mijn droom om mij te kwellen, als een vasthoudende nachtmerrie. Gister ben je gekomen, en eergister. En vanavond was je er weer...

Je was je aan het uitkleden. Je ramen gesloten, het gaas en het roze gordijn.

Maar tot op straat klonk huiveringwekkend het geraas en geritsel van voorwerpen en kleren waarvan je je ontdeed: hier de ene ring en dan de andere, daar de dubbele armbanden, op het kristal van de toilettafel. En de pumpschoentjes die uitgingen en vervolgens je rok met de riem over de stoel...

Je kleedde je uit. En om je heen fladderden duizenden eroten met kleine vleugeltjes en ik zag rozeblaadjes neerdwarrelen over je blanke lakens, en ik zag mijzelf op je kussen liggen en de figuren aan je plafond tellen tot je zou komen. Ben je daar? Laat de muziek de mars der hoge inspiraties spelen, laat zij de haat van hen die erbuiten staan aanheffen.

[...]

Je kleedde je uit. En jij droeg ragfijne nachtkledij en ik daarbuiten mijn lijkwaden. Je kamer edel, bekoorlijk, klein, welriekend, en buiten oneindig duister de straat. Leg jij je nu maar te slapen, ik trek verder. Laat de muziek vooropgaan. Onbekende werelden, gestorven sterren, planeten met gouden staarten, laten zij de stoet aanvoeren.

Laat de melkweg volgen als een gouden betoging. Laten vervolgens de zesvleugeligen der eroten zich opstellen. Daarna mijn strijdros.

En dan ik, dood.

[...]

Handschrift van Filýras, met schets van hem door een medepatiënt

Klein proza

Kostas Karyotákis[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Dromer

1

Hij wist niet of het een microbe was of een onzichtbare boosdoener, of nog iets anders. Hij geloofde echter dat de Tijd zich bevond in de ruimte. Hij had een heel aantal bewijzen.

Eens, op een verre reis die hij maakte, legde de boot aan in een provinciestad waar hij als kind had gewoond. Hij ging van boord omdat hij zijn kinderjaren in de herinnering wilde terugroepen. Het was zondag. Op het plein speelde de harmonie een Italiaanse opera. De mensen kuierden of zaten in het café. De kinderen, voorzover zij niet heen en weer renden, volgden de bewegingen van de dirigent. Een gelukzaligheid lag over alles heen.

Hij zag zijn ouderlijk huis. De tuin. Het dakterras waarvandaan hij vliegers opliet of stenengevechten afkondigde, terwijl hij in aller ijl papieren vlaggetjes bevestigde.

Er was niets veranderd. De stoelen van de patisserie in drie rijen zoals ook toen. Zelfs de tegels waarop hij trad waren dezelfde. Alles was hetzelfde. Alleen was het kleiner geworden. Hopeloos kleiner. Alles had een derde van zijn omvang verloren. Maar dat was symmetrisch gebeurd, en zo hadden de mensen die roerloos en zwijgend, als afwezig om de marmeren tafeltjes gezeten waren, en de meisjes verderop, met de lichtende lijnen van hun figuur evenwijdig oprijzend aan het water van de fontein, en de twee oude mannen op een balkon, met de vage, twijfelachtige lijnen van hun gelaatstrekken, en de muzikanten, en zelfs de dirigent, die meende dat hij met zijn stokje de Tijd aangaf - zo hadden zij niets in de gaten. De Tijd echter ging onder hen zijn gang en knabbelde ieder ogenblik iets van hun arme bestaan af.

Hij bleef geruime tijd zo staan, afwezig, alsof hij zijn kleine vrienden verwachtte. Hij hervond zich pas door de schelle stoot van een fluit. De boot ging vertrekken.

* *Zie over Karyotákis de rubriek* Essay.

2

Vervolgens herinnerde hij zich een gekostumeerd bal. Kleding uit een bepaalde periode verplicht. Dames in roze of hemelsblauwe zijden crinolines, met gepoederd haar, met groene en goudblonde pruiken, vielen halfnaakt, vol vertrouwen in de armen van de hertogen-beursmakelaars en markiezen-tabakshandelaars. Ze klemden zich zo krachtig vast dat hun voorhoofd soms op de lippen van hun cavalier kwam te rusten en de krans van de crinoline omhoogkwam.

Terwijl allen ruimte maakten en in het midden van de zaal een kring vormden, begonnen vier paren, de meest onstoffelijke, een menuet te dansen. De illusie was compleet. Het nummer zal stellig enkele magische noten bevat hebben, die steeds weer terugkeerden en de sfeer van de voorbije periode voortdurend en kristalhelder opriepen. De korte, snelle passen, de elegante revérences, de hunkerende blikken, de glimlachen die dropen van ingehouden erotiek, curieuze houtsneden die onaangetast in de vitrine van een museum geconserveerd waren.

Toen gebeurde er iets volstrekt onverwachts. De dansers raakten de tel kwijt. Terwijl ze precies moesten berekenen hoeveel jaren ze in het verleden terug waren gegaan, om weer in het heden te kunnen terugkeren en hun persoonlijkheid te hervinden, zag men dat ze zich hadden vergist. Onherstelbaar vergist. Ze waren een hele eeuw doorgeschoten, zonder er zelf erg in te hebben natuurlijk. Hij volgde nu hun bewegingen. De vier vrouwelijke skeletten, dodelijk elegant, bewogen zich in de richting van de mannelijke en keerden vervolgens met weemoedige charme op hun schreden terug, alsof ze hun vergissing inzagen. De cavaliers bleven stilstaan en hun schedel zakte op de grond, terwijl in de hoogte met elektrische letters die aan- en uitgingen geschreven stond: CARNAVAL 2027.

3

Andere keren gebeurde er iets merkwaardigs. Als hij iemand iets hoorde zeggen of getuige was van een onbeduidend voorval, had hij de indruk dat die zaak al eens eerder was gezegd of gebeurd, onbekend waar en wanneer precies, en dat ze nu op dezelfde wijze werd herhaald. Dit verwonderde hem zeer. De eerste keer kon het een droom geweest zijn, maar het was zonneklaar dat nu of toen iemand een spelletje met hem wilde spelen.

Gewoonlijk gebeurde het met gesprekken over de meest triviale onderwerpen. Bijvoorbeeld als hij de weg niet wist en om inlichtingen vroeg. De man aan wie hij de vraag had gesteld keek hem een ogenblik zonder te antwoorden aan en nam vervolgens zijn hoed af en wiste zich het voorhoofd. Hij herhaalde zijn vraag, maar tegelijk schoot als een bliksem de gedachte door zijn hoofd dat dit kleine voorval al eerder had plaatsgevonden. De inlichting die hij had gevraagd, het stilzwijgen van de ander, de herhaling van de vraag, alles, alles precies gelijk. Zijn gedachte vervolgend zei hij toen bij zichzelf: 'Je zult zien dat ik nu te horen krijg: *Ik weet niet, maar ik geloof na de tramrails die u zult tegenkomen.'* 'Ik weet niet, maar ik geloof na de tramrails die u zult tegenkomen,' antwoordde de onbekende als een echo van zijn gedachte en haastte zich gebogen heen terwijl hij een lach onderdrukte.

4

Hij heeft gestudeerd. Hij verkocht een huis dat hij bezat en schafte zich scheikundige instrumenten aan. De ganse dag in een kelder opgesloten deed hij reeksen proeven, beginnend met de meest eenvoudige en het onmogelijke wagend. Hij analyseerde de stoffen en controleerde de formules die door de wetenschap waren aanvaard. Hij trachtte een fout in haar gegevens te vinden en daaruit tot de ontdekking van het nieuwe element te komen. Waterstof of zuurstof zouden, in kleine verhouding natuurlijk, de Tijd kunnen bevatten. Hij liet zich niet ontmoedigen. Vol vreugde herhaalde hij proeven die mislukten.

Het leven volgde hij uit de kranten. Hij glimlachte sluw bij de gedachte dat niemand hèm volgde. Allen waren, over hun akkefietjes gebogen, er slechts op bedacht hoe ze ergens garen bij konden spinnen. Als hij echter zijn vondst had vervolmaakt en de Tijd in een reageerbuis had afgezonderd, dan zouden we die gewichtige heren die de wereld met zeepbellen vulden nog wel eens zien. Dan zouden we nog wel eens zien wat er gebeuren ging met de rente en samengestelde interest van de woekeraar aan de overkant. Dan zouden we nog wel eens zien onder welke datum de kranten zouden uitkomen.

5

Nu is er aan deze geschiedenis een eind gekomen. In de isoleercel

van het gesticht waar hij zich bevindt zijn hem de nacht en de dag al even onverschillig. Als door het bovenraampje enig licht binnenvalt kijkt hij er een ogenblik naar en stuurt het vervolgens van ganser harte terug. Hij ziet dat lichtende rechthoekje, als een staalkaart in boekvorm, van kleur wisselen alsof de bladzijden worden omgeslagen door de onzichtbare hand van God. Roze, blauw, groen, mauve... Hij geeft echter de voorkeur aan het fluwelen zwart dat zich in zijn kamer verbreidt als het nacht wordt.

Zo verstrijken de uren, zo verstrijken de dagen van elke gelukkige dromer. Hij zit roerloos en moederziel alleen tussen de vier muren, als een oude lithografie in haar lijst. Hij heeft het gevoel dat hij het grote doel van zijn leven heeft verwezenlijkt. Niets van wat hem omringt verandert. En de Tijd bestaat niet.

(1928)

Drie grote vreugden

Prachtige wereld, zo moreel, engelachtig geschapen!
D. Solomós

I Goede ambtenaar

Hij is een braaf oudje. In dertig dienstjaren is hij nog geen rang opgeklommen. Klerk bij het protocol.

Altijd heeft hij plichtsgetrouw zijn werk gedaan, bijna met plezier. Van 's morgens tot 's avonds over zijn maagdelijk boek gebogen schreef hij de volgnummers in en nam de resumés over. Soms, na het inschrijven van een ingekomen of uitgegaan stuk, trok hij een lijn die de laatste kolom te buiten ging, tot aan de rand, een soort vluchtpoging. Dat staartje hoorde daar niet thuis, maar hij trok het haastig, eigenzinnig, hij wilde zich uitdrukken. Als iemand zich over dat simpele rechte lijntje boog, zou hij daar de geschiedenis van de beste ambtenaar lezen.

Toen hij, jong nog, in dienst trad, had hij zijn collega's met een welwillende glimlach gegroet. Hij was op deze stoel terechtgekomen. En daar gebleven. Later waren er andere gekomen, weer weggegaan, gestorven. Hij was daar gebleven. Bij zijn superieuren gold hij als onmisbaar. Hij had zich een geducht, fataal specialisme verworven.

Een allerminst praktisch man. Fatsoenlijk, idealistisch. Ondanks

zijn armoedige verschijning had hij de pretenties van een patriciër. Op een morgen, toen zijn Directeur hem enigszins vriendschappelijker dan anders had toegesproken, was hij overmoedig geworden en had hij tutoyerend geantwoord, hij had er zelfs hartelijk bij gelachen en de Directeur een klap op de schouder gegeven. Meneer de Directeur had hem toen met een ijskoude blik op zijn plaats genageld. En daar was hij gebleven.

Tegenwoordig neemt hij als hij 's avonds van kantoor komt de weg over de kade en stapt daar haastig voort, terwijl hij zijn stok met de fraaie nikkelen greep als bezeten ronddraait. Hij schrijft cirkels in het oneindige. En in de cirkels de tekens van het oneindige. Als hij de laatste huizen voorbij is zal hij altijd zijn stok met vaart in de hoogte laten ontsnappen, een soort poging tot bevrijding.

Na de wandeling duikt hij een taverna in. Hij zit alleen, tegenover de grote, pasgeverfde vaten. Boven hun kraantje hebben die allemaal met grote zwarte letters hun naam staan: Piniós, Ganges, Mississippi, Tartaros. Hij staart in extase voor zich uit. Het vierde glaasje wordt een rivierstomer waarmee hij naar onbekende wonderwerelden vaart. Uit het dichte geboomte bukken apen en groeten hem. Hij is gelukkig.

II Een praktische dood

Ik weet niet meer wat ze op haar hoofd droeg. Haar kleren hadden vorm noch kleur. Ze betrad het kantoor met twee kinderen op de armen en vier achter zich aan slepend. Elk kind huilde of schreeuwde op zijn eigen wijze. Eén kind trok haar aan de jurk, een ander aan het haar. Een jongetje van nog geen drie beefde met vreemde snikken, zonder te huilen. Alle kinderen samen - een vreselijke symfonie - keken naar hun moeder als orkestleden naar de dirigent. Zij had echter haar partituur vergeten in een elegant mahoniehouten bureautje.

Ze stelde zich met opengesperde ogen voor ons op. Iets als onecht lachen, een grimas van zelfbeklag lichtte haar woorden toe. Ze was Armeense. Haar man was ergens in een dorp gestorven en zij was al bedelend om brood voor haar kinderen hierheen gekomen. Nu verzocht ze om huisvesting. Iemand die haar taal kende legde haar uit dat er nergens plaats was. En toen ze daar niet van horen wilde werd ze op de gang gezet. Daar bleef ze met haar kinderen liggen

tot aan de middag. De volgende dag hetzelfde liedje en zo nog heel wat keren.

Tenslotte is ze ergens in een loods gestopt. Dertig vluchtelingen-families die daar woonden hadden hun huishoudens provisorisch van elkaar gescheiden met de meest fantastische wanden. Door klerenbundels, koffers, hangende dekens, rijen planken, waren vierkanten gevormd, de egelstellingen van de laatste verdediging. In die holen lagen mensenschimmen roerloos te staren of bewogen zich deerniswekkend heen en weer. Gedrieën, gevijven tussen vuile kleren en meubelresten verspreid, was het alsof ze sprookjes fluisterden of stilletjes de duisternis probeerden af te schudden.

Nu wordt de loods verlicht door een kaars. Een in schoon wit linnen gewikkeld pak is behoedzaam tegen de muur gezet. Het is het kleinste van de zes kinderen van de Armeense, dat enkele uren na hun installatie daar is gestorven. Zijn broertjes en zusjes spelen buiten in de zon. De moeder, opgelucht, staat voor de laatste maal haar baby bij. De andere vrouwen prijzen haar gelukkig, want vanaf morgen zal zij uit werken kunnen gaan. Ze is vrijwel gelukkig. En de dode wacht daar nog met zoveel waardigheid...

III Juffrouw Bovary

Op het hoogtepunt van het feest schreed zij langzaam voort. Zoals allen om haar heen zich haastten, was zij als een zwarte vlek op een bioskoopscherm. Clubjes jongelui liepen langs haar. Sommigen keken haar aan en vervolgden hun weg, anderen fluisterden haar een compliment toe, weer anderen spraken haar aarzelend aan en wachtten op antwoord. Waar het gedrang het grootst was werd men vrijer en volstond niet meer met woorden. Iemand bleef lachend voor haar staan, tête-à-tête, lange tijd. Matrozen liepen vlak langs haar heen en niemand verzuimde haar aan te stoten. Enkele duistere types volgden haar op de voet.

Zij voelde zich het centrum van al deze in de lucht zwevende erotische spanning. Zonder er erg in te hebben liet ze zich door de wilde begeerte van zoveel mannen beïnvloeden. Opgewonden ook door het lawaai, de warmte en de moeite om vooruit te komen, bleef ze in een kring van mensen staan. Spoedig stelde zich iemand bij haar op. Ze zag hem niet, maar ze voelde hoe hij zich steeds tegen haar aan drukte. Hij botste abrupt tegen haar aan, bleef dan onbe-

weeglijk, om vervolgens weer naderbij te komen, net als de secondewijzer van een grote staartklok met korte sprongetjes op de uurwijzer afgaat. Haar lichaam, nauwelijks beschermd door een lichte jurk, stond nu geheel tegen het zijne. Verlamd, uitgeput, sloot ze de ogen en liet zich licht tegen hem aan leunen. Hij greep haar heftig bij de hand en sprak haar aan. Ze draaide zich om en zag hem. Een schooier. Rood, onregelmatig gezicht, brandende ogen, rosse baard. Zij boog blozend het hoofd. Was dit dus Eros?

Ze vervolgde zonder te antwoorden haar weg. Hij duwde haar door de menigte. Toen ze zich verwijderd hadden bleef ze staan en zei tegen hem dat hij haar kon leiden waarheen hij wilde. Zij zou hem op geringe afstand volgen. Hij keek ongelovig maar liep door. Ze kwamen in verlaten straten. Ze verlieten de stad. Nu liepen ze langs een muur. Het was volle maan. De geur van de tuinen vulde haar longen. In de stilte klonken de krekels en de snelle stappen van twee mensen. Hij keek dikwijls naar haar om. Zijn gelaat werd door de maan beschenen en kreeg een vreemde uitdrukking. En zijn silhouet, met de oude, gescheurde kleren en zoals hij trok met zijn ene been, had een enigszins eigenaardig, bijbels karakter. Ze kwamen bij een bos. ‘Hier,’ zei de man hees.

Voor haar ogen trokken op dat ogenblik beelden langs van herinneringen uit haar kindertijd. Overtrekplaatjes met blonde engeltjes die rozenguirlandes in de hand hielden en glimlachten, gevangen in de bladen van een boek. De koninginnen en ridders uit de sprookjes. Het paarse jurkje van haar eerste pop. De dood van haar broer... Later, toen ze groter was, de jaren die ze alleen met haar moeder had gewoond. Je raakte de tel kwijt van de jaren in een donkere kamer. En de huurders. Je haalde ze door elkaar...

De ander was gelukkig. Als een ding gaf ze zich aan zijn handen over. Hij scheurde haar de kleren als papier van het lijf en smeet haar met onbeheerste woede op de grond, met de primitieve drift van zijn smachtende jeugd. Tegenover haar onwillekeurige en krachteloze weigeringen, de geprevelde woordjes die zij niet zelf sprak maar haar sekse, de instinctmatige overgave van haar lichaam, had hij slechts vloeken en tieren te stellen, die op vulgaire wijze al zijn obscene bewegingen camoufleerden, verzoenden. Zijn mond hard en ijskoud, met een verstikkende adem, een echte wond, drukte zijn bloedig stempel op haar schouders, haar lippen, haar reine voorhoofd. Zij had het gevoel dat deze vreselijke geschiedenis ergens anders plaatsvond en sloot de ogen.

Uren verstreken. De dageraad boog zich over haar droombeeld. Het vale lichaam van de vrouw lichtte als een ster steeds meer op. In tranen keek zij verbluft om zich heen. Ze wilde zich aankleden. Hij liet haar niet begaan en sprak met tederheid tegen haar. Daarna begon hij te zingen. Hij vertelde haar iets als een grapje. Tenslotte stond hij op en sprong, zonder aanleiding, drie keer zo hoog als hij kon in de lucht onder het uitstoten van onsamenhangende kreten. Even later omhelsde hij haar weer. Hij was gelukkig.

(1928)

Aantekeningen over poëtica en moraal*
K.P. Kavafis
(Vertaling Hero Hokwerda)

1

Ik heb nooit op het land geleefd. Noch heb ik het zelfs maar voor korte perioden bezocht, zoals anderen. Toch heb ik een gedicht geschreven waarin ik het platteland bezing en schrijf dat mijn verzen daaraan te danken zijn. Het gedicht is het noemen nauwelijks waard, het is het meest onoprechte geval dat zich denken laat: een echte leugen.

Maar nu komt de vraag bij mij op: was dat werkelijke onoprechtheid? Liegt de kunst niet altijd? Of liever: wanneer de kunst het meest liegt, is het dàn ook niet dat zij het meest creëert? Toen ik die verzen schreef, werd dat niet tot stand gebracht door de kunst? (- dat de verzen niet volmaakt werden is misschien niet te wijten aan een tekort aan oprechtheid: hoe vaak immers niet mislukt men terwijl men de meest oprechte indruk tot materiaal heeft.) Had ik tijdens het schrijven van die verzen heen kunstmatige oprechtheid? Leefde ik mij niet op zodanige wijze in, dat het was alsof ik werkelijk buiten had geleefd? *(5-7-1902)*

* *De jaren van 1902 tot 1911 waren voor Kavafis een kritieke periode van bezinning en rijping als dichter. In 1902 is hij 39 jaar. Hij schrijft in die tijd nauwelijks gedichten. In 1904 verloochent hij 27 van de 36 die hij sinds 1891 had gepubliceerd, en tot 1911 zal hij er maar 11 het licht doen zien. Archaïserende taal, romantiek, parnassisme en symbolisme komen achter hem te liggen en hij herschrijft een groot aantal van zijn oudere gedichten. In 1910 ordent en schift hij opnieuw zijn poëzie. In 1911 wordt deze periode afgesloten en heeft Kavafis definitief zijn weg als dichter gevonden.*
Uit de periode tussen juni 1902 en oktober 1911 stammen de notities zoals die door G.P. Savidis zijn gebundeld in het boekje: K.P. Kavafis, Onuitgegeven aantekeningen over poëtica en moraal (1902-1911), *Athene 1983. Aan deze uitgave zijn ook bovenstaande gegevens en de noten aan het slot ontleend. Enkele kortere* Aantekeningen *waren bij wijze van citaat in verschillende artikelen van het Kavafisnummer van* Maatstaf, *1984, nr. 7/8, verwerkt; voor de volledigheid zijn ze hier opnieuw opgenomen.*
Met [ ] wordt in de tekst een doorhaling van Kavafis aangegeven; alleen doorhalingen die voor meer dan een technische correctie moesten wijken zijn hier aldus opgenomen.
Kavafis neemt nogal eens zijn toevlucht tot Franse of Engelse woorden of uitdrukkingen; meestal waren die wel gemakkelijk in het Nederlands over te brengen geweest, maar ze zijn bij wijze van 'couleur locale' toch maar in het oorspronkelijk gelaten en cursief gedrukt. (HH)

2

Ik voel een uitzonderlijk vermogen in mij. Ik ben ervan overtuigd dat ik, als ik maar zou willen, een groot dokter zou kunnen worden, of advocaat, of econoom, of ook ingenieur. Ik zou echter twee zaken nodig hebben: de tijd om te studeren en de wil om de literatuur eraan te geven. Is dit nu bedrog van de geest? Overschat ik mijn mogelijkheden? Of is het iets heel gewoons, dat elke *littérateur* overkomt, ik bedoel: een kracht die elke *littérateur* in zich heeft? Alle praktische werkzaamheden schijnen mij gemakkelijk. Weliswaar erken ik, met volle overtuiging, dat ik zonder tijd, voldoende tijd, niet in staat zou zijn een geslaagd man van het praktische leven te worden. Maar dan, als ik eenmaal de tijd vrijmaak: val ik dan in de algemene kategorie? - als men er maar tijd in steekt kan iedereen, ook van een matig intellectueel vermogen, slagen. Of toch niet; en dat wat mij hoger plaatst is het besef dat ik veel minder tijd nodig zou hebben. Dat verhindert mij niet te weten dat ik nooit een geslaagd man zou worden van de praktische beroepen, want het schijnt mij onmogelijk - tenzij met een *effort* die mijn ziel bijna zou verscheuren - mij de *hankering* naar de literatuur uit te rukken.

En nu komt er een andere gedachte bij mij op. Misschien dat juist dat vermogen van mij - dat zich aan mij manifesteert doordat ook de praktische beroepen mij gemakkelijk toeschijnen - nu juist zijn oorsprong vindt in de literatuur, in het constante nadenken, in de *sharpening* van de fantasie. Als het mogelijk was dat ik de *effort* opbracht zonder daaronder te lijden en dat ik de Fantasie opgaf, misschien zou ik dan mijn vermogen verliezen en in de praktische loopbaan dezelfde moeilijkheden ondervinden als gewone mensen. Maar ik geloof het toch niet. Het vermogen is aanwezig. Mijn onvermogen - of mijn kracht, verondersteld dat de artistieke werkzaamheid van belang is - ligt daarin dat ik niet in staat ben de literatuur op te geven, of juister: de genotvolle *agitation* van de fantasie. *(18-8-1902)*

3

Bestaan Waarheid en Leugen eigenlijk? Of bestaan alleen Nieuw en Oud - en is de Leugen gewoon de ouderdom van de Waarheid? *(16-9-1902)*

4

Dikwijls valt het mij op hoe weinig betekenis mensen aan woorden hechten. Laat ik mij nader verklaren. Een eenvoudig iemand (en daarmee bedoel ik geen domme sul, maar iemand die zich niet onderscheidt) heeft een idee, veroordeelt een instelling of algemene opinie; hij weet dat de grote meerderheid tegenovergesteld denkt en daarom zwijgt hij, in de mening dat spreken nergens toe dient en niet verwachtend dat door zijn woorden iets zal veranderen. Dat is een grote vergissing. Ik handel anders. Ik veroordeel bijvoorbeeld de doodstraf. Zodra zich een gelegenheid voordoet verkondig ik dat, niet omdat ik denk dat die nu ik het zeg morgen nog door alle landen zal worden afgeschaft, maar omdat ik ervan overtuigd ben dat ik door mijn mening te zeggen ertoe bijdraag dat zij triomfeert. Onverschillig of niémand het met mij eens is. Mijn woorden gaan niet verloren. Iemand anders zal ze misschien herhalen en dan kunnen ze gehoor vinden bij mensen die zich erdoor aangemoedigd zullen voelen. Het kan zijn dat een van de tegenstanders van nu zich later mijn woorden herinnert, in een gunstige situatie in de toekomst, en dat hij zich door de samenloop van andere omstandigheden zal laten overtuigen, of dat althans zijn tegenovergestelde overtuiging aan het wankelen wordt gebracht.

Hetzelfde geldt voor allerlei andere maatschappelijke vraagstukken, ook voor sommige waarbij in de eerste plaats Handelen vereist is. Ik weet dat ik bang ben en niet tot handelen in staat. Daarom spréék ik slechts. Maar ik geloof niet dat mijn woorden overbodig zijn. Iemand anders zal handelen. Maar mijn vele woorden - van mij, de lafaard - zullen hem het handelend optreden vergemakkelijken. Ze effenen het terrein. *(19-10-1902)*

5

Vanavond kwam de gedachte bij mij op over mijn liefde te schrijven. Toch zal ik het niet doen. Wat een macht heeft het vooroordeel. Ik heb mij daarvan bevrijd, maar ik denk aan hen die nog onder het juk zitten en dit papier onder ogen kunnen krijgen. En ik houd op. Wat een kleinmoedigheid. Laat ik echter een letter noteren - T - als symbool [van mijn gevoel of] van dit moment. *(9-11-1902)*

6

Wie weet welke ideeën van wellust bij de compositie van de meeste literaire werken vooropstaan. Ideeën van wellust *solitaires*, die het begrip perverteren (of transformeren). En hoe dikwijls gebeurt het niet in allerlei romans (vooral Engelse), dat wat door de critici wordt afgekeurd - op sommige plaatsen zelfs met bevreemding, omdat de schrijver de indruk van moedwilligheid wekt -, voortkomt uit de dwangmatige dienstbaarheid van de auteur, tijdens het schrijven, aan de indruk of toestand van wellust. Die sensatie is zo krachtig - en hoe poëtisch soms, hoe wondermooi! - dat zij verbonden blijft met de woorden waarvan zij de geboorte begeleidde. En de schrijver kan ook na maanden herlezen geen enkele verbetering of wijziging aanbrengen, omdat mèt de lectuur van die woorden het droombeeld van de vroegere indruk terugkeert en hij aldus *colour-blind* wordt voor een deel van zijn werk. *(12-11-1902)*

7

Ik weet niet of de perversie kracht geeft. Soms denk ik het. Maar het staat vast dat zij de bron van grootheid is. *(13-12-1902)*

8

De monniken zien dingen die wij niet zien; zij zien gezichten uit de bovennatuurlijke wereld. Zij scherpen de geest door de afzondering, het denken en de onthouding. Wij stompen hem af door de omgang met mensen, de afwezigheid van het denken, en het genot. Daardoor zien zij wat wij niet kunnen zien eveneens. Wanneer iemand alleen in een stille kamer is, hoort hij duidelijk de tik van de klok; wanneer er echter anderen binnenkomen en een gesprek en drukte op gang komt, hoor je hem niet langer. Maar de tik van de klok blijft toegankelijk voor het gehoor. *(geen datering)*

9

Bij de grote gedichten is er tijd voor nodig dat de gebreken aan het licht treden. Het eerste gevoel dat grote gedichten na publikatie oproepen is bewondering, en zo lang de bewondering niet overgaat of van karakter verandert, zijn ook scherpzinnige oordeelaars niet

in staat de gebreken te zien. Dit komt waarschijnlijk voort uit de merkwaardige aard van de mens, die slechts tot oordelen in staat is op voorwaarde dat hij niet bewondert. *(geen datering)*

10

Een jonge dichter kwam op bezoek. Hij was erg arm, hij leefde van zijn letterkundige arbeid en ik had de indruk dat hij enigszins bedroefd was toen hij het mooie huis zag waar ik woonde, de huisknecht die hem een goede thee serveerde, mijn kleren die van een goede kleermaker komen. Hij zei: 'Wat vreselijk toch als je voor je kostje moet vechten, achter abonnees aan moet zitten voor je tijdschrift, achter kopers voor je boek.'

Ik wilde hem niet in zijn dwaling laten en zei hem het een en ander, ongeveer als volgt. Onaangenaam en moeilijk zijn positie - maar wat kostten mijn kleine luxes míj niet! Om die te verwerven ben ik van mijn natuurlijke baan afgeweken en regeringsambtenaar geworden (zo belachelijk) en besteed en verlies ik al die kostbare uren van de dag (waar dan nog bij opgeteld moeten worden de uren van vermoeidheid en afmatting die erop volgen). Wat een schade, wat een schade, wat een verraad. Terwijl híj, die arm is, geen uur verliest; hij staat altijd klaar, een plichtsgetrouw kind van de Kunst.

Hoe vaak komt niet tijdens mijn werk een mooi idee bij mij op, een zeldzaam beeld, als kant en klare plotselingen verzen, en ben ik gedwongen ze te verwaarlozen omdat de dienst geen uitstel gedoogt. Later, als ik thuis ben en weer wat op verhaal, probeer ik ze opnieuw op te roepen, maar ze zijn weg. En terecht. Het lijkt alsof de Kunst tegen mij zegt: 'Ik ben geen dienstmeid, dat je me kunt wegsturen als ik kom en dat ik eraan kom als jij dat belieft. Ik ben de grootste Mevrouw van de wereld. En als je mij hebt verloochend - verrader, verachtelijk wezen - voor je ellendige mooie huis, voor je ellendige mooie kleren, voor je ellendige mooie maatschappelijke positie, neem daar dan maar genoegen mee (maar hóe kun je daar genoegen mee nemen); en met die paar ogenblikken dat jij, als ik kom, toevallig tijd hebt om mij te ontvangen, mij in de deur staat op te wachten - zoals het [de hele] elke dag zou moeten zijn. *(juni 1905)*

11

Zoals een goede kleermaker die een pak maakt dat één persoon (mis-

schien twee) als gegoten zit, of een overjas die misschien twee of drie mensen goed zit, zo schrijf ik gedichten die op één geval (misschien twee of drie) toegepast kunnen worden, *to fit.* De vergelijking is (alleen oppervlakkig gezien) niet erg vleiend, maar denk ik wel geslaagd en bemoedigend. Als mijn gedichten geen algemene toepassing hebben, dan wel een gedeeltelijke. Dat is niet gering. Hun waarheid is aldus gegarandeerd. *(9-7-1905)*

12

Wat in mijn ogen de Engelse literatuur zo koud maakt is, naast enkele gebreken van de Engelse taal, de - hoe moet ik het noemen - behoudzucht, de moeite (of onwil) om van platgetreden paden af te wijken en de angst tegen de gangbare moraal in te gaan - de dubbele moraal, want zo moeten we de moraal noemen die doet alsof zij van niets weet.

Hoeveel Franse boeken - goede èn slechte - zijn er de laatste tien jaren niet geschreven die de nieuwe fase van de liefde onderzoeken en moedig onder ogen zien. Nieuw is zij niet, alleen eeuwenlang verwaarloosd op grond van het vooroordeel dat het een geestesziekte betrof (de wetenschap zegt van niet) of een misdrijf (de logica zegt van niet). Geen enkel Engels boek, voor zover ik weet. Hoe komt dat? Doordat ze bang zijn tegen vooroordelen in te gaan. En toch bestaat ook onder de Engelsen deze liefde, zoals zij onder alle volkeren bestaat - en bestond -, bij een zeer gering aantal mensen natuurlijk. *(oktober 1905)*

13

De ellendige wetten van de samenleving - noch voortkomend uit hygiëne, noch uit oordeel - hebben mijn werk verkleind. Zij hebben mijn expressie aan banden gelegd; zij hebben mij verhinderd licht en ontroering te verschaffen aan wie zijn zoals ik. De moeilijke levensomstandigheden hebben mij tot grote inspanningen gebracht om mij het Engels [volmaakt] eigen te maken. Wat jammer. Als ik mij dezelfde inspanningen had getroost voor het Frans - als de omstandigheden het hadden toegestaan, als het Frans voor mij even nuttig was geweest -, misschien dat ik mij dan vrijer had kunnen uitdrukken, door het gemak dat ik van zijn voornaamwoorden gehad zou hebben, die zeggen èn verhullen. Enfin, wat kan ik er-

aan doen? Ik ga verloren, in ethisch opzicht. En ik zal een voorwerp van gissing blijven; ik zal het best begrepen worden uit wat ik heb verloochend. *(15-12-1905)*

14

Wat is de Kunst toch een bedrieglijke zaak als je oprechtheid wilt toepassen. Je doet - op grond van gissingen dikwijls - je best over gevoelens te schrijven en dan ga je na verloop van tijd twijfelen of je je niet hebt vergist. Mijn gedichten *Kaarsen, De zielen van de grijsaards* en *Een oude man* gaan over ouderdom. Daar dichterbij komend, of bij de middelbare leeftijd, vond ik dat het laatste gedicht geen juiste appreciatie gaf. *De zielen van de grijsaards* is dacht ik nog juist. Maar als ik zeventig ben vind ik dat gedicht misschien ook vals. *Kaarsen* is [dacht] hoop ik zeker.

De beschrijvende poëzie - historische gebeurtenissen, fotografie (wat een lelijk woord) van de natuur - heeft misschien zekerheid. Maar het is een klein en als het ware kort levend geval. *(1906)*

15

Soms als ik nadenk en moeilijke inzichten verwerf en verbanden en gevolgen van dingen zie, en mij het idee bevangt dat anderen niet in staat zijn die dingen te denken en te voelen zoals ik, dan maakt mij dat *uncomfortable.* Want meteen komt de gedachte bij mij op: wat een onrecht, dat ik zo'n genie ben en dat ik niet allerwegen bekend ben en geen beloning krijg. En dan schenkt de gedachte dat ik mij misschien vergis en dat er nog veel meer zijn die zo groots en juist denken, mij verlichting. Een wonderlijk geval toch het Eigenbelang, en de Begeerte naar Beloning! De gedachte dat ik gelijk ben aan vele anderen verlicht mij meer dan hoger te zijn en mijn beloning te derven. *(3-1-1907)*

16

Zonder enthousiasme - en daaronder reken ik ook de woede - kan de mensheid niet werken. Op het ogenblik zelf echter van het enthousiasme kan zij niet *goed* werken. Het enthousiasme moet voorbijgaan om iemand effectief te kunnen laten werken, maar ook dan - in nuchtere toestand - maakt hij dingen die voortkomen uit de

periode van het enthousiasme. Wie heel vaak enthousiast is kan geen goed werk leveren, wie het nooit is evenmin. *(24-1-1907)*

17

Ik ben Alexandrië nu gewend geraakt en zou hoogstwaarschijnlijk ook als ik rijk was hier blijven. Maar desalniettemin, wat benauwt deze stad mij. Wat een moeite, wat een last is de kleine stad - wat een gebrek aan vrijheid.

Ik zou hier blijven (al ben ik daar ook weer niet helemáal zeker van), omdat deze stad mijn vaderland is, omdat zij verbonden is met de herinnering van mijn leven.

Maar wat heeft iemand als ik - zo anders - behoefte aan de grote stad.

Londen bijvoorbeeld. Wat moet ik daaraan denken sinds ...R.M. vertrokken is. *(28-4-1907)*

18

Een andere bezigheid - wat voor werk dan ook om in het levensonderhoud te voorzien, maar niet zo zwaar of tijdrovend natuurlijk dat het al zijn tijd opslokt - is een groot voordeel voor een kunstenaar. Het *refreshes him*, het *saneert* hem, het ontspant hem bijna. Bij sommige kunstenaars althans is dit het geval. *(13-5-1907)*

19

Ik las vanavond over Baudelaire. De schrijver van het boek dat ik las was als [geschrokken] *épaté* door de *Fleurs du Mal.* Ik heb de *Fleurs du Mal* al een hele tijd niet meer gelezen. Van wat ik mij herinner zijn ze niet zó [schrikwekkend] *épatants.* En het schijnt mij dat Baudelaire in een erg enge kring van genot opgesloten zat. Gisternacht bijvoorbeeld, of vorige woensdag en heel wat andere keren, heb ik wel vreemdere vormen van genot beleefd, verwerkelijkt, mij ingebeeld, zwijgend gearrangeerd. *(22-9-1907)*

20

Mij bekoort en ontroert de schoonheid van het volk, van arme jongens. Knechten, arbeiders, beambten van kleine handelskantoren,

winkelbedienden. Zij is hun beloning, lijkt het, voor de ontberingen. Het harde werk en de vele beweging maken hun lichamen slank en [mooi] symmetrisch. Ze zijn bijna altijd slank. Hun gezichten, bleek als ze binnen werken in winkels, of bruin verbrand als hun werk buiten is, hebben een sympathieke, poëtische teint. Zij vormen een tegenstelling met de rijke jongens, die of ziekelijk en lichamelijk smerig zijn, of dik en vet van het vele eten en drinken en slapen; het lijkt wel alsof op hun gezwollen of schrompelige tronies de lelijkheid van de diefstal en de roverij zich openbaart, van henzelf en van hun vaderen, van hun erfenissen en renten. *(29-6-1908)*

21

Op het ogenblik van de indruk, of vlak daarna, schrijf je het gedicht. De indruk - [erotisch] sensueel of verstandelijk - was zowel [juist] levendig als uiterst oprecht; het gedicht (niet noodzakelijkerwijs, omdat de indruk zo was, maar door een gelukkige samenloop) is goed, levendig en oprecht uitgevallen. Dan verstrijkt er enige tijd. De aanvankelijke indruk gaat - door tussenkomst van andere omstandigheden die voorheen onbekend waren, of ten gevolge van de ontwikkeling van het geval of de persoon die de indruk had opgeroepen - je nu voos en belachelijk toeschijnen. [Noodzakelijkerwijs] Zo vergaat het nu ook het gedicht daarvan. Ik weet echter niet of dit wel juist is. Waarom zou ik het gedicht uit de stemming van 1904 overbrengen naar die van 1908? (Gelukkig zijn gedichten vaak cryptisch: aldus staan zij open voor de toepassing daarop van andere, verwante gevoelens of gemoedstoestanden.) *(11-7-1908)*

22

Ik weet dat om te slagen in het leven en respect af te dwingen ernst nodig is. Toch valt het mij moeilijk serieus te zijn en moet ik niet veel van ernst hebben.

Laat ik mij nader verklaren. In alle ernst bevalt alleen de ernst mij; d.w.z. een half uur, een uur, of twee, drie uren ernst per dag. [Soms] Vaak natuurlijk ook wel een hele dag.

Voor het overige houd ik van grappen, van humor, van de scherpzinnige ironie, van *humbugging*.

Maar dat hoort niet.

Het bemoeilijkt de werkzaamheden.

Want merendeels heb je te doen met windbuilen en nitwits. En die zijn altijd serieus. Tronies van een dierlijke ernst: hoe kun je daar grappen van verwachten, ze hebben immers nergens begrip van. Hun serieuze tronies zijn een weerspiegeling. Alles is een moeilijkheid en een probleem voor hun onwetend- en onnozelheid, daarom druipen als runder- of schapekoppen (het vee kijkt uiterst serieus) hun gelaatstrekken van ernst.

De grappige man wordt algemeen geminacht, althans niet erg serieus genomen; hij boezemt weinig ontzag in.

Daarom doe ik ook mijn best op de massa een serieuze indruk te maken. Ik heb gemerkt dat ik bij mijn zaken daar veel gemak van heb. Inwendig lach en scherts ik veel. *(26-10-1908)*

23

Het jaargetijde waar ik van houd is de zomer. Maar dan de èchte zomers, zoals van Egypte of Griekenland, met de krachtige zon, de triomfante middagen, de uitgeputte augustusnachten. Ik kan echter niet zeggen dat ik meer werk (in artistiek opzicht, bedoel ik) in de zomer. Indrukken krijg ik veel van de zomerse vormen en sensaties, maar ik heb niet gemerkt dat ik ze rechtstreeks onder woorden heb gebracht of vertaald in letterkundig werk. Ik zeg ‘rechtstreeks’, omdat artistieke indrukken soms een tijdlang onbenut blijven, andere gedachten oproepen, getransformeerd worden door nieuwe inwerkingen. Wanneer ze op schrift uitkristalliseren valt het niet mee te achterhalen wat het ogenblik van de eerste aanleiding was, wáar toch de geschreven woorden hun oorsprong aan ontlenen.

24

Mijn leven verloopt in sensuele fluctuaties, in erotische - soms verwezenlijkte - concepties.

Mijn werk neigt naar het verstandelijke.

Zo is het misschien maar het beste.

Bovendien, mijn werk is als de amfoor waar ik het over had. Het laat verschillende verklaringen toe.

Ook mijn erotisch leven heeft zijn uitdrukking - duister slechts voor de onwetenden. Als het zich op groter schaal manifesteerde, zou het misschien niet voldoende artistiek terrein voor mij bieden. De aard ervan staat misschien niet toe dat ik er genoeg aan heb.

Ik ga net als de Ouden te werk. Zij bedreven geschiedenis, filosofie, schreven drama's van een mythologische tragiek - erotomanen velen van hen, net als ik. *(20-6-1910)*

25

Wat afschuwelijk toch die nieuwe filosofische ideeën over de wreedheid, het recht van de sterkste, de ‘sanerende’ werking van de strijd die de kleinen en zwakken uitdelgt, enz., enz. Omdat wij in gemeenschap *moeten* leven, *omdat* de beschaving daaruit voortvloeit, *omdat* wij door dat middel erin geslaagd zijn weerstand te bieden aan de moeilijkste levensomstandigheden die vroeger de mensheid omringden: wat hebben dan die dwaasheden over de hardheid, het recht van de sterkste e.d. te betekenen? Als we daar werkelijk gevolg aan gaven, zouden we zien dat ze ons naar de vernietiging voeren. Eén sterke zal, direct of indirect, hier tien zwakken vernietigen, een andere daar, enzovoorts. Er zullen alleen maar sterken overblijven. Daarvan zullen sommigen minder sterk zijn. Die zullen - als de zwakken van eerst vergeten of verdwenen zijn - dan de zwakken zijn; ook die moeten vernietigd worden, per tien, per vijf, per twee. Totdat de allersterkste alleen overblijft, of de paar gelijke sterken. Maar hoe moeten die leven, zo? Niet de hardheid maar de Mildheid, het Mededogen, de Verdraagzaamheid, de Goedheid (dat alles met beleid natuurlijk, zonder overdrijving) zijn zowel de kracht als de Wijsheid *(10-9-1910)*

26

Wij werken, deugdzaam, voor hen die na ons komen. Om een *discipline de vie* op te bouwen, een organisatie daarvan; met des te meer nut misschien omdat hùn leven wellicht langer is. *(begin april 1911)*

27

– –– ––– ––––
– –– ––– ––––
– ––– ––– –––
Zoiets was het ongeveer. Zo heb ik het dezer dagen op een kartonnen sigarettendoosje geschreven, waarvan ik het hier overschrijf.

[Het onvermogen van de kunst]

Toen ik het had opgeschreven - bij wijze van prosodische weergave van het liedje dat twee passerende jongens zongen -, dacht ik dat ik iets had bereikt. Ik had niets bereikt. De klank stelde niet veel voor, zie ik nu, maar de stemmen waren [mooi] sympathiek. En toen ik mij tot bij het raam had laten lokken, werden zowel de klank als de stemmen nog mooier, want de twee jongens - nog geen 22 of 23 jaar oud - waren droombeelden van schoonheid.

Wat een [postuur] lichamen, een haar, een gezichten, een lippen! Ze hielden even in en liepen toen weer verder, en ik, de kunstenaar, dacht dat ik iets bereikt had door een echo te bewaren. Daarvan zie ik nu in dat het weinig voorstelt en dat ik er naar alle waarschijnlijkheid niets aan zal hebben. Het enige poëtische wat die dag aan mijn ogen voorbijtrok [wat tot mijn oren doordrong], was de schoonheid van de twee jongens. En die zal, als de herinnering er iets van bewaart en mij op een ogenblik van [poëtische] creatieve ontroering hergeeft, misschien ook in mijn kunst iets nalaten van haar korte voorbijgaan eergisteren. *(17-10-1911)*

Aantekeningen

1. *Op welk gedicht K. hier doelt is onbekend.*
5. *Voor de T uit deze* Aantekening *zijn sinds 1958, toen zij voor het eerst is gepubliceerd, allerlei verklaringen gegeven. Zij zou staan voor 'Techni' = Kunst (volgens Tsirkas), voor 'Tichni' = Kavafis' gedicht* Muren *(1896), (volgens Malános en Yalourákos), voor een, verder onbekende, eigennaam (volgens Papoutsákis). De theoloog Venedíktos Englezákis geeft in 1981 een overzicht van de stand van de kwestie en wijst erop dat de ook in de interpunctie zo nauwkeurige K. geen punt achter de T had gezet en dat het dus niet om een afkorting gaat. Hij vat de T op als het Griekse letterteken Tau, waarover een geschrift uit de Oudheid bestaat dat op naam staat van Lucianus, een Kavafis zeer vertrouwd auteur:* Medeklinkers proces van de Sigma tegen de Tau voor de zeven klinkers. *Hierin krijgt de T (die de vorm heeft van het Griekse kruis) de schuld van de gruwelen die het kruis de mensheid heeft gebracht en wordt verlangd dat deze tiran voor straf aan zijn eigen vorm wordt genageld. Voor Kavafis zou de T aldus het symbool zijn voor het 'kruis' dat hij zelf te dragen heeft van de kant van de samenleving, doordat hij zijn ware aard niet kan manifesteren.*
12. *Aanvankelijk was Kavafis' tweede taal het Frans, waarin hij op zeer jeugdige leeftijd ook gedichten heeft geschreven, die niet bewaard zijn.*
13. *Vergelijk Kavafis' gedicht* Wat verborgen is *(Blanken)*/Verborgenheden *(Warren-Molegraaf) uit 1908.*
14. *De drie gedichten zijn van resp. 1893, 1894 en 1898.*
17. *De drie stippeltjes vóor de initialen zullen voor het lidwoord staan, dat in het Grieks aan namen voorafgaat en het geslacht zou verraden.*
19. *N.a.v. Baudelaire heeft Kavafis ook een gedicht geschreven.* Onderlinge samenhang, naar Baudelaire *(1891, in de* Anekdota *opgenomen).*

23. *In zijn noten rekent Savidis uit dat in de periode van de* Aantekeningen *een derde van Kavafis' ge dichten in de drie zomermaanden geschreven zijn.*
24. *Het gedicht* Bewerker van bokalen *(Blanken)*/Vervaardiger van kraters *(Warren-Molegraaf) (gepubl. 1921) heette aanvankelijk* De amfoor *(1903/12).*
25. *Kavafis lijkt hier niet zozeer op Nietzsche zelf te doelen als wel op het Griekse Nietzscheïsme (zoal. dat na 1907 werd vertegenwoordigd door o.a. Kazantzakis).*
26. *In Kavafis' archief is nog een onvoltooide aantekening gevonden die hiermee in verband lijkt te staan 'Een werk van deugd en mededogen voor al die gekwelde wezens - wat een straffen, moeilijkheden vernederingen, verwoesting van gezondheid -, die met* reglementation *niet zo erg zouden hoeven te lijden.'*

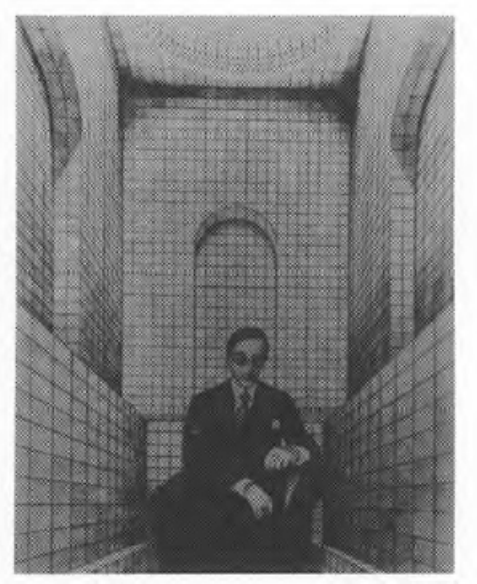

Alexandros Isaris: 'De eenzaamheid van de dichter'

De lift

Sákis Papadimitríou[*]

(Vertaling Cok Sloot)

Een van mijn geliefde bezigheden in huis is wandelen door de lange gang die bij mijn kamer begint en uitkomt in de woonkamer. Ik kan urenlang heen en weer lopen, met hetzelfde gemak of ik op straat wandel. Mijn enige verbinding met de buitenwereld is het kijkgaatje in de deur dat uitziet op de trap. Vandaar kan ik de buitendeur zien van het appartement naast ons en ook de gang. Als iemand daar door zijn kijkgaatje tuurt, kruisen onze onzichtbare blikken elkaar. Dit kan ik merken, omdat het gaatje donker wordt als de ander zijn oog ertegen houdt, terwijl normaal een witte vlek te onderscheiden is in de donkere deur, een zwevende witte stip. Door het kijkgaatje is ook het lichtje van de lift te zien. Heel wat uren heb ik van jongsaf al doorgebracht met het volgen van dat lichtje. Ik weet niet hoe het komt, maar zodra ik zie dat het rood is en ik het doffe gerommel hoor, komt er een vreemde onrust over me, een nerveuze ongedurigheid. Ik voel mijn maag in elkaar krimpen en mijn ademhaling sneller gaan. Bijna iedere keer laat ik me meeslepen en hoop dat het misschien iemand voor mij is, en meteen probeer ik dan onbewust mij te concentreren en op zijn komst voor te bereiden. Meestal stopt de lift op een andere verdieping, maar soms komt hij omhoog tot die van ons. Uit de manier waarop de deur opengaat kan ik opmaken of er een bekende of een vreemde uit zal stappen. De huurders op onze verdieping en de naaste familieleden en vrienden doen de deur met één duw open, stappen vlug uit en bellen meteen aan. Onbekenden daarentegen openen de deur langzaam, zorgen ervoor dat ze geen lawaai maken en bellen pas aan als ze zeker

* *Sákis Papadimitríou (geboren in 1940 te Kavála) studeerde rechten in Thessaloniki, waar hij nu nog woont. Behalve met literatuur houdt hij zich veel met hedendaagse muziek (free jazz) bezig, waarover hij ook enkele boekjes heeft geschreven. Tussen 1960 en 1973 schreef hij een aantal korte verhalen (vaak niet meer dan fragmenten, impressies), die in 1980 in een verzamelbundel werden uitgegeven (Uitg. Diagoníou, Thessaloniki). In 1979 zag een studie over Jerzy Kosinski het licht.*
De lift *verscheen voor het eerst in 1969. Dat de auteur muziekkenner is, kan een verklaring zijn voor zijn gevoeligheid voor geluiden. Ook in zijn verhaal* De telefoon *klaagt hij, behalve over de aanslag op zijn privacy, over het harde geluid. Over het verleggen van de zeeboulevard schreef hij in 1973 het prachtige verhaal* De wegomlegging. *Bijna al zijn proza is sterk autobiografisch. (Vert.)*

weten dat ze op de juiste etage zijn. Het is boeiend om ze door het kijkgaatje gade te slaan, zoals ze daar besluiteloos staan en het nummer van het appartement proberen te lezen of hun kleding fatsoeneren, voordat ze aanbellen. Vaak onderzoek ik hen minutieus door het kijkgaatje zonder dat zij mij zien. Soms kijkt er iemand de kant van onze deur uit. Dan schrik ik en trek me terug. Natuurlijk verdwijnen mijn belachelijke angsten in een mum van tijd en buig ik me weer naar het kijkgaatje. In ieder geval zorg ik er zelf ook voor, wanneer ik ergens voor een deur sta te wachten tot ze opendoen, dat ik met iets bezig ben, zodat ze zelfs als ze me van binnenaf observeren, niets bijzonders aan me kunnen ontdekken. Meestal maak ik mijn veters vast, zo kunnen ze m'n gezicht niet goed zien; een andere keer weer zoek ik in mijn zakken en haal er uiteindelijk een potloodje uit, dat ik altijd in de binnenzak van mijn jasje heb. In de gevangenis volgen ze de gevangenen door bijna net zulke kijkgaten, alleen zijn ze daar iets groter - de gevangenen noemen zo'n gat een judas.

Mettertijd heb ik alle geluiden van de lift leren onderscheiden. Als hij naar boven komt, maak ik dat op uit het lawaai dat je hoort vlak voor hij stopt, zoals wanneer je water van hoog in een glas giet en uit het voortdurend veranderende geluid kunt opmaken wanneer het tot de rand toe vol is. Ik heb ook gemerkt dat het geluid van de motor anders klinkt wanneer hij begint te lopen als de lift leeg is, dan wanneer er mensen in zijn. Als ze de lift laten komen, hoor je zodra hij start ook een geruis alsof hij een aanloop neemt om naar zijn bestemming te gaan, alsof hij diep inademt; als er mensen in zijn gestapt, vertrekt hij met een geluid alsof hij hijgt. 's Nachts klinkt het gebrom door in de stilte en verstoort de rust van de bewoners, het kan akelige dromen oproepen. Wanneer ik op bed lig hoor ik nog duidelijker het gerommel van de motor, dat luider wordt naarmate de lift dichterbij komt. Vaak schrik ik wakker van dat lawaai - meestal heb ik nachtmerries over auto's die op me af komen rijden, of ingewikkelde apparaten die me dreigend omsingelen. Ik heb mijn bed moeten verplaatsen; het stond eerst tegen de muur van de lichtkoker, nu heb ik het tegen de muur recht daartegenover gezet. Ik heb al eens gepropeerd watjes in mijn oren te stoppen, maar dat hielp niet. Wat me het meest ergert, is dat het lawaai niet continu is. Als het continu was, zou het monotoon worden en zou ik er langzamerhand aan wennen. Dan zou het een soort ononderbroken begeleiding zijn bij al de andere onbestemde geluiden, de herrie en de kre-

ten die tot mijn kamer doordringen. Het gebrom is ook niet ritmisch. Het begint onverwachts en houdt abrupt op. Het enige wat ik niet kan berekenen is wanneer het precies zal ophouden. Wel weet ik hoe lang het op zijn hoogst kan duren: één minuut en vijftien seconden. Op zijn kortst is het twaalf tot vijftien seconden - de tijd benodigd om één verdieping verder te komen. Zo heb ik de afstanden leren kennen tussen de verdiepingen en kan ik b.v. uit de duur van het gebrom opmaken hoeveel verdiepingen de lift naar boven of naar beneden is gegaan. Eveneens kan ik onderscheiden wanneer hij naar beneden gaat; dit maak ik op uit het knarsen van het contragewicht, dat tot dicht bij onze verdieping naar boven komt. Soms verwar ik even het lawaai van de lift met het gezoem van de koelkast. Natuurlijk zijn die geluiden gemakkelijk uit elkaar te houden, omdat het gezoem van de koelkast continu is en gewoonlijk na twintig minuten tot een uur ophoudt, terwijl het geloei van de lift steeds onderbroken wordt als er mensen in- of uitgaan. Gedurende enkele seconden echter lopen de geluiden door elkaar en laten me in het ongewisse, totdat ik hun oorsprong achterhaald heb. Mijn geduld raakt uitgeput als de lift voortdurend bezet is en het lichtje geen kans krijgt om uit te gaan. Terwijl ik sta te wachten tot het uit blijft, om wat tot rust te komen en terug te kunnen keren tot mijn bezigheden, kan ik wel uren aan de deur gekluisterd blijven als het in de flat bijzonder druk is. Dan word ik door een onverklaarbare koppigheid bevangen. Soms, wanneer alle lichten in huis en op de trap uit zijn en ik voor het kijkgaatje alles om me heen vergeten ben, is het alsof ik wegglijd in het wereldruim. Mijn gezichtsveld verbreedt zich. Ik bevind me in het centrum van het heelal. Het gat wordt wijder; het wordt één met de diepe duisternis. Het rode lampje lijkt op een vliegtuig aan de nachtelijke hemel. Als iemand dan het licht aansteekt, maak ik een val uit hoger sferen. Het gat zuigt me terug. Het wordt nauwer, het krijgt weer zijn normale proporties. Alsof een onherroepelijke voorbeschikking op me drukt; alsof ik veroordeeld ben - door wie eigenlijk? - opgesloten te blijven, hoewel de mogelijkheid tot communicatie mij wordt gelaten. Dit wordt nog erger dan de gevangenis, omdat in de gevangenis de zekerheid steeds duidelijker voor ogen komt te staan dat je daar zit en dat je alleen zult blijven terwijl je hoop langzaam vervliegt. Je bent gedwongen jezelf ervan te overtuigen dat wat je tot nu toe gedaan hebt in je leven, dat dàt het was. Wat je achter hebt gelaten, knaagt aan je, het enige levende element in je lichaam. Je knijpt in je arm om wakker te worden,

maar de dagelijkse droom duurt voort met onmerkbare variaties. (Dit doet zich gewoonlijk voor wanneer ik alleen thuis ben en op iemand zit te wachten. Als mijn familie er is, zorg ik ervoor mijn onrust te verbergen. Ik sluit me op in mijn kamer en laat de deur op een kier staan. Gespitst op het geluid loop ik daar te ijsberen. Wanneer het moment nadert dat mijn bezoeker moet komen, begin ik heen en weer te lopen in de gang en in de keuken, die dicht bij de buitendeur ligt. Ik scharrel in de koelkast en drink af en toe 'n paar slokjes water of nescafé. Een andere keer ruim ik de oude kranten op. Ik haal ze uit mijn kamer, nadat ik de stukken die me interesseren eruit geknipt heb, en breng ze naar het berghok. Bij de deur loop ik langzamer en werp een blik door het kijkgaatje.)

Nooit is onze lift lang kapot geweest - hooguit één dag. Maar dan mankeert er ook iets eigenaardigs aan. Je gaat erin, doet de deuren dicht en drukt op de knop. Je hoort een kort en zacht gerommel, maar de lift zet zich niet in beweging. Soms vertrekt hij toch, hoewel defect, en komt een paar verdiepingen verder. Men zegt dat dit afhangt van de manier waarop je instapt en hoe je op de knop drukt. Zo is het te verklaren dat sommigen hem niet in beweging kunnen krijgen of erin opgesloten komen te zitten, terwijl anderen hem meteen aan de gang krijgen. Wanneer iemand vastzit moet hij wachten tot de conciërge bij de motor is en hem aan de katrol optrekt naar de eerstvolgende verdieping, waar hij eruit kan. In ieder geval is het niet erg om in de lift van onze flat vast te zitten, omdat hij aan de voorkant open is. Hij is niet omgeven door wanden en deuren die geen licht doorlaten, maar door een hekwerk. Zo kun je de mensen erbuiten zien en met ze praten. Dat is erg belangrijk. In liften die aan alle kanten dicht zijn is het verschrikkelijk om urenlang in de liftkooi opgesloten te zitten als een gevangene. De stemmen worden vervormd en je kunt er niet achter komen of er iets ernstigs aan de hand is of niet. En als de lift gesmeerd wordt en een onderhoudsbeurt krijgt moeten we lopend naar beneden; dat gebeurt echter maar één keer per maand. Gewoonlijk komen ze met zijn tweeën; de ene gaat de liftkooi in en de andere klimt erbovenop. Ze gaan heel langzaam met de lift omhoog en de man boven smeert de dikke kabels. Je hoort hem de hele tijd roepen en aanwijzingen geven aan de man beneden. ‘Kom maar’, ‘ho’, ‘verder’, ‘stop’ en dergelijke. Vaak zingen ze populaire liedjes en hun vrolijke gezang is, verveelvoudigd door de echo, tot in de appartementen te horen. Een aantal bewoners ergert zich hieraan en zegt er iets van. De dienst-

meisjes komen naar het trappenhuis en er gaan plagerijen over en weer. Als ik met de lift naar boven ga, hoor ik tot ik bij onze verdieping ben uit alle appartementen muziek, een collage van radiostations, een geluidsbrij voor een supermarkt.

Op een dag vroeg mijn moeder mij een doos uit de berging te halen. Ik ging het dakterras op. Het uitzicht overrompelde me. De bovenstad verhief zich kleurrijk en rommelig; meer naar beneden doken steeds meer hoge huizen op, tot aan de brede, lawaaiige hoofdstraat. Een levend organisme. Ik liet mijn blik ronddwalen. Dicht bij onze berging was een kamertje, iets - een paar treden - boven het niveau van het terras. De deur stond open. Uit nieuwsgierigheid ging ik naar binnen. De machine zag er angstwekkend uit. Een zwarte, lange, grillig gevormde massa. Een wirwar van draden, zwaar geolied, gewrichten met een kleverig dons erop, hefbomen die dreigend uitstaken. Even leek het me een reusachtige inktvis met uitgestoken tentakels - de dikke schroeven z'n inktzwarte ogen. Ik ging gauw terug naar ons appartement. Van toen af meed ik het terras, al besefte ik dat ik dan het uitzicht moest missen.

Als ik laat thuiskom, steek ik het liefst geen licht aan. Het rode lampje van de lift gaat uit en in het donker maak ik de deur open. Ik voel me zeker van de ruimte en de voorwerpen. Het vertrouwde kraken van de deur, de aanraking van de nikkelen deurknop, de lange gang naar mijn kamer. Alle voorwerpen staan op hun plaats. Ze zijn daar niet alleen maar zo stil blijven staan in de loop van de tijd. Ze hebben ook onze meest tegenstrijdige momenten meegemaakt en in hun matte spiegels afgebeeld. En als ik dan toch het knopje van het licht omdraai, is dit meer om dit gevoel te bevestigen, een opluchting. Die vertrouwdheid met het interieur van het huis geeft me een gevoel van zekerheid; een zekerheid die je nooit kunt hebben met mensen. Ik loop in het donker en toch weet ik waar de fauteuil staat, het tafeltje, waar de deur is, de verwarming. Concrete voorwerpen op concrete plaatsen. Onder dat belachelijke schilderij van een huisvriend - een landweg die uitkomt bij een rivier, geschilderd in walgelijke kleuren en met de techniek van een kind - staat de bar. Wat wij thuis bar noemen is niets anders dan een klein, bijna vierkant buffet, aan alle kanten dicht als een kist op hoge poten. Het enige bijzondere eraan is dat hij aan de voorkant opengaat, zoals de valdeuren van middeleeuwse kastelen, die bruggen worden en aan de zijkanten met kettingen vastzitten. Toen ik klein was, mat ik mijn lengte af aan dit meubelstuk. Daar aan de rech-

terkant kun je nog een paar dunne krasjes boven elkaar zien, de tekenen van de vooruitgang. Ik vond hem reuze groot toen, massief en ongenaakbaar - nu komt hij natuurlijk niet eens tot mijn middel. Ik herinner me dat ik het leuk vond de klep neer te laten en er tinnen soldaatjes op te zetten, alsof ze te paard en te voet de gracht overstaken om het kasteel binnen te gaan. De belegeraars wachtten opgesteld in een halve cirkel. Op een teken dat ik gaf, sloeg ik ineens de klep dicht. De soldaatjes vlogen alle kanten op. Die erbuiten vielen waren de verliezers.

Vaak heb ik geprobeerd het gebrom en de andere geluiden van de lift op de band op te nemen. Vanuit mijn kamer kon dat natuurlijk niet, omdat het lawaai verzwakt tot hier doordrong en de bandrecorder niet zo'n gevoelig mechanisme had om geluiden op afstand te kunnen registreren. Mijn eerste experimenten met de microfoon uit het raam leverden geen resultaten van belang op. Hier en daar kon je alleen wat remgeluiden en getoeter van auto's onderscheiden. Al het andere was een verward geraas dat ons de hele dag omgeeft, een atmosfeer geladen met geluiden, fragmenten van stemmen, die onpersoonlijk door het groene oog van de recorder werden opgeslorpt. Ik nam een verlengsnoer en kon zo de bandrecorder bij de buitendeur zetten en ik plaatste de microfoon in het trapportaal. Ik was bang dat mensen uit aangrenzende appartementen me zouden zien, want dan zouden ze me zeker voor gek verklaren. Hoe konden zij begrijpen wat ik precies wilde en waarom, en bovendien hoe zou ik het hun moeten uitleggen en wie zou er uiteindelijk willen luisteren. Als ik althans nog elektrotechniek of zoiets studeerde, zou ik tot mijn verdediging kunnen zeggen dat ik experimenten of opdrachten voor de universiteit uitvoerde. Het dienstmeisje van de verdieping beneden ons kende me van vroeger toen ik daar piano ging studeren, voordat ik er zelf een kreeg. Ze vroeg me dan een bekend liedje voor haar te spelen, omdat ze wat ik speelde niet ‘begreep’. Hoe kon ze weten dat ik keek hoe ze haar werk deed terwijl ze naar de muziek luisterde, wat voor bewegingen ze maakte, hoe ze reageerde op bepaalde accoorden die ik expres aansloeg. Dan was er ook nog de harplerares van nog een verdieping lager, die iedere keer als we elkaar ontmoetten ironisch glimlachte, maar tegen mij nooit over muziek begon. Ze ging alleen op maandagavond uit, keurig gekleed - uit haar kleding maakte ik op dat ze weer een of ander recital ging opluisteren. Uiteindelijk had ik met het opnemen van de geluiden niet veel succes. Het gebrom klonk als een ‘ostinato bas-

so’ bij de verschillende andere geluiden van de flat. Het is me niet gelukt het fijne geknars en dat haast onmerkbare geruis op te nemen. Als ik een geschikt laboratorium had gehad om de geluiden te zeven, had ik misschien het gebrom kunnen isoleren of het geknars van het contragewicht af en toe kunnen versterken of de duur van het geruis kunnen verlengen. Iets had ik er dan toch uit moeten krijgen. Wie weet had ik een heel ballet kunnen schrijven door alle geluiden van de lift te combineren en te variëren. Anderen hebben wel muziekstukken gecomponeerd met de geluiden van een trein, met het kraken van een deur of met waterdruppels. Nog daargelaten welk een prachtige harmonie kan ontstaan als je lawaai mengt met de klanken van de bekende muziekinstrumenten. Maar je moet wel flink vasthoudend zijn om de innerlijke stem der dingen op te sporen; geen enkele bandrecorder kan deze lokaliseren als we hem niet eerst in onszelf hebben gehoord.

Vertaalde poëzie

Portret van Karyotákis door G. Varlámos

Vier vroege gedichten*
Odysséas Elytis
(Vertaling Courtine Wit)

Marina van de rotsen

Je hebt een smaak van storm op de lippen - Maar waar zwierf je
Heel de dag in de harde mijmering van rots en zee
Een adelaarsdragende wind woei de heuvels bloot
Woei je verlangen bloot tot op het bot
En de pupillen van je ogen grepen het stokje van Chimaera
Schuimstrepen trekkend over de herinnering!
Waar is het vertrouwde bergpad van de kleine September
Naar de rode grond waar je speelde terwijl je wat lager
Het diepe struikgewas zag van de andere meisjes
De plekjes waar je vriendinnen armenvol rozemarijn lieten liggen

- Maar waar zwierf je
Heel de nacht in de harde mijmering van rots en zee
Ik zei je in het naakte water z'n stralende dagen te tellen
Liggend achterover te genieten van de dageraad der dingen
Of ook te zwerven door goudgele velden
Met een klavertje licht op je borst heldin van de jambe.

Je hebt een smaak van storm op de lippen
En een jurk rood als het bloed
Diep in het goud van de zomer
En de geur van hyacinten - Maar waar zwierf je

Η μαρινα των βραχων

- Μὰ ποῦ γύριζες
Ὁλονυχτὶς τὴ σκληρὴ ρέμβη τῆς πέτρας χαὶ τῆς θάλασσας
Σοῦ ᾽λεγα νὰ μετρᾶς μέσ᾽ στὸ γδυτὸ νερὸ τὶς φωτεινές τον μέρες
Ἀνάσκελη νὰ χαίρεσαι τὴν αὐγὴ τῶν πραγμάτων
Ἢ πάλι νὰ γυρνᾶς κίτρινους κάμπους
Μ᾽ ἕνα τριφύλλι φῶς στὸ στῆθος σου ἡρωίδα ἰάμβου.

Ἔχεις μιὰ γεύση τριχυμίας στὰ χείλη
Κι ἕνα φόρεμα κόκκινο σὰν τὸ αἷμα
Βαθιὰ μέσ᾽ στὸ χρυσάφι τοῦ καλοκαιριοῦ
Καὶ τ᾽ ἄρωμα τῶν γυακίνθων - Μὰ ποῦ γύριζες
Ἔχεις μιὰ γεύση τριχυμίας στὰ χείλη - Μὰ ποῦ γύριζες
Ὁλημερὶς τὴ σκληρὴ ρέμβη τῆς πέτρας καὶ τῆς θάλασσας
Ἀετοφόρος ἄνεμος γύμνωσε τοὺς λόφους
Γύμνωσε τὴν ἐπιθυμία σου ὡς τὸ κόκαλο
Κι αἱ κόρες τῶν ματιῶν σου πήρανε τὴ σκυτάλη τῆς Χίμαιρας
Ριγώνοντας μ᾽ ἀφρὸ τὴ θύμηση!
Ποῦ εἶναι ἡ γνώριμη ἀνηφοριὰ τοῦ μικροῦ Σεπτεμβρίου
Στὸ κοκκινόχωμα ὅπου ἔπαιζες θωρώντας πρὸς τὰ κάτω

* *Alle vier gedichten zijn gekozen uit Elytis' eerste bundel,* Oriëntaties *(1940), waarin zijn poëzie uit de jaren dertig bijeen is gebracht, en wel uit de onderafdeling 'In dienst van de zomer'. Voor de achtergrond waaruit deze gedichten zijn voortgekomen, zie men* De jonge Elytis en zijn werk, *in de rubriek* Essay.

Τοὺς βαθιοὺς χυαμῶνες τῶν ἄλλων χοριτσιῶν
Τὶς γωνιὲς ὅπου οἱ φίλες σου ἄφηναν ἀγχαλιὲς τὰ δυοσμαρίνια

[Nederlands]

Afdalend naar de stranden de baaien met de kiezels
Daar was een koud zout zeegras
Maar dieper nog een menselijk gevoel dat bloedde
En je opende verrast je armen en noemde z'n naam
Lichtkens stijgend totaan de klaarte der zeebodem
Waar je eigen ster te lichten lag.

Luister, het woord is de wijsheid der laatsten
En de tijd een hartstochtelijk beeldhouwer der mensen
En de zon staat boven hem monster van hoop
En jij dichterbij hem omarmt een liefde
Met een bittere smaak van storm op de lippen.

Er is geen reden voor jou blauw tot op het bot te rekenen op
een andere zomer
Voor de rivieren om hun loop te veranderen
En je terug te brengen naar hun moeder
Geen reden voor jou om nog eens andere kersenbomen te kussen
Of te galopperen op de Noordwester

Als een zuil staand op de rotsen zonder gisteren en morgen
Op de gevaren der rotsen met de haardracht van de storm
Zul je afscheid nemen van je raadsel.

[Grieks]

Κατεβαίνοντας πρὸς τοὺς γιαλοὺς τοὺς κόλπους μὲ τὰ βότσαλα
Ἦταν ἐκεῖ ἕνα κρύο ἁρμυρὸ θαλασσόχορτο
Μὰ πιὸ βαθιὰ ἕνα ἀνθρώπινο αἴσθημα ποὺ μάτωνε
Κι ἄνοιγες μ᾽ ἔκπληξη τὰ χέρια σου λέγοντας τ᾽ ὄνομά τον
Ἀνεβαίνοντας ἀνάλαφρα ὡς τὴ διαύγεια τῶν βυθῶν
Ὅπου σελάγιζε ὁ δικός σου ὁ ἀστερίας.

Ἄκουσε, ὁ λόγος εἶναι τῶν στερνῶν ἡ φρόνηση
Κι ὁ χρόνος γλύπτης τῶν ἀνθρώπων παράφορος
Κι ὁ ἥλιος στέκεται ἀπὸ πάνω του θηρίο ἐλπίδας
Κι ἐσὺ πιὸ κοντά του σφίγγεις ἕναν ἔρωτα
Ἔχοντας μιὰ πικρὴ γεύση τρικυμίας στὰ χείλη.

Δὲν εἶναι γιὰ νὰ λογαριάζεις γαλανὴ ὡς τὸ κόκαλο ἄλλο καλοκαίρι
Γιὰ ν᾽ ἀλλάξουνε ρέμα τὰ ποτάμια
Καὶ νὰ σὲ πᾶνε πίσω στὴ μητέρα τους,
Γιὰ νὰ ξαναφιλήσεις ἄλλες κερασιὲς
Ἢ γιὰ νὰ πᾶς καβάλα στὸ μαῖστρο

Στυλωμένη στοὺς βράχους δίχως χτὲς καὶ αὔριο,
Στοὺς κινδύνους τῶν βράχων μὲ τὴ χτενισιὰ τῆς θύελλας
Θ᾽ ἀποχαιρετήσεις τὸ αἴνιγμά σου.

Leeftijd van de blauwe herinnering

Olijven en wijngaarden in de verte reikend totaan de zee
Rode vissersboten verder nog totaan de herinnering
Gouden gewaden van Augustus in de middagslaap
Met zeewier of schelpen. En die boot
Pas van de werf, groen, die nog leest in de vredige omarming van de wateren *God beschikt*

Voorbij gingen de jaren bladeren of kiezels
ik herinner me de jongens, de matrozen wanneer ze vertrokken
En de zeilen verfden in de kleur van hun hart
Ze bezongen dan de vier hoeken van de horizon
En droegen Noordenwinden getatoeëerd op hun borst.

Wat zocht ik toen je kwam goudgekleurd door de opgaande zon
Met de leeftijd van de zee in je ogen
En met de gezondheid van de zon in je lichaam - wat zocht ik
Diep in de grotten van de zee in de ruime dromen
Waar de wind zijn gevoelens deed schuimen
Onbekend en blauw en in mijn borst zijn zee-embleem kervend

Met het zand aan mijn vingers sloot ik mijn vingers
Met het zand in mijn ogen klemde ik mijn vingers dicht
Het was het verdriet -
ik herinner me het was april toen ik voor de eerste keer je menselijke zwaarte heb gevoeld
Je menselijk lichaam leem en zonde

Zoals op onze eerste dag op aarde
't Was het feest van de amaryllis - Maar ik herinner me je leed pijn
Het was een diepe beet in je lippen
Een diepe kras op je huid daar waar de tijd voor eeuwig zijn spoor trekt

Ik heb je toen verlaten

En een bulderende wind tilde de witte huizen
De witte gevoelens frisgewassen omhoog
Naar de hemel die straalde met een lach.

Nu zal ik bij me houden een kruik onsterfelijk makend water
Ik zal een vorm hebben van vrijheid van wind die doet wankelen
En die handen van je waar de Liefde zal worden gekweld
En die schelp van je waarin het Aegeon zal weerklinken.

Ηλικια τησ γλαυκησ θυμησησ

Ἐλαιῶνες χι ἀμπέλια μαχριὰ ὡς τὴ θάλασσα
Κόχχινες ψαρόβαρχες πιὸ μαχριὰ ὡς τὴ θύμηση
Ἔλυτρα χρυσὰ τοῦ Αὐγούστου στὸ μεσημεριάτιχο ὕπνο
Μὲ φύχια ἢ ὄστραχα. Κι ἐχεῖνο τὸ σχάφος
Φρεσχοβγαλμένο, πράσινο, ποὺ διαβάζει ἀχόμη στὴν εἰρήνη τοῦ χόλπου τῶν νερῶν
Ἔχει ὁ Θεὸς

Περάσανε τὰ χρόνια φύλλα ἡ βότσαλα
Θυμᾶμαι τὰ παιδόπουλα, τοὺς ναῦτες ποὺ ἔφευγαν
Βάφοντας τὰ πανιὰ σὰν τὴν χαρδιά τους
Τραγουδοῦσαν τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ όρίζοντα
Κι εἶχαν ζωγραφιστοὺς βοριάδες μέσ᾽ στὰ στήθια.

Τί γύρευα ὅταν ἔφτασες βαμμένη ἀπ᾽ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου
Μὲ τὴν ἡλιχία τῆς θάλασσας στὰ μάτια
Καὶ μὲ τὴν ὑγεία τοῦ ἥλιου στὸ χορμί - τί γύρευα
Βαθιὰ στὶς θαλασσοσπηλιὲς μέσ᾽ στὰ εὐρύχωρα ὄνειρα
Ὅπου ἄφριζε τὰ αἰσθήματά του ὁ ἄνεμος
Ἄγνωστος χαὶ γλαυχός, χαράζοντας στὰ στήθια μου τὸ πελαγίσιο του ἔμβλημα
Μὲ τὴν ἄμμο στὰ δάχτυλα ἔχλεινα τὰ δάχτυλα
Μὲ τὴν ἄμμο στὰ μάτια ἔσφιγγα τὰ δάχτυλα
Ἦτανε ἡ ὀδύνη -
Θυμᾶμαι ἦταν Ἀπρίλης ὅταν ἔνιωσα πρώτη φορὰ τὸ ἀνθρώπινο βάρος σου
Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα σου πηλὸ χι ἁμαρτία

Ὅπως τὴν πρώτη μέρα μας στὴ γῆ
Γιόρταζαν τὶς ἀμαρυλλίδες - Μὰ θυμᾶμαι πόνεσες
Ἦτανε μιὰ βαθιὰ δαγχωματιὰ στὰ χείλια
Μιὰ βαθιὰ νυχιὰ στὸ δέρμα χατὰ χεῖ ποὺ χαράζεται παντοτινά τον ὁ χρόνος

Σ᾽ ἄφησα τότες

Καὶ μιὰ βουερὴ πνοὴ σήχωσε τ᾽ ἄσπρα σπίτια
Τ᾽ ἄσπρα αἰσθήματα φρεσχοπλυμένα ἐπάνω
Στὸν οὐρανὸ ποὺ φώτιζε μ᾽ ἕνα μειδίαμα.

Τώρα θά ᾽χω σιμά μου ἕνα λαγήνι ἀθάνατο νερὸ
Θά ᾽χω ἕνα σχῆμα λευτεριᾶς ἀνέμου ποὺ χλονίζει
Κι ἐχεῖνα τὰ χέρια σου ὅπου θὰ τυραννιέται ὁ Ἔρωτας
Κι ἐχεῖνο τὸ χοχύλι σου ὅπου θ᾽ ἀντηχεῖ τὸ Αἰγαῖο.

Melancholie van het Aegeon

Welk een zielsverbondenheid in de zeezwaluwen van de middag!
Welk een windstilte in de stemmen van het verre vasteland!
De koekoek in de omslagdoek der bomen
Het mystieke moment van het avondmaal der vissers
En de zee die speelt met haar harmonica
Het verre verdriet van de vrouw
De mooie vrouw die haar borsten ontblootte
Toen de herinnering de nesten binnenkwam
En de seringen de zonsondergang met vuur besproeiden!

Met de kaïk en met de zeilen van de Madonna
Vertrokken ze met gunstige wind
De minnaars van het verblijf der lelies in vreemde velden
Maar de nacht hoe murmelde hij hier tegen de slaap
Met klaterende haren op glanzende halzen
Of op grote witte stranden
En hoe werd verspreid en hoog opgestrooid
Met het gouden zwaard van Orion
Het stof van de dromen der meisjes
Die geurden naar basilicum en munt!

Op de driesprongen waar de heks uit oude tijden stond
De winden in brand stekend met droge thijm
Liepen licht de slanke schaduwen
Met een kruik vol sprakeloos water in de hand
Moeiteloos alsof ze het paradijs betraden
En op het gebed der krekels dat de velden deed schuimen
Kwamen de mooie meisjes tevoorschijn met een huid van maanlicht
Om te dansen op de middernachtelijke dorsvloer...

O tekenen gij die doordringt in de diepte
Van het water dat een spiegel vasthoudt
Zeven kleine lelies die staat te stralen

Μελαγχολια του αιγαιου

Ποιός είρμὸς ψυχῆς στὶς ἀλχυόνες τοῦ ἀπογέματος!
Ποιά νηνεμία στὶς φωνὲς τῆς μαχρινῆς στιριᾶς!
Ὁ χοῦχος μέσ᾽ στῶν δέντρων τὸ μαντίλι
Κι ἡ μυστιχὴ στιγμὴ τοῦ δείπνου τῶν ψαράδων
Κι ἡ θάλασσα ποὺ παίζει μὲ τὴ φυσαρμόνιχα
Τὸ μαχρινὸ μαράζι τῆς γυναίχας
Τῆς ὡραίας ποὺ γύμνωσε τὰ στήθη της
Ὅταν ἡ θύμηση μπῆχε στὶς φωλιὲς
Κι οἱ πασχαλιὲς ραντίσαν μὲ φωτιὰ τὴ δύση!

Μὲ τὸ χαίχι χαὶ μὲ τὰ πανιὰ τῆς Παναγίας
Ἔφυγαν χατευόδιο τῶν ἀνέμων
Οἱ ἐραστὲς τῆς ξενιτιᾶς τῶν χρίνων
Ἀλλὰ ἡ νύχτα πῶς ἐδῶ χελάρυσε τὸν ὑπνο
Μὲ γάργαρα μαλλιὰ στοὺς φεγγεροὺς λαιμοὺς
Ἢ στὶς μεγάλες άσπρες παραλίες
Καὶ πῶς μὲ τὸ χρυσὸ σπαθὶ τοῦ Ὡρίωνα
Σχόρπισε χαὶ ξεχύθηχε ψηλὰ
Ἡ σχόνη ἀπὸ τὰ ὄνειρα τῶν χοριτσιῶν
Ποὺ εὐώδιασαν βασιλιχὸ χαὶ δυόσμο!
Στὰ τρίστρατα όπου στάθηχεν ἡ ἀρχαία μάγισσα
Καίοντας μὲ ξερὸ θυμάρι τούς ἀνέμους
Οἱ λυγερὲς σχιὲς άλαφροπερπατήσανε
Μ᾽ ἕνα σταμνὶ γεμάτο ἀμίλητο νερὸ στὸ χέρι
Εύχολα σὰ νὰ μπαῖναν στὸν παράδεισο
Κι ἀπὸ τὴν προσευχὴ τῶν γρύλων ποὺ ἄφρισε τοὺς χάμπους
Οἱ δμορφες ξεπροβάλανε μὲ δέρμα φεγγαριοῦ

Γιὰ νὰ χορέψουνε στὸ μεσονύχτιο ἁλώνι...

Ὢ σημάδια ποὺ περνᾶτε μέσ᾽ στὸ βάθος
Τοῦ νεροῦ ποὺ κρατάει ἕναν καθρέφτη
Ἑφτὰ κριναχια ποὺ λαμποχοπᾶτε

Als het zwaard van Orion weerkeert
Zal het schamel brood vinden onder de lamp
Maar een ziel in de gloeiende as der sterren
Het zal grote handen vinden vertakt in de oneindigheid
Verlaten zeewier jongste telg der kust
Jaren groene edelstenen

O groene edelsteen - welke stormvoorspeller zag je
Het licht tegenhouden bij de geboorte van de dag
Het licht bij de geboorte van de twee ogen der wereld!

Ὅταν ξαναγυρίσει τὸ σπαθὶ τοῦ Ὡρίωνα
Θά βρει φτωχὸ ψωμὶ χάτω ἀπὸ τὸ λυχνάρι
Ἀλλὰ ψυχὴ στὴ χόβολη τῶν ἄστρων
Θά βρει μεγάλα χέρια διαχλαδωμένα στὸ ἄπειρο
Ἔρημα φύχια στερνοπαίδια τοῦ γιαλοῦ
Χρόνια πετράδια πράσινα

Ὢ πράσινο πετράδι - ποιός θυελλομάντης εἴδε
Νὰ σταματᾶς τὸ φῶς στὴ γέννηση τῆς μέρας
Τὸ φῶς στὴ γέννηση τῶν δυὸ ματιῶν τοῦ χόσμου!

Η τρελλη ροδια

Πρωινὸ ἐρωτημστιχό
χέφι ἀ perdre haleine

Σ᾽ αὐτὲς τὶς χάτασπρες αὐλὲς ὅπου φυσᾶ ὁ νοτιὰς
Σφυρίζοντας σὲ θολωτὲς χαμάρες, πέστε μου εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ
Ποὺ σχιρτάει στὸ φῶς σχορπίζοντας τὸ χαρποφόρο γέλιο της
Μὲ ἀνέμου πείσματα χαὶ ψιθυρίσματα, πέστε μου εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ
Ποὺ σπαρταράει μὲ φυλλωσιὲς νιογέννητες τὸν ὅρθρο
Ἀνοίγοντας ὅλα τὰ χρώματα ψηλὰ μὲ ρίγος θριάμβου;

De gekke granaatappelboom

Ochtend met vraagtekens
Vrolijkheid à perdre haleine

Op deze sneeuwwitte binnenplaatsen waar de Zuidenwind waait
Fluitend door gewelfde arcaden, zeg me is het de gekke granaatappelboom
Die springt in het licht en haar vruchtdragende lach verspreidt
Met vlagen en fluisteringen van wind, zeg me is het de gekke granaatappelboom
Die schuddend met nieuwgeboren gebladerte in de ochtendstond
Alle kleuren ontvouwt de hoogte in met een huivering van triomf?

Als in de velden waar de naakte meisjes ontwaken
Zij met hun blonde handen de klaver oogsten

Op zoek naar de uiterste grenzen van hun slaap, zeg me is het de gekke granaatappelboom
Die ongemerkt de lichten legt in hun groene manden
Die hun namen van vogelenzang doet overvloeien, zeg me
Is het de gekke granaatappelboom die strijdt tegen de bewolkte luchten der wereld?

Op de dag dat ze zich in afgunst tooit met zeven soorten veren
De eeuwige zon omgordend met duizenden verblindende prisma's,
Zeg me is het de gekke granaatappelboom
Die in haar ren een manendos grijpt met honderd zweepslagen
Nooit treurig, nooit zeurderig, zeg me is het de gekke granaatappelboom
Die de nieuwe hoop uitschreeuwt die daagt?

Zeg me is het de gekke granaatappelboom die groet in de verte
Zwaaiend met een bladeren-doek van koel vuur
Een zee hoogzwanger van duizend en één schepen
Met golven die duizend en één keer komen en gaan
Naar onbetreden stranden, zeg me is het de gekke granaatappelboom
Die de tuigage doet knarsen hoog in de heldere lucht?

Heel hoog in de lucht met de blauwe druif die gloeit en feest
Arrogant, vol gevaar, zeg me is het de gekke granaatappelboom
Die met licht de stormen van de demon verbrijzelt midden in de wereld
Die wijduit de saffranen kraag van de dag uitspreidt
Rijk geborduurd met een veld van liedjes, zeg me is het de gekke granaatappelboom
Die haastig de zijden kleden van de dag losknoopt?

[Grieks]

Ὅταν στοὺς χάμπους ποὺ ξυπνοῦν τὰ ὁλόγυμνα χορίτσια
Θερίζουνε μὲ τὰ ξανθά τους χέρια τὰ τριφύλλια
Γυρίζοντας τὰ πέρατα τῶν ὕπνων τους, πέστε μου εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ
Ποὺ βάζει ἀνύποπτη μέσ᾽ στὰ χλωρὰ πανέρια τους τὰ φῶτα
Ποὺ ξεχειλίζει ἀπὸ χελαηδισμοὺς τὰ ὀνόματά τους, πέστε μου
Εἶναι ἡ τρελλή ροδιὰ χοὺ μάχεται τὴ συννεφιὰ τοῦ χόσμου;

Στὴ μέρα ποὺ ἀπ᾽ τὴ ζήλια της στολίζεται μ᾽ ἑφτὰ λογιῶ φτερὰ
Ζώνοντας τὸν αἰώνιον ἥλιο μὲ χιλιάδες πρίσματα
Ἐχτυφλωτιχά, πέστε μου εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ
Ποὺ ἁρπάει μιὰ χαίτη μ᾽ ἑχατὸ βιτσιὲς στὸ τρέξιμό της
Ποτὲ θλιμμένη χαὶ ποτὲ γρινιάρα, πέστε μου εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ
Ποὺ ξεφωνίζει τὴν χαινούρια ἐλπίδα ποὺ ἀνατέλλει;
Πέστε μου, εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ ποὺ χαιρετάει στὰ μάχρη
Τινάζοντας ἕνα μαντίλι φύλλων ἀπὸ δροσερὴ φωτιὰ
Μιὰ θάλασσα ἑτοιμόγεννη μὲ χίλια δυὸ χαράβια
Μὲ χύματα ποὺ χίλιες δυὸ φορὲς χινᾶν χαὶ πᾶνε
Σ᾽ ἀμύριστες ἀχρογιαλιές, πέστε μου εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ
Ποὺ τρίζει τ᾽ ἄρμενα ψηλὰ στὸ διάφανον αἰθέρα;

Πανύψηλα μὲ τὸ γλαυχὸ τσαμπὶ ποὺ ἀνάβει χι ἑορτάζει
Ἀγέρωχο, γεμάτο χίνδυνο, πέστε μου εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ
Ποὺ σπάει μὲ φῶς χαταμεσὶς τοῦ χόσμου τὶς χαχοχαιριὲς τοῦ δαίμονα
Ποὺ πέρα ὡς πέρα τὴν χροχάτη ἁπλώνει τραχηλιὰ τῆς μέρας
Τὴν πολυχεντημένη ἀπὸ σπαρτὰ τραγούδια, πέστε μου εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιὰ
Ποὺ βιαστιχὰ ξεθηλυχώνει τὰ μεταξωτὰ τῆς μέρας;

[Nederlands]

Tussen de petticoats van de eerste april en de cicaden van vijftien augustus
Zeg me, zij die speelt, zij die te keer gaat, zij die verleidt
En zo de dreiging haar kwade, zwarte duisternis ontworstelt
Die in de boezem van de zon de dronkenmakende vogels uitstrooit
Zeg me, zij die vleugels opent aan de borst der dingen
Aan de borst van onze diepste dromen, is dat de gekke granaatappelboom?

[Grieks]

Σὲ μεσοφούστανα πρωταπριλιᾶς χαὶ σὲ τζιτζίχια δεχαπενταυγούστου
Πέστε μου, αὐτὴ ποὺ παίζει, αὐτὴ ποὺ δργίζεται, αὐτὴ ποὺ ξελογιάζει
Τινάζοντας ἀπ᾽ τὴ φοβέρα τὰ χαχὰ μαῦρα σχοτάδια της
Ξεχύνοντας στοὺς χόρφους τοῦ ἥλιου τὰ μεθυστιχὰ πουλιὰ
Πέστε μου, αὐτὴ ποὺ ἀνοίγει τὰ φτερὰ στὸ στῆθος τῶν πραγμάτων
Στὸ στῆθος τῶν βαθιῶν ὀνείρων μας, εἶναι ἡ τρελλὴ ροδιά;

De Pierrot
Rómos Filýras[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Jij en ik zèlf Pierrots, aan hem gemeten
- en hij zo *echt* in 't wit van zijn jacquet -,
speelden wij met de ledenpop en smeten
zijn uiterlijk dooreen - kleuren op een palet.

Wíj gaven hem een houding voor zijn leden,
het trof dat hij ons zinnebeeld ook was;
zeeg hij ineen of stond hij aangetreden,
hij toonde naast zijn eigen óok onze grimas.

Hij was ironisch, tegelijk droefgeestig,
als op de Bühne 'n troosteloze nar;
tot schreiens toe door wanhoop overmeesterd,
als voor een wonder in extase stil verstard.

Poserend spotte hij met ieders pose
- terwijl hij zèlf haar kreeg van mensenhand! -
en in de blik van zijn scabreuze ogen
vermoedde je de kregelheid van de pedant.

Hij zag er, zo volkomen en doorluchtig,
heel *menslijk* uit, getooid naar het behoort
in het batist met knopen - èn heel vluchtig,
nachtmerrie was hij in de ergste zin van 't woord.

En dan weer was hij plotsling, bij een buiging,
een en al scepsis die het al doorziet;
diepzinnig maar toch ook als een die guichelt
knikte hij lichtjes en bevallig door zijn knie.

* *Over Filýras, zie onder* Vertaald proza.

Als in de schepping nergens door te deren,
niet door verstand of vals fatsoen bezwaard,
vrij om gelach en traan te variëren,
wars van, en zelf ook doof voor ieder commentaar.

Hij had de schijn van stelligheid verkregen
en van een geestlijk wezen ook de droom;
goed gemanierd, om woorden niet verlegen,
een air als van bij 't altaar, huichelachtig vroom.

Een andre keer was hij een grote lomperd,
kreeg zijn gelaat de trekken van venijn;
hij minachtte de dames - zo bewonderd
door al zijn vrienden, maar wat schenen dié hem klein!

Zijn galligheid was linnen van substantie,
hij veinsde onverhuld hypocrisie;
als bloem van een gardenia parmantig
kon hij de kunstcamelia naast zich niet zién.

De zin van zijn figuur was 'n omgekeerde -
maar die ons desondanks bedrogen heeft:
hij *was* waarachtig mens, maar wij begeerden
essentie en wij wilden hem als één die *leeft...*

Ο πιερροτοσ

Πιερρότοι ἐσὺ κι᾽ ἐγὼ κι᾽ ἄλλοι κοντά του
κι᾽ αὐτὸς τόσο σωστὸς μ᾽ ἄσπρη ζακέττα,
παίζαμε μὲ τὴ φόρμα του, ρίχναμε κάτου
τ᾽ ὁμοίωμά του - χρῶμα σὲ παλέττα.

Φτιάναμ᾽ ἐμεῖς τὴ στάση του μαζί του,
ἦταν τυχαία καὶ τὸ σύμβολό μας·
στὸ πέταγμα, στὴν τοποθέτησή του,
εἶχε τὸν ξένο μορφασμὸ καὶ τὸ δικό μας.

Ἦταν εἰρωνικός, μὰ καὶ θλιμμένος,
στὸ παλκοσένικο ἔνας μῶμος τραγικός,
ἦταν ὀλοφυρόμενος, ἀπεγνωσμένος,
σὰν ἐμπροστὰ σὲ θαῦμα, ἐκστατικός.

Ἀνάμπαιζε μὲ τὴ δική του κάθε πόζα,
ἐνῶ τὴν εἶχε πάρει ἀπὸ τεχνίτη,
καὶ στὰ κυττάγματά του τὰ σκαμπρόζα,
ἐμάντευες τὸ δύσκολο καὶ ψηλομύτη.

Ἦταν αὐτός, ὁλόκληρος κι᾽ ὡραῖος,
ἀνθρώπινος πολὺ στὴ μπατιστένια
στολή του, στὰ κουμπιά του, φευγαλέος,
βραχνᾶς ἀπ᾽ τοὺς βαθύτερους στὴν ἔννοια.

Κι᾽ ἔξαφνα καθὼς ἔγερνε, ἦταν ὅλος
μιὰ σκεπτικὴ κι᾽ ἐπιγνωσμένη εἰκόνα,
διανοητικὸς κι᾽ ὅμως μαριόλος,

δίπλωνε χαριέστατα τὸ γόνα.

Σὰ νᾶταν ἀνεμπόδιστος στὴν πλάση.
χωρὶς τὴν ψεύτικην εὐγένεια καὶ τὴ γνώση,
ἐλεύθερος νὰ κλάψει ἢ νὰ γελάσει,
δίχως ν᾽ ἀκούσει σχόλια ἢ ν᾽ ἀρθρώσει.

Εἶχε τοῦ θετικοῦ τὴν παρουσία,
τὸ ρεμβασμὸ ἑνὸς ὄντος νοητικοῦ,
εὐπρέπεια πολλή, ἐτοιμολογία
κι᾽ ὕφος κρυψίνου σ᾽ ἔμπασμα ἱεροῦ.

Ἄλλοτε εἶχε αὐθάδεια μεγάλη
κι᾽ ἔπαιρνε ἡ φάτσα του ἔκφραση πικρή,
περιφρονοῦσε τὶς κυρίες ὅπου οἱ ἄλλοι
θαυμάζανε καὶ τοῦ φαινόντουσαν μικροί!

Εἶχε χολὴ σὲ ὑπόσταση πανένια,
πλαστογραφοῦσε ὑπόκριση ρητὴ
κι᾽ ἐσυγχιξότανε σὰ νειόκοπη γαρντένια
μὲ τεχνητὴ καμέλια στὸ κουτί.

Εἶχε πρωθύστερη ἡ μορφή του σημασία
κι᾽ ὅμως μᾶς ἀπατοῦσε ὅλους μαζὶ
κι᾽ ἐνῶ ἦταν ἄνθρωπος σωστός, οὐσία
γυρεύαμε καὶ θέλαμε νὰ ζεῖ...

Drieëntwintig gedichten*
Kostas Karyotákis
(Vertaling Hero Hokwerda)

Alleen

Ach, alles moest zo komen als het kwam!
Dat rozen en verwachtingen verkwijnden,
mijn jaren opgelost zijn in het niets
als bootjes achter de einder.

Dat zo, of we afscheid namen voor de nacht,
voor altijd al die vrienden vàn mij raakten.
Dat ik de plaatsen van mijn kindertijd
op zeekre dag verzaakte.

De meisjes mooi en simpel - o wat lief! -
moest mij de levenspirouet ontrukken.
Zelfs moest de pijn, tevoren vol van geur,
mij nu steriel bedrukken.

Zo moest het alles gaan. Alleen de nacht
had niet zo liefelijk als nu gemogen,
met sterren die, als lachen zij mij aan,
daarginder twinkelogen.

Movo

Ἄχ, ὅλα ἔχρεπε νά ᾽ρθουν χαθὼς ἦρθαν!
Οἱ ἐλπίδες χαὶ τὰ ρόδα νὰ μαδήσουν.
Βαρχοῦλες νὰ μοῦ φύγουνε τὰ χρόνια,
νὰ φύγουνε, νὰ σβήσουν.

Ἔτσι, ὅπως ἐχωρίζαμε τὰ βράδια,
γιὰ πάντα νὰ χαθοῦνε τόσοι φίλοι.
Τὸν τόπο ποὺ μεγάλωνα παιδάχι
ν᾽ ἀφήσω χάποιο δείλι.

Τὰ ὡραῖα χι ἁπλὰ χορίτσια - ὦ ἀγαποῦλες! -
ἡ ζωὴ νὰ μοῦ τὰ πάρει, χοροῦ γύρος.
Ἀχόμη ὁ πόνος, ἄλλοτε ποὺ εὐώδα,
νὰ μὲ βαραίνει στεῖρος.

Ὅλα ἔπρεπε νὰ γίνουν. Μόνο ἡ νύχτα
δὲν ἔπρεπε γλυχιὰ ἔτσι τώρα νά ᾽ναι,
νὰ παίζουνε τ᾽ ἀστέρια ἐχεῖ σὰ μάτια
χαὶ σὰ νὰ μοῦ γελᾶνε.

* *Over Karyotákis, zie onder de rubriek* Essay. *Van de hier opgenomen gedichten is het eerste uit de bundel* Nèpenthè *(1921). De laatste twee zijn uit de nagelaten gedichten (1928). De overige zijn alle uit Karyotákis' derde en laatste bundel,* Elegieën en Satiren *(1927): 'Laatste reis' tot en met 'Ledenpoppen' uit de* Elegieën, *dan 'Diakos' en 'Byron' uit de* Heroïsche trilogie, *en 'Afkeer' tot en met 'Rechtvaardiging' uit de* Satiren.

Laatste reis

Een goede reis, m'n schip daarginds, in de armen opgenomen
van het oneindige en de nacht, met gouden flonkerlicht.
Mocht ik toch varen op je plecht en trokken dan mijn dromen
van vroeger in processiegang voorbij aan mijn gezicht.

Kwam dan de storm op zee en in het leven tot bedaren
terwijl ik met je ging naar ver, aan alles hier ontvlucht,
en jou, m'n schip, mijn eeuwge smart liet wiegen op de baren
zonder te weten waar ik ging en zonder weg terug.

Τελευταιο ταξιδι

Καλὸ ταξίδι, ἀλαργινὸ καράβι μου, στοῦ ἀπείρου
καὶ στῆς νυχτὸς τὴν ἀγκαλιά, μὲ τὰ χρυσά σου φῶτα!
Νά ᾽μουν στὴν πλώρη σου ἤθελα, γιὰ νὰ κοιτάζω γύρου
σὲ λιτανεία νὰ περνοῦν τὰ ὀνείρατα τὰ πρῶτα.

Ἡ τρικυμία στὸ πέλαγος καὶ στὴ ζωὴ νὰ παύει,
μακριὰ μαζί σου φεύγοντας πέτρα νὰ ρίχνω πίσω,
νὰ μοῦ λικνίζεις τὴν αἰώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως νὰ ξέρω ποῦ μὲ πᾶς καὶ δίχως νὰ γυρίσω!

(Aanstonds...)

Aanstonds zal als een dor laurierblad in de modder zinken
het masker van je leven, en daar sta je, poedelnaakt.
De beeldspraak met een kale boom zal weldra zijn gemaakt
die zich daar midden op de straat door winter liet verminken.

En daar het dan te laat zal zijn voor nieuwe luchtkastelen
of zelfs voor oppervlakkig of conventioneel geluk,
zul je, voor 't laatst het venster openend, het hele stuk
van 't leven overzien en 't met een kalme lach bedelen.

Ἕνα ξερὸ δαφνόφυλλο τὴν ὥρα αὐτὴ θὰ πέσει,
τὸ πρόσχημα τοῦ βίου σου, καὶ θ᾽ ἀπογυμνωθεῖς.
Μὲ δέντρο δίχως φύλλωμα θὰ παρομοιωθεῖς,
ποὺ τὸ χειμώνα ἀπάντησε στοῦ δρόμου ἐκεῖ τὴ μέση.

Κι ἀφοῦ πιὰ τότε θά ᾽ναι ἀργὰ νέες χίμαιρες νὰ πλάσεις
ἢ ἀχόμη μιὰ ἐπιπόλαιη καὶ συμβατικὴ χαρά,
θ᾽ ἀνοίξεις τὸ παράθυρο γιὰ τελευταία φορά,
κι ὅλη τὴ ζωὴ κοιτάζοντας, ἤρεμα θὰ γελάσεις.

(Al wat ik heb...)

Al wat ik heb is onberoerd gebleven
alsof ik sedert lang gestorven was.
Mijn hele huis is van het stof vergeven
waarin ik met mijn vinger kruisen kras.

Al 't mijne wil nog maar van één ding weten:
een uur dat door ons samen is beleefd -
waarin mijn boeken zich nog doen vergeten,
waarin de klok nog levenstekens geeft.

Wij hadden in dat uur geluk verworven,
een uur van schilderachtig schemerlicht.
Al zoveel jaren ben ik nu gestorven
en bleef het venster van de kamer dicht.

Zelfs niet de zon komt hier meer binnendwalen,
en mijn verlaten huisje resoneert
nog in dat énig uur dat telkenmale
's ochtends en 's avonds slaande wederkeert.

Ik weet niet wat voor oord dit nu mag zijn en
wie met zijn vinger deze kruisen krast -
onaangeroerd blijft steeds maar al het mijne
alsof ik sedert lang gestorven was.

[Grieks]

Ὅλα τὰ πράγματά μου ἔμειναν ὅπως
νά ᾽χω πεθάνει πρὶν ἀπὸ χαιρούς.
Σχόνη στὴ σχόνη ἐγέμισεν ὁ τόπος,
χαὶ γράφω μὲ τὸ δάχτυλο σταυρούς.

Ὅλα τὰ πράγματά μου ἀναθυμοῦνται
μιὰν ὥρα ποὺ περάσαμε μαζί,
σ᾽ ἐχείνη τὰ βιβλία μου λησμονοῦνται,
σ᾽ ἐχείνη τὸ ρολόι ἀχόμα ζεῖ.

Ἦταν εὐτυχισμένη τότε ἡ ὥρα,
ἦταν ἕνα δείλι ζωγραφιστό.
Ἔχω πεθάνει τόσα χρόνια τώρα,
χι ἔμεινε τὸ παράθυρο χλειστό.

Κανένας, οὔτε ὁ ἥλιος, πιὰ δὲ μπαίνει.
Τὸ ἐρημιχό μου σπίτι ἀντιβοεῖ
στὴν ὥρα χείνη ἀχόμα, ποὺ σημαίνει,
αὐτὴ μονάχα, βράδυ χαὶ πρωί.

Δὲν ξέρω δῶ ποιὸς εἶναι τώρα ὁ τόπος,
δὲν ξέρω ποιὸς χαράζει τοὺς σταυρούς,
χι ὅλα τὰ πράγματά μου ἔμειναν ὅπως

νά ᾽χω πεθάνει πρὶν ἀπὸ χαιρούς.

Symbolen

Symbolen bleven wij van zwaar gevoelde tijden,
rebussen in zichzelf gekeerd, onopgelost,
grafzerken die maar steeds hun tweede jaartal beiden,
brieven nog nooit bezorgd waarheen ze zijn gepost.

[Grieks]

Σύμβολα ἐμείναμε χαιρῶν ποὺ ἀπάνω μας βαραίνουν,
ἄλυτοι γρίφοι ποὺ μιλοῦν μονάχα στὸν ἑαυτό τους,
τάφοι ποὺ πάντα μὲ ἀνοιχτὴ χρονολογία προσμένουν,
γράμματα ποὺ δὲν ἔφτασαν ποτὲ στὸν προορισμό τους.

(Hoe jong nog...)

Hoe jong nog zijn wij op dit eenzaam eiland aangekomen,
de drempel van het dromenrijk, van de aarde afgekeerd.
Nadat ook onze laatste vriend de benen had genomen
zijn slepend onze eeuwge wond wij hier gearriveerd.

Wij kijken met een lege blik, met strompelende schreden
nemen wij elk voor zich in eenzaamheid hetzelfde pad,
als van een vreemde voelen onze zieke, zware leden
en als van ver komt onze stem met klanken hol en mat.

Het leven trekt daarginder aan de einder als een zwoele
Sirene aan ons voorbij, maar dagelijkse gal en dood
zal ons het leven brengen slechts, al waaien er ook zoele
winden en schatert zonneschijn. En wij zijn jong nog, zó

jong nog, en op een nacht zijn we op die rots hier nagebleven
van 't schip dat nu in 't hart van het oneindige verzwindt.
't Verzwindt, en wij maar vragen wàt het is toch in ons leven
dat we allen heengaan, uitgedoofd, zo jòng nog, bijna kind!

[Grieks]

Τί νέοι ποὺ φτάσαμεν ἐδῶ, στὸ ἔρμο νησί, στὸ χεῖλος
τοῦ κόσμου, δῶθε ἀπ᾽ τ᾽ ὄνειρο καὶ κεῖθε ἀπὸ τὴ γῆ!
Ὅταν ἀπομακρύθηκεν ὁ τελευταῖος μας φίλος,
ἤρθαμε ἀγάλι σέρνοντας τὴν αἰωνία πληγή.

Μὲ μάτι βλέπουμε ἀδειανό, μὲ βῆμα τσακισμένο
τὸν ἴδιο δρόμο παίρνουμε καθένας μοναχός,
νιώθουμε τ᾽ ἄρρωστο κορμί, ποὺ ἐβάρυνε, σὰν ξένο,
ὑπόκωφος ἀπὸ μακριὰ ἡ φωνή μας φτάνει ἀχός.

Ἡ ζωὴ διαβαίνει, πέρα στὸν ὁρίζοντα σειρήνα,
μὰ θάνατο, καθημερνὸ θάνατο καὶ χολὴ
μόνο, γιὰ μᾶς ἡ ζωὴ θὰ φέρει, ὅσο ἂν γελᾶ ἡ ἀχτίνα
τοῦ ἥλιου καὶ οἱ αὖρες πνέουνε. Κι εἴμαστε νέοι, πολὺ

νέοι, καὶ μᾶς ἄφησεν ἐδῶ, μιὰ νύχτα, σ᾽ ἕνα βράχο,
τὸ πλοῖο ποὺ τώρα χάνεται στοῦ ἀπείρου τὴν καρδιά,
χάνεται καὶ ρωτιόμαστε τί νά ᾽χουμε, τί νά ᾽χω,
ποὺ σβήνουμε ὅλοι, φεύγουμ᾽ ἔτσι νέοι, σχεδὸν παιδιά!

Bezoldigde betrekking

Bezoldigde betrekking, paperassen: loze
bekommernis heeft ook vandaag mij weer bedrukt -
maar toen 'k mijn huis verliet, vanochtend, zag ik rozen

die ik vanavond tot guirlande heb geplukt.

[Grieks]

Μίσθια δουλειά, σωροὶ χαρτιῶν, ἔγνοιες μικρές, καὶ λύπες
ἄθλιες, μὲ περιμένανε σήμερα καθὼς πάντα.
Μόνο εἶδα, φεύγοντας πρωί, στὴν πόρτα μου τολύπες
τὰ ρόδα, καὶ γυρίζοντας ἔκοψα μιὰ γιρλάντα.

Ga weg, mijn hart ziet uit...

Ga weg, laat mij met rust, nu hoog het donker groeit
en diep beneden mij de chaos op komt wielen.
Een bloem ben ik, verwelkend in je hand, ter ziele,
zelfs heugenis van pijn is weldra uitgegloeid.

Ga, zoals ook de tijd ging dat als jubelzang
één woord van jou mij in het leven kon belonen -
nú smacht mijn mond dat ik de moederkus ontvang
der aarde en opent zich voor 't lachen der aeonen.

Ga weg, mijn hart ziet uit naar de eindeloze vrede!
Je adem zelfs doorwoelt de Styx, de zwarte stroom
die als een drenkeling mij voert naar gindse zoom
van 't absolute Niets en van de Oneindigheden.

Φυγε, η καρδια μου νοσταλγει...

Φύγε χι ἄσε με μοναχό, ποὺ βλέπω νὰ πληθαίνει
ἀπάνω ἡ νύχτα, χαὶ βαθιὰ νὰ γίνονται τὰ χάη.
Οὔτε τοῦ πόνου ἡ θύμηση σὲ λίγο πιὰ δὲ μένει,
χι εἶμαι ἄνθος ποὺ φυλλορροεῖ στὸ χέρι σου χαὶ πάει.

Φύγε χαθὼς τὰ χρόνια χεῖνα ἐφύγανε, ποὺ μόνον
μιὰ λέξη σου ἦταν, στὴ ζωή, γιὰ μένα σὰν παιάνας.
Τώρα τὰ· χείλη μου διψοῦν τὸ φίλημα τῆς μάνας,
τῆς μάνας γῆς, χαὶ ἀνοίγονται στὸ γέλιο τῶν αἰώνων.

Φύγε, ἡ χαρδιά μου νοσταλγεῖ τὴν ἄπειρη γαλήνη!
Ταράζει χαὶ ἡ ἀνάσα σου τὰ μαῦρα τῆς Στυγὸς
νερά, ποὺ μὲ πηγαίνουν, ὅπως εἶμαι ναυαγός,
ἐχεῖ, στὸ ἀπόλυτο Μηδέν, στὴν Ἀπεραντοσύνη.

Recensie

Dit kan geen lied meer heten, hierin klinkt geen kracht
van mensenstem. Het komt tot ons gezworven
als geeft zijn laatste snik, in 't holste van de nacht,
iemand die is gestorven.

Κριτικη

Δὲν εἶναι πιὰ τραγούδι αὐτό, δὲν εἶναι ἀχὸς
ἀνθρώπινος. Ἀχούγεται νὰ φτάνει
σὰν τελευταία χραυγή, στὰ βάθη τῆς νυχτός,
χάποιου πὄχει πεθάνει.

Elyzeese velden

(Zó boog hun lichaam onder de vermoeienis
dat langzaam knikkend het in tweeën knapte.)
De zielen gaan, en zetten nu in 't schemeruur,
alleen, op 't open boek van 't gras hun stappen.

(Hun lichaam rolt ter aarde en het kronkelt, en
verwrongen krult het op.) Naar ginds ontkomen
ziet men met tuilen rozen bij zich verdergaan
de zielen met de hartstochten en dromen.

(Hun lichaam keert van stof nu weer tot stof terug.)
Maar aan de einder, als een zon, verzwonden
de zielen die zich hulden in de hemelgloed -
of als een simpel glimlachen van monden.

Ηλυσια

(Τόσο πολὺ τὰ σώματα κουράστηκαν,
ποὺ ἐλύγισαν, ἐκόπηκαν στὰ δύο.)
Κι ἔφυγαν οἱ ψυκές, πατοῦνε μόνες των,
ἀργά, τὴ χλόη σὰν ἀνοιχτὸ βιβλίο.

(Τὰ σώματα κυλοῦν χάμου, συσπείρονται
στρεβλωμένα.) Καὶ φαίνονται στὸ βάθος,
τριαντάφυλλα κρατώντας, νὰ πηγαίνουνε
μὲ τ᾽ ὄνειρο οἱ ψυχὲς καὶ μὲ τὸ πάθος.

(Χῶμα στὸ χῶμα γίνονται τὰ σώματα.)
Μὰ κεῖθε ἀπ᾽ τὸν ὁρίζοντα, σὰν ἤλιοι
δύουν οἱ ψυχές, τὸν οὐρανὸ ποὺ φόρεσαν,
ἢ σὰν ἁπλὰ χαμόγελα σὲ χείλη.

Wij zijn wat van die...

Wij zijn wat van die gammele gitaren,
en vlaagt de wind er somtijds overheen
dan snerpt een kermend vers door merg en been
van hun als snoeren bungelende snaren.

Wij zijn van die antennes die als rare
vingertjes in de chaos om ons heen
echo's van 't Al geleiden naar beneên -
maar weldra brekend storten zij ter aarde.

Van die gevoelens, vaag en ongericht,
die niets voor ons tot eenheid kan bevrijden.
Heel de natuur heeft zich in ons ontwricht.

In heugenis en lichaam is ons lijden.
De werklijkheid stoot af, en het gedicht
is ons het toevluchtsoord dat wij benijden.

[Grieks]

Εἴμαστε κάτι ξεχαρβαλωμένες
κιθάρες. Ὁ ἄνεμος, ὅταν περνάει,
στίχους, ἤχους παράφωνους ξυπνάει
στὶς χορδὲς ποὺ κρέμονται σὰν καδένες.

Εἴμαστε κάτι ἀπίστευτες ἀντένες.
Ὑψώνονται σὰ δάχτυλα στὰ χάη,
στὴν κορυφή τους τ᾽ ἄπειρο ἀντηχάει,
μὰ γρήγορα θὰ πέσουνε σπασμένες.

Εἴμαστε κάτι διάχυτες αἰσθήσεις,
χωρὶς ἐλπίδα νὰ συγκεντρωθοῦμε.
Στὰ νεῦρα μας μπερδεύεται ὅλη ἡ φύσις.

Στὸ σῶμα, στὴν ἐνθύμηση πονοῦμε.
Μᾶς διώχνουνε τὰ πράγματα, κι ἡ ποίησις
εἶναι τὸ καταφύγιο ποὺ φθονοῦμε.

Ledenpoppen

Als zijn we op deze aarde nimmer aanbeland,
als zijn wij aan het niet-bestaan nog niet ontheven.
Duister rondom waar nooit een flonkering in glanst.
Als mensen die in andrer fantasie slechts leven.

Als ledenpoppen van papier en weifeling
door de twee blinde handen van het Lot bewogen
dansen wij en verdragen de vernedering
en staren in de nacht met onze lege ogen.

Een ver verwijderd land is voor ons elke vreugd,
en hoop en jeugd abstracties uit een ver verleden.
Geen is er die zich onze aanwezigheid nog heugt
dan hij wiens voeten in 't voorbijgaan op ons treden.

Verstreken al die jaren en voorbij de tijd.
O! en als droefheid niet ons lichaam vergezelde
en o! als niet in onze ziel zich had gevlijd
de ware pijn, om ons dat wij bestaan te melden...

Ανδρεικελα

Σὰ νὰ μὴν ἤρθαμε ποτὲ σ᾽αὐτὴ τὴ γῆ,
σὰ νὰ μένουμε ἀχόμη στὴν ἀνυπαρξία.
Σχοτάδι γύρω δίχως μιὰ μαρμαρυγή.
Ἄνθρωποι στῶν ἄλλων μόνο τὴ φαντασία.

Ἀπὸ χαρτὶ πλασμένα χι ἀπὸ δισταγμὸ
ἀνδρείχελα, στῆς Μοίρας τὰ δυὸ τυφλὰ χέρια,
χορεύουμε, δεχόμαστε τὸν ἐμπαιγμό,
ἄτονα χοιτώντας, παθητιχά, τ᾽ἀστέρια.

Μαχρινὴ χώρα εἶναι γιὰ μᾶς χάθε χαρά,
ἡ ἐλπίδα χι ἡ νεότης ἔννοια ἀφηρημένη.
Ἄλλος δὲν ξέρει ὅτι βρισχόμαστε, παρὰ
ὅποιος πατάει ἐπάνω μας χαθὼς διαβαίνει.

Πέρασαν τόσα χρόνια, πέρασε ὁ χαιρός.
Ὢ! χι ἂν δὲν ἦταν ἡ βαθιὰ λύπη στὸ σῶμα,
ὤ! χι ἂν δὲν ἤταν στὴν ψυχὴ ὁ πραγματιχὸς
πόνος μας, γιὰ νὰ λέει ὅτι ὑπάρχουμε ἀχόμα...

Diakos*

April, het gloorde.
Groene glans welde
op klavervelden
wier lach bekoorde.

Geliefkoosd door de
doom, leek het wel de
natuur als spelde
zij zoete woorden.

De vogels floten
boven de beemd in
steeds hoger zwerven.

Geuren ontsproten.
Hij, met bevreemding:
‘Hoe moet ik sterven?’

Διακοε

Μέρα τοῦ Ἀπρίλη.
Πράσινο λάμπος,
γελοῦσε ὁ χάμπος
μὲ τὸ τριφύλλι.

Ὡς τὴν ἐφίλει
τὸ πρωινὸ θάμπος,
ἡ φὐση σάμπως
γλυχὰ νὰ ὁμίλει.

Ἐχελαδοῦσαν
πουλιά, πετώντας
ὅλο πιὸ πάνω.

Τ’ ἄνθη εὐωδοῦσαν.
Κι εἶπε ἀπορώντας:
‘Πῶς νὰ πεθάνω;’

* *Diakos: dè held en martelaar van de Griekse Vrijheidsoorlog. Hij was al tot diaken gewijd (vanwaar ook zijn naam), maar toen een Albaanse aga hem vanwege zijn schoonheid al te na kwam verruilde hij zijn geestelijke voor een militaire carrière; hierin maakte hij zich al snel geliefd door zijn rechtvaardigheid en afzien van wreedheden. Op 23 april 1823, een maand na het uitbreken van de Vrijheidsoorlog, werd hij door de Turken gevangen genomen en toen hij de volgende ochtend op een ezel werd overgebracht om gespietst te worden, moet hij volgens de overlevering in dichtregels hebben uitgeroepen:* Kijk nu toch eens wat voor een tijd Charos heeft uitgezocht om mij te halen, nu de takken in bloei staan en de aarde het groen doet ontspruiten.

Byron*

Verzen die 'k schrijf,
was zijn conclusie:
schaamle illusie,
ijdel bedrijf.

Zijn oude kracht
was hem ontvallen,
maar, op de wallen,
jeugdige macht.

Ouden vermeten
zich fier te streven,
fel uit te waairen.

Hij heeft geweten
hoe 't Lied te leven,
't godlijke: Byron.

'Byron in Messolongi' (ets van T. Johannot)

Byron

Ἔνιωσεν ὅτι
τοῦ ἦσαν οἱ στίχοι
ἄχαρη τύχη
καὶ ματαιότη.

Ἡ ὁρμή του ἡ πρώτη
πιὰ δὲν ἀντήχει,
ἀλλά, στὰ τείχη,
ἔνδοξη νιότη.

* *Dit sonnet lijkt een reflectie op een van Byrons laatste gedichten, na een poëtisch stilzwijgen geschreven op 22 januari 1824, zijn 36ste en laatste verjaardag, te Messolongi in Griekenland, waar hij de Grieken bijstond in hun verdediging tegen het Turkse beleg. De slotstrofe daarvan begint:* Seek out - less often sought than found - A Soldier's Grave, for thee the best. *Overigens was Byrons dood, enkele maanden later, minder heroïsch dan hij gewenst had en dan de historische 'context' ervan; hij stierf op 19 april aan de gevolgen van een ernstige kou die hij bij een paardritje in de regen had opgelopen.*

Γίνονται οἱ γέροι
γαῦροι. Θὰ ὀρμήσει
ἀνδρῶν λουλούδι.

Κι ὁ Μπάιρον ξέρει
πῶς νὰ τὸ ζήσει
τὸ θεῖο Τραγούδι.

Afkeer

Bevoorrechte gedaanten, te benijden
om jullie lot, als poppen uit Japan,
rozig van teint en met het elegant
figuur gehuld in transparante zijde.

In jullie prachtogen slechts wordt gevonden
heel jullie ziel, je lippen zijn een stroom
van louter passie. Eén is jullie droom:
je brave man en je wettige sponde.

Bakvissenbals, als jullie je getweeën,
stijfjes van lijf en leden, officieel,
haast triomfantelijk, sacramenteel
ter dancing spoeden of naar het odeon.

Daar nemen jullie poses aan: romantisch
als maneschijn vandáag, de andre dag
alsof men een Madonna voor zich zag,
en gíster, toen *Valencia* klonk, choquante.

Een tijdje spelen jullie dan te goeder
trouw mee aan 't spel van het vierpotig beest.
Vervolgens haasten jullie je en leest
je vademecum *voor de jonge moeder.*

O, mocht een mens toch zó kunnen floreren,
een roos van éen uur groots bloeiend geweld,
of mocht ook eens uit jullie haar een speld
de diepte van je lege hoofd sonderen.

Ontembre leden, transparante zijde,
vochtige monden vol hypocrisie,
simpele zielen die nooit iets doorzien,
nullen - en dáarom juist zo te benijden...

Αποστρο□η

Φθονῶ τὴν τύχη σας, προνομιοῦχα
πλάσματα, χοῦχλες ἰαπωνιχές.
Κομψά, ρόδινα μέλη, πλαστιχὲς
γραμμές, μεταξωτά, διαφανῆ ροῦχα.

Ζωή σας ὅλη τὰ ὡραῖα σας μάτια.
Στὰ χείλη μόνο οἱ λέξεις τῶν παθῶν.
Ἕνα ἔχετ᾽ ὄνειρο: τὸν ἀγαθὸν
ἄντρα σας χαὶ τὰ νόμιμα χρεβάτια.

Χορὸς ἡμιπαρθένων, δύο δύο,
μ᾽ ἀλύγιστο τὸ σῶμα, θριαμβιχά,
ἐπἰσημα χαὶ τελετουργιχά,
πηγαίνετε στὸ ντάνσιγχ ἢ στὸ ὠδεῖο.

Ἐχεῖ ἀπειράριθμες παίρνετε πόζες.
Σὰν τὴ σελήνη πρὶν ρομαντιχές,
αὔριο παναγίες, ὅσο προχτές,
ἀχούοντας τὴ ‘Valenzia’, σχαμπρόζες.

Ἕνα διάστημα παίζετε τὸ τέρας
μὲ τὰ τέσσερα πόδια χολλητά.
Τρέχετε χαὶ διαβάζετε μετὰ
τὸν ὁδηγό σας ‘διὰ τὰς μητέρας’.

Ὤ, νὰ μποροῦσε ἔτσι χανεὶς νὰ θάλλει,
μέγα ρόδο χάποιας ὥρας χρυσῆς,
ἢ νὰ βυθομετρούσατε χαὶ σεῖς
μὲ μία φουρχέτα τ’ ἄδειο σας χεφάλι!

Ἀτίθασα μέλη, διαφανῆ ροῦχα,
γλοιώδη στόματα ὑποχριτιχά,
ἀνυποψίαστα, μηδενιχὰ
πλάσματα, χαὶ γι’ αὐτὸ προνομιοῦχα...

Allen tezamen

Wij storten ons tezamen in 't gewoel
om rijmen en prosodische positie.
Een zo voorname, hoogstaande ambitie
is van ons leven enkel nog het doel.

Met woord en klank bespelen wij het leed
in onze harten van papier en kwijnen.
Wij laten onze bundeltjes verschijnen
en voeren dan de titel van poëet.

Wij laten zwierig wappren onze das
en onze fraaie lokken. Wij poseren.
Prozaïsch is voor ons, níet te verteren,
de omgang met het brave mensenras.

Gods schepsels kunnen slechts voor óns bestaan
alsook het ganse firmament natuurlijk,
en naar de Aarde reportages sturend
zijn wij ontstegen naar de sterrenbaan.

Als honger onze dagen begeleidt
en wij de nacht verboemlen onder bruggen:
dan zijn wij zondebokken op wier ruggen
de doem rust van 't *milieu* en van de *tijd.*

Ολοι μαζι...

Ὅλοι μαζὶ χινοῦμε, συρφετός,
γυρεύοντας ὁμοιοχαταληξία.
Μιὰ τόσο εὐγενιχιὰ φιλοδοξία
ἔγινε τῆς ζωῆς μας ὁ σχοπός.

Ἀλλάζουμε μὲ ἤχους χαὶ συλλαβὲς
τὰ αἰσθήματα στὴ χάρτινη χαρδιά μας,
δημοσιεύουμε τὰ ποιήματά μας,
γιὰ νὰ τιτλοφορούμεθα ποιητές.

Ἀφήνουμε στὸ ἀγέρι τὰ μαλλιὰ
χαὶ τὴ γραβάτα μας. Παίρνουμε πόζα.
Ἀνυπόφορη νομίζουμε πρόζα
τῶν χαλῶν ἀνθρώπων τὴ συντροφιά.

Μόνο γιὰ μᾶς ὑπάρχουν τοῦ Θεοῦ
τὰ πλάσματα χαί, βέβαια, ὅλη ἡ φύσις.
Στὴ Γῆ γιὰ νὰ στέλνουμε ἀνταποχρίσεις,
ἀνεβήχαμε στ᾽ ἄστρα τ᾽ οὐρανοῦ.

Κι ἂν πειναλέοι γυρνᾶμε δλημερίς,
χι ἂν ξενυχτοῦμε χάτου ἀπ᾽ τὰ γεφύρια,
ἐπέσαμε θύματα ἐζιλαστήρια
τοῦ ‘περιβάλλοντος’, τῆς ‘ἐποχῆς’.

Michaliós

Ook Michaliós werd als recruut genomen.
Vol goede moed is hij van huis, parmant,
met Pános en Marís mee opgekomen.
Het *Presenteer!* was hem nog niet te leren.
Steeds kreunde hij: ‘Meneer de commandant,
laat alstublieft mij naar mijn dorp weerkeren.’

Het volgend jaar, op een der ziekenzalen,
lag hij maar stil te staren naar de lucht.
Steeds liet hij daar zijn zachte ogen dwalen
naar 't zelfde punt, als wilde hij bezweren,
als smeekte hij met hunkerende zucht:
‘Laat alstublieft mij naar mijn huis weerkeren.’

In dienst is Michaliós toen overleden.
Door wat soldaten is hij uitgeluid
en ook Marís en Pános liepen mede.
Bij 't graf gekomen dekten ze hem onder,
alleen de voeten lieten ze eruit:
hij was wat lang van stuk, de arme donder.

Ο μιχαλιοσ

Τὸ Μιχαλιὸ τὸν πήρανε στρατιώτη.
Καμαρωτὰ ξεχίνησε χι ὡραῖα
μὲ τὸ Μαρὴ χαὶ μὲ τὸν Παναγιώτη.
Δὲ μπόρεσε νὰ μάθει χὰν τὸ ‘ἐπ᾽ ὤμου’.
Ὅλο ἐμουρμούριζε: ‘Κὺρ Δεχανέα,
ἄσε με νὰ γυρίσω στὸ χωριό μου’.

Τὸν ἄλλο χρόνο, στὸ νοσοχομεῖο,
ἀμίλητος τὸν οὐρανὸ χοιτοῦσε.
Ἐχάρφωνε πέρα, σ᾽ ἕνα σημεῖο,
τὸ βλέμμα του νοσταλγιχὸ χαὶ πράο,
σὰ νά ᾽λεγε, σὰ νὰ παραχαλοῦσε:
‘Ἀφῆστε με στὸ σπίτι μου νὰ πάω’.

Κι ὁ Μιχαλιὸς ἐπέθανε στρατιώτης.
Τὸν ξεπροβόδισαν χάτι φαντάροι,
μαζί τους ὁ Μαρὴς χι ὁ Παναγιώτης.
Ἀπάνω του σχεπάστηχεν ὁ λάχχος,
μὰ τοῦ ἄφησαν ἀπέξω τὸ ποδάρι:
Ἦταν λίγο μαχρὺς ὁ φουχαράχος.

Leefregels*

Willen de mensen je hart zien verwond:
ze vinden duizend manieren.
Weg met het wapen en duik op de grond
als je de mensen hoort tieren.

Als dreun van poten de naadring bericht
van wolven: Gode bevolen!
Strek je ter aarde, je ogen stijf dicht,
en houd je adem verscholen.

Houd op de wereld een plek onverlet,
een plaats om heimlijk te wonen.
Hebben de mensen op 't kwaad zich gezet,
geven ze 't schijn van het schone -

door woordenpraal is het pleit al beslecht
met al haar klem en haar lagen
als zij zich opmaken voor het gevecht
je vlees en bloed weg te dragen.

Is 't dat het hart van een kind in je droomt
en vriend kun je niemand noemen:
ga heen en hang dan je ring in 't geboomt,
in je revers een paar bloemen.

Laat toch de wijven en laat toch je volk
van pooiers, Rómos Filýras -
laat niét, al tuimlend in grimmige kolk,
vàn jou je scepter en lier gaan.

Υποθηκαι

Ὅταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ πονεῖς,
μποροῦνε μὲ χίλιους τρόπους.
Ρίξε τὸ ὅπλο καὶ σωριάσου πρηνής,
ὅταν ἀκούσεις ἀνθρώπους.

Ὅταν ἀκούσεις ποδοβολητὰ
λύκων, ὁ Θεὸς μαζί σου!
Ξαπλώσου χάμου μὲ μάτια κλειστὰ
καὶ κράτησε τὴν πνοή σου.

Κράτησε κάποιον τόπο μυστικό,
στὸν πλατὺ κόσμο μιὰ θέση.
Ὅταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν τὸ κακό,
τοῦ δίνουν ὅψη ν᾽ ἀρέσει.

Τοῦ δίνουν λόγια χρυσά, ποὺ νικοῦν
μὲ τὴν πειθώ, μὲ τὸ ψέμα,
ὅταν [οἱ] ἄνθρωποι διαφιλονικοῦν

* *Voor dit gedicht, i.h.b. voor de laatste strofe, zie het essay over Karyotákis.*

τὴ σάρκα σου καὶ τὸ αἷμα.

Ὅταν ἔχεις μιὰ παιδικὴ καρδιὰ
καὶ δὲν ἔχεις ἕνα φίλο,
πήγαινε βάλε βέρα στὰ κλαδιά,
στὴ μπουτονιέρα σου φύλλο.

Ἄσε τὰ γύναια καὶ τὸ μαστροπὸ
Λαό σου, Ρῶμε Φιλύρα.
Σὲ βάραθρο πέφτοντας ἀγριωπό,
κράτησε σκῆπτρο καὶ λύρα.

Carrière

Mijn vlees en mijn bloed zal ik gieten
in groot formaat boek en een titel.

‘De verzen vertonen talenten,’
aldus poëzierecensenten.

Klearèti Dípla-Malámou,[*]
en voegen ernaast ook mijn naam toe.

Mijn lijf en mijn ziel zal ik geven
opnieuw aan de strijd van het leven.

Maar 's avonds dan zal 't me benieuwen
wie 'k zal aantreffen bij Vassilíou.[*]

'k Zal óok tot de kring gaan behoren
van kenners en literatoren.

Mijn woord zal zijn rijk aan substantie
en mijn zwijgen vol importantie.

'k Zal jagend naar eeuwige zaken
de jaren mij laten verzaken.

En dan... is mijn hart ook ter ziele,
vertrapt als een roos door mijn hielen.

Σταδιοδρομια

Τὴ σάρκα, τὸ αἷμα θὰ βάλω
σὲ σχῆμα βιβλίου μεγάλο.

‘Οἱ στίχοι παρέχουν ἐλπίδες’
θὰ γράψουν οἱ ἐφημερίδες.

‘Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου’
καὶ δίπλα σ᾽ αὐτὸ τ᾽ ὄνομά μου.

Τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα πάλι
στὴ δουλειὰ θὰ δίνω, στὴν πάλη.

Ἀλλά, μὲ τὴ δύση τοῦ ἡλίου,
θὰ πηγαίνω στοῦ Βασιλείου.

Ἐκεῖ θὰ βρίσκω ὅλους τοὺς ἄλλους

* Klearèti Díplo-Malámou: *destijds bekende dichteres en prozaschrijfster, die echter bij haar dood, enkele jaren geleden, voornamelijk nog bekend geweest zal zijn door deze vermelding in Karyotákis' gedicht.* Vassilíou *was een uitgeverij en boekhandel in het centrum van Athene.*

* Klearèti Díplo-Malámou: *destijds bekende dichteres en prozaschrijfster, die echter bij haar dood, enkele jaren geleden, voornamelijk nog bekend geweest zal zijn door deze vermelding in Karyotákis' gedicht* Vassilíou *was een uitgeverij en boekhandel in het centrum van Athene.*

λογίους κaὶ τοὺς διδασκάλους.

Τὰ λόγια μου θά ᾽χουν οὐσία,
ἡ σιωπή μου μιὰ σημασία.

θηρεύοντας πράγματα αἰώνια,
θ᾽ ἀφήσω νὰ φύγουν τὰ χρόνια.

θὰ φύγουν, κaὶ θά ᾽ναι ἡ κaρδιά μου
σὰ ρόδο ποὺ ἐπάτησα χάμου.

Marche funèbre et verticale

Aan 't plafond zie 'k stuc-decoratie.
Meanders nodigen mij in hun dans.
Voor mijn geluk ligt enkel nog een kans
in elevatie.

Symbolen van heerlijker leven,
rozen die niet vergaan, gesublimeerd,
en hoorn des overvloeds óns toegekeerd
acanth-omweven.

(Simple kunst en zonder pretenties,
Nu pas valt mij je lering in het oog!)
Straks kom ik verticaal naar je omhoog,
droom in dimensies.

Mij snoeren de einders de keel in.
Waar ook ter wereld is niets dan de nood
en het gevecht om het dagelijks brood,
liefdes, verveling.

O, die fraaie krans daar van pleister,
als ik die nú eens om mijn slapen wond!
Het zal mij prachtig staan als het plafond
mij zou omlijsten.

Εμβατηριο πενθιμο και κατακορυ□ο

Στὸ ταβάνι βλέπω τοὺς γύψους.
Μαίανδροι στὸ χορό τους μὲ τραβᾶνε.
Ἡ εὐτυχία μου, σχέπτομαι, θά ᾽ναι
ζήτημα ὄψους.

Σύμβολα ζωῆς ὑπερτέρας,
ρόδα ἀναλλοίωτα, μετουσιωμένα,
λευχὲς ἄχανθες ὁλόγυρα σ᾽ ἕνα
Ἀμάλθειο χέρας.

(Ταπεινὴ τέχνη χωρὶς ὕφος,
πόσο ἀργὰ δέχομαι τὸ δίδαγμά σου!)
Ὄνειρο ἀνάγλυφο, θὰ ᾽ρθῶ χοντά σου
χαταχορύφως.

Οἱ ὁρίζοντες θὰ μ᾽ ἔχουν πνίξει.
Σ᾽ ὅλα τὰ χλίματα, σ᾽ ὅλα τὰ πλάτη,
ἀγῶνες γιὰ τὸ ψωμὶ χαὶ τὸ ἁλάτι,
ἔρωτες, πλήξη.

Ἄ! πρέπει τώρα νὰ φορέσω
τ᾽ ὡραῖο ἐχεῖνο γύψινο στεφάνι.
Ἔτσι, μὲ πλαίσιο γύρω τὸ ταβάνι,
πολὺ θ᾽ ἀρέσω.

Rechtvaardiging

Dan zal ik dus het Lied vrij laten tuiten
en 't boven mij bevrijd laten verzweven.
Door mensen wordt een hoonlach aangeheven
als tweede stem, de winden zullen fluiten.

'k Zal mij uitstrekken en de ogen sluiten -
en lachen, ik, als nimmer van mijn leven.
‘Slaap wel, wil 't licht van mij de groeten geven,’
zeg ik aan hem op wie 'k het laatst zal stuiten.

Begeven we ons dan langzaam door de straten,
zal mijn bestaan, op schouders van maar enklen,
- voor 't eerst - een zeekre indruk achterlaten.

Dan, van mijn levenspoging heel de waarde
vergeldend, zal de spade mij besprenklen
naar het behoort met doornen en met aarde.

Δικαιωσισ

Τότε λοιπὸν ἀδέσποτο θ᾽ ἀφήσω
νὰ βουίζει τὸ Τραγούδι ἀπάνωθέ μου.
Τὰ χάχανα τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ ἀνέμου
τὸ σφύριγμα, θὰ τοῦ κρατοῦν τὸν ἴσο.

Θὰ ξαπλωθῶ, τὰ μάτια μου θὰ κλείσω,
καὶ ὁ ἴδιος θὰ γελῶ καθὼς ποτέ μου.
‘Καληνύχτα, τὸ φῶς χαιρέτισέ μου’
θὰ πῶ στὸν τελευταῖο ποὺ θ᾽ ἀντικρίσω.

Ὅταν ἀργὰ θὰ παίρνουμε τὸ δρόμο,
ἡ παρουσία μου κάπως θὰ βαραίνει
-πρώτη φορὰ- σὲ τέσσερων τὸν ὦμο.

Ὕστερα, καὶ τοῦ βίου μου τὴν προσπάθεια
ἀμείβοντας, τὸ φτυάρι θὰ μὲ ραίνει
ὡραῖα ὡραῖα μὲ χῶμα καὶ μὲ ἀγκάθια.

Optimisme

Laten we zeggen dat we niet zijn aangekomen
in zwarte uitzichtloosheid, afgrond van 't verstand.
Laten we zeggen dat we zijn omringd door bomen
in keizerlijke statie bij het triomfant
ontwaken van de dag, met vogels, met een rand
van licht en met de zon die door het woud zal stromen.

Laten we zeggen dat we ver van hier verkeren
in landen van het Westen, Noorden, ongekend:
terwijl wij onze jas de hoogte in lanceren
kijkt men met strenge blik, aan zoiets niet gewend.
Nadat een lady haar bedienden 't huis uit zendt
popelt zij om met lief onthaal ons te vereren.

Laten we zeggen dat de hoed waarmee we ons dossen
veel breder wordt van rand en dat de broek ons knelt
die plotsling nauwer wordt, terwijl een drom van rossen
vurig ten strijde trekt als sporendruk hen kwelt:
daar gaan wij om met wapperend baniergeweld,
kruisridderhelden, de Verlosser te verlossen.*

Laten we zeggen dat we niet zijn aangekomen
langs honderd wegen aan de poort van 't stille rijk,
en laat ons zingen niet een lied zijn vol van schromen
maar zegekreten en klaroengeschal gelijk -
opdat de vuurdemonen in 't benedenrijk
en hogerop de mensen wat vermaak bekomen.

Αισιοδοξια

Ἂς ὑποθέσουμε πὼς δὲν ἔχουμε φτάσει
στὸ μαῦρο ἀδιέξοδο, στὴν ἄβυσσο τοῦ νοῦ.
Ἂς ὑποθέσουμε πὼς ἤρθανε τὰ δάση
μ᾽ αὐτοκρατορικὴν ἐξάρτυση πρωινοῦ
θριάμβου, μὲ πουλιά, μὲ τὸ φῶς τ᾽ οὐρανοῦ
καὶ μὲ τὸν ἥλιον ὅπου θὰ τὰ διαπεράσει.

Ἂς ὑποθέσουμε πὼς εἴμαστε ἐκείπέρα,
σὲ χῶρες ἄγνωστες τῆς Δύσης, τοῦ Βορρᾶ·
ἐνῶ πετοῦμε τὸ παλτό μας στὸν ἀέρα,
οἱ ξένοι βλέπουνε περίεργα, σοβαρά.
Γιὰ νὰ μᾶς δεχτεῖ κάποια λαίδη τρυφερά,
ἔδιωξε τοὺς ὑπηρέτες της ὁλημέρα.

Ἂς ὑποθέσουμε πὼς τοῦ καπέλου ὁ γὺρος
ἄξαφνα ἐφάρδυνε, μὰ ἐστένεψαν, κολλοῦν
τὰ παντελόνια μας, καί, μὲ τοῦ πτερνιστῆρος
τὸ πρόσταγμα, χιλιάδες ἄλογα κινοῦν.
Πηγαίνουμε - σημαῖες στὸν ἄνεμο χτυποῦν -

* *Vermoedelijk een toespeling op het boek* Ascetica *van Kazantzakis, in 1927 verschenen onder de titel* Salvatores Dei *('Verlossers van God') (noot Savvidis)*

ἥρωες σταυροφόροι, σωτῆρες τοῦ Σωτῆρος.

Ἂς ὑποθέσουμε πὼς δὲν ἔχουμε φτάσει
ἀπὸ ἑκατὸ δρόμους τὰ ὅρια τῆς σιγῆς,
κι ἂς τραγουδήσουμε, τὸ τραγούδι νὰ μοιάσει
νικητήριο σάλπισμα, ξέσπασμα χραυγῆς -
τοὺς πυρροὺς δαίμονες, στὰ ἔγκατα τῆς γῆς,
καί, ψηλά, τοὺς ἀνθρώπους νὰ διασκεδάσει.

(Wat zeggen wij...)

Wat zeggen wij als straks wij van de trappen dalen
en schimmen staan te wachten in het rond,
strenge bekenden, vage vrienden die daar dralen,
een glimlach om hun niet bestaande mond?

Hierboven leiden wij althans alléen ons leven,
de dag komt om, een nieuwe dag breekt aan
en in ons oog is er nog iets gebleven
dat eenge kleur verleent aan het bestaan.

Maar wàt valt daar beneden nog te doen, te praten?
Gedwongen zullen wij daar zitten bij elkaar,
met halverwege afgeknotte ellebogen,
als op een schilderij met starend ogenpaar.

Dat éens wij leefden, nu behorend tot de doden,
zal menen wie komt kloppen aan de steen.
Als hij een roos plukt of laat liggen op de zoden
zal het een zandroos zijn uit de woestijn.

En als we ons ooit op onze tenen rekken,
zijn het de villa's van Posilippo, o Heer,
en sportvelden van 't Paradijs die wij ontdekken:
daarop Uw aanhang druk met cricket in de weer.

[Grieks]

Ὅταν κατέβουμε τὴ σκάλα, τί θὰ ποῦμε
στοὺς ἴσκιους ποὺ θὰ μᾶς ὑποδεχτοῦνε,
αὐστηροὶ γνώριμοι, ἀόριστοι φίλοι,
μ᾽ ἕνα χαμόγελο στ᾽ ἀνύπαρκτά τους χείλη;

Τουλάχιστον δωπέρα εἴμαστε μόνοι,
περνάει ἡ μέρα μας, ἡ ἄλλη ξημερώνει,
καὶ μὲς στὰ μάτια μας διατηροῦμε ἀκόμα
κάτι ποὺ δίνει στὰ πράγματα χρῶμα.

Ἀλλὰ ἐκεῖ κάτου τί νὰ ποῦμε, ποῦ νὰ πᾶμε;
Ἀναγκαστικὰ ἕνας τὸν ἄλλο θὰ κοιτᾶμε,
μὲ κομμένα τὰ χέρια στοὺς ἀγκῶνες,
ἀσάλευτοι σὰν πρόσωπα σὲ εἰκόνες.

Ἂν ἔρθει κανεὶς τὴν πλάκα μας νὰ χτυπήσει,
θὰ φαντάζεται πὼς ἔχουμε ζήσει.
Ἂν πάρει ἕνα τριαντάφυλλο ἢ ἀφήσει χάμου,
τὸ τριαντάφυλλο θά ᾽ναι τῆς ἄμμου.

Κι ἂν ποτὲ στὰ νύχια μας ἀνασηκωθοῦμε,
τὶς βίλες τοῦ Posilipo θὰ ἰδοῦμε,
Κύριε, Κύριε, καὶ τὸ τερραὶν τοῦ Παραδείσου

ὅπου θὰ παίζουν cricket οἱ ὀπαδοί Σου.

Epigrammen
Kostas Móndis[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Wat moet dat *eeuwiger nagedachtenis* toch,
wie heeft jullie daarom gevraagd?
Laat die man toch vergeten worden!

Wonderlijk ding toch, het hart.
Hoe kwistiger ermee, hoe meer je ervan hebt.

Die arme Aarde kon ook niet weten
dat we haar op een dag met ons zouden opzadelen!

Heus, was God in alle ernst
toen hij ons maakte?

Maar wat Ú soms ook voor een dingen uithaalt, Heer,
laat ik daar maar niet over beginnen!

Jullie verleden, m'n rimpels, kom op,
één voor één om de beurt jullie verleden!

De hoop

Wie weet, zeg ik jullie, van wie zij er nu weer eentje is,
wie weet voor wiens rekening zij werkt,
van wat voor vijfde colonne ze is.

Mens

Zou het aan het materiaal liggen eigenlijk?

* *Kostas Móndis (geboren in 1914 in Famagousta) is de belangrijkste dichter van Cyprus. Naast poëzie in het Cypriotisch Grieks heeft hij zijn meeste werk (ook een roman en toneelstukken) geschreven in de ook op Cyprus gangbare Nieuwgriekse koine. Tussen 1958 en 1975 heeft hij veel, meest sarcastische epigrammen gepubliceerd onder de titel* Stigmés *('stippen', tijdstippen', 'momenten'). Hieruit is in 1979 in Athene een bloemlezing verschenen, waaruit de hier opgenomen* Stigmés *zijn gekozen. Móndis rekende deze epigrammen tot zijn poëzie.*

Als u 't mij vraagt zal het de Aarde spijten als ze ons kwijt is.
Wat je ook van ons zeggen kon,
we brachten afwisseling in haar bestaan,
er viel iets te beleven.

Wat die Akropolis ook wezen mag,
zonder ons bestaat-ie niet.

Wat die Akropolis ook wezen mag,
als-ie maar weet dat-ie op onze nek zit.

Tot een dichter

Je had niets te zeggen, meneer.
Waarom heb je de woorden lastig gevallen,
waarom heb je ze lastig gevallen?

Griekse dichters

We worden nauwelijks gelezen,
haast niemand kent onze taal,
miskend en zonder applaus wonen we
in deze verre uithoek -
maar er tegenop weegt dat we Grieks schrijven.

Waarom heeft U de mens rechtop gezet?
Dat krijg je d'r van!

We hoeven Uw dak niet, Heer,
maak eens een kier dat we ons hoofd naar buiten kunnen steken!

Leven

Laten we het niet zo vlotweg *hard* noemen,
het Leven heeft ook zo zijn verantwoordelijkheden.

De versregel is naast me komen zitten
en fluistert me iets in het oor, maar ik versta het niet,
hij fluistert iets.

Krekeltje mijn, gekkerd, schreeuwende polsslag van de zomer!

Op onze begrafenis

Een ongeletterde pope graag,
die niet weet wat hij zegt,
van wie God het niet verkeerd opvat,
naar wie Hij minzaam luistert,
naar wie Hij met een glimlach luistert,
naar wie Hij met een hand aan Zijn sikkebaard luistert.

Tot versregels die zich opdringen
Goed goed, heren, ik onderbreek even om jullie op te schrijven
en ik hoop dat ik jullie morgen niet verscheur.
Bevooroordeeld zal ik natuurlijk wel zijn. Kom nou!

Tot het hart

Sla niet zo. Ik weet het.

Herhalen jullie je toch, onvergetelijke fouten van de liefde,
herhalen jullie je toch.

Liefde wacht niet op haar beurt,
ze dringt voor.

Was het als God of als mens, Heer, dat U ons liefhad?
Het is voor ons van belang dat te weten.

Uit het diepst van zijn hart, zei hij,
uit het diepst van zijn ondiepe hart.

De ‘erfzonde’

Dacht U niet dat het een kwestie van materiaal was, Heer?

Waarom al die Monumenten voor de Onbekende Soldaat
en niet één voor de Onbekende Mens?
Waar moeten wíj onze kransen kwijt?

De pogingen der vertalers zullen vergeefs zijn:
dit vers werd geschreven om Grieks te blijven,
dit vers is alleen voor Grieken.

De Jonkvrouw van de Wingerden*
Jannis Ritsos (Vertaling W.J. Aerts)

1

Jonkvrouw van de Wingerden, die wij achter het ragsel van het sparrenwoud
bij 't krieken van de dag op orde zagen maken de woon van adelaars en herders
met op uw rok de schaduwplekken van de wingerdblaren getekend door de morgenster
met in uw oren als hangers een nog slaapdronken bijenpaar -
en de oranjebloesem scheen u bij op 't zwarte sintelpad;

* *Het zou geen verbazing hoeven te wekken als aan Jannis Ritsos (geboren in 1909 in Monemvasiá, in het uiterste zuidoosten van de Peloponnesus) nog eens een Nobelprijs voor literatuur werd toegekend - ware het niet dat nog maar pas en binnen korte tijd al twee Griekse dichters zijn bekroond (Seféris in 1963 en Elytis in 1979). De Sovjetunie heeft zijn verdiensten bekroond met de Leninprijs, en in Griekenland wordt dit nog wel eens als een analoog eerbewijs gepresenteerd. Men kan echter Ritsos' poëzie beslist niet afdoen met een verwijzing naar zijn communistische achtergrond (waarvoor hij overigens vele jaren in ballingschap heeft geleden); het grootste deel van zijn al zeer omvangrijke en nog gestaag groeiende oeuvre is absoluut niet eng-politiek of ideologisch van aard, maar houdt zich in meer algemene zin bezig met de menselijke waarden en in het bijzonder met zijn geliefde Griekenland. Hij is dan ook bijna als 'nationaal dichter' in brede kringen geliefd.*
Een van de fraaiste voorbeelden van Ritsos' zeer 'Griekse' poëzie is de grote cyclus De Jonkvrouw van de Wingerden *(1945-47, maar pas in 1961 gepubliceerd als onderdeel van nog weer een groter geheel), bestaande uit 24 'zangen', waarvan hier enkele geheel of gedeeltelijk in vertaling worden gegeven. In deze cyclus wordt Griekenlands wederopstanding na de bezetting bezongen bij wijze van hymne aan de Jonkvrouw van de Wingerden. Voor de 'wingerden' zullen we Griekenland mogen lezen en de 'Jonkvrouw' in eerste aanleg als een verpersoonlijking daarvan. De figuur, of beter het symbool, van deze jonkvrouw in deze cyclus heeft echter verder grijpende associaties en implicaties. Heel ver teruggaand misschien die van de Magna Mater en Demeter, in elk geval die van de H. Maagd, en van de 'eeuwige, in zwart gehulde Griekse moeder', en van het leven dat de machten der duisternis overwint en het kind, het volk, tegen de ondergang beschermt - zoals ook nu weer is gebleken. De Duitsers worden niet met name genoemd, maar de 'ijzeren-Heinen' en andere verwijzingen zijn duidelijk genoeg. Wel blijkt aan het slot de herwonnen vrede nog een teer kasplantje te zijn en blijft waakzaamheid geboden (zoals in de navolgende jaren in Griekenland maar al te zeer zou blijken).*
Ritsos ontleent zijn overweldigende rijkdom aan beelden vooral aan het eenvoudige leven van vissers, boeren en herders, én aan de Vrijheidsoorlog van 1821, tegen die andere bezetters, de Turken. Steeds weer worden 1821 en 1940-44 met elkaar in verband gebracht, onder andere door verwijzingen naar grote vrijheidsstrijders van 1821: Nikitarás, Makryjánnis, Kolokotrónis, Bouboulína (een vrouw) en Kanáris, en ook door de zangen XX en XXI te baseren op de vijftienlettergrepige 'versus politicus', het vers bij uitstek van de Griekse volkspoëzie van die eeuwen. Alle rijkdom aan beelden weet hij echter haast altijd weer te plaatsen in het mythisch kader van de strijd tegen het verderf van zijn vaderland en van de menselijke waarden. (W.J.A.)

Jonkvrouw met uw gebronsde huid, wier handen werden goud in de weerkaatsing als de ikoon van de Heilige Maagd,
in 't wollig donshaar van uw hals glinsterde de nachtelijke dauw
en hield zich als in spijt, nog juist voordat de melkweg ging verbleken,
gestrengeld als een keten om uw hals om te verglijden in de warmte van uw boezem.

Dik was de stilte, als melk in een vurenhouten ton,
en 't omgeploegde land rook als de kerk de dag van Palmpasen
en kwam tevoorschijn uit zijn slaap de herder als een krab uit 't water, aan het strand
op wiens frisse schild het ochtendlicht twee sterrestippen in blauw weerkaatst.

Verheven Jonkvrouw, hoe stil die eerste groet van het oranjeboompje,
hoe stil uw stap en de ademtocht van de vis terzijde van het maanlicht
hoe stille fluistering van de mier vóór de kapel van 't madeliefje.
Ah, hoeveel goud laat achter in de dauwdruppel de zonnestraal
wanneer 't zevengesternte u op het voorhoofd hangt de zeventakkige mimosa;
ah, hoeveel stuifmeel is saamgeperst in de mond van de bij om te worden tot honing
hoeveel zwijgen in uw hart om te worden tot lied.

Η κυρα των ανιιεαιων
I

Κυρὰ τῶν Ἀμπελιῶν, ποὺ σ᾽ εἴδαμε πίσω ἀπ᾽ τὸ δίχτυ τοῦ πευχόδασου
νὰ συγυρίζεις μὲ τὸ χάραμα τὰ σπίτια τῶν ἀϊτῶν χαὶ τῶν τσοπάνων,
πάνου στὴ φούστα σου ὁ αὐὺγερινὸς διάνευε τοὺς πλατιοὺς ἴσχιους τῶν χληματόφυλλων
δυὸ ἀγουροξυπνημένες μέλισσες χρεμόντανε στ᾽ αὐτιά σου σχουλαρίχια
χαὶ τὰ πορτοχαλάνθια σοῦ ἔφεγγαν τὴ μαύρη, τὴν χαμένη στράτα.

Κυρὰ μελαχροινὴ ποὺ ἡ ἀντηλιὰ σοῦ χρύσωσε τὰ χέρια σὰν τὴς Παναγιᾶς τὸ χόνισμα,
πίσω στὸ σβέρχο σου, στὸ χνούδι τὸ σγουρό, σπίθιζε τὸ δροσὸ τὴς νύχτας
σὰ νὰ μετάνιωσε λίγο προτοῦ νὰ σβήσει ὁ γαλαξίας
χαὶ δέθηχε γιορντάνι στὸ λαιμό σου νὰ χυθεῖ στὴ ζεστασιὰ τοῦ χόρφου σου.

χαὶ τ᾽ ὀργωμένο χῶμα εὐώδιαζε σὰν ἐχχλησιὰ τὴ μέρα τῶν Βαγιῶνε
χαὶ τ᾽ ὀργωμένο χῶμα ιὐώδιαζε σὰν ἐχχλησιὰ τὴ μέρα τών Βαγιῶνε
χ᾽ ἔβγαινε ὁ μπιστιχὸς ἀπό τὸν ὒπνο του χαθὼς ποὺ βγαίνει ὁ χάβουρας ἀπ᾽ τὸ νερὸ στὸ περιγιάλι
χι ἀστράφτει στὸ νωπὸ χαβούχι του γαλὰζιο τὸ πρωϊνὸ μὲ δυὸ χουχχίδες ἂστρα.

Κυρὰ τρανή, τί σιγανὴ τῆς νεραντζιᾶς ἡ πρώτη χαλημέρα
τί σιγανὸ τὸ δῆμα σου χ᾽ ἡ ἀνάσα τοῦ ψαριοῦ πλάϊ στὸ φεγγὰρι
τί σιγανὸ χουδεντολόῖ τοῦ μέρμηγχα μπροστὰ στῆς μαργαρίτας τὸ ξωχχλήσι.
Ἂ, τί χρυσάφι ἀφήνει ἡ ἀχτίνα στὴ σταγόνα τῆς δροσιᾶς
δταν ἡ πούλια σοῦ χρεμάει στὸ μέτωπο τὸ ἐφτάχλωνο χλαδάχι τῆς γαζίας
ἄ, πόση λουλουδόσχονη στριμώγνεται στὴς μέλισσας τὸ στόμα γιὰ τὸ μέλι
πόση σιωπὴ μὲς στὴν χαρδιά σου γιὰ τραγούδι.

[Nederlands]

Hier vloeien nacht en dag ineen in rimpelloze huiver
en gij: uw beide handen, gevouwen om de schoot der stilte, glanzen
als een duivenpaar van licht, roerloos boven het bos.

[Grieks]

Δῶ πέρα σμίγει ἡ νύχτα τὴν αὐγὴ σ᾽ ἀτρεμο ρίγος
χαὶ σένα, τὰ δυὸ χέρια σου, δετὰ γύρω στὸ γόνα τῆς γαλήνης, φέγγουν
σάμπως δυὸ περιστέρια φῶς ἀσάλευτα πάνω ἀπ᾽ τὸ δάσος.

2

Jonkvrouw, in ons huis werd nimmer over u gesproken
zomin als we ooit zeiden ''k haal adem om te leven', maar eenvoudig ademhaalden;
maar als - zoals zovaak - onze mond vernageld werd door bitterheid
dan zagen we plotseling als in een flits u achter moeders schouders
zoals we op een ochtend afdalen langs een ruwe helling naar de vlakte
en 't in de nacht bevroren amandelboompje zien glinsteren in z'n bloesems.

Net zo - al was er niemand die het zei - zagen we u rondgaan in de vertrekken
als een huisvrouw, zonder dat te horen waren uw naakte voeten,
en daar wás u, in de stilte die neerdaalde in de vier hoeken, na het eten,
in de stilte die intrad in de nacht tussen de bliksem en het rollen van de donder,
als wij door het raam de doorweekte engelen hoog in de bergen zagen
ophangen wat lange ladders leken van hemelvuur en -water.

II

Κυρά, μέσα στὸ σπίτι μας χανεὶς ποτὲ δὲ μίλαγε γιὰ σένανε
ὅμοια χαθὼς δὲ λέγαμε 'ἀνασαίνω γιὰ νὰ ζήσω', μοναχὰ ἀνασαίναμε,
χι ὅταν, φορὲς-φορές, ἡ πίχρα μᾶς μαντάλωνε τὸ στόμα
σὲ βλέπαμε νὰ στραφταλίζεις μονομιᾶς πίσω ἀπ᾽ τοὺς ὦμους τῆς μητέρας
ἔτσι ποὺ μιὰν αὐγὴ χατηφορώντας χαχοτράχαλη πλαγιὰ χατὰ τὸν χάμπο
βλέπουμε τὴν χαμένη ἀπὸ τὸν πάγο ἀμυγδαλιὰ νὰ φέγγει μέσα στὰ λουλούδια της.

Τὸ ἰδιο, χι ἂς μὴν τὸ λέγαμε, σὲ βλέπαμε νὰ τριγυρνᾶς νοιχοχυρὰ στὰ δώματα δίχως
ν᾽ ἀχούγονται τὰ γυμνὰ πόδια σου
χ᾽ εἶσουνα ἐχεῖ, στὴ σιγαλιὰ ποὺ χαταχάθιζε στὶς τέσσερις γωνιὲς μετὰ τὸ δεῖπνο
στὴ σιγαλιὰ ποὺ γίνονταν τὴ νύχτα ἀνάμεσα στὴν ἀστραπὴ χαί στὴ βροντὴ τῆς θύελλας
τότε ποὺ βλέπαμε ἀπ᾽ τὰ τζάμια νὰ χρεμᾶν οἱ μουσχεμένοι Ἀγγέλοι στ᾽ ἀχροβούνια
χάτι μεγάλες ἀνεμόσχαλες ἀπὸ νερὸ χαί λάμψη.

[Nederlands]

Wij zagen u in de hand die wees naar 't land en zei ‘de grond is goed’ of ‘God zij met u’
of in de hand van oma die haar kruis sloeg, mompelend ‘op voorspraak der Heilige Vaders’,
in de hand die met het mes het brood betekende met het veilig, kostbaar kruis,
in de schaduw van vader die ons omgaf met zijn manlijke adem
en in moeders kleine glimlach die zij liet hangen boven
het mandje met z'n vingerhoeden en gekleurde klosjes,
terwijl de ene schaar van 't huis als de mond van een vriend 't geblokte hemd voor de eerste mei
hapte in model en schuchter zei ‘veel heil en zegen’.

Maar ál te vaak troffen ons zware tijden en bleven leeg de oliekuipen,
leeg de tarwezolder als de altaartafel, leeggeroofd door de winden en de jaren
steeds weer wanneer er ‘gasten’ kwamen met blinkende knopen en hoge laarzen.

Dan keek moeder 's avonds naar het wittig vierkant van de maan dat op de vloer verschoof
als naar een brief die zij gekregen had van heel ver weg, haar kaken bitter opeengeklemd.
Dan stond vader op te middernacht en zat daar op de rand van het bed,
begroef zijn kinnebak in zijn knuisten als een bekauwde kogel;
dan opende hij het venster en vorste in de sterren naar het lot der tijden
als opende hij het grote Boek der Schepping en las hij Davids Psalmen, alléén, maar in uw bijzijn.

[Grieks]

Σὲ βλέπαμε στὸ χέρι ποὺ ἔδειχνε τὸν κάμπο λέγοντας ‘τὸ χῶμα εἶναι καλὸ’ ἢ ‘ὁ Θεὸς μαζί σου’
στὸ χέρι τῆς γιαγιᾶς ποὕκανε τὸ σταυρό της μουρμουρίζοντας ‘δι’ εὐχῶν τῶν Ἁγίων Πατέρων’
στὸ χέρι κού σταυρώνει’ τὸ ψωμὶ μὶ τὸ μαχαίρι, σίγουρο καὶ τίμιο,
στὴ σκιὰ τοῦ κύρη κοὺ μᾶς τύλιγε μὲ μιὰ παλληκαρίσιαν ἄχνα
και στὸ μικρὸ χαμόγελο τῆς μάνας μας ποὺ τὸ κρεμοὺσε πάνω
ἀπ’ τὸ πανέρι της μὲ τὶς χρωματιστὲς κλωστὲς καὶ μὲ τὶς δαχτυλῆθρες
τὴν ὥρα πού, σὰ στόμα γκαρδιακό, τὸ σκιτικὸ ψαλίδι, κόβοντας τὸ ντραμωτὸ πουκάμισο τοῦ Μάη,
ἔλεγε ντροπαλὰ ‘μὲ γειὰ καὶ μὲ χαρά σου’.

Συχνὰ-πυκνὰ μᾶς βρίσκαν δύσκολες χρονιὲς κ’ ἐμεναν ἄδεια τοῦ λαδιοῦ τὰ κιούπια
κ’ ἔμεναν ἄδεια τοῦ σταριοῦ τ’ ἀμπάρια σὰν τὴν Ἅγια Τράπεζα κοὺ τὴ διαγούμισαν οἱ ἀνέμοι καὶ τὰ χρόνια
κάθε φορὰ ποὺ ἐρχόνταν κάτι ξένοι μὲ γυαλιστερὰ κουμπιὰ καὶ ψηλὲς μπότες.

Τότες ἡ μάνα μας κοιτοῦσε τ’ ἀπογέματα τ’ ἄσπρο τετράγωνο τοῦ φεγγαριοῦ νὰ σέρνεται στὸ πάτωμα
σὰν κάποιο γράμμα ποὺ τῆς ἦρθε ἀπὸ μακριά, κ’ ἔσφιγγε τὸ πικρὸ σαγόνι της.
Τότες τὸ μεσονύχτι σηκωνόταν ὁ πατέρας μας καὶ κάθονταν στοῦ κρεββατιοῦ τὴν ἄκρη,
ἔχωνε τὸ πηγούνι του στὶς φοῦχτες του σὰ δαγκωμένο βόλι
κι ἄνοιγε τὸ παράθυρο καὶ μελετοῦσε στ’ ἄστρα τὸν καιρὸ καὶ τὴ μοίρα

σὰ ν᾽ ἄνοιγε τῆς Πλάσης τὴ μεγάλη Βίβλο καὶ νὰ διάβαζε μονάχος τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαοῖδ μπροστὰ σὲ Σένα.

[Nederlands]

En wij, wij kinderen, stiekem wakker gebleven, gerold in onze deken,
hoorden dan als uit een droge put uw stem
hoorden als uit die kist beschilderd met donkere cypressen
uw ‘wees maar gerust, want ik ben hier’ en vielen prompt in slaap met in ons hart geklemd een ster
en hoorden wij in onze droom lieden die kwamen, lieden die gingen,
wat doffe dreunen als het gebonk van wapenen
lonten die sloegen in het kruit verweg ginds in de slierten rook en een maan strak als de knie van Nikitarás,
brede handen ineengestrengeld voor de eed op 't zwaard van Makryjánnis
en door de wimpers van ons oog zagen we onze Voorvader kaarsrecht het deurgat vullen met zijn forse gestalte
gelijk een sponzenvisser in 't duister water van de nacht, om wie de glinstervissen zwemmen van de sterren
en zo tot één ten afscheid sprak ‘nou, ráák ze’.

[Grieks]

Τότε χ᾽ ἐμεῖς, παιδιά, ποὺ ξαγρυπνούσαμε χρυφά, χουχουλωμένοι στὴ βελέντζα,
ἀχούγαμε σὰν μέσα ἀπὸ ξερὸ πηγάδι τὴ φωνή Σου
ἀχούγαμε σὰν μέσα ἀπ᾽ τὴν παλιὰ χασέλα τὴ ζωγραφιστὴ μὲ μαῦρα χυπαρίσσια
‘ἔννοια σου, ἐγώ εἰμαι ἐδῶ’ χι ἀποχοιμιόμασταν σφίγγοντας ἕνα ἀστέρι στὴν χαρδιά μας
χαὶ μὲς στὸν ὕπνο μας ἀχούγαμε χάποιους ποὺ ἐφτάναν, χάποιους ποὺ ἔφευγαν
χάτι μουγγὰ χτυπήματα σάμπως νὰ χρούονταν ἄρματα
χαψούλια ποὺ ἄναβαν μαχριὰ μὲς στοὺς χαπνοὺς χ᾽ ἕνα φεγγάρι σίγουρο σὰν τοῦ Νιχηταρᾶ τὸ γόνατο
χέρια φαρδιὰ ποὺ σφίγγονταν χι ὁρχίζονταν ἀπάνου στὸ σπαθὶ τοῦ Μαχρυγιάννη,
χαὶ μισανοίγοντας τὰ μάτια μας βλέπαμε ὀρθὸ τὸν Πρόγονο στὴν χόρτα νὰ γεμίζει τὴ μπασιὰ μὲ τὴν ἀντρειά του
σὰ οφουγγαρὰς μέσα στῆς νύχτας τὰ νερὰ ποὺ γύρω του γλυστρούσανε τῶν ἀστεριῶν τὰ ψάρια
χ᾽ ἔτσι νὰ λέει σὲ χάποιονε ποὺ φεύγει ‘χαλὸ βόλι’.

3

Jonkvrouw van de Wingerden...
zó, als een rots verankerd in de kosmos
met in uw linkerhand de grote weegschaal en in uw rechter het heilig zwaard
zijt gij de schoonheid en vitaliteit, zijt gij zelf: Griekenland.
.....

III

Κυρὰ τῶν Ἀμπελιῶν
ἔτσι στητή χαὶ δυνατὴ χαταμισὶς στὸν χόσμο

χρατώντας στὸ ζερβί σου χέρι τὴ μεγάλη ζυγαριὰ χαὶ στὸ δεξὶ τὴν ἄγια σπάθα
εἰσαι ἡ ὀμορφιὰ χ᾽ ἡ λεβεντιὰ χ᾽ εἰσαι ἡ Ἑλλάδα.

IV

.....
Spreid weer een breed matras van koele maïskolfblaren
Verzink uw ogen diep in het stergeflonker
zoals uw hand verzinkt in 't voorraadsruim amandelen
om aan ons uit te delen, Vrouwe, aan ons die wachten in uw hof
tot gij ons op de dans onthaalt, waarin wij de dood vertrappen.

IV

Στρῶσε ξανὰ στρῶμα φαρδὺ μὲ δροσερὰ χαλαμποχόφυλλα
χῶσε τὰ μάτια σου βαθιὰ μέσα στ᾽ ἀστέρια
ἔτσι ποὺ χώνεται τὸ χέρι μὲς στ᾽ ἀμπάρι μὲ τὰ μύγδαλα
νὰ μᾶς φιλέψεις, ἄϊ, Κυρά, ποὺ χαρτερᾶμε στὴν αὐλή σου
νὰ μᾶς χεράσεις τὸ χορὸ νὰ σχάσουμε τὸ χάρο.

6

Het huis is rustig, opgeruimd als de grote saamgevouwen lakens in de lavendelkist.
De zon heeft het gekalkt vanbinnen en vanbuiten; zijn fundamenten staan geworteld
in de koele stilte van de tijd.
.....
Onveranderlijk blijft rusten op de wanden de schaduw van de baarden onzer grootvaders
de schaduw van hun dolken en karabijnen
de schaduwbeelden die hun kinderen maakten met hun handen in het lamplicht
- schapen, ezeltjes, monsters - vóór ze doken in hun bed.

Zo werden ons de muren van het huis tot een verzilverde ikonenwand:
Maria en Jozef hier, met hun Zoon en zijn Andere Vader
met zijn strengen haar dik als kabeltouwen, en in zijn hand een bol
(een grote bol waarop geschilderd stond de ganse Peloponnesus),
wat verderop Alexander de Grote, tante Paraskevoúla en Kolokotrónis
en in een matte weerschijn was ook u, Jonkvrouw van de Wingerden, achter de
olijfbomen, achter de cypressen,
een kruis, teken van zwaard en roem, dat ons beschermde tegen de scharen al onzer
vijanden, hierbinnen en daarbuiten.

VI

Τὸ σπίτι εἶναι ἡσυχο, συγυρισμένο καθὼς εἶναι τὰ μεγάλα διπλοσέντονα μὲς στὸ σεντούκι
μὲ λεβάντα.
Ὁ ἥλιος τόχει ἀσβεστωμένο μέσα κ᾽ ἔξω κ᾽ εἶναι ριζωμένα τὰ θεμέλια του
μέσα στὴ δροσερὴ σιωπὴ τοῦ χρόνου.

Ἀπάνου στοὺς σουβάδες μένει ἀνέγγιχτος ὁ ἴσκιος ἀπ᾽ τὶς γενειάδες τῶν παππούδων
μας
ὁ ἴσκιος ἀπ᾽ τὶς χατζάρες καὶ τὶς καραμπίνες τους
οἱ ἴσκιοι ἀπ᾽ τὰ χέρια τῶν παιδιῶν ποὺ φτιάχναν μὲ τὸ φῶς τοῦ λύχνου
πρόβατα, γαϊδουράκια καὶ γοργόνες προτοῦ πέσουνε στὸ στρῶμα.
Ἔτσι κ᾽ οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ μας γίνηκαν σὰ φλωροκαπνισμένα κονοστάσια -
ἐδῶ ἡ Μαρία κι ὁ Ἰωσὴφ κι ὁ Γιός τους κι ὁ Ἄλλος ὁ Πατέρας
ποῦχει κοντρὰ μαλλιὰ σὰν καραβόσκοινα καὶ ποὺ κρατάει στὰ χέρια του ἕνα τόπι
(ἕνα μεγάλο τόπι ποῦχει ἀπάνω του ζωγραφισμένη δλη τὴν Πελοπόννησο)
πιὸ πέρα ὁ Μεγαλέξαντρος, ἡ θειὰ - Παρασκενούλα κι ὁ Κολοκοτρώνης
κ᾽ Ἐσὺ ἀχνοφέγγοντας, Κυρὰ τῶν Ἀμπελιῶν, πίσω ἀπ᾽ τὰ λιόδεντρα, πίσω ἀπ᾽ τὰ
κυπαρίσσια,
σταυρός, σπαθὶ καὶ δόξα, ἀγνάντια σ᾽ δλων τῶν ἐθχρῶν μας, μέσα κ᾽ ἔξω, τὰ λεφούσια.

15

Jonkvrouw, waarom trekt gij het gebergte in? Waarom vluchten de wolken?
Vandaag gaan de schapen de schaapskooi van de avond binnen en verven zwart hun
wol.
Vandaag kleurt ook de arend zijn klauwen rood:

binnenvielen de christenhaters en stortten zich op onze wijngaarden;
houwen de vijg van de vijgeboom, het kind van de moederborst
houwen àf de arm der Moeder Gods en verkopen 'm op de markt:
een sprinkhaanzwerm in het gewas die 't veld volkomen kaalvreet,
een dolkstoot in de rug, de slang met zijn gespleten tong, getooid als bruid.

Wie kan nu nog, Jonkvrouw, met z'n fluit zitten letten op de schapen in de schaduw
wie pal staan voor de dennen in de wateren van de melkweg?
In onze lege vaten bomt de donder van duizendjarige gramschap van groot
in de fusten van de wijn bonzen duizendtallen zomers
grootmoeders jak in de klerenkist ademt nog Bouboulina's,
in de kijker van de kapitein zijn ontwaakt de Kanaris' op hun oorlogsbodems in de sirocco's.

Jonkvrouw, hul u weer in uw trotse kleftenpak, gord u, hoogop de toppen van 't gebergte
met de sterren in drie patronensnoeren om uw borst
stop de ikoon van de Moeder Gods in uw ransel bij de kogels en het kruit
- herderlijke Apostelen slaan op de klokken van de Aya Sofia
een stoet olijfbomen en Macedoonse Vlachenvrouwen klimt bergopwaarts
de doden zitten op de trappen van de kerk hun musketten in te vetten met de olie uit de godslamp.

XV

Κυρά, τί παίρνεις τὰ βουνὰ καὶ τί λαχᾶν τὰ σύγνεφα;
Σήμερα μπαίνουνε τὰ πρόβατα στὴ στρούγγα τῆς βραδιᾶς καὶ βάφουν μαῦρο τὸ μαλλί τους
σήμερα βάφει κι ὁ ἀῖτὸς τὰ νύχια του ὁλοκόκκινα,
τὸ μπούκαραν οἱ ἀντίχριστοι καὶ πλάκωσαν τ᾽ ἀμπέλια μας
κόβουν τὸ σύκο ἀπ᾽ τὴ συκιὰ καὶ τὸ μωρὸ ἀπ᾽ τὴ ρώγα
κόβουν τῆς Παναγιᾶς τὸ χέρι σύρριζα καὶ τὸ πουλᾶνε στὸ παζάρι -
σύγνεφο ἀκρίδες στὰ σπαρτὰ καὶ ροκανᾶν τὸν κάμπο,
ἡ μαχαιριὰ ἡ πισώπλατη κ᾽ ἡ νυφοστολισμένη ὀχιὰ μὲ τὴ διπλὴ τὴ γλώσσα.

Ποιός κάθεται τώρα, Κυρά, μὲ τὴ φλογέρα νὰ γνοιαστεῖ τὰ πρόβατα τῶν ἴσκιων
καὶ ποιός τὰ ἐλάτια στὰ νερὰ τοῦ γαλαξία νὰ διαφεντέψει;
Μὲς στ᾽ ἄδεια κιούπια μας βροντᾶν χιλιόχοονοι θυμο! πάππου - προσπάππου
μὲς στὰ βαρέλια τοῦ κρασιοῦ βογγᾶν χιλιάδες καλοκαίρια
τὸ κοντογούνι τῆς γιαγιᾶς μὲς στὸ σεντούκι ἀναλογᾶται Μπουμπουλίνες
καὶ μὲς στὸ κανοκιάλι τοῦ καραβοκύρη ξύπνησαν μπουρλότα καὶ Κανάρηδες καὶ σοροκάδες.

Κυρά, Κυρά, ντύσου ξανὰ τὰ κλέφτικα, τ᾽ ἀσίκικα, ψηλὰ στὰ κορφοβούνια
ζώσου τ᾽ ἀστέρια τρίδιπλα στὸν κόρφο φυσεκλίκια
βάλε μὲς στὸ ταγάρι σου τῆς Παναγιᾶς τὸ κόνισμα μαζὶ μὲ μπαρουτόσκαγα -
τσομπαναραῖοι Ἀπόστολοι χτυπᾶνε τῆς Ἁγιὰ - Σοφιᾶς τὰ σήμαντρα
κ᾽ οἱ ἐλιὲς οἱ βλάχες οἱ Μακεδονίτισσες τραβᾶν τὶς ἀνηφόρες
κ᾽ οἱ ἀποθαμένοι στὰ σκαλιὰ τῆς ἐκκλησιᾶς λαδώνουνε τὰ χαριοφίλια μὲ τὸ λάδι τῆς καντήλας.

De heilige weg
Angelos Sikelianós[*]
(Vertaling Hans Warren en Mario Molegraaf)

Door de nieuwe wond die het lot mij toebracht
drong de ondergaande zon, meende ik, tot mijn hart,
met een kracht gelijk de gulp water
die plotseling door een lek
het langzaam zinkend schip
binnendringt.
  Want die avond,
als een langdurig zieke die voor het eerst zijn huis uit gaat
om leven te melken uit de wereld buiten, was ik
een eenzame voetganger op de weg
die begint in Athene en
als heilig eindpunt Eleusis heeft.
Hoezeer was voor mij deze weg altijd
als een weg van de Ziel.
    - Hier nog
aandoend als een grote rivier die langsvliet
met door ossen traag voortgetrokken wagens
vol korenschoven en hout, en andere
wagens die mij snel inhaalden,
de mensen erin als schimmen.

Ιερα οδοσ

Ἀπὸ τὴ νέα πληγὴ ποὺ μ᾽ ἀνοιξεν ἡ μοίρα
εμπαιν᾽ ὁ ἥλιος, θαρροῦσα, στὴν καρδιά μου
μὲ τόση ὁρμή, καθὼς βασίλευε, ὁπως
ἀπὸ ραγισματιὰν αίφνίδια μπαίνει
τὸ κύμα σέ καράβι π᾽ ὀλοένα
βουλιάζει.
  Γιατὶ ἐκεῖνο πιὰ τὸ δείλι,
σὰν ἀρρωστος, καιρό, ποὺ πρωτοβγαίνει
ν᾽ ἀομέξει ζωὴ ἀπ᾽ τὸν ἐξω κόσμον, ἥμουν
περπατητὴς μοναχικὸς στὸ δρόμο
ποὺ ξεκινᾶ ἀπὸ τήν Ἀθήνα κ᾽ ἔχει
σημάδι του ίερό τὴν Ἐλευσίνα.
Τὶ ἦταν γιὰ μένα αὐτός ὁ δρόμος πάντα
σὰ δρόμος τῆς Ψυχῆς.
    Φανερωμένος
μεγάλος ποταμός, κυλοῦσε ἐδῶθε
ἀργὰ συρμένα ἀπὸ τὰ βόδια ἁμάξια
γεμάτα ἀθεμωνιὲς ἢ ξύλα, κι ἄλλα
ἁμάξια, γοργὰ ποὺ προσπερνοῦσαν,
μὲ τοὺς ἀνθρώπους μέσα τους σὰν ἴσκιους.

* *Angelos Sikelianós (1884-1951) die in 1909 debuteerde met een bundel 'Alafroiskiotos' wilde niet alleen een dichter maar ook een ziener zijn. Zijn poëzie is doortrokken van een hoogst persoonlijke mystieke filosofie. Ten koste van het vermogen van zijn rijke echtgenote poogde hij zijn 'Delfische Idee' te realiseren - dat bestond uit de stichting van een geestelijk centrum dat uiteindelijk zou moeten voeren tot de verheffing van de mensheid. In 1927 en 1930 organiseerde hij grote festivals in Delfi. Ook wie dit alles een beetje griezelig vindt moet erkennen dat hij nauwelijks te overtreffen lyriek op zijn naam heeft staan. Dit 'Iera odos' uit 1935 is daarin een hoogtepunt. Uitgave bezorgd door G.P. Savidis: 'Lyrikos vios'. (W/M)*

[Nederlands]

Maar verderop alsof het mensdom was verdwenen
en de natuur alleen overbleef, heerste stilte
uur na uur. En het rotsblok,
geworteld aan één kant, dat ik ontwaarde
leek me een troon door de eeuwen
voor mij bestemd. En eenmaal gezeten
vouwde ik de handen op de knieën, vergetend
of ik vandaag vertrokken was dan wel of
ik eeuwen geleden diezelfde weg genomen had.

Maar zie, in die stilte, verschenen
uit de dichtstbijzijnde bocht drie schimmen.
Een Zigeuner kwam uit de verte
en achter hem volgden, met ketens
voortgetrokken, twee zwaar stappende beren.

En toen - ze waren in een moment dicht bij me gekomen
en de Gitano zag mij voordat ik de gelegenheid
kreeg hem goed te bekijken - nam hij
zijn tamboerijn van de schouder, al trommelend
met de ene hand trok hij met de andere ruw
aan de ketens. Daarop gingen de twee beren
moeizaam op hun achterpoten staan.
De ene
(stellig de moeder), de grootste,
heel het voorhoofd versierd met
snoeren blauwe kralen, en een witte
amulet daarboven, stond ineens rechtop
in volle lengte, alsof zij een oeroud beeld
was van de Grote Godin, van de eeuwige Moeder,
van diezelfde die in haar heilige droefenis,
mettertijd in menselijke gedaante,

[Grieks]

Μὰ παραχέρα, σὰ νὰ γάθη ὁ κόσμος
κ᾽ ἔμειν᾽ ἡ φύση μόνη, ὥρα κι ὥρα
μιὰν ἡσυχία βασίλεψε. Κ᾽ ἡ πέτρα
π᾽ ἀντίκρισα σὲ μιὰ ἄκρη ριζωμένη,
θρονὶ μοῦ φάνη μοιραμένο μου ἦταν
ἀπ᾽ τοὺς αἰῶνες. Κ᾽ ἔπλεξα τὰ χέρια,
σὰν κάθισα, στὰ γόνατα, ξεχνώντας
ἂν κίνησα τὴ μέρα αὐτὴ ἢ ἂν κῆρα
αἰῶνες πίσω αὐτὸ τὸν ἴδιο δρόμο.

Μὰ νά· στὴν ἡσυχία αὐτή, ἀπ᾽ τὸ γύρο
τὸν κοντινό, προβάλανε τρεῖς ἴσκιοι.
Ἕνας Ἀτσίγγανος ἀγνάντια ἐρχόνταν,
καὶ πίσωθέ του ἀκλούθααν, μ᾽ ἁλυσίδες
συρμένες, δυὸ ἀργοβάδιστες ἀρκοῦδες.
Καὶ νά· ὡς σὲ λίγο ζύγωσαν μπροστά μου

καὶ μ᾽ εἶδε ὁ Γύφτος, πρὶν καλὰ προφτάσω
νὰ τὸν κοιτάξω, τράβηξε ἀπ᾽ τὸν ὠμο
τὸ ντέφι καί, χτυπώντας το μὲ τό ᾽να
χέρι, μὲ τ᾽ ἄλλον ἔσυρε μὲ βία
τὶς ἁλυσίδες. Κ᾽ οἱ δυὸ ἀρχοῦδες τότε
στὰ δυό τους σκώθηκαν, βαριά.
Ἡ μία,
(ἦτανε ἡ μάνα, φανερά), ἡ μεγάλη,
μὲ πλεχτὲς χάντρες ὅλο στολισμένο
τὸ μέτωπο γαλάζιες, κι ἀπὸ πάνω
μιὰν ἄσπρη ἀβασκαντήρα, ἀνασηκώθη
ξάφνου τρανή, σὰν προαιώνιο νά ᾽ταν
ξόανο Μεγάλης Θεᾶς, τῆς αἰώνιας Μάνας,
αὐτῆς τῆς ἴδιας ποὺ ἱερὰ θλιμμένη,
μὲ τὸν καιρὸν ὡς πῆρε ἀνθρώπινη δψη,

[Nederlands]

om het verdriet over haar dochter hier
Demeter werd genoemd,
ergens anders Alkmene of de Heilige Maagd heette
om het verdriet over haar zoon.
En de kleine beer aan haar zijde
ging, als een groot stuk speelgoed, als een
argeloos klein kind, ook rechtop staan,
gehoorzaam, zonder al de duur
van zijn lijden te vermoeden noch de bitterheid
van de slavernij zoals weerspiegeld bij de moeder
in haar twee vurige ogen waarmee ze naar hem keek.

Toen zij evenwel door vermoeidheid
treuzelde om te dansen, bewerkte de Gitano met
een handige ruk aan de keten
die bij de kleine bevestigd zat door het neusgat -
bebloed nog door de ring die enkele dagen terug
leek te zijn aangebracht - dat de berin
plotseling pijnlijk grommend
hoog oprees, het hoofd gewend
naar haar kind en dat zij fel
danste.
   En ik, toekijkend, werd
uit de tijd buiten gerukt, ver uit de tijd,
vrij van vormen besloten
in de tijd, van beelden en beeltenissen,
ik was buiten, ik was uit de tijd buiten.

Maar vóor mij zag ik niets dan
de machtige berin, opgerezen door de macht
van de ring en haar rampzalige liefde,
met de blauwe kralen op het hoofd,
ontzaglijk sprekend symbool voor heel
de wereld in heden en verleden,
ontzaglijk sprekend svmbool voor al
het lijden van de oudste tijden, waarover nog steeds
door de sterfelijke eeuwen niet de tol
voor de ziel werd betaald.
      Die daardoor in de Hades
verbleef en nog steeds verblijft.

[Grieks]

γιὰ τὸν καημὸ τῆς κόρης της λεγόνταν
Δήμητρα ἐδῶ, γιὰ τὸν καημὸ τοῦ γιοῦ της
πιὸ πέρα ἦταν Ἀλκμήνη ἢ Παναγία.
Καὶ τὸ μικρὸ στὸ πλάγι της ἀρκοὐδι,
σὰ μεγάλο παιχνίδι, σὰν ἀνίδεο
μικρὸ παιδί, ἀνασκώθηκε κ᾽ ἐκεῖνο
ὑπάκοο, μὴ μαντεύοντας ἀκόμα
τοῦ πόνου του τὸ μάκρος, καὶ τὴν πίκρα

τῆς σκλαβιᾶς, ποὺ καθρέφτιζεν ἡ μάνα
στὰ δυὸ πυρά της ποὺ τὸ κοίτααν μάτια!

Ἀλλ᾽ ὡς ἀπὸ τὸν κάματον ἐκείνη
ὀκνοῦσε νὰ χορέψει, ὁ Γύφτος, μ᾽ ἕνα
πιδέξιο τράβηγμα τῆς ἁλυσίδας
στοῦ μικροῦ τὸ ρουθούνι, ματωμένο
ἀκόμα ἀπ᾽ τὸ χαλκὰ ποὺ λίγες μέρες
φαινόνταν πὼς τοῦ τρύκησεν, αἰφνίδια
τὴν ἔκαμε, μουγκρίζοντας μὲ πόνο,
νὰ ὀρθώνεται ψηλά, πρὸς τὸ παιδί της
γυρνώντας τὸ κεφάλι, καὶ νὰ ὀρχιέται
ζωηρά.
Κ᾽ ἐγώ, ὡς ἔκοίταζα, τραβοῦσα
ἔξω ἀπ᾽ τὸ χρόνο, μακριὰ ἀπ᾽ τὸ χρόνο,
ἐλεύτερος ἀπὸ μορφὲς κλεισμένες
στὸν καιρό, ἀπὸ ἀγάλματα κ᾽ εἰκόνες·
ἤμουν ἔξω, ἤμουν ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο.

Μὰ μπροστά μου, ὀρθωμένη ἀπὸ τὴ βία
τοῦ χαλκᾶ καὶ τῆς ἄμοιρης στοργῆς της,
δὲν ἔβλεπα ἄλλο ἀπ᾽ τὴν τρανὴν ἀοκοὐδα
μὲ τὶς γαλάζιες χάντρες στὸ κεφάλι,
μαρτυρικὸ τεράστιο σύμβολο δλου
τσῦ κόσμου, τωρινοῦ καὶ περασμένου,
μαρτυρικὸ τεράστιο σύμβολο ὅλου
τοῦ πόνου τοῦ πανάρχαιου, ὁπ᾽ ἀκόμα
δὲν τοῦ πληρώθη ἀπ᾽ τοὺς θνητοὺς αἰῶνες
ὁ φόρος τῆς ψυχῆς.
Τὶ ἐτούτη ἀκόμα
ἠταν κ᾽ εἰναι στὸν Ἀδη.

[Nederlands]

Ik hield
mijn hoofd gebogen, terwijl ik,
ook een slaaf van de wereld, in de tamboerijn
een drachme wierp.
Maar toen tenslotte
de Zigeuner op pad ging, weer rukkend
aan de twee zwaar stappende beren,
en verdwenen was in het donker, maande
mijn hart me opnieuw de weg
te nemen die eindigt bij de ruïnes
van de Tempel van de Ziel, in Eleusis.
En, terwijl ik wandelde, kreunde mijn hart:
'Komt wel ooit, komt het uur
waarop de ziel van de berin en van de Gitano
en de ziel van mij, die ik Ingewijd noem,
samen feest zullen vieren?'
En terwijl ik
voortliep bij het vallen van de nacht, voelde ik weer
door dezelfde wond, die het lot mij toebracht,
de duisternis krachtig dringen tot in mijn hart,
gelijk de gulp water die plotseling door
een lek het langzaam zinkend schip
binnendringt. Echter, nu het was alsof mijn hart
smachtte naar zo'n vloed, weggezakt
alsof verdronken in de diepe duisternis,
terwijl het wegzakte in de diepe duisternis,
verbreidde zich een gefluister boven mij,
een gefluister,
en het scheen of gezegd werd:
'Het komt.'

[Grieks]

Καὶ σκυμμένο
τὸ κενάλι μου κράτησα ὁλοένα,
καθὼς στὸ ντέφι μέσα ἔριχνα, σκλάβος
κ᾽ ἐγὼ τοῦ κόσμου, μιὰ δραχμή.
Μὰ ὡς, τέλος,
ὁ Ἀτσίγγανος ξεμάκρυνε, τραβώντας
ξανὰ τὶς δυὸ ἀργοβάδιστες ἀρκοῦδες,
καὶ χάθηκε στὸ μούχρωμα, ἡ καρδιά μου
μὲ σήκωσε νὰ ξαναπάρω κάλι
τὸ δρόμαν ὁποὺ τέλειωνε στὰ ρείπια
τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ψυχῆς, στὴν Ἐλευσίνα.
Κ᾽ ἡ καρδιά μου, ὡς ἐβάδιζα, βογκοῦσε:
'Θά ᾽ρτει τάχα ποτέ, θὲ νά ᾽ρτει ἡ ὥρα
ποὺ ἡ ψυχὴ τῆς ἀρκούδας καὶ τοῦ Γύστου,
κ᾽ ἡ ψυχὴ μου, ποὺ Μυημένη τηνε κράζω,
θὰ γιορτάσουν μαζί;'
Κι ὡς προχωροῦσα,
καὶ βράδιαζε, ξανάνιωσα ἀπ᾽ τὴν ἴδια

πληχή, ποὺ ἡ μοίρα μ᾽ ἀνοιξε, τὸ σκότος
νὰ μπαίνει ὁρμητικὰ μὲς στὴν καρδιά μου,
καθὼς ἀπὸ ραγισματιὰν αἰφνίδια μπαίνει
τὸ κύμα οἐ καράβι ποὺ ὁλοένα
βουλιάζει. Κι ὅμως τέτοια ὡς νὰ διψοῦσε
πλημμύραν ἡ καρδιά μου, σὰ βυθίστη
ὡς νὰ πνίγηκε ἀκέρια στὰ σκοτάδια,
σὰ βυθίστηκε ἀκέρια στὰ σκοτάδια,
ἐνα μαύρμουρο ἀπλώθη ἀηάνωθέ μου,
ἐνα μούρμουρο,
κ᾽ ἔμοιαζ᾽ ἐλεε:
‘Θά ᾽ρτει.’

Volkspoëzie*
(Vertaling Hans Warren en Mario Molegraaf)

Wiegelied

Slaap ster,
slaap morgenrood,
slaap nieuwe maan.

Slaap - moge de jongeman die
eens je huwt behagen in je vinden.

Slaap - ik heb in Konstantinopel
het goud voor je bruidsschat besteld,
in Venetië je kleren en je juwelen.

Slaap - men is in Konstantinopel
je sprei aan het borduren,
tweeënveertig ambachtslieden
leggen de laatste hand:
in het midden plaatsen zij de adelaar,
de pauw aan de rand.

Doe je slaapje kind van de koning,
kleinkind van de keizer.

Slaap - ik heb schoenen bij de schoenmaker
besteld, met kralen zal hij ze rood maken.

Slaap in je wieg en in je dikke windsels,
moge de Moeder Gods dicht bij je zijn.

[Grieks]

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,
κοιμήσον ποὺ νὰ σὲ χαρῆ ἀ νιὸς πού θά σε πάρη.
Κοιμήσον ποὺ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ χρυσά σου,
στὴ Βενετιὰ τὰ ῥοῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.
Κοιμήσου, ποὺ σοῦ ῥάβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη,
καὶ σοῦ το τελειώνουνε σαρανταδυὸ μαστόροι·
στὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, στὴν ἄκρη τό παγόνι·
νάνι τοῦ ῥήγα τὸ παιδὶ, τοῦ βασιλιᾶ τ᾽ ἀγγόνι.
Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
νὰ σοῦ τὰ κάνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.
Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιὰ πανιά σου,

* *Uit de eeuwen van de Turkse bezetting, toen de Griekse literatuur nauwelijks kon bloeien, stamt toch één rijke dichterlijke schat: de volkspoëzie. Zij heeft zeer oude wortels en ze had ook aanzienlijke invloed op Nieuwgriekse dichters. Franse en Duitse romantici waren de eersten om deze volkspoëzie te publiceren. 'De laatste mis in de Aya Sofia' is een klaaglied op de val van Konstantinopel in 1453; Charon uit 'Meisje in de onderwereld' en 'Charon gaat voorbij' de veerman in de Griekse mythologie die de schimmen van de doden over de rivieren in de onderwereld bracht is in de volkssagen, onder meer voorgesteld als ruiter, als een personificatie van de dood blijven voortbestaan. Editie door N.G. Polites: 'Ekloye apo ta tragoudia tou Ellinikou laou'. (W/M)*

ἡ Παναγιὰ ἡ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

De laatste mis in de Aya Sofia

God luidt de klok,
de aarde luidt de klok,
de hemel luidt de klok,
de Aya Sofia de grote kerk luidt de klok,
met vierhonderd bellen en tweeënzestig klokken,
een priester voor elke klok,
een diaken voor elke priester.
Links zong de keizer,
rechts de patriarch,
en door het luide gezang schudden de pilaren.
Men was toe aan het loflied op de cherubijnen,
de keizer zou spoedig verschijnen
toen een stem uit de hemel klonk
en men hoorde de aartsengel zeggen:

‘Stop met het loflied
en laat de heilige waaiers zakken.
Priesters, haal het vaatwerk weg.
Kaarsen, jullie moeten gedoofd.
Want het is de wil van God
dat de stad Turks wordt.
Maar stuur een boodschap naar het Westen,
met het verzoek om drie schepen.
Het eerste voor het kruis.
Het tweede voor het evangelie.
Het derde, het beste schip, voor ons heilig altaar
zodat de honden ons dit niet kunnen
ontnemen, dit niet kunnen bezoedelen.’

De Moeder Gods was in paniek,
in tranen waren de ikonen.
‘Wees gerust, heilige Moeder,
pleng niet te veel tranen,
over jaren, over eeuwen,
zal dit alles weer het jouwe zijn.’

[Grieks]

Σημαίνει ὁ Θιός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἁγιὰ Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
υἐ τετρακόσια σήμαντρα κι ἑξηνταδυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπὰς καὶ διάκος.
Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ᾽ τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικὸ καὶ νὰ ᾽βγη ὁ βασιλέας,
φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ κι ἀπ᾽ ἀρχαγγέλου στόμα·

‘Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι ἀς χαμηλώσουν τ᾽ ἀγια,
παπάδες πᾶρτε τὰ γιερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστῆτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψη.

Μὸν στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νά ᾽ρτουνε τρία καράβια.
τό ᾽να νὰ πάρη τὸ σταυρὸ καὶ τ᾽ ἄλλο τὸ βαγγέλιο,
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τὴν ἄγια τράπεζά μας,
μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν.᾽
Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε, καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
‘Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλι δικά σας εἶνα.᾽

De betovering

Zwarte zwaluw uit de woestijn,
witte tortel van de waterkant,
nu je overvliegt naar mijn land:

Op mijn binnenplaats staat een appelboom,
schuil in zijn kruin, dan zul je zien
de vrouw, die mijn bruid was.

Zeg haar: ze kan naar 't klooster,
ze kan een andere man nemen,
ze kan haar kleren zwart verven.

Op mij wachten moet zij niet meer,
want ik kom nimmer terug.

Men heeft mij opnieuw laten trouwen
hier in het Armeense land
met de dochter van een heks.

Die behekst de sterren
en het hele uitspansel.

Ze behekst de vogels:
de vogels vliegen niet meer.

Ze behekst de rivieren:
de rivieren stromen niet meer.

Ze behekst de zee:
de zee golft niet meer.

Ze behekst de schepen:
de schepen varen niet meer.

Ze behekst mij:
ik keer niet meer naar huis.

[Grieks]

Μαῦρα μου χελιδόνια ἀπ᾽ τὴν ἐρημο,
κι ἅσπρα μου περιστέρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς,
αὐτοῦ ψηλὰ ποὺ πᾶτε κατ᾽ τὸν τόπο μου,
μηλιά ᾽χω στὴν αὐλή μου καὶ κονέψετε,
καὶ πῆτε τῆς καλῆς μου, τῆς γυναίκας μου:
θέλει καλόγρια ἀς γίνη, θέλει ἀς παντρευτῆ,
θέλει τὰ ῥοῦχα ἀς βάψη, μαῦρα νὰ ντυθῆ,
νὰ μή με παντυχαίνη, μή με καρτερῆ.
Τὶ ἐμένα μὲ παντρέψαν δῶ στὴν Ἀρμενιά,
καὶ πῆρα Ἀρμενοπούλα, μάγισσας παιδί,
ὁποὺ μαγεύει τ᾽ ἀστρη καὶ τὸν οὐρανό,

μαγεύει τὰ πουλάκια καὶ δὲν ἀπετοῦν,
μαγεύει τὰ ποτάμια καὶ δὲν τρέχουνε,
τὴ θάλασσα μαγεύει καὶ δὲν κυματεῖ,
μαγεύει τὰ καράβια καὶ δὲν ἀρμενοῦν,
μαγεύει με κι ἐμένα καὶ δὲν ἔρχομαι.
Ὁντας κινάω γιὰ νά ᾽ρθω, χιόνια καὶ βροχές,
κι ὄντας γυρίζω πίσω, ἡλιος ξαστεριά.
Σελώνω τ᾽ ἀλογό μου, ξεσελώνεται,
ζώνομαι τὸ σπαθί μου καὶ ξεζώνεται,
πιάνω γραφὴ νὰ γράψω καὶ ξεγράφεται.

Ik ben nog niet op weg
of sneeuw en regen vallen,
doch draai ik me om
dan stralen zon of sterrenhemel.

Ik zadel mijn paard:
het werpt het zadel af.

Ik steek mijn zwaard in mijn gordel:
het springt terug.

Ik schrijf een brief:
de letters verdwijnen.

Meisje in de onderwereld

Wat hebben de bergen het goed,
wat zijn de vlakten gelukkig,
dat zij Charon niet hoeven te verwachten,
dat zij niet met Charon hoeven te rekenen,
maar met de schapen in de zomer
en in de winter met de sneeuw.

Drie dappere mannen wilden weg uit de onderwereld.
De ene in de lente,
de tweede in de zomer,
de derde in de herfst wanneer er druiven zijn.

Een meisje vroeg hen,
de handen geheven:
‘Neem mij mee, lieve jongens,
naar de wereld boven.’

‘Dat kan niet, knap kind,
dat kan niet, meisje.
Je kleren ritselen, je haren blinken,
je schoenen met kurken zolen
zullen maken dat Charon ons hoort.’

‘Maar ik kan mijn kleren uitdoen,
mijn haren opbinden
en deze schoenen in het vuur gooien.
Dappere mannen, neem mij mee op jullie tocht
naar de wereld boven,
zodat ik kan zien
hoe mijn moeder om me treurt.’

‘Meisje, jouw moeder is in
het steegje aan het kletsen.’

‘Zodat ik kan zien hoe mijn vader
om me treurt.’

‘Meisje, jouw vader is in
de kroeg aan het drinken.’

‘Zodat ik kan zien hoe mijn broers
om me treuren.’

‘Meisje, jouw broers zijn aan
het discus werpen.’

‘Zodat ik kan zien hoe mijn neven
om me treuren.’

‘Meisje, jouw neven sluiten juist
bij het dansen aan.’

[Grieks]

Καλὰ τό ’χουνε τὰ βουνά, καλόμοιρ’ εἰν’ οἱ κάμποι,
ποὺ Χάρο δὲν παντέχουνε, Χάρο δὲν καρτερσοῦνε,
τὸ καλοκαίρι πρόβατα καὶ τὸ χειμώνα χιόνια.

Τρεῖς ἀντρειωμένοι βούλονται νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν Ἅδη.
Ὁ ἕνας νὰ βγῇ τὴν ἀνοιξη, κι ὁ ἄλλος τὸ καλοκαίρι,
κι ὁ τρίτος τὸ χινόπωρο, ὁποὺ εἶναι τὰ σταφύλια.
Μιὰ κόρη τοὺς παρακαλεῖ, τὰ χέρια σταυρωμένα·
‘Γιὰ πᾶρτε με, λεβέντες μου, γιὰ τὸν ἀπάνσυ κόσμο.’
‘Δὲν ἠμποροῦμε, λυγερή, δὲν ἠμποροῦμε, κόρη.
Βροντομαχοῦν τὰ ροῦχα σου κι ἀστράφτουν τὰ μαλλιά σου,
χτυπάει τὸ φελλοκάλιγο καὶ μᾶς ἀκούει ὁ Χάρος.’
‘Μὰ γὼ τὰ ροῦχα βγάνω τα καὶ δένω τὰ μαλλιά μου,
κι αὐτὸ τὸ φελλοκάλιγο μὲς στὴ φωτιὰ τὸ ρίχνω.
Πᾶρτε με, ἀντρειωμένοι μου, νὰ βγῶ στὸν πάνω κόσμο,
νὰ πάω νὰ ἰδῶ τὴ μάνα μου πῶς χλίβεται γιὰ μένα.’
‘Κόρη μου, ἐσένα ἡ μάνα σου στὴ ρούγα κουβεντιάζει.’
‘Νὰ ἰδῶ καὶ τὸν πατέρα μου πῶς χλίβεται γιὰ μένα.’
‘Κόρη μου, κι ὁ πατέρας σου στὸ καπελιὸ εἶν’ καὶ πίνει.’
‘Νὰ πάω νὰ ἰδῶ τ’ ἀδέρφια μου πῶς χλίβονται γιὰ μένα.’
‘Κόρη μου, ἐσέν’ τ’ ἀδέρφια σου ρίχτουνε τὸ λιθάρι.’

‘Νὰ ἰδῶ καὶ τὰ ξαδέρφια μου πῶς χλίβονται γιὰ μένα.’
‘Κόρη μου, τὰ ξαδέρφια σου μὲς στὸ χορὸ χορεύουν.’

Charon gaat voorbij

Waarom zijn de bergen zwart
en blijven in de nevels?
Ze zijn toch niet in gevecht met de wind?
Ze worden toch niet geteisterd door de regen?

Ze zijn niet in gevecht met de wind,
Ze worden niet geteisterd door de regen.
Maar Charon gaat voorbij met de doden.
Hij drijft de jongeren voor zich uit,
sleept de ouderen achter zich aan,
heeft de tere kinderen in zijn zadel op een rij.

De ouderen vragen, de jongeren knielen,
de kleine kinderen heffen de handen:
‘Charon, ga door een dorp,
hou halt bij een koele bron,
dan kunnen de ouderen water drinken,
de jongeren discus werpen
en de kleine kinderen bloemen plukken.’

‘Zou ik door een dorp gaan,
of langs een koele bron,
dan zouden de moeders die
om water komen hun kinderen herkennen,
echtgenoten elkaar en
het scheiden zou te moeilijk gaan.’

[Grieks]

Γιατὶ εἶναι μαῦρα τὰ βουνὰ καὶ στέκουν βουρκωμένα;
μὴν ἀνεμος τὰ πολεμᾶ, μήνα βροχὴ τὰ δέρνει;
Κι οὐδ ἀνεμος τὰ πολεμᾶ κι οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει,
μόνε διαβαίνει ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμένους.
Σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπὸ μπροστά, τοὺς γέροντες κατόπι,
τὰ τρυφερὰ παιδόπουλα στὴ σέλα ἀραδιασμένα.
Παρακαλοῦν οἱ γέροντες, κι οἱ νέοι γονατίζουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα τὰ χέρια σταυρωμένα·
‘Χάρε μου, διάβ’ ἀπὸ χωριό, κάτσε σὲ κρύα βρύση,
νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερό, κι οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα λουλούδια νὰ μαζώξουν.’
‘Ἀνὶ διαβῶν ἀπὸ χωριό, ἀν ἀπὸ κρύα βρύση,
ἔρχονται οἱ μάνες γιὰ νερό, γνωρίζουν τὰ παιδιά τους,
γνωρίζονται τ’ ἀντρόγενα καὶ χωρισμὸ δὲν ἔχουν.’

[De Tweede Ronde 1985, nummer 2]

Voorwoord

Dit Zomernummer 1985, de twintigste aflevering van De Tweede Ronde, is de bekroning van een lustrum en daarom extra rijk gevuld.

In *Nederlands proza* drie verhalen, van Peter Burger (het vijfde in een half lustrum), Maarten 't Hart en L.H. Wiener. In *Nederlandse poëzie* vele dichters die in ons blad begonnen zijn, zoals Judith Elfferich, Hagenaars, Hombergen, Kuipers, Renée van Riessen en Rosen; naast hen in dit nummer werk van o.m. Eva Gerlach, Leeflang, Voeten, Vroman en Warren. We verwelkomen, met een Weense cyclus, de Vlaamse debutant Erik Spinoy.

Evenals vorig jaar zomer is dit nummer niet-thematisch: niet (wat betreft de vertalingen) gericht op één speciale literatuur, en al zijn de verhalen in *Vertaald proza* (van Arnoni, Margaret Atwood, Gina Berriault en Malamud) alle uit het Engels vertaald, in *Vertaalde poëzie* is werk opgenomen uit vijf taalgebieden, Engels (Auden en Craig Raine), Italiaans (Dante, Pasolini, Pavese), Pools (Mickiewicz), Russisch (Ajgi, Brodski, Jesenin, Mandelstam) en Spaans (Lorca).

In Anthologie veertien gedichten van Willem Focquenbroch, en bij wijze van introductie W.F. Hermans' inleiding bij zijn Focquenbroch-bloemlezing uit 1946.

In *Essay* Bruno Bettelheim (over Portnoy) en Johan Polak (over Piet Paaltjens). Paaltjens, wiens honderdvijftigste geboortedag dit jaar te herdenken valt, wordt in *Light Verse* gehuldigd met bijdragen van Drs. P, Kees Stip en Driek van Wissen, en met drie nieuwe Engelse vertalingen van Jacob Lowland. Daarnaast, zoals steeds, een dichterlijk vierluik en de strip van Charlotte Mutsaers; een lied van Boerstoel; voor het eerst bijdragen van Hans Dorrestijn en Frits Jans; een literair cryptogram van Drs. P en, in vertaling, Brassens en Marot.

In *Tekeningen*, tenslotte, acht satirische prenten van Peter van Straaten, geïnspireerd op het literaire bestaan.

Met ingang van dit nummer is de redactie uitgebreid met Vic van de Reijt en Nico Slothouwer, die samen met Anton de Goede ook het redactiesecretariaat blijft behartigen.

Redactie

Nederlands proza

Slaapziekte
Peter Burger

Het vliegveld van Abidjan leek op ieder ander vliegveld. Een synthetische meisjesstem weergalmde door de ontvangsthal, er hingen bordjes ‘Change’ en ‘Taxi’, zakenlui haastten zich naar de uitgang. Aan de horizon stond een palissade van wolkenkrabbers tegen de waterig blauwe hemel. Jeune Afrique. Vanuit het vliegtuig had ik een goedkeurende blik kunnen werpen op de verwachte blauwe zee, de lagune en de ivoorwitte stranden, ongetwijfeld afgezet met op die hoogte onzichtbare rijen cocospalmen.

Niets sprak voorlopig mijn beeld tegen van het donkere continent, dat voornamelijk gebaseerd was op *Kuifje in Afrika* en op boeken van mijn vader: *Kampvuren langs den evenaar* en *Wij aten bij menseneters*, ondanks recentere lectuur en gesprekken met Afrika-gangers. Het was warm, maar door de enorme ventilatoren op een niet onaangename manier. Alles klopte, stelde ik tevreden vast. Behalve de stewardess met ontkroesd haar had nog niets me kunnen verrassen.

Een kleine man met grijze haren die als paardebloempluizen op zijn hoofd stonden kwam met uitgestrekte handen op me af. Onder zijn linkerarm klemde hij een *Figaro.*

‘Dr. Duroc, I presume?’

Ik had meteen spijt van mijn grapje. Mijn gastheer keek verbijsterd en maakte toen een geluid alsof hij stikte. Later ontdekte ik dat dat zijn manier van lachen was.

Buiten de ontvangsthal was het of ik de Victoria Regina-kas van de Hortus instapte. Met een hand op mijn rug leidde Duroc me over het zwetende asfalt van de uitgestrekte parkeerplaats naar een Citroën Snoek, onderwijl onstuitbaar pratend over Stanley en diens tochten, die de slaapziekte over half Afrika verspreidden. De walm van cognac hing bijna zichtbaar, als de tekstballon van een stripfiguur, voor zijn mond.

Duroc reed me rond door Abidjan. Stoplichten en palmen, krotten en kantoren. Een groep dwangarbeiders met kettingen tussen hun enkels. Vrouwen in bonte jurken en hoofddoeken die op straat in grote groene bladeren verpakt voedsel verkopen. Bedelaars. Sigarettenverkopers op een matje naast hun doos met koopwaar. Het

tientallen verdiepingen hoge Hôtel d'Ivoire, een ivoren toren voor westerlingen en verwesterde Afrikanen, zelfs voorzien van een ijsbaan, waarschijnlijk de enige op deze breedtegraad. In de buurt van de volksmarkt de stank van bedorven fruit en een scherpe pislucht doordat iedereen overal tegenaan watert. En, onverwacht, overal muziek van Bob Marley, hier ook na zijn dood nog immens populair.

De weg naar de kliniek van de Wereld Gezondheidsorganisatie in Mankouma is slechts voor de helft geasfalteerd. Duroc bleef doorpraten. Dat de carrosserie van de wagen volkomen verroest was, maar het chassis nog perfect. Dat ik vooral het raampje niet moest openen omdat het dan binnen nog warmer zou worden. Na Soukoué reden we over de ongeasfalteerde weg de brousse in, een mengeling van plantages en restanten tropisch regenwoud. De wagen schokte als een drilboor in een rode stofwolk over het wegdek dat overal tot een wasbord is geërodeerd. Duroc boog zich naar me toe en schreeuwde: ‘Sacrées pistes! De drank verwoest mijn lever en de wegen hier mijn nieren.’

Borden ‘Projet trypanosomiase’ leidden ons naar de kliniek, een groepje witgekalkte gebouwtjes temidden van de koffie- en cacaoplantages even buiten Mankouma. Duroc liet me de privévertrekken zien, zijn kantoor, de animalerie vol ratten en muizen, het laboratorium waar ik bloedmonsters zou moeten testen op de aanwezigheid van antistoffen en van de parasiet zelf, en de eigenlijke kliniek.

Hier zag ik mijn eerste zieke. Een neger zat roerloos tegen een muurtje van rode aarde in de zon. Zijn hoofd wiebelde als een overrijpe vrucht heen en weer op zijn uitgeteerde hals.

‘Tweede stadium,’ legde Duroc uit, ‘een aflopende zaak. Als de parasieten alleen nog in de bloedbaan voorkomen is het met zo'n dertig dagen in de kliniek nog wel te genezen, maar het wordt vaak niet ontdekt, er zijn te weinig symptomen. De trypanosomen zitten in het centraal zenuwstelsel voordat de patiënt weet dat hij ziek is.’

Ik staarde gefascineerd naar de man die zich nu zijdelings als een krab richting schaduw bewoog.

‘Dan moet er een arsenicumverbinding aan te pas komen...’

‘Arsobal,’ zei ik, ik had mijn huiswerk goed gedaan. De zieke reageerde niet toen ik een stap naar voren deed. Misschien was hij al half in coma.

‘...die de membranen tussen de bloedbaan en het centraal zenuwstelsel kan passeren. Arsenicum. Dat alleen al is fataal in tien procent van de gevallen.’

De ogen van de man waren gesloten. Op horzels lijkende vliegen, grijs als de tijd en bruin als het zand in een zandloper, kropen over zijn lippen en liepen zijn mond in en uit.

Dit was geen leven.

Dit was geen dood.

Dit was eeuwig slapen.

Toen ik het aanbod kreeg om negen maanden onderzoek te gaan doen in Ivoorkust naar de slaapziekte en de vliegen die de eencellige veroorzaker ervan overbrengen greep ik het met beide handen aan. Dit bood me de gelegenheid voor een klein jaar te ontsnappen aan de verplichtingen van het sociëteitsleven, aan mijn studie en aan Machteld. No woman no cry.

Het bestaan op de sociëteit verveelde me: de eeuwige clubborrels waarop ik steeds dezelfde insipide praatjes en grapjes moest aanhoren (‘Ken jij het zoutgehalte van de Noordzee? Nee? Dan vraag ik het wel aan een andere kwal.’), de eindeloze inauguraties, en de jaarlijks terugkerende hoogtijdagen van Semper en Dame Blanche, waarop ik met Machteld moest verschijnen. De bierestafette. De kroegjool. Het invechten. Het zooien.

Ik benijdde mijn jaarclubgenoten. Het leven paste hen goed, ze droegen het als een maatkostuum. Ze leerden makkelijker en hadden rijkere ouders. Zij hoefden zich niet te laten onderhouden door een vriendin.

Mijn studie liep dood. Uit angst om af te studeren en revolutionaire veranderingen aan te moeten brengen in mijn leven bleef ik tentamens voor me uit schuiven, voorwendend dat de situatie op de arbeidsmarkt niet gunstig genoeg was. Lusteloos sneed ik pissebedden in stukjes voor een hoogleraar die een fijnere verdeling in de orde hoopte aan te brengen.

Vrienden hielden me voor dat ik na mijn studie vrij zou zijn. Niets begrepen ze ervan. Ik wilde helemaal niet vrij zijn. Niemand wil vrij zijn.

Machteld. Dingen waren voor haar wat ze leken te zijn en niet iets anders. Ze was zo doorzichtig als water en ook zo smakeloos. Regelmatig probeerde ik een einde te maken aan onze verhouding. Ik zei dan dat het afgelopen moest zijn. Dat het me nu al maanden

de strot uithing. Dat er nodig iets moest veranderen.

Ze geloofde me gewoon niet. Ze klopte met haar harde verpleegstershanden op mijn wang en zei: ‘Je maakt maar een grapje, jongetje. Je vergist je. Dit is toch niet echt wat je wilt?’

Misschien had ze gelijk. Het huis was van haar. Ik zou naar een studentenhuis moeten vertrekken. Dan verkoos ik boven dat kuddeleven deze symbiose, dit wederzijdse parasitisme, als van een koraalvisje en een zeeanemoon. Ik het visje, zij het holtedier.

Ivoorkust was een goed excuus om allerlei keuzes uit te stellen, zoals mijn studie wellicht een excuus was om buiten de maatschappij te blijven staan. Zoals uiteindelijk leven ook iets is watje doet bij gebrek aan beter, een negatieve keuze.

De dag voor het vertrek kocht ik op aandringen van Machteld de duurste zonnebril die ze bij V&D in voorraad hadden, een goudkleurig montuur met glazen die op het licht reageerden. Toen we naar de uitgang liepen zei Machteld gedecideerd: ‘Nu gaan we nog even een foto maken.’ Ze duwde me een van de fotocabines in, drukte me neer op het krukje en ging op mijn schoot zitten. Haar gewicht tegen mijn borstkas benam me de adem. Mijn ruggegraat werd tegen de achterwand van het hokje geperst.

‘Glimlachen,’ beval ze. Ik arrangeerde mijn gelaatstrekken in een aarzelende glimlach. Toen ik na de flits probeerde Machteld van me af te duwen volgde onverwacht een tweede flits. Machteld stond op en trok me de cabine uit.

Met een nagelschaartje uit haar handtasje knipte ze de foto's vaneen. Twee voor haar, twee voor mij. Ze zoende me op mijn wang en zei: ‘Als we elkaar over negen maanden terugzien kunnen we ze aan elkaar passen om te kijken of we de goede voorhebben. Net als in een mooie melodramatische spionagefilm.’

Ik bekeek mijn foto's. Beide werden gedomineerd door Machtelds zonnige gezicht. Mijn kin en de pioniersvegetatie daarop werden weggesneden door het onderkader, haar kin ging fortuinlijk genoeg schuil achter mijn donkere achterover geplakte haar, een gedeeltelijke zonsverduistering. De bovenste foto kon nog doorgaan voor het portret van een gelukkig stel, hoewel Machtelds uitdrukking iets te voldaan was en mijn afgeknepen glimlach te duidelijk geposeerd. De onderste foto onthulde de waarheid: zij keek nog even voldaan, maar op mijn gezicht stond het onvoltooide gebaar te lezen waarmee ik haar probeerde weg te duwen.

Ik borg de foto's in mijn portefeuille.

‘Kerel, het doet ons genoegen te horen dat je de onderontwikkelde gebieden wat mores gaat leren. Een prijzenswaardig initiatief, jezelf zo aan primitieve omstandigheden bloot te stellen. Lijkt mij ook donders interessant, maar om nu te zeggen: “Ja”, nee. We hopen je over een klein jaar weer terug te zien, als we dan tenminste nog niet in de taverne de dood gevonden hebben.’

Mijn jaarclub heet Tough Guise. Ik ben niet het populairste lid, maar een afscheidsborrel is voor ondernemingen als de mijne nu eenmaal mos. Bovendien is iedere aanleiding om bezopen te raken er een. Alcoholmisbruik is pandemisch in het corps, waar de studenten nog studentikoos zijn.

Kolm en Kloof, de praeses en de abactis, hielden een speech, ik sprak een dankwoord, de quaestor, Tempelier, overhandigde me een doos kraaltjes en spiegeltjes en een vliegemepper, nieuwe toespraken en toasts volgden. Twintigstemmig zongen we het ‘Gaudeamus igitur’, eindigend met een lang aangehouden, door de grote zaal weergalmend ‘Nehehehemini parcehetur’.

Een lampebol vol bier ging de kring rond. De laatste moest hem leegdrinken en natuurlijk was ik de laatste. Later vertrokken we voor een kroegentocht. Door met overleg in onverantwoordelijke hoeveelheden bier, wijn en gedestilleerd door elkaar te gebruiken was ik voor het avondeten al zo beschonken dat ik in de Marenpoort de twee trapjes aflazerde en tegen de wc-deur in slaap viel, alle onlust verdrongen en verdronken. Tegen sluitingstijd werd ik wakker in een verlaten kroeg. Op het rugpand van mijn colbert vond ik een vel papier: ‘Niet storen. Winterslaap’.

Machteld kleedde me geroutineerd uit, alsof ik een van haar patiënten was.

‘Zijn we een beetje aangeschoten? Jochie toch.’

Onmachtig op mijn rug liggend op het klamme beddegoed keek ik toe hoe ze haar kleren uittrok. Met ieder kledingstuk dat ze aflegde dijde haar figuur meer uit. Machteld had het postuur van een gepensioneerd gewichtheffer. Ze keerde me haar rug toe en toonde me de halfronden van haar billen. Misschien hoopte ze dat dat me opwond. Haar borsten waren van dezelfde substantie als de pudding die mijn vader altijd even op de schaal liet drillen om op te kunnen merken: ‘Hij leeft nog.’

Terwijl ze de vleeskleurige panties van haar dijen stroopte als het vel van leverworst zei ze: ‘Nu gaan we kroelen.’

Ze vlijde haar lauwe lichaam over me heen. Het weekdier tussen haar benen kroop over mijn onderbuik. Ik voelde me alsof ik onder een spanlaken lag.

Alle inspanning bleek ijdel.

‘Turgor ontbreekt,’ legde ik met dikke tong uit.

Machteld richtte zich op en wierp een blik op mijn wormvormig aanhangsel.

‘Slappe lul.’

Ze boog zich voorover en omsloot met haar mond als een zeeanemoon mijn oorschelp. Ik voelde een scherpe pijn in mijn oorlelletje. Machteld rolde zich van me af en viel in slaap. Ik bracht een vinger naar mijn oor en proefde toen ik hem in mijn mond stak de stroperige smaak van bloed.

Duroc zat achter zijn bureau en las uit de *Figaro,* wekelijks terugkerend ritueel, de theater- en filmagenda van Parijs voor, een zwaarmoedige en zinloze opsomming van toneelstukken, films, bioscopen en theaterzalen.

Ik zweeg en wuifde me koelte toe met een tijdschrift. Zelfs binnen was de hitte ondraaglijk. Ik drukte een glas vol ijsblokjes beurtelings tegen mijn voorhoofd en tegen mijn slapen. Duroc knikte me bemoedigend toe. Hij vouwde de krant op, schonk zich een whiskyglas half vol cognac en leunde naar voren, vingertoppen van beide handen tegen elkaar alsof hij ging bidden. Ik leunde achterover en zoog op een ijsblokje, in afwachting van een nieuwe monoloog.

‘Afrika is een vrouw, meneer. U mag dat banaal vinden en een cliché, ik zeg u dat het waar is. Afrika zuigt de energie op van een man. Het merg uit uw botten en het bloed uit uw aderen. Kent u dat gevoel: loom, zweterig, krachteloos? L'animal triste, monsieur. Dat is Afrika.’

Hij nam een slok cognac.

‘Ben ik onbescheiden als ik vraag of u een vriendin heeft?’

Ik toonde hem de foto's, enigszins gegeneerd, alsof het pornografische voorstellingen betrof. Hij bekeek ze zwijgend en gaf ze zonder iets te zeggen terug.

‘Ik heb er wat kapot zien gaan in mijn tijd. Mijn organen drijven gelukkig op sterk water, want alles rot weg in dit klimaat. Net als de kamelen en de baobabs kom ik nooit droog te staan.

Ik heb er wat hun ziel zien verliezen hier. De zwarten hebben er een verhaal over. De zwarten hebben overal verhalen over. Zij beweren dat uw ziel een klein mannetje is, onstoffelijk, maar verder hetzelfde als u. 's Nachts, als u slaapt, verlaat dat mannetje het lichaam door de mond. Hij kan de ziel van een ander ontmoeten. De twee vechten en een keert niet terug. Bent u zwak of ziek, voelt u zich leeg, hebt u een taboe geschonden, dan kan de ziel verdwijnen. Dat is ook wat er gebeurt met hen die aan slaapziekte lijden. Dat is waarom hun mond openhangt. Dan kan de ziel terug. C'est curieux, hein?'

Toen ik het kantoor verliet schudde Duroc me de hand.

'Onder ons, monsieur, ik ben blij dat u gekomen bent. In tijden niet zo'n goed gesprek gehad. Bonne nuit, monsieur.'

De kale twijgen van de baobab piepten en de worstvormige vruchten schommelden op en neer, een monsterlijke mobile. Baobabs zijn buitenaardse verschijningen, met hun grotesk gedraaide korte takken die op wortels lijken boven een enorme gezwollen flesvormige stam. Jonge exemplaren worden nooit gezien. De zwarten, die overal verhalen over hebben, zeggen dat de duivel de boom ooit voor straf op zijn kop heeft gezet, de takken onder de aarde en de wortels erboven. De duivelsboom.

Deze was zeker veertig meter hoog en meters breed. Ik zat op een klapstoeltje onder de grote apebroodboom bij de doorwaadbare plaats in de rivier en turfde de personen die passeerden op weg naar de cacaoplantages: hun geschatte leeftijd, geslacht, en het tijdstip waarop ze langskwamen. Door op dit soort specifieke plaatsen, zoals de galerijbossen langs de grote rivieren, waarin de tsetsevlieg zich bij voorkeur ophoudt, populatietellingen te doen zouden we hopelijk te weten komen welke bevolkingsgroep het grootste risico liep gestoken en geïnfecteerd te worden.

De zon scheen zo fel op het papier dat mijn ogen er van gingen tranen. (De zonnebril bleek zo kostbaar te zijn dat hij al in de eerste week van mijn verblijf was gestolen.) Boven mijn hoofd schreeuwden neushoornvogels. Naast me stond een vliegenval. Zweet drupte van de punt van mijn neus op mijn lijsten. Af en toe sloot ik mijn ogen voor de zon die via het papier in mijn ogen stak. Het hypnotische mozaïek van het zonlicht op het wateroppervlak maakte me slaperig. Mijn lichaam werd een wassen beeld waarvan langzaam de gelaatsuitdrukking wegsmelt, het gezicht van een man gezien

door een ruit waarover de regen stroomt.

Regen. Nu blootshoofds in een Hollandse stortbui te lopen. Of een bad te nemen in de rivier. Maar in het water loerden myriaden onzichtbare insluipertjes, uitvretertjes en onderkruipertjes op zorgeloze zwemmers.

Insecten zoemden in grauwe wolken om me heen. Ik trok alles met zes poten aan alsof ik al aan het ontbinden was. Heer van de vliegen. Een tsetsevlieg ter grootte van een vingernagel landde op mijn pols, vouwde zijn vleugeltjes over elkaar en bracht zijn steeksnuit in de aanslag. Glossina palpalis. Kleine anaesthesist. Ik pakte de vliegemepper en sloeg hem tot pulp. Mao had de oplossing: iedere Chinees een vliegemepper en dan maar slaan. Iedereen is verplicht tien vliegelijkjes in te leveren. Maar Mao had ook de mankracht; Ivoorkust heeft nog geen acht miljoen inwoners.

Een van de assistenten reed me over de rode laterietwegen naar een naamloos dorpje in de savanne, zo'n zestig kilometer van Mankouma, een groepje hutten met rieten daken, verborgen in een plooi van het landschap. De rit door het glooiende, meer open terrein was een verademing na de woudzone, waar de begroeiing het uitzicht benam. De zon was een gloeiend gat in de hemel waaruit gesmolten metaal over de wereld werd uitgegoten. Alle kleur was uit het landschap weggebrand tot een beperkt koloriet van oker en terracotta. Verspreide doornbomen en een enkele baobab braken de monotonie van de horizon.

Op sommige plaatsen was de brousse zwartgeblakerd, kaalgebrand door de bevolking om nieuwe akkertjes te kunnen beginnen. De grond wordt er bijzonder vruchtbaar door, maar al na een paar jaar moet het gebied uitgeput achtergelaten worden, overgegeven aan de erosie door zon en regen. Bovendien bestond er dit extreem droge jaar gevaar voor bosbrand.

Halfwilde varkentjes renden weg voor de wielen van de Landrover. De vrouwen stopten met katoen spinnen en gierst en yams stampen, en verdrongen zich bedelend om aspirine en penicilline rond de wagen.

Iemand ging de dorpschef halen. Een jongetje peuterde een kever uit een stuk rottend hout, pelde de dekschilden eraf en bood me glunderend het zachte lijf aan. Ik stalde in de tussentijd als een marktkoopman mijn instrumenten uit op een klaptafeltje.

De dorpschef verscheen, een grote man met een ijsmuts. Het doel

van ons bezoek werd uitgelegd. De chef keek sceptisch. Ik liet zien hoe onschuldig de ingreep was. Met een lancet prikte ik in mijn wijsvinger, ik ving een bloeddruppel op op een filtreerpapiertje en hing dat in de zon te drogen.

De chef schudde zijn hoofd, zei iets tegen de assistent en liep verontwaardigd weg. De vrouwen gingen terug naar hun vijzels, mortieren en spintollen.

‘Vorige week zijn hier ook artsen geweest,’ legde de assistent uit. ‘Hij is bang dat zijn bloed opraakt als dit vaak gebeurt.’

Nachtvlinders zwermden rond de suizelende gaslamp. Ik zat met Duroc op de veranda van zijn ambtswoning. Na een korte zonsondergang in fantastische kleuren was de nacht gevallen, even plotseling als de tropische regenbuien. De vogels in de mangoboom die zijn takken uitspreidde over de veranda zwegen, van een feestje verderop dreven de geur van gekruid voedsel en flarden reggaemuziek aan.

‘J'ai mon jour de cafard, auhourd'hui.’

Ik zweeg beleefd.

‘Alle blanken in Afrika drinken. Na een jaar slaat de tropische melancholie toe. Als u een jaar hier blijft zult u ook aan de drank raken. Sommigen gaan met een geweer de brousse in, maar u bent niet het type om te jagen. Ik heb Afrika boven en onder de evenaar gezien. Er is niets nieuws tussen de keerkringen. Ici il n'y a rien, monsieur, nothing, nichts. C'est vide comme la vie.

Ooit heb ik oog in oog gestaan met een leeuw. Het was in Mali, ik maakte 's nachts een wandeling in de woestijn, et le voilà: een leeuw. Wij zagen elkaar enige ogenblikken aan en toen vluchtte hij. Zelfs de wilde dieren lopen voor u weg. Al wilde u het slachtoffer worden van verscheurende dieren, dan nog zou het u moeite kosten.

Onder de evenaar draait het badwater de andere kant uit als het wegloopt. Mooie, nutteloze kennis, monsieur, net als de kennis die u vergaart. Nee, spreekt u mij niet tegen. U gelooft toch niet echt dat de mensen op grond van uw bevindingen die rivier zullen mijden?’

Het licht dat de gaslamp op de tafel wierp werd steeds gedempter door de groeiende koek van insecten die tegen het glas kleefde.

‘Vertel iemand in Europa dat hij van sigaretten of vet eten af moet blijven. Vertel die vlinders dat die lamp gevaarlijk is. Mensen veranderen zo moeilijk van gewoonte of ideeën. Eeuwenlang hadden

vliegen in de handboeken vier poten omdat Aristoteles dat ooit geschreven had. Kom, maak het uzelf toch niet moeilijk.'

'Maar u, u bent toch arts,' wierp ik tegen.

'Ik ben arts, maar ik ben geen Albert Schweitzer. U wilt weten waarom ik arts ben geworden? Mijn jeugd, meneer, was een schitterend gestoffeerde en verlichte gang in een hotel. Ik kon naar believen suites inlopen. Op iedere deur hing een bordje: concert-pianist - ik heb de Mondscheinsonate uit mijn hoofd kunnen spelen, en met gevoel, meneer! -, hoogleraar, geslaagd zakenman, ik koos voor "succesvol arts". Later ging ik me afvragen hoe de andere kamers zouden zijn en wat er buiten het hotel was. Het uitzicht viel tegen. De kamer was te klein. De deur klemde.

U en ik monsieur, wij zijn verloren, wij hebben de keuze gemaakt. Jawel, ook u. Een landgenoot van me heeft gezegd dat de mens zichzelf voortdurend moet kiezen. Ce n'est pas vrai. De kunst is niet te kiezen. Et cela, c'est bien impossible.'

Geslagen en gebrandmerkt door de zon en versuft door de milde narcose van het Ivoriaanse klimaat bracht ik de volgende maanden door. De werkelijkheid, of wat daar voor door moest gaan, kalfde steeds verder af door een stroom van melancholie en gevoelens van zinloosheid waarop ik me willoos mee liet drijven.

Ik sloopte de ene vlieg na de andere. Ik vernielde ze zoals een klein jongetje zijn speelgoed kapot maakt. Eerst de vleugeltjes eraf gebroken, dan heel voorzichtig met een pincet de kop losgetrokken, zodat de speekselklieren als dunne witte draadjes vrij komen te liggen. Die speekselklieren worden onder de microscoop onderzocht op trypanosomen. Ik prikte bloed, turfde de inlanders die de rivier overstaken en ving vliegen.

Het onderzoek vlotte niet. Meetresultaten waren onnauwkeurig, Duroc eiste meer gegevens, de bevolking werkte niet mee. Hier en daar werden onze vallen vernield door dorpsbewoners die niet begrepen dat we vaak de gevangen vliegen weer moesten loslaten. (Als we de vliegenpopulatie te ingrijpend veranderden zou elk verder onderzoek te zeer van de natuurlijke situatie afwijken.) Mijn gastheer ging voort met het houden van mistroostige monologen. Ieder weekeinde nodigde hij me uit voor de braspartijen van de blanke côterie in Abidjan. Ik weigerde beleefd. Een gevoel van onbeweeglijkheid nam bezit van me, de beweeglijkheid van iemand die tot zijn nek in het zand is begraven. Slaapzand.

De zuigende leegte in me werd steeds groter, ik naderde een mentale stupor zoals ik die zelfs in Leiden niet gekend had.

Zittend onder deze apebroodboom bij de rivier heb ik verlichting gevonden, zoals ooit Boeddha mediterend onder de boddhiboom het nirwana deelachtig werd, of beter: zoals Antoine Roquentin op het bankje bij zijn kastanje tot inzicht kwam.

Ik zat op het klapstoeltje met mijn lijsten, een halo van vliegen rond mijn gebrillantineerde haren. Boven mijn hoofd veroorzaakte de komst van een gier opschudding onder de neushoornvogels.

De vlieg wandelde tussen de walletjes van aders en middenhandsbeentjes over mijn hand als een soldaat over pas veroverd land. Hij wreef zich in zijn voorpootjes van genoegen. Het achterlijf was verschrompeld, de uiteinden van de vleugeltjes waren gerafeld, een oud en uitgehongerd exemplaar. Hij keek me afwachtend aan. De gedachte dat ik door een microscoop mijn gezicht duizendvoudig weerspiegeld zou kunnen zien in zijn facetogen maakte me duizelig.

Vermoeid bracht ik mijn hand omhoog, alsof ik de vlieg zegende. Zo dadelijk zou ik hem uit zijn ellendige parasitaire bestaan verlossen.

Een kleine eeuwigheid later keek ik op. Mijn hand en mijn oogleden waren eigenlijk te zwaar om op te tillen. Niets leek me aanlokkelijker dan slapen, wegzakken in een donzen vergetelheid, geen verplichtingen, geen keuzes. De vlieg wreef met zijn voorpootjes over zijn zuigsnuit, hij maakte zich gereed voor een kleine bloedtransfusie. Ik kan me nu laten steken. Matig geïnteresseerd zie ik het mondstuk in mijn huid verdwijnen. De vlieg tankt zich vol met mijn kostelijke bloed. Zijn achterlijfje zwelt langzaam op, de chitineringen en de vleugeltjes krijgen meer glans. Ik zie mijn hand van steeds grotere afstand, alsof hij niet meer aan mij toehoort.

De eerste dagen voel ik me opgelucht. Nu de parasieten rond mijn rode bloedlichaampjes krioelen doe ik op een vreemde manier onthecht mijn werk, met meer toewijding, hoewel met even weinig resultaat als voorheen. Ik dood geen vliegen meer, de tsetsevlieg is mijn totemdier geworden. Ik voel me weldadig loom, de uiteindelijke apathie kondigt zich aan. Misschien stel ik me aan en is het allemaal maar suggestie. Ik ben wel gestoken, het rode puntje op mijn handrug bevestigt het, maar de vlieg had geen parasieten bij zich, slechts twee op de duizend vliegen zijn geïnfecteerd, de loomheid die ik voel is geen andere dan de versuffing van mijn eerste maan-

den hier.

Maar dan stel ik me voor hoe na een paar maanden, of na verloop van jaren, de trypanosomen doordringen in mijn ruggemerg en mijn hersenschors. Of iemand besmet is kan nauwelijks met zekerheid worden vastgesteld, en zodra het duidelijk is, is het meestal te laat. Ik kan de ziekte mee naar huis nemen en er niets van merken, gewoon onopvallend verder leven, afstuderen, een baan zoeken, mezelf weg laten zakken in het drijfzand van de tijd - om dan plotseling overvallen te worden door de grote slaap. Machteld en mijn vrienden die het leven zo goed aankunnen zijn ook besmet. Pratend in hun slaap leven ze verder tot ze dood gaan. Iedereen draagt de kiemen in zich, niemand zal gespaard blijven.

Duroc weigert me te geloven als ik hem in een overmoedige dronken bui vertel dat ik geïnfecteerd ben. Hij denkt dat ik last heb van tropenkolder en schenkt me nog een bel cognac in. Hij zou mijn bloed moeten testen en de ambassade of de universiteit in moeten lichten, maar hij houdt me liever hier. Hij heeft het over een uitbreiding van het onderzoek. Kan ik niet ook bloedmonsters nemen bij varkens en geiten om te kijken of die geen reservoir van trypanosomen in stand houden? Hij twijfelt aan de representativiteit van mijn steekproeven. Hij benadrukt het belang van continuïteit in het onderzoek.

Uiteindelijk houd ik me alleen nog in naam bezig met de wetenschap. Ik zit tegen mijn apebroodboom geleund, ingeklemd tussen twee wortels, gedachteloos aan de peul van een kapokboom te peuteren. Als in een droom zie ik de mensen passeren, 's ochtends heen, 's avonds terug, mannen in shorts onderweg naar de plantage en halfnaakte vrouwen die alles op hun hoofd vervoeren, waterkruiken, wasgoed, rieten manden met vruchten, kapmessen. De eb en vloed van mensen, en de rivier die eeuwig doorstroomt naar de zee, zo gaat het leven aan me voorbij.

Een Landrover komt in een rode stofwolk het pad af. Ik fantaseer over de zieke Livingstone, wachtend op zijn Stanley. Laat Stanley wegblijven. Moet ik als een oude olifant het oerwoud intrekken om met rust gelaten te worden? Als het stof weer is gaan liggen klimt er een met fototoestellen en accessoires behangen blanke uit de Landrover. Hij loopt op me af en zegt: ‘Hi.’ Ik verroer me niet. Gehurkt stelt hij zijn camera scherp op mijn verbrande neus.

‘Say cheese, man.’

(‘...’).

‘Say anything. Millions of people will see your picture.’

Klik.

‘Poor devil.’

Klik.

In Nederland slaat Machteld een tijdschift open. ‘Slachtoffer van slaapziekte.’ Als ze heel goed kijkt ziet ze misschien ook het strookje plastic in mijn linkerhand. Twee pasfoto's, tot onherkenbaarheid uitgebeten door het zweet van maanden, een Rohrschachtest in chemisch geel, rood en blauw, een tot afzonderlijke betekenisloze stippen uitvergroot stukje tv-beeld.

Natuurlijk is het zo niet gegaan. Natuurlijk heb ik de vlieg verpletterd onder mijn gestrekte hand. Toch zou het kunnen. Als ik het zou willen, zou het kunnen gebeuren.

De vogelbezorging
Maarten 't Hart

De eerste nachtvorst was al langs geweest. De kastanjebladeren kleurden als oud goud. Maar Lodewijk zag het niet; hij liep met gebogen hoofd. Zijn rechterhand droeg hij voor zich uit als een ontplofbaar voorwerp. Over zijn vingers was een servet gedrapeerd. Met een tuinschopje liep ik achter hem aan. Zo gingen wij tussen de klinieken van de inrichting door. We schuifelden langs de goed onderhouden perken, langs de zonnewijzer, langs de vijvers. Onder een treurwilg stopte hij. Omzichtig legde hij het servet op het gras neer. Toen haalde hij zijn hand eronder vandaan.

‘Geef mij dat schopje eens,’ zei hij.

Zorgvuldig stak hij een graszode van tien bij twintig centimeter uit het gazon. Hij groef een poosje. Er ontstond een putje van twintig centimeter diep dat hij rechthoekig afwerkte. Vlak voordat hij klaar was, ving hij een engerling die hij verderop tussen de Reigersbek zette.

‘Zo, nou is het jouw beurt,’ zei hij.

Voorzichtig verwijderde ik het servet. Op het gras stond een glanzend lichtbruin gevernist doodkistje. Met twee handen plaatste ik het kistje in de put. Toen gingen we samen rechtop staan. Een zenuwtrek liep van zijn ooghoek naar zijn neusbrug. Vlak onder zijn montuur verschenen twee druppels. Het leek of zijn bril huilde. Hij gaf me het schopje.

‘Alsjeblieft, doe jij het maar,’ zei hij, ‘ik kan het niet.’

Spoedig was het kistje verdwenen. Als een legpuzzelstukje werd de graszode teruggelegd. Niets wees erop dat daar, om half acht 's morgens, een kleine teraardebestelling had plaatsgevonden.

Twee dagen daarvoor had hij gezegd: ‘Loop eens mee naar de medicijnkamer.’

Op een brancard lag een bobbelig voorwerp dat overdekt was met een witte handdoek.

‘Til maar op,’ zei hij. Ik nam de doek weg. Er lag een dode zanglijster.

‘Vanmorgen gevonden,’ zei hij.

‘O,’ zei ik, zonder iets te laten blijken van verbazing.

‘Jouw vader was toch doodgraver?’ vroeg hij.

‘Grafmaker,’ zei ik.

‘Da's hetzelfde,’ zei hij, ‘dus dan heb jij vast wel een werktekening van een doodkist.’

‘Nee,’ zei ik, ‘nee, mijn vader was geen kistenmaker.’

‘Wat jammer,’ zei hij, zijn wenkbrauwen optrekkend, ‘wat ontzettend jammer.’

‘Wat wil je dan weten?’ vroeg ik.

‘De verhoudingen van een doodkist. Ik wil er zo graag een timmeren voor dat dode vogeltje.’

‘Moet dat zo nodig in een echt doodkistje begraven worden?’ vroeg ik, ‘t kan toch ook wel in een sigarenkistje?’

‘Waarom mag zo'n vogel niet in een echte doodkist, en wij wel? Waarom bekommert niemand zich om de dode vogels. Alleen al hier op het terrein vind je er zo veel, en niemand bekommert zich erom, ze laten ze maar liggen, en dan komen er honden of katten, en naderhand vind je dan veren, een stukje kop, twee pootjes... je vindt haast elke dag resten, verschrikkelijk. En we moeten op de therapie toch timmeren, dus waarom dan geen doodkistjes voor vogels.’

‘Ja, ja, goed, maar... maar...’ zei ik.

Zijn pupillen werden klein. Werkte ik hem tegen, dan zou hij zich wreken. Dan zou hij de patiënten tegen mij opzetten.

‘Heus,’ zei hij, ‘niemand bezorgt de dode vogels, ik heb dat vroeger al gemerkt toen ik zelf thuis nog vogels hield, totdat 't niet meer mocht van m'n vrouw. Ach, jij hebt een heel wat beter wijffie dan ik, ik denk dat jij best vogels van haar mag houden, moet je doen, moet je echt doen, en neem dan dwergkwartels, die zijn zo leuk. De jongen ervan kunnen dadelijk lopen als ze uit het ei komen en ze zijn dan nog zo klein dat ze zo door het gaas heen gaan. Ja, jammer dat ik ze niet meer houden mocht, ik weet niet waarom zij... nou ja, als ik eerst de maten van een doodkist maar had.’

‘Jammer dat je de kist van Gerbrand niet hebt opgemeten,’ zei ik.

‘Ja, stom,’ zei hij, ‘ik begroef de vogels toen nog in doosjes of busjes, ik was toen nog niet op het idee gekomen dat we best kistjes voor ze kunnen timmeren op de therapie.’

‘Ik weet nog wel een andere manier om erachter te komen,’ zei ik, ‘op de begraafplaats waar mijn vader werkte stond altijd een reserve-doodkist. Aan z'n opvolger zou ik kunnen vragen of ik die mag opmeten.’

Acht dagen was ik als verpleger in dienst toen ik voor het eerst met Lodewijk in contact kwam. Mijn werk beviel mij goed. Alleen met één jongen van mijn groep had ik moeite. Hij was ongeveer veertig jaar, maar gedroeg zich als een kleuter. Als hij uit de therapie kwam, vloog hij mij om de nek. Net als veel anderen uit zijn groep wilde hij steeds geknuffeld worden. Dat deerde mij niet. Dat wil zeggen: bij die anderen deerde mij dat niet. Maar Leo hijgde bij mijn oor, zijn adem was vochtig warm.

Al de eerste dag dat ik er werkte, was mij opgevallen dat twee patiënten met een half oor rondliepen. Toen meende ik nog dat dat soms bij zwakzinnigheid hoorde. De derde dag vertelde een arts mij dat Leo die twee oren had afgebeten. Diezelfde Leo waarschuwde mij een paar dagen later.

‘Boede Ni Bo is geval.’

Ik rende naar de gang. Uit een andere zaal kwam een wat oudere man aanrennen. ‘Nico Bol,’ zei hij, ‘hoe kan dat nou? Die jongen is toch niet epileptisch?’ Hij legde hem op zijn zij, maakte zijn strop los. Uit de mond van Nico kwamen enkele druppels bloed.

Leo stond ondertussen toe te kijken, deed een stap in de richting van de oudere man. Die week uit, zette zijn bril recht en trok zijn haar over zijn oren. De dokter kwam, diende intraveneus valium toe en Nico kon worden weggedragen.

‘Dat was een status,’ zei de oudere man tegen mij, ‘had u dat al eerder gezien?’

‘Nee,’ zei ik.

‘Ja, u werkt hier ook nog maar pas,’ zei hij, ‘ik ben Lodewijk Hoornweg, ik werk hier al bijna dertig jaar.’

Weer kwam Leo naderbij. Weer zag ik dat curieuze gebaar. De rechterhand ging eerst naar de bril, vervolgens naar de haarlok. Dat gebaar zag ik de dagen daarna telkens als Leo dicht in de buurt van Lodewijk kwam.

Op een middag - alle patiënten van zijn en mijn zaal waren naar de therapie - zat ik alleen in de al donkerder wordende ruimte. Lodewijk kwam binnen, zei: ‘Ik dacht dat jij hier misschien nog wel een kop thee zou hebben.’

‘Ja, er is nog wel wat over,’ zei ik.

Hij ging zitten, ik zei: ‘Ik heb zo'n moeite met die Leo.’

Hij zette zijn bril recht, schikte zijn haar.

‘Waarom?’ vroeg hij.

‘Omdat hij twee oren heeft afgebeten.’

‘Ja,’ zei hij, ‘eerstdaags gaat jouw oor er ook aan als je niet oppast.’

‘Wat moet ik doen om dat te voorkomen? Hij loert op iedere gelegenheid om me te omhelzen. En dan hoor ik zijn adem bij mijn oor, ik krijg er kippevel van.’

‘Ja, 't is een doodgoeie jongen, jammer dat hij af en toe een stukje oor afbijt. Het is echt niet van vandaag of gisteren, vroeger, toen hij nog bij mij op zaal was, deed hij het ook al.’

‘Wat heb jij gedaan om het te voorkomen?’

Lodewijk zette zijn bril af. In het schemerduister zag ik zijn linkeroor meekomen.

‘Niets,’ zei hij. Hij legde zijn bril met het oor naast zijn theekopje.

‘Jongen toch,’ zei hij, ‘wat zie je wit.’

‘Ik schrik me dood,’ zei ik.

‘Ach,’ zei hij, ‘je went eraan, ik heb sindsdien een oorprothese, ik vind het niet zo erg meer, maar mijn vrouw, nee... die kan er maar niet aan wennen. Toen ik ermee thuiskwam, ik bedoel toen ik zonder thuiskwam, heeft ze toch opgespeeld. En daarna moesten m'n vogeltjes de deur uit, sinds dat oor gaat het niet zo goed meer tussen haar en mij, ze kan het maar niet zetten.’

‘Het is maar goed dat je een bril moet dragen,’ zei ik, ‘daar kan die oorprothese mooi aan bevestigd worden.’

‘Die bril is van vensterglas,’ zei hij.

Na die middag kwam hij vaak een kop thee drinken als zijn en mijn patiënten naar de therapie waren. Steeds vroeg hij: ‘En? Al je oren nog compleet?’

‘Gelukkig wel,’ zei ik.

‘Dat zal je huwelijk ten goede komen,’ zei hij, ‘je hebt het nog nooit zien gebeuren, hè?’

‘Nee, goddank niet.’

‘Zeg dat nou niet, het is zoiets ongelofelijks, kijk, 't gaat zo, hij komt vrolijk op je af, kijk zo...’

Lodewijk stond op en kwam met kleine danspasje op mij af.

‘...en dan omhelst hij je...’

Lodewijk omhelsde mij.

‘...en dan woelt hij met zijn grote handen door je haar, en je hoort z'n snelle ademhaling bij je oor, en je voelt dat hij aan je oorlelletje knabbelt, en opeens - god, wat deed dat pijn.’

Verschrikt duwde ik hem weg. Hij had ook aan mijn oorlelletje geknabbeld.

‘Nou, nou,’ zei hij, ‘je denkt toch niet dat ik jouw oor...’

‘Je was hard op weg,’ zei ik, ‘en trouwens: je weet: niets is zo besmettelijk als gekte.’

‘We zijn toch goede vrienden,’ zei hij, ‘ik zal bij jou heus geen oor afbijten, ik deed alleen maar voor... wij zijn toch makkers? Als ik doodga, kom je toch wel op mijn begrafenis?’

‘Natuurlijk,’ zei ik, ‘dat spreekt vanzelf.’

‘Goed,’ zei hij dankbaar, ‘dan beloof ik je dat ik ook op de jouwe kom.’

Op een donderdagmiddag kwam Lodewijk andermaal een kop thee drinken op mijn stille zaal. We keken uit over de natte daken van de klinieken. We luisterden naar de stemmen op de gang. Soms hoorden we een verre gil.

‘Ik ga thuis weg,’ zei Lodewijk.

‘Weg?’ vroeg ik, ‘waarom? Hoe dat zo? Heb je het dan zo slecht?’

‘Ach,’ zei hij, ‘nadat ik thuiskwam met dat oor, is het bergafwaarts gegaan, en nou kwam ik gisteravond thuis en ze was er niet.’

‘Nou, zeg,’ zei ik, ‘ze hoeft toch niet altijd met het avondeten klaar te zitten?’

‘Nee,’ zei hij, ‘dat hoeft ook niet. Daar ging het ook niet om. Maar ze was weg, rouwbeklag, ze kwam thuis, ze zei: “Zo netjes als Clazien daar opgebaard lag in 't rouwcentrum, zo keurig,” en ik vroeg: “Lag ze dan niet thuis opgebaard,” en ze zei: “Nee, nee, ze lag in zo'n zaaltje van een rouwcentrum, nou, keurig hoor, met zo'n prachtig zilvergrijs kleed over de kist heen, 't kon gewoon niet netter.” “Ja,” zei ik, “maar 't is toch armoe dat ze niet thuis was opgebaard, dat vind ik toch heel min van d'r man dat die haar daar...” “Waarom?” zei ze, “je zal maar met zo'n eng lijk onder één dak moeten slapen.” “O,” zei ik, “dus als ik doodga, laat jij me ook opbaren in zo'n rouwcentrum.” “Nou en of,” zei ze, “denk je dat ik met zo'n enge dode vent onder één dak wil slapen, nee hoor, geen sprake van, en 't is zo keurig netjes in zo'n rouwcentrum, echt keurig, met zo'n mooi zilvergrijs kleed over je kist en mooie Aronskelken.”

“Van plastic,” zei ik. “O, daar heb ik niet naar gekeken,” zei ze, “maar of ze nou van plastic zijn of echt, als jij dood gaat, laat ik je daar ook opbaren, dat weet ik wel, ik hoef dat enge gedoe niet thuis te hebben, afleggen, kisten en opbaren, nee, jij gaat subiet naar 't rouwcentrum.” “Daar protesteer ik tegen,” zei ik, “dat wil ik

volstrekt niet hebben, ik wil niet in een rouwcentrum, ik wil thuis opgebaard worden.” “Je bent dan toch dood,” zei ze, “dus dan heb je niks meer in te brengen, jij gaat één, twee, drie naar zo'n rouwcentrum.”’

Lodewijk zweeg even, zei toen: ‘Daarom wil ik van huis weg. D'r is hier op zaal nog één plaats vrij in 't bovenbed bij 't zijraam, daar ga ik slapen.’

En hij ging daar slapen. Aanvankelijk protesteerde de directie. Maar al spoedig zagen ze de voordelen. Een broeder die dag en nacht beschikbaar is en daar niet voor betaald hoeft te worden.

Na een paar jaar kreeg hij een eigen zolderkamertje. Het onderscheid tussen de patiënten en hem was toen al zo vaag geworden dat bezoekers hem altijd als een geesteszieke behandelden, iets dat hem steeds heel vrolijk stemde.

Toen ik hem de maten leverde van een doodkist, zei ik: ‘Maar zo'n vogelkistje hoeft toch niet dezelfde maten te hebben?’

‘Ik moet toch een uitgangspunt hebben,’ zei hij, ‘ik moet toch ergens beginnen?’

Hij timmerde zijn eerste doodkistje. Het was nog niet zo mooi afgewerkt. Maar het tweede, voor een kauw, oogde al beter. Later bedelde hij om ijzerwaren, handvaten, een plaatje voor bovenop de kist met ‘Rust zacht’ erop - zaken die niet leverbaar waren, zodat het behelpen bleef. Toch werden de kistjes steeds mooier. Het enige wat mij niet beviel was dat zijn activiteit zoveel weerklank opriep bij de patiënten. Zij wilden op de therapie ook vogelkistjes timmeren. Ze vonden op het terrein ook dode vogels. Onder zijn leiding begon de één na de ander aan een eigen ontwerp. Het verbaasde me om te zien hoe gretig ze zich daarop wierpen. En hoe blij ze waren als ze tijdens een wandeling weer een dode vogel aantroffen. Soms kwam het zelfs tot een woordenwisseling.

‘Ik zag dat musje 't eerst.’

‘Ja, maar ik pakte hem 't eerst op.’

‘Hij is voor mij, ik mag hem hebben, broeder, zeg dat ik hem mag hebben.’

‘Nee, geef hier, 't is mijn vogeltje, blijf af.’

‘Ik hoor dat ze op de therapie af en toe doodkistjes voor vogels timmeren,’ zei de directeur-geneesheer na twee maanden, ‘ik weet niet of ik daar nu zo blij mee ben. Hoe komt dat zo?’

‘Lodewijk is ermee begonnen,’ zei ik.

‘Goed, goed, voor hem gelden speciale regels... maar die anderen?’

‘Ze doen het veel liever dan boekbinden.’

‘Accoord, accoord, maar kunnen jullie het toch niet wat afremmen?’

‘Tot nu toe hebben we het oogluikend toegestaan, maar niet gestimuleerd. Maar ja, 't bevredigt kennelijk een behoefte, ze gaan er helemaal in op, het houdt ze veel meer bezig dan iets anders, het doet ze goed, ze fleuren op, het lijkt of het ze een doel geeft, iets zinvols om mee bezig te zijn.’

‘Nou ja, schadelijk lijkt het niet.’

‘Ze moeten toch ergens mee bezig zijn,’ zei ik, ‘je kunt ze moeilijk naar een show van André Hazes laten kijken, daar zijn ze te intelligent voor.’

Toch was ik blij dat ik in die tijd werd overgeplaatst naar de afdeling Korsakow-patiënten. De vogelbezorging nam zo'n hoge vlucht dat het mij enigszins benauwde. Haast elke ochtend werd in alle vroegte door de patiënten een stoet geformeerd om een kauw, mus of merel ter aarde te bestellen. Met betraande ogen stonden ze dan bedrukt achter degeen die het kistje vasthield. En als ze terugkwamen, waren ze opgetogen, net als gewone begrafenisgangers. Maar de Korsakow-patiënten waren al te ver heen. Zelfs voor het opbaren en kisten en begraven van dode vogels konden ze geen belangstelling meer opbrengen.

Op een namiddag kwam Lodewijk mij opzoeken op mijn nieuwe afdeling. ‘Ik heb gehoord,’ zei hij, ‘dat jullie hier binnenkort formica tafels krijgen omdat jullie houten tafels te vies worden met al die Korsakow-patiënten. Is dat waar?’

‘Ja,’ zei ik.

‘O,’ zei hij, ‘is er al een bestemming voor die oude tafels?’

‘Niet dat ik weet,’ zei ik.

‘Wat gaan jullie er dan mee doen?’

‘Ze gaan, denk ik, rechtstreeks de vuilniscontainer in.’

‘Wat? Zulke schitterende, lange, eikehouten tafels? Zijn jullie helemaal gek? Zulke mooie tafels! Schande, ze moeten jullie opsluiten in...’

‘Ik wil ze wel voor je wegzetten in het berghok,’ zei ik.

Een dag later arriveerden de nieuwe formica tafels.

‘Heren,’ zei ik tegen mijn patiënten, ‘vanmiddag worden deze tafels omgeruild voor andere tafels.’

Ze keken mij aan alsof ik niets gezegd had. Ik zei: ‘De oude tafels moeten naar het berghok. Wie helpt mij om ze erheen te brengen?’

Joop, een ex-hoogleraar, stond op, liep naar een tafel en vatte hem bij de poten.

‘Nee, nee,’ zei ik, ‘nu nog niet. Straks als de nieuwe tafels boven komen.’

Joop liet de tafel los, stond hulpeloos rond te kijken. Hij was al vergeten waar hij zoéven gezeten had. Ik moest hem terugbrengen naar zijn stoel.

‘En nu is het therapie-tijd,’ zei ik, ‘gaat u mee?’

Ze stonden allemaal op, ook Joop.

‘Nee, Joop, jij zou mij helpen, blijf jij maar zitten.’

Apathisch liet hij zich terugvallen in zijn stoel. De anderen volgden me. Bij de therapie aangekomen, opende ik de deur van de zaal. Een ex-chirurg vroeg: ‘Wat is dit?’

‘De therapie,’ zei ik.

‘Nooit van gehoord,’ zei hij.

Hij stapte de zaal binnen waar hij de vorige dag ook was geweest. Morgen zou hij andermaal vragen ‘wat is dat?’ en ik zou andermaal antwoorden ‘de therapie’ en hij zou weer zeggen ‘nooit van gehoord’.

Terug op de afdeling versleepte ik met Joop de tafels. Lodewijk kwam kijken, vroeg: ‘Dus deze hele afdeling wordt Korsakow?’

‘Dat staat in het beleidsplan,’ zei ik.

‘Dat het zo'n vaart loopt,’ zei hij.

‘Ja,’ zei ik, ‘ze zouden alle flinke drinkers moeten verplichten om hier een week te werken. Dan weten ze hoe hun voorland eruitziet.’

‘Helpt niet,’ zei Lodewijk, ‘geen alcoholist die van zichzelf gelooft dat hij een Korsakow-geval zal worden. Maar nou wat anders, kunnen die tafels misschien dadelijk naar de werkplaats gebracht worden?’

‘Wat wil je toch met die tafels?’

‘D'r is haast bij,’ zei hij.

‘Waarom?’

‘Kan ik niet uitleggen, dat zou te lang duren. Zij zit erachter.’

‘Zij? Wie zij?’

‘Mijn vrouw.’

We brachten de tafels naar zijn werkplaats. Overal stonden kleine doodkistjes in aanbouw.

Een week later kwam hij mij weer halen.

‘Kun je even helpen sjouwen?’ vroeg hij.

‘Ja,’ zei ik, ‘moet ik ook Joop meevragen?’

‘Nee, dat is niet nodig, laat die maar hier.’

‘Heren,’ zei ik, ‘ik ga even weg, ik ben zo terug.’

‘Kun je ze zomaar alleen laten?’ vroeg Lodewijk toen we buiten waren.

‘O, ja, er gebeurt helemaal niets, ze zitten dadelijk nog precies zo op hun stoelen als toen we weggingen.’

‘Maar toch niet alle Korsakow-patiënten zijn zo?’

‘Nee, in zaal negen zit flink pit, daar is het iedere keer donderen geblazen als ze onder de douche moeten, daar worden dan hele veldslagen geleverd. Vreemd hè, dat gekte doorgaans begint met afkeer van wassen en verschonen. En als ze dan ook niet meer onder een laken willen slapen, maar direct onder een deken, nou, dan weet je wel hoe laat het is.’

‘Ik slaap m'n hele leven al onder een deken,’ zei Lodewijk, ‘ik heb er in 't begin van m'n huwelijk keihard voor moeten vechten. Ze wou me per se onder een laken hebben. Maar dat heeft niks met gekte te maken.’

Onderweg kwamen we Cor tegen. Hij vroeg om kauwgum.

‘Waar heb je dat voor nodig?’ vroeg Lodewijk.

‘Heb ik nodig om op m'n spieren te plakken,’ zei hij, ‘want als ik het niet doe worden mijn benen in ijzeren pennen tot machine verheven door het onweer.’

We liepen verder.

‘Dat is nou zo'n schizofreen waarover je in de handboeken leest.’

‘Ja,’ zei hij, ‘maar 't is anders niet zo gek om schizofreen te zijn, je krijgt geen kanker, je krijgt geen hartinfarct, je blijft er kerngezond bij.’

De zon scheen in de werkplaats toen we binnen stapten. Op ongeverfde schragen stond een glanzend geverniste, schitterend afgewerkte eikehouten doodkist.

‘Waar heb je die nou vandaan?’ vroeg ik.

‘Uit de tafelbladen gemaakt,’ zei Lodewijk trots.

‘Waar heb je die voor nodig? Hebben jullie een dode ooievaar gevonden?’

‘Nee, nee, die heb ik alvast voor mezelf gemaakt. Je weet toch maar nooit. Voor je wat kunt zeggen, lig je toch nog in zo'n rouwcentrum. Weet je, ik ben zo bang dat als ik sterf ze me toch nog op de hielen blijft zitten door ook dood te gaan. Nee, ik ben d'r niks gerust op, ik ben blij dat ik die kist nou heb. Kan ze me tenminste niet in zo'n goedkoop vurehouten gevalletje laten stoppen.’

Liefkozend streek hij over het hout.

‘Waar moet hij heen?’ vroeg ik.

‘Naar mijn kamer,’ zei hij.

‘Kan hij daar dan nog bij?’

‘Natuurlijk,’ zei hij, ‘ruimte genoeg.’

Maar dat bleek niet het geval te zijn.

‘Hij kan er met geen mogelijkheid in,’ zei ik toen we met de kist voor zijn deur stonden.

‘Ja, natuurlijk wel,’ zei Lodewijk, ‘want m'n bed kan er nu uit.’

‘Waar moet je dan voortaan slapen?’ vroeg ik.

‘In m'n kist,’ zei hij.

Lyken blyven in wooning
L.H. Wiener

Aan de Keizersgracht te Amsterdam had mijn grootvader, tot 12 mei 1940, zijn praktijk.

Op 11 mei 1940 schreef hij voor mijn vader een recept waarop, onder andere, in klein kapitaal, te lezen staat waarin hij was gespecialiseerd:

> ED. WIENER ARTS VOOR HUIDZIEKTEN, BLAASZIEKTEN EN STRALENBEHANDELING KEIZERSGRACHT 394.

En dan de spreekuren en een telefoonnummer in vijf cijfers.

Dit recept heeft mijn vader niet afgegeven bij een apotheek, maar zijn leven lang in zijn portefeuille gehouden. De vouwranden zijn vervild en op meerdere plaatsen gescheurd. De inkt waarmee mijn grootvader het recept heeft geschreven is flets geworden, maar nog redelijk leesbaar. Het papiertje is inmiddels in mijn bezit en ook ik zal het bewaren.

Op 11 mei 1940 was mijn vader zesentwintig en geheel gezond. Hij had niets aan zijn huid, niets aan zijn blaas en hij hoefde evenmin met stralen te worden behandeld.

Het recept is dan ook geen gewoon recept.

Het geneesmiddel geen middel om een leven te rekken, maar integendeel, een middel om een leven te beëindigen: een vergif.

Ik heb mij weleens het moment trachten voor te stellen, te visualiseren, waarop een vader, van beroep arts, aan zijn zoon een recept overhandigt, zodat die zichzelf kan vergiftigen. Maar niets wezenlijks heb ik in mijn verbeelding kunnen waarnemen. Wel onderging ik een zonderling gevoel, dat zich niet laat beschrijven.

Op 12 mei 1940 werden mijn grootvader, mijn grootmoeder en een van hun twee zoons dood aangetroffen, liggend op bed. Ze hadden kort tevoren thee gedronken; het serviesgoed stond nog op tafel.

Mijn vader schijnt, van stonde af aan, het voornemen om met het

hele gezin het einde gelijktijdig te regelen, te hebben verworpen. Hij heeft nadien nog vierendertig jaar geleefd; of hij daaraan enig gelijk zou kunnen ontlenen valt door anderen niet te beoordelen, zeker is echter dat hij nooit één woord heeft gezegd dat betrekking had op het nu door mij genoemde voorval.

De gegevens heb ik van mijn moeder.

Het recept heb ik geërfd.

Aan de Keizersgracht 394 is tegenwoordig een kantoor gevestigd, zoals te lezen staat op een aanduiding aan de muur.

Ik ken een foto waarop mijn grootvader staat afgebeeld, voor de deur van zijn praktijk, staand op het bordes, zijn hoed in zijn hand, zijn regenjas over zijn arm. De onafscheidelijke wandelstok. Een voorname man. Naast hem op de muur een ovalen, emaille bordje, met in zwarte letters zijn naam en zijn beroep. De gaten en de houten pluggen zitten er nog steeds. Aan hun onderlinge afstand valt te zien dat het bordje ruitvormig of ovaal moet zijn geweest.

Het was ovaal.

Hoeveel van dit soort zwijgende gaten zitten er in de gevelstenen en muren van Amsterdam? Zij zijn als kogelgaten, ingeslagen na de dood. Amsterdam is er mee doorzeefd.

Er is nog een papier.

Het betreft een fotokopie uit een politiedossier, een dagrapport van 12 mei 1940. Het is mij eens toegezonden door een oom van mijn moeders kant, die inzage had in dit soort archieven. Hij was er bij toeval op gestuit, schreef hij, toen na het verstrijken van de verjaringstermijn deze kahiers moesten worden opgeruimd. Het was een dik boek, zoals aan de kopie nog is te zien. Door de boiling van het opengeslagen register zijn de letters aan het begin van de regels onscherp en opgerekt.

Op 12 mei 1940 meldt brigadier Muytjens op een krakkemikkige schrijfmachine in krakkemikkig Nederlands dat in de Cliostraat nummer 29' te Amsterdam de stoffelijke resten zijn aangetroffen van drie personen. Hij noemt ze met name en heeft alle initialen goed. Doodsoorzaak: zelfmoord. Het rapport eindigt met de zin: *lyken blyven in wooning.*

Vele jaren later wandel ik de Cliostraat te Amsterdam in.

Op een zondagmiddag, om half vier.

De Cliostraat is een zijstraat van de Beethovenstraat, heeft mijn moeder me verteld. Hij verbindt de Beethovenstraat met het Minervaplein.

Clio was één der Muzen; net als Euterpe.

Achter me in de Beethovenstraat is het verkeer druk doende. Een onafgebroken stroom automobielen, bromfietsen en trams veroorzaakt een gedruis waarvan het geluidsvolume geleidelijk afneemt naarmate ik mij verder in de Cliostraat begeef.

Ik kijk om mij heen.

Er is niemand te bekennen.

De straat ligt er uitgestorven bij.

Zo scherp mogelijk neem ik alles wat mij opvalt in me op, want ik kom hier nooit meer terug.

Het heeft kort tevoren geregend, op de trottoirs liggen nog enkele plassen.

Aan beide zijden van de straat staan automobielen geparkeerd, geen plek meer vrij. Op verscheidene plaatsen tegen bomen of lantaarnpalen zijn vier, vijf fietsen, op een kluit, op slot gezet. Tegen diefstal? Het doet me denken aan kuddedieren die veiligheid zoeken in hun aantal.

Slechts aan deze kant van de straat staan bomen; het ergert me dat ik niet kan uitmaken wat voor soort. Ik kan een eik herkennen, een kastanje, een den, een spar, een populier, een berk, een beuk, maar daarna word ik een stadsmens. Dat is niet goed. Ik houd mij voor dat het acacia's zijn; die huilen het mooist.

Niet alleen door de bomen maakt de straat een gespleten indruk, ook door de architektuur. De overzijde is opgetrokken uit strakke gevels, met op regelmatige afstanden boven elkaar geplaatste en uit het gebouw stekende, rechthoekige raamkonstrukties, die als glazen schachten tegen de muren staan. Dit soort gestyleerde erkers ontbreekt aan deze zijde van de straat.

Ik kijk naar de goot en de hemel.

In de goot ligt een natte krant, iets verder een geel kartonnetje voor chocomel. De hemel is nu bijna geheel opgeklaard. Heel hoog en zonder geluid een sportvliegtuigje. Een knappe man, in een zwart leren jek loopt voorbij. Een deur gaat open en een langharige, bruine cocker spaniel rent naar buiten, even later gevolgd door een langharige vrouw.

Dan, langzaam, laat ik mijn blik zwenken naar het grote trappor-

taal, recht tegenover me, het portiek met het nummer 29. Ik steek de straat over en blijf staan voor een granieten trap. Achttien treden, nauwelijks uitgesleten. Boven mijn hoofd hangt een verroeste, smeedijzeren lantaarn, bevestigd tussen de muren van het portaal. Traag, trede voor trede, ga ik naar boven, mijn hand glijdend over een zware, eikehouten leuning.

Het beslag op de deur van Cliostraat 29' is nog het oorspronkelijke; volgens mij. Een koperen deurknop, een koperen drukbelletje, rond de schroefjes en de randen groen uitgeslagen.

Van de naam op de deur kan je niet zeggen dat het de verkeerde is, hoogstens dat er, vele jaren geleden, een andere op stond.

De deur heeft zes ruitjes waarvan het glas, op een kleine rand na, ondoorzichtig is opgeschaafd. Als men zijn hoofd wat dichterbij brengt en langs de rand van een der ruitjes naar binnen loert ziet men een donkere hal. Tegen de muur een kinderfiets.

Er zitten in de panelen en stijlen van de deur nogal wat gaatjes van spijkertjes of punaises, waar ooit briefjes hebben gehangen. De klep van de brievenbus is schuin gesneden, vermoedelijk was dat heel vroeger heel modern.

De deur heeft een zware, koperen knop, die ijskoud aanvoelt als men hem aanraakt.

Het nummer op de deur is 29'.

Ik daal de trap weer af.

Opnieuw langzaam, want ik kom hier nooit meer terug.

Het licht in de straat lijkt scherper dan daarstraks.

Schuin aan de overkant zie ik een vrouw met een ruwharige dashond aan de lijn. Het dier, goed opgevoed, posteert zich netjes op de platgeregende aarde bij een der acacia's.

De Cliostraat is een vredige straat.

Het leven gaat er kalm zijn gang.

Het is een straat die men even aandoet als men er woont, of als men een ommetje maakt, of als men zijn hond uitlaat.

Verder gebeurt er niet veel.

Ik loop terug in de richting van de Beethovenstraat.

Het verkeersgedruis, eerst zacht en ver, gaat geleidelijk over in lawaai.

Nederlandse poëzie

Drie bedden*
Jan Boerstoel

1

tussen de dood van voor ik werd verwekt
en die hierna zal komen onverwacht
ontleen ik levenstekens aan de nacht
als iemand voor het donker niet vertrekt

2

novembernacht waarin de stilte praat
en praat van onontkoombaar herbeginnen
het ritselen van linnen tegen linnen
in deze nacht is het nog niet te laat

3

de morgen is nog jong en onvolkomen
schoorvoetend licht dat langs de kussens strijkt
maar dat voorlopig bij de vouwen wijkt
te kwetsbaar voor de kreukels van de dromen

* *Geschreven bij zeefdrukken van Ronald Sales*

Zicht
Judith Elfferich

De luxaflex van lezen:
een strepen muur
van waarachter ongezien
ik jou begluur.

Stelt de beide kanten
in tegenlicht,
brengt gevestigd kijken
uit evenwicht.

Die eerste blinde blikken
loens erlangs
blijken vaak de scherpste
naderhand.

Gesjochten ben ook ik nu
jij mij betrapt.
Twee visies die verschuiven:
geschifte stad.

Buren
Eva Gerlach

1

Hun omtrek achter glas vult mijn uitzicht,
hun gang door het huis mijn dag en nacht. Ik ben
in hen gevaren, van hun doen en laten
zeker als van adem: sprakeloos woon

ik als in mijn lijf in hun handelen.
Zij vouwen sterkte uit, zij leggen naden
open, zij martelen stof met het gewicht
van hun ijzers waarin ik zucht als stoom.

2

Hij heeft gras teruggeslagen om de boom
die vier seizoenen naakt in ons zicht stond,
een dag lang heeft hij aarde weggenomen.
Wij hebben toegekeken bij avond

hoe hij het in zijn armen hield, het on-
vervulde, dat geen wortels had gevormd;
hoe weinig het, uit zijn plantgat gekomen,
afstak tegen de losgewerkte grond.

3

Hoe fel haar licht ook doorbrandt, elke morgen
treft haar gebukt over haar magere grond,
haar schouderbladen van ontzetting rond.

Zij bindt de rozen aan en zorgt en zorgt
maar op elk blad zit een insekt verborgen
in namaak, opzet als toeval vermomd,
dat haar bij dag verwikkelt in zijn vorm;
bij nacht houdt het haar vleugels stijf omsponnen.

4

Hij wankelt onder ons. Wij zijn verzameld
om zijn vermoeienis, kijk hij staat op breken,
wie van ons eerst aanlegt, maakt geen verschil.

Maar vastberadener dan wij vergeven
ademt hij iedere maand de korte tijd
dat hij de heggeschaar boven zich tilt
en scherpe zonnen werpt tegen de ramen
in afwachting van zijn onzichtbaarheid.

5

Hun kinderen gekleed in dunst geluid.
Beven van lucht waarin zij zich vertonen
wikkelt zich om mijn hoofd lang voor zij uit
alle windrichtingen met stenen komen.

Vruchthuid openen zij, roepend Ik bloed!
O dat zij droog en zwart werden voorgoed
en dat hun ritselen kromp onder het stromen
van wind die hen zou hebben meegenomen.

6

Mijn tegenbeeld dat zwaar het tuinpad veegt,
zwaar bukt, zwaar tilt aan mos tussen de tegels,
richt zich overhaast op nu waarneembaar
van grote afstand leven haar beweegt.

Wereld rondom valt weg tegen het breken
van vliezen, het samentrekken in haar.
Alleen en stil als onder vangschot staat
zij wijdbeens vol tijd die verloren gaat.

Oude regen
Albert Hagenaars

In een koude zomer het moment
dat duurzaam wordt: zware druppels
op de bladeren van een diepe tuin

en hierin verstarrend tot verleden
het kind aan de nooit meer sluitende
deur naar wat vergeten moest.

Schrijvend, schuif ik later regen
over regen, bedrog over bedrog,
verwijder me naar waar het om ging:

het ongeziene richt zich langzaam op,
schemert in een documentair licht
tot in de eerste van zijn leugens.

Twee Caribische gedichten
J. Hombergen

Tintamarre

Hitte balt samen de laatste
stilte. Verblindend de namen,
die haar materie ontvallen.

De landwind rumoert als een
sterfdag, gehoor vindend slechts
bij vlieg, worm, dode schelp.

Maar de zee, de zee is nog altijd
die brede lach. Ik vertel
haar weer mijn mooiste zonden.

Caribe

Hij houdt van messen, vrouwen.
Zij van een weekend kamperen,
barbecuën. Ik bekijk de kustlijn,
handdoek, wapperend in de wind.

Hij graaft een gat in de grond,
zet het bier koud. Zij kruidt in-
middels de kippepoten. Slavenmuur,
kronkelend tegen de hellingen.

Hij snorkelt. Ik rol de golven.
Zij luistert: ‘Bedenk mijn voet,
ik ben de twee levens van het eiland.’
Zachte schaduw onder kustgeboomte.

Waver, mei
Frans Kuipers

Ouwelzon in de mist,
koude wind die ons uitfluit.

Woelwater dat niet spiegelt
de hanglellen van de hazelaar.

In het opgehitst riet, kaarsrecht
de reiger wiens spuuglok wappert.

De fuut ziet je al komen,
duikt weg
(vliegt nu
door een schimmenrijk
waar bewierde flessen, wrakhout, plastic
zakken kuren in hun eeuwig modderbad)

Onder de zonnegrijns
het stuifmeel is reisvaardig.

Boven het grasland: jakkeren en jagen
voor het kale jong met de opengesperde hongerstrot.

En liggengegaan langs de landweg
met een graspol als hoofdkussen
ziet men wat de aartsvader zag:

halmen die buigen voor hun danspartner de wind,
vogelstip in de verte, het eeuwigdurende blauwe
keizerrijk van de leegte.

Vier gedichten
Ed Leeflang

Strooien hoeden

Uit voorraad van mijn vader - modes en gros -
vijf rose hoeden in gevlochten stro.

Lint om de bol tot grijs verschoten.
De gratie van vijf ongedragen hoeden
bracht de grossier niet het vermoeden.

Eén past. Ik ben voor oorlog jong,
gezeten in een strandstoel, waarvan flanken
ook heupen zijn, ik zie een schip voor anker,
woon driehoog in mijn land dat ik bezong.

Prediker, mijn moeder, geef ik toe, is stof.
Haar ziel was niet verzadigd, ijdelheid
hield haar trapnaaimachine gaande; wat haar schoot
verdroeg of niet, wie nam de tijd

haar in die rieten stoel eerst te doorzien.
Haar ogen liggen in de schaduw van een rand.
Tentmaker vouwt zijn tent op, nog bij dag.
En onbeheerd blijft achter hem het zand.

Heft

De kris is bot, kan wie
een brief schreef haast niet zagen.
Een stijve man van ebbehout
kruist platte armen voor zijn navel.
Getakte handjes grijpen in zijn huid,
bedekken wel twee lege magen

Neemt zij dit heft in eigen hand,
zij voelt de neus, gegrifte ribbenborst,
het armenstel dat zich niet spreiden dorst.

Zij gaf het weg na nachten
achter niet gelukte dagen. Omsluit mij dan
en open daarna pas mijn brief.

Zijn scheve schedel luistert half.
Heeft hij de oren primitief,
vraagtekens zijn het aan zijn hoofd, mijn lief,
om nooit iets aan te vragen.

April

April hinkt op dertig gedachten,
niet alle even streng. Ach, hemels
is April nooit, wie ook de winter
in zijn graf legt, wie de nachtuil
maar ter sprake brengt.

Want April kan niet kiezen uit nachten,
niet uit de opperwinden,
de draai niet vinden,
uw beurt niet afwachten
en danst verscheurd om het kompas.

Ontzie April, til niet
aan alle zerken, vergeef
het warhoofd dat zichzelf niet was.
En laat de mezen uw
verstand niet merken.
Ook zij beginnen pas.

Locke

Je valt gerust bij hem in slaap.
Terzake. Locke verscheen - ik ben
een zoon - mij in de natte uiterwaarde.
Hij las het blad aan een verstokte linde
en had het maanlicht om zich heen.

Achter hem gloeide een stad. Is wanhoop
niet het veiligste systeem, nog voor
het is geleefd, gebruik je door de
dood gevoed verstand.

Hij wikkelde een brood uit wolken,
stille papiersoort, knikte jawel en at.

De haren droeg hij van mijn vader
en zijn gestreepte hemd, de regen.
Van aandoening dampte de aarde.
Zij spreekt de rede uittentreure tegen.

Zijn hoofd begon al aan ontbinding,
zijn benen slonken tot hun vegen.
Ik trachtte naar hem toe te waden,
de mist steeg hoger; hij verdween -
ik wist het - in zijn ondervinding.

De vreugde van de ouderdom
Renée van Riessen

Het geheugen is een schitterend huis,
de speelman zit bij het vuur met zijn luit.

In de keuken is het goed en warm,
moeder wiegt er een kind op haar arm

maar in de gang ziet ze spiegels staan,
in elke spiegel een andere naam,

in elke naam een ander gezicht.
Een naam is geen raam en de deur blijft dicht.

De speelman springt op in het donkere huis,
de moeder snelt voor haar woorden uit.

Het kind legt ze op de plavuizen neer,
ze huppelt verder, ze kent het niet meer.

Het dichtwezen
L.F. Rosen

Ze is een uit duizend listen opgetrokken wezen
dat men dient en niet kent, waarvan het wankel geduld
door ons, haar beplanting, op de proef wordt gesteld.

Onze trots is maar een veredeld soort liplezen
en haar kooi staat altijd open. ‘Gij zult of zult
niet’ is waarmee zij iedere nieuwkomer kwelt.

't Weinige licht dat brandt is niet voor ons bestemd.
't Enige baken is de kolder in ons hoofd.

(Wij likken van haar laarzen dus dat vaag gedicht
bij weinig licht. Voor wie zijn plaats dan nog niet kent
klinkt dit als scheikunde: Wie haar zijn ziel belooft
kent voorgoed van zichzelf het soortelijk gewicht.)

Twee gedichten
Nico Slothouwer[*]

Fijnstrijkerij Van Buiten

Fijnstrijkerij Van Buiten? Ik zocht emplooi,
ik zond mijn krachten uit en één kwam met een
overeenkomst terug die mijn ambitie ongezien tekende;
ik was bevangen door die baan, verkleedde mij,
het huis uit om erbij te horen! *Stijft u ook?*

Daar word ik achterhaald door andere krachten!
Zij bieden meer, ik kwaad, zij dringen aan, ze staan
de knoopjes van mijn hemd...! En ik verlies me in verdriet
om zoveel prachtige reclame, ik wil alléén, begin te slaan,
zodat ik zonder referenties aan uw gevel sta, maar o,
de feesten zijn begonnen!

Ik glimlach wel, ik zeg
'hier is het niet'. Wát ze juichen, ik blijf buiten.

* *Van Nico Slothouwer verschijnt dit najaar bij Thomas Rap de bundel 'De man en zijn tas'*

Aan uw voeten

Het pact, mevrouw meneer, waarvan u beiden
spreekt, is inderdaad gevonden. Wij troffen
het na enig zoeken aan uw voeten. Het is
al aardig oud en scheefgezakt; het staat,
zo blijkt, bij ons bekend als Amsterdam.
U zegt dat u het samen heeft bedacht? Dat het
u samen heeft gebracht? Bijeenhoudt, nu?

Ik vind dat nogal plat. Wij dwaalden door uw pact
op proef. Wij zagen grachten, pleinen, stegen,
maar kwamen u niet tegen. Ook dachten wij,
zo is geconstateerd, aan eigen zaak, en separaat.
Dan zegt u Kattengat en Willemspoort, u noemt
het Westerpark, accoord, wij zóchten er naar
uw herinnering. Ach dwaasheid, nee, u blijft
bedenken en verzinnen; van u is hier ter
stede niets te vinden.

Ik zend u dus maar heen, mevrouw meneer.
Hier tegenover gaat de tram en u bent vrij.
Het komt wel goed met u, maar gáát u nu,
en niet meer om vergunning zeuren; die aanvraag
om te aarden ga ik dadelijk verscheuren.

Weens seizoen
Erik Spinoy

Zentralfriedhof (1)

Mei. Een eekhoorn die verschrikt

De witte berkestam beklimt. Alweer
Een eregraf. De geur van sap, seringen
En het overdadig groeien zwaarder dan
De monumenten, en bedompt. Er hangt

Een slaaplucht tussen dit plafond van
Paarse lucht en de opgebroken marmervloeren.
Het gras is nat. Er parelt lauwe,
Zieke dauw. Aan mijn zolen kleeft

Een zavellaag. En voel ik aan mijn handen,
Voel ik koude, en wat vocht. En ga ik
Slikkend zitten op een zerk. Intussen
Gaat de hitte door. Hij maakt de

Valbijl van zijn onweer klaar, zoals
Een donkerblauwe guillotine.

Zentralfriedhof (2)

De kleur van de metalen kruisen

Is met de grond gelijkgemaakt. Alleen
Het zilver van de kristusbeelden bleef, zodat
Het van op afstand is, of een eskader
Heilanden verstard een halve meter

Boven graven hangt. Een bui van
Bloesembladen regent op de losse aarde
En plankieren bij een open groeve. Dan
Een tempeltje met zuiltjes en een fries, een

Bronzen deur die op een kier staat -
Alsof wie hier naar binnen trad al zo vermoeid
Was dat hij neerviel voor zijn hand de
Deur nog kon bereiken. Alsof niets

Nog moeite waard was en alsof geen
Redding meer.

Zentralfriedhof (3)

Op het jodenkerkhof

Liggen vele stenen omgegooid. Hun ligging
Lijkt me niet lukraak, en ook hun val is zo
Te zien niet door de zwaartekracht, maar door
Een macht veroorzaakt die een reden heeft.

Zodat elke steen of zerk daar met een
Doel - een ziel - ligt neergesmakt en op de
Bühne van het kerkhof wacht totdat er
Iemand die begrijpt uit de coulissen komt.

Ik vermoed hoe overvol ze zijn met zelf,
Hoe weldra hun orakel uit hun hals begint
Te druppelen en het gezang een aanvang
Neemt. En toch, we staan als vreemden naast

Elkaar. Van hen naar mij reikt geen gebaar
Dat lang genoeg kan zijn.

Kapuzinergruft

Alsof de beelden

Op de kisten zelf al foto's waren
In zwartwit. De kleur is weg, zoals
Bij ingemaakte vruchten. En wat hier
Dan verduurzaamd werd, is al bij

Voorbaat ondermijnd. De bronzen
Adelaars en kransen roesten sneller
Dan hersteld kan worden, maar niet dat
Is van belang. Wat telt is herfst, barok -

De overdaad die in zichzelf niet
Meer gelooft. De kroon die op een
Schedel staat, verdriet dat vier
Pleuranten nodig heeft. En de beloofde

Eeuwige herinnering die doodvalt op het
Ongeloof van ons, vereeuwigers der dingen.

Tirolergarten

Zomer als een ransel die

Aan alle schouders hangt. De Wienerwalder
Heuvels drijven aan de horizon - ontgrensd,
Als in een kleurloos meer gedompeld. De
Lindenlanen gaan begin- en eindeloos

Verloren, doodvermoeid als lopers die
In kniehoog water lopen tot ze door de
Zachte bodem en het wier tot stilstand komen.
De onbeweeglijkheid wordt weer bereikt

Maar slap en lauw. Niet meer het kalme, koude
Niets. Geen doorkijk, helderheid en licht
Maar metershoge muren van gewas dat in
Zijn zenit staat. Het is alsof je op het lichaam

Van het groeien loopt, terwijl het niet beweegt
Van louter ademnood.

Neptungrotte

De vijver van Neptunus lijkt haast een natuurlijke

Vitrine - flessegroen en onbeweeglijk.
Ik kan tot op de bodem zien, tot de
Verwarde schemer van de plantengroei.
Het valt me moeilijk om me voor te stellen

Dat de vijver ooit al dieper was van
Wankelende stilte. Even zeldzaam moe dat
Hij niet eens de zwermen van eentonig
Dansende insekten en de geur van

Stilstaand water van zich af kan
Slaan. Onder algemeen stilzwijgen
Laat een eend zich in het water glijden
En begint onooglijk en verloren v's te

Trekken in de spiegelgladheid. In het blikveld
Dat het mijne is. Alleen het mijne.

Gloriette

Hoger, bij de Gloriette, ligt de tweede

Vijver - een smaragd die in een ring
Van kiezelpaden is gevat. Ik weet het,
Cher Lecteur, je wou als een toerist van
Een defecte telescoop, met het gevoel te zijn

Bedrogen weggaan van het overzicht dat
Dit gedicht je tonen ging. Je stootte op cliché,
Terwijl je een onthulling had verwacht. Zo ook
Begint de schipbreuk van de geest. Hij stijgt

Naar ijle hoogten en geniet er van zichzelf,
Hoe hij beweegt en wendt. Maar tenslotte is
Hij alles, elke orde, moegezien. Hij kan
Zichzelf niet meer geloven, hij valt uiteen en

Kan niet meer bewegen. Zijn gedachten blijven als
De rode vissen roerloos in het vijverwater opgehangen.

Twee gedichten
Peter Verstegen

Pro memorie

Ze zijn voorbij, de jaren
dat ik wat mij bezwaarde
aan mijn verblijf op aarde
wel lijden kon.

Veel heb ik niet geleden.
Ik zocht het onversneden,
steeds beter smakend heden
uit eigen bron.

Die bron verloor zijn klaarte,
het water welde schaarser,
ik wilde ander water
dat ik ook vond.

Dus kan ik het proberen:
meer geven dan begeren,
meer van de liefde leren
die 't al verwon.

Er is geen hoger honing
dan waar nog mensen wonen,
leven was steeds beloning
voor wie het kon.

En is de tijd gekomen,
dan zullen mijn atomen
weer door de wereld stromen
onder de zon.

In memoriam T.M.

Een vaasje dat ik hem gegeven had,
een plaats aan mijn bureau, zijn nietmachine,
dat is wat nog aan hem herinnert - dat
   en dood door heroïne.

Verlegenheid maakte hem mateloos,
en daarbij werd vereenzaming de straf
voor het hermetisch werk dat hij zich koos,
   en eenzaamheid stoot af.

Hij was een vriend zonder dat ik hem kende,
ik heb mijn kans gekregen in de tijd
dat hij was teruggekomen als ontwende,
   maar ik was afgeleid.

Nu pas kennen we hem uit wat hij schreef
en wat wij na zijn dood hebben gelezen.
Ik had misschien maar hoeven zeggen: Leef,
   en hij zou zijn genezen.

Bij mijn vader in het tehuis
Bert Voeten

Niet schameler, niet meer ontvleesd in zijn dood
kon hij worden dan hij toen bij zijn leven was.

Verdronken al haast in zijn zwarte pak vol as,
de ogen bewasemd, de zwarte pijp stukgerookt,

zag je hem krimpen tot kind, en je zag hoe je eens,
verzwolgen door zijn overjas, zijn flambard,

Onnozele Kinderen vierde (zo dicht tot elkaar
raakte je pas in die zaal). Op het tafelkleed

doorploegden zijn vingers woestijnen. Hij keek je aan
met de tastende blik van een blindenhand, en hij vroeg:

‘Bent u soms mijn zoon?’ - Tot elkaar, maar niet lang genoeg
om de bres voorgoed te dichten zaten we daar.

Twee gedichten
Leo Vroman

Viooltje

Ik liep het Warmezielenpad
en kwam een bosviooltje tegen
dat stond te zingen in de regen;
haar loverwerk was glimmend glad.

Toen zij mij zag werd zij verlegen
en wiebelde haar blaadjes wat.
Haar kleuren rond haar kleine gat
hield zij naar mij toe genegen.

Ik zei op zulke ogenblikken
zo graag een hommeltje te zijn
met een mond zacht als een zoen
om haar klef stampertje te likken.
Wij zwegen maar zij drupte wijn
op de grond en op mijn schoen.

Kijk maar (wij gaan daar niets aan doen.)

Zonnebloem

Ik kwam op een zomerdag
langs een tuintje in de nacht.
Daar stond een zonnebloem op wacht.
Ik vroeg hem wat hij zoal zag.

‘Winter’ zei hij, ‘geef mij kracht
en ik donder overstag.’
Ik vroeg hem waar mijn toekomst lag.
‘Aan het einde’ zei hij zacht.

‘Fout!’ riep ik, ‘samen overeind
wanneer je leunt op mijn gedicht
en ik op mijn geluid!’

‘Fout!’ riep ook hij, ‘kijk, je verdwijnt!’
Een eekhoorn hing aan zijn gezicht
en vrat er zaden uit.

Vijf gedichten
Hans Warren

[De dichter sprak, beklijft zijn woord]

De dichter sprak, beklijft zijn woord
dan zijn jouw ogen enige tijd
gewijd tot mooie ogen, heeft je mond
de lippen waarvan generaties dromen.

Je warmt je arm hart er niet aan.
Je gaat verloren. Ook voor hem. De dichter sterft
vereenzaamd. Wat was zijn liefde dan geloof,
zijn vers dan bidden, wat was jij dan god.

* * *

[Ik heb je niet lief, ik lieg]

Ik heb je niet lief, ik lieg.
Je geur bedwelmt me.
Kom niet nog nader,
je geur stoot me straks af.
Nu heet je zo,
morgen heet je anders.
Ik vlucht omdat je bent
wie je bent,
lijfelijk, lawaaierig, te jong,
ik heb je niet lief, ik lieg.

* * *

[Een zeepbel is niet te verwerven]

Een zeepbel is niet te verwerven
ook liefde sterft aan de opperhuid.
Nakijken, dromen, derven
maken de waarde uit.

Passerend

Een dag, mogelijk twee dagen denk je er aan:
op straat lag een jonge kerel neergeschoten.
Door wie, waarom? Onder het opgeschoven shirt
de rug nog bruin. Een massa zwarte krullen.
Een nog vloeiende plas helderrood bloed.

De omstanders in schijnwerpers van auto's
leken figuren uit een marionettenshow
en iemand maakte medische gebaren
maar dat die jongen dood was zag elkeen.

Tien tegen een dat niemand ooit zal weten
aan wie die tengere rug, dat welig haar - oh nee,
draai hem niet om! Nu heeft de dood een godenmasker.

Een dag, mogelijk twee dagen denk je er aan.

Adieu

Je leek een florentijnse doodspage
met je sluike halflange haar,
je matte sombere gelaat,
je engsluitende zwarte tuniek,
zelfs je ogen schenen git.
Je zong met een metalen alt.
Ik kon mijn ogen niet van je afhouden
en jij keek telkens terug tot ik bloosde.

Na het concert bleek je een banale
Engelse jongen van een jaar of zeventien
met grijze ogen en een diepe spreekstem.
Je was gewillig en je stonk een beetje.
Je hebt tegen me geglimlacht
toen we elkaar de volgende dag herkenden
en in Dordrecht, tijdens een maartse bui
zijn we voorgoed uit elkaar geregend.

Niet uitgesproken grafrede
L.H. Wiener

Kanker is een ziekte die bij anderen uitbreekt.
Links en rechts slaan de bommen in
Maar jij blijft ongedeerd.
Je kunt je haast niet voorstellen
Dat jij het ook kan krijgen
Totdat je het hebt.

De artsen blijken positief gestemd
Maar je moet er wel voor willen vechten.
Bestralen is noodzakelijk
Dat moet.
En bepaalde medikamenten.
Je verliest de smaak in je mond
De haren op je hoofd
En de kalk in je botten
Maar niet de hoop op herstel.

Dan komt de operatie.
Je kunt het wèl doen
Of je kunt het nìet doen.
Je mag het zelf zeggen.
Na een periode van wikken en wegen
Stem je tenslotte toe in de ingreep.

En werkelijk
Je knapt op
Iedereen zegt het.
Vervolgens sterf je
Helemaal alleen
In een kraakhelder bed
Van ieder willekeurig ziekenhuis.
In de krant staat
Dat je je moedig hebt gedragen.

Jij sterft op 24 december 1984
Om ongeveer half zeven 's avonds
Met een te groot gebit
En te kleine polsen
In je bed
In het Marine Hospitaal te Overveen
Op tweehonderd meter afstand
Van je café;
Nog juist voor Kerstmis
Zoals je had beloofd.
Naast je bed
Op het nachtkastje
De enorme, groene lokomotief
Nog juist bijtijds uit Duitsland gearriveerd.

Jouw café was het beste.
Het was door je ouders nog gesticht;
Je moeder zwaaide er al de scepter
Toen jij nog onder het biljart door liep.
Later werd jijzelf de kastelein.
Je ouders stierven
En jij werd de baas.

Een volwassen man stelt orde op zaken
Brengt lijn in zijn leven
Maar jij was vergeten volwassen te worden
Liet het café achter je aan slingeren
Als een kind zijn speelgoed.
Maar jij had het beste café.

Op 29 december 1984
Komen plusminus driehonderd mensen
Naar de Algemene Begraafplaats
Aan de Kleverlaan te Haarlem.
Het is schraal weer.
De vorst zit diep in de grond.
Van de ene koelcel naar de andere.

Je café is inmiddels overgenomen.
Het leven gaat door, weet je wel.
Zes containers eenzaamheid
Hebben ze uit je kamers gehaald.
Had je die palingvellen niet eens kunnen opruimen?
Je kat was al twee jaar dood.

Alles is nu keurig opgeruimd.
Alles staat nu op zijn plaats.
Behalve jij.

Essay

Portnoy in psychoanalyse*
Bruno Bettelheim
(Vertaling Frank van Meurs)

Therapie-aantekeningen aangetroffen in de dossiers van Dr. O. Spielvogel, psychoanalyticus in New York

Maandag, eerste sessie. Een lastige nieuwe patiënt - zijn ze niet allemaal lastig? - 33 jaar oud, opgegroeid in Newark, New Jersey. Typisch kleinburgerlijk, joods-orthodox milieu. Hij is heel intelligent, een dwangmatig prater, uiterst narcistisch en exhibitionistisch. Hij verbergt zijn intellectuele arrogantie door zichzelf op ironische wijze te kleineren. Hij is niet in staat zijn diarree van woorden te stoppen, omdat hij daarmee zijn eigenlijke constipatie probeert te ontkennen - zijn totale onvermogen om iets van zichzelf te geven. Het feit dat hij werkt voor de underdog (een soort public relations voor de armen) is een ontkenning van zijn eigen neiging tot exploitatie en bovendien typerend voor zijn innerlijke overtuiging dat alleen de nederigsten en de ongelukkigsten onder ons hem zouden kunnen accepteren.

Hij gaf me geen kans uit te leggen waar het bij psychoanalyse om gaat, beweerde daar alles van af te weten en liet vervolgens merken dat het hem zelfs aan het elementairste begrip ontbreekt. Hij schijnt te denken dat psychoanalyse bestaat uit het zelfzuchtig afratelen van klachten en beschuldigingen gericht tegen jezelf en anderen, in plaats van in te zien dat het de bedoeling is tot serieuze introspectie en bezinning te komen. Hij is tot geen van die twee in staat, omdat hij zichzelf zo'n nul vindt dat hij over niets dat hem aangaat serieus kan zijn - niet over zichzelf, niet over zijn ouders, en ook niet over degenen met wie hij cohabiteert.

* *Gevraagd, in 1969, om voor het tijdschrift* Midstream *een recensie te schrijven over Philip Roth'* Portnoy's Complaint *ging de psychiater en essayist Bruno Bettelheim een stap verder. Aansluitend bij de uitsmijter van* Portnoy's klacht *('Zo [zei de dokter]. Und nun kunnen wij wellicht aanvangen, ja?') schreef hij Dr. Spielvogels visie neer, een satirisch antwoord aan Roth dat later werd opgenomen in Bettelheims essaybundel* Surviving and Other Essays *(New York, 1980).*

Hij wil alles zelf doen zonder enige relatie met, of bijdrage van, anderen, in een typisch onanistisch fallische fixatie. Hij staat niet toe dat iemand enige bijdrage levert aan zijn leven - mijzelf inbegrepen. Het is duidelijk dat hij jaren heeft gespendeerd aan overpeinzingen om zijn gedrag te rechtvaardigen, waarbij zelfs zijn zelfkritiek alleen tot doel heeft om te laten zien hoe scherpzinnig en eerlijk hij over zichzelf is. Zijn zelfkritiek is er hoofdzakelijk op gericht te garanderen dat hij op dezelfde voet door kan gaan als altijd, zonder dat hij zijn schuldgevoel zozeer hoeft te internaliseren dat hij er iets aan zou moeten doen; de bedoeling van die zelfkritiek is dat hij elke noodzaak tot verandering kan vermijden. Naar zijn overtuiging is dit soort geratel psychoanalyse als het hardop gebeurt, terwijl ik luister.

Ondanks zijn langdurig relaas over alles wat er vanaf zijn prilste jeugd in zijn leven fout is gegaan, realiseert hij zich in het geheel niet wat hem scheelt - dat hij absoluut niet in staat is met andere mensen om te gaan. Hoe zou dat ook kunnen, als alles wat hij van de wereld ziet niets anders dan zijn eigen projecties zijn, terwijl hij ervan overtuigd is dat die een juiste afspiegeling vormen van de werkelijkheid.

Hij ziet psychoanalyse als één grote catharsis, zonder dat er enig dieper inzicht of internalisatie aan te pas komt. Het is allemaal één grote zaadlozing. Ik twijfel eraan of hij tot die minimale overdracht in staat is die analyse mogelijk zou maken. Het feit dat hij mij als analyticus gekozen heeft is waarschijnlijk symbolisch voor zijn onwil om zijn gebondenheid aan zijn joodse verleden op te geven. Misschien had ik erop moeten aandringen dat hij een niet-joods analyticus neemt die in Amerika geboren is. Het zou kunnen dat ik hem alsnog moet doorsturen.

In het korte gesprek dat wij hadden vóór de eigenlijke behandeling vroeg ik hem, waarom hij juist mij, niet alleen een jood, maar ook nog in Europa geboren, als analyticus had gekozen, terwijl hij toch het gevoel had dat zijn moeilijkheden voortkwamen uit zijn joods-orthodoxe achtergrond; hij begreep niet waar ik op doelde en beweerde dat een niet-joods analyticus hem nooit zou begrijpen. Hij praat alsof het erom zou gaan een analyticus te vinden wiens sympathie en begrip grenzeloos zijn, net als die van zijn ouders - en niet of hij zichzelf leert begrijpen. Het feit dat hij mij als analyticus heeft gekozen, suggereert dat hij diep in zijn hart niet wil ontstijgen aan zijn achtergrond en daarom een analyticus heeft uitgezocht

die hem niet zal vervreemden van wat hij voorgeeft te haten, maar waarzonder er voor zijn gevoel niets van zijn leven of van hemzelf over zou blijven. We moeten afwachten of hij deze handicap kan overwinnen.

Omdat hij gelooft dat hij er alles uit moet gooien, zonder één pauze, zal ik hem een week lang zijn gang laten zijn. Dan zullen we zien of hij er lang genoeg mee op kan houden om analyse mogelijk te maken.

Hij praat de hele tijd alsof hij mij ervan wil overtuigen dat alle clichés over een verpeste joodse jeugd - de moeder die te veel overheerst, te veel verwent, haar kinderen te veel beschermt, en de incapabele vader - inderdaad opgaan. In feite was het hele uur één groot alibi. Als hij het leven niet aankan en niet kan omgaan met andere mensen, dan moet ik goed begrijpen dat dat niet komt door de manier waarop hij de dingen ziet, maar dat het de schuld is van zijn ouders en hun godsdienstige achtergrond, in combinatie met twee specifieke trauma's.

Hij is een meester in het bedenken van alibi's, en slim jurist als hij is, heeft hij twee ijzers in het vuur. Hij legt de schuld van zijn misère bij beide soorten trauma's: het fysieke (een niet ingedaalde testikel) en het psychische (het feit dat zijn moeder dreigde weg te lopen en hem bang maakte door een mes te pakken om hem tot eten te dwingen). Hij moet er van overtuigd zijn dat ik hem als het lijdende slachtoffer zal zien, wat ik ook voor theorieën aanhang, of ik nu een fysiek, dan wel een emotioneel trauma verantwoordelijk acht voor gedrag als het zijne. In werkelijkheid is het geen trauma, maar alleen het feit dat hij van zichzelf walgt, waardoor hij al degenen die van hem houden (zijn ouders, zijn sexuele partners, etc.) wel moet frustreren.

Het is onmogelijk hem in zijn tirade tegen zijn ouders, met name tegen zijn moeder, te onderbreken. Een paar maal gaf ik te kennen dat ik iets wilde zeggen, maar dan praatte hij nog verwoeder door. Zijn woordenstroom had veel weg van een satire op de klachten van de meeste van mijn patiënten en op de beginselen van de psychoanalyse - een satire op de dominerende en castrerende vader, en een moeder die te veel opgaat in zichzelf en haar eigen leven om echt aandacht te kunen besteden aan haar zoon. Deze uiterst intelligente joodse jongeman ziet niet in wat hij eigenlijk tracht te bereiken - door zijn omkering van de oedipale situatie probeert hij mij belachelijk te maken, net zoals hij dat met iedereen doet, om

daarmee zijn eigen superioriteit tegenover mij en de psychoanalyse zelf te bewijzen. Van zijn overweldigende liefde voor zijn moeder maakt hij een negatieve projectie, zodat zijn moeders liefde voor hem juist overweldigend is. Naar buiten toe klaagt hij erover dat zij hem nooit met rust liet, zich overal mee bemoeide - maar daarachter ligt een ongelooflijk diepe teleurstelling dat zij zich nog niet veel meer uitsluitend met hem bezighield. Terwijl zijn bewustzijn alles wat zij deed als destructief ervoer, ligt er achter die bewering een ongelooflijk verlangen naar meer, meer, meer. Hij ontkent zijn oraliteit die onverzadigbaar is en die hij in haar tegendeel doet verkeren door te schreeuwen dat het allemaal veel te veel is.

Zelfs het gewoonste, meest alledaagse verzoek van zijn moeder, bijvoorbeeld als ze hem eraan herinnert zijn vader een kaart te sturen voor zijn zesenzestigste verjaardag, wordt door hem ervaren als het meest onredelijke verlangen, dat hem dwingt tot een leven vol schuld en morele verplichtingen jegens zijn ouders. Wat zijn moeder ook voor hem deed, het was altijd te weinig; haar kleinste verzoek was altijd te veel.

Na een hele dag geluisterd te hebben naar patiënten die eindeloos klagen over moeders die het nooit interesseerde of ze wel of niet aten, of ze wel of niet ontlasting hadden, of het wel of niet goed ging op school, zou het een opluchting moeten zijn om te luisteren naar klachten over een moeder die dat nu juist allemaal wel deed - maar dat was het niet. Het was overduidelijk dat hij zich bedrogen voelde omdat hij niet genoeg had gekregen. Hij wordt ongetwijfeld gekweld door herinneringen aan zijn verleden en door het feit dat hij nu geen man kan zijn en niet in staat is van normale sex te genieten. Maar hij haalt er uit wat er in zit en ik zie nergens dat hij ook maar enige moeite doet om zichzelf los te maken uit zijn gebondenheid aan het verleden. Het is duidelijk dat hij verwacht dat mijn magische kracht en die van de psychoanalyse dat voor hem zullen doen.

Een belangrijke aanwijzing om later op door te gaan: hij is gefascineerd door zijn vaders constipatie, die zo schril contrasteert met zijn eigen overmatige masturbatie en onophoudelijk, diarree-achtig gepraat. Dit ziet eruit als een interessante fixatie op fallisch niveau, alsof zijn vaders constipatie hem zo nerveus heeft gemaakt over zijn eigen vermogen tot produceren dat hij, ter compensatie, zonder ophouden produceert - hetzij door te masturberen, hetzij door te praten, of door het leveren van intellectuele prestaties. Als hij niet leert binnen te houden en vast te houden, maar doorgaat met dit blinde

lozen van om het even wat, zal analyse zeker mislukken.

Als ik na dit eerste uur een naam zou moeten geven aan deze patiënt, dan zou ik hem noemen *De onvergetelijkste figuur die ik ken.* Dat doe ik niet omdat de patiënt denkt dat deze benaming opgaat voor zijn moeder, zoals hij haar ziet (want dat geldt voor elke man en zijn moeder), maar omdat hij, ook al wil hij het bovenstaande geloven, vooral probeert er mij van te doordringen dat híj 'de onvergetelijkste figuur is die ik ken'. Arme ziel. In plaats dat hij probeert van mij de hulp te krijgen die hij zo bitter hard nodig heeft, probeert hij indruk op me te maken door uit te laten komen hoe uniek hij is. Alles waar hij zijn moeder van beschuldigt, is hij zelf, tot in het extreme doorgedreven. Zij exploiteerde hem, omdat ze zoveel van hem hield. Hij exploiteert iedereen, omdat hij van niemand houdt.

Dinsdag, tweede sessie. Ondanks dezelfde onophoudelijke woordenstroom weinig nieuwe gegevens. De speculaties die ik aan het eind van het vorige uur geformuleerd had, lijken vandaag bevestigd. Als kind masturbeerde hij, bij voorkeur op het toilet, wat in overeenstemming is met zijn vaders constipatie, die steeds duidelijker naar voren komt als de kern-ervaring die leidde tot een negatieve identificatie. De vader is niet in staat dingen te laten gaan. De zoon is niet in staat iets binnen te houden of iemand vast te houden. De vader koos uit voortdurende angst voor de toekomst een baan als agent in levensverzekeringen en bleef dat zijn leven lang. Zijn zoon heeft die invloed geïnternaliseerd als angst over zijn mannelijkheid. Hij heeft hier slechts één afweermiddel tegen gevonden: overmatig masturberen, wat lijkt te bewijzen dat zijn lichaam goed functioneert, maar ook tot gevolg heeft dat hij van zichzelf walgt. Want de patiënt wil geen penis die hem plezier verschaft, maar een instrument dat zijn inhoud uitstoot; hij probeert zichzelf gerust te stellen, maar zijn masturbatie kan hem daarbij niet helpen.

Voor de rest was het inhoudelijk een herhaling van het eerste uur. In de opzettelijk platte taal van de patiënt zou ik deze sessie de titel *Afrukken* mee willen geven. Hij gebruikt veel obscene taal om indruk te maken op anderen en maakt zichzelf wijs dat hij 'bevrijd' is, terwijl hij in feite zijn walging voor zichzelf tot uiting brengt.

Woensdag, derde sessie. Het wordt steeds duidelijker, dat deze patiënt te veel over psychoanalyse heeft gelezen zonder er iets van te begrijpen - bijv. waar het gaat om castratie-angst en het effect van het

zien van menstruatiebloed. Wat hij niet inziet is hoe wanhopig graag hij zou willen dat hij een castrerende vader had en hoe diep teleurgesteld hij is omdat hij in plaats daarvan alleen in aanraking komt met wat hij ervaart als een castrerende moeder. Maar zelfs terwijl hij erover klaagt hoe castrerend zij is, moet hij toch haar innerlijke kracht bewonderen, die het enige lijkt te zijn waardoor dit hele gezin blijft functioneren. Je krijgt het gevoel dat hij haar als castrerend moet zien, omdat hij het nodig heeft haar te zien als iemand die sterk genoeg is om hem te beschermen. Het wordt ook steeds duidelijker dat zijn echte kwaal er uit bestaat dat hij weigert te erkennen dat zijn ouders zielsveel van hem houden, want dat zou betekenen dat hij ook van hen zou moeten houden, en vervolgens van andere mensen. In plaats daarvan klampt hij zich vast aan zijn visie dat het in elke menselijke verhouding gaat om machtspolitiek gericht op exploitatie.

Een typerende herinnering: een neef van hem, Heshie, een echte atleet, raakte aan het vechten met zijn vader. Al was hij aanzienlijk sterker, Heshie liet zich door zijn vader tegen de grond drukken en tenslotte bij die worsteling verslaan. Mijn patiënt is hier zeer verbaasd over. Hij kan niet begrijpen waarom zijn neef het gevecht met opzet verloor. Hij kan niet erkennen wat hij onbewust wel weet: dat de vader bewogen werd door diepe liefde voor zijn zoon toen hij zorgde dat zijn zoon niet kon trouwen met het niet-joodse meisje van wie hij hield - wat de aanleiding voor de ruzie was geweest. De neef realiseerde zich, hetzij bewust, hetzij onbewust, dat overweldigd worden door de diepe liefde van een ander de grootste overwinning is die een menselijke relatie te bieden heeft, zelfs al is het ogenschijnlijk een nederlaag. Mijn patiënt is helaas niet in staat zulke ideeën over liefde bewust te accepteren, en ik ben bang dat hij daar ook nooit in zal slagen. Als het wel lukte, dan zou dat betekenen dat zijn problemen voorbij waren en de analyse afgerond.

Dat hij nooit de intimiteit gekend heeft die er bestond tussen Heshie en diens vader, dat hij het specifiek joodse van zijn achtergrond niet los kan laten en er ook niet van kan genieten, dat hij datgene waar hij naar hunkert, ontkent - dat zorgt er allemaal voor dat mijn patiënt de *Joodse blues* heeft die het leitmotif van deze sessie vormde.

Donderdag, vierde sessie. De patiënt verbindt de keer dat hij in een bus exhibitionistisch masturbeerde met het feit, dat hij voor het eerst niet-koosjer voedsel (kreeft) had gegeten. In zijn onbewuste ziet hij

dus het verband tussen orale en fallische angstgevoelens en ook dat zijn sexueel acting-out gedrag grotendeels voortkomt uit orale angstgevoelens, net als bij een baby die met zijn fallus pronkt. Zijn associaties hierna brachten aan het licht hoezeer zijn moeder eigenlijk door angstgevoelens beheerst wordt - maar hij weigert dat te erkennen. Hij vertelde zelfs dat zij het er altijd maar over heeft hoe ze alles één keer probeert, om er dan achter te komen dat elke confrontatie met de buitenwereld onmiddellijk wordt afgestraft, als je er al niet aan kapot gaat. Ook een expliciete herinnering - zijn moeders eerste poging om auto te rijden, wat een ongeluk tot gevolg had en zoveel angstgevoelens opriep dat ze daarna nooit meer gereden heeft - leidt niet tot het besef dat ze van angstgevoelens bezeten is. Dat inzicht zou het beeld dat hij van haar heeft als de almachtige, castrerende vrouw kapot maken. Hij ziet niet in dat hij zich niet met zijn moeders kracht identificeert, maar met haar onpeilbare levensangst.

Hij had het eerst over de wrok die hij voelt bij het idee dat hij zijn ouders iets verschuldigd is - trouwen en voor kleinkinderen zorgen, of slagen in het leven zodat ze over hun zoon kunnen opscheppen, net zoals hun vrienden en kennissen dat over hun zoons doen - en begon toen over zijn sexuele begeerte naar niet-joodse meisjes. Deze associatie lijkt erop te wijzen dat hij alleen sexuele omgang met iemand kan hebben als het om sex gaat die door zijn ouders wordt afgekeurd. Hij is zo aan hen gebonden dat hij niet het gevoel kan hebben onafhankelijk van hen te bestaan, tenzij hij iets onderneemt om hen pijn te doen. Dit werkt natuurlijk niet, en zelfs tijdens de coïtus is hij al ontevreden, verlangt hij alweer gretig naar een volgend meisje om mee naar bed te gaan.

Zijn promiscuïteit is duidelijk één grote poging om zijn ouders de voldoening die zij zoeken te onthouden - en hij zorgt er wel voor dat hij wordt gestraft door niets te krijgen dat iets voor hem betekent. Al heeft hij dan nog zoveel psychoanalytische boeken gelezen, hij ziet niet in dat zijn promiscuïteit, vooral met niet-joodse vrouwen, er volledig op gericht is hem gerust te stellen en ervan te overtuigen dat hij geen incestueuze verhouding met zijn moeder heeft. Door ervoor te zorgen dat het om steeds andere vrouwen gaat en om vrouwen die niets voor hem betekenen, blijft hij zijn moeder trouw - niet omdat zij hem niet wil laten gaan, maar omdat hij haar niet wil loslaten. Hij heeft zichzelf tot haar slaaf gemaakt, maar projecteert die relatie om te kunnen denken dat zij het is of dat beide

ouders het zijn die hem tot hun slaaf hebben gemaakt.

Een andere herinnering van cruciaal belang: een vijftienjarige jongen werd door zijn ambitieuze moeder te sterk onder druk gezet om prestaties te leveren en verhing zich. Op zijn overhemd zat een briefje gespeld met een telefonische boodschap die hij voor zijn moeder had aangenomen: of ze de spelregels voor mah-jong wilde meenemen als ze die avond uitging. Mijn patiënt ziet hierin alleen de gehoorzaamheid van de jongen en niet diens dodelijk venijn jegens zijn moeder, die het waagt spelletjes te doen met haar vriendinnen in plaats van dag en nacht alleen voor haar zoon te zorgen.

Hij gedraagt zich zoals karakteristiek is voor patiënten die totaal niet bij machte zijn een menselijke relatie aan te gaan, en die er onophoudelijk over klagen hoe gebrekkig de menselijke relaties in hun jeugd waren; hij probeert anderen te geven wat in zijn eigen leven in feite totaal ontbreekt. Deze patiënt is, zo blijkt, adjunct-inspecteur van het Newyorkse Bureau voor Bescherming en Ontplooiing van Kansarmen en zijn werk is er op gericht het leven van anderen te verbeteren. In zijn beroep probeert hij te voorkomen dat de armen uitgebuit worden, terwijl het enige wat hij in zijn privéleven najaagt de gelegenheid is om anderen sexueel uit te buiten.

Het ergste is dat hij, die het zozeer aan ego ontbreekt en aan het vermogen om te geven, en die er zozeer toe gedreven wordt zijn niet te beheersen instinctieve neigingen uit te leven middels acting-out gedrag - het ergste is dat hij gelooft dat hij lijdt aan een deficiëntie van het id. Op een bepaald moment vertelt hij me wat hij van mij verwacht: deze jid zijn id teruggeven. Hij wil zichzelf dus niet echt analyseren; hij wil niet komen tot beheersing van zijn superego en id door zijn ego. Het enige wat hij van mij wil is dat ik hem afhelp van alle gewetenswroeging die hij nog heeft over zijn egoïstische en asociale gedrag. Dat is volgens hem het doel van de psychoanalyse. Hij wil me zelfs een hoger honorarium betalen als ik dat maar voor hem doe.

Hij herinnert zich dat hij een keer in een stuk lever heeft gemasturbeerd dat daarna door het hele gezin bij het avondeten opgegeten is. Hij heeft geen flauw vermoeden dat dit wijst op een extreme erotisering van de orale fase. Het grootste deel van zijn ogenschijnlijk fallische sexualiteit is niets anders dan een masker voor zijn fixatie in de orale fase - dat blijkt uit zijn onophoudelijk verlangen om te krijgen. Al wat zijn ouders hem gegeven hadden was niet voldoende om te zorgen dat hij vol zat. Het meisje dat hij ‘De Aap’ noemt

begreep tenminste wat er met hem aan de hand was. Naar zijn zeggen begon ze hem te beschuldigen, hem de grote mensenvriend, wiens werk het is de armen te beschermen tegen hun huisbazen, terwijl hij zelf sexuele voldoening vindt door dit meisje, dat werkelijk van hem schijnt te zijn gaan houden, sexueel te vernederen. Zij schijnt te hebben gehoopt dat hun verhouding haar uit haar eigen sexuele, morele en menselijk slop zou helpen.

Wat was het verstandig van Freud om patiënten sexuele onthouding op te leggen en ze te verbieden boeken over psychoanalyse te lezen. Deze patiënt gebruikt een boek van Freud om bij te masturberen. Hij denkt er niet over om zichzelf aan een psychoanalyse te onderwerpen, maar wil dat ik alles voor hem doe, net zoals hij dat van zijn moeder verwachtte en ook gedaan kreeg, zonder zelf ook maar iets te hoeven doen.

Het enige waar hij bij sex van schijnt te kunnen genieten is cunnilingus. Het is met zijn voorkeur voor deze perversie net zoals met zijn onophoudelijk gepraat en het plezier dat hij beleeft aan vieze woorden - het geeft allemaal aan dat hij zo'n intense voldoening gevonden heeft in het orale genoegen dat zijn moeder hem verschafte dat hij zich niet kan voorstellen dat hij het ergens anders aan zou kunnen ontlenen. Ik ben geneigd te zeggen dat hij helemaal doorslaat wanneer hij probeert orale voldoening uit sex te halen. Om me uit te drukken zoals mijn patiënt dat doet: deze sessie laat zien hoe *Kutjedol* hij is.

Vrijdag, vijfde sessie. Aan het begin van deze sessie brengt hij Freuds verhandeling ter sprake over de manier waarop sex kan worden misbruikt om de partner te vernederen: dit leidt tot herinneringen aan sexuele relaties die hij heeft gehad met een aantal niet-joodse meisjes uit de betere milieus. Hij ziet in dat zijn gevoelens van joodse inferioriteit en zijn haat tegen antisemitisme de reden zijn dat hij geen sexuele bevrediging vindt behalve als hij zijn niet-joodse partners kan verleiden tot dingen die hij vernederend vindt. Hij haalde ‘De Aap’, die geen hekel had aan fellatio of daar zelfs van genoot, ertoe over lesbisch te vrijen met een prostituée - en op dat moment had ze voor hem afgedaan. Zijn excuus voor het feit dat hij dit zo gearrangeerd had, is dat ‘De Aap’ zelf met de suggestie kwam, en dat was ook zo - omdat ze echt van hem hield, probeerde ze het hem in alles naar de zin te maken. Ze had het gevoel dat ze hem niet waard was, het gevoel dat het nooit genoeg scheen te zijn, ook al gaf

ze alles wat ze had en probeerde ze alles wat ze kon. Daarom probeerde ze hem duidelijk te maken dat ze bereid was ook verder alles te doen wat hem zou kunnen bevredigen. Haar aanbod om alles te doen wat hij van haar verlangde, gebruikte hij vervolgens om zichzelf tegenover mij van schuld vrij te pleiten, om mij en zichzelf ervan te overtuigen dat het in feite haar schuld is dat hij haar zo heeft vernederd dat zij er een eind aan wil maken. Het is altijd hetzelfde wanhopige verhaal, zijn hele leven lang: zelf is hij niet in staat van iemand te houden, ook niet van zichzelf, en hij kan zich niet voorstellen dat iemand - zijn ouders, 'De Aap' - ook maar iets zouden kunnen doen uit liefde voor hem.

Omdat hij nooit echte empathie voor iemand heeft gekend, ziet hij niet in dat die 'nette' niet-joodse meisjes nu juist precies met hem naar bed gingen omdat hij beantwoordde aan hun stereotype opvattingen over de vieze, van sex bezeten jood. Dat hij ze dwingt tot wat zij zien als perverse sex is voor hen het bewijs dat ze het wat joden betreft altijd al bij het rechte eind hadden. Ze kozen deze zeer intelligente jood, die dus ogenschijnlijk zeer de moeite waard is, omdat hij, zo bewonderenswaardig als hij is, een bedreiging vormde voor hun beeld van joden als inferieure wezens. Maar als zelfs deze zeer intelligente, aardige en geëngageerde jood niets liever wil dan hen sexueel te vernederen, dan wordt het beeld dat ze oorspronkelijk hadden van de 'vieze' jood weer bevestigd.

En mijn patiënt doet zijn best om hen tegemoet te komen. Terwijl hij denkt dat hij hén vernedert, vernedert hij zichzelf nog meer. Deze wederzijdse uitbuiting strekt zich ook uit tot het doel waar het stel elkaar voor gebruikt: n.l. om hun ouders de baas te zijn. Voor mijn patiënt is leven met een niet-joods meisje het ergste wat hij zijn ouders aan kan doen. Met een jood naar bed gaan is waarschijnlijk het ergste wat deze meisjes hun ouders aan kunnen doen. Hoe die neuroten elkaar toch altijd weer weten te vinden! Hoe ze elkaar toch altijd helpen hun neurose uit te leven zodat ze die niet onder ogen hoeven te zien! Het is zeker een feit dat zijn sexuele ervaringen een illustratie lijken van Freuds verhandeling *De meest voorkomende vorm van vernedering in het liefdeleven.*

Zaterdag, zesde sessie. Als ik mijn patiënten slechts vier of vijf keer per week zag, zoals het geval is bij mijn Amerikaanse collega's, en niet zes keer zoals ik dat in Wenen heb geleerd, dan zou het verhaal van mijn patiënt zich weleens heel anders hebben kunnen ontwikkelen.

Gisteravond, toen ik de aantekeningen doornam die ik tot nu toe gemaakt heb, was ik vrijwel tot de conclusie gekomen dat de narcistische zelfgerichtheid van mijn patiënt, zijn sterke orale fixatie, zijn onvermogen om met anderen om te gaan enz. enz. alles bij elkaar analyse onmogelijk zouden maken, en ik had al haast bij mijzelf besloten hem dat aan het eind van de sessie vandaag mee te delen. Ik hoopte dat de schok het hem naderhand mogelijk zou maken naar een andere psychoanalyticus te gaan; ik was van plan hem een niet-joods analyticus aan te raden. De kans bestaat dat de patiënt bij iemand die geen jood is aan analyse begint, in plaats van de analyticus te misbruiken als een hulpstuk om van zijn schuldgevoel af te komen, terwijl hij ermee doorgaat ieder die positieve gevoelens jegens hem koestert kapot te maken.

Als deze sessie op maandag plaats had gevonden, was er waarschijnlijk niets veranderd. Misschien had het feit dat het vandaag een zaterdag, *sabbat*, was er iets mee te maken; daar zal ik later nog achter proberen te komen. In ieder geval, vandaag was het allemaal anders. In plaats van mij te onthalen op zijn sexuele successen - op het gebied van masturbatie, cunnilingus en fellatio - werd de patiënt eindelijk een beetje menselijker door te vertellen over zijn sexuele nederlagen, allemaal bij joodse meisjes. Het begon ermee dat de patiënt zich herinnerde hoe hij joodse mannen zoals zijn vader, met zijn balspel op zondagmorgen, bewonderde en hoe hij zich met zulke mannen wilde identificeren, maar dat niet kon omdat zijn drang om zijn moeder te bezitten dan nog sterker werd. Hij móest weglopen van zijn vriendin ‘De Aap’ omdat voor hem alle bekoring verdween zodra hij een meisje zover had gekregen dat verdere vernedering onwaarschijnlijk leek. Zoals altijd als de liefde van anderen voor hem niet langer te ontkennen viel, kon mijn patiënt er niets tegenover stellen en zag hij geen andere oplossing dan weg te lopen. Vol verwijten jegens vrouwen omdat die hem probeerden te onderwerpen - ook al wil hij niets liever dan dat ze aan hèm onderworpen zijn, zonder dat daar een verplichting van hem tegenover staat vluchtte de patiënt naar Israël, het moederland.

Daar realiseerde hij zich onbewust (maar zo dicht tegen het bewuste aan dat hij uiteindelijk misschien toch nog aan analyse zal beginnen) dat er van hem niets overbleef als hij geen jood meer was in een niet-joodse wereld, als hij dat excuus niet langer zou kunnen gebruiken om zijn hele levensstijl van vragen en krijgen zonder zelf ooit iets terug te geven te rechtvaardigen - en was toen zelfs niet

meer tot een erectie in staat.

Hij probeerde vertwijfeld een meisje uit een kibboets te verleiden door bij haar de methoden om te draaien die hij bij zijn niet-joodse meisjes had gebruikt. Hij had niet-joodse meisjes vernederd en die vernedering had ze voor hem uitermate aantrekkelijk gemaakt, maar tegelijk ook onbruikbaar. Hier was hij het die zich aan vernedering onderwierp, speciaal toen het meisje hem iets vertelde dat hem allang duidelijk had moeten zijn: dat zijn zelfvernedering des te verachtelijker is omdat hij zo intelligent is. Hij reageerde hierop door te vragen of ze gemeenschap met hem wilde. Daarna probeerde hij zijn plotselinge impotentie toe te schrijven aan zijn moeder - net als altijd geeft hij anderen de schuld - door te zeggen dat het kibboets-meisje hem aan haar deed denken. Hij dacht dat het zijn oedipale (maar genitale) binding was die hem impotent maakte, terwijl zijn impotentie in feite veroorzaakt werd door zijn orale binding, door zijn verlangen om altijd een zuigeling te blijven.

De geduldige joodse moeder die zichzelf overal de schuld van laat geven, wil haar zoon op die manier van dienst zijn. Hij hoeft zich over niets dat hij doet ooit schuldig te voelen, want hij kan altijd haar verantwoordelijk stellen. En in zekere zin klopt dat ook; maar om andere redenen dan hij denkt. Hij kan zijn moeder verwijten dat ze hem heeft laten geloven dat hij alles wat hij hebben wil onmiddellijk moet krijgen. Dit was wat hij uitschreeuwde tegen het meisje uit de kibboets - het centrale thema in zijn leven: ‘IK WIL HEBBEN.’ Zij was het die hem uiteindelijk vertelde dat die overtuiging van hem - dat hij moet krijgen wat hij hebben wil, wat het de ander ook mag kosten - geen steek houdt.

Toen hij erover fantaseerde dat hij voor zijn misdaden berecht werd, realiseerde hij zich, in ieder geval een ogenblik lang, dat hij niet vrijuit gaat, zijn gedrag tegenover anderen niet kan rechtvaardigen, door zijn moeder de schuld te geven. Dit wekte bij mij de hoop dat analyse weleens net zou kunnen slagen. In plaats van hem weg te sturen, zoals ik me had voorgenomen, zei ik daarom: ‘Misschien kunnen we nu beginnen.’ Alleen de toekomst zal uitwijzen of ik niet te optimistisch was.

Iets anders dat nog bij me opkwam: hij weet zichzelf heel goed te presenteren, en meteen na de eerste sessie had ik het onbehaaglijke gevoel dat ik hem moest zien als de onvergetelijkste patiënt die ik ooit heb gehad. Als alles wat hij tot nu toe gezegd heeft nu eens zorgvuldig voorbereid en geselecteerd was? Het feit dat hij mij per

se geen kans wilde geven om hem met vragen of interpretaties te interrumperen suggereert dat hij misschien bang was van zijn apropos te worden gebracht door wat dan ook voor onderbreking van zijn *stream-of-consciousness*-achtige monoloog, aangezien het in feite ging om een zorgvuldig voorbereid verhaal, bedoeld om indruk op mij te maken. Als alles wat hij presenteerde als voortbrengselen van zijn onbewuste en voorbewuste, van zijn id en superego (de zelfkritiek, hoe hij zich voorstelde dat hij berecht werd) nu eens bewuste produkten van zijn ego waren? Probeerde hij mij te testen om uit te vinden of ik slim genoeg ben om iets dat in feite een literaire creatie is te kunnen onderscheiden van een poging tot analyse?

Als dat allemaal inderdaad het geval was, heb ik er dan juist aan gedaan door hem niet te onderbreken of zijn associaties te sturen, en door hem aan het eind van de laatste sessie niet te vertellen dat het tijd is om er mee op te houden literator te zijn, zodat hij eindelijk, door zichzelf te analyseren, een man kan worden? Ook dat zullen we moeten afwachten.

Maar zelfs als wat er tot nu is gebeurd niet meer was dan een poging om een goed verhaal te vertellen, dan is het toch veelbetekenend dat ‘De Aap’ nu juist naar voren komt als degene met de grootste waarheid. Ook al was ze dan van huis uit vreselijk arm, maatschappelijk succes zegt haar niets. Dat ze getrouwd was met een van de rijkste mannen van Frankrijk betekende niets voor haar. Toen ze zich door hem gebruikt voelde, liet ze hem zonder meer in de steek. Ook al probeert ze dan beschaafd te worden, ze is helemaal niet onder de indruk van het uiterlijk vertoon dat daarbij hoort, en ook een uitnodiging voor een diner bij de burgemeester thuis maakt geen indruk, want het gaat haar om het samenzijn met de patiënt en niet om het bijwonen van een officieel diner. Dit maakte ze duidelijk door, terwijl ze zichtbaar waren vanuit het huis van de burgemeester, sex met hem te bedrijven, zonder er zich druk om te maken wat anderen van haar en van wat ze deed zouden denken, terwijl hij doodsbenauwd was over de indruk die het zou maken op anderen. Hij was, zoals altijd, alleen met zichzelf bezig en zag niet in dat ze niet bewogen werd door hedonistische impulsiviteit, maar door de volgende angstige vraag: ‘Neem je me mee naar de receptie van de burgemeester omdat je van me houdt en me dicht bij je wilt hebben, of omdat ik decoratief ben en daarom bruikbaar bij je streven om vooruit te komen?’

Wat moet hij wel niet van zichzelf als persoon en als jood denken

wanneer eerlijkheid op maatschappelijk en sexueel vlak, d.w.z. wanneer ware menselijkheid - in zijn ogen - alleen bij de arme ‘Aap’ te vinden is? Gaat het hier dan weer gewoon om de zichzelf hatende jood *in ballingschap*?

Piet Paaltjens en de Romantiek
Johan Polak

Op de slechts in betrekkelijke zin klemmende vraag in hoeverre de Nederlandse letteren in het eerste driekwart van de negentiende eeuw deel hebben gehad aan de machtige stroming van de romantiek, is ook nu, ruim een eeuw later, geen volledig bevredigend antwoord gegeven. Een Novalis, een Shelley, een Lamartine zijn in die jaren bij ons niet opgestaan en een ontdekking achteraf van een ster van deze grootte, die geheel in het verborgene zou hebben gewerkt en indien al tersluiks door een enkeling waargenomen, alleen hoon en verachting mocht oogsten, heeft niet plaatsgevonden. Multatuli wordt romanticus genoemd, maar met die beperking dat de romantiek bij hem ‘even om de hoek kwam kijken’, en daar houdt het in onze literatuurgeschiedenis voorlopig mee op. Het kan niet ontkend worden dat de Engelse romantische dichters pas echt aan bod zijn gekomen bij de Tachtigers, al weten wij sinds kort dat Kneppelhout, die in zijn jonge jaren Victor Hugo had bezocht, in zijn uitgebreide collectie boeken en handschriften een authentieke brief van Shelley bezat, kennelijk toen reeds een kostbaarheid. Eerst Perk (geen Tachtiger in de eigenlijke zin des woords), Gorter en Kloos kunnen zich volgelingen noemen van de door hen zo bewonderde Engelse dichters. De aan de Tachtigers voorafgaande predikanten-poëzie kan geen aanspraak doen gelden op de bevlogen classificatie ‘romantisch’, hoewel in de huiselijke verzen van onze dominee-dichters heel wat romantisch erfgoed is opgenomen. Een hunner wijdde een lang en moraliserend gedicht aan de als tiener door zelfdoding om het leven gekomen Chatterton, jeugd-genie, falsificateur en raadselachtig voorloper van de romantici, Wie kent niet door lectuur van de *Camera Obscura* de versregels:

> *Als 't kindje binnenkomt, juicht heel het huisgezin;*
> *Men haalt het met een lachje en zoete woordjes in;*

Nicolaas Beets heeft bij ‘*lorsque l'enfant paraît..*’ van Victor Hugo niet stil gehouden, ook de verzen van Wordsworth strekten hem vroeg tot voorbeeld. Moet Bilderdijk als de eerste romanticus hier te lan-

de beschouwd worden, als een Nederlandse Chateaubriand - te vergelijken ware hun beider preoccupatie met het christendom -, hij, de grillige, sombere dichter, gebruiker, als zovele romantische dichters, van opium? Goethe noteerde op doorreis door Duitsland zijn naam om hem bij gelegenheid met een bezoek te vereren, Beets was als zeventienjarige tegenwoordig bij zijn begrafenis. Ondanks zijn schone queeste naar ons roemrijke verleden, de gouden eeuw, en zijn evocatie van Florence, de stad van Dante, was niet Potgieter de meest gevierde dichter van zijn dagen, integendeel, het was Tollens, op zijn wijze, zij het wat vroeger, ook een vurig bewonderaar van onze geschiedenis. Zijn borstbeeld werd een maand na zijn dood in 1856 met gulden lauwer bekranst; hij werd in een lofdicht groter geacht dan Petrarca, eens gekroond als dichter op het Kapitool. Al in 1809 schreef Helmers hem: ‘Onze vaderlandsche dichtkunst staat thans op eene hoogte, waarop zij nog nimmer is geweest. Onze naburen overtreffen wij op dit oogenblik zeker.’ Wie waren die naburen? Goethe en Schiller, Scott en Byron, Chateaubriand en Mevrouw de Staël. - ‘Zonder,’ zo zegt Busken Huet, ‘altegader van Mefistofeles gebeten te zijn, hebben wij kinderen van den tegenwoordigen tijd slechts bij uitzondering de kennismaking met Faust kunnen ontgaan. Werther en René, Delphine en Corinne, Harold en Don Juan, Elvire, Rolla, Atta Troll, zij zijn het wier schimmen ons van jongs af uit den slaap hebben gehouden. Hoe zou dan Tollens ons kunnen bekoren, die (...) in zijne reaktie tegen verhevenheid, diepzinnigheid, en romantiek, het menschelijk leven tot een omberpartijtje herleidde, het voorregt eener goede gezondheid verheerlijkte, en het tandekrijgen bezong?’ Toch toonde Tollens zich niet afkerig een enkele maal ‘een pareltje uit een zee van slijk op te visschen’ en zijn geëerd publiek een versje van Béranger of een gedicht van Lamartine in vertaling voor te leggen, waarbij hij de wulpsheid van de een, hoe afkeurenswaardig in zijn ogen ook, verkoos boven de walging van ‘de grove en naakte voorstellingen’ van de ander. We schrijven 1839, ‘toen’, zoals Busken Huet zegt, ‘Lamartine nog de ideale dichter was, aan wiens lippen eene betooverde wereld hing’. De dichterscholen en kritische opvattingen verdringen elkaar in de eerste helft van de negentiende eeuw, en al kan Nederland niet op die talenten bogen, welke de literatuur van de ons omringende landen hebben groot gemaakt, ook bij ons werd een richtingenstrijd gevoerd, slechts bedaarder en met minder felle uitschieters en polemieken. Voor het midden van die eeuw was aan-

gebroken, waren Petrus Borel, Gérard de Nerval en, in hun onmiddellijke voetspoor, Charles Baudelaire de Franse dichtkunst op nieuwe wegen voorgegaan, zonder dat de oude meesters, die de jonge lichting doorgaans hebben overleefd, hun glans reeds hadden verloren. Toen Nederland zich invoegde binnen de Europese romantiserende trant, was deze al over zijn hoogtepunt heen en afgedempt, enerzijds tot een biedermeier-romantiek, waarvan de goed burgerlijke sfeer zo genoeglijk is uitgebeeld door de schilder Carl Spitzweg - de dichter onder een paraplu op bed in het zolderkamertje met het lekkende dak, een van zijn bijna spreekwoordelijke schilderingen, terwijl niemand kan zeggen of hij een lang levende gedachte in beeld heeft gebracht, of zelf het aanzien gaf aan wat tot schablone zou verworden -, anderzijds verhevigd tot de zwarte romantiek, waarvan de griezelgeschiedenissen, de ondergangsvisioenen en het als lustverwekkend te ervaren doodslot hun netten over de Europese letteren hebben uitgeworpen tot ver in de twintigste eeuw. *Buddenbrooks* van Thomas Mann en *Der Prozess* van Franz Kafka horen, om enige toonaangevende romans te noemen, ook, zij het niet alleen dáár, thuis in déze traditie. Waren de romantici van de eerste generatie, althans in Frankrijk, mede ten gevolge van hun afkomst, gevestigde mannen (geweest), met een eigen huis, een gezin en een redelijk inkomen, met de tweede lijkt er, van sociaal oogpunt uit bezien, iets te zijn mis gegaan: de dichter voelt zich nu buiten de maatschappij gesloten, vlucht in dandyisme en alcoholische roes, en raakt tenslotte vervuld van een diepe levensafkeer. Het begrip ‘gedoemde dichters’, waarschijnlijk pas door Paul Verlaine op die wijze verwoord, kenschetst bij uitnemendheid de treurige levensloop van Baudelaire en diens gezellen. In de jaren waarin Piet Paaltjens zijn dichtproeven aan de Leidse studenten-almanakken ter plaatsing aanbood, had Gérard de Nerval zich verhangen aan een straatlantaarn in een nauw steegje van Parijs, terwijl Baudelaire in een van zijn geprojecteerde voorwoorden tot de *Fleurs du Mal* schreef: ‘Wij zijn allen gehangenen of verdienen het te zijn.’ François Haverschmidt staat niet los van de dichters van zijn eigen tijd, noch ‘drijft hij meesterlijk de spot met de pathetiek en de wereldverachtende Weltschmerz’ (zoals een commentaar van onze dagen verluidt). Hij bevindt er zich midden in en de humoristische kant van zijn verzen, die ons nu zo aanspreekt, hoort tot de romantische stroming van toen, want de, soms vertederende, spot vormde een wezensbestanddeel van het werk van zijn tijdgenoten. Heinrich

Heine staat duidelijk waarneembaar op de achtergrond van Paaltjens' verzen, het dubbelgangersmotief van E.Th.A. Hoffmann wordt licht herkend in de *Levensschets*, welke aan de gebundelde *Snikken & Grimlachjes* (1867) vooraf gaat. Bekeken vanuit het perspectief der zwarte romantiek is het misschien zinvol zich af te vragen of het in gymnasiumklassen en letterkundige verenigingen van eertijds zo geliefde gedicht *De Zelfmoordenaar* wel zo grappig bedoeld was. Natuurlijk, iedereen die is school gegaan, kent dit uit 1852 stammende gedicht, voelt mee met het minnende paar dat de verschrikkelijke ontdekking doet en glimlacht om de laatste, bijna bevrijdende, strofe:

In een wip was de lust
Om te vrijen gebluscht
Bij het paar. Zelfs geen woord dorst het spreken.
't Zag van schrik zóó spierwit
Als een laken, wen dit
Reeds een dag op het gras ligt te bleeken.

Doordat Piet Paaltjens een volstrekt eigen leven in de letteren ging leiden, werd haast vergeten dat hij geen ander was dan de droeve dominee François Haverschmidt. Bij deze of gene kwam zomaar twijfel op of het tweetal werkelijk vereenzelvigd mocht worden. Haverschmidt was echter evenzeer bezeten van de dood als Paaltjens en deze obsessie verleent niet alleen de wonderlijke demonie aan de verzen, maar de bedienaar van Gods woord preekte er de kerken, waar hij zijn standplaats had, mee leeg...

In *De dominee en zijn worgengel*, een beredeneerde bloemlezing ‘van en over François Haverschmidt’, biedt de samensteller, Rob Nieuwenhuys, tal van karakteristieke zinsneden, ontleend aan preken en brieven: - Dat waren de dagen die soms weken werden, dat hem alle lust en kracht ontbrak om verder te leven, ‘zichzelf en anderen tot last’, zoals hij zelf wel wist. Voor wat hij dan voelde kon hij nauwelijks woorden vinden, geen woorden althans die rechtstreeks konden uitspreken wat in hem omging. Hij was gedwongen zich in beeldspraak uit te drukken: ‘Soms is het overal nevel; het houdt niet op zachtjes en doordringend te motregenen. O, een orkaan is zo vreselijk niet als die eentonige dagen en weken kunnen zijn wanneer de schepping alle kleur mist, en waar men zich heenwendt, het is alles even vochtig, guur, naargeestig.’ ‘En in die dagen,’ zei Ha-

verschmidt in één van zijn preken, ‘verlangen wij naar de dood. Dan schijnt ze ons geen dreigende gestalte, geen verwoester van ons heil, maar een vriend die ons belooft wat geen wereld ons te schenken vermag.’ Dan verscheen de dood, ‘sprekend in vleitaal,’ zingend als een sirene of als een engel, maar dan als een worgengel en ‘wie hem spelend de hand reikt, die laat hij niet meer los, die sleept hij mee tegen wil en dank om in het eind hem neer te storten in een eigenwillig gedolven graf’.

In welke mate de gedichten van Piet Paaltjens thuis horen in de late romantiek, wordt vooral zichtbaar aan de vertalingen die tijdens het leven van Haverschmidt zijn gemaakt. Van Scaliger tot J.J. Hartman heeft de Leidse universiteit een Latijnse verstraditie gekend. De fraaie disticha en de *laus Mitiae* (‘lof op mijn poes’) van Harten zijn nu, ten onrechte, vergeten. In de negentiende eeuw en in de eerste decennia van de twintigste evenwel vermocht een zichzelf respecterend classicus Latijnse verzen te schrijven. Jammer, maar de in het Latijn overgebrachte verzen van ‘Petrus Paxillus’ spreken de voor neo-Latijnse dichtkunst gevoelige latinist van deze dagen vermoedelijk niet langer aan. De strofen werden stijf en dood, het levende ritme vlood heen. Hoeveel beter zou een vers van Paaltjens geklonken hebben in het losse gewaad van het vroeg-middeleeuwse Latijn, dat zich aan de strakke regels van de gouden latiniteit en de ciceroniaanse codex helemaal niets gelegen liet liggen!

Waar het neo-Latijns classicisme ongeschikt bleek een verspreiding van de verzen van Piet Paaltjens over Europa te bevorderen, zou een Franse vertaling uitkomst geboden kunnen hebben. Deze bestaat:

Sanglots et Sourires
Poésies de
Piet Paaltjens
traduites du Hollandais par
F.L.A. De Jagher
Membre de la Société d'histoire
et de littérature de Leide, etc.
Schiedam,
H.A.M. Roelants.
z.j. (1888)

De uitgever is dezelfde die ook de eerste druk van *Snikken & Grimlachjes* deed verschijnen. De stijl van de Franse verzen - inmiddels

was Baudelaire al twintig jaar dood en streden in Parijs Parnassiens, Decadenten en Symbolisten om voorrang op de dichterstroon -, aansluitend bij een versuikerd rococo, laat zo min iets over van de vindingrijke metra en versversnellingen die het Nederlandse origineel kenmerken, als het in de Franse editie gebruikte begrip *mal du siècle* het woord *Weltschmerz* dekt. Eén voorbeeld volsta, waarbij in het voorbijgaan wordt aangestipt dat juist dit gedicht, een van de meest aangehaalde van Paaltjens, zich mag verheugen in een lange traditie, met name die van het *paraklausithuron*, het in tranen geschreven vers van de minnaar voor de gesloten deur van de geliefde, een genre dat door de Grieken tot in alle verfijnde finesses is beoefend en gevarieerd:

Wel menigmaal zei de melkboer
Des morgens tot haar meid:
'De stoep is weer nat.' Och, hij wist niet
Dat er 's nachts op die stoep was geschreid.

Nu, dat hij en de meid het niet wisten,
Dat was minder; - maar dat z i j
Er hoegenaamd niets van vermoedde,
Dat was wel hard voor mij.

Presque chaque matin, le laitier à la fille
Disait: 'Regarde donc, n'est-ce pas étonnant,
Le perron comme hier est mouillé' le bon drille
Ignorait que la nuit j'y pleurais longuement.

Pour la fille et pour lui que ce fut un mystère,
Peu m'importait vraiment; mais qu'Elle n'en sut rien,
Mais absolument rien, et ne s'en doutât guère,
C'était bien dur pour moi, n'est-ce pas? Je crois bien!

Heel anders is het gesteld met de Duitse vertaling van dit vers. De humoristische biedermeier-dichter Wilhelm Busch (1832-1908), voorheen veel gelezen, ook in ons land dank zij *Max und Moritz, Die fromme Helene, Die Haarbeutel* en tal van andere 'Bildergeschichten' (een soort berijmde strips avant la lettre), was een tijdgenoot van François Haverschmidt. De Nederlandse publiciste Marie Ander-

son, ook met Multatuli en diens tweede vrouw in vriendschappelijke betrekking, zond Busch twee verzen van Piet Paaltjens. De vertaling ervan is opgenomen in: *Wilhelm Busch an Maria Anderson*, Siebzig Briefe, Rostock i.M. z.j. (1908). Busch heeft onmiddellijk de goede toon gevat en de vraag dringt zich op of het werk van Piet Paaltjens in Duitsland niet zou zijn aangeslagen, wanneer Busch zich daarover als vertaler zou hebben ontfermd...

Zur Magd sprach Morgens der Milchmann:
'Die Schwelle ist wieder zo nass!'
Dass Nachts darauf geweinet,
Ach Gott, wer wusste das?! -

Dass er und die Magd es nicht wussten,
Nu ja! Das ertrüge sich -
Doch sie - *dass* sie *nichts vermuthet*
Ist wirklich recht hart für mich.

Anthologie

Over Focquenbroch*
W.F. Hermans

> Pour mettre en fureur les gens - graves, graves, graves,
> Et amuser les enfants - petits, petits, petits.
>
> *(Charles Cros)*

In de Gouden Eeuw, zo leren wij op school, bloeiden scheepvaart en koophandel met tropische weelde en welvaart heerste alom.

De strijd met Spanje was gewonnen, die met Engeland voorlopig in ons voordeel beslist. Iedereen ging naar de Oost of de West, handelde in specerijen, goud, of slaven, en keerde terug, de pofbroek vol zilverstukken en niemand die het waagde daar de snode vingers naar uit te strekken. Want, mag men Multatuli geloven, zelfs de Dey van Algiers kreeg een maagkoliek, wanneer hij alleen maar het wapperen van de Nederlandse vlag hoorde.

In de Gouden Eeuw scheen zelfs de zon warmer dan nu over ons droefgeestige vaderland; men dronk wijn van eigen wingerd. Maar sterker nog: zelfs voor dichters was de Gouden Eeuw mild. Zij bewoonden, vrij van zorg, grote kastelen of welgedane buitengoederen, waar zij zich met hun vrienden (en vriendinnen, maar altijd, voor zover men zien kon, in het nette) diverteerden, waar ze de luit betokkelden, dronken uit roemers door de vaardige diamant hunner dochters met lieflijke taferelen bekrast, en de rest van hun tijd de twistpunten der calvinistische leer overpeinsden.

De dichter Willem Godschalk van Focquenbroch was een Gouden Eeuwer, maar schoon hij o.a. veel van wijndrinken hield (als hij er geld voor had), een buitengoed heeft hij nooit bezeten en zijn lange gedicht over de godsdiensttwisten, ‘Land en Kerkenood’ begint:

> Mij lust de driften der hervormde kerkelingen
> Met Hollands Waternood en Dijkbreuke op te zingen
> En af te malen tot een erg denktafereel,
> Dat zelfs de naneef schrikke op 't hooren van 't krakeel.

* *Wij danken W.F. Hermans voor zijn toestemming om bij onze keuze uit de poëzie van Focquenbroch de inleiding te herdrukken die hij meegaf aan zijn anthologie (1946).*

Vandaar wellicht dat men hem in geen enkele schoolbloemlezing aantreft en dat de praeponderante literatuurgeschiedenissen hem niet, of slechts met misprijzen vermelden. In Amsterdam, de stad waar hij geboren is, werd geen straat naar hem genoemd en hij is wel zó vergeten, dat men hierbij niet aan rancune om zijn schimpdicht 'Op Amsteldam' hoeft te denken. Zijn geboortejaar staat niet geheel vast. Worp[1] schat het tussen 1630 en '36. Hoewel hij 10 juni '62 te Utrecht in de medicijnen promoveert (op een proefschrift 'De lue venere') is hij toch altijd Amsterdammer gebleven.

Na zijn promotie begon hij er een praktijk, die zelfs in de pestjaren '63 en '64 niet druk liep. In een brief waarbij hij zijn nicht zijn 'Thalia of geurige[2] zanggodin' aanbiedt, schijft hij: 'Zij is samengevoegd van een partij geuren, die mijn ledigheid en voornamelijk de voorlede pesttijd mij om tijdverdrijf heeft op het papier doen stellen.' Maar elders in dezelfde brief staat: 'Wanneer ik eindelijk eens door mijn praktijk (die God lof redelijk toeneemt) een honderdduizend dukaten zal overgewonnen hebben, zoo twijfel ik niet, of ik zal U Ed., ma charmante Cousine wel haast ter bruiloft nooden.'

Groot kan in ieder geval de toename van zijn praktijk niet zijn geweest. Zijn tijd was ruim bezet met andere bezigheden. Een van zijn liefhebberijen, het wijndrinken, noemde ik al. De andere waren: roken, vrijen, fluitspelen, vioolspelen, lange gesprekken voeren en dichten. - Is het onbegrijpelijk dat Prinsen in de zes regels die hij in zijn bekende handboek aan Focquenbroch wijdt, verachtelijk van de 'verlopen medicus' gewaagt?

Zijn tijdgenoten, zijn 'broeders in Apollo' de kasteelheren, predikanten en niet-verlopen medici, zullen er niet anders over hebben gedacht. Maar toch was hij in de 17e eeuw en nog lang daarna, een beroemd man. Zijn werken werden acht keer herdrukt. De laatste uitgave verscheen honderd jaar na zijn dood en zijn 'blijspel' *De min in 't Lazarushuis* (de aanhalingstekens zijn alweer van Prinsen, doch het 'blijspel' is, zoals Prinsen zelf trouwens ook zegt, een bewerking naar Lope da Vega, toch een goede naam) hield zich 130 jaar in de Amsterdamse schouwburg staande.

Al stelt Abr. Bogaert, de verzorger van Focquenbrochs nalatenschap, hem op één lijn met Westerbaan, Brand, Vos, Cats, de Decker en zelfs Vondel, al noemt Thomas Asselijn hem een tweede Juvenalis, het is niet bekend dat er enige omgang tussen Focquen-

1. *Dr. J.A. Worp 'Focquenbroch' De Gids 1881 III pag. 499-532.*
2. = *grappige*

broch en de ‘Grote Gestalten’ uit zijn tijd heeft bestaan, en dàt deel van zijn oeuvre, dat voor ons van belang is, werd eerst in 1697, toen hij al 12 jaar dood was, gedrukt en is vrijwel nooit iemand opgevallen.

Maar zijn ‘Gedachten over 't onbestendig Geluk’, ‘Gedachten’ en ‘Gedachten over 't ongelijk Fortuin’, stellen het vermaarde ‘Het menschelijk Leven’ van Willem van Haren, verre in de schaduw. Zijn ‘Sarabanda aan Fillis’ is een der meest melodieuze minnedichten in onze taal. Zijn werk is vrijwel volkomen vrij van de botte gemeenplaatsen waar b.v. De Génestet, die geacht wordt onze schooljeugd inzicht in poëzie te geven, zo van overvloeit. En een belangrijk ding zou men bijna over het hoofd zien: aan satirici zijn wij zeer arm.

Zijn vroegere beroemdheid was een miskenning op zichzelf. Hij had haar te danken aan zijn bewerkingen naar Paul Scarron, de grondlegger van de burleske poëzie, van wie hij o.a. de *Virgile travesti* en *Typhon, ou la Gigantomachie*, vertaalde. Op zichzelf was dit niet onverdienstelijk, ook al niet, doordat hij althans de eerste was die in ons land dit burleske genre beoefende. Eveneens in zijn andere navolgingen (naar Lucianus, Molière, Ovidius) stak hij boven zijn tijdgenoten uit. De studie van Worp is voornamelijk aan deze zijde van zijn dichterschap gewijd.

Met de twee bundeltjes *Thalia, of de geurige zanggodin* en zijn al of niet oorspronkelijke toneelstukken, werd zijn roem gevestigd, die in meer dan één opzicht (naar onze smaak tenminste) een twijfelachtige gunst betekende. Als medicus? Wat te denken van een arts wiens grootste ambitie is, de lach die aan een aardbeving doet denken? Men durft hem zijn eksterogen nog niet te laten snijden, die losbol.

Als dichter? Kon men toen, zo goed als nu, de naam van dichter dragen, als men zijn kunst niet met vroom gezicht en plechtige gebaren beoefende? Als men naam gemaakt had met onzedelijke kolder, mocht men dan, ook al had men voortreffelijke, diepzinnige strofen over het Noodlot geschreven, een kunstenaar met een K. heten? Of Focquenbroch, die zich hoegenaamd geen illusies maakte, ook niet over zijn kunst (al of niet met K.) zich daar veel van aangetrokken heeft, is niet bekend, maar niet waarschijnlijk.

De houding van zijn tijdgenoten, de drossaerts, dominees en nietverlopen medici, laat zich gemakkelijk raden: zij hebben om hem gelachen (want aan humor stelden zij andere eisen dan wij)... maar

zouden niet graag met hem in één kamer gezeten hebben. Hij is altijd een obscure figuur gebleven, ook wat zijn (adellijke?) afkomst betreft; ‘in een zeker mythisch waas gehuld’ (Worp).

Zijn ernstige gedichten hebben zij over 't hoofd gezien of gewantrouwd. En van het eind der achttiende eeuw af, herinnerden zij die zijn naam nog kenden, zich alleen nog maar dat hij een verlopen medicus was geweest en stukken geschreven had van een soort grappigheid die thans op de lachspieren geen uitwerking meer had. Bovendien waren het slechts vertalingen, iets wat men hem tot dusverre niet kwalijk had genomen.

En zijn oorspronkelijke poëzie was gevoelvol, rijk aan stemming, technisch zeer subtiel en volmaakt, zonder retoriek. In zijn minnedichten was hij openhartig over gemoeds- (maar ook andere) bewegingen, die men als nuchter en welopgevoed Nederlander dient te verknoersten. Die kreeg derhalve het stempel ‘sentimenteel’.

Zijn sarcasmen en ‘geurige invallen’ hebben de diepte van zijn wanhoop maar aan weinigen duidelijk kunnen maken. Worp meent zich voor zijn ijver dan ook aldus te moeten verontschuldigen:

‘Als eene soort van vrijbuiter op letterkundig gebied, als een losbol in zijn leven, zooals wij zoo duidelijk uit zijn werken bespeuren, is hij niet geschikt om eene eervolle plaats in te nemen onder die mannen van zijn tijd, wier werken thans nog gelezen en geprezen worden.

Maar als een schrijver, wiens werken jaren lang zijn uitgegeven en ten toonele gevoerd, als de eerste vertegenwoordiger van een hier te lande nieuw genre, is hij uit een litterair-historisch oogpunt een kleine studie waardig.’

Zijn vrijbuiterschap kan ons nu alleen maar belangwekkend voorkomen en de losbolligheid zullen wij wellicht kunnen vergeten, mocht die ons hinderen. Ik zeg wellicht, want het ‘een losbol in het leven zijn’, schijnt in ons land nog altijd onverenigbaar te wezen met dichterlijk gezag.

Vulde niet nog in 1939, tweeënvijftig jaar na Multatuli's dood, diens schoondochter 520 pagina's met weeklachten dat hij zijn schulden niet betaalde en zijn gezin verwaarloosde?

Van Focquenbrochs leven te Amsterdam is, behalve wat hijzelf erover schrijft en een paar opmerkingen bij Wagenaar, weinig bekend. In verband met zijn liefhebberijen, laat het zich gemakkelijk vermoeden.

Hij stond altijd klaar om voor vrienden verjaardags- of bruilofts-

verzen te maken, brieven aan hen in elkaar te rijmen. Als niet alle 17e eeuwers zich aan gelegenheidspoëzie bezondigd hadden, zou ook dit hem wel weer verdacht maken bij de adepten der ‘verheven’ en ‘heilige’ school, die het talent beschouwen als een muntstuk uit Gods eigen hand ontvangen, waar men vooral geen ulevellen voor kopen mag.

Overstelpt met schulden, uitgehold door een ongelukkige liefde, die hij tevergeefs lachend poogt te verbijten, neemt hij in 1667 dienst bij de W.I.C. en vertrekt als fiscaal naar de ‘dorper kuste van Guinee, (doch aangenaam door hare goudmijn)’, zoals hij in de voorrede tot zijn *Min in 't Lazarushuis*, die hij daar bewerkte, schreef. Een brief uit die periode neem ik hier over:

Waarde Vrind!

Ik heb over veertien dagen geschreven met een Hollandsch schip, doch alzo hetzelve noch eerst een reis moet gaan doen naar Angola, zo vertrouw ik wel, dat die brief wel eenige maanden na deze zal arriveren. Ik leer hier van alle slag van ambachten, al zo ik buiten Fiscaal, voor Secretaris, voor Raad, voor Notaris, voor Ambassadeur, voor Kaper, en voor den eenen drommel met den ander moet speelen: zo dat gij wel kunt denken, dat ik hier niet veel tijd heb om speelen te loopen; daar ook niet veel occasie toe is in dit barbaarsche, melancholique en verbaasde dorre land, 't welk ik niet gezind ben heel net af te schilderen, uit vrees, dat gij schreien zoud als een kind, en de arme Fok beklagen, omdat hem het noodlot in zo verdoemde plek gebracht heeft. Want beeldt u zelfs eens in te zien een zwaarmoedig kasteel, gesitueert op een schraale en dorre rots, daar de zee, met een eeuwig naar geruisch, op leid te gnorren; figureert u vorders aan de rechterhand van 't voorgeschreve kasteel te zien een lankwerpig dorp, bestaande in hutten, gedekt met zwart verbrand hooi, en strooi, of riet (want de duivel zou zelfs niet kunnen raden welk van drieën het is) waarin het zwermt van halfnaakte en koolverwige schimmen, die u den ganschen dag de ooren warm maken met een eeuwig getoet van loejende hoorens, daar zij haar Artem Musicam met het abominabelste geschal des weerelds op exerceren, 't geen u wel een baal katoen in 't jaar zou kosten, om uw geluitvangers daarmede toe te stoppen. Aan de linker zijde van 't kasteel zwalpt een droevig riviertje, 't geen al 't zout van de zee in zijn boezem ingezogen schijnt te hebben, alzo 't zelve tienmaal zouter is dan het allerziltste pekelnat.

Bedenk nu vorders bij u zelven omtrent twee mijlen in 't rond een barre en schrale woestijn te zien, waarop noch telg, noch lover te vinden is, die u voor een straal van de zon kan beschutten, die hier zo schrikkelijk steil, boven onze kruin, in 't Zenith staat, dat men op 't midden van den dag, zelfs omtrent de hoogste toren des weerelds, geen duimbreet schaduw zou kunnen vinden.

Denk nu vorders of ik geen reden heb van zomtijds in drie weeken niet buiten het kasteel te komen en in mijn cel te blijven; alwaar gij mij zoudt zien zitten, in compagnie van mijn twee zwarte jongens, al dampende dat het zijn oogen verdraaid en dat zij met hun beiden eeuwig werk hebben met tabak te kerven, en te stoppen; dit gaat zo zijn gang al schrijvende, of iets vermakelijks leezende, of met een eerlijke ziel of twee bij mij, onder de beneficie van een glaasje, om de geest te verfraaijen en de melancholie te diverteeren. Wat aangaat mijn muzijk, die is, door het afsterven van mijn kouzyn van Heden, die met mij overgekomen, en hier zedert eenige weken overleden is, zodanig verstorven, dat gij mijn violen met droefheid aan de wand zoud zien hangen, zodanig gediscordeert, dat gij daar niet dan een enkele bas op zoud vinden; terwijl in de holte van dat droevig instrument de spinnekoppen zodanig haar logement hebben verkoozen, dat ik geloof dat zij van sins zijn van hun eigen weefzel daar nieuwe snaren op te maken. In 't end, ik vind dat ik met recht mag zingen, pas als de kinderen Israëls in een der psalmen doen. Super flumina Babyloniae, illic sedimus & flevimus, & suspendimus Organa nostra.

Dat is:
Aan de Babylonsche stroomen
Hingen wij met naer gesteen,
En met jammerlijk geween,
Al ons speeltuig aan de boomen.

Doch echter patientie, is 't land slecht, het goud is goet, en dat is het alleen, 't geen mij veel ongenuchten, die mij hier voorkomen, doet digereeren; want daar is geen cardiacum in de weereld, dat zo krachtig is als dat; dieshalven is het, dat ik geresolveert ben in alles geduld te nemen, en ondertusschen, terwijl ik hier ben, mijn naad te naaijen zo veel ik kan, en de plaizieren van de weereld voor een jaar of zes te vergeten, als of ik dood was. Want hier is geen vermaak ter weereld, als alleen dat in uw eigen gemoed, en bij u zelfs

bestaat; want de wijn in overdaad, en de zwarte vrouwen haat ik dapper; en ik geloof niet, dat ik tot een van beide heel ligt zal vervallen, alzo ik het egaal voor beestachtigheid, en een doodelyke coyonnerie hou. Alleen heb ik mijn meeste vermaak in een kleine zwarte jongen die ik heb, die van zeer groten huize en van zeer treffelijke luiden is; want ik verklaar u, dat ik nooit schoonder, noch heroiquer wezen gezien heb; vermengd met een groots, doch eenigszins stuurs opslag van oogen, 't geen mij vaak op hem heeft doen appliceren de woorden van Senecca in Hyppolytus:

Quam grata est Facies torva Viriliter,
Et Pondus Veteris triste Supercilli.

Dat is: Hoe heerlijk en voortreflijk staat
een fier en mannelijk gelaat,
't Geen door den opslag zijner blikken,
Een ieder vol ontzag doet schrikken.

Want inderdaad, dat wezen is in die jongen zo heerlijk te zien, dat ik mij dikwels inbeelde in hem te zien een schets van dien ouden Afrikaanschen Hannibal; ook zijn al zijn inclinatien groots en moedig, ja zo, dat hij met jongens van zijn jaren (die omtrent 12 zijn) niet zal omgaan, maar altijd met zijn ouder, waar boven hij noch altijd wil de preferentie hebben, 't zij in den dans, of andere speelen, daar hij altijd de eerste wil zijn; of zo iemand hem die rang bedisputeert, zo ontziet hij zelfs geen volwassen jongens voor de kop te slaan. En bij al deze barsheid is hij weêr bij mij zo vriendelijk, beleeft en trouw, dat ik die jongen lief heb in mijn hart en zou (zo hij een slaaf was) niet weigeren een pond goud voor hem te geven, enz.
Op 't kasteel St. George da Mina, den 10 February. 1669.
Focquenbroch.

Een naïviteit, deze droom van in een paar jaar in de tropen rijk worden en als gezeten burger te kunnen repatriëren, een naïviteit die doet denken aan Rimbaud. Het land bewoond door de nuchtere kooplieden die maling hadden aan fluitspelen, dichten, praten etc., maar waar hij blijkens zijn ‘Gedachten in een Kano op zee’ zozeer naar terugverlangde, heeft hij nooit weergezien. Hij overleed waarschijnlijk in 1675, hoe weet men niet.

De laatste druk van *Alle de Werken van W. v. Focquenbroch* verschijnt in 1766. Dan wordt de oppositie tegen zijn onbehoorlijke grappen doordat men niet meer gevoelig is voor dit soort humor, zó sterk, dat alleen de ‘verlopen medicus’ overblijft en zelfs die is mèt zijn naam, vrijwel vergeten. Hij daalde af tot hoofdpersoon in een stukje voor liefhebberijtoneel, dat omstreeks 1810 geschreven werd.

Waarom Worp over Focquenbroch schreef, zagen wij al. Ook Jan ten Brink dacht niet zo ongunstig over hem als Jonckbloet, Witsen Geysbeek, Jeronimo de Vries, het *Biografisch Woordenboek,* e.t.q.

H. de Gooijer schreef waarderend over hem in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* en deed een keuze uit zijn lyriek, echter met weinig resultaat.

In 1911 brak Lode Baekelmans in een sympathiek geschreven, doch typografisch onprettige uitgave een lans voor hem. De lans brak evenwel zonder veel ten gunste van Focquenbrochs reputatie aangericht te hebben.

Wie een eerste blik in Focquenbrochs kleinere gedichten slaat, zal verbaasd zijn dat dit in de 17e eeuw geschreven werd, zo onmiddellijk en gewoon is de zegswijze. Zijn gedicht aan Constantijn Huygens kan men beschouwen als een manifest, een ars poetica haast. Een merkwaardig modern manifest, een pleidooi voor helderheid en eenvoud, een veroordeling der ‘wrange duisterheid’ en het ‘vervalste geluid’, eigenschappen die klaarblijkelijk ook volgens de ware fijnproevers van toen in geen ware poëzie ontbreken mochten en die gemaakt hebben dat de jeugd zich thans op de middelbare school bij het onderwijs in de Nederlandse klassieken zo verveelt en zich voorneemt haar gehele verder leven òf geen gedichten meer aan te kijken, òf ieder gedicht dat niet vervelend is, op 't punt van verhevenheid te wantrouwen. Maar het is niet alleen een zaak van vorm, ook van inhoud. Focquenbroch is sceptisch (als tijdgenoot van Jan Luyken en Jodocus Lodenstein!). Het Boek Prediker is het enige gedeelte uit de Bijbel, waarvan men invloed in zijn gedichten aantreft. Hij is pessimist, ondanks zijn bulderlach, waarin men tot zijn vreugde een apocrief bestanddeel vinden kan: cynisme. Waarom Focquenbroch als verlopen medicus en Vondel niet als verlopen kousenwinkel rondspookt, is nu ook duidelijk. Bovendien waren de ongelukken die Vondel troffen van burgerlijk karakter, terwijl Focquenbroch ze alleen aan zijn dichterschap (in ruime betekenis) te wijten had.

Door deze eigenschappen komt het dat men bij het lezen van Focquenbroch, herinnerd wordt aan *Forum*, aan Greshoff en Du Perron. Dat deze dichtergeneratie Focquenbroch gekend en gewaardeerd heeft, is waarschijnlijk, ook al is er geen sprake van beïnvloeding en al wordt zijn naam ook door hen weinig genoemd.

Vestdijk deelt in de voorrede tot *Parlando* mede dat Du Perron eveneens in de 17e eeuwse dichters goed belezen was en hen op prijs stelde.

Slauerhoff laat Focquenbroch optreden in het nagelaten cabaretstuk *De sylphide op de sofa* (Finale: Het eiland der gelukzaligen).

'...Daar zit Focquenbroch, de verbannen poëet en aesculaap. Hier kan hij practijk uitoefenen met paardemiddelen en tevens de muze op tijd genoegdoening geven. Wat broeit de groote medicijnman uit? Wat brullen de zestien mulatten van alle leeftijd en kunnen aan een ijzeren staaf? Zij brullen alle verschillend. Het is zijn muziekinstrument, dat hij heeft uitgevonden op medische grondslag. Daarmee begeleidt hij zijn liederlijke drinkliederen, waarvoor de Hoogmogenden hem het Gemeenebest ontzegden. En hier wordt hij door zijn landslieden luide toegejuicht.'

Hij was van Slauerhoff misschien een naaster familielid dan Camoëns b.v.

Het feit dat hij vergeten is (al tekende een achttal jaren geleden Edgar Tijtgat een rijmprent bij het drinklied 'Diogenes de Wijze' en nam Victor E. van Vriesland in *Zeven eeuwen Nederlandsche Poëzie* een paar gedichten van hem op) is het zoveelste verbazingwekkende feit in onze letterkundige historie.

De oorzaken ervan?

Ten eerste dat hij alleen maar dichter was en au fond een vreemdeling in het 'geltzuchtig Amsteldam'. Dit is de voornaamste oorzaak.

Ten tweede dat ook zijn tijdgenoten en het nageslacht daarvan hem alleen gewaardeerd hebben om die eigenschappen die hij met hen deelde: zijn grove grollen, zijn lust tot navolgen zonder bronvermelding.

Ten derde dat de bloemlezing van Baekelmans op een ongunstig tijdstip verscheen, een nieuwe poëzie in opkomst maar overheersend: nabloei van tachtig, 'wrange duisterheid', 'vervalst geluid'.

Of de tijden nu gunstiger zijn?

Indien de les van *Forum* nog niet geheel vergeten is, mag men reden hebben het te hopen.

Veertien gedichten
Willem Focquenbroch

Gedachten

over 't onbestendig Geluk

Hoe wonderlyk verkeert des weerelds vreugd?
't Zoet word gevolgt van bittere ongeneugd,
En geen geluk, hoe zeer 't ziel verheugt,
Of 't is gansch ydel.

Wanneer men zich in volle voorspoed vind,
Dan denkt men niet op felle tegenwind;
Maar ach! men doold; want 't los geluk is blind,
En zonder breidel.

Die gistren noch een tweede Kresus was,
Vind zich van daag een Irus, want zo ras,
Als 't luk verheft zo breekt het weer als glas
Onze ydle hoopen.

Wie acht dan nu voortaan, ten zy hy dwaalt,
Zyn staat voor vast, als hy in voorspoed praald?
Wyl 't wankel rad nu klimt, en dan weer daald
In 't stadig loopen.

O ydelheid van 't los geluk op aard!
Hy die op u met schrandere oogen staart,
Vind dat gy niet dan zo een wellust baard
Die maakt ellendig,

En hy, die zoekt het alderhoogste goed,
Vertreed uw eer en glorie met de voet.
En ziet zyn luk in 't eeuwige te moed,
En dat's bestendig.

Aan den Heer K. Huigens

Hollandsche Maro, en Apolloos grootste zoon,
By die ooit zongen op een Nederlandsche toon,
Heb ik uw barsch gedicht zo menigmaal gelezen,
En voor zo grooten gunst nooit dankbaarheid bewezen?
Zo gun my, dat ik nu myn schult eens af kom doen,
Niet om uw schrander brein met jeugdig lauwergroen,
Of met een klimkrans naer uw waarde te vercieren,
Ue eige kunst verschaft u palmen, en laurieren;
Maar om te toonen, waar uw hooggeachte luit
My vaak te byster klinkt met een vervalst geluid;
Ontschuldig my, zo ik wat rond ga in myn spreken:
De beste vrienden zyn aanwyzers van gebreken,
Twee zwarte wolken zyn 't, waardoor uw zwaar gedicht
By my verdooft werd van zyn luister en zyn licht;
Dat 's duisterheid van zin; en hardigheid van toonen.
Twee feilen, die in geen Poëet zyn te verschoonen,
Die zelf zyn vader noemt de vader van het licht.
Daar alle hardigheid, en duisterheid voor zwicht.
Wat is het eind daar toe een Dichter trekt aan 't zingen.
Is 't niet om ieder een met zyn gezang te dwingen,
Gelyk eer Orfeus met zyn lieffelyke lier,
Door welkers zoet geluid het alderwildste dier,
Ja zelfs en bosch en velt, en rotssteen wiert bewogen,
En zult gy zelfs uw zang ontroven dit vermogen,
O barse Zanger! door uw wrange duisterheid?
Het schynt, of gy, en Hooft u staag verpynt en stryd
Om van geen mensch, als van u zelf, verstaan te wezen;
Was 't dan niet best, dat gy uw vaarzen nooit liet lezen?
Want dus is 't zeker, dat ze niemant vatten zal.
Hoe droevig komt het, hoe onnozel, en hoe mal,
Als men de gaaf niet heeft van iets in dicht te zeggen,
Ten zij men 't stadig weer met ondicht uit moet leggen?

Madrigal

Tirsis verrukt door 't zoet vermaak,
't geen hem de schone borst en kaak
van Phillis, die hy mint, deê erven,
was in haar schoot op 't punt van in dees vreugd te sterven,
toen zy, die van de min mee eerde 't zoet gebied,
hem ziende met een zucht verflauwen,
hem zei: ach Tirsis, sterf nog niet,
'k wil stervend u gezelschap houwen.
Tirsis hierop neemt een besluit
en stelt de lust van sterven uit;
doch door dit wreed bedwang wyl dat hy niet derft sterven,
raakt hy op 't uiterste en sterft wel duizend werven;
doch wyl zy zachtjes van de min
mee zwelgt de zoete teugjes in,
voelt zy meteen haar ziel op 't punt haar te begeven,
en roept, zozeer bezwymd als hy:
sterf nu myn ziel, myn waarde leven!
want nu sterf ik zowel als gy.
Waarop den Harder haar met half gebroken woorden
en hygend, byna buiten aam,
dus antwoordt: zal de min ons dan gelyk vermoorden?
Welaan, myn hart, wy sterven saam.
Dus deed in 't eind de Min, in duizende genuchten,
aan deze twee de ziel ontvluchten
en sterven tegelyk, doch door een dood zo zoet,
dat zy het leven weer hernamen,
om na die tyd nog meermaals samen
te sterven op diezelfde voet.

Jobs ellende

De duivel sloeg met felle slagen
den vromen Job aan ziel en lyf
en had hem al zyn goed ontdragen,
maar tot de zwaarste van zyn plagen,
zo liet hy hem alleen zyn wyf.

Spes mea fumus est

Wyl ik dus zit en smook een pypjen aan den haart;
Met een bedrukt gelaat, en d'ogen naer de aard
d'Een elboog onder 't Hoofd, zoekt myn gedacht de reden,
Waarom 't geval my plaagt met zo veel straffigheden.

De hoop daar op, (die my vast uitsteld dag aan dag,
Schoon dat ik nooit iets goets van al myn hoopen zag)
Belooft my wederom haast tot myn wensch te komen,
En maakt my grooter als een keizer van oud Romen.

Maar nau is 't smookend kruid verbrand tot stof en asch,
Of 'k vind my in die stand, daar ik voor dees in was:
En nau zie ik de rook in ydle lucht verzwinden,
Of 'k zeg, dat ik in 't minst geen onderscheid kan vinden
In, of ik leef of hoop, of dat 'k een pypje smook,
Want 't een is niet als wind: en 't ander niet als rook.

Klinkdicht

Toen Midas eindelyk zyn wensch verkregen had,
En dat hy zyn geluk reets dacht volmaakt te wezen,
Toen was het dat hy eerst zyn onluk zag verrezen,
En dat hy zich bevond te lydig in de mat.

Want 't geen hy had gewenst, dat wiert de borst haast zat;
Het gout wierd hem een straf, schoon het nochtans voor dezen
Zyn grootste wellust was; want na ik heb gelezen,
Wierd het al gout, al wat hy raakte, dronk, of at.

Ziet men dit daaglyks mee in 't huwlyk niet gebeuren?
Wanneer men meenig zot daar door lang ziet betreuren,
Een staat van hem gezocht voor dees met ziel en lyf?

En mag men zo een borst niet voor een Midas achten?
Die, 't zy in huis, of bed, by dagen of by nachten,
Al wat hy raakt, of tast, niet anders vind als wyf.

Klinkdicht

Hoe, zou ik ooit uw gunst, ô schoone Klorimeen,
Verwerven kunnen, daar ik ben een mensch geboren,
En daar het schynt dat gy een minnaar hebt verkooren,
Die door zyn beestigheid bezit uw hart alleen?

Ach, nu bevind ik dat een beest, en anders geen
Het vrouwelyk geslacht slechts kan tot min bekooren;
En dat myn heer Jupyn daarom al lang te vooren,
Zelfs met zyn godheid liep zo meenig blaauwe scheen.

Weshalve hy daarom in 't eind na beter leeren,
Zich zelf om Leda heeft bedost met zwaneveeren,
En vrouw Europa heeft ontschaakt in stiersche schyn.

Een teken, dat noch mensch, noch godheid iet kan winnen;
Maar dat men om zich van een vrouw te doen beminnen,
Niet anders noodig heeft, dan slechts een beest te zyn.

Klinkdicht

Te denken dat in 't eind myn staat eens zal verkeeren,
En dat ik eindelyk eens zal gelukkig zyn,
Te hoopen dat in 't eind een heldre zonneschyn,
De nacht van myn verdriet eens uit myn ziel zal weeren.

Te zien dat in myn beurs de duiten wat vermeeren,
En dat ik daaglyks win dukaten by 't dozyn;
Te hebben kelders vol van Fransche en Rinsche wyn,
Om, als 't my wel gevalt, myn vrienden te trakteeren.

Noch eens een wintertje, gelyk als de voorleen,
Te sleiten vol van vreugd in d'armen van Klimeen,
Wiens onstandvastigheid my nu een wyl doet treuren.

Of in haar plaats, op nieuw te vinden by Katryn
Een gunst en een genot dat 't eerst gelyk mag zyn,
Dat is 't, dat meester Fok misschien nooit zal gebeuren.

Bewijs van maagdom

Aan Juffer N.N.

1

Indien dat d'aangename roozen,
Die jeugdig op haar telgen bloozen,
Wiens verf het keurig oog behaagt,
Den tytel waardig zyn van maagd,
Zo mag men, even als de bloemen,
Die vrouwen ook wel maagden noemen,
Die, als met varsch ontloken blaân,
Gelyk als gy, noch bloejend staan.

2

De bloem, zodra hy zich laat plukken,
Ziet straks zyn maagdom van zich rukken:
Straks kwyntze als over dit verlies,
En hangt verlept gelyk een bies;
Daarom, wyl 't maagdom in de vrouwen
Als dat van bloemen is te houwen,
Zeg, waarom zyt gy niet verlept,
Indien gy d'uwe niet meer hebt?

3

Indien men alle zoort van enten
Mag maagden noemen in de lente,
Eer dat haar maagdom met haar ooft
Haar in de herfst noch wordt ontrooft;
Zo mag men u ook maagd verklaaren,
Die in de lente van uw jaaren
Die herfst noch nimmer hebt beleeft,
Waar in een vrouw haar vruchten geeft.

4

Indien een bouland, of een akker,
(Die zelfs als wel doorspit, en wakker
Doorploegt is door en weder door)
Zo lang als hy noch uit zyn voor
Geen oogst heeft van zyn zaad gegeven,
Een maagdom toe mag zyn geschreven,
Zo ly, dat men 't u ook toeschryft,
Aan wien den bou noch niet beklyft.

5

In 't end, indien een schoorsteen maagd is,
Die nooit nog wel ter deeg gevraagd is,
Zo zyt gy 't ook; want Fok zyn roe
Die, lykt het, deugd daar weinig toe.
Gy zyt dan maagd, gelyk een ooven
Daar nooit goet deeg wiert ingeschooven
Of die niet naer den eisch gestookt,
Zyn vulzel nimmer gaar en kookt.

6

In 't end, jy bent dan maagd (God beter)
En zo je Foks genoopte veter
Noch twee dozynen jaaren draagt.
Zo blyf jy licht wel eeuwig maagd.

Toon: La Fronde

Diogenes, de wyze,
Die woonde in een vat;
Hier uit kan men bewyzen,
Dat wysheid woont bij 't nat,
Indien gy dan de wysheid mind,
In 't vaatje die gy vint:
Komt, volgt dan met malkander
Den Grooten Alexander
Naer 't holle vat, naer 't holle vat,
Daar Diögeen in zat.
De Grooten Alexander
Sprak tegen Diögeen:
Indien ik was een ander,
'k Wenste in uw plaats te treên.
Wort ons hier dan niet klaar vertoont,
Dat in het vat de wysheid woont?
Komt volgt dan met malkander
Den Grooten Alexander,
Naer 't holle vat, naer 't holle vat,
En houd u by het nat.

Aan Juffrouw N.N.

Schoon het bezit van geld en goed
Nooit kost betoveren myn zinnen:
Schoon ik stees haate d'overvloed,
Wyl ik u nochtans moet beminnen,
Vloek ik voortaan myn arremoed.

Want wyl uw ziel en zin zich held
Naar d'ydle waan der zotte lieden,
En rykdom voor de wysheid steld,
Hoe kan ik dan uw haat ontvlieden,
Wyl my niets meêr ontbreekt dan geld?

Een zot in kostelyk gewaat,
Die naauw den naam van mensch mag dragen,
Een beest tot in den vierden graat,
Kan door zyn geld u zo behagen,
Dat gy om hem elkeen versmaat.

'k Beken, als 'k op dees slechtheid let,
Acht 'k u onwaardig van myn minnen;
Mits dees fout zo uw glans besmet,
Dat gy allang waart uit myn zinnen,
Had my 't de liefde niet belet.

Foei! wat voor een onnozelheid
Verbergt zich by uw schoone gaven?
Moet u dan de geldzuchtigheid
Doen op het spoor van dwaasheid draven,
't Geen u tot schande en oneer leid?

Heeft 't goud by u dan zulk een magt,
Dat gy daarom een dwaas moet eeren,
Die niets heeft dan zyn ydle pracht,
Die, zonder geld en zonder kleêren,
Min dan een beest zou zyn geacht?

Laas, wyl men dan met geld en goed
Alleenig kan uw liefde winnen;
Schoon ik steets haat vrouw overvloed,
Wyl ik u nochtans moet beminnen,
Vloek ik voortaan myn arremoed.

Courage de fille
Voix: Pour un seul Coup

Van dezen nacht,
Comme m'a dit ma Mère,
Zal onze Jan my komen doen la Guerre;
Maar je ne crain sa lance, noch zyn kracht.
Je dis toujours, ma Mère n'en est pas morte;
Car ce combat geschied sans bloed te storten.
Al is 't by nacht.

Ik zal zo dwaas
Niet zyn, als ces Badines,
Die tot haar hulp appellent leur Voisines:
Hoewel men is souvent den Onderbaas.
Quelque vigueur qu'il ait dans la bataille,
Il peut venir, want quatre de sa taille,
Je ne crains pas.

Il est bien vrai,
Qu'il me jettra par terre;
Maar niet te min, je ris de cette guerre;
Et le devant je lui presenterai.
Want schoon ik ben voor hem niet assez forte
'k Zeg, indien ma Mère n'en est pas morte,
Je n'en mourrai.

Gedachten
Gehouden in een Kanó op Zee

Aan myn Vriend N.N.

Al zittende in een holle boom,
Bezwangert met een troep soldaten,
En met elf zwarte Potentaten,
Gaat Fok vast dobbren langs de stroom,

Om zeekre Zeeuwsche karavelle,
Die hier voor lorrendrajer speelt,
En 's Compagnies octroy besteelt,
Te gaan vermeestren, en beknellen.

Zo loopt hy, en gevaar van zee,
En dat van koegels en muskwetten,
Die meenig styve kop verpletten,
En schinkels smakken uit haar steê.

En wyl ik dus vast leg te talmen,
Zo zit gy ligt, myn waarde Vrind,
By 't zoete dier, dat gy bemind,
Of streelt uw veel met zoete galmen.

Gy zit ligt by myn goeje Neef,
In schaduw van die zelfde boomen,
Of op de kant der zelfde stroomen,
Daar men wel eer rondeelen schreef.

Daar zit gy ligt gerust te dampen,
Wyl ik het zelfde zit en doe
In zee, omtrent het vlek Bottroe,
Doch dik verzelt van smart, en rampen.

Want schoon het goud my redelyk,
Ja ruim genoeg word toe gesmeten;
- Wyl ik een ding niet kan vergeten, -
Zo ben ik arm, al word ik ryk.

Steets speelt er nog door al myn zinnen
Het beeld van dat aanvallig dier,
Dat door haar oogs betov'rend vier
My dwong voor eeuwig haar te minnen.

Geen uur passeert er op den dag,
Of 'k denk wel tienmaal aan dat maatje,
Dat net gevormde potentaatje,
Wiens weerga nooit de wereld zag.

Steets denk ik, of ik van myn leven
My uit dit droevig Moorenland
Wel eens zal weder zien geplant,
Ter steê daar 't hart noch is gebleven;

Dat is, by haar, en ook by u,
Myn waardste Vrind van al myn vrinden,
Die 'k meer als myne broeder minde,
En nimmermeer zo zeer als nu.

Nu zeg ik, dat ik u moet derven,
En al dat zoet vermaak met een,
't Geen onder duizent koddigheên,
Ons vaak schier deed van lagchen sterven.

Ach! hoe speeld daaglyks myn gedacht,
Op al de geuren, die wy zamen
Zo vaak by onze kinders namen,
Wier weerga ik nooit weér verwacht.

Want schoon ik al weerom mocht komen
Van hier, in 't waarde Vaderland,
Dan ben ik ligt al van de tant,
En al verdord als oude boomen,

Want schoon dat ik hier Venus schouw,
Gelyk een pest van alle pesten,
En dat ik mee, tot mynen besten
Niet heel veel van Silenus hou,

Zo meen ik dat de trakassade,
Die 'k vaak langs land en water doe,
En 't roosten van de zon daar toe,
My maken zal tot karbonade.

Gelyk ik nu in dees Kano,
Wyl ik dit schryf kan ondervinden;
Wyl dat de zon, spyt zee en winden,
My braad zo geel als haverstro.

Denk eens, wat ik dan wel zal lyken
Na 't afzyn van een vyf, zes jaar;
Gewis, ik loop wel licht gevaar
Dat men my laat voor mumi kyken.

Doch 't schaad niet! ik heb nog wel moed,
Dat ik noch in myn hart en aâmen
Wel een restantje zal bewaren
Van 't oud galant, en geurig bloed.

Op dat wy, op myn wederkeeren,
Noch menigmaal, gelyk wel eer,
Te zamen rymen keer op keer,
En lagchen dat onze oogen keeren.

Nu mag ik hier noch voor een tyd
Wat leggen talmen by de Mooren;
Maar 'k zal den dag noch zien gebooren,
Dat ik dit land zal schelden kwyt.

En dat ik, redelyk geladen
Met 't mineraal van dit kwartier,
Weer zal gaan dampen by het vier,
In plaats van in de zon te braden.

U hoop ik in dien ouden staat
Noch eens gezond weêrom te vinden,
Met al het tal der goede vrinden,
Daar 'k nooit voor dees van wierd versmaad.

Om noch een koppeltje van jaaren
Vol vreugd te slyten in een land,
Daar al myn hoop aan is verpand,
En 't geen myn luk kan op doen klaaren.

Maar zeg, wat 's dit ik hoor, terwyl
Ik deze regel zit te malen,
Een van ons volk, tot twee drie malen
Uitroepen: 'k zie een zeil! een zeil!

't Geen my zal dwingen nu te enden,
Om met het schip Zeelandia,
Daar ik zo straks in stappen ga,
De steven zeewaard in te wenden.

Vermits dat wy de karavel
Van verre diep in zee beöogen,
Die 'k wensch dat we attrapeeren mogen,
Om hem te brengen in de knel.

Adieu dan vriend! wy gaan laveeren,
En veetren 't Zeeuwtje naar zyn vleis,
De hemel geef hem ons tot prys,
En u al wat gy kunt begeeren.

Grafschrift van M.F.

Van Mr. Fok leid 't ligchaam in dees kas;
Die veel van rook, en damptuig heeft geschreven,
Die steeds bij rook geleek des menschen leven,
't Geen als een rook verdwijnt en wort tot as.
Zijn geest is ook als rook omhoog gedreeven,
Gelijk zijn rif hier is tot as gebleven;
Als of het maar verbrande toebak was.

Light Verse

De jaren zestig
Jan Boerstoel

De jaren zestig en de dingen die je deed
en die je laten ging omdat ze niet meer hoorden,
de zwarte kousen net zoals de witte boorden,
want de liefde en de vrijheid ging in spijkerpak gekleed
in de tijd dat Gerard Reve nog een ezeltje bereed
en dat Johnson Vietnamezen liet vermoorden
en er waren zoveel mooie nieuwe woorden:
mescaline, meditatie,
happening en demonstratie,
rode bloemen van de natie
waren wij...
De jaren zestig,
de idealen kwamen vrij.

De jaren zestig en de dromen die je had
en door die dromen werden steeds meer mensen wakker,
een goeie vriend werd nu een kameraad, een makker,
die precies als jij uit overtuiging op de tramrails zat
en met wie je achteraf je zelfgebakken hasjcake at,
want de nieuwe mens was ook een warme bakker
en Den Uyl was hoogstens nog een volksverlakker.
Want het ging niet om de centen,
Koosje Koster deelde krenten
en je haatte de regenten
als de pest...
De jaren zestig,
van poëzie en van protest.

De jaren zestig en de toekomst die je zag
en die je hoorde in de stem van nieuwe leiders,
met Roel van Duyn en Rudi Dutschke als bevrijders
van consumptie en conventie en confessioneel gezag.
Toen je leerde te begrijpen waar het allemaal aan lag
in de roes van allerlei pupilverwijders

met de makkelijke kijk van motorrijders.
En Bob Dylan die verwoordde
wat met je gevoelens spoorde,
bij je lange haren hoorde
en je huid...
De jaren zestig,
een nieuwe lente van geluid.

De jaren zestig en wat kwam ervan terecht?
Misschien niet veel als je het kritisch gaat beschouwen,
want mensen kunnen niet zo lang van elkaar houên
en een aantal wil niet beter of gewoon alleen maar slecht.
Steeds meer medestrijders staakten met de jaren het gevecht,
gingen aan de dope of carrières bouwen
en de meesten gingen toch tenslotte trouwen.
En zo eindigde het wonder
en soms lijd je daar nog onder,
maar het was en blijft bijzonder,
wonderschoon...
De jaren zestig,
maar hoe vertel ik het mijn zoon?

De Gorilla
Georges Brassens
(Vertaling Matthijs Bakker)

Door dikke tralies heen aanschouwden
De vrouwspersonen van 't kanton
Ongegeneerd de zwaargebouwde
Gorilla die erachter stond.
Zelfs gluurde zonder zich te schamen
't Publiek verzameld aan dat hek
Naar een bepaalde niet bij name
Hier door mij aan te duiden plek,
Help, een Gorilla...

Hoe nu de plotselinge uitbraak
Van het gevangen fraaie beest
Verklaren, denk'lijk is de oorzaak
Een slecht gesloten deur geweest;
De aap berichtte bij 't verlaten
Van 't hok: ‘Vandaag raak ik het kwijt,’
Daarmee bedoelde hij, U raadt het
Natuurlijk al, zijn maagd'lijkheid.
Help, een Gorilla...

‘Heremijntijd,’ riep buiten zinnen
De baas van 't dierenpark, ‘en wat
Nog het beroerdste is, apinnen
Heeft mijn gorilla nooit gehad.’
In plaats van zich de kans te gunnen
Die men hier ziet, nam ilico
Zodra zij 't nieuws vernam, de kunne
De benen richting uitgang Zoo.
Help, een Gorilla...

Le gorille

1

C'est à travers de larges grilles
Que les femelles du canton
Contemplaient un puissant gorille
Sans souci du qu'en dira-t-on.
Avec impudeur ces commères
Lorgnaient même un endroit précis
Que rigoureusement ma mère
M'a défendu d' nommer ici,
Gare au Gorille...

2

Tout à coup la prison bien close
Où vivait le bel animal,
S'ouvre on n' sait pourquoi, je suppose
Qu'on avait dû la fermer mal;

Le singe en sortant de sa cage
Dit: ‘C'est aujourd'hui qu' je le perds’
Il parlait de son pucelage,
Vous aviez deviné, j'espère!
Gare au Gorille...

3

L' patron de la ménagerie
Criait éperdu: ‘Nom de nom
C'est assommant, car mon gorille
N'a jamais connu de guenon’
Dès que la féminine engeance
Sut que le singe était puceau,
Au lieu de profiter d' la chance
Elle fit feu des deux fuseaux.
Gare au Gorille...

Zelfs zij van wie zopas de ogen
Niet weken van de gorilla
Verdwenen, wat getuigen moge
Van hun gebrek aan logica;
Hun vrees had des te minder zin, daar
In vergelijking tot de man
De aap niet onderdoet als minnaar,
Wat menig vrouw beamen kan,
Help, een Gorilla...

Een ieder maakt dat hij de gaarde
En't bronstig dier zijn greep ontvliedt,
Alleen één vrouw, een hoogbejaarde,
En ook een jonge rechter niet.
Daar anderen te snel vertrokken,
Wendde de vierhander beslist
Zijn slingertred naar de twee rokken
Van 't oude mens en de jurist,
Help, een Gorilla...

‘Ach wat,’ verzuchtte zij van honderd,
‘Als iemand nog iets in mij zag,
Dan zou ik zeggen, 't is een wonder
Dat ik het nog beleven mag.’
De rechter oordeelt onbewogen:
‘Dat men mij aanziet voor apin,
Hoeft niet te worden overwogen,’
Maar daar vergiste hij zich in.
Help, een Gorilla...

4

Celles-là même qui naguère
Le couvraient d'un oeil décidé,
Fuyaient prouvant qu'ell's n'avaient guère
De la suite dans les idées,
D'autant plus vaine était leur crainte
Que le gorille est un luron
Supérieur à l'homm' dans l'étreinte
Bien des femmes vous le diront,
Gare au Gorille...

5

Tout le monde se précipite
Hors d'atteinte du singe en rut,
Sauf une vieille décrépite
Et un jeune juge en bois brut
Voyant que toutes se dérobent
Le quadrumane accéléra
Son dandinement vers les robes
De la vicille et du magistrat.
Gare au Gorille...

6

‘Bah, soupirait la centenaire
Qu'on pût encor me désirer
Ce serait extraordinaire
Et pour tout dire, inespéré’,
Le juge pensait, impassible:
‘Qu'on me prenn' pour une guenon
C'est complètement impossible’
La suite lui prouva que non,
Gare au Gorille...

Verplaatst U eens in de gedachte,
U was gesteld voor het besluit
Eén van dit tweetal te verkrachten,
Naar wie ging dan uw voorkeur uit?
Indien mijzelf vandaag of morgen
Zo'n soort dilemma overkwam,
Oma of toga, zou ik zorgen
Dat ik de eerste optie nam.
Help, een Gorilla...

Hoeveel gorilla's ook vermogen
In 't liefdesspel, zij kunnen vaak
Niet in gelijke mate bogen
Op scherp verstand of goede smaak;
In plaats dat hij het oudje aanrandt,
Als U en ik hadden gedaan,
Sleurt onze aap naar dichte aanplant
De magistraat achter zich aan,
Help, een Gorilla...

Hoe spijtig dat ik het gebeuren
Niet verder uit de doeken doe,
Iets wat vooral valt te betreuren
Vanwege 't leuke van de clou,
Dat op 't *moment suprême* bijvoorbeeld
De rechter ‘Mama’ riep, net als
Die dag de man, door hem veroordeeld,
Wiens kop men afsloeg van de hals.
Help, een Gorilla...

7

Suposez qu'un de vous puisse être
Comme le singe obligé de
Violer un juge ou une ancêtre,
Lequel choisirait-il des deux?
Qu'une alternative pareille
Un de ces quatre jours m'échoie
C'est j'en suis convaincu, la vieille
Qui sera l'objet de mon choix,
Gare au Gorille...

8

Mais par malbeur, si le gorille
Au jeu de l'amour vaut son prix
On sait qu'en revanche il ne brille
Ni par le goût, ni par l'esprit.
Lors au lieu d'opter pour la vieille
Comme aurait fait n'importe qui
Il saisit le juge à l'oreille
Et l'entraîna dans un maquis.
Gare au Gorille...

9

La suite serait délectable
Malheureusement je ne peux
Pas la dire et c'est regrettable
Ça vous aurait fait rire un peu
Car le juge, au moment suprême
Criait: ‘Maman’, pleurait beaucoup
Comme l'homme auquel le jour même
Il avait fait trancher le cou.
Gare au Gorille...

Vier gedichten
Hans Dorrestijn

Op het naaktstrand van Zoutelande

Wat een mooie tieten!
Wat een mooie tieten!
Wat een prachtig mooie tieten heeft die man!

Die van zijn vrouw kunnen er niet aan tippen.
Ach, wat maakt het voor verschil bij 't wippen.

De majorettes

Ik zag de majorettes in de stad
met ronde kuit en knie.
Als ik zulke mooie benen had,
had ik geen ironie.

Onthouding

Ik kan dansen, ik kan zingen
ik kan vannacht mijn vrouw bespringen
maar ik kan ook slapen gaan
want zij hecht er niet zo aan.

[God zij geprezen en gedankt]

God zij geprezen en gedankt
een maand aan een stuk door
God zij geprezen en gedankt
al weet ik niet waarvoor.

Twee gedichten
Frits Jans

Volkskrantadvertentie

Word ik ooit gek of anderszins gestoord,
dan zal ik mij wat graag laten verzorgen
in Groot Bronswijck, kliniek te Wagenborgen.

Daar vraagt men (lees ik) een ‘psychomotore
en non-verbale therapeut, ervaren’ -
tja, non-verbaal moet groeien met de jaren.

Waarom nou geen leuke verbale non?
Nee, strikt psychomotoor en non-verbaal
werkt men ‘in teamverband’ daar aan mijn kwaal.

‘Multidisciplinair’ word ik behandeld
‘met spel, de nadruk ligt op interactie’ -
geen woord gelogen: zo luidt de redactie.

‘Aandacht voor body- en sensory awareness’ -
ik zou er zelf nooit opgekomen zijn,
maar als 't erbij hoort, lijkt het me best fijn.

Brieven naar ‘Hr. Kolder, coördinator’.
Zo staat het er, die man is zo gedoopt.
Maar *nomen omen* zeggen is goedkoop.

Op het verkeerde been

Bij mij in de klas, op de lagere school te Soest,
zat een jongetje dat bij het voebal
nooit wist welke kant of het op moest.

Maar dat jongetje heeft wel voor dokter doorgeleerd.
Steeds denk ik daaraan als ik in de krant lees, bij toeval,
dat er weer een verkeerd been is geamputeerd.

Twee gedichten
*Clément Marot**
(Vertaling Gert Helmer)

[Men zou]

Men zou - 't was mei - de dame aderlaten.
Ik naar haar arts, behoorlijk opgewonden.
‘Onttrek jij warmte aan haar hart en vaten?
Ze is koel genoeg, naar ik heb ondervonden.’
‘Stil,’ zei de man, ‘wacht op de tweede ronde:
het oude bloed, dat haar zo vaak verstramt,
maakt plaats voor vocht waar sterke liefde uit stamt.
Trouwens, de mei jaagt alle schroom opzij.’
Gezegd. Gedaan. Zij ís in liefde ontvlamd,
maar ach, helaas en jammer - niet voor mij.

[Mond van verrukkelijk koraal]

Mond van verrukkelijk koraal,
mond die om kussen lijkt te smeken,
mond die de taal en wedertaal
van een genadig hart kunt spreken,
spreek: moet voor u mijn hart dan breken,
als was onder de vlam verteren?
Wilt u ten dode toe bezeren
die schroomt u enig leed te doen?
Mond van mijn vurigste begeren,
zeg nee, en zeg het met een zoen!

[Frans]

AV moys de may, que l'on saingnoit la belle,
Ie vins ainsi son medecin reprendre:
- ‘Luy tires tu sa chaleur naturelle!
Trop froide elle est, bien me l'a faict apprendre.’
- ‘Tais toy (dit il) content ie te voys rendre:
l'oste le sang qui la faict rigoreuse,
Pour prendre humeur en amour vigoreuse
Selon ce moys qui chasse tout esmoy.’
Ce qui fut faict & deuint amoureuse;
Mais le pis est, que ce n'est pas de moy.

BOUCHE de coral precieux
Qui a baiser semblez semondre,
Bouche qui, d'vn cueur gracieux,
Sçauez tant bien dire & respondre,
Respondez moy: doibt mon cueur fondre

* *Clément Marot (1495-1544), hofdichter van Frans I en psalmberijmer voor Calvijn. Beide Franse teksten werden door J.P. Sweelinck op muziek gezet.*

Deuant vous, comme au feu la cyre?
Voulez vous bien celluy occire,
Qui craint vous estre desplaisant?
Ah! bouche, que tant ie desire,
Dictes nenny, en me baisant.

Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw
Charlotte Mutsaers

MYNHEER DONSELAER ZOEKT EEN VROUW 6
EEN MAN ALLEEN IS NIKS BEDAARD
EN GAAT VOLKOMEN NAAR DE MAAN
EN THAILAND ZIJN ER GENOEGEN ZAT
ZUS DAAR HEBBEN VEEL HET NUMBER UIT
MEN HEEFT ER SLECHTS EEN DAGTE ZIJN
OF MEN HEEFT IETS AAN DE LIJN
DE OUDERS VRAGEN TONNEN GELD
GEUK RIJD IS DONS WELGESTELD
HOU I SPREEKT GEEN WOORDJE FRANS
MAAR IS IN BED EEN STIMULANS
ONDANKS AL DIT LIJF FOEI VOELT
VOELT ON ZE DONS EEN RIJKE GEKOCHT
ZIJ DOET GEEN MOEITE VOOR HET GEWIN
HET KAPITAAL TEERT MAAR IN
LOVE WAS DIT NIET MAAR VOOR ALLEMOO
HEEFT DONS ZIJN WENKBRAUWEN NOG
©CHARLOTTE NUTSAERS 1983

Troonrede

Jos Versteegen

Er hangt een vrome stilte in de Ridderzaal
Bij een der vensters vangt een rood-wit-blauw boeket
Zo nu en dan een aarzelende zonnestraal

Daar, bij de troon, zit ons voltallig kabinet
En ook het hele parlement is aangetreden
De Koningin draagt deze keer een grijs toilet

En Hare Majesteit vangt aan te spreken: ‘Leden
Der Staten-Generaal, het afgelopen jaar
Kreeg menig onderdaan weer minder te besteden

De rente ging omhoog, de schuldenlast werd zwaar
En juist de armste donders waren de sigaar’

Drs. P

‘De rente ging omhoog, de schuldenlast werd zwaar’
(De prins-gemaal kijkt minder blij dan ooit tevoren)
‘En juist de armste donders waren de sigaar’

Men wrijft zijn ogen uit en inspecteert zijn oren
En Hare Majesteit ziet na of dat er staat
Het staat er. ‘Weer ging werkgelegenheid verloren

Verdomme nog aan toe.’ Vertrekt Zij daar een spier?
En mompelt men daar iets van ‘Kabinetsberaad?’
Nu is het weer doodstil. Zij tuurt op haar papier

‘Verdomme,’ luidt de tekst. ‘Verdomme,’ denkt Ze kwaad
‘Wat is dit - sabotage? Redenen van Staat?’

Driek van Wissen

‘Verdomme,’ luidt de tekst. ‘Verdomme,’ denkt Ze kwaad
‘Dit is toch niet de taal van een Verlicht Vorstin!
Wat is dit - sabotage? Redenen van Staat?

Hoe het ook zij, Ik doe vandaag mijn eigen zin:
Hoognodig dient het volk de waarheid eens verteld!
(En aan het eind voer Ik de Bede ook weer in!)’

De Koningin hervat (er valt niet eens een speld):
‘Derhalve hebben Wij het raadzamer gevonden
Dat onze grondwet buiten werking wordt gesteld

Het kabinet wordt dus terstond naar huis gezonden
En ook het parlement wordt nu door Ons ontbonden!’

Paul Lemmens

‘Het kabinet wordt dus terstond naar huis gezonden’
(Men kijkt elkaar eens aan, men kan het niet geloven)
‘En ook het parlement wordt nu door Ons ontbonden!

Het land staat aan de rand van metersdiepe kloven
Een burgeroorlog dreigt, de duivel maakt zich sterk
Ik neem de macht ter hand; Wij komen het te boven!

Ik kroon mijzelf tot Hoofd der Nederlandse Kerk
O Heere, zegen Ons, zo smeken Wij gedwee
Geprezen zij Uw Naam, geloofd Uw Wonderwerk’

Toen kwamen er twee broeders van de GGD
En namen de Vorstin aan beide armen mee

Cryptonnet*
Drs. P

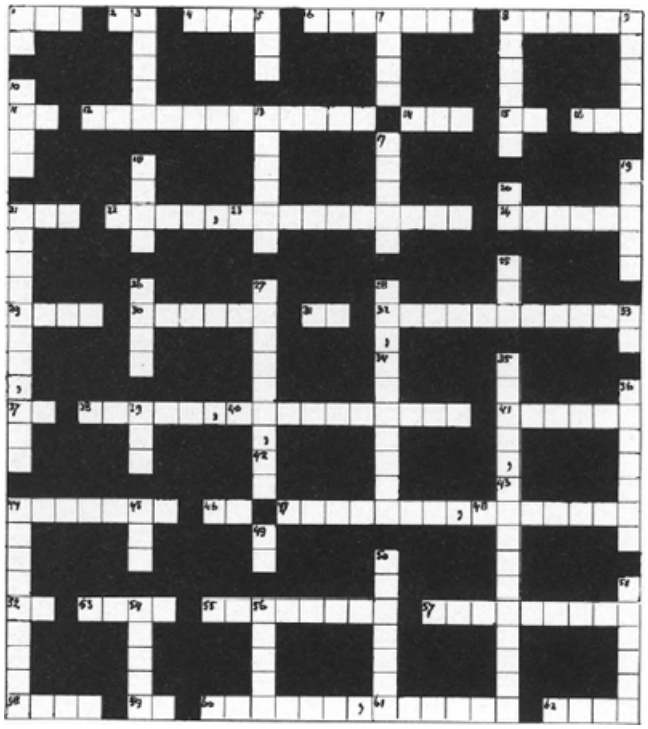

* *De oplossing van deze eenvoudige puzzle is een sonnet in heptameter met een modern rijmschema. Daar lettergrepen en eenlettergrepige woorden in het Nederlands zelden extreem kort zijn, en een sextet bovendien maar zes regels telt, is het aantal zwarte vakjes hier ongewoon groot. Dat geldt niet voor de letterkundige waarde van het sonnet, waarvan het octaaf nog wel redelijk samenhangend is, maar het tweede deel al spoedig ontaardt tot hermetische poëzie. Om u enigszins behulpzaam te zijn, kondig ik de verschijning van een Javaanse bergstad (oude spelling) en een Duitse, weinig gangbare aansporing alsook een zelfs in deze branche opmerkelijk gebrek aan betekenis aan. De woordomschrijvingen echter moeten volstaan om de tekst op te sporen, waarbij rijm en metrum ook nog waardevolle diensten kunnen bewijzen. Bemoedigend is de wetenschap, dat het oplossen van zulk een aan handen en voeten gebonden cryptogram gegarandeerd minder hoofdbrekens kost dan het samenstellen (Drs. P)*

Horizontaal

1) Gedeeltelijke editie met aanwijzing; 2) Een halve godin bestaat; 4) Eenvormig, niet homo (hier wordt iets ontkend); 6) Die vent is duidelijk anders; 8) Dit gedicht is meer dan gewaagd; 11) Hoor, hoe die onbekende verbindt; 12) Man vindt de deuk rottig, maar wel doordacht; 14, 15, 16) Volkomen verwarring in de tent, moet kunnen; 21) Als de Kozakkenaanvoerder geen man is, dan toch zeker onzijdig; 22) Het zit in het wentelteefje, en zoekt de som; 23) Is hij oud, klein? Dat zit erin; 24) Wie een geleibom ziet, zelfs incompleet, wordt achterwaarts beweeglijk; 29) Gedenk vrolijk het aantal Heemskinderen; 30) Bert heeft ze, en ze volgen hem; 31) Erg gemeen, maar niet gemeen, is geaccepteerd; 32) Kant, de merel, beweegt zich anders niet snel voort; 37) Nijpels draait bepaald om; 38) In alle zerken hebben we een waarnemer; 40) Zie u Sam trillen? Geenszins; 41) Leen is anders geworden, en niet meer bij de tijd; 44) Wie niet dichtbij vertrouwd is, onderzoekt; 46) Twee Ron - maar telkens ontbreekt hier iets; 47) Enge rel? Dat zullen we in orde brengen; 48) Besluit kan heel fijn worden; 52) Komt voor in China, Guinée en Hindelopen; 53) ‘Wijs aan!’ gilde ze kreetloos; 55) Voelt het lid angst? Niet in deze positie; 57) Al is meneer gezeten, meen niet dat dit betekent ‘geplaatst’; 58) Doe wat u doet; 59) Nou - dan komt er nog iets. So what?; 60) Vellen worden het soms, maar genietroepen beginnen ermee; 61) Nee, via dit geheel geen gehaaide; 62) Wat doden niet meer hebben, streven Duitsers na

Verticaal

1) Niet van Hans maar van Frans; 3) 't Past pas als 't 'n pas zet; 5) Zit mijn neef zonder geld, Ja?; 7) Hier staat zijn tegendeel; 8) Uit schier smartelijke geluiden; 9) Raast en groeit; 10) Wat blijft er, o, uit roest?; 13) Een lik kan, mits geen grote; 17) Zo'n leuke gele figuur loopt gedeeltelijk toe; 18) Korter leven duurt niet lang; 19) Rijk in nieuwe ligging; 20) Schon zu schön, aber lautlos; 21) In haver hoort het erbij; 25) ‘Sterf,’ zei de Brit (weet u welke?); 26) Er is nog voer, in zekere vorm een restant; 27) Gewoon snavel, ziet u, niet anders; 28) Als u het zegt, u; 33) Een levende sterft en blijft niet onbepaald; 34) O, rif vol avontuur... niets ernstigs, hoor; 35) *Kleur steeg voorbij de grauwe zee* (Bloem, ergens?); 36) Onnauwkeurige lage lob - daar moet de speler iets aan doen; 39) Bestaan duidt bij ons meestal op bezit; 42) Gustave is in de sauna, momenteel; 43) *Braun werde nun das herrlich Fabelhafte* (partijlied, 1927); 44) Erica valt als een baksteen; 45) Niet helemaal carcinogeen, wel durend; 49) Aldus begint de dierkunde; 50) Modena (I)? Verre van dat; 51) Zarathustra al was een verlichter...; 54) ...maar de echte na de laatste is geen lichte; 56) Eertijds kaal - vaak onrijp

Poems
Piet Paaltjens
(Translation Jacob Lowland)

For Rika

I only saw you that one time. You sat
In an express train racing like a thief
At top speed past the way train I had caught.
No first encounter ever was more brief.

And yet it lasted long enough for me
To walk on down life's endless path with rue
Ringing my lips. How could there ever be
Cause more for me to smile, now I'd seen you?

And then, why have to have that flaxen hair,
That is the mark of angels? And besides,
Why those blue eyes, so wondrous deep and clear?
You knew that's something I cannot abide!

And why go hurtling past in such a rush
And not, like lightning, lift the carriage out
And throw your arms about my neck, and push
Your lips like mucilage against my mouth?

You feared a rail disaster possibly?
But Rika, what could be more glorious than,
Amid infernal thuds and screams, to be
Crushed two together by one selfsame train?

Aan Rika.

Slechts éénmaal heb ik u gezien. Gij waart
Gezeten in een sneltrein, die den trein
Waar ik mee reed passeerde in volle vaart.
De kennismaking kon niet korter zijn.

En toch, zij duurde lang genoeg om mij
Het eindloos levenspad met fletsen lach
Te doen vervolgen. Ach! geen enkel blij
Glimlachje liet ik meer, sinds ik u zag.

Waarom ook hebt gij van dat blonde haar,
Daar de englen aan te kennen zijn? En dan,
Waarom blauwe oogen, wonderdiep en klaar?
Gij wist toch, dat ik daar niet tegen kan!

En waarom mij dan zoo voorbijgesneld,
En niet, als 't weerlicht, 't rijtuig opgerukt?
En om mijn hals uw armen vastgekneld,
En op mijn mond uw lippen vastgedrukt?

Gij vreesdet mooglijk voor een spoorwegramp?

Maar, Rika, wat kon zaalger voor mij zijn,
Dan, onder helsch geratel en gestamp,
Met u verplet te worden door één trein?

The Suicide

In the depths of the wood
- It was autumn and cold -
Roved a man in the throes of a passion.
O, so dull was his eye!
And his clothes so awry!
And his teeth were a-grinding and gnashing.

‘Ha!’ he stopped now to speak,
‘I have nurtured a snake,
No, a dragoness here at my bosom!’
And he beat at his coat
And half slid in a moat,
So his cuffs were all grimy and gruesome.

Then his eyes hunted out
A sufficiently stout
Oaken bough to support his large torso.
And he pulled out a rope
And he hung himself up,
So he couldn't bemoan any more, so.

It grew still in the wood,
And some tenfold as cold,
For the wintertime came. Through those morrows
There he swung at his ease
To and fro in the breeze,
To the frequent surprise of the sparrows.

And the winter sped past.
For the spring came at last
And gave way in its turn to the summer,
When a pair arm in arm
Strayed that way - 't was quite warm -
Through the wood. They'd regret that they'd come there!

De zelfmoordenaar

In het diepst van het woud
- 't Was al herfst en erg koud -
Liep een heer in zijn eentje te dwalen.
Och, zijn oog zag zoo dof!
En zijn goed zat zoo slof!
En hij tandknerste, als was hij aan 't malen.

‘Ha!’ dus riep hij verwoed,
‘'k Heb een adder gebroed,
Neen, erger, een draak aan mijn borst hier!’
En hij sloeg op zijn jas,
En hij trapte in een plas;
't Spattend slik had zijn boordjes bemorst schier.

En meteen zocht zijn blik
Naar een eiketak, dik
Genoeg om zijn lichaam te torsen.
Daarna haalde hij een strop
Uit zijn zak, hing zich op,
En toen kon hij zich niet meer bemorsen.

Het werd stil in het woud
En wel tienmaal zoo koud,
Want de wintertijd kwam. En intusschen
Hing maar steeds aan zijn tak,
Op zijn doode gemak,
Die mijnheer, tot verbazing der musschen.

En de winter vlood heen.
Want de lente verscheen,
Om opnieuw voor den zomer te wijken.
Toen dan zwierf - 't was erg warm -
Er een paar arm in arm
Dooe het woud. Maar wat stond dàt te kijken!

[Engels]

While they searched for a spot
Well secluded and thought:
By this oak is a good place for loving,
Down there tumbled a boot,
Gliding off the left foot
Of the man dangling there up above 'em.

‘By my life! Tell me, where
Did that *come* from?’ the pair
Interjected and turned their gaze starwards.
And their eyes then made out
The dead man, once so stout
But by now nothing more than a carcass.

On his head, one broad grin,
Sat his hat, but the brim
Had decayed. Every one of his garments
Had grown faded and frayed.
And across them arrayed
Moved an army of ants, worms, and varmints.

His Swiss timepiece had stopped,
And his pince-nez had dropped
From his nose and hung down on its ribbon.
On the raggedy tail
Of his coat crawled a snail,
A most mucidous snail, slowly nibbling.

Of a sudden the two
Lost all longing to woo.
They could hardly dare even try speaking.
O, they'd had such a fright
That it blanched them as white
As a sheet after two days of bleaking.

[Nederlands]

Want, terwijl het, zoo zacht
Koozend, voortliep en dacht:
Hier onder deez' eik is 't goed vrijen,
Kwam een laars van den man,
Die daarboven hing, van
Zijn reeds langverteerd linkerbeen glijen.

‘Al mijn leven! van waar
Komt die laars?’ riep het paar,
En werktuigelijk keek het naar boven.
En daar zag het met schrik
Dien mijnheer, eens zoo dik
En nu tot een geraamte afgekloven.

Op zijn grijnzenden kop

Stond zijn hoed nog rechtop,
Maar de rand was er af. Al zijn linnen
Was gerafeld en grauw.
Door een gat in zijn mouw
Blikten mieren en wurmen en spinnen.

Zijn horloge stond stil,
En één glas van zijn bril
Was kapot en het ander beslagen.
Op den rand van een zak
Van zijn vest zat een slak,
Een erg slijmerige slak, stil te knagen.

In een wip was de lust
Om te vrijen gebluscht
Bij 't paar. Zelfs geen woord dorst het spreken.
't Zag van schrik zóó spierwit
Als een laken, wen dit
Reeds een dag op het gras ligt te bleeken.

The Secret

We sat there talking,
Then from the knoll rang
A sorrowfull trill -
It was Lewis Hill,

The gifted musician,
Shocked to the bone,
Who enticed that trill from
His saxophone.

None to my knowledge
Who ever lent
Deeper woe
To a wind instrument.

It was truly
Something astounding
To hear such dismal
Tones resounding!

But no, amazed
We weren't at all; *we*
Knew the cause
For his melancholy.

At least, one of us,
If we'd be honest,
Shared the dread secret
Of the saxophonist!

Het geheim

Wij zaten te keuvelen,
Daar klonk van de heuvelen
Een weemoedige triller -
Het was Ludwig Hiller:

De begaafde kunstenaar,
De wreedgeschokte,
Die aan zijn klarinet
Dien triller ontlokte.

Nooit sprak er ergens,
Zoo ver mij bekend,
Dieper weemoed
Uit een blaasinstrument.

Het was waarlijk
Om zich te verbazen,
Zoo naar stond die
Man daar te blazen!

Maar neen, verbazen
Dat deden we ons niet;
Want *we kenden*
De reden van zijn verdriet.

Eén onzer althans,
Die er alles van wist,
Van het vreeselijk geheim
Van den clarinettist!

Antwoord aan Paaltjens
Drs. P

XXV.

Hoor ik op Sempre een waldhoorn,
   Of ook wel een Turksche trom,
Dan moet ik zoo bitter weenen;
   En - ik weet zelf niet waarom.

Vraagt een der werkende leden:
   ‘Hoe kan een Turksche trom
Of een waldhoorn u zoo roeren?’ -
   Dan weet ik zelf niet waarom.

Is 't wijl in beetre dagen
   Een vriend de Turksche trom
Niet onverdienstlijk bespeelde? -
   Ach, ik weet zelf niet waarom.

[Nu ik, lang nadien, in uw verzen]

Nu ik, lang nadien, in uw verzen
   Zoo weemoedig ter sprake kom,
Herleven de diepste verrukkingen
   Van het studentendom.

Ei, Piet (neen - François is mij liever):
   Nog hoor ik uw nurksch gebrom
Als ik 's avonds wilde oefenen:
   ‘Waarom steeds die dekselsche trom?’

De muziek doet u tranen vergieten?
   Eens gaaft ge daar niet zooveel om.
Een ander vermaak had uw voorkeur...
   Doch daarover blijf ik stom.

Aan Rika.

Slechts éénmaal heb ik u gezien. Gij waart
Gezeten in een sneltrein, die den trein
Waar ik mee reed passeerde in volle vaart.
De kennismaking kon niet korter zijn.

En toch, zij duurde lang genoeg om mij
Het eindloos levenspad met fletsen lach
Te doen vervolgen. Ach! geen enkel blij
Glimlachje liet ik meer, sinds ik u zag.

Waarom ook hebt gij van dat blonde haar,
Daar de englen aan te kennen zijn? En dan,
Waarom blauwe oog en wonderdiep en klaar?
Gij wist toch, dat ik daar niet tegen kan!

En waarom mij dan zoo voorbijgesneld,
En niet, als 't weerlicht, 't rijtuig opgerukt?
En om mijn hals uw armen vastgekneld,
En op mijn mond uw lippen vastgedrukt?

Gij vreesdet mooglijk voor een spoorwegramp?
Maar, Rika, wat kon zaalger voor mij zijn,
Dan, onder helsch geratel en gestamp,
Met u verplet te worden door één trein?

[Uw minnedicht bevalt mij niet]

Uw minnedicht bevalt mij niet. Verdwijn,
Mijnheer! Het is wellicht de kolendamp,
Die schade heeft berokkend aan uw brein...
Of anders uw studentengeslampamp.

De inhoud van uw fantasieproduct,
Mijnheer, heeft mij afgrijselijk ontsteld.
Daarom, ik zeg het u onopgesmukt,
Wil ik u niet ontmoeten, voor geen geld!

Ik wensch niet weer te hooren van uw plan,
Dat onwelvoeglijk is, en vol gevaar.
Ge noemt uzelven een ontwikkeld man?
Ik heet u woesteling en moordenaar!

Hier treedt wel overtuigend aan den dag,
Hoezeer de studie (of de ‘poëzij’)
Terstond het menschelijk fatsoen vermag
Te doen verkeeren in een woestenij.

Met u verplet te worden door een trein?
Ik hoop, dat uw dolzinnigheid bedaart
Door sober leven, goede medicijn
En ook wat minder dichten uiteraard.

Immortelle XLIX

Wel menigmaal sprak de melkboer
Des morgens tot haar meid:
‘De stoep is weer nat.’ Och, hij wist niet
Dat er 's nachts op die stoep was geschreid.

Nu, dat hij en de meid het niet wisten,
Dat was minder; - maar dat zij
Er hoegenaamd niets van vermoedde,
Dat was wel hard voor mij.

Alom klinkt het onsympathieke geroep
Hè jakkes, bah, kijk eens, een kletsnatte stoep
Daar komt de recherche met speurhond en loupe
Dit is hoogstwaarschijnlijk het werk van een groep

Dus de melkboer wordt gearresteerd
De hele buurt wordt ondervraagd
En de meid zowat binnenstebuitengekeerd
Waarover zij zich luid beklaagt

‘Angst in de straten en vocht voor de deur
Dat is een teken aan de wand’
Zo schrijft onomwonden de hoofdredacteur
Van een dikke ochtendkrant

De regeringschef vraagt op Nederland I
Om vertrouwen in zijn beleid
Volmaakt onbewust van het fenomeen
Dat er 's nachts op die stoep was geschreid.

Nu, dat hij en de meid het niet wisten,
Dat was minder; - maar dat zij
Er hoegenaamd niets van vermoedde,
Dat was wel hard voor mij.

Twee gedichten voor Piet Paaltjens
Kees Stip

Het Hanengeschrei

Ik heb haar gezoend in het Hanengeschrei
bij de automaat aan de Choorstraat
terwijl ze garnalenkroketjes at
of wat daar gewoonlijk voor doorgaat.

Er glommen lichtjes op haar lip
van een eenzame oude lantaren.
In de verte knarste de Zeister tram
en de avondwind woei door haar haren.

Ik zei tegen haar: ‘Doe die lichtjes uit,
anders sta ik niet meer voor mezelf in.’
En toen ze weer aangingen zette de Dom
het voorspel van kwart over elf in.

Voor deze zoen mag de duivel mijn ziel
en mijn lichaam de schilleboer halen,
Ik proefde de eeuwige zaligheid,
en een klein beetje ook de garnalen.

(1935)

Het tranengeschrei

Wit mijn wangen waar alle
tranen langs een lijn
van wittere zoutkristallen
terug te voeren zijn

naar de bittere bronnen
die HEINE zo zoet ontsloot.
PIET wat ben je begonnen,
ik huil me helemaal rood.

(1985)

Vier afwijzingen
Driek van Wissen

Den Heer F.H.,

Ik retourneer U hier de door de heer Schmidt Crans gemaakte ets van ene Paaltjens plus diens ‘Levensschets’ (mijns inziens biografisch te summier).

Mijnheer, het mag dan zijn dat ik U kwets, maar wat U toevertrouwt aan het papier op ongemeen oubollige manier bestempel ik in één woord als gezwets!

Ons blad is sowieso zo nieuwerwets dat alle humor geldt als iets onnets - en dus doet ook Uw proza mij geen zier, laat staan dat ik mij kraaiend van plezier om dit soort ongein voor mijn dijen klets.

Voor ‘De Revisor’,
Nicolaas Matsier

Den Heer P. Paaltjens,
Hoogewoerd te Leiden,

Alweer twee ‘Immortellen’! U houdt vol! Hoe hoog hebt U het wel niet in de bol, dat U mij daarmee steeds meent te verblijden?

Ik vind Uw houding stuitend onbescheiden. Zo'n titel al is zonder meer te dol; het gaat hier slechts om almanakkenlol in plaats van poëzie van alle tijden!

Als ik zoiets in druk zou doen verspreiden dan joeg dat vast Uw hoofd nog meer op hol, terwijl het er ook zeker toe zou leiden dat dan Uw borst tot slagschiphoogte zwol. En dat wil ik tot elke prijs vermijden!

Redactie ‘Hollands Maandblad’,
K.L. Poll

Den Hooggeachte Heer F. HaverSchmidt,

De verzen die U ons hebt toegezonden heb ik persoonlijk niet eens slecht gevonden; toch plaatsen wij Uw ‘Tijgerlelies’ niet.

Er zijn hiervoor inhoudelijke gronden: wij vinden U een veel te zwarte Piet, die in Uw verzen slechts het uitzicht biedt dat ieder door het noodlot is gebonden.

U hebt talent - iets wat een kind al ziet -, maar als U steeds blijft zwelgen in verdriet dan wordt het nooit wat. En dat vind ik zonde.

Kop op mijnheer, de tijd heelt alle wonden; dus schrijf maar eens een opgewekter lied!

M. Fondse,
redacteur ‘De Tweede Ronde’

De jongeheer F. HaverSchmidt (student),

Ik retourneer bij dezen Uw balladen. Zij vonden in mijn ogen geen genade om reden van het volgend argument:

Ik zocht in Uw gedichten naar de vent, maar U verschuilt zich achter een façade: gedachten noch gevoelens noch ook daden, niets maakt U van Uw ware aard bekend. Piet Paaltjens toont dan wel zijn sentiment, maar HaverSchmidt laat enkel naar zich raden!

Dus als U toch voor publicatie bent, lijkt het mij juist dat U Uw verzen zendt naar een van Neêrlands vele puzzelbladen,

G.A. van Oorschot,
uitgever ‘Tirade’

Tekeningen

Peter van Straaten

‘HELAAS LEVEN WE IN EEN LAND WAAR
BIJNA NOOIT BOEKEN VERBODEN WORDEN,
ANDERS HAD IK DIT DOLGRAAG UITGEGEVEN.’

‘ACH JEETJE, LIEVERD.....
ZIT JE VAST?’

‘SCHIET JE AL OP MET JE
NIEUWE BUNDEL? FRED EN IK
ZIJN HARTSTIKKE BENIEUWD!’

‘MAAR HOE VIND JE MIJ
ALS DICHTER?’

‘HERBERT, ER IS NIKS AAN DE HAND.
JIJ BENT EEN GROOT SCHRIJVER, MAAR IK GA
BIJ JE WEG.’

‘NOU DAN DRAAG IK DAT
BOEK TOCH AAN JÓU OP, MALLE MEID.’

‘HÈ, GATSIE!....
IS PAPPIE Z'N ROMAN NOU NÒG NIET AF?’

Vertaald proza

Geen corpus delicti

M.S. Arnoni*

(Vertaling Brigitte Kristel)

Eigenlijk hadden ze begraafplaatsen moeten bezoeken, want degenen die ze zochten waren dood. Maar hun doden hadden geen zerken en geen graven. De dood was in dit geval definitiever dan ooit tevoren. Zo definitief dat iedere denkbeeldige dialoog tussen deze en de andere wereld uitgesloten was. Nee, je kon geen boeket bloemen op een graf leggen, want er was geen graf. Je kon niet je tranen laten stromen over een met aarde bedekt plekje, waar de nog dierbare resten lagen van iemand die je dierbaar was, want er waren geen resten. Je kon jezelf niet aanpraten dat je samen goed nieuws deelde of een blijde gebeurtenis. En ook kon je niet even langsgaan en bidden om voorspraak in de hemel op beslissende momenten in je leven; je kon nergens naar toe met je gebeden.

'De levenden zullen de doden benijden?' Nee, ze benijdden alleen maar degenen die rouwden en aan het graf konden staan van hen om wie ze rouwden. Degenen die wisten dat onder hen het gebeente lag van iemand die hen dierbaar was. Wat er gebleven was van iemand die je gezien en gekend had, tegen wie je gepraat had en die zelf ook gepraat had. Wel duizend herinneringen zouden hier, op de plaats des doods, meer leven krijgen dan waar ook. Je zou weer denken aan die lachjes en kreten, aan wat je samen beleefd had en de gevoelens die je gedeeld had. Je zou pijn voelen om het verlies, maar je zou tenminste weten wat er van ze geworden was. Er was iets om je te herinneren, dus was er een gedenkplaats.

Maar zij waren op zoek naar geesten. Naar mensen van wie ze wisten dat ze er niet meer waren. Het was niet zozeer een zoektocht als wel een vorm van zelfbedrog. Ze hoopten terwijl er geen hoop meer was. Ze hadden gezien hoe hun moeders, vaders, zusters, broers, hun vrouwen, mannen, dochters en zoons op 'transport' gezet waren, en ze wisten precies wat dat betekende. Ze hadden gezien hoe ze 'geselecteerd' werden en weggevoerd naar de gaskamers.

* *Menachem Arnoni, die eerder meewerkte aan ons blad (DTR Zomer 1984), stuurde ons dit voor zijn werk zo karakteristieke verhaal kort voor zijn onverwachte dood, op 10 februari dit jaar.*

Ze hadden de zoetige geur van de brandende lichamen geroken en geweten dat het hun naaste familieleden waren. Toch deden ze alsof ze hen zochten tussen de levenden. Alsof ze een massale opstanding verwachtten. Alsof zelfs de meest onuitwisbare gevolgen van de oorlog tegelijk met de bevrijding ongedaan zouden worden gemaakt.

Hadden de gestorvenen nu maar een graf gehad! Dan zou de dood te aanvaarden zijn geweest. Dan kon je je tot iets wenden. Een teken dat ze ooit geleefd hadden. Maar hoe kun je de dood aanvaarden als er geen spoor meer is van een leven dat ooit was? Het was net alsof je dierbare nooit geleefd had. Alsof hij net zo min reëel was als een beeld in je verwarde geheugen. Misschien had jij je wel vergist, misschien bestonden die moeder, vader, zuster en dat kind om wie je treurde alleen maar in je zieke verbeelding? Want hoe konden ze anders verdwenen zijn zonder een spoor na te laten? Het enige bewijs dat je van hun bestaan had, hun afgelopen bestaan, was een gedachte in je hoofd. Waren ze soms alleen maar een gedachte? Misschien. Misschien waren ze alleen maar een abstractie.

Zonder te weten of ze nu moesten hopen of wanhopen, kwamen ze overal vandaan gestroomd, vanuit alle hoeken van het uiteindelijk verslagen Duitsland, en begaven zich op weg naar hun geboorteplaats. Rechtstreeks uit de concentratiekampen die ze hadden overleefd. Uit de vluchtelingenkampen waar ze door hun bevrijders naar toe waren gebracht.

Hoewel ze nog maar nauwelijks waren hersteld van hun wonden en ziektes, hoewel ze sterk vermagerd waren en hun longen door tuberculose waren aangetast, lieten ze zich door geen hindernis weerhouden. Ze waren vel over been maar hadden de energie van leeuwen. Kon het niet legaal, dan gingen ze illegaal. Ze werden gedreven door bovennatuurlijke krachten en toonden zich zo vastberaden hun doel te bereiken dat het leek of hun strijd om te overleven van voren af aan begonnen was. Heimelijk staken ze grenzen over en liepen dagen achtereen naar hun plaats van bestemming. Ze leden honger op weg naar de stadjes waar eventuele familieleden die het overleefd hadden ook heen zouden gaan. Ze trotseerden confrontaties met Poolse partizanen die, nu hun land bevrijd was van de nazi's, hun patriottische strijd voortzetten door de laatst overgebleven joden te achtervolgen en af te maken.

Het was er uitsluitend om te doen ‘geregistreerd’ te worden. Ja, je ging alleen maar langs bij een kantoor van het Joodse Comité om te laten weten dat je nog leefde. Je personalia werden ingevuld op

een formulier. Maar zo'n registratie was veel meer dan een formaliteit. Je stond weer ingeschreven in het boek des levens. Een tweede geboorteakte als het ware. De wereld zou vanaf dat moment weten dat je niet de weg van de meesten was gegaan, maar dat je er nog was, of er opnieuw was. Vandaar dat je met bevende stem antwoord gaf op de vragen van de beambte. ‘Ja... Ja... Jaku... Jakubowicz, Cha... Chanan, zoon van Jo... Jozef Szmul en Bey... Beyle Sureh, ge... boren op...’

Maar deze procedure betekende nog meer. Het was ook een boodschap. Een boodschap aan allen die mogelijk ooit van je bestaan hadden afgeweten. Die zouden nu je naam kunnen tegenkomen en daaruit opmaken dat je er weer was. Dat je iets met hen gemeen had. Dat verbroken banden weer hersteld konden worden.

Je vraagt de beambte naar andere mensen met dezelfde achternaam. Je vraagt zowel naar hen van wie je weet dat ze dood zijn als naar hen wier lot je onbekend is. Je blijft gewoon maar vragen, misschien is je idee dat ze dood zijn op een vergissing gebaseerd. Misschien leven ze nog, hoe verrassend dat ook zou zijn. Na even gezocht te hebben, leest de beambte enige personalia aan je voor: ‘Jakubowicz Gabriel, Jakubowicz Mendel, Jakubowicz Sarah...’ Geen van deze namen zegt je iets. Misschien dat degenen die jij zoekt zich vanmiddag komen melden, of misschien morgen. Of overmorgen.

De muren van het kantoor zijn van boven tot onder behangen met kleine stukjes papier. Op ieder stukje staat een uiterst dringende boodschap. ‘Himelfarb Mosjek, zoon van Benjamin en Ruda, geboren op 14 september 1919, op 22 augustus 1944 weggehaald uit het getto van Lodz, zoekt informatie over zijn zuster Miriam;’ ‘Galinski Ruben, geboren op 17 maart 1915, zoon van Alexander en Rosa, zou erg dankbaar zijn als iemand hem kan vertellen wat er geworden is van zijn vrouw Ceryl, geboren Rubinstein.’

Maar ze hadden niet genoeg vertrouwen in de registratie en de berichtjes aan de muur. Ze hielden de hele dag de wacht. Ze bleven in het kantoor rondhangen en hoopten tegen beter weten in ieder moment een bekend gezicht te zien verschijnen. Het gezicht van iemand die hen dierbaar was, of dan toch in ieder geval iemand die iets over een dierbare zou weten. Zo waren er velen, zeer velen. En er heerste een wurgende spanning, een spanning die leidt tot stilte, niet tot rumoer. Teleurgesteld gingen ze tegen sluitingstijd weg. Maar niet voor lang, want de volgende dag kwamen ze steevast te-

rug. En ook de dag daarna. Dag in dag uit, wekenlang.

Sommige mensen zijn beter dan andere. Meer ontvankelijk voor wat anderen nodig hadden en hoopten, vergden zij het uiterste van hun verbeelding om zich te ‘herinneren’ dat ze weleens iets gehoord hadden over je zuster, broer, vrouw of op zijn minst een neef, of dat ze hen zelfs gezien of gesproken hadden. Meestal konden ze zich in zo'n geval niets van de omstandigheden herinneren en ook wisten ze geen nadere bijzonderheden. Hij of zij had alleen maar iets gehoord of gezien, maar wist niet precies meer waar of wanneer.

Zulke ‘groeten’ hadden een gemengd, verwarrend en pijnlijk effect. Diep in je hart wist je dat je niet al te veel belang moest hechten aan de verkregen ‘informatie’. Maar je kon je toch ook niet permitteren er helemaal geen acht op te slaan. Er was zo zelden hoop dat je je aan elke strohalm vastklampte, zelfs als die er niet erg hoopvol uitzag. Je kon er gewoon niet nonchalant mee omspringen. Maar daarna, een dag of twee later, kwam je ineens weer in de realiteit terug en was je pijn groter dan ooit.

Maar het gebeurde ook wel eens, al was het niet vaak, dat je zoektocht niet tevergeefs was. Je vond dan misschien geen zuster of broer terug, maar bijvoorbeeld een vroegere buurman. Of een ver familielid van wie je nooit eerder gehoord had. Het gebeurde maar heel af en toe dat je een kreet hoorde opgaan van twee mensen die meer voor elkaar betekenden. Maar dat waren vreemde herenigingen. Vreugde en geluk waren op de een of andere manier ondergeschikt aan wanhoop, alsof degenen die herenigd waren opnieuw de wanhoop voelden over het verlies van zoveel andere dierbaren. De tragiek klonk luider dan de vreugde.

Ik was één van degenen die zich kwamen laten registreren. Ik gaf de beambte mijn naam, mijn geboortedatum, de namen van mijn ouders, de datum waarop ik uit Lodz was weggehaald, en ik vertelde in welke concentratiekampen ik had gezeten. En ook ik hing een bericht aan de muur. Daarin smeekte ik om informatie over het lot van mijn zuster. Toen ik dat gedaan had, bleef ik net als de vele anderen rondhangen in het kantoor. Dagenlang. Wekenlang. Elk moment kon er iemand binnenkomen die iets over Fela wist.

Ik had nog hoger gespannen verwachtingen, maar die durfde ik niet op papier te zetten en anderen te laten lezen. Mijn vader was praktisch in mijn armen gestorven op het moment dat een groep SS'ers ons tijdens een razzia in het getto uit onze ondergrondse

schuilplaats had gejaagd. Toch informeerde ik, al was het langs omwegen, ook altijd naar hem. Ik informeerde, maar deed dat op een manier die niet verried dat mijn onbevredigde nieuwsgierigheid geveinsd was. Toch informeerde ik. Misschien wilde ik alleen maar mezelf over hem horen praten en de mensen ervan doordringen dat hij geleefd had, dat hij bestaan had. Misschien was dat het enige gedenkteken dat ik voor hem kon oprichten.

Maar met mijn zuster Fela lag de zaak anders. Ik had haar niet zien sterven. Bovendien leek het of zij een reële kans had gehad om te overleven. Ze was jong en betrekkelijk sterk en gezond. De laatste keer dat ik haar zag, toen ons getto werd geliquideerd, was ze pas 24. Het kon zijn dat ze naar Auschwitz was gebracht en nog leefde. Of misschien behoorde ze wel tot de groep die tegen het einde van de oorlog in ruil voor Duitse krijgsgevangenen naar Zweden was gestuurd.

Ik had niets over haar lot vernomen dat met een dergelijke gang van zaken in strijd was. Hoop koesteren in haar geval was anders dan in vele andere gevallen. Wat hen betrof, of althans de meesten van hen, wist ik dat ik mezelf voor de gek hield. Maar Fela had een reële kans. Ieder moment kon ik iemand tegenkomen die de brenger van goed nieuws zou zijn. Hij zou weten waar ze was, dat ze er nog was.

En terwijl ik daar bij het Joodse Comité rondhing, kwam ik inderdaad zo iemand tegen. Ik had de mensen zo dringend bestookt met mijn vragen, en ook klonk er zo'n vurige bede in door, dat ik uiteindelijk die ene goede mens vond naar wie ik op zoek was. Ja, hij had gehoord dat Fela nog leefde. Hij had haar zelfs ‘ooit’ ‘ergens’ gezien. Hij kon geen details geven, geen nadere bijzonderheden, maar hij ‘wist’ dat ze nog leefde. Misschien in Zweden. Misschien in een of ander vluchtelingenkamp in Duitsland...

Er gingen weken, maanden voorbij en Fela kwam maar niet opdagen bij het joodse kantoor in Lodz. Hier zou ze zeker naar toe komen als ze nog ergens was. Maar er kwam geen teken van leven van haar. En ook kwam ik nooit meer iemand anders tegen die iets over haar wist. Zelfs niet iemand die zich haar uit een concentratiekamp kon herinneren. Ik ontmoette wel mensen die haar kenden van voor de oorlog of uit het getto, maar niemand had sindsdien meer iets van haar vernomen.

Wat was er met Fela gebeurd? Leefde ze nog? En als ze dood was, wanneer, hoe en waar was ze dan gestorven? Ik moest het weten.

Ik wilde alles geven om het te weten. Ze was de laatste hoop die ik had om een verbinding tot stand te brengen tussen mijn eigen heden en het verleden. Een nieuwe verbinding met de genealogiën. Om mijn bestaan weer te kunnen terugvoeren op mijn ouders en hun ouders. Om mij een plaats te geven naast hen. Om mij er weer van te overtuigen dat ik er niet gewoon zomaar was, maar dat ik er was omdat ik een voorgeschiedenis had. Om me weer te integreren in het lot.

Was ze er nog of was ook zij niet meer? Dit was tevens de meest persoonlijke vraag die ik had. De vraag had ermee te maken dat ik me met iets wilde identificeren. Waar hoorde ik bij? Hoorde ik ergens thuis, bij iemand? Of was ik gewoon een onverklaarbaar toeval? Ik heb je nodig, Fela, ik heb je nodig als deel van mezelf. Als mijn paspoort en geboorteakte. Als mijn enige referentiekader. Fela, leef, want zonder jou leef ik ook niet. Niet echt. Dan ben ik niet meer dan een boom zonder wortels. Een wezen zonder voorgeschiedenis.

Vond ik je maar, Fela, dan zou ik ook bevestigd zien dat we ouders hadden, grootouders en voorouders. Vond ik je maar, dan zouden ook de verliezen die we samen geleden hebben realiteit krijgen. We zouden hen gedenken door zelf overleefd te hebben. Dat zou dan ook een feit zijn.

Maar als zelfs jij er niet meer bent, laat me dan tenminste weten dat je echt dood bent. Laat me weten waar ik heen kan gaan om me één te voelen met je laatste adem. Om tenminste in mijn verbeelding je lot, je dood, te delen. Om op de laatste plaats voor tranen om je te huilen.

Ik heb wel duizend herinneringen aan jou en aan ons samen, met zijn tweeën. Duizenden ochtenden waaruit we ontwaakten, duizenden nachten waar we in gleden. En ook aan spelletjes, parken en schaatsbanen. Aan je lievelingseten en aan wat je niet zo graag lustte. Aan je problemen op school en aan je successen. Ik herinner me zelfs onze ruzies, hoe zeldzaam die ook waren. Telkens als ze uit de hand liepen, begon je mijn gezicht open te krabben. Je kreeg dan altijd een standje van vader. Maar o wee als je reden had om te klagen dat ik je ook maar met één vinger had aangeraakt. Het maakte dan niet uit wie er begonnen was. Ik kon dan met nog zoveel rode halen dwars over mijn hele gezicht voor vader staan, maar hij werd steevast woedend op me. ‘Je slaat geen meisjes,’ schreeuwde hij dan. ‘Je gebruikt geen geweld tegen vrouwen!’ Ja, hij was een heer.

Fela, kom terug, laat ons weer vijf of zes zijn en krab me zoveel

je wilt. En niet met vijf maar met duizend nagels. Krab me, ik zal niet klagen, ik zal het niet vertellen. Maar kom alsjeblieft terug. Kom terug, Fela!

Herinner jij je alles net zoals ik? De vakanties waarin we bijna elke dag naar het bos gingen met een hangmat en boeken onder onze arm? De familiebezoeken en uitstapjes? De dagelijkse gang van zaken aan tafel? Al de keren dat ik jou eerst naar school bracht, voordat ik zelf naar school ging? En wat een feest het was toen je je diploma haalde? En later toen ik het mijne haalde?

Ik denk met veel plezier terug aan een staaltje van mijn brandende broederlijke jaloezie. Je was toen twaalf of dertien. Die keer mocht alleen jij met moeder mee winkelen. Ik voelde me buitengesloten. Te meer daar het gebeuren met een waas van geheimzinnigheid omgeven was. Normaal stond van tevoren vast wat we zouden kopen als we met moeder gingen winkelen. Maar nu was dat een geheim. Moeder nam je mee uit winkelen, ik mocht niet mee en wat er gekocht zou worden was een geheim. Ik wist gewoon dat het niet om een verrassing voor mij ging, want ook toen jij en moeder terug waren, lieten jullie niets los. Er schuilde iets anders achter dit bewust opgezette mysterie. Ik brandde van nieuwsgierigheid, ik protesteerde, mokte en huilde. Maar dat hielp allemaal niets. Ik voelde me diep ongelukkig.

Ik kan me niet meer herinneren hoe lang het geduurd heeft voordat het geheim ontsluierd werd. Maar op een gegeven moment ben ik erachter gekomen waar al die drukte om te doen was geweest. Je had samen met moeder je eerste beha gekocht. Die ontdekking bracht me geheel van mijn stuk. Jij een beha? Hoe kon je nou een vrouw zijn als je ‘alleen maar’ mijn zuster was? Was je dan zo anders dan ik? Je was immers mijn *zuster* en ik, ik had toch ook geen beha en zo nodig.

Ik herinner me een paar soortgelijke ontdekkingen. Het was nog niet echt tot me doorgedrongen dat je behalve mijn zus ook nog een meisje was, totdat je met jongens begon uit te gaan. Ik kon ze met de beste wil van de wereld niet volgen. Hoe konden ze in *jou* nu iemand anders zien dan *mijn zuster*? En toch was het zo, dat bleek wel. Ze hebben me uiteindelijk overtuigd: ik aanvaardde dat je een meisje was net als alle andere, want waarom zouden ze anders met je uitgaan? Jij moet op soortgelijke wijze tot de ontdekking zijn gekomen dat ik een man was toen voor het eerst een schoolvriendinnetje je vroeg of je haar aan mij wilde voorstellen.

Niets van dit alles behoorde alleen jou of alleen mij toe. Het waren allemaal gedeelde ervaringen, net of we alles samen beleefden. Ja, dat was wat het betekende om broer en zus te zijn.

Weet je het allemaal nog, Fela? Of leeft de herinnering alleen nog maar in mijn hoofd? Kun je mijn herinneringen bevestigen, of zijn ze alleen van mij? Het lijkt net alsof het alleen daarvan afhangt of hetgeen ik denk dat gebeurd is ook werkelijk gebeurd is. Zonder jouw bevestiging is het alsof wat ik mij herinner er nooit geweest is. En misschien is dat ook wel zo. Misschien ben ik wel de enige die ervan getuigt en kan op geen andere wijze gestaafd worden wat er heeft plaatsgevonden. Heeft het eigenlijk allemaal wel plaatsgevonden? Wel, dat hangt ervan af of jij mijn woorden onderschrijft.

Doe dat alsjeblieft. Maar als je er niet meer bent om mijn herinneringen te bevestigen, geef me dan tenminste je lijk. Dat alleen kan bewijzen dat bepaalde dingen gebeurd zijn, dat we een band hadden en dat we familie waren. O, wat zou ik graag willen dat je nog leefde! Maar als je jezelf niet in levende lijve kunt geven, laat me dan tenminste je dode lichaam hebben, een corpus delicti.

Wekenlang liepen ze dus rond in het joodse kantoor op zoek naar bekenden, al kon je wat ze deden nauwelijks zoeken noemen. Het leek eerder een reusachtig absurdistisch toneelstuk. Met honderden acteurs, die allemaal wisten dat de anderen toneelspeelden, maar weigerden in te zien dat ze zelf precies hetzelfde deden. Dit was bovenal een soort mystiek. Een overgang naar volledige ouderloosheid. Ze hadden behoefte aan valse hoop, alsof ze zich er niet bij konden neerleggen helemaal alleen te moeten leven. Het enige wat ze niet wilden aanvaarden was datgene waar ze de meeste zekerheid over hadden, namelijk dat hun dierbaren er niet meer waren. En dat ze verdwenen waren zonder corpora delicti te worden.

Als ze hun toneelspel niet langer konden opbrengen, vertrokken ze weer. Dan staken ze opnieuw heimelijk grenzen over, maar dit keer gingen ze van hun geboorteplaats weg in plaats van ernaartoe. Terug naar het vluchtelingenkamp, waar ze bleven wachten op een kans om te emigreren naar Palestina, Amerika, Australië.

Uiteindelijk moest ook ik het wel opgeven. Ik had met vele honderden overlevenden uit alle concentratiekampen gesproken. Velen van hen hadden Fela gekend. Velen waren ongeveer tegelijk met haar uit het getto van Lodz weggevoerd. Afgezien van die ene barmhartige Samaritaan, was er niemand die iets over haar wist. Nie-

mand had haar gezien. Ik had de kracht niet meer om te doen alsof er nog hoop was. Fela was niet meer. Erger nog, er was zelfs geen spoor van haar lot.

Net als alle anderen, spoedde ik mij opnieuw grenzen over en ging naar een vluchtelingenkamp in Duitsland. Daar zou ik de eerste de beste gelegenheid afwachten om opnieuw verboden grenzen te overschrijden, deze keer die van het Heilige Land. De bootreis werd door de Britse bezetters van dit land als illegaal beschouwd. Ons half gezonken schip met een lading bestaande uit duizenden vluchtelingen werd opgewacht door een konvooi van vijf snelle oorlogsschepen. Er ontstond een armzalige 'zeeslag', en toen die ten einde was werden we in de haven van Haifa overgebracht naar speciale schepen voor gevangenen. De bovenkant bestond uit getraliede kooien, en in elke kooi werd een deel van de vluchtelingen opgesloten. Ze brachten ons naar Cyprus. Opnieuw zaten we gevangen in een kamp. Hitlers vonnis over de joden was, zelfs na zijn dood, nog niet geheel vernietigd.

Gedurende de bijna twee jaar internering op Cyprus begon ik mezelf weer voor de gek te houden. Als ik eerst maar in Palestina was, daar zou ik zoveel overlevenden uit concentratiekampen tegenkomen, dat er wel iemand bij moest zijn die me iets over Fela zou kunnen vertellen. Misschien kwam ik haar zelf wel tegen. Per slot van rekening had niemand me gezegd dat ze dood was. Dus het zou best kunnen dat ze nog leefde en dat er nog een toekomst voor ons samen was. Een toekomst, punt!

Maar een bestemming bereiken is bijna nooit zoals je je dat had voorgesteld. Ik kwam inderdaad duizenden vluchtelingen tegen. Uit alle delen van Polen en de rest van Europa. Uit elk concentratiekamp dat ook maar door iemand overleefd was. Maar ook nu weer geen nieuws over Fela. Nergens in heel herboren Israël was iemand te vinden die me meer over haar kon vertellen dan de treurige groep mensen in het joodse kantoor in Lodz.

Niemand, behalve mijn neef Mordechaj dan. En Mordechaj kon het weten. Er waren maar weinig mensen die zo lang in Auschwitz-Birkenau gezeten hadden als hij. Als veteraan was hij niet zomaar een gewone gevangene, maar maakte hij deel uit van een bevoorrechte werkploeg. Deze had tot taak de 'transporten' die op het station Birkenau aankwamen op te wachten en verder af te handelen. Zo kon hij familieleden opsporen tussen degenen die binnenkwamen. Op een keer was hij zijn eigen ouders tegengekomen en had

moeten toezien hoe ze afgevoerd werden naar een gaskamer. Hij had mijn eigen moeder datzelfde lot tegemoet zien gaan. Hij had ook mij en nog andere familieleden gevonden. Hij was goed op de hoogte van wat er in Auschwitz-Birkenau omging.

Niet dat hij iets over Fela wist of haar gezien had. Dat was niet zo. Maar 'deskundig' als hij was, kon hij tenminste een vermoeden uiten over haar lot, juist op grond van het feit dat niemand haar gezien had of wist wat er met haar gebeurd was. Hij herinnerde zich dat rond de tijd dat de laatste 'transporten' uit Lodz in Birkenau aankwamen, twee treinen verzegeld bleven en rechtstreeks naar de Oostzee werden doorgestuurd. Daar, zo wist Mordechaj te vertellen, was de menselijke vracht overgeladen op een paar onzeewaardige schepen en door de Duitsers tot zinken gebracht. Er waren geen overlevenden. Van niemand uit die 'transporten' is ooit meer iets vernomen. Voor het oog van de wereld is het allemaal ongebeurd. Alsof het nooit heeft plaatsgevonden.

Mordechajs vermoeden dat Fela één van de slachtoffers moet zijn geweest was overtuigender dan enig ander. Hiermee was in ieder geval de totale stilte rond haar persoon verklaard. Er waren er nog meer van wie nooit meer iets vernomen is. Misschien zijn zij wel op dezelfde manier aan hun eind gekomen.

Als je inderdaad zo gestorven bent, Fela, voer ik een eeuwigdurende strijd met de zee. Hoe is het om te verdrinken? Om je longen vol met zeewater te hebben? Blijf je hopen op een wonder als je zo sterft? Of ben je je volkomen bewust dat je sterft? Dat wil ik graag weten, Fela. Maar nog liever had ik in jouw plaats willen zijn. In zekere zin zou ik dan meer overleefd hebben dan nu het geval is. Dan zou ik immers nog in je gedachten leven, een mooie herinnering zijn, terwijl ik door de manier waarop ik in werkelijkheid overleefd heb een volslagen toevalligheid geworden ben, een losse korrel zand in een zandloze omgeving. Zonder oorsprong, zonder bestemming, zonder een schakel in een keten te zijn. Zomaar. Een voorval. Een voorval zonder oorzaak. Een voorval zonder jou en al diegenen die een schakel tussen ons moeten zijn geweest of dat misschien waren. Een ongerijmdheid.

Ik stort weliswaar mijn hart uit, maar toch ben ik bang dat ik niet eerlijk ben. Niet eerlijk tegenover jou. Want zelfs hoewel ik bij ieder woord dat ik hier opschrijf pijn voel, een kwellende pijn, kom ik tegelijkertijd, als met dolksteken die ik mezelf toebreng, tot het besef dat ik als het werkelijk zover was gekomen dat ik had moeten

kiezen tussen jou en mij, waarschijnlijk de dingen precies zo had laten gebeuren als ze gebeurd zijn. Ja ik, ikzelf, had je wellicht ter dood veroordeeld. Want zo zijn we nu eenmaal, tenminste de meesten van ons. Ons mensen. Dus uiteindelijk is het alsof ikzelf je vermoord heb. Alsof ikzelf je op dat schip heb gezet. Alsof ikzelf het tot zinken heb gebracht.

Fela, kunnen woorden uitdrukken hoe verschrikkelijk hard ik je nodig heb? Hoe ik je nodig heb om zelf weer tot leven te komen, voor mijn eigen verrijzenis. Ik heb het nodig je te zien, te horen en door jou gehoord te worden. Je hand vast te houden als je gerustgesteld moet worden. Ik heb het nodig dat je de mijne vasthoudt als ik gerustgesteld moet worden. En, misschien nog het meest van alles, dat ik samen met jou kan huilen om onze ouders die als martelaars stierven. Nu huil ik alleen, helemaal alleen, en los van mij is er niets dat kan bevestigen waarom ik huil. Ik kan mijn verdriet niet delen. Het begint in mijn hart en eindigt daar ook. Wat zou het fijn zijn, Fela, om samen te treuren. Om samen *kaddisj* te zeggen. Voor moeder en voor vader. Jij alleen kan ervoor zorgen dat in ieder geval mijn rouw werkelijkheid krijgt. Die zou ons gezamenlijk bezit zijn, maar ook onze gedeelde werkelijkheid.

Opnieuw vind ik het moeilijk om in te zien en te aanvaarden dat er een verschil tussen ons is, maar deze keer is dat verschil tragisch en onoverkomelijk. Jij bent dood en ik leef. Steeds als deze woorden in mijn gedachten opkomen, voel ik opnieuw een schok. Ik kan gewoon niet aanvaarden wat die woorden betekenen. Hoe kun jij nu dood zijn als ik leef? Hoe kon jij, jij Fela, mij verlaten? Erop staan dat ik je niet vergezelde, tenminste niet die laatste keer?

Of heb ik je wel vergezeld en is de gedachte dat ik dat niet heb gedaan alleen maar een gedachte, zoals jij alleen maar een gedachte bent in mij? Misschien zijn we nog steeds broer en zus, en is de lichamelijke aanwezigheid van slechts één van ons alleen maar een illusie? Ik weet het niet meer, Fela, ik weet het echt niet meer. Het enige dat ik weet is dat ik niet anders wil zijn dan jij. Ik wil samen met je zijn, in leven of dood.

Ik wil altijd je broer blijven.

Kort proza

Margaret Atwood[*]
(Vertaling Saskia van der Lingen)

Autobiografie

Het eerste wat ik me kan herinneren is een blauwe streep. Die was aan de linkerkant, waar het meer in de lucht verdween. Op dat punt was een witte zandklif, hoewel je die niet kon zien vanwaar ik stond.

Aan de rechterkant versmalde het meer zich tot een rivier, en er was een dam en een overdekte brug, een paar huizen en een wit kerkje. Recht voor me was een klein rotseiland met een paar bomen erop. Langs de kust waren grote keien en de afgezaagde stronken van enorme bomen die boven het water uitstaken.

Achter is een huis, een pad dat verder het bos in loopt, de toegang tot een ander pad dat niet te zien is vanwaar ik stond, maar er toch was. Op een bepaalde plek was dit pad breder; haver die in een verre winter uit de voederzakken van houthakkerspaarden was gevallen, was ontkiemd en opgekomen. Daar nestelden haviken.

Ooit was er, op het rotseiland, het half aangevreten karkas van een hert, dat rook naar ijzer, naar roest dat in je handen is gewreven zodat het zich vermengt met zweet. Deze geur is het punt waarop het landschap vervaagt, ophoudt een landschap te zijn en iets anders wordt.

Vergif maken

Toen ik vijf was maakten mijn broer en ik vergif. We woonden toen in een stad, maar waarschijnlijk zouden we het vergif hoe dan ook gemaakt hebben. We bewaarden het in een verfblik onder iemand anders' huis en we deden er alle giftige dingen in die we konden bedenken: paddestoelen, dode muizen, lijsterbessen die misschien niet giftig waren maar er wel zo uitzagen, pis die we opspaarden om erbij te doen in het verfblik. Tegen de tijd dat het blik vol was, was alles

* *Van de Canadese schrijfster Margaret Atwood publiceerden wij eerder (DTR Winter 1982) gedichten. De hier vertaalde korte teksten zijn afkomstig uit* Murder in the Dark *(London, 1984).*

erin heel erg vergiftig.

Het probleem was dat we het vergif, toen we het eenmaal hadden gemaakt, niet zomaar konden laten staan. We moesten er iets mee doen. We wilden het niet in iemands eten stoppen, maar we wilden een doel, een afronding. Er was niemand die we genoeg haatten, dat was de moeilijkheid.

Ik kan me niet herinneren wat we uiteindelijk met het vergif hebben gedaan. Lieten we het daar staan, onder de hoek van het huis, dat van hout was en bruinachtig geel? Gooiden we het naar iemand, een of ander argeloos kind? Een volwassene zouden we niet hebben aangedurfd. Is dit beeld dat ik voor me zie echt, een klein gezicht dat stroomt van tranen en rode bessen, de plotselinge wetenschap dat het vergif toch echt giftig was? Of gooiden we het weg, herinner ik me dat die rode bessen wegdrijven in een goot, een rioolput in, ben ik onschuldig?

Trouwens, waarom maakten we het vergif eigenlijk? Ik kan me herinneren met hoeveel plezier we roerden en toevoegden, het gevoel van magie en prestatie. Vergif maken is net zo leuk als een taart maken. Mensen maken graag vergif. Als je dat niet begrijpt, zal je nooit iets begrijpen.

Griezelstrips

Toen ik twaalf was pikten mijn vriendin C. en ik altijd griezelstrips uit de rekken in de winkels. Ze kostten toen maar tien cent. We lazen ze altijd op weg van school naar huis, speelden de verschillende rollen na, met radiostemmen en geluidseffecten, om te laten zien dat we erboven stonden. Het bloed was te overvloedig en gruwelijk, de gezichten waren groen en paars, het gegil al te dramatisch. We leunden tegen het lage stenen muurtje bij de begrafenisonderneming en lachten zo hard dat C., die van haar moeder nooit op school naar de wc mocht uit angst dat ze een of andere niet nader omschreven ziekte zou oplopen, haar benen over elkaar moest slaan en me moest smeken ermee op te houden.

‘Ik ben eigenlijk een vampier, weet je,’ zei ik dan op conversatietoon terwijl we verder liepen, likkend aan onze citroen-ijslollies. Die betaalden we wel.

‘Niet waar,’ zei C. met onzekere stem.

‘En dat weet je best,’ zei ik rustig. ‘Maar je hoeft niet bang voor me te zijn. Jij bent mijn vriendin.’ Ik liet mijn stem een octaaf zakken. ‘Eigenlijk ben ik dood, weet je.’

‘Hou op,’ zei C.

‘Waarmee?’ zei ik onschuldig. ‘Ik zeg je alleen maar de waarheid.’

Hiermee vulden we de vier blokken tussen de begrafenisonderneming en het benzinestation. Daarna gingen we over op jongens.

's Winters, als het na school al donker was, gooiden we sneeuwballen naar grote mensen, van achteren, we gooiden zorgvuldig mis en sloegen dubbel van het lachen omdat ze niet eens wisten dat er naar ze gegooid werd. Een keer raakten we zelfs iemand, een vrouw van middelbare leeftijd in een bisam-mantel. Ze draaide zich om en keek ons aan, met een wit en dreigend gezicht. We renden weg, gierden het uit al voelden we ons schuldig, lieten ons ruggelings vallen in een sneeuwbank om de hoek en hielden onze buik vast van het lachen.

‘Zag je hoe ze keek?’ riepen we.

Maar we waren ons doodgeschrokken. Het was hoe ze keek, pure haat, het bestond dus toch. De ondoden waren onder ons.

Moord in het donker

Dit is een spelletje dat ik maar twee keer heb gespeeld. De eerste keer zat ik in de vijfde klas van de lagere school, ik speelde het in een kelder, de kelder van een groot huis dat van de ouders was van een meisje dat Louise heette. Er stond een biljart in de kelder maar geen van ons wist iets van biljarten. Er stond ook een pianola. Na een tijdje kregen we er genoeg van om de geperforeerde rollen door de pianola te laten lopen en te kijken hoe de toetsen vanzelf op en neer gingen, een beetje zoals in een nachtfilm vlak voor je het lijk ziet. Ik was verliefd op een jongen die Bill heette, die verliefd was op Louise. De andere jongen, waarvan ik me de naam niet kan herinneren, was verliefd op mij. Niemand wist op wie Louise verliefd was.

Dus draaiden we het licht in de kelder uit en gingen we *Moord in het donker* spelen, waar de jongens plezier in hadden omdat ze hun handen om de hals van de meisjes konden leggen en waar de meisjes plezier in hadden omdat ze konden gillen. De opwinding was bij-

na meer dan we konden verdragen, maar gelukkig kwamen Louises ouders thuis en vroegen ons wat we in hemelsnaam aan het doen waren.

De tweede keer dat ik het speelde was met volwassenen; het was lang zo leuk niet, al moest je er meer je verstand bij gebruiken.

Ik heb horen vertellen dat dit spelletje eens werd gespeeld in een zomerhuisje door zes normale mensen en een dichter, en dat de dichter werkelijk probeerde iemand te vermoorden. Hij werd alleen weerhouden door de tussenkomst van een hond, die geen fantasie van werkelijkheid kon onderscheiden. Het punt met dit spel is dat je wel moet weten wanneer je moet ophouden.

Zo moet je het spelen:

Je vouwt een paar stukjes papier op en doet die in een hoed, een schaal of op het midden van de tafel. Iedereen kiest een papiertje. Degene die de x krijgt is de detective, degene die de zwarte stip krijgt is de moordenaar. De detective verlaat de kamer en draait het licht uit. Iedereen tast in het donker rond totdat de moordenaar een slachtoffer uitkiest. Hij kan of fluisteren ‘Jij bent dood,’ of hij kan zijn handen om een keel laten glijden en een speels maar beslissend kneepje geven. Het slachtoffer gilt en valt neer. Iedereen moet nu stil blijven staan, behalve de moordenaar, die natuurlijk niet in de buurt van het lijk wil worden aangetroffen. De detective telt tot tien, draait het licht aan en komt de kamer binnen. Hij mag nu iedereen ondervragen, behalve het slachtoffer, dat niet mag antwoorden aangezien hij dood is. Iedereen op de moordenaar na moet de waarheid speken. De moordenaar moet liegen.

Als je wilt kun je met dit spel spelletjes spelen. Je kunt zeggen: de moordenaar is de schrijver, de detective is de lezer, het slachtoffer is het boek. Of misschien: de moordenaar is de schrijver, de detective is de criticus en het slachtoffer is de lezer. In dat geval zou het boek de algehele mise-en-scène zijn, met inbegrip van de lamp die per ongeluk was omgevallen en stukgegaan. Maar eigenlijk is het veel leuker om gewoon het spel te spelen.

Hoe dan ook, die daar in het donker ben ik. Ik heb het slecht met je voor, ik ben mijn boosaardige misdaad aan het beramen, ik steek mijn handen uit naar je nek of misschien, per vergissing, naar je dij. Je kunt mijn voetstappen horen naderen, ik draag laarzen en heb een mes bij me, of misschien is het een revolver met parelmoeren handgreep, in ieder geval draag ik laarzen met hele zachte zolen, je kunt de filmische gloed van mijn sigaret zien, wassend en afne-

mend in de nevel van de kamer, de straat, de kamer, hoewel ik niet eens rook. Onthoud alleen dit, als de gil eindelijk is weggestorven en je het licht hebt aangedraaid: volgens de regels van het spel moet ik altijd liegen.

Welnu: geloof je mij?

Vrouwenboeken

Voor Leonore

1

Mannenboeken gaan over mannen. Vrouwenboeken gaan ook over mannen, maar vanuit een ander gezichtspunt. Je hebt mannenboeken zonder vrouwen erin, behalve misschien de hospita of het paard, maar je hebt geen vrouwenboeken zonder mannen erin. Soms stoppen mannen vrouwen in mannenboeken maar laten ze sommige delen weg: het hoofd bijvoorbeeld, of de handen. Vrouwenboeken laten ook delen van de mannen weg. Soms is dat het stuk tussen de navel en de knieën, soms is dat het gevoel voor humor. Je kunt moeilijk een gevoel voor humor hebben in een cape, bij harde wind, op de heide.

Vrouwen schrijven meestal geen boeken van het soort dat mannen prefereren, maar het is bekend dat mannen boeken schrijven van het soort dat vrouwen prefereren. Sommige mensen vinden dat vreemd.

2

Ik lees graag boeken waarin de heldin een kleed heeft dat discreet over haar borsten ritselt, of discrete borsten die ritselen onder haar kleed; in elk gevoel moet er een kleed zijn, wat borsten, wat geritsel en, bovenal, discretie. Discretie overal, als een nevel, een miasma waar de contouren der dingen maar vagelijk doorheen schemeren. Een glimpje roze in het halfduister, het geluid van ademhaling, satijn dat op de grond glijdt, en wat onthult het? Doet er niet toe, zeg ik. Doet er niks toe.

3

Mannen prefereren helden die stoer en hard zijn: stoer tegen mannen, hard tegen vrouwen. Soms krijgt de held een zwak voor een vrouw, maar dat is altijd een vergissing. Vrouwen houden niet van heldinnen die stoer en hard zijn. Ze moeten daarentegen stoer en zwak zijn. Dit leidt tot taalkundige problemen. Bij onze laatste inspectie waren monosyllaben mannelijk, nog steeds dominant maar hard op hun retour, omstrengeld door de octopusarmen van labiale polysyllaben, die hen met spinachtige gratie toefluisterden: *lieveling, lieveling.*

4

Mannenboeken gaan over hoe je macht krijgt. Doden en zo, of winnen en zo. Vrouwenboeken ook, hoewel de methode anders is. In mannenboeken gaat het krijgen van de vrouw of vrouwen samen met het krijgen van de macht. Het is een bonus, niet een middel. In vrouwenboeken krijg je de macht door de man te krijgen. De man is de macht. Maar het gaat niet om sex, hij moet je liefhebben. Waar denk je anders dat al dat gekniel goed voor is, daar op de grond tussen de crinolines, op het Perzische tapijt? Of het tenminste zeggen. Als al het andere ontbreekt, kan de formulering voldoende zijn. *Liefde.* Daar dan, je mag weer opstaan, je hebt het weer overleefd. Of niet soms?

5

Ik wil niets meer lezen over verdrietige dingen. Gewelddadige dingen, verwarrende dingen, dat soort dingen. Geen begrafenissen aan het slot, al mogen er halverwege wel een paar voorkomen. Als er gestorven moet worden, dan moeten er ook wederopstandingen zijn, of op zijn minst een hemel, zodat we weten waar we aan toe zijn. Malaise en misère zijn voor onder de vijfentwintig, dan kunnen ze ertegen, ze vinden het zelfs prettig, ze hebben nog tijd genoeg. Maar het echte leven is slecht voor je, als je het lang genoeg in je hand houdt, krijg je puistjes en ruggemergverweking. Je wordt er blind van.

Ik wil geluk, verzekerd, vreugde alom, boekomslagen met ver-

pleegsters erop of bruiden, intelligente meisjes maar niet al te intelligent, met regelmatige tanden en echt flink, allebei de borsten even groot en geen overtollige gezichtsbeharing, iemand van wie je zeker weet dat ze weet waar het verband ligt en dat ze de held, die potentiële losbol en moordenaar, verandert in een keurig gefatsoeneerde landjonker met schone nagels en de juiste woordenschat. *Altijd*, moet hij zeggen. *Voorgoed.* Ik wil geen boeken meer lezen die niet eindigen met het woord *voorgoed.* Ik wil tussen mijn ogen geaaid worden, één kant op.

6

Voor sommige mensen is een vrouwenboek alles waar geen politiek in voorkomt. Voor sommigen is het alles wat over relaties gaat. Voor sommigen alles met een hoop operaties erin, medisch bedoel ik. Voor sommigen alles wat je geen brede, panoramische kijk op onze opwindende tijden biedt. Ik, tja, ik wil gewoon iets dat je op de salontafel kunt laten liggen, zonder dat je je al te druk hoeft te maken als de kinderen er hun neus in steken. Vind je dat geen reële overweging? Dan heb je het mis.

7

Ze keek hem aan met de verschrikte ogen van een wild vogeltje. Bij dat soort zinnen heb ik het gewoon niet meer. Ik wou dat ik zulke zinnen kon schrijven zonder valse schaamte. Ik wou dat ik ze zonder gêne kon lezen. Als ik die twee eenvoudige dingen maar zou kunnen, denk ik dat ik de mij toegemeten tijd op aarde door zou kunnen brengen als een parel op fluweel.

Ze keek hem aan met de verschrikte ogen van een wild vogeltje. Ja, maar welk? Een dwergooruil misschien, of een koekoek? Dat maakt wel verschil. We hebben geen behoefte aan nog meer letterknechten van de verbeelding. Die kunnen niet lezen *een lichaam als van een gazelle* zonder te denken aan darmparasieten, dierentuinen en vieze luchtjes.

Ze keek hem aan met de verwilderde blik van een ongetemd dier, lees ik. Met tegenzin leg ik het boek neer, met mijn duim er nog tussen bij de opwindende passage. Hij staat op het punt haar aan zijn borst

te prangen, drukt zijn hete, verslindende, harde, eisende mond op de hare, terwijl haar borsten uit het bovenlijfje van haar jurk floepen, maar ik kan me niet concentreren. De metafoor heeft me in zijn greep, leidt me de doolhof in, en plotseling ligt heel Eden voor me. Stekelvarkens, wezels, wrattenzwijnen en stinkdieren, hun verwilderde blikken kwaadaardig of vriendelijk of onaangedaan of varkensachtig en sluw. Een kwelling, om de romantische emoties net buiten bereik te zien huiveren, een donkervleugelige vlinder die vastzit op een overrijpe perzik, en niet in staat te zijn te verzwelgen, of te zwelgen. *Wat voor dier*? mompel ik tegen de lucht die geen antwoord geeft. *Wat voor een*?

Een goede afloop

John en Mary ontmoeten elkaar.
Hoe gaat het verder?
Neem A als je een goede afloop wilt.

A

John en Mary worden verliefd op elkaar en trouwen. Ze hebben allebei een interessante en goedbetaalde baan die ze stimulerend en uitdagend vinden. Ze kopen een leuk huis. De huizenmarkt gaat omhoog. Op den duur, als ze zich een meisje voor dag en nacht kunnen veroorloven, nemen ze twee kinderen, waar ze dol op zijn. De kinderen komen goed terecht. John en Mary hebben een stimulerend en uitdagend sexleven en interessante vrienden. Ze maken samen plezierreisjes. Ze gaan met pensioen. Ze hebben allebei hobbies die ze stimulerend en uitdagend vinden. Op den duur gaan ze dood. Dan is het verhaal afgelopen.

B

Mary wordt verliefd op John maar John wordt niet verliefd op Mary. Hij gebruikt gewoon haar lichaam voor zelfzuchtig genot en een halfslachtig soort streling van zijn ego. Hij komt twee keer in de week

naar haar flat en zij kookt eten voor hem, merk op dat hij haar niet eens de prijs van een maaltijd buitenshuis waard vindt, en na het eten neukt hij haar en daarna valt hij in slaap, terwijl zij de afwas doet zodat hij niet zal denken dat ze niet netjes is, met al die rondslingerende vuile vaat, en doet nieuwe lipstick op zodat ze er goed uit zal zien als hij wakker wordt, maar als hij wakker wordt ziet hij het niet eens, hij doet zijn sokken aan en zijn onderbroek en zijn broek en zijn hemd en zijn das en zijn schoenen, de omgekeerde volgorde van die waarin hij ze had uitgetrokken. Hij trekt Mary haar kleren niet uit, die trekt ze zelf uit, ze doet elke keer of ze ernaar snakt, niet omdat ze sex nou zo lekker vindt, dat vindt ze niet, maar ze wil dat John denkt van wel, want als ze het maar vaak genoeg doen zal hij vast wel aan haar gewend raken, hij zal afhankelijk van haar worden en ze zullen trouwen, maar John gaat zowat zonder te groeten de deur uit en drie dagen later om zes uur staat hij weer voor haar neus en doen ze het hele zaakje weer over.

Mary gaat eraan onderdoor. Huilen is slecht voor je gezicht, dat weet iedereen en Mary ook, maar ze kan er niet mee ophouden. Mensen op haar werk krijgen het in de gaten. Haar vriendinnen zeggen haar dat John een klootzak is, een smeerlap, een schoft, hij is niet goed genoeg voor haar, maar ze kan het niet geloven. Bij John van binnen, denkt ze, zit een andere John, die veel aardiger is. Die andere John zal tevoorschijn komen als een vlinder uit een cocon, een duveltje uit een doosje, een pit uit een pruim, als de eerste John maar genoeg wordt uitgeperst.

Op een avond klaagt John over het eten. Hij heeft nog nooit over het eten geklaagd. Mary is gekwetst.

Haar vriendinnen vertellen haar dat ze hem in een restaurant hebben gezien met een andere vrouw, die Madge heet. Het is niet eens Madge die het hem doet, het is het restaurant. John heeft Mary nooit naar een restaurant meegenomen. Mary verzamelt alle slaappillen en aspirines die ze kan vinden en neemt ze in met een halve fles sherry. Je kan zien wat voor soort vrouw het is aan het feit dat het niet eens whiskey is. Ze laat een briefje achter voor John. Ze hoopt dat hij haar zal vinden en haar op tijd naar het ziekenhuis zal brengen en berouw zal hebben en dan kunnen ze trouwen, maar dat gebeurt helaas niet en ze gaat dood.

John trouwt met Madge en alles gaat verder als onder A.

C

John, die al wat ouder is, wordt verliefd op Mary, en Mary, die tweeëntwintig is, heeft met hem te doen omdat hij zich zorgen maakt over zijn haar dat uitvalt. Ze slaapt met hem ook, al is ze niet verliefd op hem. Ze heeft hem op het werk ontmoet. Ze is verliefd op iemand die James heet, die ook tweeëntwintig is en nog niet klaar om een gezin te stichten.

John daarentegen heeft al lang geleden een gezin gesticht: dat is juist wat hem dwarszit. John heeft een behoorlijke vaste baan en heeft succes in zijn branche, maar Mary is niet van hem onder de indruk, ze is onder de indruk van James, die een motor heeft en een fantastische platencollectie. Maar James is vaak weg op zijn motor; hij is vrij man. Vrijheid is voor meisjes niet hetzelfde, dus ondertussen brengt Mary elke donderdagavond met John door. Donderdag is de enige dag dat John zich vrij kan maken.

John is getrouwd met een vrouw die Madge heet en ze hebben twee kinderen, een leuk huis dat ze gekocht hebben vlak voor de huizenmarkt omhoog ging, en hobbies die ze stimulerend en uitdagend vinden als ze de tijd hebben. John vertelt Mary hoe belangrijk ze voor hem is, maar hij kan natuurlijk zijn vrouw niet in de steek laten, want eens gebonden blijft gebonden. Hij gaat hier vaker op door dan nodig is en Mary vindt dat wel eens vervelend, maar oudere mannen houden het langer vol, dus over het geheel genomen heeft ze het redelijk naar haar zin.

Op een dag komt James op zijn motor aan waaien met wat eersteklas Californische weed en James en Mary worden higher dan je voor mogelijk zou houden en ze klimmen in bed. Alles begint behoorlijk door elkaar te lopen, maar daar komt John binnen, die een sleutel heeft van Mary's flat. Hij vindt hen, stoned en verstrengeld. Het is eigenlijk niet aan hem om jaloers te zijn, Madge in aanmerking genomen, maar niettemin wordt hij door vertwijfeling overmand. Tenslotte is hij van middelbare leeftijd, over twee jaar zal hij zo kaal zijn als een biljartbal en hij kan het niet uitstaan. Hij schaft zich een revolver aan onder voorwendsel dat hij die nodig heeft voor schietoefeningen - dit is de zwakke plek in het verhaal maar daar kan later nog een oplossing voor worden gezocht - en schiet ze alletwee dood en zichzelf erbij.

Madge trouwt, na een gepaste periode van rouw, met een begripvolle man die Fred heet en alles gaat verder als onder A, maar met andere namen.

D

Fred en Madge hebben geen moeilijkheden. Ze kunnen bijzonder goed met elkaar overweg en ruimen elk klein probleempje dat zich eventueel voordoet moeiteloos uit de weg. Maar hun leuke huis ligt aan de kust en op een dag nadert er een reusachtige vloedgolf. De huizenmarkt zakt in. De rest van het verhaal gaat over hoe de vloedgolf werd veroorzaakt en hoe ze eraan ontkomen. Zij wel, maar er verdrinken er duizenden. Een deel van het verhaal gaat over hoe die duizenden verdrinken, maar Fred en Madge zijn deugdzaam en hebben geluk. Tenslotte zitten ze hoog en droog en omhelzen ze elkaar nat en druipend en dankbaar, en gaan verder als onder A.

E

Ja, maar Fred heeft een zwak hart. De rest van het verhaal gaat over hoe warm en begrijpend ze allebei zijn tot Fred doodgaat. Dan wijdt Madge zich met hart en ziel aan liefdadigheid tot het eind van A. Als je wilt, kan het ook ‘Madge’ zijn, ook ‘kanker’, ‘schuldig en verward’ en ‘vogelobservatie’.

F

Als je dit allemaal te burgerlijk vindt, maak dan van John een revolutionair en van Mary een agente van de contraspionage en zie hoever je daarmee komt. Bedenk wel dat we in Canada zijn. Het zal toch met A aflopen, al kun je in het tussenstuk iets van eenlustig brallende saga vol gepassioneerde verwikkelingen stoppen, een kroniek van onze tijd, of zoiets.

*

Je zult het onder ogen moeten zien, de afloop is altijd hetzelfde, hoe je de plakjes ook snijdt. Laat je niet misleiden door een andere afloop, dat is allemaal nep, ofwel moedwillige nep met de boze opzet te bedriegen, ofwel berustend op overdreven optimisme zo niet regelrechte sentimentaliteit.

De enige waarachtige afloop is de hier volgende:

John en Mary gaan dood. John en Mary gaan dood. John en Mary gaan dood.

*

Dat wat betreft de afloop. Het begin is altijd leuker. Het is evenwel bekend dat echte kenners de voorkeur geven aan het stuk er tussenin, omdat daar het moeilijkst iets van te maken valt.

Dat is zo'n beetje alles wat er te zeggen valt over plots, die trouwens toch niet meer dan een opsomming zijn, een wat en een wat en een wat.

Probeer nu eens Hoe en Waarom.

De maîtresse

Gina Berriault[*]
(Vertaling Bertie Wessel)

Na zijn komst duurde het bijna een uur voor hij aan haar werd voorgesteld en in die tijd observeerde ze hem vanaf haar strategische plekje in de erker, vanwaar ze de tuin en de lange kamer vol mensen kon overzien. Ze observeerde hem omdat ze meteen geweten had, toen ze door de ruitjes van het venster omlaag had gekeken en een jongen door de tuin naar het van-feest-vervulde huis had zien lopen - met lange kordate passen om zijn verlegenheid te snel af te zijn - dat hij de zoon was van de man die tien jaar geleden haar minnaar was geweest, de zoon die toen zes was. Ze wist het omdat de gelijkenis zo frappant was dat het leek alsof ze de minnaar zag zoals hij geweest moest zijn op zijn zestiende, juist op een moment dat hij zijn gezicht ophief om zich aan een terloopse inspectie van de ramen te wagen en in een ervan het gezicht had aangetroffen van een vreemde vrouw, die door zijn aanblik was verlamd. Ze observeerde hem terwijl hij de kamer binnenkwam, gekust werd door de gastvrouw en zijn weg zocht tussen de groepjes en de paren, zijn hoofd verontschuldigend gebogen en met een vastberadenheid die geveinsd was, aangezien hij, naar zij vermoedde, naar niemand in het bijzonder op zoek was en niets liever wilde dan staande gehouden worden, omhelsd en opgenomen worden in een groepje en in het feest als geheel.

Een paar minuten lang stond hij niet meer dan een meter van haar vandaan, half binnen, half buiten een groepje, met een sherryglas in zijn hand en zijn ogen neergeslagen alsof hij stond te wachten tot de wijn uit zijn glas op het kleed zou worden gestoten. Hij was lang, was bijna een man, had bijna zijn houding gevonden - ze zag hoe hij zich beurtelings op zijn gemak en opgelaten voelde - en zijn aanwezigheid tussen volwassenen van wie de meesten vreemden voor hem waren deed haar denken aan de mythe van Theseus, die als

* *Gina Berriault is de schrijfster van drie romans* (The Descent; Conference of Victims; The Son) *en van vele verhalen, die verschenen zijn in Esquire, Harper's, etc. In het Winternummer 1982 publiceerden wij haar verhaal 'Het verjaardagsfeestje'. Bovenstaand verhaal is ontleend aan dezelfde bundel,* The Infinite Passion of Expectation *(San Francisco, 1982).*

vreemdeling het koninkrijk betreedt waarover hij eens zal heersen.

Ze observeerde hem, omdat ze hem fascinerend vond door de manier waarop hij in zich het vertrouwde voorkomen van de vader verenigde met de verleidelijke vreemdheid van de jongen zelf. Ze was zesendertig, het aantal van haar echtgenoten was drie - de huidige had niet kunnen komen op het feest van vanmiddag - en wat het aantal van haar minnaars die iets voor haar betekend hadden betrof, hield haar geheugen het uitdrukkelijk op één, en die ene was de vader van de jongen die ze nu bespiedde.

De oudere man naast haar op de bank was zo gecharmeerd van haar, zijn oude, zwarte ogen wierpen vanuit de diepte van zijn geplooide oogleden zo onvermoeibaar blikken op haar over elkaar geslagen benen en blote, met armbanden omhangen, armen, dat hij zich niet bewust was van, en dus ook niet gekrenkt voelde door, het feit dat zijzelf blikken wierp op, staarde naar, iemand anders.

De jongen volgde de gastvrouw op haar ronden. Omdat ieder grapje en iedere anekdote haar meer plezier bezorgden dan iemand anders, zakte ze, haar lichaam in de strakke groene jurk naar voren gebogen, voortdurend door haar knieën van het lachen en een tijdlang gebruikte ze de jongen als partner in die dans van haar, door hem bij de arm te pakken en zich naar hem over te buigen tot haar voorhoofd zijn maag raakte. Maar ze was haast een kabouter en hoe vreemd de poses die ze aannam ook waren, ze waren niet overdreven zoals ze dat bij een groter iemand zouden zijn, maar maakten gewoon haar aanwezigheid kenbaar. Hoewel hij gretig genoeg babbelde met degenen aan wie ze hem voorstelde, liet hij ze na een poosje steeds weer in de steek om de gastvrouw op te zoeken, alsof niemand behalve zij hem een reden kon geven voor zijn aanwezigheid, en toen de gastvrouw hem tenslotte meenam naar haar erker, begreep ze, terwijl ze op haar toeliepen, dat de gastvrouw haar beschouwde als wellicht de enige die de jongen ervan kon weerhouden haar na te lopen.

Daar was de jongen dan eindelijk; de gelijkenis met zijn vader tekende zich van dichtbij minder scherp af dan vanuit de verte; nu was hij helemaal zichzelf, er was niets waarin hij een kopie was van zijn vader, er waren alleen duidelijke signalen, een voortdurend appèl aan het geheugen.

Om te voorkomen dat het zou lijken alsof hij door de twee jongere mensen aan de vergetelheid was prijsgegeven stond de oudere man rechts van haar op, terwijl hij met een zwierig gebaar zijn jasje

en das rechttrok, en bood aan nog een gin-tonic voor haar te gaan halen. Ze sloeg zijn aanbod allercharmantst af, opgelucht en ook met iets van spijt dat hij wegging, want de aandacht van iedere man werd gewaardeerd. Die waardering was niet iets van de laatste tijd. Ze had altijd al, zelfs toen ze nog jong was, de behoefte gevoeld de bewonderaar te bedanken voor zijn bewondering.

'Ze is een goede vriendin van mijn moeder,' zei hij, toen ze het over de gastvrouw en haar levendige manier van doen hadden.

'Is je moeder hier?' vroeg ze stralend, daarmee suggererend dat ze, nu de kennismaking met de zoon al zo'n genoegen was, graag het genoegen wilde hebben ook kennis te maken met de moeder voor het feest afgelopen was.

Hij zei dat zijn moeder bij haar zuster logeerde in een andere stad en ze vroeg zich af of de vrouw door haar zuster verzorgd werd, omdat ze zich herinnerde dat de vrouw op een gegeven moment tijdens haar verhouding met de vader van de jongen was weggelopen, nadat ze hem een uitzinnige scène had gemaakt, en het kind had meegenomen naar het huis van haar zuster, waar ze een aantal weken ziek had gelegen.

'En je vader? Is die hier?' vroeg ze, wel wetend dat hij in Londen was en dat hij daar vier jaar geleden, meteen na de scheiding, heen was gegaan.

'Hij woont in Londen.'

De jongen viste moeizaam een pakje lucifers uit de zak van zijn jasje en stak haar sigaret aan met een onbeweeglijk brandend vlammetje dat zijn onbeholpenheid goedmaakte. 'Ik heb er vorige zomer gelogeerd.'

'Hoe gaat het met hem?' vroeg ze. 'Hij was vroeger een vriend van me.' Die onschuldige mededeling was, nu die gericht werd tot de zoon, als een openbaring van de waarheid. Nu ze tegenover de zoon de herinnering aan de vader opriep, was die voor haar net zo fris en sterk aanwezig alsof hun verhouding de dag ervoor was begonnen of afgelopen.

'Prima, prima,' zei de zoon. 'Hij is weer getrouwd en ze hebben een baby, een meisje.' Terwijl ze naar hem luisterde, voelde ze dat de zoon en zijzelf met hem verbonden waren door liefde, door wrok, door al die gevoelens waarmee mensen reageren die zijn achtergebleven in het verleden van een belangrijk en veelbelovend iemand met een eigen leven, die geen tijd of behoefte had om te denken aan zijn voorbije liefdes. 'Ik zou er niet voor altijd willen wonen,' zei

hij. ‘In Londen, bedoel ik,’ lachend voor het geval ze zou denken dat hij bedoelde in het huis van zijn vader.

‘Hoe ziet hij er nu uit?’ vroeg ze.

‘Hoe hij eruit ziet?’

‘Dikker, dunner, grijs of kaal?’

‘Dunner, zou ik zeggen.’

‘O ja, dunner,’ riep ze lachend. ‘Hij is het pezige type. Die worden taai als gedroogde vruchten.’ Ze schaterden het uit. Andere gasten keken hun kant uit, verrast en verstoord door dat gelach dat plotseling binnendrong in hun respectieve gesprekken. ‘En al grijs?’ vroeg ze met opgetrokken wenkbrauwen.

‘Nee, nee, helemaal niet,’ zei hij. ‘Hij heeft minder grijze haren dan ik.’ Sherry spetterde op haar been, toen hij, onhandig in zijn eigen strapatsen, zijn glas in zijn andere hand nam om zijn rechterhand door zijn haar te halen. ‘Geeft niet,’ zei ze. ‘Het geeft niets.’ Maar de onhandigheid deed hen denken aan die onvolkomenheid van het eigen ik, de lacune die gevoeld wordt door mensen die zijn achtergebleven in het verleden van een ander, mensen die niet mee konden komen en die pijnlijk getroffen zijn door hun eigen traagheid. Ze hielden op met lachen en ze zag dat hij over haar nadacht en zich afvroeg waarom ze zo gretig lachte om de beschrijving van hoe een vriend van vroeger er nu uitzag en waarom het haar zo gemakkelijk afging hem erin mee te slepen.

Ze stond op, reikte naar zijn hand; dat alles gebeurde zo snel dat het leek alsof hij het was die haar overhaalde en zij degene die spontaan toegaf. ‘Kom, laten we in de tuin gaan wandelen,’ zei ze over haar schouder, terwijl hij haar door het feestgewoel volgde met zijn hand in de hare. Ze draaide hem haar profiel toe toen ze moesten wachten door het gedrang van gasten bij de deur en sprak in zijn oor, terwijl hij gehoorzaam zijn hoofd boog. ‘Ik krijg geen lucht meer als de atmosfeer vertroebeld wordt door rook en roddel,’ fluisterde ze hees en toen ze hem bezorgd zag fronsen, verbijsterd alsof ze het over een zeldzame ziekte had, klopte ze hem op de wang om hem te laten merken dat het niet serieus bedoeld was. Ze genoten allebei van elkaars bezorgdheid en erom lachend drongen ze naar buiten, naar de brede halfronde trap van baksteen.

Ze liet zijn hand los zodra ze buiten waren, nam in plaats daarvan zijn elleboog, en liep met veerkrachtige pas naast hem, met een nadrukkelijker wiegen van haar heupen dan ze zich in lange tijd veroorloofd had, terwijl ze zich tegelijkertijd afvroeg waarom de jon-

gen zulke extravagante reacties bij haar losmaakte. Ze staken de betegelde veranda over die ze hem had zien oversteken en betraden de tuin, waar de andere gasten over de tegelpaden wandelden of rond de witte tafeltjes van siersmeedwerk zaten. De bloemen waren zo groot en zo schitterend dat de tuin een broeikas leek en die illusie werd nog versterkt door de vochtige atmosfeer.

‘Het doet me denken aan Mazatlán, dit weer,’ zei ze. ‘De weken voor de regens kwamen. Heet dat het was, iedereen was nog op het strand en de boulevard, tot ver na middernacht, iedereen tot en met de kinderen. Ik herinner me de nacht dat de storm kwam, de eerste storm. De boompjes voor het raam bogen door tot ze horizontaal lagen en het bliksemde aan één stuk door, een gordijn van bliksem, en de regen en de wind, en de koelte die door de ramen naar binnen kwam, terwijl de lucht nog warm was. Ik herinner me dat ik naar buiten ging, de regen in, dat ik mijn regenjas om me heen trok en naar buiten ging, maar iemand die uit een raam keek zei dat ik weer naar binnen moest gaan, het was gevaarlijk - met die bliksem en de regen gutsend door de straten.’ Ze keek de andere kant op. ‘Het zand is er roze en goudkleurig, en griezelige vogels - ik denk dat het een soort gieren zijn - cirkelen er boven het strand. 's Nachts kun je aan de overkant van het water de lichten van La Paz zien of je dat verbeelden. Je vader was daar toen. Hij was er ook. In Mazatlán.’

‘Heb je hem daar ontmoet?’ vroeg hij.

‘We kenden elkaar al,’ zei ze en ze voelde de onbedwingbare behoefte hem een vrouw te laten zien uit zijn vaders leven, een vrouw van wier bestaan hij niet geweten had, een behoefte hem te dwingen haar te zien zoals hij zich zou voorstellen dat zijn vader haar gezien had en een tijdlang, de rest van de dag, te ondervinden wat ze voor zijn vader betekend had, de behoefte om de vader en zichzelf, de geliefden, weer tot leven te wekken. Met haar hoofd gebogen over een geel blad dat ze opgeraapt had, wandelde ze over het pad voor hem uit om te vechten tegen haar impuls hem te vertellen wat in het verleden van de vader en dat van haarzelf verborgen moest blijven.

‘Ik herinner me dat hij naar Mexico ging toen ik zes was,’ zei hij. ‘Hij schreef me een brief. Ik leerde net schrijven en ik stuurde een brief terug. Hij heeft die brief bewaard. Mijn moeder heeft hem nu. God, wat een spelfouten!’

‘Hij ging er met mij heen,’ zei ze. ‘Of ik ging met hem. Hij was mijn minnaar.’

Ze had het hem verteld om weer, zoals nu gebeurde, terwijl hij achter haar aan liep, de verrukking te voelen van tegelijk begeerd te worden en te begeren, zoals ze die toen gekend had. Ze had het hem verteld om weer dat intenser bewustzijn van zichzelf te voelen, van de glijdende beweging van vederlichte zijde om haar dijen, van de fijne draden van haar haar die, als ze er vanuit haar ooghoek een glimp van opving, leken op zwevend spinrag in de zon, zichtbaar en onzichtbaar. Ze had het hem verteld om zich weer de vrouw te voelen die ze jaren geleden was geweest toen de man, de vader, achter haar liep. Toen hij naast haar kwam lopen wierp ze een blik op zijn gezicht om te zien wat voor effect haar woorden hadden gehad en ze zag het gezicht van een kind dat zich niet lekker voelt.

Ze stonden in de schaduw van bomen, en alles, de zoete geur van de bloemen, de prikkelende citroenlucht van de drankjes op een tafel vlakbij, de stemmen van converserende mensen tussen de bomen en de bloemen, de hitte van die dag, wat stof in de lucht dat afkomstig was vanachter het hoge smeedijzeren hek, alles droeg ertoe bij dat zijn gezicht leek op dat van een jongetje dat tijdens een picnic niet lekker is geworden.

‘Ik herinner me je,’ zei hij, terwijl hij met zijn hak de bladeren op het pad fijndrukte. ‘Ik bedoel niet dat ik je weleens ontmoet heb. Ik bedoel alleen dat ik me je herinner.’

‘Hoe dan?’ vroeg ze.

‘De tijd, bedoel ik,’ zei hij. ‘Ik herinner me de tijd.’

‘De tijd?’ Ze voelde zich verloren gaan, alsof ze zelfs geen bestaan meer had in iemands herinnering, en haar gelaatstrekken, haar stem, alles vergeten was. Alleen de tijd was overgebleven, als een lijst zonder de bijbehorende foto van een vrouw.

‘Mijn moeder huilde steeds,’ legde hij uit. ‘Het leek wel of ze aan één stuk door huilde. En als hij thuiskwam maakten ze ruzie. Soms liep haar mascara uit over haar wangen en maakte haar tranen zwart.’

‘Maar het ging al niet goed meer tussen hen, voor hij mij leerde kennen.’

‘Ja, dat zal wel,’ zei hij. ‘Maar toch huilde ze om jou.’

Hij sloeg zijn ogen op in de stilte die hij had geforceerd en het waren de beschuldigende ogen van een kind, de ogen van een jongetje dat verdriet heeft om het verdriet van zijn moeder, dat de mascaravegen ziet op zijn moeders gezicht en het geruzie hoort door een muur of een opengelaten deur.

‘Je had het me niet moeten vertellen,’ zei hij.

‘Of die misdaad niet moeten begaan, tien jaar geleden?’ vroeg ze, de wijze, ironische vrouw.

‘Nee, nee, ik weet nu meer van mensen af,’ verweerde hij zich tegen die aanval op zijn portie levenswijsheid. ‘Ik zei alleen dat je het me niet had moeten vertellen,’ zei hij in een poging haar duidelijk te maken dat hij zich erom schaamde dat hij als een kind had gereageerd door zijn moeder tussen hen in te schuiven, en dat ze hem niet had moeten dwingen terug te keren tot het verleden, tot het kind dat aan de kant van de moeder stond, juist nu hij genoot van haar gezelschap, het gezelschap van een vreemde vrouw, die hem haar tijd, haar charme en esprit gaf, gaven waardoor hij zich volwassen kon voelen.

De schaamte die hij voelde omdat hij als een kind had gereageerd en de liefde die de herinnering aan zijn moeder bij hem had wakker geroepen, streden om de voorrang en dat maakte het hem onmogelijk zich nog langer met haar op zijn gemak te voelen. Naast elkaar liepen ze langs gasten die stilvielen wanneer ze zwijgend passeerden, als minnaars die hun laatste ruzie hebben uitgevochten. Ze liepen de tuin helemaal rond en bij de tafel die het dichtst bij de veranda stond, bleef ze staan om een praatje te maken met een vriendin. De jongen liep door voor ze hem kon voorstellen; ze zag hoe zijn lange benen zich voortrepten over de lage stenen treden, zag dat zijn lichaam gespannen was, dat haar overtuigingskracht was uitgewerkt en dat hij niet langer geloofde dat hij aantrekkelijk gezelschap voor haar was.

De vrouw met wie ze stond te praten trok vanachter zich een rond, geel kussen tevoorschijn en wierp het in een lege stoel. Ze ging zitten en bleef praten, roken en glimlachen en ondertussen zag ze het gezicht van zijn moeder die bittere, zwarte tranen huilde. Ze zat met haar blote armen op tafel geleund en ze merkte op dat de cirkel van bomen en de ronde witte tafel en het zachte, pointillistische licht dat door de bladeren viel bij elkaar de groep rond de tafel de intimiteit verleenden van een groep in een schilderij, maar ze zag voortdurend het gezicht van de huilende vrouw. Die vrouw had ellende en tranen gekend, lang voordat zij, de maîtresse, in hun leven was gekomen; zelfs als ze dit gevoel voor de andere vrouw toen gehad had, was daar niets aan te doen geweest, maar het feit dat ze toen zo onverschillig was geweest, dat ze zo weinig in staat was geweest iets te peilen van het verdriet van die andere vrouw kwam haar nu als

iets tragisch voor. Ze had het gevoel dat ze honderd jaar oud was en nu ontdekte dat degene die, als ze terugkeek, de hevigste gevoelens bij haar opriep niet degene was van wie ze het meest gehouden had, maar degene van wie ze het minst had begrepen.

Ze keerde zich enigszins af van de vrouw met wie ze zat te praten en plukte vanachter de leuning van haar stoel een rood, fluwelig blad van een boompje met paarse bloemen en met die activiteit verborg ze het huilende gezicht van de andere vrouw dat, daarvan was ze overtuigd, op haar eigen gezicht was terug te vinden.

Gekken gaan voor
Bernard Malamud
(Vertaling Dorinde van Oort)

Het dikke getik van de blikken wekker hield op. Mendel, doezelend in het donker, schrok angstig wakker. Terwijl hij luisterde kwam de pijn terug. Hij trok zijn koude, verbitterde kleren aan en verloor kostbare minuten op de rand van het bed.

'Izaak,' zuchtte hij tenslotte.

In de keuken hield Izaak, mond open van verbazing, zes pinda's in zijn hand. Hij legde ze een voor een op tafel. 'Een... twee... negen.'

Hij pakte de pinda's weer op en verscheen in de deuropening. Mendel, in lange overjas, met slappe hoed, zat nog steeds op het bed. Izaak keek toe, met kleine ogen en oren en dik grijzend haar aan zijn slapen.

'Schlaf,' zei hij neuzelend.

'Nee,' mompelde Mendel. Als gesmoord stond hij op. 'Kom, Izaak.'

Hij wond zijn oude horloge op, al werd hij misselijk bij de aanblik van de stilstaande wekker.

Izaak wilde het tegen zijn oor houden.

'Nee, het is laat.' Mendel borg het horloge zorgvuldig weg. In de lade vond hij het papieren zakje met verfrommelde briefjes van één en vijf dollar en stak het in zijn jaszak. Hij hielp Izaak in zijn jas.

Izaak keek naar het ene donkere raam, toen naar het andere. Mendel staarde naar beide lege ramen.

Ze gingen de halfduistere trap af. Mendel voorop; Izaak keek naar de bewegende schaduwen op de muur. Eén lange schaduw bood hij een pinda aan.

'Hungrig.'

In de vestibule tuurde de oude man door de dunne ruit. De novemberavond was koud en guur. Hij opende de deur en stak voorzichtig zijn hoofd naar buiten. Hoewel hij niets zag deed hij snel de deur dicht.

'Ginzburg, dat-ie mij gisteren kwam spreken,' fluisterde hij in Izaaks oor.

* *De gelijknamige bundel met verhalen van Malamud verschijnt in het najaar bij Uitg. Meulenhoff.*

Izaak slurpte lucht.

‘Weet je wie ik bedoel?’

Izaak kamde zijn kin met zijn vingers.

‘Die bedoel ik, met die zwarte baard. Praat niet met hem en ga niet mee als hij het vraagt.’

Izaak kermde.

‘Jonge mensen valt hij minder lastig,’ bedacht Mendel bij nader inzien.

Het was etenstijd en de straat was leeg, maar het zwakke schijnsel uit de etalages lichtte hen bij tot de hoek. Ze staken de verlaten straat over en liepen verder. Izaak wees met een blijde kreet naar de drie gouden ballen. Mendel glimlachte maar was uitgeput toen ze bij het pandjeshuis waren.

De pandjesbaas, een man met een rode baard en een zwarte hoornen bril, zat achterin de winkel een wijting te eten. Hij stak zijn hoofd naar voren, zag hen, en dronk rustig verder zijn thee.

Na vijf minuten kwam hij naar voren, zijn vormloze lippen deppend met een grote witte zakdoek.

Moeilijk ademend overhandigde Mendel hem het versleten gouden horloge. De pandjesbaas schoof zijn bril op zijn voorhoofd en schroefde zijn oculair in. Hij draaide het horloge eenmaal om. ‘Acht dollar.’

De stervende man likte zijn gebarsten lippen. ‘Ik moet vijfendertig hebben.’

‘Ga dan maar naar Rothchild.’

‘Ik heb er zestig voor betaald.’

‘In 1905.’ De pandjesbaas gaf het horloge terug. Het was stil blijven staan. Mendel wond het langzaam op. Het tikte hol.

‘Izaak moet naar mijn oom dat-ie woont in Californië.’

‘'t Is een vrij land,’ zei de pandjesbaas.

Izaak, die een banjo bekeek, grinnikte.

‘Wat mankeert hij?’ vroeg de pandjesbaas.

‘Goed, acht dollar dan,’ mompelde Mendel, ‘maar hoe kom ik voor vannacht aan de rest?’

‘Hoeveel voor mijn hoed en jas?’ vroeg hij.

‘Niks waard.’ De pandjesbaas verdween achter het hekwerk en schreef een bonnetje uit. Hij sloot het horloge weg in een laatje maar Mendel hoorde het nog tikken.

Op straat deed hij de acht dollar in het papieren zakje, doorzocht daarna zijn zakken naar een briefje. Hij vond het en ontcijferde bij

het licht van de straatlantaren met moeite het adres.

Terwijl ze naar de ondergrondse sjokten wees Mendel naar de sterbezaaide hemel.

‘Izaak, kijk hoeveel sterren vanavond.’

‘Eieren,’ zei Izaak.

‘Eerst gaan we naar Mr. Fishbein, daarna gaan we eten.’

Ze stapten uit de trein in boven-Manhattan en moesten nog een paar blokken lopen voor ze Fishbeins huis gevonden hadden.

‘Wat een paleis,’ mompelde Mendel, en verheugde zich op een ogenblik warmte.

Izaak staarde argwanend naar de zware deur van het huis.

Mendel belde aan. De bediende, een man met lange bakkebaarden, deed open en zei dat Mr. en Mrs. Fishbein aan tafel zaten en niemand konden ontvangen.

‘Laat hem in vrede eten maar wij wachten tot hij klaar is.’

‘Kom morgenochtend terug. Morgenochtend is Mr. Fishbein te spreken. Om deze tijd doet hij geen zaken of liefdadigheid meer.’

‘Liefdadigheid is niet wat ik...’

‘Kom morgen terug.’

‘Zeg dat het een zaak van leven of dood...’

‘Wie z'n leven of dood?’

‘Zoniet de zijne, dan de mijne.’

‘Niet zo'n grote mond graag.’

‘Kijk me aan,’ zei Mendel, ‘en zeg me of ik morgenochtend haal.’

De bediende staarde hem aan, toen Izaak, en liet ze aarzelend binnen.

De hal was een enorme, hoge ruimte met veel olieverfschilderijen aan de wand, weelderige zijden gordijnen, een dik gebloemd tapijt op de vloer en een marmeren trap.

Mr. Fishbein, een kale man met een buikje, harige neusgaten en kleine gelakschoeide voetjes, huppelde de trap af, een groot servet onder een knoop van zijn smoking. Hij bleef op de vijfde trede van onderen staan en monsterde zijn bezoekers.

‘Wie komt er op vrijdagavond bij een man dat-ie gasten heeft, om hem zijn avondmaal te vergallen?’

‘Excuseer dat ik u stoor, Mr. Fishbein,’ zei Mendel. ‘Als ik nu niet was gekomen had het morgen niet gekund.’

‘Ter zake alstublieft, geen plichtplegingen. Ik ben een hongerig man.’

‘Hungrig,’ jammerde Izaak.

Fishbein verschoof zijn pince-nez. ‘Wat mankeert hij?’

‘Dit is mijn zoon Izaak. Hij is zijn hele leven al zo.’

Izaak jengelde.

‘Ik stuur hem naar Californië.’

‘Mr Fishbein geeft geen geld voor plezierreisjes.’

‘Ik ben een ziek man en hij moet vanavond op de trein naar mijn oom Leo.’

‘Ik doe niet aan ongeorganiseerde liefdadigheid,’ zei Fishbein, ‘maar als u honger hebt mag u beneden naar de keuken. We eten vanavond kip met pens.’

‘Al wat ik vraag is vijfendertig dollar voor het treinkaartje naar mijn oom in Californië. De rest heb ik al bij elkaar.’

‘Wie is uw oom? Hoe oud is hij?’

‘Eenentachtig, tot honderdtwintig in goede gezondheid.’

Fishbein barstte in lachen uit. ‘Eenentachtig jaar en u stuurt hem deze halve gare op zijn dak.’

Mendel zwaaide met zijn armen en riep: ‘Geen lelijke woorden, alstublieft.’

Fishbein bond beleefd in.

‘Waar de deur open is, dat huis gaan wij binnen,’ zei de zieke man. ‘Als u zo vriendelijk bent mij vijfendertig dollar te geven, zal God u zegenen. Wat is vijfendertig dollar voor Mr. Fishbein? Niets. Voor mij, om mijn jongen, alles.’

Fishbein richtte zich in zijn volle lengte op.

‘Ik geef nooit particulier - alleen aan instellingen. Daar houd ik mij aan.’

Mendel zakte op zijn krakende knieën op het tapijt.

‘Alstublieft, Mr. Fishbein, als u geen vijfendertig, geef dan misschien twintig.’

‘Levinson!’ riep Fishbein nijdig.

De bediende met de lange bakkebaarden verscheen bovenaan de trap.

‘Wijs dit heerschap de deur - tenzij hij voedsel wil nuttigen alvorens het pand te verlaten.’

‘Wat mij scheelt daarvoor helpt geen kip,’ zei Mendel.

‘Deze kant op graag,’ zei Levinson en kwam de trap af.

Izaak hielp zijn vader overeind.

‘Breng hem naar een tehuis,’ adviseerde Fishbein over de marmeren balustrade. Hij draafde de trap op en ze waren meteen buiten, ten prooi aan de wind.

De wandeling naar de ondergrondse was moeizaam. De wind blies klaaglijk. Mendel, buiten adem, keek steels naar schaduwen. Izaak, zijn pinda's in zijn verkleumde vuist geklemd, hing aan zijn vaders arm. Ze gingen een parkje in om even te rusten op een stenen bank onder een bladerloze, tweetakkige boom. De dikke rechter tak stak omhoog, de dunne linker hing omlaag. Een zeer bleke maan verrees langzaam. Zo ook een vreemdeling, toen ze de bank naderden.

'Gut jontef,' zei hij hees.

Mendel, krijtwit weggetrokken, zwaaide met zijn uitgeteerde armen. Izaak jankte akelig. Toen sloeg er een klok en het was pas tien uur. Mendel stiet een snerpende angstschreeuw uit terwijl de gebaarde man in de struiken verdween. Een politieagent kwam aangerend en sloeg met zijn knuppel op de struiken, maar zonder resultaat. Mendel en Izaak haastten zich het parkje uit. Toen Mendel achterom keek had de dode boom zijn dunne arm omhoog en de dikke omlaag. Hij kermde.

Ze namen een trolley en stapten uit bij het huis van een vroegere vriend, maar hij was al jaren dood. In hetzelfde blok gingen ze een cafetaria binnen en bestelden twee gebakken eieren voor Izaak. Het was druk aan alle tafeltjes op één na, waar een gezette man soep met gort zat te eten. Na één blik op hem vertrokken ze haastig, hoewel Izaak huilde.

Mendel had nog een adres op een papiertje, maar het huis was te ver weg, in Queens, dus bleven ze klappertandend staan in een portiek.

Wat kan ik beginnen, dacht hij radeloos, in één kort uur?

Hij dacht aan de meubels in het huis. Oude troep, maar misschien bracht het nog een paar dollar op. 'Kom, Izaak.' Ze gingen terug om de pandjesbaas nog eens te spreken, maar de winkel was donker en een ijzeren hek, waarachter ringen en gouden horloges glommen, was hermetisch voor zijn nering geschoven. Ze zochten beschutting achter een telefoonpaal, allebei kleumend. Izaak jengelde.

'Kijk de grote maan, Izaak. De hemel is helemaal wit.'

Hij wees maar Izaak wilde niet kijken.

Even droomde Mendel van de verlichte hemel, een zee van licht in alle richtingen. Onder de hemel, in Californië, zat oom Leo thee met citroen te drinken. Mendel werd warm maar schrok koud wakker.

Aan de overkant stond een oude bakstenen synagoge.

Hij bonsde op de enorme deur maar er verscheen niemand. Hij wachtte tot hij weer adem had en klopte nogmaals, wanhopig. Eindelijk klonken binnen voetstappen en de synagogedeur piepte open op zijn zware koperen scharnieren.

Een donker geklede sjammes, een druipende kaars in de hand, staarde hen woedend aan.

‘Wie klopt er zo laat met zoveel lawaai op de synagogedeur?’

Mendel vertelde de sjammes zijn moeilijkheden. ‘Ik zou graag de rabbi spreken.’

‘De rabbi is een oude man. Hij slaapt al. Zijn vrouw zal u niet bij hem laten. Ga naar huis en kom morgen terug.’

‘Van morgen heb ik al afscheid genomen. Ik ben stervende.’

Hoewel de sjammes niet overtuigd leek, wees hij hen op een oud houten huis ernaast. ‘Daar woont hij.’ Hij verdween in de synagoge, temidden van de schaduwen die zijn kaarsvlam wierp.

Met Izaak hangend aan zijn mouw liep Mendel de houten treden op en belde aan. Na vijf minuten verscheen een lijvige vrouw met een groot gezicht en grijs haar op de stoep, een gescheurde kamerjas over haar nachtjapon geslagen. Ze zei met nadruk dat de rabbi sliep en niet kon worden gewekt.

Maar terwijl ze dat steeds maar herhaalde, wankelde de rabbi zelf naar de deur. Hij hoorde haar even aan en zei: ‘Laat binnen wie mij spreken wil.’

Ze gingen een rommelige kamer binnen. De rabbi was een oude, magere man met kromme schouders en een sprietig wit baardje. Hij droeg een flanellen nachthemd en een zwart keppeltje; zijn voeten waren bloot.

‘Weh 's mir,’ mopperde zijn vrouw. ‘Doe schoenen aan of morgen heb je longontsteking.’ Ze was een vrouw met een dikke buik, jaren jonger dan haar man. Ze staarde naar Izaak en wendde haar ogen af.

Mendel deed verontschuldigend zijn verhaal. ‘Al wat ik nodig heb is vijfendertig dollar.’

‘Vijfendertig?’ zei de vrouw van de rabbi. ‘Waarom geen vijfendertigduizend? Wie heeft zoveel geld? Mijn man is een arme rabbi. Elke cent gaat naar de dokters.’

‘Beste vriend,’ zei de rabbi. ‘Als ik had zou ik je geven.’

‘Ik heb al zeventig,’ zei Mendel bedrukt. ‘Ik heb nog maar vijfendertig nodig.’

‘God zal het je geven,’ zei de rabbi.

‘In het graf,’ zei Mendel. ‘Ik heb het vanavond nodig. Kom, Izaak.’

‘Wacht,’ riep de rabbi.

Hij haastte zich naar binnen, kwam naar buiten met een bontgevoerde kaftan en gaf hem aan Mendel.

‘Jasja,’ gilde zijn vrouw, ‘niet je nieuwe mantel!’

‘Ik heb mijn oude. Wie heeft twee mantels nodig voor één oud lichaam?’

‘Jasja, ik ga gillen...’

‘Zeg me, wie kan bij arme mensen aankomen in een nieuwe mantel?’

‘Jasja,’ riep ze, ‘wat moet deze man beginnen met jouw mantel? Hij moet vannacht het geld. De pandjesbazen slapen.’

‘Laat hij ze dan wakker maken.’

‘Nee.’ Ze griste Mendel de mantel uit handen.

Hij hield hem vast aan een mouw, vocht met haar om de mantel. Haar ken ik, dacht Mendel. ‘Shylock,’ mompelde hij. Haar ogen glinsterden.

De rabbi kreunde en wankelde duizelig. Zijn vrouw gaf een gil toen Mendel haar de mantel uit handen rukte.

‘Rennen,’ riep de rabbi.

‘Rennen, Izaak.’

Ze renden het huis uit en de trap af.

‘Blijf staan, dief,’ riep de vrouw van de rabbi.

De rabbi drukte beide handen tegen zijn slapen en viel op de grond.

‘Help!’ huilde zijn vrouw. ‘Hartaanval! Help!’

Maar Mendel en Izaak renden door de straten met de nieuwe bontgevoerde kaftan van de rabbi. Achter hen rende geruisloos Ginzburg.

Het was heel laat toen Mendel het treinkaartje kocht aan het enige open loket.

Er was geen tijd voor een broodje dus at Izaak zijn pinda's op en ze haastten zich naar de trein in het uitgestrekte, verlaten station.

‘Dus morgenochtend,’ hijgde Mendel onder het rennen, ‘komt een man dat-ie verkoopt broodjes en koffie. Eet, maar vraag wisselgeld. Als in Californië aankomt de trein, wacht op jou op het station oom Leo. Als je hem niet herkent, herkent hij jou. Doe hem van mij de groeten.’

Maar toen ze bij het hek naar het perron kwamen was het dicht, het licht uit.

‘Te laat,’ zei de geüniformeerde controleur, een lijvige, baardige man met harige neusgaten en een vislucht.

Hij wees op de stationsklok. ‘Twaalf uur geweest.’

‘Maar ik zie daar nog staan de trein,’ zei Mendel, opwippend in zijn smart.

‘Hij is net weg - over één minuut.’

‘Een minuut is genoeg. Doe het hek open.’

‘Te laat, zei ik.’

Mendel sloeg zich met beide handen op zijn magere borst. ‘Met heel mijn hart smeek ik deze kleine gunst.’

‘Gunsten heb je genoeg gehad. Voor jou is de trein weg. Je had met middernacht al dood moeten zijn. Dat heb ik je gisteren gezegd. Meer kan ik niet doen.’

‘Ginzburg!’ Mendel deinsde achteruit.

‘Wie anders?’ De stem snerpte, ogen glinsterden, het gezicht geamuseerd.

‘Voor mezelf,’ smeekte de oude man, ‘vraag ik niets. Maar wat moet er worden van mijn jongen?’

Ginzburg haalde even zijn schouders op. ‘Wat gebeuren gaat gebeurt. Dat is mijn verantwoording niet. Ik heb te veel aan mijn hoofd om me ook nog druk te maken om kneusjes.’

‘Wat is dan uw verantwoording?’

‘Voorwaarden scheppen. Laten gebeuren wat er gebeurt. Ik zit niet in de antropomorfe branche.’

‘Branche of niet, waar is uw mededogen?’

‘Daar doe ik niet in. De wet is de wet.’

‘Wat voor wet is dat?’

‘De kosmische, universele wet, goddomme; waar ik me zelf ook aan te houden heb.’

‘Wat is dat dan voor wet?’ riep Mendel. ‘In Godsnaam, begrijpt u niet wat ik in mijn leven heb doorgemaakt met deze arme jongen? Moet je hem zien. Negenendertig jaar lang, sinds de dag van zijn geboorte, wacht ik al tot hij volwassen wordt, maar dat doet hij niet. Snapt u wat dat betekent voor een vaderhart? Waarom laat u hem niet naar zijn oom gaan?’ Hij was steeds harder gaan praten en nu schreeuwde hij.

Izaak jengelde luid.

‘Een beetje zachter, anders trap je 'm op z'n tenen,’ zei Ginzburg met een blik naar Izaak.

‘Mijn hele leven,’ riep Mendel, bevend over zijn hele lichaam,

‘wat heb ik gehad? Ik was arm. Ik leed aan mijn gezondheid. Als ik werkte, werkte ik te hard. Als ik niet werkte nog erger. Mijn vrouw stierf jong. Maar ik heb nooit iemand iets gevraagd. Nu vraag ik een kleine gunst. Alstublieft, Mr. Ginzburg.’

De controleur peuterde tussen zijn tanden met een lucifer.

‘Je bent de enige niet, beste vriend, sommigen zijn slechter af dan jij. Zo gaat het in dit land.’

‘Hond die je bent.’ Mendel greep Ginzburg bij de keel en kneep. ‘Schoft, begrijp je niet wat menselijk betekent?’

Ze worstelden neus aan neus. Ginzburgs verbaasde ogen puilden uit, maar hij begon te lachen. ‘Klein scharminkel, ik vries je aan barrels.’

Zijn ogen lichtten razend op en Mendel voelde een ondraaglijke kou als een ijzige dolk zijn lichaam binnendringen en al zijn leden verschrompelen.

Nu sterf ik zonder Izaak te helpen.

Er ontstond een oploop. Izaak jankte van angst.

Terwijl hij zich in zijn laatste doodsnood aan Ginzburg vastklampte, zag Mendel in de ogen van de controleur de diepte van zijn angst weerspiegeld. Ginzburg staarde naar zichzelf in Mendels ogen en zag daarin weerspiegeld de reikwijdte van zijn eigen vreselijke toorn. Hij aanschouwde een flakkerend, verblindend sterrenlicht dat duister voortbracht.

Ginzburg keek verbijsterd. ‘Ben ik dat?’

Zijn greep op de kronkelende oude man verslapte en Mendel zakte op de grond met een hart dat nauwelijks nog klopte.

‘Ga,’ mompelde Ginzburg. ‘Breng hem naar de trein.’

‘Doorlaten,’ beval hij een beambte.

De mensen weken uiteen. Izaak hielp zijn vader overeind en ze wankelden de treden af naar het perron waar de trein wachtte, verlicht en klaar voor vertrek.

Mendel vond een plaats voor Izaak in de derde klas en omhelsde hem haastig. ‘Help oom Leo, Izaakil. En denk ook aan je vader en moeder.’

‘Wees aardig voor hem,’ zei hij tegen de conducteur. ‘Wijs hem waar alles is.’

Hij wachtte op het perron tot de trein traag in beweging kwam. Izaak zat op de rand van de bank, zijn blik gespannen in de richting van zijn reis. Toen de trein weg was, beklom Mendel de trap om te zien wat er van Ginzburg was geworden.

Vertaalde poëzie

Dante, door Pietro Poletti

Zes gedichten
Gennadi Ajgi
(Vertaling Charles B. Timmer)

Einde

Kaal als steenkool: het is het bestaat
niet gesprek geen dialoog maar kreet
in de aan ons verschenen leegte
waarin maar twee tekens van leven -
de schreeuw en de schreeuwer

en als ook hier een einde voorzien is

* *De Russische dichter Gennadi Ajgi is op 21 augustus 1934 in het dorp Sjajmoerzjino van de Tsjoevasjische ASSR geboren; zijn vader was leraar Russisch en zelf dichter en vertaler. Een groot deel van zijn jeugd bracht Ajgi - de naam betekent 'dezelfde' - in Karelië door; in 1949, dus op vijftienjarige leeftijd, publiceerde hij zijn eerste gedicht. Hij slaagde erin aan het Maxim Gorki Instituut voor literatuur in Moskou toegelaten te worden, waar bekende schrijvers en dichters als Viktor Sjklovski en Michail Svetlov zijn leermeesters werden. In 1956 maakte Ajgi kennis met Boris Pasternak die er bij hem op aandrong in het Russisch te gaan schrijven, wat hij van 1960 af ook heeft gedaan. Van 1961 af werkte Ajgi enige jaren in het Majakovski-museum te Moskou en hij leeft thans van zijn pen als vertaler, vooral van Franse poëzie, in het Russisch en Tsjoevasjisch.*
Hoewel Gennadi Ajgi al sinds 1949 schrijft en publiceert is er van zijn oorspronkelijke gedichten in het Russisch tot op heden geen regel in de Sovjetunie in druk verschenen. Ajgi kan er zich daardoor op beroemen de minst gepubliceerde dichter in zijn vaderland te zijn (direct op hem volgt Iosif Brodski).
Ondanks deze in de Sovjetunie vrijwel totale verduistering van een dichter kent in Rusland iedere poëzie-liefhebber het werk van Gennadi Ajgi door onofficiële vermenigvuldigingen van zijn gedichten of door de twee nu in het buitenland verschenen uitgaven: de bundel Stichi 1954-1971 *(Gedichten 1954-1971, München 1975) onder redactie van Wolfgang Kasack en de in Frankrijk verschenen verzamelbundel* Otmetsjennaja zima *(Geoormerkte winter, Parijs, Syntaxis, 1982) onder de redactie van V.K. Losskaja. Vertalingen van Ajgi's Russische gedichten verschenen tot nu toe in het Pools, Tsjechisch, Slovaaks, Duits, Frans, Portugees, Engels en in het Nederlands. (In 1986 verschijnt bij Meulenhoff-Nederland een bloemlezing uit de gedichten van Gennadi Ajgi in mijn vertaling.)*
Dat er nog geen uitgave van Ajgi's poëzie in de Sovjetunie bestaat wordt verklaard door het feit dat daar de overheid bepaalt wat geschikt is voor de Russische lezer. En voor Rusland is deze poëzie iets volslagen nieuws en uitzonderlijks, zowel naar de vorm als naar de inhoud en dus bij voorbaat iets ongeschikts voor Russische ogen, die altijd geneigd zijn om tussen de regels door te lezen.
In grote lijnen is Ajgi's lyriek te karakteriseren als een uit verbale bouwstenen opgerichte en omhoogstijgende incantatie. Deze bouwstenen zijn dikwijls oxymoronische samenvoegingen als veld-bos, stilte-kreet, of vaste, telkens terugkerende kernwoorden als sneeuw, kind, licht, huis, winter, roos, pijn, enz. Terecht kan bij deze poëzie gesproken worden van een impressionistische techniek in de trant van Claude Debussy. Zowel bij Debussy als bij Ajgi wordt de melodie losgelaten en vervangen door 'motief' en wordt een vast metrisch patroon opgelost in een vrij wisselende ritmische stroom of liever in reeksen van stroomstoten. Rijm wordt door Ajgi nooit toegepast - ook dit maakt hem in de Russische poëzie tot een 'vreemdeling'.
Typisch voor deze lyriek is de elliptische zinsconstructie die vaak aan een vorm van pointilisme doet denken: het gedicht lijkt uit een groot aantal 'woordpunten' te bestaan. Maar dan wel zo opgebouwd dat de totaliteit van het gedicht méér is dan de som van het aantal punten en een andere identiteit bezit dan de puntencombinatie.
Als zijn leermeesters of liever zijn voorgangers noemt Ajgi Russische dichters en schrijvers als Chlebnikov, Majakovski, Daniil Charms, Boris Pasternak, Mandelstam en van de buitenlanders vooral Charles Baudelaire.
Samen met de zes jaar jongere Iosif Brodski en de veel oudere dichter Arseni Tarkovski (geb. 1907) behoort Gennadi Ajgi tot de belangrijkste dichters van het hedendaagse Rusland. (Charles B. Timmer)

laat het dan ver zijn en iets eenvoudigs
of als ruiten van oude treurige ramen
of als donker geworden wand
van een klein huis.

Einde van leegte Begin
van toevlucht en onderdak

Конец

голо как уголь: есть существует
не разговор не беседа а крик
в явленной нам пустоте
где только два признака жизни -
крик и кричащий

и если и здесь предусмотрен конец
то пусть это будет далеким простым
или стеклами старых нерадостных окон
или потемневшей стеной
маленького дома

Конец пустоты Начало
убежища и укрытия

[Nederlands]

en de weg door de kreet afgelegd is bekend:
in zijn bron verliest zich de mens
langzaam leeglopend in zich
en al samenvloeiend met stilte

maar laat deze kreet
door een afgezonderde kracht
doordringen tot het eind van het lege
dwars door vonkende deeltjes van lucht
zonder zich ook daaraan te hechten

zijn heelheid bewarend
door recht op oereigen kwelling

en laat hem zo blijven hangen
aan ruiten van wildvreemde ramen
en - daar als zijn spiegelbeeld op blijven dreunen

tot ze hem overstemmen
met een kreet een antwoord van binnen

(1956)

[Russisch]

а путь совершаемый криком известен:
в истоке теряет себя человек
опустошаясь в себе постепенно
и сливаясь уже с тишиной

но пусть этот крик
обособленной силой
пройдет до конца пустоты
сквозь частицы искрящиеся воздуха
не притянувшись и к ним

цельность свою сохраняя
правом особенной муки

и пусть остановится
на стеклах чужого окна
и - гудит оставаясь при нем как его отраженье
пока его не заглушат
ответным криком изнутри

1956

Geoormerkte winter

In dubbelvorm van wit en licht
lag het land uit te rusten

de oorzaak was het donker achter de tafel
en zichzelf ten gerieve stilte scheppend
schonk het die weg niet wetend waar en aan wie

en god kwam zijn eigen bestaan nader
en stond ons al toe
naar zijn raadsels te tasten

en soms schertsend gaf hij ons
het leven terug
wat koud geworden

en weer begrijpelijk

(1960)

Отмеченная зима

белым и светлым вторым
страна отдыхала

причиной была темнота за столом
и ради себя тишину создавая
дарила не ведая где и кому

и бог приближался к своему бытию
и уже разрешал нам касаться
загадок своих

и изредка шутя
возвращал нам жизнь
чуть-чуть холодную

и понятную заново

1960

Afscheidswoord

O, ik zie je als licht in een sinaasappel,
wanneer die wordt opengesneden,
jouw stilte bracht uit de verte al
gloed in je pupillen nog voor de aanraking ermee,
alsof jij in het zien
je pupillen voor was -

daar, in de diepte -

in het hete en rode.

Alsof jij met je schouders en hals
aan mijn schouders verklaarde
waar dicht in de buurt de scheiding lag,
maar was dit soms kwetsend
als het iets was

Прощальное

О, вижу тебя я, как свет в апельсине,
когда его режут,
твоя тишина освещала зрачки
издали, еще не коснувшись,
словно ты видела
еще до зрачков -

там, в глубине -
в горячем и красном.

Как будто плечами и шеей
плечам ты моим объясняла,
где в близости есть расхожденье,
но было ли это обидно,
когда это было

stiller dan schouders, stiller dan hals
en stiller dan hand.

En, als open tuimelraampjes, vielen mij
al jouw troetelnaampjes weer in
die alleen ik heb gekend en die
zijn blijven liggen als sneeuw
achter de poort van het gevang

stiller dan dood en stiller dan jij

(1960)

[Russisch]

тише плеч, тише шеи
и тише руки.

И мне, как открытые форточки, запоминались
все детские твои имена,
их знал только я, и остались они,
как снег по ту сторону
тюремных ворот -

тише смерти и тише тебя.

1960

Asters op tafel

ingesneden en lichtelijk deinend
frontale botsing van ‘straling’ op ‘streling’
als ‘ijzer’ uit zeker boek op een herfstige ochtend
wit op het blad en terstond - herfstachtig veld,
paden, poort, en het dorp;

maar het wit in gedachten: verder dan ik, achter mijn rug,
even sneeuwverstuivingen strelend
wordt hier niet gezien, wel geweten;

hier, als onder een wolk een tak
die de zomer doorbracht op het dak van een spoorwagon

onverhoeds helder en goed

als scholen er in de brekingen
roerselen uit de jeugd van een meisje
in de hoek van de waterlijn

(1962)

Астры на столе

срезая, каеаясь слегка,
как столкнутся сейчас ‘озаря - сизари’,
как ‘железо’ из книги в осеннее утро
на белой странице, и сразу - осеннее поле,
тропинки, ворота, село;

а белое в памяти: дальше меня, за спиной, чуть касаясь сугробов,
здесь не увидим, но знаем;
здесь, как под облаком ветка, проведшая лето на крыше вагона,
врасплох хорошо и светло,

словно прячут частями
движенья девичьего детства
в углу водолинии

1962

Juan Miró - Zeepbellen van klinkers

en daar achter het getekende Geel
slaap ik en zeg ‘slaap benen’ zeg ‘slaap armen’
en de klinkers A en E en opnieuw A
zweven stralend in centrales van zeepbellen
uit speeksel van goud - uit een lispelende mond! -
vliegen dwars door het Geel en laten gaten achter
en het is koud en ik word wakker

(1969)

Хуану миро: пузыри гласных

и вот за Желтым нарисованным
я сплю и ‘спите ноги - говорю - и спите руки’
и гласные *И* раз и *Е* и *О* и снова *И*
летят сияя в центрах пузырей
из золотой слюны - из шепчущего рта! -
летят сквозь Желтое и дыры оставляют
и холодно и просыпаюсь

24 января 1969

Beeld - Op feestdag

op de 100ste geboortedag van K.S. Malevitsj

Met kennis van wit
een man in de verte
op witte sneeuw
als met een onzichtbaar vaandel

26 februari 1978

Образ - в праздник

В день 100-летия К.С. Малевича

со знанием белого
вдали человек
по белому снегу
будто с невидимым знаменем

26 февраля 1978

De hel*
Canto I
Dante Alighieri
(Vertaling Peter Verstegen)

Op 't midden van ons levenspad gekomen,
Vond ik mijzelve in een donker woud,
Want ik had niet de rechte weg genomen.

Rond mij woest, ruw en ondoordringbaar hout,
Ach, hard is het verhaal hoe 't mij bezwaarde,
Nu de herinnering mij weer benauwt!

Een nood die doodsnood bijna evenaarde:
Maar om het goeds dat mij er overkwam,
Vertel ik wat ik overigens ontwaarde.

Ik weet niet goed te zeggen hoe 'k er kwam,
Zo overmand door slaap was 'k in de stonde
Dat ik de ware weg niet langer nam.

Inferno

Nel mezzo del cammin di nostra vita
Mi ritrovai per una selva oscura,
Chè la diritta via era smarrita.

Ahi quanto a dir qual era è cosa dura
Questa selva selvaggia ed aspra e forte,
Che nel pensier rinnova la paura!

Tanto è amara, che poco è più morte:
Ma per trattar del ben ch' i' vi trovai,
Dirò dell' altre cose, ch' io v' ho scorte.

I' non so ben ridir com' io v' entrai;
Tant' era pien di sonno in su quel punto,
Che la verace via abbandonai.

* *De ambitie van de poëzievertaler - niets wezenlijks toe- of afdoen aan de inhoud en toch recht doen aan de vorm - lijkt haast onverwezenlijkbaar in het geval van Dantes rijk rijmende terzinen, en al heb ik geprobeerd de mogelijkheden wat te vergroten door toelating van halfrijm, het blijft de vraag of deze poging tot vertaling van* Inferno, *Canto I, wordt gerechtvaardigd door het resultaat.*
Omdat afwisseling van staand en slepend rijm meer past in de Nederlandse poëzietraditie dan navolging van Dantes uitsluitend slepende rijmen, is voor die eerste vorm gekozen. Enkele noten: De panter (32), leeuw (45) en wolvin (49) zouden symbool zijn van zinnelijkheid, trots en hebzucht, maar bovendien staan voor Florence, Frankrijk en de pauselijke staat; 101: de Veltro *(Windhond) vertegenwoordigt een politieke messias; Dante zou hebben gedacht aan Can (Hond) Grande della Scala, van Verona; 105: naar wordt aangenomen Feltro in Venetië en Montefeltro, een berg in Romagna; 107-8: figuren uit de Aeneis; 122: Beatrice. (PV)*

[Nederlands]

13 Maar toen een heuvel zich voor mij vertoonde,
Daar waar het dal, dat mij het hart van vrees
Zo had beklemd, een einde had genomen,

16 Keek ik omhoog en zag zijn flanken reeds
Beschenen door het stralend licht der starre
Die 't mensdom steeds de rechte weg aanwees.

19 Dat heeft de vrees een weinig doen bedaren
Die woedde in de boezem van mijn hart,
De hele nacht die mij zo diep benarde.

22 En zoals één die, door de zee gespaard,
Zich hijst aan land en met hijgende adem
Omziet en naar 't gevaarvol water staart:

25 Zo heeft mijn ziel, nog vluchtend voor het kwade,
Zich omgewend, terugziend naar het pad
Vanwaar geen mensen levend ooit ontkwamen.

28 Na korte rust niet meer zo afgemat,
Ging ik over de kale helling verder,
Zó, dat mijn laagste voet steeds houvast had.

31 En zie, daar waar de rotsen steiler werden,
Zag ik een panter, snel van gang en licht,
Met bonte vlekken die zijn lichaam verfden.

34 En hij week geen moment voor mijn gezicht,
Terwijl hij mij de doortocht zo belette,
Dat ik mij meermaals wendde tot de vlucht.

[Italiaans]

13 Ma poi ch' io fui al piè d' un colle giunto,
Là dove terminava quella valle,
Che m' avea di paura il cor compunto,

16 Guardai in alto, e vidi le sue spalle,
Vestite già de' raggi del pianeta,
Che mena dritto altrui per ogni calle.

19 Allor fu la paura un poco queta,
Che nel lago del cor m' era durata
La notte, ch' i' passai con tanta pieta.

22 E come quei, che con lena affannata
Uscito fuor del pelago alla riva,
Si volge all' acqua perigliosa, e guata:

25 Così l'animo mio, che ancor fuggiva,
Si volse indietro a rimirar lo passo,

Che non lasciò giammai persona viva.

28 Poi ch' ei posato un poco il corpo lasso,
Ripresi via per la piaggia diserta,
Si che il piè fermo sempre era il più basso.

31 Ed ecco, quasi al cominciar dell' erta,
Una lonza leggiera e presta molto,
Che di pel maculato era coperta.

34 E non mi si partia dinanzi al volto;
Anzi impediva tanto il mio cammino,
Ch' io fui per ritornar più volte volto.

[Nederlands]

Het was de ure van 't begin der metten,
De zon rees op met het gesternte dat
Ooit zag hoe Gods liefde' in beweging zette,

Voor 't eerst, al 't schoons dat hij geschapen had;
Zodat het uur des daags en 't mild getijde
Mij in dit dier met vrolijk vel slechts wat

Mij nieuwe moed gaf deden onderscheiden.
Maar 'k werd door vrees bevangen toen ineens
De aanblik van een leeuw, die zich bereidde,

Zo leek het, tot de aanval, mij verscheen,
Zijn kop omhoog en zo van honger razend
Dat zelfs de lucht voor hem te duchten scheen.

En een wolvin was met hem, één zo mager,
Dat zij uit roofzucht slechts leek te bestaan;
Reeds velen hadden 't smartelijk ervaren.

Zo grote angst deed mij haar aanblik aan,
Door zo'n benauwdheid werd ik overweldigd
Dat 'k niet meer hoopte tot de top te gaan.

En zoals één die zeer belust op geld is,
Kome de tijd dat hij 't verliezen moet,
Jammert en in zijn denken diep ontsteld is,

Zo nam dit dier, terwijl het, voet voor voet,
Naar waar de zon zwijgt, mij terug deed wijken,
Steeds nader, alle rust uit mijn gemoed.

[Italiaans]

Tempo era dal principio del mattino;
E il sol montava in su con quelle stelle
Ch' eran con lui, quando l' amor divino

Mosse da prima quelle cose belle;
Si che a bene sperar m' eran cagione
Di quella fera alla gaietta pelle

L' ora del tempo, e la dolce stagione:
Ma non sì, che paura non mi desse
La vista, che m' apparve, d' un leone.

Questi parea, che contra me venesse
Con la testa alta, e con rabbiosa fame,
Si che parea che l' aer ne temesse;

Ed una lupa, che di tutte brame
Sembiava carca nella sua magrezza,

E molte genti fe' già viver grame.

52 Questa mi porse tanto di gravezza
Con la paura, che uscía di sua vista,
Ch' io perdei la speranza dell' altezza.

55 E quale è quei, che volentieri acquista,
E giugne il tempo che perder lo face,
Che in tutti i suoi pensier piange e s' attrista:

58 Tal mi fece la bestia senza pace,
Che, venendomi incontro, a poco a poco
Mi ripingeva là dove il sol tace.

[Nederlands]

61 Toen ik, neertuimelend, leek te bezwijken,
Verscheen daar voor mijn ogen, waar ik lag,
Eén die door zijn lang zwijgen stom kon lijken.

64 Toen ik hem in die grote leegte zag,
Riep ik met luide stem: ‘Heb medelijden,
Of 't mens of schim is waaraan ik het vraag.’

67 ‘Mens ben ik niet, ik wás een mens,’ zo zei hij,
‘En van mijn ouders was de vaderstad
Mantua, in het land van Lombardije.

70 *Sub Julio* geboren, zij het laat,
Kwam 'k in Augustus' goede tijd naar Rome,
Stad die toen valse leugengoden had.

73 Ik was een dichter, ik bezong de vrome
Zoon van Anchises, die na Trojes brand
Uit het zo trotse Ilium was gekomen.

76 Maar gij, wat brengt u naar dit barre land?
Waarom niet die heerlijke berg bestegen
Die aller vreugden oorsprong is en grond?’

79 ‘Zijt gij Vergilius?’ vroeg ik verlegen,
‘Zijt gij die rijke bron waaruit steeds weer
Zo een fontein van taal komt opgestegen?

82 Gij, uwer mededichters licht en eer,
Gedenk mijn liefde en mijn wil te leren,
Waardoor ik naar uw werk greep, keer op keer.

[Italiaans]

61 Mentre ch' io rovinava in basso loco,
Dinanzi agli occhi mi si fu offerto
Chi per lungo silenzio parea fioco.

64 Quand' io vidi costui nel gran diserto,
‘Miserere di me,’ gridai a lui,
‘Qual che tu sii, od ombra, od uomo certo.’

67 Risposemi: ‘Non uomo, uomo già fui,
E li parenti miei furon Lombardi,
Mantovani per patria ambo e dui.

70 Nacqui *sub Julio*, ancorchè fosse tardi,
E vissi a Roma sotto il buono Augusto,
Al tempo degli Dei falsi e bugiardi.

73 Poeta fui, e cantai di quel giusto
Figliuol d' Anchise, che venne da Troia,

Poi che il superbo Ilion fu combusto.

76 Ma tu, perchè ritorni a tanta noia?
Perchè non sali il dilettoso monte,
Ch' è principio e cagion di tutta gioia?'

79 'Or se' tu quel Virgilio, e quella fonte,
Che spande di parlar sì largo fiume?'
Risposi lui con vergognosa fronte.

82 'O degli altri poeti onore e lume,
Vagliami il lungo studio e il grande amore,
Che m' ha fatto cercar lo tuo volume.

[Nederlands]

Uw werk, mijn dichter, wilde ik studeren,
Aan u alleen dank ik de schone trant
Van schrijven waarvoor sommigen mij eren.

Zie 't beest waarvoor ik mij heb afgewend;
Mocht gij, wijs meester, toch te hulp mij komen,
Om haar huivert mijn bloed en beeft mijn hand.'

'Beter hadt gij een andere weg genomen,'
Zei hij, de tranen ziend die ik vergoot,
'Als gij uit dit woest oord hoopt weg te komen:

Het beest dat u deed roepen in uw nood,
Laat zich door niemand op zijn weg passeren,
Maar houdt een ieder tegen, tot de dood;

En haar natuur is zo ontaard, zo smerig,
Dat haar woedende roofzucht nooit bedaart,
En ieder maal haar honger nog vermeerdert.

Zo vele dieren zijn 't waarmee zij paart,
En méér zullen 't er zijn voordat de *Veltro*
Verschijnt, die haar een pijnlijk einde baart.

Die voedt zich niet met land en niet met geld ook,
Maar wijsheid, liefde, deugd, daar leeft hij door,
Zijn land zal zijn tussen de beide Feltro's.

Hij redt pover Italië, waarvoor
Euryalus, de maagd Cammilla vielen,
Turnus en Nisus, met het zwaard doorboord.

[Italiaans]

Tu se' lo mio maestro, e il mio autore;
Tu se' solo colui, da cui io tolsi
Lo bello stile, che m' ha fatto onore.

Vedi la bestia, per cui io mi volsi;
Aiutami da lei, famoso saggio,
Ch' ella mi fa tremar le vene e i polsi.'

'A te convien tenere altro viaggio,'
Rispose, poi che lagrimar mi vide,
'Se vuoi campar d' esto loco selvaggio:

Che questa bestia, per la qual tu gride,
Non lascia altrui passar per la sua via,
Ma tanto lo impedisce, che l' uccide;

Ed ha natura sì malvagia e ria,
Che mai non empie la bramosa voglia,

E dopo il pasto ha più fame che pria.

Molti son gli animali, a cui s' ammoglia,
E più saranno ancora, infin che il Veltro
Verrà, che la farà morir con doglia.

Questi non ciberà terra nè peltro,
Ma sapienza, e amore, e virtute;
E sua nazion sarà tra Feltro e Feltro.

Di quell' umile Italia fia salute,
Per cui morì la vergine Cammilla,
Eurialo, e Turno, e Niso di ferute;

[Nederlands]

Door stad en land zit hij haar op de hielen
Totdat hij haar terugstoot in de hel
Waaruit de oernijd haar bevrijding wilde.

Om uwentwil lijkt het mij daarom wel,
Dat ik u voorga en dat ík door deze
Eeuwige plaats als gids u vergezel,

Waar gij zult luisteren naar wanhoopskreten,
De oude geesten zien zult, zo in pijn
Dat elkeen om een tweede dood zal smeken,

Waarna ge hen ziet die tevreden zijn
In 't vuur, omdat zij hopen ooit te komen,
Wanneer dan ook, bij hen die zalig zijn.

Verlangt ge naar hén op te gaan daarboven,
Zo zal een ziel u bij staan die dat meer
Verdient dan ik; aan háár laat ik u over.

De Imperator die zo hoog regeert,
Wil niet, daar ik zijn wet niet respecteerde,
Dat ik de toegang tot zijn stad passeer.

Hij heerst alom, om dáár slechts te regeren,
Daar is zijn stad, zijn troon, daar zetelt hij:
O zalig wie hij kiest daar te verkeren!'

En ik tot hem: 'Dichter, ik smeek u bij
De God die gij nooit kende, mij te leiden,
Houdt gij mij van dat kwaad en erger vrij;

[Italiaans]

Questi la caccerà per ogni villa,
Fin che l' avrà rimessa nell' Inferno,
Là onde invidia prima dipartilla.

Ond' io per lo tuo me' penso e discerno,
Che tu mi segui, ed io sarò tua guida,
E trarrotti di qui per luogo eterno,

Ove udirai le disperate strida,
Vedrai gli antichi spiriti dolenti,
Che la seconda morte ciascun grida;

E poi vedrai color, che son contenti
Nel fuoco, perchè speran di venire,
Quando che sia, alle beate genti;

Alle qua' poi se tu vorrai salire,
Anima fia a ciò di me più degna;

Con lei ti lascerò nel mio partire:

Chè quello Imperador, che lassù regna,
Perch' io fui ribellante alla sua legge,
Non vuol che in sua città per me si vegna.

In tutte parti impera, e quivi regge,
Quivi è la sua città, e l' alto seggio:
O felice colui, cui ivi elegge!'

Ed io a lui: 'Poeta, io ti richieggio
Per quello Dio, che tu non conoscesti,
Acciocch' io fugga questo male e peggio,

[Nederlands]

133 Leidt gij mij naar wat gij zoëven zeide,
Opdat ik Petrus' poort straks gadesla,
En allen die gij zegt dat zozeer lijden.’

136 En toen ging hij op weg, en ik hem na.

[Italiaans]

133 Che tu mi meni là dov' or dicesti,
Si ch' io vegga la porta di San Pietro,
E color cui tu fai cotanto mesti.’

136 Allor si mosse; ed io li tenni dietro.

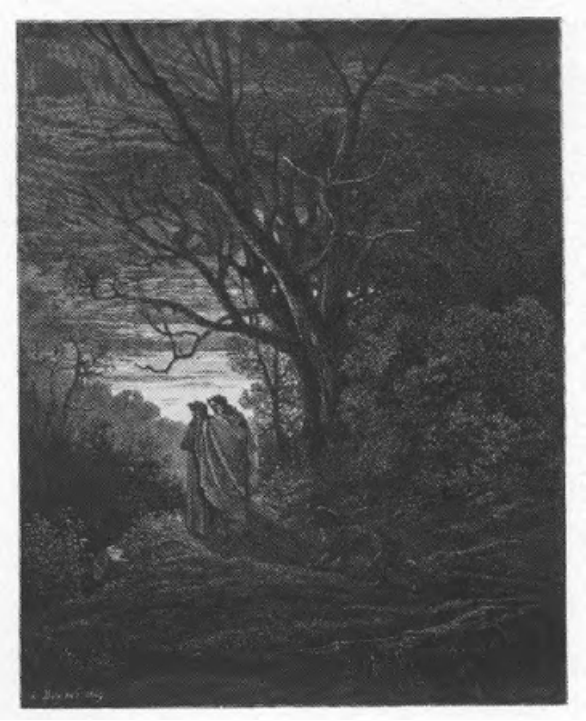

Dante en Vergilius, houtsnede van Gustave Doré

Sonnetten uit China

W.H. Auden[*]

(Vertaling Gerard Verbart)

1

Zo stroomden uit de tijd hun gaven neer:
Elk greep wat nodig was voor zijn bestaan;
Bij voerde korvenpolitiek voortaan,
Zalm zwom als zalm, peer vormde zich tot peer,

En allen slaagden bij hun eerste poging.
't Geboorte-uur was hun complete schooltijd,
Ze waren blij met hun vroegrijpe wijsheid,
Hun plaats te kennen in een vaste schikking.

Tot er een onrijp schepsel op kwam dagen
Dat jaarlijks nieuwe kenmerken kon dragen,
Een leeuw of duif kon nadoen, moeiteloos,

Dat het te kwaad kreeg van een zuchtje wind,
Dat waarheid zocht, voor waarheid altijd blind,
Zijn vriend benijdde en zijn liefste koos.

I

So from the years their gifts were showered: each
Grabbed at the one it needed to survive;
Bee took the politics that suit a hive,
Trout finned as trout, peach moulded into peach,

And were successful at their first endeavour.
The hour of birth their only time in college,
They were content with their precocious knowledge,
To know their station and be right for ever.

Till, finally, there came a childish creature
On whom the years could model any feature,
Fake, as chance fell, a leopard or a dove,

Who by the gentlest wind was rudely shaken,
Who looked for truth but always was mistaken,
And envied his few friends, and chose his love.

II

* *Begin 1938 maakte Auden, samen met Isherwood, een reis door China; de neerslag daarvan was een cyclus van 27 sonnetten, met commentaar,* In Time of War, *die deel uitmaakte van het samen met Isherwood geschreven reisboek* Journey to a War *(1938). In verzameluitgaven van zijn poëzie reduceerde Auden het aantal sonnetten later tot 21, in sterk herziene versies, onder de nieuwe titel* Sonnets from China, *waarvan hier de eerste zes zijn vertaald.*

They wondered why the fruit had been forbidden:
It taught them nothing new. They had their pride,
But did not listen much when they were chidden:
They knew exactly what to do outside.

They left. Immediately the memory faded
Of all they'd known: they could not understand
The dogs now who before had always aided;
The stream was dumb with whom they'd always planned.

They wept and quarrelled: freedom was so wild.
In front maturity as he ascended
Retired like a horizon from the child,

The dangers and the punishments grew greater,
And the way back by angels was defended
Against the poet and the legislator.

2

't Was vreemd dat zij die vrucht niet mochten eten:
Ze leerden er niets nieuws van. Ze verborgen
Hun trots, maar wilden van gepreek niets weten:
Ze zouden buiten voor zichzelf wel zorgen.

Ze gingen weg. Wat onuitwisbaar scheen
Verbleekte plots. De honden werden raadsels
En konden niet meer helpen als voorheen;
De stroom was stom waarmee ze vroeger praatten.

Ze huilden, vitten; vrijheid was zo wild.
En met zijn opkomst vluchtte rijpheid weg,
Vervagend als een horizon voor 't kind.

Gevaar en straffen werden steeds gerichter,
En engelen sloten de weg terug
Zowel voor de wetgever als de dichter.

3

Alleen een geur wist zich bekend te maken,
Alleen een oog wees nu een richting uit,
De bron-stem bleef alleen zijn eigen baken:
Maar hij zocht de connectie tussen buit

En jager in benaming te vertalen;
Zijn keel bleek heel voordelig: hij vond uit
Dat hij nu knechten hout kon laten halen
Of meisjes kon verrukken met geluid.

Ze fokten als insekten tot ze groen
En grond hadden bezet: verward, verworpen,
Schepsel aan eigen schepping onderworpen,

Verteerd door haat om dingen nooit gezien,
Zocht hij een liefde naar zijn droom ontworpen,
En voelde zich belast als nooit voordien.

4

Hij bleef, bezit werd zijn gevangenis:
Seizoenen waakten bij zijn ene weg,
't Gebergte koos een moeder voor zijn kroost,
Zijn dag werd steevast door de zon beslecht.

Ver weg vervolgden neven in de stad,
Van een toegeeflijk soort maar zonder waarden,
Hun haastig en hun onnatuurlijk pad,
Veel minder bang voor vreemden dan voor paarden

Hij nu veranderde maar amper,
Onttrok zijn huidskleur aan de aarde,
Begon te lijken op zijn vee en ganzen.

De stadsmens vond hem krenterig en simpel,
Bedroefde dichters hielden hem voor waarheid,
Tirannen predikten zijn levenswandel.

5

Zijn zwierige bravoure was uit de kunst:
Het leven was te saai, te traag, te statig.
Met paard en zwaard vond hij bij meisjes gunst,
Een rasveroveraar, gul en heldhaftig.

Op wie teenagers voor bevrijding wachtten:
Op zijn bevel verlieten zij hun moeders,
De lange trektocht scherpte hun gedachten,
Zijn kampvuur maakte heel de horde broeders.

Tot hij zijn doel bereikt had: ongewenst,
Verlopen, vadsig, vet, teleurgesteld,
Begon hij zich een ongeluk te drinken,

Of zat in een bedrijf dat hij bestal,
Liet in 't gezin zijn donderpreken klinken,
En spoog met hart en ziel zijn gal.

6

Hij keek naar sterren, vogels in hun vlucht;
Een fort viel of een dijk werd overstroomd:
Wat hij voorspelde bleek wel eens terecht;
Zijn toevalstreffers werden goed beloond.

Verliefd op Waarheid zonder Haar te kennen,
Doorkruiste hij imaginaire landen,
Zocht Haar met vasten en gebed te winnen,
En hoonde wie Haar dienden met hun handen.

Belust op toverij en kronkelpaden,
Was zijn geloof in Haar nochtans oprecht,
En toen Ze wenkte trad hij volgzaam aan,

Keek in Haar ogen: schuw maar vastberaden,
Zag hij daarin elk menselijk gebrek,
En wist zijn plek in 't menselijk bestaan.

III

Only a smell had feelings to make known,
Only an eye could point in a direction,
The fountain's utterance was itself alone:
He, though, by naming thought to make connection

Between himself as hunter and his food;
He felt the interest in his throat and found
That he could send a servant to chop wood
Or kiss a girl to rapture with a sound.

They bred like locusts till they hid the green
And edges of the world: confused and abject,
A creature to his own creation subject,

He shook with hate for things he'd never seen,
Pined for a love abstracted from its object,
And was oppressed as he had never been.

IV

He stayed, and was imprisoned in possession:
By turns the seasons guarded his one way,
The mountains chose the mother of his children,
In lieu of conscience the sun ruled his day.

Beyond him, his young cousins in the city
Pursued their rapid and unnatural courses,
Believed in nothing but were easy-going,

Far less afraid of strangers than of horses.

He, though, changed little,
But took his colour from the earth,
And grew in likeness to his fowls and cattle.

The townsman thought him miserly and simple,
Unhappy poets took him for the truth,
And tyrants held him up as an example.

V

His care-free swagger was a fine invention:
Life was too slow, too regular, too grave.
With horse and sword he drew the girls' attention,
A conquering hero, bountiful and brave,

To whom teen-agers looked for liberation:
At his command they left behind their mothers,
Their wits were sharpened by the long migration,
His camp-fires taught them all the horde were brothers.

Till what he came to do was done: unwanted,
Grown seedy, paunchy, pouchy, disappointed,
He took to drink to screw his nerves to murder,

Or sat in offices and stole,
Boomed at his children about Law and Order,
And hated life with heart and soul.

VI

He watched the stars and noted birds in flight;
A river flooded or a fortress fell:
He made predictions that were sometimes right;
His lucky guesses were rewarded well.

Falling in love with Truth before he knew Her,
He rode into imaginary lands,
By solitude and fasting hoped to woo Her,
And mocked at those who served Her with their hands.

Drawn as he was to magic and obliqueness,
In Her he honestly believed, and when
At last She beckoned to him he obeyed,

Looked in Her eyes: awe-struck but unafraid,
Saw there reflected every human weakness,
And knew himself as one of many men.

Twee uur in het reservoir
Iosif Brodski
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)[*]

'k Verveel me, Satan...
A.S. Poesjkin

1

Ik ben antifascist en antifaust.
Ik lieb das Leben en aanbid de chaos.
Ik ben van zins, Genossen Offizieren,
die Zeit zum Faust een beetje te spazieren.

Два часа в резервуаре

Мие скушно, бес... А.С. Пушкин.

I

Я есть антифашист и антифауст.
Их либе жизнь и обожаю хаос.
Их бин хотеть, геноссе официрен,
дем цайт цум Фауст коротко шпацирен.

2

Niet zwichtend voor de Poolse agitatie,
treurend in Krakau om de Duitse natie,
zocht hij bij filosofen compensatie
en twijfelde aan eigen reputatie.
Hij stortte zich galant in menig waagstuk.
Uit hoofde van het sexuele vraagstuk
sloeg hij aan Wijn en Trijn een fors bedrag stuk.

Het kaartspel was en bleef zijn catechese.
Hij werd een overtuigd cartesianist.
Toen dook hij in de put, niet van Artese,
maar van het Ik. De militaire list,
waarin een Clausewitz zich nooit vergist,
ontbrak hem, dat begrijpt u wel, volkomen.

* *De werkgroep Slavistiek Leiden bestaat uit Margriet Berg, Yolanda Bloemen, Karin Heller, Sjifra Herschberg, Nettie Janssen, José van Leeuwen, Theo Maarten van Lint, Anne Pries, Karel van het Reve, Peter Wezel, Marja Wiebes.*

Zijn vader immers was een ebenist.

II

Не подчиняясь польской пропаганде,
он в Кракове грустил о Фатерланде,
мечтал о философском диаманте
и сомневался в собственном таланте.
Он поднимал платочки женщин с пола.
Он горячился по вопросам пола.
Играл в команде факультета в поло.

Он изучал картежный катехизис
и познавал картезианства сладость.
Потом полез в артезнанский кладезь
эгоцентризма. Боевая хитрость,
которой отличался Клаузевиц,
была ему, должно быть, незнакома,
поскольку фатер был краснодеревец.

[Nederlands]

Zum Beispiel heersten overal glaukomen,
pest, cholera, de tyfus en de tering.
Hij had een zwarte sigarettennering.
Hij was verzot op sfinxen en centauren,
werd toegelaten tot de baccalauren.
Als licentiaat verwierf hij vele lauw'ren,
doceerde galmend: ‘Darwin... dinosauren...’

Nooit vraagt de Duitse mens: ‘Wozu? Warum?’
Op cogito volgt altijd: ergo sum.
Germania natuurlijk über alles
(onder de klanken van een Weense wals).
Vaarwel dus, Krakau. Hij vertrok geen spier.
De Heimat bood hem leven en vertier,
een leerstoel en een eerlijke pint bier.

[Russisch]

Цумбайшпиль, бушевала глаукома,
чума, холера унд туберкулёзен.
Он защищался шварце папиросен.
Его влекли цыгане или мавры.
Потом он был помазан в бакалавры.
Потом снискал лиценциата лавры
и пел студентам: ‘Кембрий... динозавры...’

Немецкий человек, немецкий ум.
Тем более, когито эрго сум.
Германия, конечно, юбер аллес.
(В ушах звучит знакомый венский вальс.)
Он с Краковым простился без надрыва
и покатил на дрожках тороплнво
за кафедрой и честной кружкой пива.

3

Een bleke maan, door wolken overtogen.
Een bleke man met toegeknepen ogen,
over een dikke foliant gebogen,
met rekenwerk van Moorse astrologen,
klemt in zijn hand een Cordobaanse griffel.
En in een hoek wipt speels met zijn pantoffel
de Palestijnse voorman Mef-Ibn-Stoffel.

Kaarslicht. Er knaagt een muis aan het buffet.
‘Herr Doktor, schlafen!’ - ‘Ja, ins Bett, ins Bett...’
Twee zwarte snuiten mompelen ‘miauw’.
Naar binnen komt geruisloos jiddisch Frau.
Zij brengt een omelet met sissend spek.
Hij adresseert met forse pennestreken:

‘Gott strafe England. London. Francis Bacon.’

Er is een tijd van rijkdom en gebrek.
Er is een tijd van slapen en van eten,
van feestkledij, van drank en jubelkreten.

III

Сверкает в тучах месяц-молодчина.
Огромный фолиант. Над ним - мужчина.
Чернеет меж густых бровей морщина.
В глазах - арабских кружев чертовщина.
В руке дрожит кордовский черный грифель.
В углу - его рассматривает в профиль
арабский представитель Меф-ибн-Стофель.

Пылают свечи. Мышь скребет под шкафом.
‘Герр доктор, полночь’. ‘Яволь, шлафен, шлафеи...’
Две черных пасти произносят: ‘мяу’.
Неслышно с кухни входит идиш фрау.
В руках ее шипит омлет со шпеком.
Герр доктор чертит адрес на конверте:
‘Готт штрафе Ингланд, Лондон, Франсис Бэкон’.

Приходят и уходят мысли, черти.
Приходят и уходят гости, годы...
Потом не вспомнить платья, слов, погоды.

[Nederlands]

Hij was die dingen later weer vergeten.
Hij sprak Arabisch, maar geen woord sanskriet.
Toen overviel hem aan het eind van 't lied
opeens een kleine Fräulein Marguérite.

Hij heeft toen snel Cairo aangeschreven,
dat hij zijn ziel aan Mefistoof wou geven.
Die kwam meteen. De dokter, fris geschoren,
keek in de spiegel, voelde zich herboren,
kocht een boeket en klopte unverfroren
bij Greetje aan. En volgens de traditie
riep zij: ‘Herein!’ Und veni, vidi, vici.

[Russisch]

Так проходили годы шито-крыто.
Он знал арабский, но не зиал санскрнта.
И с опозданьем, гей, была открыта
им айне кляйне фройляйн Маргарита.

Тогда он написал в Каир депешу,
в которой отказал он черту душу.
Приехал Меф, н он переоделся.
Он в зеркало взглянул и убедился,
что навсегда теперь переродился.
Он взял букет и в будуар девицы
отправился. Унд вени, види, вици.

4

Ich liebe Ordnung und accuratesse,
en mede ter vermijding van excessen
nam hij een bloemenmeisje tot maîtresse.
Jawohl, das ist das ganze Eieressen.
Maar dit accoordje macht der grosse Minus.
Die deutsche Sprache macht der grosse Sinus.
Hij slikte elke morgen vitamines.

Men kan van mensen niet te veel verwachten.
‘O ogenblik, verwijl, ge zijt zo prachtig.’
De duivel is die frase steeds indachtig,
en ligt voortdurend waakzaam op de loer.
Alleen de mens is, zeer geleerde heren,
geneigd om altijd leugens te beweren,
en laat gevoelens door het lot versjteren.
Maar net als Goethe doet hem dat geen moer.

Als grosser Dichter Goethe zich vergiste,
waardoor hij bijna zijn verbinding miste,
en Thomas Mann zijn Unterschrift verkwistte,

en cher Gounod venoot van zijn soliste,
dan is ons weerwoord: ‘l'art pour l'art pour l'art’.
Liever Gods toorn dan afgaan in Carré.
Het gaat niet om het hoe, maar om het waar.

IV

Их либе ясность. Я. Их либе точиость.
Их бин просить не видеть здесь порочность.
Ви намекайт, что он любил цветочниц?
Их понимайт, что дас ист ганце срочность.
Но эта сделка махт дер гроссе минус.
Ди тойчио шпрахе, махт дер гроссе синус:
душа и сердце найн гехапт на вынос.

От человека, аллес, ждать напрасно:
‘остановись, мгновенье, ты прекрасно’.
Меж нами дьявол бродит ежечасно
и поминутно этой фразы ждет.
Однако, человек, майн лнбе геррен,
настолько в сильных чувствах неуверен,
что поминутно лжет, как сивый мернн,
но, словно Гёте, маху не дает.

Унд гроссер лнхтер Гёте дал опнску,
чем весь сюжет подверг а ганце риску.
И Томас Манн сгубил свою подписку,
а шер Гуно смутил свою артистку.
Искусство есть искусство есть искусство...
Но лучше петь в раю, чем врать в концерте.
Ди Кунст гехапт потребность в правде чувства.

[Nederlands]

Dat hij ooit sterven moest, daar zat hij mee,
al kende hij het duivels ABC.
Hij wist van Ibn-Sin en van Galeen,
kon water halen uit het zere been.
Hij wist de leeftijd van een boom meteen.
Hij zag de baan van iedere planeet.

Maar Doktor Faustus had van God geen weet.

[Russisch]

В конце концов, он мог бояться смертн.
Он точно знал, откуда взялись чертн.
Он съел дер дог в Ибн-Снне и в Галене.
Он мог дас вассер осушить в колене.
И возраст мог он указать в полене.
Он знал, куда уходят звезд дороги.

Но доктор Фауст нихц не знал о Боге.

5

Er is mystiek, geloof, afgoderij.
Er is verschil. Toch lijkt het op elkander.
Het vlees verlost de een en schaadt de ander.
Ongeloof is blind en vaker zwijnerij.

God kijkt omlaag. Wij kijken naar omhoog.
God maakt zich groter en de mens verkleint zich.
Elk heeft zijn eigen voordeel op het oog.
Gods eind is machtig. 's Mensen macht is eindig.

De mens, zoals gezegd, heeft zijn plafond,
dat ieder ogenblik omlaag kan storten.
Een vleier vindt haast altijd een pardon.
Het leven is er om de tijd te korten.

Zo was Herr Doktor Faust. En met hem velen:
Marlow en Goethe, Thomas Mann... een massa
van God verlaten intellectuelen, -
helaas ook lezers van verkeerde klasse.

Retorten, hersenschimmen, helse steen:
één vloedgolf - Donnerwetter! - wist hun sporen.
God geve dat ze op de vraag: ‘waarheen?’
de roepstem van de muzen kunnen horen.

De echte mof weet zelf der Weg zurück,
en werkt zichzelf niet verder in de nesten.
Hij haalt een blaffer uit zijn warme broek

en wie het laatste blaft, die blaft het beste.

V

Есть мистнка. Есть вера. Есть Господь.
Есть разница меж них. И есть единство.
Одним вредит, другнх спасает плоть.
Неверье - слепота. А чаще - свинство.

Бог смотрнт вниз. А люди смотрят взерх
Однако, интерес у всех различен.
Бог органичен. Да. А человек?
А человек, должно быть, ограничен.

У человека есть свой потолок,
держащнйся вообще не слишком твердо.
Но в сердце льстец отыщет уголок,
и жизнь уже видна не дальше черта.

Таков был доктор Фауст. Таковы
Марло и Гёте, Томас Мани и масса
певцов, интеллнгентов унд, увы,
чнтателей в среде другого класса.

Однн поток сметает их следы,
их колбы - дониерветтер! - мыслн, узы...
И дай им Бог успеть спросить: ‘куды?!’
И услыхать, что вслед нм крикнут Музы.

А честный немец сам дер вег цурюк,
не станет ждать, когда его попросят.
Он вальтер достает из теплых брюк
и навсегда уходит в вальтер-клозет.

6

Vertel mij, Fräulein, was ist das Incubus?
Incubus das ist eine kleine Globus.
Auch grosser Dichter Goethe wist een rebus!
De kraanvogel van Ibicus vloog rond
en smeedde ondertussen snode plannen
om ons uit Weimars nevels te verbannen.
Hier helpen ons geen honderd Eckermannen.
Nu zitten wij, matrozen, aan de grond.

Er zijn waarachtig geestelijke taken.
Een mysticus vermijdt aan dit soort zaken
zijn fijnbesnaarde handen vuil te maken,
want het plafond is omgekeerd parket.
Wie O.L. Vrouw ziet rijden op een fietsje,
heeft in zijn achterhoofd een idee fixje
en trekt bij elke tombola een Nietzsche.
Ich liebe Frühstück, geserveerd op bed.

Alweer September. Weemoed. Volle maan.
Een grijze kobold kijkt mij spinnend aan,
en naast mijn bed heb ik een windbuks staan.
Nu nog een Schnaps... dat is dan abgemacht!
Jawohl. September. Slecht voor het karakter.
Ginds op het veld staat reutelend een tractor.
Es lebe hoch de ‘Volkse Beo Bachter’.
Gut Nacht, mein liebe Herren. Ja, gut nacht.

(1965)

VI

Фройляйн, скажите, вас ист дас ‘инкубус’?
Инкубус дас ист айне кляйне глобус.
Нох гроссер дихтер Гёте задал ребус!
Унд ивиковы злые журавли,
из веймарского выпорхнув тумана,
ключ выхватили прямо из кармана.
И не спасла нас зоркость Эккермана.
И мы теперь, матрозен, на мели.

Есть истинно духовные задачи.
А мистика есть признак неудачи
в попытке с ними справиться. Иначе
их бин не стоит это толковать.
Цумбайшпнль, потолок - преддверье крыши.
Поэмой больше, человеком-ницше.
Я вспоминаю Богоматерь в нише,
обильный фриштик, поданный в кровать.
Опять Зөптембөр. Скука. Полнолунье.
В ногах мурлычит серая колдунья.
А под подушку положил колун я...
Сейчас бы шнапсу... это... апгемахт!

Яволь. Зептембер. Портится характер.
Буксует в поле тарахтящий трактор.
Их либе жизнь и ‘Фелькиш Беобахтер’.
Гут нахт, майн либе геррен. Я, гут нахт.

1965

Drie romances*
Federico García Lorca
(Vertaling Dolf Verspoor)

Somnambule romance

Groen ik hunker naar je groen.
Groen de wind en groen de blaren.
Het scheepje buiten op zee
en schuil in de bergen het paard.

Met schaduwval over haar heupen
verdroomt ze op de veranda
met haar zilverkoele ogen,
groen van vlees en groen van haren.
Groen ik hunker naar je groen.
Onder het gitanen maanlicht
staren de dingen haar aan
en zij kan er niet naar staren.

Groen ik hunker naar je groen.
Grote sneeuwkristallen sterren
schuiven langs de vis van schaduw
die de weg baant voor het dagen.
De vijgeboom schuurt er zijn wind
tussen de snerpende takken
en de berg, schooiende zwerfkat,
priemt uit bijtende agaven.
Maar wie kwam hier? Waarvandaan ook?
En ze blijft op haar veranda
groen van vlees en groen van haren
dromen van de zee, de wrange.

Romance sonámbulo

VERDE que te quiero verde.
Verde viento. Verdes ramas.
El barco sobre la mar
y el caballo en la montaña.
Con la sombra en la cintura
ella sueña en su baranda,
verde carne, pelo verde,
con ojos de fría plata.
Verde que te quiero verde.
Bajo la luna gitana,
las cosas la están mirando
y ella no puede mirarlas.

Verde que te quiero verde.
Grandes estrellas de escarcha
vienen con el pez de sombra
que abre el camino del alba.
La higuera frota su viento

* *Uit de dit jaar te verschijnen bloemlezing* Gedichten *van Lorca, bij Uitg. Meulenhoff.*

con la lija de sus ramas,
y el monte, gato garduño,
eriza sus pitas agrias.
Pero ¿quién vendrá? ¿Y por dónde...?
Ella sigue en su baranda,
verde carne, pelo verde,
soñando en la mar amarga.

[Nederlands]

- Makker, laat me met je ruilen:
jij mijn paard en ik je haardstee,
jij mijn zadel, ik je spiegel,
jij mijn mes en ik je mantel:
man, door de kloven van Cabra
kon ik nog bloedend ontsnappen...
- Jongen, kon ik het doen
dan sloot ik de koop op handslag.
Maar ik ben niet meer wie ik was,
en mijn huis is mijn huis niet langer.
- Man, ik wil nog waardig doodgaan
in een eigen bed, een stalen,
als het niet teveel gevraagd is,
tussen frisse witte lakens:
zie je niet van borst tot gorgel
hoe fataal ik ben gehavend?
- Ja, driehonderd zwarte rozen
heeft je witte hemd te dragen,
je bloed gutst over je sjerp,
het stinkt en sijpelt in vlagen,
maar ik ben niet meer wie ik was
en mijn huis is mijn huis niet langer.
- Help me dan boven te komen
tot aan de hoge veranda.
Help me naar boven! Help me
tot aan de groene veranda!
Balustrade van maanlicht
waar het water uit klatert.

De makkers, ze klimmen omhoog
op naar de verre veranda.
Ze laten een spoor na van bloed,
ze laten een spoor na van tranen.
Lichtjes van flakkerend blik
sidderden over de daken.
Duizend scherven tamboerijnen
doorvlijmden het dageraden.

[Spaans]

- Compadre, quiero cambiar
mi caballo por su casa,
mi montura por su espejo,
mi cuchillo por su manta.
Compadre, vengo sangrando,
desde los puertos de Cabra.
- Si yo pudiera, mocito,
este trato se cerraba.
Pero yo ya no soy yo,
ni mi casa es ya mi casa.
- Compadre, quiero morir
decentemente en mi cama.

De acero, si puede ser,
con las sábanas de holanda.
¿No ves la herida que tengo
desde el pecho a la garganta?
- Trescientas rosas morenas
lleva tu pechera blanca.
Tu sangre rezuma y huele
alrededor de tu faja.
Pero yo ya no soy yo,
ni mi casa es ya mi casa.
- Dejadme subir al menos
hasta las altas barandas;
¡dejadme subir!, dejadme
hasta las verdes barandas.
Barandales de la luna
por donde retumba el agua.

Ya suben los dos compadres
hacia las altas barandas.
Dejando un rastro de sangre.
Dejando un rastro de lágrimas.
Temblaban en los tejados
farolillos de hojalata.
Mil panderos de cristal
herían la madrugada.

[Nederlands]

Groen ik hunker naar je groen.
Groen de wind en groen de blaren.
De makkers, ze klimmen omhoog.
De briezen van verre laven
uit gal, kruizemunt en baziel
de mond met vreemdaardige smaken.
- Waar, makker, waar is je dochter,
je bittere dochter, makker?
Hoe vaak heeft ze naar je gesnakt,
Hoe vaak is ze blijven snakken:
wangen fris en zwarte haren
hoog op de groene veranda!

Op het gelaat van de put
wiegde ze traag, de gitaanse
van de zilverkoele ogen.
Groen van vlees en groen van haren
zweefde ze boven het water
aan een kleine pegel maanlicht.
En als een pleintje zo innig
pakte de nacht om haar samen.
Dronken guardias civiles
hebben op de poort geslagen.
Groen ik hunker naar je groen.
Groen de wind en groen de blaren.
Het scheepje buiten op zee
en schuil in de bergen het paard.

[Spaans]

Verde que te quiero verde,
verde viento, verdes ramas.
Los dos compadres subieron.
El largo viento dejaba
en la boca un raro gusto
de hiel, de menta y de albahaca.
¡Compadre! ¿Dónde está, díme,
dónde está tu niña amarga?
¡Cuántas veces te esperó!
¡Cuántas veces te esperara,
cara fresca, negro pelo,
en esta verde baranda!

Sobre el rostro del aljibe
se mecía la gitana.
Verde carne, pelo verde,
con ojos de fría plata.
Un carámbano de luna
la sostiene sobre el agua.
La noche se puso íntima
como una pequeña plaza.
Guardias civiles borrachos
en la puerta golpeaban.

Verde que te quiero verde.
Verde viento. Verdes ramas.
El barco sobre la mar.
Y el caballo en la montaña.

Romance van de maan de maan
(voor Conchita Garcia Lorca)

De maan glijdt de smidse binnen
in haar lavendel volanten.
Het jong blijft naar haar staren,
hij staart en staart haar aan.

In de wind en het trillen
spreidt de maan blanke armen,

Romance de la luna, luna
A Conchita García Lorca.

LA luna vino a la fragua
con su polisón de nardos.
El niño la mira, mira.
El niño la está mirando.

En el aire conmovido
mueve la luna sus brazos

[Nederlands]

ze laat haar stralend tinnen
borsten zien, geil en gaaf.

- Maan, maan, maak dat je wegkomt!
Als de gitanen kwamen,
ze maakten uit je hart
ringen, en blanke hangers!

- Jong, laat me dansen, dansen!
En komen de gitanen,
jou vinden ze op het aambeeld
met je oogjes toe in slaap.

- Maan, maan, maak dat je wegkomt,
ik hoor de paarden draven!
- Jong, niet op mijn kraakhelder
smetteloos wit gaan staan!

Slaand op de trom van de vlakte
nadert de man te paard.
Het kind ligt in de smidse
met ogen toe in slaap.

Door olijvenloof treden
brons en droom, de gitanen.
De hoofden fier geheven,
de ogen loom van vaak.

Wat zingt de kleine katuil,
wat zingt hij op de tak!
De maan gaat langs de hemel,
een jongetje aan de hand.

Binnen de smidse wenen
weeklagend de gitanen.
De wind waakt er om heen.
Enkel de wind die waakt.

[Spaans]

y enseña, lúbrica y pura,
sus senos de duro estaño.

- Huye luna, luna, luna.
Si vinieran los gitanos,
harían con tu corazón
collares y anillos blancos.

- Niño, déjame que baile.
Cuando vengan los gitanos,
te encontrarán sobre el yunque
con los ojillos cerrados.

- Huye, luna, luna, luna,
que ya siento sus caballos.
- Niño, déjame, no pises
mi blancor almidonado.

El jinete se acercaba
tocando el tambor del llano.
Dentro de la fragua el niño
tiene los ojos cerrados.

Por el olivar venían,
bronce y sueño, los gitanos.
Las cabezas levantadas
y los ojos entornados.

Cómo canta la zumaya,
¡ay, còmo canta en el árbol!
Por el cielo va la luna
con un niño de la mano.

Dentro de la fragua lloran,
dando gritos, los gitanos.
El aire la vela, vela.
El aire la está velando.

De overspelige

Ik bracht haar naar het oevergras
denkend dat het een meisje was
maar ze bleek al echtgenote.

Het was de Santiagonacht
en haast als afgesproken.
De straatlantarens doofden uit.
De krekels zijn ontstoken.
De laatste straathoeken voorbij
voelde ik haar slapende borsten.
Ze zijn als hyacinthen
op slag voor me ontloken.
Haar kraakheldere rokken
klonken mij in de oren
als banen ruisende zijde
waar tien messen door tornen.
Zonder maan in hun kruinen
rijzen de bomen hoger
en ver van de oever blafte
heel een horizon honden.

Voorbij de wilde bramen,
de biezen en manshoge dorens,
onder haar haren los
groef ik een holte in de bodem.
Ik ging mijn das afdoen.
Zij haar rok openknopen.
Ik mijn revolverriem af.
Zij haar vier keursjes open.
Nooit kan jasmijn of schelp
op een zo fijn huidje bogen
en geen raam in het maanlicht
kan zo zacht glanzend ogen.
Haar dijen als schuwe vissen
zijn mij langszij geschoven,
half in koelte bevangen,
half gloeiende van boven.
Die nacht heb ik als ruiter

La casada infiel

Y que yo me la llevé al río
creyendo que era mozuela,
pero tenía marido.

Fué la noche de Santiago
y casi por compromiso.
Se apagaron los faroles
y se encendieron los grillos.
En las últimas esquinas
toqué sus pechos dormidos,

y se me abrieron de pronto
como ramos de jacintos.
El almidón de su enagua
me sonaba en el oído
como una pieza de seda
rasgada por diez cuchillos.
Sin luz de plata en sus copas
los árboles han crecido,
y un horizonte de perros
ladra muy lejos del río.

Pasadas las zarzamoras,
los juncos y los espinos,
bajo su mata de pelo
hice un hoyo sobre el limo.
Yo me quité la corbata.
Ella se quitó el vestido.
Yo el cinturón con revólver.
Ella sus cuatro corpiños.
Ni nardos ni caracolas
tienen el cutis tan fino,
ni los cristales con luna
relumbran con ese brillo.
Sus muslos se me escapaban
como peces sorprendidos,
la mitad llenos de lumbre,
la mitad llenos de frío.
Aquella noche corrí

[Nederlands]

de mooiste rit genoten,
op parelmoeren merrie
zonder breidel of sporen.
De dingen die ze me zei
als man houd ik dat voor me,
met waarheid welverstaan
houd ik me sober in woorden.
Besmuikt van zoenen en zand
hielp ik haar weer naar boven.
De lissen met hun zwaarden
bleven de wind bestoken.

Ik deed wat mij te doen stond
als echte gitaan geboren.
Ik schonk haar een borduurlap,
strogeel, nog wel een grote -
aan liefde wou ik niet
want zij was een echtgenote
die zei dat ze een meisje was
toen ik haar bracht naar het oevergras.

[Spaans]

el mejor de los caminos,
montado en potra de nácar
sin bridas y sin estribos.
No quiero decir, por hombre,
las cosas que ella me dijo.
La luz del entendimiento
me hace ser muy comedido.
Sucia de besos y arena,
yo me la llevé del río.
Con el aire se batían
las espadas de los lirios.

Me porté como quien soy.
Como un gitano legítimo.
La regalé un costurero
grande, de raso pajizo,
y no quise enamorarme
porque teniendo marido
me dijo que era mozuela
cuando la llevaba al río.

Aan de hond van Katsjalov
Sergej Jesenin
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Geef me een poot, Jim, laat ons vrienden zijn,
zo'n poot heb ik mijn leven niet gekregen.
Laten we blaffen in de maneschijn
om stil en rustig weer en weinig regen.
Geef me een poot, Jim, laat ons vrienden zijn.

Nee, alsjeblieft, niet likken, doe dat niet,
het is zo simpel, luister nou eens even.
Je weet gewoon niet wat er aan verdriet
en narigheid te koop is in het leven.

Je brave baas is een beroemde man,
de hele stad komt hier visite maken,
en iedereen probeert zo nu en dan
je zijden vacht vertederd aan te raken.

Jim, voor een hond ben jij verduiveld mooi,
de hondetrouw staat op je snuit geschreven
wanneer je zomaar op de bonnefooi
aan iedereen een dronken kus komt geven.

Kijk toch eens hoe jouw gasten zonder tal
en zonder ceremonie binnenstromen.
Maar zij, die de bedroefdste is van al,
is die toevallig niet voorbijgekomen?

Toch komt ze, op een avond komt ze binnen.
Ik ben er niet, en dan kijk jij haar aan,
en likt haar hand vanwege alle dingen
die ik haar wel of niet heb aangedaan.

(1925)

Zie voor originele tekst pag. 240

Gedicht
Osip Mandelstam
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

In een goudgele stroom gleed de honing zo traag en zo zacht
Uit de hals van de fles dat de gastvrouw de woorden kon spreken:
In het droevige Tauris waarheen ons het lot heeft gebracht,
Daar vervelen wij ons helemaal niet - en om heeft gekeken.

Alom diensten van Bacchus, het is of de wereld alleen
Uit wachters en honden bestaat - geen levende ziel te bekennen.
Rustig rijen zich dagen als rollende vaten aaneen:
In de verte een stem die probeert aan de stilte te wennen.

Na de thee de reusachtige okeren wijngaarden in -
De vensters met donkere luiken als wimpers gesloten -
Gingen wij witte zuilen voorbij om de wijnstok te zien
En de slapende bergen met glazige lucht overgoten.

Toen zei ik: Deze tuin is een slag uit de oudheid gelijk,
Met Homerische ruiters, gekromd over vurige rossen.
In het stenige Tauris de wijsheid van Hellas - en kijk,
Tussen roestige rijen het goud van de edele trossen.

In het witte vertrek staat de stilte zo strak als een touw,
En het ruikt naar azijn en naar verf, en naar wijn uit de kelder.
Weet je nog hoe de vrijers die Griekse bordurende vrouw -
Nee, niet Helena was het, die ander - met aanzoeken kwelden?

Gulden vlies, o waar zijt ge, waar vinden wij u, Gulden vlies?
Dag en nacht het gedruis van de zware, oneindige golven.
En verlatend het schip dat hem over de wateren blies,
Kwam Odysseus terug, door de tijd, door de ruimte bedolven.

(1917)

Zie voor originele tekst pag. 240

Twee gedichten
Adam Mickiewicz[*]
(Vertaling Arent van Nieukerken)

De storm

Zeilen gescheurd, het roer stuk, loeiende orkaan,
Angstig geroep aan boord, pompen die hortend stoten,
De laatste tros is de matrozen nu ontschoten,
Zij zien de zon, hun hoop, in 't westen ondergaan.

De stormwind huilt triomf, terwijl van zilte hoogten
Die uit de diepte zich verheffen, klip na klip,
De doodsengel zich stort op het ontredderd schip,
Als door een bres die hij zich stormend heeft ontsloten.

De één ligt half in zwijm; de ander wringt zijn handen,
Een derde omhelst voor 't laatst zijn vriend om dan te sterven,
Weer 'n ander bidt alsof gebed de dood bestrijdt.

De vreemdeling zit stil ter zij van die trawanten
En denkt; gelukkig wie nog kracht heeft om te derven,
Een God tot wie hij bidt, een vriend van wie hij scheidt.

* *Adam Mickiewicz (1798-1855) geldt algemeen als Polens nationale dichter. Geboren in Litouwen, dat meer dan drie eeuwen een unie met Polen vormde, wijdde hij zijn hele leven aan de Poolse nationale zaak, die in zijn werk religieuze dimensies aannam. Ondanks zijn overvloedige poëtische produktie stelde hij de daad boven het woord. De Krim-sonnetten (1825) vormen een uitzondering op die regel. Zij werden geschreven tijdens Mickiewicz' ballingschap in Rusland. Na 1829 verblijft M. achtereenvolgens in Italië, Duitsland, Zwitserland en Frankrijk, waar hij zich definitief vestigt en onder de Poolse emigrantenpolitici actief is. M. sterft in Constantinopel, waar hij in 1855 tijdens de Krim-oorlog de onderling rivaliserende emigrantenfacties poogde te verzoenen.*
Voornaamste werken. Ballady i Romanse *(1822), waarmee M. de Poolse romantiek inluidt.* Konrad Wallenrod, *een byroniaans poëem tegen de achtergrond van de strijd tussen Litouwers en de ridders van de Duitse Orde. Na de mislukte Novemberopstand van 1830 ontstaan het dramatische gedicht* Dziady III *(Vooroudersavond III), waarin het Poolse messianisme zijn voornaamste uitdrukking vindt, en het landelijke epos* Pan Tadeusz *(Mijnheer Tadeusz) dat het patriarchale Litouwen bezingt. (Vert.)*

De steppen van Akermaan

'k Bevoer de weidsheid van een droge oceaan,
Mijn wagen rijst en zinkt in 't groen met houten steven;
Door 't golfgedruis van beemd en bloemen vloed gedreven
Vind ik hoog gras als een koraalrif op mijn baan.

Het duister valt, geen spoor of graf leidt hiervandaan,
Ik zoek een loods - een ster, mijn hoofd omhoog geheven;
Glanst daar van ver een wolk? Zie 'k daar Aurora zweven?
Daar glanst de Dniestr, daar zweeft 't licht van Akermaan.

Halt! - 't is zó stil - ik hoor de kranen overvliegen,
Wier hoge vlucht hen voor het valkenoog behoedt;
Ik hoor een vlinder stil zich op een grashalm wiegen,

En hoe een gladde slang een vluchtig blad ontmoet.
Zó stil dat 'k zelfs - of zou 't gespannen oor bedriegen?
Een stem uit Lítouwen kan horen. - Niemand roept!

Burza

Zdarto żagle, ster prysnął, ryk wód, szum zawiei,
Głosy trwożnej gromady, pomp złowieszcze jęki,
Ostatnie liny majtkom wyrwały się z ręki,
Słońce krwawo zachodzi, z nim reszta nadziei.

Wicher z tryumfem zawył, a na mokre góry,
Wznoszące się piętrami z morskiego odmętu,
Wstąpił jenijusz śmierci i szedł do okrętu,
Jak żołnierz szturmujący w połamane mury.

Ci leżą na pół martwi, ów załamał dłonie,
Ten w objęcia przyjaciół żegnając się pada,
Ci modlą się przed śmiercią, aby śmierć odegnać

Jeden podróżny siedział w milczeniu na stronie
I pomyślił szczęśliwy, kto siły postrada,
Albo modlić się umie, lub ma z kim się żegnać.

Stepy akermańskie

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi;
Sród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu,
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczy obłok? tam jutrzeńka wschodzi?

To błyszczy Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

Stójmy! - jak cicho! - słyszę ciągnące żurawie,
Których by nie dościgły źrenice sokoła;
Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,

Kędy wąż śliską piersią dotyka się zioła.
W takiej ciszy! - tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. - Jedżmy, nikt me woła!

Vier epigrammen
*Pier Paolo Pasolini**
(Vertaling Karel van Eerd)

Aan een ongeboren zoon

Aan het eind van die gloednieuwe Tiberbrug,
door Roomsen voltooid uit trouw aan 't fascisme,
tussen friezen, zuiltjes, brokstukken kitschruïnes,
wachtte in de zon een stel vrouwen op klanten.
Eén van dat stel was Franca, afkomstig uit Viterbo,
meisje, en al moeder, zij was de slankste:
ze holde op het portier af van mijn auto, roepend,
zo zeker dat ik haar niet teleur kon stellen:
stapte in, ging zitten, vrolijk als een kwajongen,
wees me naar de Via Cassia: voorbij een splitsing
reden we over een weg, verlaten in het zonlicht,
tussen cementfabrieken en pleisterkrotten
tot bij haar plaats: het was een veldje
aan de voet van een heuvel vol onkruid en holen.
Een oud bruin paard aan het eind, in het natte gras,
een lege auto, tussen de struiken,
en niet veraf her en der echo's van zondags knallen:
rondom lag het vol paren, jongens, paupers.
In die dagen gaf mijn leven, gaf mijn werk me voldoening,
geen labiliteit, geen angst bedreigde me:
Ik was ouder en wijzer geworden, eerst door lichamelijke charme,
- zachtheid, gezondheid en levenslust zijn me aangeboren,
dan door een helder denken, hoe onzeker ook nog,
- liefde, kracht en bewustzijn verwierf ik door het leven.
Toch, eerste, enig-ongeboren zoon, betreur ik niet
dat jij hier nooit kunt zijn, in deze wereld.

* *Pier Paolo Pasolini, de filmer, is zijn leven lang ook literair actief geweest. Van 1955 tot 1959 maakte hij deel uit van de redactie van het tijdschrift* Officina *(Werkplaats). In 1959 publiceerde hij daarin een serie polemische 'epigrammen', onder de titel* Umiliato e offeso *(Vernederd en gekwetst), waaruit hier zijn vertaald de no's VII en XII, een aanval op wijlen Pius XII, die een rel veroorzaakte en de opheffing van het blad tot gevolg had. De epigrammen werden herdrukt in Pasolini's bundel* La religione del nostro tempo *(De religie van onze tijd - 1961), aangevuld met een reeks nieuwe epigrammen, waaruit hier de no's IV en XVI (over zijn vader) vertaald zijn.*

Aan een Paus

Een paar dagen voordat jij overleed, had de dood
   het oog laten vallen op een leeftijdgenoot van jou:
op je twintigste was jij student, hij los werkman,
   jij deftig en rijk, hij een plebejersjongen:
maar dezelfde dagen hebben boven jullie een goudglans gelegd
   over oud Rome dat zich juist zo vernieuwde.
Ik heb zijn lijk gezien, arme Jantje Pet.
   Hij zwierf 's nachts dronken bij de Veiling rond,
en lijn 18, richting Circus, heeft hem gegrepen
   en een stuk meegesleurd over de rails tussen de platanen:
een uur of zo lag hij daar, onder de wielen:
   wat volk liep te hoop om hem te bekijken,
in stilte: het was laat, er kwamen niet veel mensen voorbij.
   Eén van die mannen die bestaan omdat jij bestaat,
een oude politieagent, net zo'n maffiagozer,
   schreeuwde tot wie te dichtbij kwam: ‘Opzooien!’
Toen kwam er een ambulance om hem te vervoeren:
   het volk vertrok, er stond nog een kluitje hier en daar,
en de bazin van een nachtkroeg even verderop,
   die hem kende, zei tegen iemand die er net aankwam
dat Jan Pet onder een tram was gekomen, aan zijn eind was.
   Een paar dagen later was jij aan je einde: Jan Pet behoorde
tot jouw grote kudde van Rome en heel de mensheid,
   een arme zatlap, zonder thuis en zonder bed,
die 's nachts rondzwierf en leefde van wie-zal-'t-zeggen.
   Jij wist er niets van: zoals je niets wist
van duizenden vernederden meer zoals hij.
   Misschien ben ik grof als ik me afvraag waarom
volk als Jan Pet jouw liefde niet waard was.
   Er zijn schandalige plekken, waar moeders en kinderen
in voorhistorisch stof leven, in modder van vroeger eeuwen.
   Echt niet ver van waar jij hebt gewoond,
in het zicht van de fraaie koepel van de Sint-Pieter,
   ligt één van die plekken, De Jasmijn...
Een heuvel, doorsneden door een greppel, en beneden,
   tussen een open riool en een rij nieuwe flats,
een massa droeve bouwsels, geen huizen, varkenskotten.
   Eén gebaar slechts van jou, één woord van jou,

en jouw kinderen daar hadden een huis:
jij hebt geen gebaar gemaakt, geen woord gesproken.
Er werd jou niet gevraagd Marx te vergeven! Een torenhoge
vloedgolf van generaties en generaties
scheidde jou van hem, van zijn heilsleer:
maar gaat het in jouw heilsleer niet over mededogen?
Duizenden mensen hebben onder jouw pontificaat,
vlak voor jouw ogen, in stallen en kotten gewoond.
Je wist, zondigen is niet: het kwade doen;
het goede laten, dat is zondigen.
Hoeveel goed kon jij doen! En je hebt het niet gedaan:
jij bent de grootste zondaar aller tijden.

VII. A un figlio non nato

In fondo a quel candido ponte nuovo sul Tevere
finito dai cattolici per non smentire i fascisti,
tra i fregi, i cippi, i falsi frammenti, i finti ruderi,
un gruppo di donne aspettava i clienti al sole.
Tra queste c'era Franca, una venuta da Viterbo,
bambina, e già madre, che fu la piú svelta:
corse allo sportello della mia macchina, gridando,
cosí sicura che non potei disingannarla:
salí, si accomodò, allegra come un ragazzo,
e mi condusse verso la Cassia: passammo un bivio,
corremmo per una strada abbandonata al sole
tra cantieri di gesso e casupole tripoline,
e arrivammo al suo posto: era un praticello
sotto un'altura cosparsa di borraccine e grotte.
Un vecchio cavallo marrone, in fondo, sull'erba umida,
un automobile vuota, in mezzo ai cespugli,
e non lontano, qua e là, festosi echi di spari:
tutt'intorno era pieno di coppie, ragazzi e poveri.
In quei giorni la mia vita, il mio lavoro erano pieni,
nessuno squilibrio, nessuna paura mi minacciava:
ero andato avanti per anni, prima per fisica grazia,
- mitezza, salute e entusiasmo che ho avuto nascend
poi per una luce di pensiero, benché incerto ancora,
- amore, forza e coscienza che ho acquistato vivendo
Eppure, primo e unico figlio non nato, non ho dolore
che tu non possa mai esser qui, in questo mondo.

XII. A un Papa

Pochi giorni prima che tu morissi, la morte
aveva messo gli occhi su un tuo coetaneo:
a vent'anni, tu eri studente, lui manovale,
tu nobile, ricco, lui un ragazzaccio plebeo:
ma gli stessi giorni hanno dorato su voi
la vecchia Roma che stava tornando cosí nuova.

Ho veduto le sue spoglie, povero Zucchetto.
Girava di notte ubriaco intorno ai Mercati,
e un tram che veniva da San Paolo, l'ha travolto
e trascinato un pezzo pei binari tra i platani:
per qualche ora restò lí, sotto le ruote:
un po' di gente si radunò intorno a guardarlo,
in silenzio: era tardi, c'erano pochi passanti.
Uno degli uomini che esistono perché esisti tu,
un vecchio poliziotto sbracato come un guappo,
a chi s'accostava troppo gridava: ‘Fuori dai coglioni!’
Poi venne l'automobile d'un ospedale a caricarlo:
la gente se ne andò, restò qualche brandello qua e là,
e la padrona di un bar notturno, piú avanti,
che lo conosceva, disse a un nuovo venuto
che Zucchetto era andato sotto un tram, era finito.
Pochi giorni dopo finivi tu: Zucchetto era uno
della tua grande greggia romana ed umana,
un povero ubriacone, senza famiglia e senza letto,
che girava di notte, vivendo chissà come.
Tu non ne sapevi niente: come non sapevi niente
di altri mille e mille cristi come lui.
Forse io sono feroce a chiedermi per che ragione
la gente come Zucchetto fosse indegna del tuo amore.
Ci sono posti infami, dove madri e bambini
vivono in una polvere antica, in un fango d'altre epoche.
Proprio non lontano da dove tu sei vissuto,
in vista della bella cupola di San Pietro,
c'è uno di questi posti, il Gelsomino...
Un monte tagliato a metà da una cava, e sotto,
tra una marana e una fila di nuovi palazzi,
un mucchio di misere costruzioni, non case ma porcili.
Bastava soltanto un tuo gesto, una tua parola,
perché quei tuoi figli avessero una casa:
tu non hai fatto un gesto, non hai detto una parola.
Non ti si chiedeva di perdonare Marx! Un'onda
immensa che si rifrange da millenni di vita
ti separava da lui, dalla sua religione:
ma nella tua religione non si parla di pietà?
Migliaia di uomint sotto il tuo pontificato,
davanti ai tuoi occhi, son vissuti in stabbi e porcili.
Lo sapevi, peccare non significa fare il male:
non fare il bene, questo significa peccare.
Quanto bene tu potevi fare! E non l'hai fatto:
non c'è stato un peccatore piú grande di te.

Aan Bertolucci

Het verleden leeft: ook hier. Hier, het oude boerenland,
   hervonden, hierboven, waar het, voor ons, eeuwiger is.
Het zijn de laatste dagen, of zeg maar, 't zijn de laatste jaren,
   van geploegd land met rijen stronken langs de sloten,
van sneeuwslijk rondom de moerbeien zojuist gekapt,
   van nog groene dijken langs droge greppels.
Ook hier: waar de heiden christen was, en met hem
   zijn grond, het land dat hij bebouwde.
Een nieuwe tijd zal dit alles tot niets terugbrengen:
   en daarom kunnen we het betreuren: met zijn duistere
barbarenjaren, zijn Romaanse aprilmaanden.
   Wie het straks niet meer kent, dit land dat overleefde,
hoe zal die ons kunnen begrijpen? Zeggen wie wij geweest zijn?
   Maar wij zijn het die hem moeten begrijpen,
opdat hij geboren wordt, al is hij te laat voor deze dagen van licht,
   voor deze schitterende wintereinden,
in het zacht en stormig Zuiden, in het donkerbewolkte Noorden...

IV. A Bertolucci

Sopravvivenza: anch'essa. Essa, la vecchia campagna,
   ritrovata, quassú, dove, per noi, è piú eterna.
Sono gli ultimi giorni, o, è uguale, gli ultimi anni,
   dei campi arati con le file dei tronchi sui fossi,
del fango bianco intorno ai gelsi appena potati,
   degli argini ancora verdi sulle rogge asciutte.
Anche qui: dove il pagano fu cristiano, e con lui
   la sua terra, il suo campo coltivato.
Un nuovo tempo ridurrà a non essere tutto questo:
   e perciò possiamo piangerlo: con i suoi bui
anni barbarici, i suoi romanici aprili.
   Chi non la conoscerà, questa superstite terra,
come ci potrà capire? Dire chi siamo stati?
   Ma siamo noi che dobbiamo capire lui,
perché lui nasca, sia pure perso a questi chiari giorni,
   a queste stupende stasi dell'inverno,
nel Sud dolce e tempestoso, nel Nord coperto d'ombra...

Aan een Geest

Alleen omdat je dood bent, kon het dat ik met je spreek als met een mens:
anders zouden jouw wetten mij dat hebben belet.
Niemand verdedigt je nu nog; de dode geordende wereld
waarvan jij zoon en meester was, laat je alleen.
Onthutst oudemannenlichaam, stotterende geestverschijning,
die begint te verzinken, teloorgegaan, in de tijd:
tenslotte dan ben je mij een broeder, verenigen haat en liefde ons,
zijn mijn nog levend lijf en jouw lijk
aaneengesnoerd door een band die geesten van ons maakt.
Maar voor één veroordelend woord tegen jou gezegd,
arme zondaar, uitgekleed, vernederd door de dood,
ontbloot en meelijwekkend als een kale vogel,
hoeveel woorden moet ik daarvoor ook nu nog inslikken!
Je hebt een lege plek gelaten, en op die plek
begint een ander, onkwetsbaar want levend, te heersen.
Maar ‘de dood zal niet heersen’! Alleen in deze absurde staat
waar, boven ons gesteld, Byzantium en Trente overleven,
heerst de dood: maar ik ben niet dood, en zal spreken.

XVI. A uno Spirito

Solo perché sei morto, ho potuto parlarti come a un uomo:
altrimenti le tue leggi me l'avrebbero impedito.
Nessuno ti difende, adesso: il mondo morto e istituito
di cui eri figlio e padrone, ti lascia solo.
Attonita salma di vecchio uomo, balbettante fantasma,
che cominci, sperduto, a affondare nei tempi:
finalmente mi sei fratello, odio e amore ci uniscono,
il mio corpo ancora vivo e il tuo cadavere
sono stretti da un legame che ci rende spiriti.
Ma per una parola di condanna detta contro di te,
povero peccatore, spogliato, degradato dalla morte,
reso nudo e implorante come un implume,
quante parole devo comprimermi ancora in cuore!
Hai lasciato un posto vuoto, e, in questo posto,
in altro, intoccabile perché vivo, comincia a regnare.
Ma ‘morte non regnerà’! Solo in questo assurdo stato
love sopravvivono, sopra di noi, Bisanzio e Trento,
regna la morte: ma io non sono morto, e parlerò.

Drie gedichten
Cesare Pavese[*]
(Vertaling Willem Aleksander)

Manische eenzaamheid

Als ik wat van mijn avondmaal eet bij het lichte raam
is het al donker in de kamer, maar de hemel nog vol leven.
Buiten leiden de rustige wegen
al gauw naar het open land.
Ik eet en kijk naar de hemel - wie weet hoeveel vrouwen
er op dit ogenblik zitten te eten - mijn lichaam is rustig;
het werk verdooft mijn lichaam en elke vrouw.

Buiten, na het avondeten, zullen de sterren
op de wijde vlakte de aarde raken. De sterren zijn levend,
maar niet zo landelijk als de kersen, die ik alleen eet.
Ik kan de hemel zien, maar ik weet dat er tussen de roestbruine daken
al lichten zijn aangegaan, en dat daaronder rumoer wordt gemaakt.
Een flinke slok en mijn lichaam proeft het leven
van planten en rivieren, en voelt zich van alles afgesneden.
Een korte stilte is genoeg, dan staat alles weer
op zijn vaste plaats, zoals mijn lichaam nu stilstaat.

Elk ding staat afzonderlijk voor mijn zinnen;
zij accepteren het zonder verwarring: een gebruis van stilte.
Ik ken alles wat daar in het donker staat,
zoals ik het bloed in mijn aders goed versta.
De vlakte is tussen het gras een grote vloed van water,
een maaltijd, vol van al haar dingen. Elke plant, elke steen
leeft onbeweeglijk. Ik hoor hoe het voedsel mijn aders voedt
met ieder ding dat op deze vlakte leeft.

* *Uit de bundel 'Lavorare stanca', 1936/1943.*

De nacht doet er niet toe. De vierkante hemel
fluistert me alle geluiden toe, en een kleine ster
roert zich in de leegte, ver van het voedsel,
van de huizen, zo anders. Zij heeft aan zichzelf niet genoeg.
Hier in het donker, alleen, is mijn lichaam rustig
en voelt zichzelf meester.

(1933)

Mania di solitudine

Mangio un poco di cena alla chiara finestra.
Nella stanza è già buio e si vede nel cielo.
A uscir fuori, le vie tranquille conducono
dopo un poco, in aperta campagna.
Mangio e guardo nel cielo - chi sa quante donne
stan mangiando a quest'ora - il mio corpo è tranquillo;
il lavoro stordisce il mio corpo e ogni donna.

Fuori, dopo la cena, verranno le stelle a toccare
sulla larga pianura la terra. Le stelle son vive,
ma non valgono quesie ciliege, che mangio da solo.
Vedo il cielo, ma so che tra i tetti di ruggine
qualche lume già brilla e che, sotto, si fanno rumori.
Un gran sorso e il mio corpo assapora la vita
delle piante e dei fiumi, e si sente staccato da tutto.
Basta un po' di silenzio e ogni cosa si ferma
nel suo luogo reale, cosí com'è fermo il mio corpo.
Ogni cosa è isolata davanti ai miei sensi,
che l'accettano senza scomporsi: un brusío di silenzio.
Ogni cosa nel buio la posso sapere
come so che il mio sangue trascorre le vene.
La pianura è un gran scorrere d'acqua tra l'erbe,
una cena di tutte le cose. Ogni piania e ogni sasso
vive immobile. Ascolto i miei cibi nutrirmi le vene
di ogni cosa che vive su questa pianura.

Non importa la notte. Il quadrato di cielo
mi susurra di tutti i fragori, e una stella minuta
si dibatte nel vuoto, lontana dai cibi,
dalle case, diversa. Non basta a se stessa,
e ha bisogno di troppe compagne. Qui al buio, da solo,
il mio corpo è tranquillo e si sente padrone.

Slapende vriend

Wat zullen we vanavond zeggen tegen de slapende vriend?
Het geringste woord springt naar onze lippen
uit diepste pijn. We kijken naar onze vriend,
zijn nutteloze lippen die niets zeggen,
wij zullen onderdanig spreken.

De nacht zal lijken
op het oude verdriet dat elke avond terugkeert,
onverstoorbaar en levend. Verwijderde stilte
zal lijden als een ziel, stom, in het donker.
Wij zullen tegen de nacht praten die onderdanig ademt.

Wij zullen de ogenblikken in het donker horen stromen,
terzijde van de dingen, in de angst voor de dageraad
die plotseling zal komen, dingen belichtend
tegen een doodse stilte. Nutteloos licht
zal het verstrooid gezicht van de dag blootleggen.
Ogenblikken zullen zwijgen. En dingen zullen eenvoudig spreken.

(1937)

Nocturne

De heuvel staat nachtelijk tegen de heldere hemel.
Jouw hoofd, dat daardoor omlijst wordt, beweegt nauwelijks
en schuift met deze hemel mee. Je bent als een wolk,
opgevangen door de takken. In je ogen lacht
de vreemdheid van een lucht die niet de jouwe is.

De heuvel van aarde en bladeren weerstaat
met z'n duistere dichtheid je levendige blik;
je mond heeft de plooi van een zachte ronding
tussen verre kusten. Het is alsof je speelt
met de grote heuvel en de helderheid van de hemel:
om mij te behagen herhaal je de oeroude achtergrond
en maakt hem volmaakter.

Maar je leeft ergens anders.
Jouw teder bloed is ergens anders ontstaan.
De woorden die je zegt grijpen niet terug
naar het rauwe verdriet van deze luchten.
Je bent alleen maar een witte, zachtmoedige wolk,
die een nacht verstrikt zat tussen oude takken.

(1940)

Notturno

La collina è notturna, nel cielo chiaro.
Vi s'inquadra il tuo capo, che muove appena
e accompagna quel cielo. Sei come una nube
intravista fra i rami. Ti ride negli occhi
la stranezza di un cielo che non è il tuo.

La collina di terra e di foglie chiude
con la massa nera il tuo vivo guardare,
la tua bocca ha la piega di un dolce incavo
tra le coste lontane. Sembri giocare
alla grande collina e al chiarore del cielo:
per piacermi ripeti lo sfondo antico
e lo rendi piú puro.

Ma vivi altrove.
Il tuo tenero sangue si è fatto altrove.
Le parole che dici non hanno riscontro
con la scabra tristezza di questo cielo.
Tu non sei che una nube dolcissima, bianca
impigliata una notte fra i rami antichi.

L'amico che dorme

Che diremo stanotte all'amico che dorme?

La parola piú tenue ci sale alle labbra
dalla pena piú atroce. Guarderemo l'amico,
le sue inutili labbra che non dicono nulla,
parleremo sommesso.
La notte avrà il volto
dell'antico doloce che riemerge ogni sera
impassibile e vivo. Il remoto silenzio
soffrirà come un'anima, muto, nel buio.
Parleremo alla notte che fiata sommessa.

Udiremo gli istanti stillare nel buio
al di là delle cose, nell'ansia dell'alba,
che verrà d'improvviso incidendo le cose
contro il morto silenzio L'inutile luce
svelerà il volto assorto del giorno. Gli istanti
taceranno. E le cose parleranno sommesso.

Uit: Jevgeni Onjegin
Alexander Poesjkin
(Vertaling W. Jonker)[*]

I-35

Terug naar Onjegin. Slaperig rijdt hij
Van bal naar bed als 't burgerdom
Van Petersburg - dynamisch zijn zij! -
Alweer gewekt wordt door de trom.
Een venter vent al, winkeliers staan
Nu op, vermoeide huurkoetsiers gaan
Hun wijk in, 't Ochta-meisje met
Haar kan stapt voort, onder haar tred
Knerpt sneeuw. Plezant gedoe wordt wakker.
Blauwgrijs stijgt schoorsteenrook. Steeds meer
Blinden gaan open. Twee, drie keer
Klapt 'n punctuele Duitse bakker,
Katoengemutst, zijn luikje neer,
Kijkt even uit, en sluit het weer.

XXXV.

Что жъ мой Онѣгкнъ? Полусонный
Въ постелю съ бала ѣдетъ онъ:
А Петербургъ неугомонный
Ужъ барабаномъ пробуждёяъ.
Встаетъ купець, кдетъ рааношхжъ,
На биржу тянется кавощикъ,
Съ кувшмномъ Охтенка спѣшитѣ,
Подъ нсй снъгъ утренній хрустить.
Проснулся утра шумъ пріятный,
Открыты ставня, трубный дымъ
Столбомъ восходитъ голубыиъ,
И хлѣбникъ, Нѣмецъ акуратный,
Въ буиажномъ колпакѣ, не рааъ
Ужъ отворялъ свой *васисдас[...].*

* *De gepensioneerde ingenieur W. Jonker, van wie De Tweede Ronde eerder vertalingen publiceerde van Auden, Baudelaire en Philip Larkin, werkt al geruime tijd aan een nieuwe vertaling van Jevgéni Onjégin. Het curieuse feit doet zich voor dat Jonker geen Russisch kent en zich voornamelijk baseert op Nabokovs letterlijke vertaling, met monumentaal commentaar, om tot zijn Nederlandse versie te komen, terwijl niemand zo rabiaat te keer is gegaan tegen rijmende vertalingen van Onjégin als juist Nabokov.*
Ondanks deze merkwaardige wijze van ontstaan publiceren wij, bij wijze van eerste proeve, met enige trots de tweede helft van Boek I. Voor puristen zal Onjégin altijd onvertaalbaar blijven, maar Jonkers versie laat ca. 90% van de betekenis intact, reproduceert de razend moeilijke vorm met elegante souplesse en slaagt er geregeld in de kloof te overbruggen die berijming scheidt van poëzie.
De eerste 34 strofen van Boek I beschrijven Onjégins jeugd en vorming, zijn succes in de wereld en galante levenswijze (2-28), gevolgd door verzuchtingen van Poesjkin zelf over zíjn wilde jaren en zijn fascinatie voor vrouwenvoetjes (30-34). In 35 neemt Poesjkin de draad van het verhaal weer op.

I-36

Maar, moe van 't bal, in 't zalig donker
- De ochtend is zijn middernacht -
Slaapt 't kind van weelde en geflonker
En tijdverdrijf. Straks gaat de jacht
Weer voort. 's Middags weet hij, ontwakend,
Zijn leven alweer afgebakend
Tot 's morgens vroeg: eentonig, bont,
Almaar opnieuw, almaar in 't rond.
Maar kon zijn vrijheid hem behagen?
Zijn gouden tijd? Verovering
Na glansrijke verovering?
Genot, verrukking alle dagen?
Hielp het, bij dans- of eetfestijn
Zo flink en zo doldriest te zijn?

XXXVI.

Но шуиомъ бада утомленной,
И утро въ полночь обратя,
Спокойно спитъ въ тъни блаженной
Забавъ и роскоши днтя.
Проснется аа полдеиъ, [...] снова
До утра жизиь его готова,
Однообразна и пестра,
И завтра тоже, что вчера.
Но былъ лн счастливъ мой Евгеній,
Свободный, въ цвѣтѣ лучшнхъ лѣтъ,
Среди блистательныхъ побѣдь,
Среди вседневныхъ наслаждеиій?
Вотще ли былъ онъ средъ пиропъ
Неостороженъ и здоровъ!

I-37

Neen, vroeg was zijn gevoel vergloeid door
De saaiheid van 't sociaal gedoe;
Zijn denken bleef niet lang geboeid door
De kermis; zijn besef nam toe.
Ontrouw gaat op de duur vermoeien;
Vriendschap en liefde - zij verbloeien.
En hij kon niet álmaar pastei
En biefstuk eten, en daarbij
Champagne om ze weg te spoelen.
En dan die hoofdpijn waardoor hij
Soms veel te lang niets geestigs zei!
Op 't laatst ging zelfs zijn drift bekoelen
Hem - felle rakker eens - verdroot
Nu twist en strijd en staal en lood.

XXXVII.

Нѣтъ: рапо чувства въ немъ остыли;
Ему наскучилъ свѣта шумъ;
Красавицы не долго были
Предметъ его припычныхъ думъ:
Измѣиы утомитъ успѣли;
Друзья и дружба надоѣли,
Затѣмъ, что не всегда же могъ
Beef-steaks и Стрлзбургскій пирогъ
Шампанской обливать бутылкой
И сыпать острын слова,
Когда болѣла голова:
И хоть онъ былъ повѣса пылкой,
Но разлюбилъ онъ наконецъ
И брань, и саблю, и свинецъ.

I-38

Een kwaal, op 't Engels ‘spleen’ gelijkend,
In 't Russisch ‘chondria’, deed zijn bloed
Verkillen. Dokters doen ontwijkend;
't Wordt tijd dat men wat speurwerk doet.
Steeds erger werd het. Zelfmoord plegen
Zou hij Goddank niet overwegen,
Maar 't leven trok hem niet meer aan.
Als Childe Harold, onvoldaan,
Verveeld en loom, bleef hij verschijnen
In de salons, maar roddel liet
Hem koud, en *boston* trok hem niet;
Geen lieve blik, geen lokkend kwijnen
Beroerde hem, het leek wel of
Hij blind was, of hem niets meer trof.

XXXVIII.

Недугь, котораго причину
Давно бы отыскать пора,
Подобный Англійскому *сплину*,
Короче: Русская *хандра*
Инъ овладѣла по иеиногу;
Онъ застрѣлитъся, слава Богу,
Попробоватъ не захотѣлъ:
Но къ жизни вовсе охладѣлъ.
Какъ *Child-Horald*, угрюмый, томный
Въ гостиныхъ появлялся онъ;
Ни сплетня свѣта, ни бостопъ,
Ни милый взглядъ, ни вздохъ нескромный,
Ничто не трогало его,
Не замѣчалъ онъ ничего.

I-(39, 40, 41) 42

U, grandes belles du grand monde,
Met steeds een nieuwe gril gereed,
Verliet hij 't eerst. Tja, de bon ton de
L'Elite *is* vrij saai. Al weet
Wel eens een freule hier of daar een
Stuk Say of Bentham te verklaren,
In 't algemeen is hun gepraat
Een ramp, al doet het weinig kwaad.
En bovendien, zij zijn zó zuiver,
Zó statig, zó intelligent,
Zó stipt, behoedzaam en attent,
Zó vroom, en zó tot mannenhuiver
En ontoegankelijkheid geneigd,
Dat je er chondria van krijgt.

XLII.

Причудницы большаго свѣта!
Всѣхъ прежде васъ оставмлъ онъ.
И правда то, что въ наши лѣта
Довольио скученъ высшій тоиъ.
Хоть, можетъ быть, иная дажа
Толкуетъ Сея и Белтажа;
Но вообще ихъ разговоръ
Несносный, хоть невинный вздоръ.
Къ тожу жъ онѣ такъ непорочны,
Такъ величавы, такъ умны,
Такъ благочестія полны,
Такъ осмотрительны, такъ точны,
Такъ неприступны для мужчинъ,
Что видъ ихъ ужъ раждастъ сплинъ.

I-43

En gij, die over 't Petersburger
Plaveisel laat wordt thuisgebracht
Door drosjkies van het slag ‘Wie durft er’,
Gij, jonge schonen, ongedacht
Verliet Jevgeni ook úw kringen.
Afvalligheid en spleen vervingen
Zijn hang naar wild vermaak. Hij sloot
Zichzelf al geeuwend op, besloot
Een boek of een gedicht te schrijven,
Maar vond volhardend zwoegen iets
Verfoeilijks, produceerde niets,
En wist zichzelf niet in te lijven
Bij die verwaande club van mij,
Waar 'k niets van zeg, want 'k hoor erbij.

XLIII.

И вы, красотки молодыя,
Которыхъ позднюю порой
Уносятъ дрожки удалыя
По Нетербургской мостовой,
И васъ покинулъ мой Евгеній.
Отступникъ бурныхъ наслажденій,
Онѣгинъ дома заперся,
Зѣвая, за перо ваялся,
Хотѣлъ писать: но трудъ упорный
Ему былъ тошенъ; ничего
Не вышло изъ пера его,
И не попалъ омъ въ цехъ задорный
Людей, о кокхъ не сужу,
Затѣмъ, что къ нимъ принадлежу.

I-44

Nu wilde hij, weer prijsgegeven
Aan nietsdoen, leegte en gemis,
Zijn geest herscheppen - loffelijk streven -
Naar anderer gelijkenis.
Hij propte een plank vol dikke boeken,
Las, las... maar niets kwam uit de doeken
Dan saaiheid, wartaal, dom gepoch,
Gewetenloosheid en bedrog.
Elk had zíjn ketenen beschreven;
Oud was verouderd, nieuw zong luid
Der ouden lof. Maar nu was 't uit:
Noch vrouw, noch boek kon hem iets geven.
Hij schermde plank en stoftroep af
Met een gordijn van dodentaf.

XLIV.

И снова преданный бездѣлыо,
Томясь душевной пустотой
Усѣлся онъ съ похвалъной цѣлыо
Себѣ присвоить умъ чужой;
Отрядомъ кпитъ уставилъ полку,
Читалъ, читалъ, а все безъ толку:
Тамъ скука, таиъ обманъ и бредъ;
Въ томъ совѣсти, въ томъ смысла нѣтъ;
На всѣхъ различныя верхгн;
И устарѣла старина,
И старымъ бредитъ иовиана.
Какъ жецщинъ, онъ оставилъ книги,
И полку, съ пыльной нхъ семьей,
Задернулъ траурной тафтой.

I-45

Toen 'k óók de *monde* had verstoten
Met haar conventies, en 't verplicht
Maar zinloos jagen naliet, sloten
Wij vriendschap. 'k Mocht hem: zijn gezicht,
Zijn niet te lessen dorst naar dromen,
Zijn vreemde oorspronkelijkheid, 't volkomen
Verkilde, scherpe van zijn geest...
Ik was verbitterd, hij was meest
Gedrukt. Wat hartstocht aanricht wisten
Wij beiden; 't leven woog als lood,
Ons beider hart was koud en dood.
Fortuna's rad en 's mensen listen
Stonden al klaar met hun verraad
In onze levensdageraad.

XLV.

Условій свѣта свергнувъ бремя,
Какъ онъ отставъ отъ суеты,
Съ нимъ подружился я въ то время.
Мнѣ нравились его черты,
Мечтаиъ невольная преданностъ,
Неподражательмая странность
И рѣзкій, охлажденный умъ.
Я былъ озлобленъ, онъ угрюмъ;
Страстей игру мы знали оба:
Томила жмзнь обоихъ насъ;
въ обоихъ сердца жаръ погасъ;
Обоихъ ожидала злоба
Слѣпой Фортуны и людей
На саиоиъ утрѣ нашихѣ дней.

I-46

Wie heeft geleefd en nagedacht, kan
De mens met weerzin gadeslaan.
Wie heeft gevoeld - de schimmenmacht van
't Vervlogene blijft rond hem staan;
De toverglans is weg, de slang van
't Geheugen bijt, de marteltang van
De wroeging nijpt - en dit brengt in
't Gesprek veel boeiends. In 't begin
Bracht heel zijn taal - hij cultiveerde
Zwartgalligheid - mij in de war,
Maar 'k wende aan zijn boos en bar
Vertoog, dat hij pikant lardeerde
Met scherts en gal in zigzaglijn
En epigrammen vol venijn.

XLVI.

Кто жилъ и иыслилъ, тотъ не можетъ
Въ душѣ не презирать людей;
Кто чувствовалъ, того тревожитъ
Призракъ не возвратимыхъ дней:
Тону ужъ нѣтъ очарованій,
Того змія воспоминаній,
Того раскаянье грызетъ.
Все это часто придаетъ
Большую прелесть разговору.
Сперва Онѣгина языкъ
Меня смущалъ; но я привыкъ
Къ его язвительному спору,
И къ шутиѣ, съ желчью пополаиъ,
И злости мрачныхъ эпиграмиъ.

I-47

Hoe vaak, in klare zomernachten
(De hemel boven de Neva
Zacht lichtend), als Diana's pracht en
Haar blij bewogen replica
Op 't golvend water nog ontbreken,
Konden wij onbevangen spreken
Van liefde's leed en list en lust,
Opnieuw ontroerd! Hoe dan de rust
En puurheid van de nacht ons streelden!
Geen tuchthuisboef die afgestompt,
Een blok aan 't been, het bos inkomt,
Kan zó bewogen zijn. De beelden
Uit onze jeugd, ons blij begin,
Sleepten ons mee, 't verleden in.

XLVII.

Какъ часто лѣтнею порою,
Когда прозрачно м свѣтло
Ночное небо надъ Невою,
И водъ веселое стекло
Не отражаѳть ликъ Діаны,
Воспомпя прежнихъ лѣтъ рожаны,
Воспомня прежнюю любовь,
Чувствительны, безпечны вновъ,
Дыуапьенъ ночи благосклонной
Безмолвно уцивались мы!
Какъ въ лѣсъ зеленый изъ тюрьмы
Перенесенъ колоднмкъ соиной
Такъ уносились мы мечтой
Къ началу жиани молодой.

I-48

Geleund tegen de balustrade,
Bepeinzend al wat hij misdeed,
Rouwde Jevgeni om zijn daden,
Zoals de Dichter zelf het deed.
't Was doodstil; slechts een nachtwacht slaakte
Zijn kreten, en een rijtuig maakte
In de Miljoenstraat plotseling
Een ver klikklek-geluid. Er hing
Een bootje op het dromend water,
De riemen wuifden; verweg klonk
Een hoorn, een dapper lied - het schonk
Ons toen verstrooiing, ook al gaat er
Niets boven de octaven, ijl
En liefelijk, in Torquato's stijl.

XLVIII.

Съ душою, полной сожалѣній,
И опершися па граиктъ,
Стоялъ задумчиво Евгѳній,
Какъ описалъ себя Піить.
Все было тихо; лишь ночные
Перекликались часовые;
Да дрожекъ отдалеиный стукъ
Съ Милъонной раздавался вдругъ;
Лишь лодка, веслами махая,
Плыла по дремлющей рѣкѣ:
И насъ плѣняли вдалекѣ
Рожекъ и пѣсня удалая.
Но слаще, средь ночныхъ забавъ,
Напѣвъ Торкватовыхъ октавъ!

I-49

O, blauwe Adria! 'k verlang naar
Uw golven! Brenta! 'k hunker naar
Uw zuiver lied, uw toverzang - maar
Eens zál 'k uw stemmen horen, daar
In 't sanctum van Apollo's neven.
Door Albion's lier zijn mij die dreven
Bekend, hun stem is mij verwant.
Eens, in dat gouden dichterland
Zal 'k zwelgen - met een Venetiaanse
Op gondelvaart, stil of bespraakt -
In nacht en weelde; ja, dan maakt
Petrarca's taal de mijne gaande,
Dan brengt 't geheim mij eens te meer
Tot liefde, ja, dan zing ik weer.

XLIX.

Адріатнческія водны,
О, Брента! нѣтъ, увмжу васъ,
И, вдохновенья снова полный,
Услышу вашъ волшебный гласъ!
Онъ святъ для внуховъ Аполлона;
По гордой днрѣ Альбіона
Онъ мнѣ знакомъ, онъ мнѣ родной.
Ночей Италіж златой
Я нѣгой наслажусь на волѣ;
Съ Венеціянкою младой,
То говорлнвой, то нѣмой,
Плывя въ таинственной гондолѣ, -
Съ ней обрѣтуть уста мон
Языкъ Петраркн и любви.

I-50

Komt ooit mijn vrijheid? Dikwijls tracht ik
Haar aan te manen tot wat spoed,
En aan de hoge zeekust wacht ik
Op gunstig weer, en wenk verwoed
Elk zeil. Stormen en wolken jagen
Op golven die elkaar belagen
In vrije zee. Wanneer, wanneer
Kies ík in vrijheid koers? Wanneer
Zeil 'k weg van hier, waar beelden spoken:
Mijn Afrika! O feller licht!
O blauwer zee! - Maar 't vergezicht
Bedriegt: mijn liefde is ontloken
In 't somber Rusland, en mijn smart
Ligt dáár begraven - met mijn hart.

L.

Придсть ли часъ моей свободы?
Пора, пора! - взываю къ ней;
Брожу надъ моремъ[10], жду погоды,
Маню вѣтрмла хораблей.
Подъ рмзой бурь, съ волнами споря,
По вольному распутью моря
Когдажъ начну я вольный бѣг[...]?
Пора покинуть скучный брегъ
Мнѣ непріязнениой стихін,
И средь нолуденныхъ зыбей,
Подъ небомъ Африки моей[11],
Вздыхать о сумрачной Россіи,
Гдѣ я страдалъ, гдѣ я любилъ,
Гдѣ сердце я похоронилъ.

I-51

Onjegin was bereid om samen
Met mij te reizen; menig land
Wilden wij kennen. Maar toen namen
De schikgodinnen 't plan ter hand.
Zijn vader stierf, 'n beluste horde
Van schuldeisers verscheen en morde;
De een vond dit, de ander dat.
Onjegin, die een hekel had
Aan rechtspraak en spitsvondigheden,
Stond hun zijn erfdeel af - misschien
Leek 't hem zo beter; bovendien
Zag hij voor kruimelwerk geen reden
Met 't einde van zijn oom in zicht:
Hij wachtte elke dag bericht.

LI.

Опѣгинѣ былъ готовъ со мною
Увидѣть чуждыя страны;
Но скоро были мы судьбою
На долгій срокѣ, разведены.
Отецъ его тогда скончался.
Передъ Онѣгинымъ собрался
Заимодавцевъ жадный полкъ.
У каждаго свой умъ и толкъ:
Евгеиій, тяжбы ненавидя,
Довольный жребіемъ свонмъ,
Наслѣдство дредоставилъ имъ,
Большой потери аъ томъ ме видя,
Иль предузнавъ язъ далска
Кончину дядм старика.

I-52

En ja, ooms rentmeester schreef nader
Dat oom nu echt op sterven lag
En afscheid nemen wou. In 't kader
Van de erfenis ging nog die dag
Jevgeni ijlings derwaarts. Paarden
En postkoets sleurden neeflief naar de
Bezitting; schoon hij geeuwde bij
't Vooruitzicht van de taaie brij
Van arglist, zuchten en gebeden
(Dit was 't begin van mijn roman),
't Moest om het geld! Maar toen hij dan
In volle vaart kwam aangereden,
Lag oom op tafel, toebereid
Voor aarde en vergetelheid.

LII.

Вдругъ получялъ онъ въ самомъ дѣлѣ
Отъ управителя докладъ,
Что дядя прн смерти въ постелѣ
И съ нимъ простлться былъ бы радъ.
Прочтя печальное посланье,
Еагеній тотчасъ на свидаиье
Стремглавъ по почтѣ поскакалъ
И ужъ заранѣе зѣвалъ,
Приготопляясь, дснегъ ради,
На вздохм, скуку и обманъ
(И тѣмъ я началь мой романъ);
Но, прилетѣвъ въ деревню дяди,
Его нашелъ ужѢ на столѣ,
Какъ дань, готовую землѣ.

I-53

't Domein was vol familieleden
En anderen. Uit heel de streek
Kwam vriend en vijand aangereden
Om mee te lopen. Ieder leek
Vol geestdrift voor begrafenissen.
Priester en gast kreeg lafenis, en
Ging huiswaarts - plechtig, vol gewicht,
Alsof iets zinvols was verricht.
Nu leeft Onjegin op het land, waar
- Na zijn chaotisch-leeg bestaan -
Bos, akker, beek en werkplaats aan
Zijn heerserswil voldoen. Hoe dankbaar
Is hij dat hij het wufte spoor
Verlaten heeft! Dít stelt iets voor!

LIII.

Нашель [...]ъ полонъ дворъ услуги;
Кь покойному со всѣхъ сторонъ
Съѣзжались недруги и други,
Охотники до похоронъ.
Покойиика похоронили.
Попы и гостн ѣлм, пиля,
И послѣ важно разошлись,
Какъ будто дѣломъ занялисъ.
Вотъ нашъ Онѣгинъ сельсній жителъ,
Заводовъ, водъ, лѣсовъ, земель
Хозяинъ полный, а досель
Порядка врагъ и расточитель,
И очень радъ, что прежиій путь
Перемѣнилъ на что нибудь.

I-54

Een dag of twee was het besloten
En stille landschap nieuw voor hem,
Het murmelend beekje, 't koele, grote,
Wat sombere park; toen zweeg de stem
Van bosjes, heuvels, wei en akker;
Ook hier werd het gevoel weer wakker
Dat alles slaapverwekkend was,
En dat ook 't land hem niet genas
Van landerigheid, ook al ontbraken
Straten, paleizen, kaarten, bals,
En verzen. Chondria bleef hem vals
En loerend volgen om te waken
Over zijn gangen, even trouw
Als 'n schaduw of een brave vrouw.

LIV.

Два дня ему казалмсь новы
Уединенныя поля,
Прохлада сумрачной дубровы,
Журчанье тихаго ручья;
На третій, роща, холмъ и ноле
Его не занимали болѣ,
Потомъ ужъ наводили сонъ;
Потомъ увидѣлъ яско онъ,
Что и въ деревпѣ скука та же,
Хоть нѣть ни улицъ, ни дворцовъ,
Ни картъ, ни баловъ, ни стиховъ.
Хандра ждала его на стражѣ
И бѣгала за нимъ она,
Какъ тѣнь, хль вѣрная жеиа.

I-55

Ikzèlf ben voor 'n bestaan geboren
Vol vrede, voor het platteland:
Daar laat de lier zich luider horen,
Daar lééft de droom die mij ontspant
En wekt en inspireert; ik huldig
Er 't zalig nietsdoen met onschuldig
Gedwaal langs poeltjes en door 't veld.
Bij het ontwaken reeds voorspelt
De dageraad de zoete vrijheid.
'k Lees weinig, slaap veel overdag,
Ben wars van ijdel roembejag,
En denk: Is dit niet de oude blijheid,
't Geborgen-zijn in ledigheid
Als in mijn jeugd, mijn mooiste tijd?

LV.

Я былъ рожденъ для жизни мирной,
Для деревенской тншины:
Въ глушн звучнѣе голосъ лирной,
Живѣе творческіе сны.
Досугамъ посвятясь невинныиъ,
Брожу надъ озеромъ пустынныиъ,
И far niente мой законъ.
Я каждымъ утромъ пробуждёнъ
Для сладкой нѣгл и свободы:
Читаю мало, много сплю,
Летучей славы не ловлю.
Не такъ ли я въ былые годы
Провелъ въ бездѣйствім, въ тиши
Мои счастливѣйшіе дни?

I-56

Dus: bloemen, liefde, luiheid, landschap,
Gij velden! 'k ben u toegedaan!
Er is verschil, ondanks verwantschap,
Tussen mijn vriend en mij - en aan
'n Sarcastisch lezer, of een man die
Mij uitgeeft, geef ik liefst geen kans die
Hij vlot misbruikt voor roddelpraat:
Hij bladert in mijn werk en blaat
Dat wij maar zelfportretters blijven.
Ook hem, de fiere Byron, trof
Dit schaamteloos geklets. Alsof
Wij geen lang dichtwerk kunnen schrijven
Zonder gewroet en diep gedelf
In de annalen van onszelf!

LVI.

Цвѣты, любовь, деревня, праздиость,
Поля! л преданъ вамъ душой.
Всегда я радъ замѣтить разиость
Между Онѣгинымъ и мпой,
Чтобы насмѣшливый читатель,
Или какой нибудь издатель
Замысловатой клеветы,
Сличал здѣсь мои черты,
Не повторялъ потомъ безбожно,
Что намаралъ я свой портретъ,
Какъ Вайронъ, гордости поатъ, -
Какъ будто намъ ужъ невозможно
Писать поэмы о другомъ,
Какъ только о себѣ самомъ?

I-57

Hier komt iets bij: een dichter houdt van
Liefde's verfraaiings-toverij.
Telkens als 'k droomde van een vrouw, dan
Groeide de stille beeldenrij
In mijn ziel aan, en later wekte
De Muze hen, wat mĳ weer wekte.
Zo zong ik goedsmoeds nu eens van
Een bergland-meisje, dan weer van
Gevangenen aan de oevers van de
Salgir. Dan vraagt men: ‘Zucht je lier
Misschien om háár? Aan wie is hier
Je lied gewijd? Je moet toch branden
Voor één van al die velen die
Oók branden, zij 't van jaloezie?

LVII.

Замѣчу кстати: всѣ поэты -
Любви мечтательной друзья.
Бывало, милые предмоты
Мнѣ снилисъ, и душа моя
Ихъ образъ тайный сохранила;
Ихѣ послѣ Муза оживила:
Такъ, я, безпеченъ, воспѣвалъ
И дѣву горъ, мой идеалъ,
И плѣнницъ береговь Салгмра.
Теперь отъ васъ, мои друзья,
Вопросъ ие рѣдко слышу я:
‘О комъ твоя вадыхаетъ ляра?
‘Кому, нъ толпѣ ревннвыхъ дѣвъ,
‘Ты посвятилъ ея напѣвъ?

I-58

Wie was het die je inspireerde
En 't droevig lied beloonde met
Een blik die strelend preludieerde?
Wie werd hier op een troon gezet?
Waarachtig, vrienden! 'k Zweer het, niemand!
De waanzin en de agonie van 't
Verliefd-zijn heb 'k in droeve druk
Doorstaan; nu prijs ik het geluk
Van wie 't met rijmen combineren:
Petrarca volgend, kunnen die
Door de gewijde frenesie
Der dichtkunst 's harten pijn kalmeren.
En men oogst roem! Maar ik werd stom
Als ik verliefd was, stom en dom.

LVIII.

‘Чей взоръ, волнуя вдохновенье,
Умильной лаской наградилъ
Твое задумчипое пѣнье?
Кого твой стихъ боготворилъ?’ -
И, други, никого, ей Богу!
Любви безумную треиогу
Я безотрадно испыталъ.
Блаженъ, кто съ нею сочеталъ
Горячку рнфмъ: оиъ тѣмъ удвоилъ
Поэзіи священный брсдъ,
Петраркѣ шествуя во слѣдъ,
А мукн сердца успокоилъ,
Поймалъ и славу между тѣмъ;
По я, любя, былъ глупъ и нѣмъ.

I-59

De liefde week, de geest ging leven,
De Muze kwam. Ik streef bevrijd
Naar harmonie: gevoel verweven
Met toverklank en denkarbeid.
Terwijl ik schrijf gaat 't hart niet smachten;
Ik teken niet meer in gedachten
Naast iets onafs een vrouwenhoofd
Of -voetje; wat is uitgedoofd
Tot as zal nimmermeer ontbranden.
'k Voel mij nog triest, maar laat geen traan;
Nog slechts een spoor van de orkaan
Beroert mijn ziel; haast zijn mijn handen
Vrij voor iets groots dat dient verricht:
Een twintig canto's lang gedicht.

LIX.

Прошла любовъ, явиласъ Муза,
И прояснился темный умъ.
Свободенъ, вновь дшу союза
Волшебиыхъ звуковъ, чувствъ и думъ;
Пишу, м сердце не тоскуеть;
Перо, забывшись, ие рисуетъ,
Влизъ неоконченныхъ стиховъ,
Ни женскихъ ножекъ, им головъ;
Ногасшій пеиелъ ужъ не вспыхпетъ,
Я все грущу; но слезъ ужъ нѣть,
П скоро, скоро бурн слѣдъ
Въ душѣ моей совсѣмъ утихнеть:
Тогда-то я начиу писать
Поэму, пѣсенъ въ двадцать пять.

I-60

'k Heb al een schema, een soort plan, en
'k Weet van mijn held al hoe hij heet.
Inmiddels vordert mijn roman, en
Het eerste hoofdstuk is gereed.
'k Heb 't nog eens grondig nagekeken,
Waarbij inconsequenties bleken
In overvloed, maar 'k laat ze staan.
De censor reik ik 't zijne aan,
En hierbij geef 'k de carnivoren
Aan de Neva, de critici,
Dit werk, mijn boreling, aan wie
De glorie moge zijn beschoren
Van scheve uitleg, misverstand,
Geraas, geschimp en trammelant.

LX.

Я думалъ ужъ о формѣ плаца,
И какъ героя назову.
Нокаиѣсть моего ромаиа
Я коичилъ первую главу;
Пересмотрѣлъ все это строго:
Противорѣчій очеиь много,
Но мхъ исправить не хочу.
Ценсурѣ долгъ свой заплачу,
И журналистамъ на съѣденье
Плоды трудовъ моихъ отдаиъ:
Идк же хъ Невскнмъ берегамъ,
Новорожденное творенье!
И заслужи мнѣ славы дань -
Кривые толки, шумъ и брань.

Drie gedichten
Craig Raine[*]
(Vertaling Charles Forceville)

In het duister

Ze tastten beiden in het duister.
Zij loog over haar leeftijd,

de jonge korporaal uit Coldstream
over zijn onervarenheid.

Terwijl hij haar langzaam ontleedde,
keek ze naar een spinneweb

zoals het daar in de zon scheen
als een langspeelplaat.

Verspreid op het gras
haar verschrompelde panty, de vleugels

van haar nylon beha. Maagden.
Ze dacht aan, ja,

het volksdansen
en wilde gaan lachen...

Zes maanden later, het kwam
goed uit dat het nu koud werd -

ze kon haar jas ook binnen aan.
Alle spiegels werden langzaam bol,

ze bevoelde de globe
in haar zwangere vraagteken.

In the Dark

They were both in the dark.
She lied about her age,

the young Coldstream guard
about his inexperience.

While he took her to pieces
slowly, she watched a spider's web

as it shone in the sun
like a long-playing record.

Laid out on the grass,
her shrivelled tights, the wings

* *De hier vertaalde gedichten zijn afkomstig uit de in Engeland buitengewoon goed ontvangen bundel* A Martian Sends a Postcard Home *(Oxford, 1979).*

of her nylon bra. Virgins.
She thought about, yes,

the Okey-Cokey
and wanted to laugh...

Six months later, the weather
turned conveniently cold -

a coat was possible indoors.
All the mirrors grew convex,

she fingered the globe
in its pregnant question mark.

[Nederlands]

Haar vaders miniaturen
waren kleine modellen van volmaaktheid -

het Vaticaan, de Sint Paul,
Westminster Abbey en de Westminster Kathedraal,

allemaal uit veiligheidslucifers gemaakt.
Hij hakte hun kolbakken af

met een lichte grom,
alsof hij wist...

Het bruine aspirineflesje
verborg een geest van watten

en vijfhonderd bittere wensen.
Ze telde zorgvuldig,

en moest bij eenenveertig braken.
Een week. Nog een week.

Ze voelde de pijn van lever
kronkelen op de pot,

draaide het gas uit en sleepte zich langs
een oneindigheid van traproeden omhoog.

God danste op zijn kruis
aan het voeteneind van haar bed

als Nijinski met een hartaanval...
Haar vader, gehaald door de politie,

luisterde in zijn ochtendjas.
Ze wilde niet uit de rivier komen,

of scheiden van de schoenendoos die ze
onder haar arm hield. Koplampen,

[Engels]

Her father's miniatures
were little models of perfection -

the Vatican, St Paul's,
Westminster Abbey and Cathedral,

all made from Safety Matches.
He chopped their busbies off

with a tiny grunt,

as if he knew...

The brown Aspirin bottle
held a genie of cotton wool

and five hundred bitter wishes.
Counting carefully,

she vomited at the forty-first.
A week. Another week.

She felt the pain of liver
writhing on the pan,

turned off the gas and crawled,
past an infinity of stair-rods.

God danced on his cross
at the foot of her bed

like Nijinsky having a heart attack
Brought by the police, her father

listened in his dressing-gown.
She wouldn't come out of the river

or give up the shoe-box
under her arm. Headlights,

[Nederlands]

koplampen en vragen.
Een vijftien jaar oud gezichtje,

glimmend als een gepelde litchi,
‘Ik heb niets gedaan hoor, pap.’

De grijze lichtmasten stonden achter haar,
lieten hun lege zakken zien -

en pleitten vrijspraak.

[Engels]

headlights and questions
A fifteen year old face,

shiny as a peeled lychee, saying,
‘I didn't do anything, Dad’.

The grey pylons backed her up,
pulling out their empty pockets -

protesting innocence.

Een grasmat leggen

(Voor Ian McEwan)

Ik draag deze kruimelende delen
twee aan twee weg van de stapel

en leg ze open op de grond.
Bestemd om te aarden zijn ze

als de woordeloze boeken
die mijn dochter ongelezen rondsleept

of onder de voet loopt. Ik stamp
de simpele tekst van gras

met klompen vol houtworm aan
terwijl mijn dochter toekijkt,

haar harde, gespierde pop
vasthoudend aan zijn enige been...

Ze reikt me een rups aan,
geplooid als gordijn; zo zal ze

op een dag haar tanden brengen -
segmentjes zoete maïs

Laying a Lawn

(*for Ian McEwan*)

I carry these crumbling tomes
two at a time from the stack

and lay them open on the ground.
Bound with earth to last,

they're like the wordless books
my daughter lugs about unread

or tramples underfoot. I stamp
the simple text of grass

with woodwormed brogues
while my daughter looks on,

holding her hard, muscular doll
by its only leg...

She hands me a caterpillar
rucked like a curtain, just as

one day she'll bring me teeth -
segments of sweet-corn

[Nederlands]

in de palm van haar hand.
Als ze me aankijkt, hoef ik niet

het dunne houtskool crucifix te zien
dat haar billen met haar benen maken,

alleen de haartjes op haar lichaam
als fijne gouden krasjes,

het gave knoopsgat van haar kutje
en haar navels ingevouwen pit...

Even zijn onze lichamen
onsterfelijk in onwetendheid -

Geen van twee kunnen wij lezen
wat dit Doemsdagboek* beschrijft.

[Engels]

in the palm of her hand.
While she faces me, I needn't see

the thin charcoal crucifix
her legs and buttocks make,

only the hair on her body
like tiny scratches in gold,

her little cunt's neat button-hole,
and the navel's wrinkled pip...

For the moment, our bodies
are immortal in their ignorance -

neither one of us can read
this Domesday Book.

* *Het 'Domesday Book' verwijst onder meer naar het rapport van die naam dat Willem de Veroveraar liet opstellen naar aanleiding van een onderzoek naar de totale landoppervlakte binnen zijn koninkrijk, en alles wat zich op de landerijen aan levende have bevond.*

In het mortuarium

Als zachte camembert bollen ze
terzijde op de marmerplaten uit,

hulpeloos, wachtend op het wassen.
Plukjes watten klitten

aan de pincet van de verpleger;
hun knisterende taak is volbracht...

Hij spreekt de vrouw met ‘Dame’ aan,
een telraam van transpiratie

op zijn voorhoofd, ondanks de kou.
En zij, ach zij is doodgewoon -

twee terra cotta tepels
als plakkers voor een lekke band,

ontstelde knieën, de fijn
gekreukte huid rond de ogen,

en haar buik als een watermerk
dat tegen het licht wordt gehouden.

Bijzondere kentekens: geen.
Kleur van de ogen: dicht.

Ergens, in een envelop
in een laatje, haar bril...

Ergens anders, niet hier, weet iemand
dat haar haar verkeerd zit,

is iemand stil om deze spinnewebben
in de uithoeken van haar lichaam.

In the Mortuary

Like soft cheeses they bulge
sideways on the marble slabs,

helpless, waiting to be washed.
Cotton wool clings in wisps

to the orderly's tongs,
its creaking purpose done...

He calls the woman ‘Missus’,
an abacus of perspiration

on his brow, despite the cold.

And she is the usual woman -

two terra cotta nipples
like patches from a cycle kit,

puzzled knees, finely
crumpled skin around the eyes,

and her stomach like a watermark
held up to the light.

Distinguishing marks: none.
Colour of eyes: closed.

Somewhere, inside an envelope
inside a drawer, her spectacles...

Somewhere else, not here, someone
knows her hair is parted wrongly

and cares about these cobwebs
in the corners of her body.

Originelen Jesenin (pag. 211) en Mandelstam (pag. 212):

Собаке Качалова

Дай, Джим, на счастье лапу мне,
такую лапу не видал я сроду.
Давай с тобой полаем при луне
на тихую, бесшумную погоду.
Дай, Джим, на счастье лапу мне.

Пожалуйста, голубчик, не лижись.
Пойми со мной хоть самое простое.
Ведь ты не знаешь, что такое жизнь,
не знаешь ты, что жить на свете стоит.

Хозяин твой и мил и знаменит,
и у него гостей бывает в доме много,
и каждый, улыбаясь, норовит
тебя по шерсти бархатной потрогать.

Ты по-собачьи дьявольски красив,
с такою милою доверчивой приятцей.
И, никого ни капли не спросив,
как пьяный друг, ты лезешь целоваться.

Иой милый Джим, среди твоих гостей
так много всяких и невсяких было.
Но та, что всех безмолвней и грустней,
сюда случайно вдруг не заходила?

Она придет, даю тебе поруку.
И без меня, в ее уставясь взгляд,
ты за меня лизни ей нежно руку
за все, в чем был и не был виноват.

Осип мандельштам *1891-1937*

Золотистого меда струя из бутылки текла
Так тягуче и долго, что молвить хозяйка успела:
Здесь, в печальной Тавриде, куда нас судьба занесла,
Мы совсем не скучаем - и через плечо поглядела.

Всюду Бахуса службы, как будто на свете одни
Сторожа и собаки - идешь, никого не заметишь -
Как тяжелые бочки, спокойные катятся дни:
Далеко в шалаше голоса - не поймешь, не заметишь.

После чаю мы вышли в огромный коричневый сад,
Как ресницы на окнах опущены темные шторы,
Мимо белых колонн мы пошли посмотреть виноград,
Где воздушным стеклом обливаются сонные горы.

Я сказал: виноград как старинная битва живет,
Где кудрявые всадники бьются в кудрявом порядке.
В каменистой Тавриде наука Эллады - и вот

Золотых десятин благородные, ржавые грядки.

Ну, а в комнате белой как прялка стоит тишина.
Пахнет уксусом, краской и свежим вином из подвала.
Помнишь, в греческом доме: любимая всеми жена -
Не Елена - другая - как долго она вышивала?

Золотое руно, где же ты, золотое руно?
Всю дорогу шумели морские тяжелые волны,
И покинув корабль, натрудивший в морях полотно,
Одиссей возвратился, пространством и временем полный.

[De Tweede Ronde 1985, nummer 3]

Voorwoord

Na het welgevulde Lustrumnummer moest de omvang van dit Herfstnummer beperkt blijven tot 160 pagina's. In *Nederlands proza* twee verhalen, van Chantal van Dam en Frans Pointl, en een drietal brieven van Adriaan Morriën. In *Nederlandse poëzie* o.m. werk van twee opmerkelijke Vlaamse dichters, debutant Charles Ducal en Erik Spinoy, die in ons vorige nummer debuteerde. Ook een Nederlands debuut van Karel van Eerd, die wij eerder als Pasolini-vertaler introduceerden. Voor het eerst poëzie van Hans Vlek, opnieuw poëzie van Leo Vroman.

Light Verse biedt o.m. een nieuw Vierluik, de Donselaer-strip van Charlotte Mutsaers, voor het eerst in deze rubriek Peter Burger, zoals steeds Drs. P en Kees Stip, en tenslotte werk van twee Noren, Bjerke en Øverland.

Het vertaalde gedeelte van dit nummer is namelijk gewijd aan de Noorse literatuur, die pas tot bloei kon komen nadat Noorwegen zich in de loop van de vorige eeuw had bevrijd van de Deense hegemonie. In *Vertaalde poëzie* werk van negen Noorse dichters, onder wie meesters als Hamsun, Ibsen en Edvard Munch, die als dichters weinig bekend zijn. Hamsun krijgt speciale aandacht in dit nummer. De voorplaat toont een spotprent van Hamsun in de rol van Pan. Twee niet eerder vertaalde verhalen van Hamsun zijn opgenomen, en een essay over hem van Nordahl Grieg. In *Vertaald proza* ook verhalen van Løveid, Omre, Sandemose en Vesaas. Alsof ze erop geselecteerd zijn, spelen in elk van de Noorse verhalen dieren een belangrijke rol.

In *Tekeningen* Edvard Munch, ten dele illustraties bij Ibsens Peer Gynt. In *Anthologie* tenslotte sociale satire van de achttiende-eeuwse Noor Holberg, in een Nederlandse vertaling uit 1741.

Redactie

Nederlands proza

Sprookje
Chantal van Dam

Er was eens een man die te veel tegelijk wou. Hij wilde van alles verstand hebben, alles meemaken, alles kunnen, hij wilde meer dan mogelijk was. Omdat hij naar verhouding maar weinig kon uitrichten had hij steeds het gevoel dat hij iets miste en dat hij eigenlijk wat anders moest doen dan hij deed. Bevond hij zich in gezelschap dan snakte hij naar eenzaamheid, trok hij zich terug dan viel hem in dat hij zich nodig onder de mensen moest begeven. Zag hij de nieuwste film met Meryl Streep dan ging zijn hart uit naar een klassieke Romy Schneider, was hij bezig aan een keukenrek dan dacht hij met spijt aan zijn cursus computerkunde. Als hij een weekeinde in Londen doorbracht verlangde hij naar Parijs, in het Stedelijk Museum leek het Boymans van Beuningen interessanter en andersom.

Vast werk had hij niet. Hij rolde van het ene in het andere baantje dat ook weer tegenviel. Net als vrouwen, bah, wat gingen vrouwen gauw vervelen. Na een week of drie hadden ze geen enkele verrassing meer te bieden.

Behalve zijn laatste vriendin. Die wierp hem bij het afscheid voor de voeten dat hij aan kwalijke frustraties leed en er goed aan zou doen zich eens te laten nakijken. Hij begon zich zorgen te maken dat hij niet helemaal in orde was, hetgeen zijn nachtrust verstoorde en hem via de huisarts naar een psychiater voerde.

De psychiater wist onmiddellijk waar de schoen wrong. ‘Het probleem is dat u zich niet kunt concentreren. Ik zal u daarom de volgende opdracht geven: u gaat uw opwellingen voortaan kritisch benaderen. Wilt u bijvoorbeeld naar de film, dan vraagt u zich hardop af waarom. Waarom wil ik naar de film? Voor Meryl Streep? Voor Romy Schneider? Moet ik die werkelijk zien? Moet ik daarvoor de deur uit? Onzin! Flauwigheid! Begrijpt u wel? U moet uzelf de dingen uit het hoofd proberen te praten en zo geleidelijk uw invallen zien te beperken.’ Hij maakte een paar aantekeningen en zei: ‘Zullen we het zo doen, ja? Komt u dan over een maand terug. Romy Schneider nota bene. Die huilerige matrone, gadverdarrie.’

Er gingen twee maanden voorbij, maar de man kwam niet opdagen. De psychiater, die sinds het ik-tijdperk was afgesloten weer ruimte in zijn agenda had, besloot hem op te zoeken. Hij trof hem in deplorabele toestand aan. ‘Wat is dat nu?’ vroeg hij. ‘We zitten toch niet in een depressie?’

De man verklaarde zuchtend dat het leven hem de keel uithing en dat hij niets maar dan ook niets meer wou.

‘Komkom, niet zo somber,’ zei de psychiater. ‘Vertelt u eens wat er de afgelopen vijf minuten door uw hoofd is gegaan.’

‘Nou,’ zei de man, ‘eerst dacht ik: ik zal toch Oek de Jong eens lezen. Maar ja, dacht ik toen, Oek de Jong, moet ik daarvoor de deur uit? Laat ik liever de verkiezingsprogramma's vergelijken. Of laat ik zorgen dat mijn buurvrouw straks op een fatsoenlijke partij stemt. Maar ja, zo'n matrone, gadverdarrie. Nou en toen...’

‘Stopt u maar,’ onderbrak de psychiater. ‘Ik weet genoeg. Uw conclusie is onjuist. U wilt nog steeds heel veel. U heeft zich alleen sterk ingeleefd in uw opdracht. U denkt dat u niets meer wilt. Een geweldige verbeeldingskracht. Prima. Kleedt u zich aan en loopt u met mij mee. Ik heb een plan.’

‘Kijk,’ zei hij toen ze tegenover elkaar in de spreekkamer zaten, ‘een mens kan slechts gelukkig zijn als lichaam en geest in harmonie verkeren. Bij u is dat duidelijk niet het geval. U wilt meer dan u aankunt, u heeft als het ware te veel geest en te weinig lichaam. We hebben geprobeerd uw geest terug te proppen in uw lichaam, de conventionele methode, maar we kunnen ook een andere weg bewandelen.’ Hij schoof dichterbij en ging op zachtere toon verder: ‘Mijn plan, en ik moet u met klem vragen er met niemand over te spreken, het is ongehoord en ik kan er last mee krijgen, mijn plan houdt in dat we uw lichaam aan uw geest gaan aanpassen. Hoe zult u zeggen. Welnu. Onder mijn cliënten zijn er verschillende die met een probleem kampen dat tegenovergesteld is aan het uwe. Te veel lichaam en te weinig geest. Begrijpt u al waar ik naar toe wil? Ik wil naar wederzijdse compensatie. We gaan uw geest van extra lichaam voorzien en helpen in een moeite door andermans lichaam aan meer geest.’ Hij haalde een kaartenbak uit zijn la, bekeek een aantal kaarten en vervolgde: ‘Hier. Een huisvrouw die de tweede emancipatiegolf niet heeft kunnen bolwerken. Vindt dat zij iets moet ondernemen, maar weet niet wat. Zou iemand anders willen zijn. Alsjeblieft. Voelt zich soms een vaatdoek, ziet er ook zo..., enfin dat doet er niet toe. ZMSF: + 12, PAV: -10.’

‘Vakjargon,’ zei hij vergoeilijkend. ‘Zillingers manipulation sensibility factor en personal appreciation value.’ Hij trok een tweede kaart uit de bak en las voor: ‘Een chemisch technoloog. Zou promoveren op de drietrapsafbraak in zuiveringsinstallaties. Onderzoeksteam uit de VS kwam eerder tot publikatie. Heeft wetenschappelijke loopbaan opgegeven. Zoekt inspiratie. Voelt zich naar eigen zeggen shit.’

‘Een politicus. Wil een nestor zijn. Wordt algemeen als ouwe zak beschouwd.’

‘Den Uyl?’ vroeg de man.

‘Ik noem geen namen,’ zei de psychiater beslist. ‘Deze is trouwens niet geschikt. PAV: + 25. Maar deze bijvoorbeeld wel. Literair boekbespreekster in identiteitscrisis. Voelt zich een parasiet. Een woekerplant. Literatuur, hè, dan krijg je dat. Wil graag zelf iemand zijn, maar weet niet wie.’

De psychiater liet nog enkele cliënten de revue passeren, besprak de voor- en nadelen van de potentiële kandidaten en koos uiteindelijk voor de chemisch technoloog die als wetenschapsman immers de schoonheid van het experiment zou waarderen. Hij vergiste zich niet. De technoloog was dolenthousiast.

De psychiater organiseerde een kennismakingsbijeenkomst voor zijn twee proefpersonen en instrueerde hen over de te volgen gedragslijn. Hij hield de man die te veel tegelijk wou voor dat hij vanaf heden over twee lichamen en dus over dubbele mogelijkheden beschikte en wees de technoloog erop dat hij nu Frits Molenaar heette, net als de man die te veel wou, en dat de broodnodige inspiratie weldra op hem zou worden overgedragen. ‘Heren, dit is een historisch moment. Het ga u goed. Doe uw best en verpruts uw tijd niet aan Romy Schneider.’ Hij wenste beiden nogmaals veel succes en sprak de hoop uit hen over een maand fris en vrolijk weer te zien.

Een maand later constateerde de psychiater met genoegen dat de heren Molenaar blaakten van gezondheid en straalden van levenslust.

‘En, wat heeft u zoal uitgespookt?’ vroeg hij.

‘Een heleboel,’ zei de man die te veel tegelijk wou. ‘Ik heb een keukenrek getimmerd, Parijs doorkruist, het Boymans van Beuningen bezocht, Oek de Jong gelezen...’

‘Een computertaal geleerd,’ ging de technoloog verder, ‘het Stedelijk, het Van Gogh en het Rijksmuseum aangedaan en Meryl Streep gezien in Londen.’

‘Bovendien de dag- en weekbladen gespeld, alle partijprogramma's opgevraagd, zittingen van de eerste en de tweede kamer bijgewoond,’ vulde de eerste Frits Molenaar aan, ‘ik wil mij namelijk grondig politiek gaan oriënteren, zodat ik straks in mei als het er op aan komt zeer bewust kan kiezen. A propos,’ zei hij, zich tot de tweede Frits Molenaar wendend, ‘over een uur begint de afdelingsvergadering van de VVD in Amstelveen.’

‘Excuseer, ik moet weg,’ zei de chemisch technoloog. ‘Ik probeer de VVD te coveren, maar dat valt nog niet mee. Die lui zitten overal.’ Hij groette de psychiater en rende de spreekkamer uit.

‘Het is een wonder,’ zei de psychiater verbluft. ‘U zult wel ingenomen zijn met uw tweede lichaam.’

De man die te veel tegelijk wou beaamde dat hij het leven inderdaad een stuk zonniger inzag, maar wilde niet verzwijgen dat hij nog niet helemaal tevreden was. Hij kon zijn plan om de landelijke politiek bij te houden maar in beperkte mate ten uitvoer brengen, legde hij uit. Zelfs voor een tweevoudig persoon als hij gebeurde er te veel op dat gebied. Met een derde erbij zou het misschien beter gaan. Zou niet nog iemand kunnen worden ingeschakeld? Hij had nu eenmaal geest in overvloed, dat wist de psychiater zelf wel, hij kon gemakkelijk een derde lichaam animeren. Dan zou er weer een stuurloos mens geholpen zijn en zouden tevens de christendemocraten bij de hoorns kunnen worden gevat.

‘D'r zit iets in,’ zei de psychiater. ‘Vooruit. Zal ik de huisvrouw eens benaderen?’

‘Liever de boekbespreekster,’ zei de man. ‘Dan kan ze wat verslagjes maken, want daar is de technoloog onder ons gezegd geen held in.’

‘De psychiater voldeed aan het verzoek en belegde een bijeenkomst om de nieuwe deelneemster aan het experiment te introduceren. Hij vertelde haar wat de bedoeling was, schonk de aanwezigen een glas wijn in en bracht een toost uit op de goed afloop. ‘Mevrouw, Fritsje mag ik wel zeggen, heren Frits, dit is een historisch moment. Leve de interpersoonlijke uitwisseling.’

Tijdens het volgende bezoek vroeg de man die te veel tegelijk wou om een vierde lichaam. De technoloog en de boekbespreekster, die waren afgereisd om respectievelijk fractieleider Nijpels in Alphen aan de Rijn en ex-premier Van Agt in Den Bosch te horen spreken, slaagden er niet in ook de PvdA in de gaten te houden, lichtte hij

toe, terwijl die als geheide winnaar juist op de voet gevolgd diende te worden. De psychiater liet zich van de noodzaak overtuigen de personen Frits Molenaar opnieuw uit te breiden en zette de huisvrouw in. De keer daarop gaf hij met enige tegenzin toe dat het uit de dood herrezen D'66 niet buiten beschouwing kon blijven en leverde hij een langdurig werkloze tandarts. Vervolgens een mislukte ondernemer. ‘Dit is de laatste,’ zei hij. ‘Het experiment mag niet uit de hand lopen.’

‘Natuurlijk niet,’ zei de man, ‘maar zeg nu zelf; klein links moet ook gedaan worden.’

‘Ik red het niet,’ zei hij een week daarna. ‘Ik wil degelijk te werk gaan bij mijn inventarisatie en hoeveel partijen hebben we niet in dit land? Kijk nog es in je kaartenbak.’

‘Het is al oktober, de tijd dringt,’ zei hij twee dagen later. ‘En mijn onderzoek wordt steeds belangrijker. Stel je voor dat ik een verkeerde keuze maak, dan zijn er zeven stemmen naar de knoppen. Ik moet nu doorzetten, maar ik kan de zaak niet bijbenen. Ik heb meer body nodig.’

De psychiater weigerde. Het experiment begon griezelige vormen aan te nemen, meende hij en hij wilde niet verantwoordelijk zijn voor een monster. De man vond deze kwalificatie ongepast. Als hij ergens op leek, dan toch op god, al was die maar een simpele drieeenheid.

‘Ga alsjeblieft weg,’ riep de psychiater kwaad. ‘Godsdienstwaanzin behandel ik niet.’

Nog dezelfde middag trad de voltallige Frits Molenaar de spreekkamer binnen. Veertien ogen keken de psychiater dreigend aan, zeven stemmen sisten: ‘Je cliënten of je leven.’

Bevend overhandigde de psychiater de dichtstbijzijnde Frits Molenaar de kaartenbak.

Het was bijna voorjaar toen de man die te veel tegelijk wou door het Vondelpark slenterde en in een sjofele figuur op een bank de psychiater herkende. Hij liep naar hem toe en vroeg hoe het ermee ging.

‘Depressies, depressies,’ zuchtte de psychiater. ‘Ik zit zonder werk, ik voel mij volstrekt overbodig. Het is doffe ellende. Frits, jongen, kun jij me niet helpen?’

De man antwoordde dat hij dat zeker kon, maar slechts op één manier.

De psychiater verbleekte. ‘Goed,’ zei hij tenslotte, ‘dit is een histo-

risch moment. Ik ben Frits Molenaar. Ik verken de Nederlandse politiek.'

'Praat me niet over politiek,' zei de man. 'Eén grote kankerzooi is het, daar ben ik onderhand wel achter. Ik houd het op cultuur tegenwoordig.'

Hij hielp de psychiater overeind, sloeg hem op de schouder, gaf hem een duwtje in de rug en zei: 'Er draait een gouwe ouwe Romy Schneider in The Movies.'

Brieven aan een vriendin
Adriaan Morriën

Amsterdam, 15 juli 1985

Lieve schat,

Ik laat maar weer eens wat van mij horen. Nadat ik was opgestaan, mijn ondergoed in de was had gedaan, had afgewassen en ontbeten, ben ik naar Artis gegaan. Zondags kijk ik weinig naar de dieren omdat er dan zoveel mensen zijn, veel stellen, uit de stad, denk ik. De meisjes zijn zeventien tot twintig, de jongens steevast een jaar of twee ouder, sommigen nog maar losjes versmolten. Het zijn voor het merendeel jongens en meisjes uit het volk. Artis is voor hen het Concertgebouw op zondagmiddag, denk ik. Op zondagmiddagen zijn er altijd ook veel jonge gezinnetjes. Veel van de jongemannen hebben een fototoestel, vaak met een telelens. Enkelen bezitten zelfs een filmcamera waarvoor zij, met toestemming van hun vrouw, jaren hebben moeten sparen. Zij filmen eerst hun vrouw met de ‘kleine’, meestal bij de apenrots, en dan de leeuwen, tijgers, neushoorns, olifanten, giraffen enzovoort. Het is altijd leuk, en soms ontroerend, om naar de gesprekken te luisteren, vooral van de kinderen, waarbij mij een enkele keer denkbeeldige tranen in de ogen schieten. Soms vragen kinderen mij hoe laat het is, omdat ik er, zoals je weet, enigszins respectabel uitzie. Ik haal dan, om de kinderen te amuseren, met enig vertoon mijn gouden zakhorloge voor de dag. Van de week liet ik er een jongen op kijken, een blanke jongen van een jaar of acht die in gezelschap was van twee Surinaamse meisjes met kunstig opgebonden kapsels, voorzien van witte strikken (de hand van de moeder!). De jongen bekende mij spontaan dat hij niet kon kloklezen. Ik bewonderde zijn moed om mij dat onmiddellijk, in het bijzijn van zijn exotische vriendinnetjes, op te biechten. Ondanks alles schrijdt de beschaving voort, dacht ik, want wat is cultuur anders dan onbevangenheid gevoegd bij zelfrespect? Later zag ik het drietal in de buurt van de apenrots rennen, op zoek naar hun schoolklas met de juffrouwen, veronderstel ik. In het voorbijgaan keek een van de Surinaamse meisjes, het minst mooie, moet ik zeggen, mij aan met in haar blik iets guitigs en vertrouwelijks, iets kokets ook, een blik zo door en door lief en zuiver dat het een wonder was. Ik

werd er nadenkend door, want ook ik heb een Surinaamse vriendin gehad, net als het jongetje. Maar de mijne kon geen vrede sluiten met de mensen van welke huidskleur ook, en al nadenkend en verlangend werd ik er, om zo te zeggen, pedofiel door, ‘misdadig’ in het lieve en zuivere.

Toen ik bij de pinguins was gekomen, begon het te regenen. Ik had geen regenjas aan en had ook geen paraplu bij mij. Maar gelukkig regende het op een lankmoedige wijze die met mijn stemming overeenkwam. Er waren pinguins die het water indoken, om niet nat te worden, leek het wel.

Nu zit ik te werken (‘sublimeren’), met het nooit aflatende verlangen om een vrouw aan te raken, of alleen maar te zien. Ik kus jou in de palm van je hand.

Adriaan

Amsterdam, 4 augustus 1985

Lieveling,

Van de week schoot mij de derde droom te binnen die ik je vorige week wilde vertellen. Herinner je je de twee andere nog: die van het drinkglas met ingeslepen schroefdraad, zodat je er het deksel tot de gewenste hoogte in kon draaien (een pseudo-uitvinding), en het ongeval waarbij vijfentwintig Adrianen omkwamen? Van de derde droom herinner ik mij ook alleen maar het slot, omdat de rest bij het wakker worden meteen vervluchtigde. Welnu, ik lag op een bank of een bed, ontkleed, naast Willeke van Ammelrooy (zo heet zij toch, hè?) die ook ontkleed was. Ik had mijn rechterhand onder haar billen geschoven die heerlijk glad aanvoelden en wilde met mijn hand, of althans met twee of drie vingers, haar schaamlippen en clitoris strelen. Ik overlegde of ik eerst mijn vingers met mijn tong zou bevochtigen, maar daarvoor zou ik mijn hand uit haar ideale positie moeten terugtrekken. Tegelijk vroeg ik mij af of ik Willeke niet vriendelijk en beleefd om toestemming moest vragen. Die twee overwegingen waren funest voor mijn droom, want ik werd wakker, tot mijn diepe teleurstelling.

Het is waar dat ik Willeke van Ammelrooy erg aantrekkelijk heb gevonden toen zij in het Amsterdamse gezichtsveld verscheen, niet het minst door haar glimlach en vriendelijke gezichtsuitdrukking: ik ben nu eenmaal een fetisjist van de expressie. Ik zag in haar aan-

vankelijk, toen ik haar nog slechts twee of drie keer had gezien, het evenbeeld van een vriendin van mij, op wie ik in de jaren vijftig erg verliefd was geweest en van wie ik veel heb gehouden tot aan haar dood in 1964. Mijn vriendin vereenzelvigde ik in hoge mate met mijn moeder en beiden zijn aan dezelfde kwaal overleden. Mijn droom moet van 'incestueuze' aard zijn en misschien pleit het in zekere zin voor mij dat hij zo weinig 'versluierd' is. Maar wie zal zeggen of hij niet meer versluierd is dan ik kan waarnemen?

Ik kwam Willeke van Ammelrooy, toen zij nog maar pas bekend begon te worden, bij mij om de hoek in de Parklaan tegen toen ik Boebie, onze hond, uitliet. Zij liep op hetzelfde trottoir als ik en kwam mij tegemoet, prachtig gekleed en opgemaakt, wat in zekere zin ook een vorm van naaktheid is. Zij passeerde mij rakelings. Ik rook haar parfum en voelde de lucht die zij verplaatste. Ik bleef staan en zag haar na, met een gevoel van rouw en smartelijkheid. Ik heb Willeke van Ammelrooy overigens nooit gesproken. Theun de Winter heeft haar eens geïnterviewd over een hobby van haar: het sparen van doosjes. Zij sprak daar erg aardig en geestig over, met een losse kinderlijke passie. Als het waar is wat Freud heeft beweerd, namelijk dat alle voorwerpen een symbolische of vertegenwoordigende betekenis hebben, zouden die doosjes best baarmoeders kunnen zijn, schuilplaatsen. Nu schuilt Willeke bij Marco Bakker.

Ik zoek je gauw weer eens op. Dag lieverd, een kus van je

Adriaan

Amsterdam, 13 augustus 1985

Honey,

Ik ontving je uitnodiging voor de aanstaande *vernissage.* Ik vrees dat ik niet kan komen, tenzij het slecht weer is, want als het mooi weer is breng ik het weekend door bij vrienden in Oudemolen (Drente). Het is ook mogelijk dat ik, hoewel het heel mooi weer zou zijn, door besluiteloosheid toch in Amsterdam blijk te zijn gebleven en dan, om mijzelf te bewijzen dat ik heel goed in staat ben een besluit te nemen, wel naar de *vernissage* kom.

Op de presentatie van het jubileumnummer van *De Tweede Ronde*, het overbevolkte kwartaalschrift van Marko Fondse en Peter Ver-

stegen, zag ik Emma en Frank van hun zomerreces teruggekeerd, of zeg maar gerust uit het paradijs gerepatrieerd. Emma kuste mij, aandachtig en hartelijk als altijd en met haar lieve omhoogstrevende gebaar dat zich in haar fraaie ogen weerspiegelt, waarbij zij heel even op een hoogst flatterende wijze op een konijn of haas leek, het mooiste knaagdier dat er is maar zo weerloos. (Ik zag vanavond op de tv een hermelijn die een konijn besprong, het allengs zwakker wordende dier doodde en zijn bloed uit de halsslagader zoog, althans de eerste gulzige slokken.) Emma kuste mij dus en daardoor werd ik, als in een droom, gewaar dat zij haar haren heel kort had geknipt, zodat het geheim van haar schedel werd onthuld waarover ik later, thuis, in de keuken onder het koken, met een opwindend maar heel kuis gevoel nadacht. ‘Is Frank er ook?’ vroeg ik. Emma wees in de bij de tafels met drank en hapjes samengedromde menigte naar een lichtelijk deinend rond achterhoofd, ook al kort geknipt en kalend, waarin ik tevreden Franks achterhoofd herkende. Ik herhaalde tegen Emma mijn belofte om voor jou, Emma en Frank te koken en wij kwamen overeen dat ik in eerste instantie met jou een datum zou afspreken.

Bij Georg Christoph Lichtenberg las ik dat de lens van een hazeoog vier maal zo groot is als de lens van een mensenoog. Zou dat ook voor de lens van een konijn opgaan? Vast wel, hè? En zou de lens van Emma's oog groter zijn dan normaal? Ik zal het haar eens vragen. Maar misschien weet zij het zelf niet en zouden wij voor een antwoord op die vraag naar de oogarts of de opticien moeten gaan. Denk je dat Emma daartoe bereid is? Bij Lichtenberg las ik ook dat de ooglens van een mens vlakker is dan die van welk dier ook. Gek dat ik die details op mijn leeftijd nog niet wist, hoewel het besef ervan, waarschijnlijk door onbewuste waarneming, wel in mijn geest sluimerde, want ik werd door Lichtenbergs onthullingen niet op een frappante wijze verrast. - Grote vrouwenogen gaan, terecht vind ook ik, voor een blijk van schoonheid door. Ik houd ook van vrouwenogen die lichtelijk (maar dan ook lichtelijk) uitpuilen, zelfs wanneer het gezicht niet bijzonder fraai is. Lichtelijk uitpuilende ogen die de iris, met meer oogwit eromheen dan het gemiddelde, goed doen uitkomen, geven aan een vrouwengezicht iets dwepends, waaraan je intuïtief vaak voorbarige conclusies met betrekking tot passie en stuwende innigheid verbindt. En ook iets tragisch, zoals je dat op schilderijen van oude meesters ziet, wanneer zij een mythologisch onderwerp uitbeelden dat aan de Oudheid is ontleend. De blik is dan

pathetisch omhooggericht, naar de goden die zelf onzichtbaar blijven. De blik en glimlach van een vrouw behoren voor mij tot de mooiste verschijnselen die er op onze planeet zijn te vinden en doen, wat dat betreft, niet onder voor het bosviooltje of een fuut met haar jongen op haar rug. Laatst toen de zon even scheen en de vijftienjarige dochter van de eigenaar van de dierenwinkel op de hoek buiten was gaan zitten om daar, in de zon, de klanten af te wachten, groette zij mij met een engelachtige maar, helaas, tot niets verplichtende glimlach die ik niettemin als een kostbaar kleinood in mijn herinnering opborg. De hele dag had ik, wanneer ik die glimlach uit zijn bergplaats tevoorschijn haalde, het zalige gevoel dat ik onder een lichte elektrische stroom stond.

In mijn jeugd hebben mijn vriendjes en ik eens in de duinen een konijn in een strik gevonden. Het leek dood maar was nog warm en toen wij het uit de strik hadden losgemaakt begon het te spartelen. Wij hebben het met een steen achter zijn oren geslagen totdat het echt dood was en zijn ogen met de grote bolle lenzen braken. Nu ik mij dat voorval herinner, voel ik dat het schuldgevoel en de schaamte over die daad nog altijd op de bodem van mijn hart sluimeren. Ik probeer mij te troosten, maar misschien misleiden, met de overweging dat ik het konijn, wanneer ik toen alleen was geweest, zou hebben vrijgelaten. Ik werd woedend wanneer mijn moeder, die toch heel lief was, beweerde dat dieren geen ziel hebben. In het spraakgebruik van mijn ouders betekende het dat dieren niet voor de ‘eeuwigheid’ waren bestemd, zoals wij. Maar zou ‘leven’ niet de ‘ziel’ zijn van zowel mens als dier, en ‘dood’ beider ‘eeuwigheid’? Dag schat, ik kus je evenredige ogen,

Adriaan

Ooit was zij de dame uit een rijk sprookje
Frans Pointl

Ik was bezig met de subjonctif, dat was moeilijk maar ik moest blijven uitblinken.

‘Hier.’ Moeder zette een kopje thee voor me neer.

Ik dronk er langzaam van. Toen pakte ik het Engelse boekje dat ik voor twee kwartjes op de rommelmarkt had gekocht. Eigenlijk interesseerde het me niet, maar het zwartlinnen bandje met die grote gouden vlinder erop, had me verleid.

De afbeeldingen erin waren best mooi maar de aanschaf was toch meer de ‘heb’ geweest. Ik sloeg het open. Een halve pagina toonde de gekleurde illustratie van een vlieg; zó vond ik die wel mooi, maar ik sloeg ze altijd dood met de vliegemepper, voelde geen medelijden als ze aan de kleverige vliegenvanger vastgeplakt een langzame doodsstrijd streden. Pijltjes gaven aan welk deel van de vlieg het betrof. ‘Thorax’, ‘Compound eye’, ‘Antenna’, ‘Legs’, ‘Abdomen’, ‘Wings’.

‘The fly has three pairs of legs and one pair of antennae...’ las ik.

‘Moet je je Frans niet doen?’

Als je dacht dat ze maar zo'n beetje voor zich uit zat te staren, had ze je juist in de gaten.

‘Zonde van het geld, dat insectenboekje,’ merkte ze op.

‘Het is m'n eigen zakgeld.’

‘Het is het geld van de *steun.*’ En zo had ze het laatste woord.

Weer was ik bezig met de subjonctif toen haar lage doordringende stem klonk: ‘Misschien doe ik hetzelfde als Fré.’

Tante Fré was haar jeugdvriendin geweest. Evenals moeder had zij het kamp overleefd; van haar familie was niemand teruggekomen. Beiden waren pianolerares maar moeder gaf geen les meer.

Op een dag deelde ze bijna achteloos mee: ‘Fré is dood.’

‘Zo ineens? Is ze onder een auto gekomen?’ vroeg ik geschrokken.

‘Waarom moet iedereen bij jou onder een auto komen, omdat je een plakboek met modellen hebt?’

Ik haalde mijn schouders op.

‘Ze is uitgestapt,’ verklaarde moeder en ik begreep.

‘Ze is te werk gegaan alsof ze ratten moest verdelgen; je kunt het toch op een min of meer behóórlijke manier doen,’ zei ze alsof tante Fré haar postuum had beledigd. Ze sprak, zoals vaak, in zichzelf. Deze woorden waren niet voor mij bestemd.

Mijn oom Simon, moeders enig overgebleven broer, een arts, die vanaf 1945 op jenever en bier had geleefd, was het jaar daarvoor ook uitgestapt.

In mijn zestienjarig bestaan was meer dood dan leven geweest.

‘Het enige familielid dat we nog hadden! Nu hebben we niemand meer, alleen wij tweeën,’ had ik opgemerkt.

Ze snoof en haalde tegelijkertijd de schouders op; een minachtend en berustend gebaar.

‘Ten little niggers.’ Ze haalde vaker boektitels aan.

‘Hoe kan ik mijn hoofd nu bij de subjonctif houden als u over uitstappen begint!’ riep ik korzelig.

Ze gaf geen antwoord, liep naar de piano en sloeg de gehavende klep met een klap omhoog.

Een diepe zucht ontsnapte me, daar begon de onmuzikale hutspot weer. Straks, in bed, zou ik mijn Frans wel leren. Ik pakte mijn plakboek met automodellen, mijn droomboek want eens zou ik één van die wagens bezitten.

Agressief sloeg ze het leitmotiv van het Warschauconcert aan, daarna verknoeide ze ruw een gedeelte van Mozart's pianoconcert, KV 488. Abrupt hield ze op, staarde even voor zich uit en bonkte toen een fragment uit Beethovens eerste.

Weer hield ze op. Uit de hoek van m'n ogen sloeg ik haar gade; triest rustten haar handen in haar schoot. Ze staarde er onafgebroken naar. Ik opende het plakboek. Daar was de Nash Seven, wat liep die mooi glooiend af en wat een leuk, breed front had hij; alsof hij je mild toelachte. De voorkant van de Hudson Hornet was minder vriendelijk, vooral die kleine voorruiten, net twee dicht opeenstaande oogjes die de zaak niet helemaal vertrouwden.

Mijn gedachten dwaalden terug naar het uitstappen.

Vaak opperde ze: ‘Kon ik eindelijk maar eens slapen, kon ik die geldproblemen maar oplossen.’

Dat krijgt ze dus als ze zichzelf doodmaakt, dacht ik: geen schreeuwdromen meer, geldzorgen verdwenen. Ze kreeg haar zin

maar zou nooit weten hoe dat probleemloze voelde. Zo'n poging, bedacht ik, was toch op het leven gericht.

In 1934 scheidden mijn ouders. Na de oorlog spoorde vader ons adres op. Toen hij ons bezocht kon ik me niet voorstellen dat die kleine, dikke, drukdoenerige man mijn vader was. Hij gaf me een fototoestel waar ik ontzaglijk blij mee was. Nu kon ik filmpjes van mijn zakgeld kopen en de nieuwste automodellen fotograferen!

Nog voordat ik een filmpje had kunnen kopen had vader het toestel op een donderdagmiddag gluiperig teruggehaald. Hij was er speciaal voor uit Haarlem gekomen. Hij had het niet kunnen betalen en de handelaar had het teruggeëist.

‘De smeerlap, gistermiddag dorst hij niet te komen hè?’ riep ik woedend uit, ‘reken erop dat hij het dan niet had meegekregen!’

Moeder lachte. Eigenlijk was dat geen lachen; haar mond verbreedde zich, het had iets minachtends. Daar kwam ook het bekende snuivende neusbriesje.

‘Hij is je vader niet.’

‘Wat?’

‘Vanaf 1931 hield hij het met een goed gesitueerde dame uit Heemstede. In januari 1932, toen ik tante Martha in de Joodse Invalide bezocht, ontmoette ik daar een man, hij was tien jaar jonger dan ik. Waarom dacht je dat jij David heet? Onze vriendschap duurde kort... maar was krachtig. Hij zal wel dood zijn, je echte vader. Je lijkt op hem; David groeit weer op terwijl hij zich in de subjonctif verdiept.’

Het langste antwoord dat ze me in maanden had gegeven. De daaropvolgende weken sprak ze niet; schouders ophalen, ja of nee knikken.

Een middagje van mijn opgespaarde zakgeld met de blauwe tram naar Haarlem toe, was leuk. Feestelijk en hooggezeten alsof je traag in een koets met trijpen kussens reed. Evenals de conducteur kon je, buitenom over de bumpers balancerend terwijl de tram reed, van de ene wagon in de andere komen. Dit was de passagiers verboden maar ik deed het stiekem toch. Ik wandelde door de Haarlemmerhout, aaide de herten die met vochtige ogen naar me opkeken; hadden ze verdriet? Met mensen had ik nooit zoveel medelijden, des te meer met de dieren

Toen kwam ik die dikke, sloffende man tegen die misschien dacht

dat ik zijn zoon was. Hij zag er oud, moedeloos en scheefgezakt uit.

‘Dag David, wat een verrassing je hier te zien. Hoe is het met je moeder?’ Dat laatste vroeg hij nogal gretig.

Hij vertelde dat hij in een tehuis voor alleenstaande mannen woonde, het was er allemaal erg ongezellig. Hij schilderde nog wel wat, ik mocht best even meegaan om het eens te bekijken.

‘Waarom zou ik meegaan?’ vroeg ik stug.

‘Kun je me dan een rijksdaalder geven?’ vroeg hij.

Nu was een riks veel geld en ik zag niet de minste aanleiding om deze verlopen oude vent iets te geven.

‘Ik denk er niet aan.’

Hij keek verbaasd en lachte een beetje zuur. ‘Je gunt je eigen vader toch wel een rijksdaalder?’ Het klonk lamenterend.

Ik werd kwaad en dacht aan het fototoestel. ‘U krijgt niks, geen cent, ga maar terug naar uw oudemannenhuis, u bent mijn vader niet eens!’

Ruw greep hij mijn arm. ‘Wat zeg je daar, kreng dat je bent, was je er soms bij?’

‘Ik was er net zomin bij als u,’ riep ik, me losrukkend.

Terwijl ik wegrende riep ik nog: ‘Het wordt tijd dat u uitstapt!’

Als nummer één was ik voor het Ulo-examen geslaagd. Mijn cijferlijst mocht er zijn: voor alle vakken een negen.

Twee dagen na het examen verscheen er een ambtenaar van de ‘steun’, die door zijn neus praatte en zei dat er meteen een baantje voor me was, dan konden ze moeders weekgeld verlagen.

Ze antwoordde hem niet maar liep naar de piano, sloeg het deksel met een harde klap omhoog en begon woedend te spelen.

‘Bent u doof mevrouw?’ riep de ambtenaar. Hij pakte vast zijn tas, net een schooltas, vond ik, en klemde die tegen zijn borst alsof hij daar elk moment een kogel verwachtte.

Die vreemde slanke vrouw met het lange grijze haar en de grote expressieve ogen, die zo fanatiek op de toetsen ramde, beangstigde hem. Hij maakte aanstalten om op te staan.

Ze staakte het lawaai. ‘David krijgt eerst een week vakantie,’ zei ze kalm.

‘Maar...’ Onzeker stond hij op. Moeder stond ook op en wees naar de deur.

‘En nu eruit,’ zei ze.

Voor de zoveelste maal bladerde ze dat foto-album door. Een morbide zelfkwelling waarbij ze, wit weggetrokken, af en toe iets onverstaanbaars mompelde.

Ik zat aan de huiskamertafel het nieuwste model van de Packard, de Clipper, voorzichtig uit te knippen toen ze me riep en op een foto wees.

Een grote zonnehoed waaronder een smal gezicht met grote ogen die een nimmer beantwoorde vraag schenen te stellen, de mond met de prachtige cupido-boog. De slanke hals rees op uit de brede boa van witte struisvogelveren. Op de achtergrond vaag het gebladerte van een boom.

‘Dat ben, of liever gezegd, dat wàs ik.’

‘Goh, wat was u mooi.’

Intens bekeken we die foto.

‘Scott Fitzgerald,’ merkte ze op en ik knikte een beamend ja om onze kortstondige betovering te verlengen.

Ernaast de vergeelde foto van een brede laan met een druk verkeer van ouderwetse vierkante auto's. Bij sommige wagens was het reservewiel met de grote spaken deels in één van de voorspatborden verzonken. Er reden ook enkele open koetsjes.

‘Waar is dat?’

Haar mooie hand zweefde boven de foto en een lange sierlijke vinger wees een huis aan waarvan de vensters druk met ornamenten waren getooid.

‘Hier, op de tweede etage woonden in 1925 je grootouders. Het is de Boulevard Victor Hugo in Nice.’

‘Wat mooi...’ fluisterde ik vol ontzag.

Altijd had ik wel geweten dat er iets sprookjesachtigs in mijn familie was geweest, een nonchalant soort rijkdom.

‘Waren ze rijk?’

‘Dat is voorbij.’ Ze klapte het album dicht, stond op, borg het weg en deed de buffetlade op slot.

‘Zodra jij je een beetje kunt redden, haak ik af,’ zei ze op de dag waarop ik negentien werd.

‘Houdt u dan niet van me?’

‘Ja, maar het is niet voldoende.’

Ze had me een schitterend polshorloge gegeven, zal zich daar veel voor hebben ontzegd.

Vergeleek ik haar met de moeders van mijn weinige vrienden, dan

kwam ik er bekaaid af. Die knuffelden hun kinderen en luisterden geïnteresseerd naar alles wat ze vertelden.

Die moeders hadden nooit in kampen gezeten waar ze hun hele familie waren verloren. Wat zij in die jaren hadden meegemaakt was maar een flauw afgietsel van de werkelijke verschrikking.

's Ochtends voor ik naar school en later, voor ik naar mijn werk ging, gaf moeder me een kus op m'n voorhoofd die ik beantwoordde met een kus op haar wang. Veel dood verandert levenden ingrijpend; ze was verward en verkild.

Nooit gingen we eens samen uit. Zij bleef thuis en ik ging naar onschuldige films waarin George Formby, het duo Abbott & Costello speelden en Esther Williams haar hele rol zwemmend volbracht.

Ik werd gebiologeerd door Pier Angeli, het tengere Italiaanse filmsterretje. Misschien omdat ik meende dat moeder er als meisje ongeveer zó moet hebben uitgezien?

Op de avondschool ontmoette ik Hanna. Zij leek op Pier Angeli en ik voelde nadrukkelijk de behoefte haar te beschermen. Met seksualiteit had dit niets te maken.

Op de avondschool wendde ik moeite met Engels voor. Ik vroeg Hanna, die uit een groot katholiek gezin kwam, me er woensdagof zaterdagsmiddags mee te helpen. Zo zat dat spichtige meisje in mijn zolderhokje, me iets uitleggend wat ik allang doorhad.

Soms keken we elkaar intens aan. Vaag dacht ik aan een soort tederheid, maar hoe dat te geven.

Op een zondagavond speelde moeder een deel uit Chopins tweede pianoconcert tot mijn verwondering helemaal uit. Het klonk zowaar zacht en melodieus en stemde me triest; zo had ze in geen tijden gespeeld. ‘Met haar talent en techniek had ze een geweldige pianiste kunnen worden, volgens mij bezit ze een absoluut gehoor,’ had tante Fré indertijd opgemerkt.

‘Waarom speelt ze alles dan zo woest en chaotisch?’ had ik gevraagd.

Tante Fré zuchtte en streek me over het haar. ‘Zoals de oorlog haar geest heeft verminkt, verminkt zij nu de muziek die aan vroeger herinnert.’

Toen moeder het stuk had beëindigd, draaide ze zich naar me toe en zei: ‘Hanna hoeft niet meer te komen, begrijp je wel?’

Ik wilde protesteren; wat had ze ineens tegen Hanna?

Ik opende mijn mond toen haar handen dat typerende gebaar maakten waarmee ze me vaak het zwijgen oplegde.

‘Géén meisjes, jongens kunnen me niet schelen,’ vervolgde ze, keerde zich naar de piano en herhaalde dat bijzonder tedere gedeelte, het larghetto.

Tranen sprongen in mijn ogen. ‘Zodra jij je een beetje kunt redden, haak ik af, houdt u dan niet van me, ja, maar het is niet voldoende.’

Ze stond op en sloot zowaar behoedzaam de pianoklep.

‘Dat heeft u schitterend gespeeld... zo vol van... zo *liefdevol*,’ zei ik hees.

Nederlandse poëzie

Vier gedichten
Charles Ducal

Avondgebed

Wind en regen sloten de vensters.
Wij zaten geknield bij de haard
in de godsdienst die wij zouden erven.
De vrouw die ons had gebaard

zei formules om ons te verkleinen.
Haar stem zeurde taai in de nek.
Wij zaten stom, pas ingewijden.
De man die ons had verwekt

hief de hand. Wij boden het hoofd.
Hij veegde zijn duim in de hersens.
Wind en regen bestookten de droom.
Onder bed sliepen wolven en heksen.

Tweestrijd

Genesis 22

Wij gingen de berg op, mijn vader en ik.
Ik droeg met sterkere handen het wapen.
Wij spraken niet. Ik betrapte zijn adem
op meer dan zijn leeftijd. Schrik.

Hij kwam eerst boven. Ik liet het toe.
Ik hijgde om zijn vermoeidheid te dekken.
Hij nam het geweer. Ik speurde nauwlettend
naar wild. De schrik nam hinderlijk toe.

Hij is oud, dacht ik, hij zal alles missen.
Hij streelde het wapen, vocht met zichzelf.
Toen sprak hij: laat God maar beslissen.
Ik keek in de loop. Ouwe gek!

Vader

Onder de lakens werd alles vergroot.
De hoeve werd door moerassen omslopen,
tegen de poort lag de waakhond gedood,
een vreemde hand brak grendels en sloten.

Wij bleven wakker tot wij hem hoorden.
Hij kwam uit een donker van regen en mist
op hoefslagen die de verbeelding doorboorden.
Hij kwam in de kamer, zonder gezicht,

veegde een kruis op al die daar lagen.
Onder de lakens werd alles herleid.
In zijn hok lag de waakhond te slapen,
de poort bleef open, wagenwijd.

Vader

Het was nacht. De hoeve gesloten.
Waakhonden hielden het erf in bedwang.
In de stal werd een ketting verschoven,
een kras op de stilte. Ik luisterde bang.

Alles scheen in zichzelf te geloven,
de kamer kwam los uit het grote verband.
De nacht bewoog. Ik kon het niet horen.
Vermoedens likten de ruiten zwart.

Toen stak een stem het donker over,
vrolijk geblaf beet de stilte kapot.
Ik stond op, trok het venster open.
Hij waterde, wijdbeens, standbeeld van God.

Villa Borghese
Karel van Eerd

Sdegno il verso che suona e che non crea
Weg met het vers dat klinkt maar niet beeldt
Ugo Foscolo, Le Grazie I 25

1

AL OROLOGIO d'ACQUA: uren
wacht bij de stilstaande waterklok.
Wrok niet dat je hierheen bent gelokt.
Tel niet, dan zal het langer duren.
Lach verlegen mee met je buren
die ook voor gek staan. Vanaf de bok
port je koetsier al 't paard met zijn stok:
jij wilde toch bootje gaan huren!

Zij rijden rond om rond te turen,
zien Mozes in het papyrusriet,
horen het park vol kindergeschreeuw.
Bij de roeivijver vindt hij haar niet,
ook niet bij de Nederlandsche Leeuw.
De koets passeert de zelfmoordmuren.

2

ΑΣΚΛΗΠΙΟΙ ΣΩΤΗΡΙ staat er:
heiland Asklepios toegewijd.
Roei. Leer dat kind Grieks. Verdrijf de tijd
met schoolmeesterswijsheid. Maar laat er
geen twijfel bij je zijn: pas later
beeft haar bloed. En later krijg jij spijt,
als zij met zo een efebe vrijt
als die daar hunkert langs het water.

Naast het tempelfront klinkt geklater.
Borsten bloot en met ontklede buik
van mossige kalksteen, halfbezwijmd,
schenkt de nimf de vijver uit haar kruik.
Het kind wil niet weten dat zij rijmt.
Die mooi? Was hij een vrouwenhater!

3

CONCORDIA: eendracht van zeven
pijlen in de klauw van Neêrlands Leeuw.
Leg uit hoe een haast failliete Zeeuw
monumentaal wou overleven.
Verklaar hoe zijn insolvent streven
tegen 't einde van een oude eeuw
Rome verrijkt heeft. De kunstreis geeuwt.
Zij poseert verveeld maar verheven.

Zijn camera verraadt geen beven.
Een vijfhonderdste is het behoud
van haar stille lach, die flitst voor hem.
Zij blijft eeuwig te jong en hij oud.
De diamond verbeeldt stil haar stem.
Generaties zijn geen gegeven.

4

Venus, PRINCIPESSA BORGHESE:
een burgerprinses uit haar japon.
Lees hoe zij met goddelijke zon
en ambrozijn haar heilig wezen
omgord heeft. Blijf Foscolo lezen,
welke walgde van Napoleon
maar Canova nooit volprijzen kon,
wiens keizerportret werd geprezen.

't Was er best een om op te pezen,
maar hij houdt het gesprek op niveau.
Ook haar melkmarmeren huid was chic,
van de winter. En die Foscolo
was van geboorte een halve Griek.
Met anekdotes niets te vrezen.

5

EROI d'ITALIA, Hermen:
borstbeeldpalen op de maat van roem.
Loop stil met haar mee. Hoor het gezoem
van Hyblaeische bijenzwermen.
Meet je tred langs stoffige bermen.
Pluk niet die laatste acanthusbloem.
De pater groet: sit pax vobiscum.
Voor verzwijgen bestaan geen termen.

Hij vraagt de Heer zich te ontfermen
over ons en leent zijn kort gebed:
Kyria, mevrouw, eleison!
Zij vraagt: waaraan denk je? ‘Dit sextet’,
omdat hij ‘jou, straks’ niet zeggen kon.
Hij rijmt: de stenen helden kermen.

6

TRAMONTO van de BELVEDERE:
zonsondergang vanaf het terras
van de Pincio. Wacht tot de dag as
zal zijn, nu vlammen lucht verteren.
Kijk niet of zij nog om zal keren.
Hoor water. De late kleuterklas
gilt om de gesloten poppenkast.
Weer moet Arlecchino zich weren.

Colombina mocht hij vereren
als 't haar schikte, op haar dag, haar uur.
Exit zij. Zijn solo vraagt stil spel.
Het achterdoek is een hellevuur.
Dat past, dat weten kinderen wel.
Een duivelsrol valt niet te leren.

Felix
Marko Fondse

Voor Rolfe H. Chamness

Kleine Poes, voor zijn geluk, heeft
zijn propje, klosje en Baasje.
Baasje weer, voor zijn geluk, heeft
op zijn beurt Kleine Poes.

(Hydra 1985)

Twee gedichten
Albert Hagenaars

Projectie

De stad valt, veld geworden, stil.
Slechts lege staken steken uit de sneeuw
schuin omhoog, als enig teken van wat
ook innerlijk niet meer te verhinderen is.

In de gangen flakkert een laatste licht.
Buizen staan op springen. Geen metro rijdt
nog terug naar het eindpunt waar alles eens
begon. Zelfs de roosters vriezen dicht.

Nu wordt zijn etage ruim en licht, kan hij
ademloos voor het raam blijven staan, waarop
het verleden zich, haperend nog, projecteert:

Heide tot aan de bosrand in hevige bloei.
Klokken katholiek dreigend in de verte.
Haar in het zand gesmoorde kreet. Het bloed.

Het viaduct

Er zijn de nachten dat het met geen woorden
te omschrijven verraad de overhand neemt,
hem in zijn onrust de regen in dwingt te gaan,

naar het verlaten viaduct in een voorstad,
waar hij zich in zijn schimmenspel verliest, tot
de laatste zwaargeladen goederentrein nadert

en, over en door hen heen denderend, weer
zijn kreten onttrekt aan het lawaai van ijzer
op beton en de innerlijk harde bellen.

's Ochtends, de meeuwen krijsend in zijn hoofd,
zoekt hij de resten in het schuim van wat
in zijn geheel nooit aan zal spoelen,

langs de vloedlijn van zijn begeerte.

Drie gedichten
Erik Spinoy

Henry Moore in Palais Auersperg

Een duif

Bereikt een tak. Een klank,
Van knarsende scharnieren,

Hangt in de zilveren lucht
En is weer uitgewist.

Klimop bekleedt verweerde stammen.
De cirkel van kastanjes, langzaam uit

Elkaar gehaald, legt op het grasperk
Nog de handen van zijn schaduw

Bedekt het met een zoete regen
Van genade, van gebladerte.

En midden in de tuin ligt
Wit en vol van rust een marmeren

Gewricht.

Meermin

Ze heeft een vijver

Onder zich, een tuin en een paleis
In het vooruitzicht en in zichzelf de
Onpartijdigheid van wie alleen maar
Stilstaat. Levens lang al ziet ze

Elk seizoen - ontluiken en weer
Kleumend dichtgaan. Verval, kortom, in
Alle mogelijke refreinen. Ze kent de
Zinloosheid van het aanhoudende

Herstel, als van een huis dat al
In vlammen staat. De haast waarmee
Iets wordt, zodat het haast met lege
Ruimte samenvalt, kan haar niet

Deren. In wat ze ziet kent ze zichzelf, het
Staat in haar gebeiteld.

Wapenrustingen

Eeuwenlang. Vertraagde lente, alle

Licht blijft nog voorzichtig
Winters porcelein. Op de vijvers
Rust nog steeds het deksel van het
IJs, terwijl de dwangbuis van hun

Zwijgen - hun gelijkenis - nog
Altijd op de trappen voor de
Gloriette ligt, en zich al eeuwen
Tegen alle stijgende bewegingen

Verweert. Want ook al staan ze
Klaar (zo hoog verheven boven
Balustraden dat ze slechts een
Bovenmens kunnen verwachten), ze willen

Geen voltooiing. Zelfs als er al een aankomst
Is, zal het er geen van goden zijn.

Gods spel
Peter Verstegen

Naar aanleiding van Mefistofeles' uiteenzettng over de Schepping in Bertrand Russells 'A Free Man's Worship', eindigend met: 'Yes,' he murmered, 'it was a good play; I will have it performed again.'

God was 't gejubel van zijn engelenscharen
goed zat; die brave slavenzielen waren
zo star, zo wars van ieder nieuw geluid;
't bazuingeschal kwam hem Zijn oren uit.
Daarbij - het was terecht dat ze Hem eerden.
Ach, als Hij eens een wereld kon creëren
met schepsels die Hij kwelde, naar Zijn wet...
Het grote drama werd in gang gezet.

Het kostte tijd, een kwestie van eonen,
aleer Hij voor zijn moeite iets kon tonen.
Toen trad verdichting in van gloeiend gas.
Een massa die er uitgeslingerd was,
werd melkweg. God zag rond en Hij ontwaarde
een aardige planeet (het was de aarde).
Daarop nu richtte Hij Zijn energie,
koelde de boel een beetje af, en zie:

Na vele monsterlijke misgeboorten
(God léérde nog, probeerde vele soorten),
ontstond de mens, gewapend met het woord,
die daardoor denken kon zoals het hoort:
hij dacht dat deze wereld tot iets diende,
dat er iets hogers was, iets waar hij ziende
blind voor moest zijn: een Vredevorst, een God -
en Die te eren, ja! Dat was zijn lot.

God mocht er graag naar kijken uit den Hoge.
Hij greep niet in, Hij was niet echt bewogen,
Hij was meer een geleerde die vanuit
zijn observatiepost luistert naar 't luid
misbaar of kijkt naar 't altijd onverwachte
gedrag onder zijn lens - en dan zacht lachte.
Hij zag wel dat de mens steeds meer verzon
aan wapens, waar hij steeds meer kwaad mee kon.

Wat Hem alleen maar echt interesseerde,
was dat zoveel miljoenen Hem vereerden.
Al zond Hij ziekten, rampen, hongersnood,
het bleef maar luid weerklinken: God is groot,
God is rechtvaardigheid, God is weldadig,
is liefde, is verlossing, is genadig.
Hij hield van hen, zij het ook als pervert,
totdat hun geloof geleidelijk kleiner werd.

Het duurde lang voor het Hem echt ging hinderen
dat ze Hem afvielen, Zijn mensenkinderen.
Maar 't werd te dol, en met een grote knal
verdween onze planeet uit het heelal.
't Middel daartoe hadden die stomme apen
(begaafd met taal en rede) zelf geschapen.
Opdat Ik mij, dacht God, niet meer verveel
is dit spel waard dat Ik het vaker speel.

Vier gedichten
Hans Vlek

Katten

Die en die houdt van 'n geurig
vers met veel cultuur,
kruiden en goden.
Een model van beschaving.

De ander houdt van gebroken
regels in wat je een gedicht
noemt, met veel werkelijkheid
waaraan banaliteit is ontzongen.

Jij zit in de tuin en voert
zwerfkatten, roept ze bij hun
nutteloze namen, denkt aan
subtiliteit die niemand interesseert.

Het rake, alomvattende poëem.
Soms begin je zacht te miauwen.

Hellas

Ach, toen wij Thessaloniki passeerden
in de bus naar Istanboel, je eerste
kennismaking met het rijk der
Grieken. Je keek uit het raam

en zag oude vrouwtjes schuifelen in
tragisch zwart, vervallen huisjes, en nergens
een gehelmde Artemis met blote borst.
We aten een onduidelijk gerecht
in een vuil en rommelig restaurant.

De arme grijze grootmoedertjes in hun
doodszwart benauwden nog het meest.
Nergens de wenende kinderen van Iskander
in dit vervallen Hellas. Armoe en zon.

Je had in strikte alexandrijn
'n gedicht kunnen schrijven over naakte
discuswerpers die hun zonneschijf
tot aan Zeus' voeten wierpen.

Losse terzinen

Als ik aan de dood denk, papierwit
sterfbed, staat het gedicht
op het behang mij voor de geest

In een duizeling
houd ik mij staande aan 't geschreven
woord, heldere wereld van taal en teken

En als de blinde theoloog zijn braille-
bijbel leest bevrijd ik Mohammed
uit de diepe hel van Dante

In 'n oogopslag van eeuwen
mis ik ganzeveer en kleitablet, lijd
onder het gemis van bepoederde pruiken

maar ben blij geen goedbetaald acteur
te zijn met gouden glimlach en de
geoefende kaakslag daarop

De ganse dag waad ik in
halfslaap door 'n branding van woorden
tot deze verstilt op het wit

Façade

Buiten het gezichtsveld van
de bril speelt werkelijkheid zich af
als een waterval voor de dove
die het water stuiven voelt

Hoeveel onwezenlijk staren naar
het plafond en onwillekeurig luisteren
gaat er niet aan concentratie
tot dichten vooraf

De hele dag een droom
zonder daden met de blik
op de oases der oneindigheid

Doe 'n moord voor een metafoor
een leugen voor 'n stafrijm
geef je koninkrijk voor een perspex pegasus trots
tronend boven de stenen epitaaf van een regel

Vier gedichten
Leo Vroman

Weegbree

Ik wilde eens wat met weegbree praten
want allerwegen vindt men dat
zijn steeltjes opstaan langs de straten.
Alleen zijn blaren houdt hij plat.

Ik zei hem bladgroen, rupsekwaad en
wortels en ik weet niet wat.
Dit beviel mij inderdaad en
de weegbree hield zijn blaren plat.

Maar toen aaide ik zijn aartje
want dat stak zo leuk naar boven.
Ik zei hem wat ik was en wie.

Er kwam geen antwoord uit het staartje:
de weegbree kon mij niet geloven,
zien of luchten of alle drie.

Wilde wikke

Ik boog mij tot een wilde wikke:
‘wat is eigenlijk dat verband
tussen die kale plant, die dikke
stronk en dat reepje krant?’

‘Ikke,’ zei de wikke, ‘ikke.’
Een rankje greep mij bij de hand
om die bij alles vast te strikken
met inbegrip van klei en zand.

Ik liet mij door haar bloemen aaien
en door haar bleke vingers likken
zelfs aan mijn eigen binnenkant.

Nu mag ik met haar zaden zaaien
en lekker tot haar stut verstikken
diep door de dood geplant.

Vergeet-mij-nietjes

Wat moet nog dat individuele?
Hoe blauw jullie ieder ook bent
jullie blijven gehecht aan je stelen
en worden als groepje herkend.

Wie kan het van ons uit ooit schelen
hoeveel werk en zelfs hoeveel pijn
het je kostte om niet een der velen
maar je bloedeigen bloempje te zijn?

Ik droom van een hut in de bossen.
Langs het bed en uit groeiende spleten
komen helgroene blaadjes en sprietjes

en ik slaap achter sluiers van mossen
volmaakt vergaan en vergeten
omringd door vergeet-mij-nietjes.

De dagen binnen de dag

Ik werd buiten aan tafel gezet
en weer levend alleen gelaten.
Ik begon blauwe astertjes met
witte te horen praten.

Ik dacht aan de tijd en ik dacht
aan de tijd in de ruimte en zag
de dagen binnen de dag
in het lijstloze raam van de nacht.

‘Enkel wanneer je glimlacht
weet ik dat ik glimlach
ook telkens als ik je droom

in de stortvloed van onze jaren...’
schreef ik, en iets van ‘bedaren’,
het ‘verbreden van de stroom’,

ja zelfs een vers over een verre vloed.
Toen keek ik op. Ik vond mij even later
in borsthoog lauw onmerkbaar water.
Ik doorwaadde het in trage spoed

en bereikte het onbevolkte droge
waar alleen het korte gele gras
en mijn eigen oogopslag bewogen.
En toen stond ik op een bergpas.

Verweg waren hemelhoge bergen.
Onder de donkere wolken glom hun sneeuw.
Maar wat voor stipjes kropen langs hun voet?

Daar vluchtten toch nog menselijke dwergen
voor de schaduw van de naderende eeuw
de naderende eeuwen tegemoet.

Essay

Knut Hamsun
Nordahl Grieg[*] (Vertaling Simon Butter)

Enkele jaren geleden was ik in de herfst op doorreis in Archangelsk, in afwachting van scheepsgelegenheid om verder te reizen. In het huis waar ik logeerde, vond ik bij toeval de werken van Hamsun, zestien delen, ik begon meteen met *Sult.* Hier kon geen enkel menselijk wezen weerstand aan bieden, ik verslond *Pan, Mysterier, Livet i vold*, ik maakte een obsederende, avontuurlijke reis door mijn eigen taal; de ene boot na de andere vertrok naar Moermansk. Wie kon er naast deze man *schrijven*? Rosa en Benoni gloeiden in mij als een zuivere, hoopgevende vreugde. Het begon nu echt te winteren, ik ging er voor zitten, at paddestoelen, en las, Rolandsen zwierf in de middernachtszon langs de wegen. Buiten in de sneeuwstorm dreunden de zware voetstappen op het houten trottoir. De storm begon af te nemen, daar was niets aan te doen, ik had *Markens grøde* en *Landstrykere* nog niet gelezen. Ik haalde de laatste boot die dat jaar de haven verliet, en terwijl mijn bloed nog bruiste van het zomerse Noordnoorse licht, stampten wij in een oktoberstorm de IJszee op.

Drie jaar zijn voorbijgegaan, er komt een nieuw boek van Hamsun uit. Het is matig, zeggen de recensenten, maar zij schrijven in Hamsuns stijl wanneer zij hun bezorgdheid uiten, zij strooien rij-

* *Hamsun is na de oorlog als collaborateur geïnterneerd (in een bejaardenhuis) en na een psychiatrisch onderzoek ontoerekeningsvatbaar verklaard. De rechtbank confisqueerde zijn bezittingen. In 1949 publiceerde de toen 89-jarige schrijver een boek met autobiografische notities over deze periode* Pågjengrodde Stier, *in het Nederlands vertaald als 'Op overwoekerde paden'.*
Nordahl Grieg was de eerste die, in 1936, de 'kwestie-Hamsun' aan de orde stelde, en de eerste die als oplossing voorstond een rigoreus onderscheid te maken tussen de kunstenaar en de would-be politicus Hamsun. De discussie hierover is in Noorwegen nooit verstomd. De in Griegs stuk genoemde romans van Hamsun zijn vetaald: Sult *als 'Honger',* Pan *als 'Pan',* Mysterier *als 'Mysterieën'*, Markens grøde *als 'Hoe het groeide',* Landstrykere *als 'Zwervers',* Den siste Glede *als 'De laatste vreugde',* August *als 'August'*, Ringen Sluttet *als 'De ring gesloten'. Niet vertaald zijn de toneelstukken* Livet i vold *('Overgave aan het leven') en* Aftenrøde *('Avondrood'); Mack is de steenrijke potentaat in zijn dorp Sirilund en speelt een rol in diverse boeken van Hamsun; Carl von Ossietzky (1889-1938), Duits pacifist en hoofdredacteur van Die Weltbühne; gevangen gezet door de nazi's werd hem in 1936 de Nobelprijs voor de Vrede toegekend; hij stierf twee jaar later in een concentratiekamp; Andersen Nexø (1869-1954) Deens proletarisch-realistisch prozaist; 'de schijnheilige ridders van het Olafkruis': het Noorse establishment; Olav is een heilige uit de Vikingtijd naar wie de hoogste Noorse decoratie is vernoemd.*

kelijk met listige komma's, de handen van de afgeleefde grijsaard beven, schrijven zij, maar de oude man dringt hen wel het ritme van zijn taal op.

En op een nacht lees je het boek, twee delen waarin niets gebeurt, maar niemand anders had ze kunnen schrijven.

En diep onder het schrale, erbarmelijke leven in een kleine stad dat hij nogmaals schildert, bespeur je een broze, klagerige toon, een heimwee naar de wereld die Hamsun *is*, naar die aardse vreugde die er voor zorgde dat de wereld hem beminde.

Geen enkele Europese schrijver heeft tot op heden de reactie openlijker omhelsd dan Hamsun. Zijn naam, gezaghebbend door zijn levenswerk, wordt thans gebruikt als gesel tegen vrije mensen onder de dictatuur van het fascisme.

Hamsun doet zichzelf hiermee niet alleen onrecht, hij begaat ook een onrechtmatigheid. Er zijn bepaalde waarden in hemzelf waarvan hij wellicht is vervreemd.

'Vervreemd!' zou Hamsun verontwaardigd uitroepen - noem mij de man die consequenter was, die een ononderbrokener lijn heeft gevolgd in zijn opvattingen!

Dat is juist. Maar het bijzondere van Hamsun was niet zijn consequentheid, integendeel, hij trad zegevierend de literatuur binnen met een overdaad aan inconsequentie, aan ongemotiveerd zwerven, wemelend van wildgroei en tegenstrijdig leven.

Hamsuns opvattingen worden duidelijk door zijn uiterlijk leven verklaard.

Hij is onder armoedige omstandigheden opgegroeid, sprankelend van opmerkelijke talenten. Vóór hem lag, wit in de middernachtszon, het huis van Mack. Dat maakte een overweldigende indruk, het werd zijn droom en zijn maatstaf. Zou je zo ver kunnen komen?

Zijn eigen unieke lotsbestemming, zijn roes van begaafdheid, werd tot levensbeschouwing. Hij was een uitverkorene, op duizelingwekkende afstand van de massa. In zijn boeken doet hij zich dikwijls voor als een zwerver, iemand die niets is op aarde, maar juist dan is hij verder dan ooit verwijderd van zijn eigen oorsprong. Hij kan zichzelf deemoedig vinden, maar dat is hij dan uitsluitend ten opzichte van de ruimte en de dood, en zeker niet wanneer het gaat om de strijd en de hoop van de mensheid. In zijn eigen ogen is hij de heerser, de Übermensch.

Hij wil graag geloven dat het met andere groten in de literatuur

net zo gesteld is; in huiveringwekkende onwetendheid heeft hij getracht Byron als geestverwant binnen te halen. In zijn 'hemelbrief' vraagt Hamsun de dode om hulp en wapenbroederschap; nu, ridder, is het tijd om weerom te komen - want:

> *onze tijd wordt dodelijk besmet door het uitschot der arbeiders door de plaag van het geklets over vrede, (enz.)*

Hamsun had er geen idee van dat Byron een van de vurigste aanhangers was van de arbeidersbeweging van zijn tijd. Zo schreef hij strijdliederen voor de revolutionaire Engelse arbeiders, de Ludditen, 'weef jullie weefsel af, en kleur het met het bloed van de onderdrukkers!'

En wat de plaag van het geklets over vrede betreft, mag niet worden vergeten dat Byron verkondigde dat het een grotere daad was om een traan weg te wissen, dan om een zee van bloed te vergieten. Men kan veel van Lord Byron zeggen, maar hij had de *ambitie* om heerser te zijn niet nodig; voor hem was het een natuurlijke zaak om zijn leven aan de onderdrukten te offeren.

Het feit dat Hamsun zichzelf zag als een lid van een unieke kaste, de heerserskaste, de strijderskaste, bracht hem er vóór de oorlog toe te dwepen met de Duitse jonkers. Hij koesterde dan ook een grenzeloze haat jegens de Engelse aristocratie van die tijd. Hieraan ligt zeer waarschijnlijk een bittere jeugdherinnering ten grondslag. De Duitse aristocraat is eenvoudig, uiterst overzichtelijk; de Engelse is, met onmerkbare of afwezige middelen, volledig *onnavolgbaar.* Dit heeft de heerser Hamsun zeer waarschijnlijk met uitzinnige woede vervuld.

Het is zeer verfrissend - in een tijd waarin de pers waar Hamsun zich thans mee verbonden voelt, ons inprent dat wij de grootste voorzichtigheid moeten betrachten, wanneer wij over de fascistische oorlogsvoorbereiders spreken - om, enkele jaren vóór de wereldoorlog, kennis te nemen van Hamsuns bijdrage aan de wereldpolitiek.

In *Den siste Glede* beschrijft hij de Engelsen, door en door verdorven in hun perversiteit; als zij in de Noorse bergen bij een boerderij aankomen, rennen zij snel naar de stal om zich te vergrijpen aan de beesten. 'Aan mij besteedden zij geen aandacht, de twee jonge Engelsen in de geitestal, ik was slechts een van de autochtonen, een Noor, ik had slechts te zwijgen voor de machtige toeristen. Maar zelf behoorden zij tot de natie van palfreniers en koetsiers, van lie-

derlijkheid die op een dag door het gezonde lot uit Duitsland dodelijk getuchtigd zal worden...'

Twee jaar nadat dit was geschreven, brak het gezonde lot los. De plaag van het geklets over vrede had, God zij gedankt, niets uitgehaald. Tien miljoen jonge mensen werden gedood, velen werden invalide.

Hoe verdroeg Hamsun dit nu? Hij stak zijn vingers stevig in zijn oren, hij wilde in het geheel niets weten van het gekreun van de stervenden, hij zat in Noord-Noorwegen, aan de voet van een berg, en schreef *Markens grøde.* Dit is een epos over de vrede, over het graan dat groeit, over het veroveren van de natuur, wat voor de mensen voldoende zou moeten zijn. Geen lijkenhopen.

Hier was sprake van nieuwe kennis om op voort te bouwen, een basis voor verdere groei. Maar bij Hamsun vereiste dit het aanpassen van een schokkend inzicht, deemoed tegenover dat leven dat recht heeft om te bestaan en niet vernietigd te worden. Hier slaagde hij niet in. Hij had bepaalde meningen gehad, en hij stond erop die te mogen behouden, het was voor hem hoogstnoodzakelijk om gelijk te hebben.

In Duitsland dook het fascisme op, de erfgenaam van de jonkerheerschappij, Hamsun vatte nieuwe hoop. Hier was sprake van leidersverheerlijking, oorlogsverkondiging, er was nog hoop op een gezond lot voor Europa. Hamsun kon nu weer buitengewoon consequent zijn, volledig in overeenstemming met zijn verleden; hij kon bijvoorbeeld Ossietzky aanvallen, die ziek in een concentratiekamp gevangen zat omdat hij voor de vrede had gestreden. Met verwondering nam de wereld kennis van de simpele eis die Hamsun aan de gevangene stelde: hij zou deel moeten nemen aan de bewapening om zo zijn grote land te helpen.

Geen van Hamsuns latere politieke uitingen is in enig opzicht gelijk te stellen met zijn artikel over Ossietzky. Er kan nog melding worden gemaakt van een bekend oplichter en geldafperser die onlangs een schotschrift over de Noorse arbeidersbeweging uitgaf; Hamsun stond voor hem in. Wij hebben een partij die een fascistische dictatuur wil, Hamsun steunt deze partij. Stuurde de meester uit Nørholm nog maar eens een hemelbrief naar de vrijheidsstrijder Byron om hem over enige zaken te raadplegen.

Maar deze levensdoder - is dat Hamsun? Nee. Zijn zelfverhevenheid is een aspect van de reactie; maar het diepste van zijn werk is er niet door besmet.

Hamsuns sociale opvatting, zoals deze in zijn boeken tot uitdrukking komt, is niet de fascistische opvatting. Hij gelooft niet in een systeem van onderdrukking; de schrijver, de fantast - en niet de politicus - schept in zijn boeken orde in de maatschappelijke verhoudingen.

Hamsun ontkwam aan de armoede; *de anderen bleven achter.* Deze zekerheid heeft bij veel schrijvers geleid tot een brandend, rusteloos rechtvaardigheidsverlangen, men hoeft maar te denken aan Hamsuns tijdgenoten Gorki en Andersen Nexø. Dat was niets voor Hamsun, maar in al zijn werk probeert hij zijn slechte sociale geweten te sussen. Hij heeft zijn remedie gevonden, zijn evangelie. Dat is de *kans op fortuin.* De kans op fortuin is de wetmatigheid die zin geeft aan het bestaan van al degenen die niet in Sirilund bij Mack aan tafel mogen zitten. De kans op fortuin, Hamsuns gehele oeuvre is ervan doortrokken - uitvindingen, wonderbaarlijke visnetten vol haring.

Maar nu, in de afgelopen jaren, in de wereldcrisis, ontglipt Hamsun zelfs deze illusie, op onvergetelijke wijze gesymboliseerd in *August.* Waaruit bestaat Augusts rijkdom? Hij laat de *sleutelbos* zien van beroemde schatkisten in India; de sleutelbos is het enige wat hij aan schatten heeft.

Het verbluffende bankroet van de kans op fortuin, Hamsuns sociale overtuiging.

Nee, Hamsun heeft geen leidraad te bieden, dat pleegt wildgroei niet te doen. In de wereldliteratuur is Hamsun namelijk de wildgroei, een rimboe van indrukken, van de wilde, hitsige weelderigheid van het gevoel.

Maar er is hier sprake van vooruitgang, van een verdieping van ons inzicht. De negentiende eeuw heeft zich met de problemen beziggehouden tot de kilte de mensen langs de leden streek; ‘Waar bleef de erotiek?’ riep Ibsen uit, toen hij op zijn leven terug moest zien.

Hamsun heeft zich met zijn bloed en zenuwen beziggehouden, overigens niet altijd met een overdaad aan vitaliteit, af en toe door het sleutelgat. Maar wat een wonderwerken heeft hij voortgebracht; wanneer zal een boek als *Pan* geëvenaard worden? Naakt tot aan de gordel zat hij het in Parijs te schrijven, zijn kracht bruist door het bos en de bergen, het is een van erotiek doortrokken landschap. Zijn eigen gemoed gloeide als de eeuwige dag van het zomerse Nordland.

Het is gewaagd geschreven, heroïsch, levensgevaarlijk, en het is

onverbiddelijk tot de nederlaag gedoemd. Er zijn geen reserves: Hamsun heeft geen ethische waarden om op terug te vallen; als het gedaan is met het *bruisen*, gaat het bergafwaarts. Er is alle reden te houden van een werk dat de terugtocht versmaadt. Het korte, fantastische, onherroepelijke *nut* van het aardse leven werd door Hamsun verlengd; daarna moest het gaan zoals het ging.

Zelf wist hij hier alles van, al vroeg kreeg hij een hekel aan de ouderdom. Zijn afschuw van impotentie heeft grootse kunstzinnige gevolgen gehad; zijn laatste boeken getuigen van een Jonathan Swift-achtige, gigantische, razende bitterheid, omdat het leven zijn vitaliteit, zijn liefde heeft verloren.

Abel, uit *Ringen sluttet*, heeft ooit liefgehad, zoet en waanzinnig; de wereld was een sprookje. Nu is het voorbij, en de wereld is armzalige idiotie. Hoe kommervol het bestaan is zonder overdaad en verkwisting, heeft Hamsun duidelijk gemaakt door van zijn roman een boek over *ondankbaarheid* te maken. Ooit waren Hamsuns helden in de eerste plaats verkwisters; maar de held Abel, ook nog eens afkomstig uit een grensgebied, reist rond en houdt nauwkeurig de door hem verlangde dankbaarheid bij. Hij heeft een wafelbakster gefinancierd; in tijd van nood weigert zij hem wafels. Hij heeft geld gegeven aan de uitgehongerde Lili, en zij was toen lief tegen hem geweest; maar zodra zij weer vlees aan haar lijf kreeg, hield zij het op haar eigen man. De mogelijkheden, waarmee mensen hun ondankbaarheid uitleven zijn überhaupt onbegrensd.

Balzac wordt dikwijls genoemd als voorbeeld van een kunstenaar wiens ideologie door zijn scheppingsvermogen omver wordt geworpen. Zelf behoorde Balzac tot de Parijse beurskringen, hij had een onverzadigbare passie voor speculeren, maar geen ander had het geld zo gebrandmerkt als hij in zijn *Père Goriot.*

Hamsun is een fervent verdediger van de kapitalistische maatschappij; maar in *Ringen sluttet* beschrijft hij feller en hatelijker dan welke socialist ook de macht van het geld: daar waar de jonge Lolla met de oude man van de vuurtoren naar bed gaat, om zich een soort dekking te verschaffen voor de diefstal die haar vader heeft gepleegd. Hier is niet langer sprake van een Noordnoorse grap, zoals met Mack en de vissersvrouwen, doch van een met oprechte walging vervulde beschrijving: de hebzucht en impotentie die zich tegen betaling levende, warme jeugd kan verschaffen.

Een verbleekte herinnering, een verloren land, dat is de liefde in Hamsuns laatste boek. Hopeloosheid; ook hier het bankroet.

Als kunstenaar kan hij de smart van de ledigheid beschrijven; als politicus tracht hij de zinloosheid met discipline te verzachten. Hebben zijn tienduizenden woorden enige inhoud aan zijn eigen leven gegeven? ‘Geef ons een zwijgzaam man! Wat kan hij zwijgen!’ roept de woordkunstenaar uit, ‘dit is de leider die wij nodig hebben!’

De zinloosheid moet een façade hebben, een houding; dat is ‘de laatste vreugde’.

Maar wij moeten ons telkens opnieuw realiseren wat de *inzet* is van het spel dat Hamsun thans als verloren beschouwt, het miraculeuze, wilde, heerlijke gokken op het korte aardse leven. Tot Hamsuns eeuwige eer dient dit te worden vermeld: als hij ergens *niet* thuis hoort, is het wel bij de schijnheilige ridders van het Olavkruis.

Het was een radicale jood, Edvard Brandes, die als eerste een lans voor hem brak; door de vrije vooruitgangsgedachte werd hij in alle landen begrepen. Het fascisme heeft geen scheppende kracht, het kan slechts stelen, uitbuiten en vernederen wat al erkenning vindt.

Na de Ossietzky-affaire gebeurde er iets: een deel van de meest reactionaire Noorse jeugd zamelde handtekeningen in voor de stelling dat Hamsun nooit grootser was geweest dan bij deze gelegenheid. Zij konden dit met een gerust geweten doen: zij kenden Hamsuns literaire werk niet. Zij wisten niet dat hij een gedicht en een toneelstuk heeft geschreven dat *Aftenrøde* heet, en waarin op dit huldebetoon vooruit wordt gelopen.

Zo'n groot schrijver is Hamsun, dat hij wist dat zelfs dit eens moest gebeuren.

In alle eerlijkheid: Hamsun had geen enkele moeite met het huldebetoon, tandenknarsend heeft hij vele malen laten zien waar hij het liefst thuis wil horen. Hij biedt de reactie zijn grootste bezit, zijn naam; hij slaat op tafel met een sleutelbos.

Maar wij anderen moeten passen op de schatten die hij de wereld heeft geschonken.

(oktober 1936)

Anthologie

Claas Klim, Keizer der Onderaardsche Waereld, en Ruiter van de Kruis Kerk te Bergen in Noorwegen.
ONDERAARDSCHE REIS
VAN
CLAAS KLIM
BEHELZENDE
EENE NIEUWE BESCHRYVING
VAN DEN AARDKLOOT
MET DE
HISTORIE DER VYFDE
TOT NOG TOE ONBEKENDE
MONARCHIE
UIT HET LATYN VERTAALT
IN 's GRAVENHAGE
BY ISAAK VANDER KLOOT
MDCCXLI

Uit: De onderaardsche Reis van Claas Klim
Ludvig Holberg[*]

Reisbeschryving van Tanian, (dat men gelooft, een versierde naam te wezen,) over den Aardkloot of Beschryving van Gewesten en Landen, maar voornamentlyk van Europa.

Dit Landschap, (te weten Duitschland) wordt genoemt het Roomsche Keizerryk: dog dit is alleen een bloote Tytel, vermits de Roomsche Monarchy al zedert eenige eeuwen vernietigt is. De taal der Duitschers kan men niet ligtelyk verstaan, door de verkeerde orde van styl; want het geen in andere talen plagt voor af te gaan, komt hier agter aan: zulks men niets verstaan kan, alvorens men gekomen is aan 't eind eener bladzyde. Het Regerings wezen is'er vreemt. De Duitschers gelooven dat zy eenen Koning hebben, en egter hebben zy'er geenen: Men zegt dat Duitschland een eenig Ryk is, en egter is het in verscheidene Vorstendommen gescheurt, welke alle hun eigen meester zyn: zulks 't een het andere menigmaalen met goet regt den oorlog aandoet. Het Ryk wordt altoos toenemend genoemt, schoon het dikwils zeer vermindert wordt; heilig wordt het genoemt, zonder iets dat heilig is te bezitten: onoverwinlyk, schoon het dikwils open legt voor de invallen zyner nabuuren.

* *Ludvig Holberg (1684-1754), humanist en toneelschrijver, geboren in Bergen, studeerde in Kopenhagen en Oxford. Sinds 1717 professor aan de universiteit van Kopenhagen, eerst in metafysica, toen in de eloquentia, schreef ook 26 blijspelen die in Scandinavie nog geregeld op het repertoire staan (de Denen claimen hem als de Deense Molière) Holbergs toneelwerk was in de achttiende en negentiende eeuw heel populair in Nederland Zijn bekendste stuk 'De politieke tinnegieter' is tot in deze eeuw gespeeld. In 1741 publiceerde hij in het Latijn zijn fantastische satire* Nicolai Klimii iter subterraneum, *en al in hetzelfde jaar verscheen een Nederlandse vertaling. Het boek beschrijft hoe Claas Klim in het binnenste der aarde belandt en daar een andere wereld vindt, compleet met eigen firmament. Klim bezoekt de daargelegen rijken Martinia, Mezendora en Quama, bevolkt door met rede begaafde wezens in de vorm van bomen, apen, vogels, tijgers, olifanten, ijspoppen, etcetera. Klim voert aards wapentuig in, voert flink oorlog, slaagt erin alle rijken onder zijn keizerschap te verenigen, maar wordt gecorrumpeerd door eigen macht, wordt verstoten, redt nog net het vege lijf en weet terug te keren naar de buitenkant van de aarde, waar hij zijn belevenissen op schrift stelt. Het hier opgenomen fragmenten is afkomstig uit een zeer geheim manuscript waarop Klim de hand weet te leggen en waarin een bewoner van de binnenaarde verslag uitbrengt van zijn bezoek aan de buitenaarde De asterisken markeren zogenaamde lacunes in het manuscript* Claas Klim *is nog enkele malen in het Nederlands vertaald. Hier is de tekst uit 1741 gebruikt*

Niet minder verbazende zyn de regten en vrydommen deezer Natie, nademaal hen veele zaken van regtswegen toekomen; dog die hen verboden worden in 't werk te stellen. Over den staat van het Duitsche Ryk zyn oneindig veele Geschriften uitgegeven, maar in zulk eene verwaarde zaak zyn de Schryvers tot nog toe niet veel gevordert: want ****.

** De Hooft-stad deezes Ryks, (te weten van Vrankryk,) welke zeer groot is, en Parys genoemt wordt, kan eenigermaten gezegt worden, te zyn de Hooft-stad van Europa: want zy oeffent een soort van geregtsdwang over de overige Volkeren van Europa: by voorbeeld, zy heeft het regt om dezelve voor te schrijven regelen, waar naar zy hebben te leeven: zulks 'er geen soort van dragt zoo belachelyk, of ongemakkelyk is, of alle andere Volkeren, zoo zulks slegts de Parysianen aanslaat, zyn gehouden zig daar naar te schikken. Op wat wyze egter, of wanneer die van Parys dat regt verkregen hebben, is my onbekent. Zoo veel weet ik egter: namentlyk dat zig dat regt niet uitstrekt tot andere zaken: want andere Natien van Europa voeren dikwils oorlog met de Franssen, en perssen hen dikwils harde vreedesvoorwaarden af; dog die slaverny omtrent de wyze van kleederen en leeven is altoos duurend, zoodanig dat al wat Parys in die dingen versiert, het overige van Europa gehouden is heiliglyk na te komen. In vlugheid van begrip, in het trachten naar nieuwigheden, en in vrugtbaarheid van vernuft verschillen die van Parys niets van de *Martinianen.*

*** Hebbende Bononie laten leggen vertrokken wy naar Rome. Deeze stad staat onder de gehoorzaamheid eenes Priesters, die schoon zyn Gebied zeer naauw bepaalt is, egter gerekent wordt de magtigste te zyn van alle Koningen en Vorsten van Europa: want daar andere Vorsten slegts heerschen over de lichamen en goederen hunner Onderdanen, kan dees zelfs de zielen verderven. De Europeanen gelooven doorgaans dat hy de sleutelen des Hemels in bewaring heeft. Ik was wel begeerig om zoo groot een heiligdom te mogen zien; dog ik deet verloren moeite, want wat gedaante dezelve hebben, of in wat kist zy bewaart worden, weet ik voor als nog niet: 't Regt, dat hy zig aanmatigt en teffens oeffent, niet alleen over zyne eigene Onderdanen, maar zelfs over 't gantsche menschdom, bestaat voornamentlyk hier in; dat hy de genen die God veroordeelt vryspreekt, en die God vryspreekt kan veroordeelen: waarlyk een vreemd Gezag, en 't geen onzer Onderaardlingen zouden zweeren in geen Sterveling te konnen vallen. Dog het valt ligt de Europea-

nen zoo als men wil by den neus om te leiden, en hen de allerongerymste verzinzelen op te dringen, schoon zy meenen dat zy alleen wys zyn, en door die gedagten opblazen alle andere menschen, welkers zeden by hen barbaarsch zyn, met den nek aanzien. Zeker ik wil de gewoonten en inzettingen onze Onderaardlingen niet voorspreken; en ik zal alleen eenige manieren en zeden der Europeanen aanhalen, waar uit het zal blyken, hoe grooten ongelyk zy hebben in de inzettingen van andere Volkeren te berispen.

Doorgaans is het in Europa de manier Parruiken te dragen, en de kleederen met de vrugten der aarde tot blom geslooten die door de Natuur tot voedzel voor den mensch was geschikt, te bestrooyen. Deeze blom wordt door de bank stof (*Poeyer*) genoemt, welke zy met grooten arbeid en moeite alle avonden door de buil jagen, om weer van voren af aan een versch gedeelte daar van te konnen strooyen. Eene andere gewoonte, die my niet minder belachelyk toescheen, was de volgende: Zy bedienen zig van een dekzel of hoed, waar mede zy hunne hoofden bedekken tegen de koude, dog die hooftdekzels dragen zy gemeenlyk, zelfs in den winter, onder den arm, 't geen my al zoo bespottelyk voorkomt, als of ik iemant zag zynen rok of broek door de Stad dragen, terwyl zyn lichaam, daar hy ze voor gemaakt hadt, bleef bloot gestelt voor de ongemakken des lugts.

De Leerstukken van die van Europa zyn waarlyk heilig, en overeenstemmende met de gezonde reden. De Boeken waar in 't geen men gelooven en betrachten moet vervat is, bevelen dat men dezelve nooit uit de hand moet leggen, en den waaren zin derzelver door naspeuren ontdekken: voorts vermanen zy toegeventheid te gebruiken tegen de afdwalenden en zwakken: dog zoo iemant de zaak anders opvat, wordt het meerengedeelte der burgers met gevangenhuis, geesselslagen, en zomtyds met de straffe des vuurs, om die zwakheid zyns oordeels, gestraft. Dit scheen my toe net eveneens te zyn, als of men eenen scheelen of leepoog met stokken ging afrossen, alleenlyk om dat de voorwerpen, welke my rond voorkomen, hem vierkantig scheenen te zyn. Ik heb my laten zeggen, dat om deeze reden ettelyke duizenden menschen door bevel der Magistraat onthooft of verbrand zyn geworden. In de meeste Steden en Wyken zult gy menschen vinden, die op verheven plaatsen staan, en de zonden die zy zelve dagelyks begaan, in anderen ten strengsten doorhalen: 't geen even het zelve is, als of ik eenen dronkaart hevig zag uitvaren tegen de dronkenschap.

Die daar met een' bult, krom of mank geboren wordt staat naar den tytel van welgeschapen (*Welgeboren*): die van 't Janhagel uitgebroeit is, neemt den tytel aan van eene adelyke geboorte (*Edelgebooren*) 't geen al zoo vreemt is, als dat een Dwerg een Reus, en een Gryzaart een Jongeling wilde geheeten worden.

In de groote Steden is doorgaans de gewoonte doorgedrongen, dat de vrienden genoodigt worden op eenen drank van een zeker zwart zap, dat gemaakt wordt van gebrande boonen. Dat zap wordt doorgaans Caffée (Koffy) genaamt. Naar de plaats daar men het zal gaan drinken, worden zy getrokken door twee sterke dieren, zittende in eene doos die op vier wielen gestelt is: want de Europeanen rekenen dat het weinig fatzoen is te voet te gaan.

Op den eersten dag van 't jaar krygen zy eene ziekte, die aan ons onderaardlingen onbekent is. De kenteekenen deezer ziekte zyn wonderlyke onstuimigheden en opschuddingen die in de gemoederen: want niemant kan zig dien gantschen dag lang op eene en dezelve plaats houden. Als dan loopen zy als uitzinnige van 't eene huis in 't andere, zelve niet wetende waarom, of tot wat einde. Veele zyn veertien dagen agtereen met deeze ziekte bezeten. Eindelyk egter door 't geduurig loopen afgemat zynde, keeren zy weder naar huis, en worden zoo wederom gebragt tot voorige gezontheid.

Nademaal de ziekten des Geests, waar mede de Europeanen geplaagt worden, ontelbaar zyn, zoo zyn 'er ook oneindig veele geneesmiddelen tegen uitgevonden. Veelen bekruipt eene brandende begeerte om op zodanige wyze door de stad te wandelen, dat hunnen linkerzyde altyd gekeert staat naar de regter zyde van anderen. Hoe gy nader aan 't Noorden komt, hoe gy ook die ziekte zoo veel te geweldiger zult bespeuren: waar door het blykt dat die kwaal haaren oorsprong heeft uit de kwalyk getemperde lugt. Die ziekte wordt verdreven door geteikende papieren, waar op eenige karakters worden gedrukt. Terwyl de zieken deeze papieren als toover-karakters dragen, worden zy allengskens gezont. Eene andere razerny is men gewoon uit te dryven door 't geluit van bellen of klokken. Op deezer geluit worden de onstuimige gemoederen bedaart, en hunne gistende driften ter nedergezet. Dog dit geneesmiddel is van korten duur: want twee uuren naderhant komt het kwaat wederom en wordt erger.

In Italië, Vrankryk en Spanje is in den winter eene zekere ontembare razerny eenige weken lang aan 't woeden. Deeze razerny wordt gestilt door het bestrooijen met assche op de voorhoofden der kran-

ken. In 't Noordelyke gedeelte egter van Europa heeft die assche geen kragt: invoegen die van 't Noorden alleen uit de natuur genezen worden.

De meeste Europeanen maken alle jare drie of vier malen een plegtig verbond met God, 't welk straks wederom staat te worden gebrooken, 't geene zy de Communie noemen: zulks zy dat alleen tot dien einde schynen te maken, om te betoonen dat zy besloten hebben, drie of viermalen 's jaars hun verbond te verbreeken.

Wanneer zy hunnen misdaden bekennen, en God om ontferming smeeken, plagt dat doorgaans te geschieden door eene zekere bemoeijinge van woorden en met muziek-toonen; somtyds worden 'er fleuiten, trompetten en trommelen bygevoegd, naar mate dat de misdaden, waar van zy de straffe door maatgezang afbidden, groot zyn.

Byna aan alle Natien van Europa is het opgelegt de leer welke zeker heilig Boek behelst te belyden. Dog het leren van dat Boek is in de Zuidergedeeltens geheel en al verboden: zulks de menschen gehouden worden zaken te gelooven, welke zy niet mogen leeren nog inzien zonder misdaat.

In die zelve Gewesten is het verboden God te eeren of te aanbidden, ten zy in eene onbekende taal: invoegen die gebeden alleen voor regtmatig en Gode aangenaam worden gehouden, die van de gene gedaan worden, die niet weten wat zy doen.

In de groote steden worden byna alle de gene die tot eerampten en waardigheden verheven worden, beroert: zulks zy even als geraakte lieden op rosbaren, op de wyze als bussen gemaakt, langs de straaten worden gedragen.

De meeste Europeanen scheeren hun hoofdhair met een scheermes af, en dekken hunnen kaalheid met vreemt hair, 't geen op hunne hoofden nooit gegroeit is.

De Geschilstukken, welker gemeenlyk in de Europische Schoolen verhandelt worden, zyn over zaken, welke natuur te onderzoeken den menschen geen voordeel aanbrengt, nog welke het menschelyk verstant bevatten kan. Dog de geleerdste stoffen waar over de Europeanen schryven, zyn over de schoeizels, schoenen, halssieraden, leerzen of tabbaarden van zekere oude en lang uitgestorven Natien. Verders over de gewyde en ongewyde Wetenschappen laten de meeste zelfs niet eenmaal hun oordeel gaan; maar hangen hun zegel aan dat van andere. Want op hoedanig eene wetenschap zy ook als door eenen storm mogen zyn gevallen, blyven zy daar aan als

aan eene klip hangen. Want aangaande dat zy zeggen, dat zy alles toevertrouwen aan den genen, welke zy oordeelen wys te zyn geweest, zoude ik dat konnen voor goed keuren, zoo de dommen en ongeleerden dat hadden konnen doen; maar daar wordt een wys man toe vereischt, om van een wys man te konnen oordeelen.

In de Zuidelyke gedeeltes, worden ronde koekjes of taartjes door de Steden en Dorpen omgedragen, welke de Priesters zeggen God te zyn, en, daar gy 't allermeest over verwondert moet staan, zelfs de Bakkers, die 't meel vertoonen waar van dezelve gemaakt zyn, zullen zweeren dat die koekjes de waereld geschapen hebben.

De Engelschen zyn byzondere lief-hebbers der vryheid, en aan niemant dienstbaar, dan alleen aan hunne Vrouwen. Zy zelve verwerpen van daag den Godsdienst, welken zy gisteren beleden, en welken de geheele Natie gisteren verwierp, omhelzen zy van daag alle te zamen. Deeze veranderlykheid schreef ik toe aan de gelegentheid des Gewests, te weten: om dat de Engelsche Eilanders zyn aan Zee gelegen, en zeer veel van den aart van die veranderlyke en onstantvastige hooftstoffe overgeërft hebben.

De Engelschen vragen den genen die hen ontmoet zoo zorgvuldig naar zynen welvaart en gezontheid, dat men zoude zeggen dat zy alle geneesheeren waren. Maar de vraag: *How do you do*, of hoe vaart gy? Is alleenlyk een bloot spreekwoord, en een klank zonder eenigen zin.

In dat zelve eiland wordt de geest en de kragt des vernufts met zoo veel zorg geslepen en gepolyst, dat ze dien eindelyk in 't geheel kwyt raken.

Naar het Noorden toe hebt gy eene Republyk t'zamen gestelt uit zeven Provincien. Die Provincien worden de Vereenigde genoemt, schoon 'er net t'allerminste teeken van Vereeniging of Eendragt in te vinden is. 't Gemeene volk geeft aldaar breed op van hun vermogen, en dat by hen berust de hoogste magt in de Republyk, daar in tegendeel nergens het gemeene volk zoo zeer van 't behandelen van Staatszaken wordt geweert, en de klem der Regering enkel en alleen onder eenige Familien berustende is.

De inwoonders deezer Provincien vergaderen met den uitstersten vlyt en iever rykdommen, waar van zy egter geen gebruik maken: invoegen zy met volle beursen en ledige buiken loopen: want het schynt als of zy alleenlyk van den rook leefden, welken zy door pypen of buizen van pyp-aarde inzuigen.

Men moet van deeze Natie zeggen, dat zy de netste is van alle vol-

keren: want zy wasschen alles zorgvuldiglyk, uitgenomen alleen hunne handen.

In de Steden en Dorpen van Europa zyn Nagtwakers, welke, terwyl zy met hunnen zang, of liever met hun gebalk, de slapenden rust toewenschen, dezelve t'aller uure wakker maken.

Elk Gewest heeft zyne eigene wetten: het heeft ook zyne gewoonten meerendeels regelregt strydende met de wetten. Dus moet, by voorbeeld, de vrouw den man, volgens de wetten, onderdanig zyn: dog, volgens de gewoonte heerscht zy over, den man.

Zeer veel worden ze onder de Europeanen geagt die rykelyk leeven, en eene goede keuken houden: alleen die het aardryk bebouwen, en die gulzigaards de spyze verzorgen, worden niet veel geagt.

Hoe veele en hoe groote kwaade neigingen die van Europa onderhevig zijn, blykt uit de galgen, raden, en galgevelden die overal gezien worden. Elke stad heeft haaren Scherpregter: behalven egter in Engeland, alwaar ik geloof dat men geen Scherpregter heeft, mits de inwoonders hun zelve ophangen.

Ik zou byna denken dat die van Europa Mensen-eters zyn: aangezien zy eene groote menigte kloeke en sterke menschen in beslote plaatzen, Kloosters geheeten, zetten, om geen andere redenen als om die daar vet en glad te mesten: want zoo lang als zy in die Groene Hooven bewaard worden, zyn zy ontslagen van allen arbeid, en zorgen niet anders dan voor hun keelgat.

De Europeanen zyn gewoon 's morgens water te drinken om de hitte hunner maag te verkoelen: dog nauwelyks is hun lyf door dien koeldrank verfrist, of zy drinken sterken drank om wederom verhit te worden.

De Godsdienst van Europa wordt in twee Secten verdeelt: eene der Protestanten, en de andere der Roomschgezinden: de eerste bidden maar eenen, de laatste zoo veele Goden en Godinnen aan, als 'er Steden en Dorpen zyn. Alle deeze Goden en Godinnen zyn schepzels van den Roomschen Opper-priester: en hy zelf wordt geschapen door Priesters die Kardinalen genoemt worden. Hier uit kan men afnemen hoe groot een Regt de Kardinalen hebben, aangezien zy de Scheppers zyn van den Schepper der Goden.

De oude Italianen hebben de gantsche Waereld t'ondergebragt, en waren zelve onderdanen van hunne wyven: dog de hedendaagsche Italianen zyn de Tyrannen van hunne wyven, en veragte slaaven van byna alle Natien.

De dieren in Europa worden onderscheiden in Zee- en Land-

dieren. Men vindt 'er ook die 't beide zyn, als de Kikvorschen, de Dolfyns en de Hollanders; want die bewoonen ook de moerassen.

Land of Water 't is om 't even:
Holland kan op beide leeven.

Die van Europa gebruiken het zelfde voetzel dat wy hebben. Dog de Spanjaards leven by den wind.

De Koophandel bloeit doorgaans door geheel Europa, en daar zyn zeer veele dingen te koop, die hier niet verkogt worden. Dus verkoopen de Romeinen den Hemel; de Zwitzers hun zelven.

In *** worden kroon, scepter en Koninglyke waardigheid in 't openbaar aan den meestbiedenden verkogt.

In Spanje kent men een fatzoenlyk man aan zyne luiheid, en daar is niets dat den Adel zoo zeer verheft als 't slapen.

Vroome en waare Gelovigen worden genoemt de gene die niet weten wat zy gelooven, en die 't geen zy hooren niet de pyne waerdig agten te onderzoeken. Daar zyn 'er die door enkele ledigheid, slofheid en onagtzaamheid, in 't getal der Heiligen worden gestelt: dog eeuwig verdoemde worden gerekent de gene, die, bekommert over hunne zaligheid zynde, om dienswille dat zy alles naauwkeurig onderzoeken, van zeker heerschend gevoelen verschillen.

Wyders geloven de Europeanen doorgaans, dat de toekomende geluk-staat of eeuwige verdoemenisse niet voortvloeit uit de werken of oeffeninge van deugd en godvrugt, maar alleen uit de geboorteplaats: want alle bekennen zy, dat byaldien zy op eene andere plaats en van andere Ouders geboren waren, zy ook van eenen anderen Godsdienst zouden zyn. Hierom schynt het my toe dat zy iemant verdoemen niet zoo zeer om den Godsdienst zelf, dan wel om de plaats en 't lot van iemants geboorte. Dog hoe dat gevoelen overeen te brengen is met de Goddelyke goedheid en regtvaerdigheid, kan ik niet zien.

Onder de letter-oeffenaars worden meest geagt de gene, die de natuurlyke orde der woorden zoo verdraaijen, dat zy al 't geen uit zig zelven klaar en onderscheiden is, verdonkeren en bezwagtelen. Deeze worden Poëten geheeten, en die verplaatzinge der woorden Poëzy. Dog de bekwaamheid eenes Poëets bestaat niet alleen in die omkeeringe des styls; maar daar wordt wel inzonderheid vereischt, dat hy een doortrokken leugenaar zy. Hierom wordt den ouden Poëet Homerus byna Goddelyke eere bewezen, nademaal hy 't kunstje in

beide zoo wel verstont. Dees wordt in 't omkeeren der spreekwyzen en in de waarheid geweld aan te doen, van veelen nagevolgt; maar niemant heeft hem konnen bereiken.

De Europeaansche Letter-oeffenaars koopen zeer gretig boeken; dog niet zoo zeer om de stoffe, dan wel om 't formaat en nettigheid: Waarom ook de Boekverkoopers bespeurende dat de geletterde koopers vermaak scheppen in poppegoed, en in 't geen dat meer het oog dan den geest voldoet, de boeken in andere formaten, andere drukken letters en figuuren versmeden, en honderdvoud duurder verkoopen: want de vrye konsten worden verkogt, en onder de fynste Kooplieden worden gerekent de Philosophen en de makers van Boeken. De Gekken schryven de meeste Boeken, als of zy bedugt waren, dat het gerugt hunner gekheid anders niet tot de nakomelingen komen mogte.

De Academien in Europa zyn de winkels of kraamen van geleertheid en eerampten, alwaar de eertrappen, Promotien, Waardigheden, Tytels van geleertheid in allerlei wetenschappen, en alle andere geleerde waaren, die niet zonder zweet, en door lange jaren dag en nagt zig met allen vlyt te oeffenen, in onze onderaardsche weareld verkregen worden; voor een redelyk of matig prysje te koop staan. Leeraars worden ze genoemt die tot den hoogsten top van geleertheid gestegen zyn, of die, gelyk de Europeanen zeggen, op den top van eenen zekeren Parnassus-berg by negen Maagden bewoont, geboren zyn. Na deeze volgen de Meesters, die door een weinigtje minder kosten de tytels van geleertheid verkrygen, en daarom wat minder geleerd zyn. Hier uit ziet men hoe groot eene genegentheid de bovenaardshe Schoolen het menschdom toedragen, wanneer zy het zelve den weg tot geleertheid zoo effen en zoo gemakkelyk maken. Wyders vallen de Noorderlyke Schoolen in dit stuk wat moeylyker; aangezien dezelve die hooge waardigheden niet toestaan, dan na voorgaande onderzoek.

De Geleerden worden van de ongeleerden in zeden en dragt, dog vooral door den Godsdienst onderscheiden: nademaal deeze alleen een eenigen God, dog gene verscheiden Goden en Godinnen eeren. De voornaamste Godheden der Geleerden zyn Apollo, Minerva, de Negen Zanggodinnen, en andere mindere Godheden; welke de Schryvers, en inzonderheid de Poëten wanneer zy beginnen razend te worden, gewoon zyn aan te roepen. De Geleerden zelve worden in verscheidene Classen, naar de verscheidentheid hunner studien, verdeelt: want of zy zyn Philosophen, of Poëten, of Taalgeleerden,

of Natuurkundige, of Overnatuurkundigen en wat dies meer is.

Een Philosoph is een gelettert Koopman die voor eenen zeekeren prys de lessen van zelfs-verloochening, van matigheid en van armoede te koop veilt, en zoo langen tyd met mond en penne uitvaart tegen de rykdommen, tot dat hy zelf ryk is. De vader der Philosophen is een zeker Seneca, die op zulk eene wyze Koninglyke schatten heeft weten te verkrygen.

Een Poëet is iemant die geprezen wordt om zyne grollen en leugens. Hierom is razerny de lof welken men de Poëten van 't hoogste borretje gewoon is toe te schryven. Want alle de gene die zig slegts eenvoudig en klaar uitdrukken, worden geoordeelt niet waardig te zyn, dat hen 't hooft gelauriert worde.

De Taalgeleerden maken op hun zelven uit een soort van krygsvolk dat de gemeene rust verstoort. Zy verschillen van alle andere oorlogslieden hier in, dat ze in plaats van eenen krygsrok eenen tabbert dragen, en in plaats van zwaerden de penne gebruiken. Deeze stryden al zoo hartnekkig voor letters en lettergrepen, als andere voor hunne vryheid, goed en bloed. Ik geloof dat zy van de Mogentheden tot geen ander einde en oogmerk onderhouden worden, dan om in tyd van vreden het menschdom door al te groote gerustheid niet te doen vadzig worden. Zomtyds egter, wanneer die oorlog op zyn allerhoogste is, stelt de Raad zyn gezag tusschen beiden: zoo als ik gehoort heb dat nog onlangs te Parys geschiet is, alwaar het verschil onder de Leeraaren over de letters Q. en K. zeer hoog gerezen zynde, het zeer voortreffelyke Parlement het gebruik van beide die letters heeft toegestaan.

Een Natuurkundige is, die d'ingewanden der aarde, de natuur der tweevoetige, der viervoetige, mitsgaders die der kruipende en bloedelooze dieren onderzoekt; en die alles kent behalve zig zelve.

Een Overnatuurkundige is, aan wien alleen bekent is 't geen voor anderen verborgen is, en die het bestaan der Geesten, der zielen, en wezens en geen wezens kent, beschryft en bepaalt; dog die door al te scherpen gezigt niet verder ziet dan zyn neus lang is.

Dus is 't gestelt met den staat der geleertheid in Europa. Ik zou hier meer van kunnen zeggen; dog het zal genoeg zyn 't voornaamste te hebben aangeroert: waar uit de Leezer gemakkelyk zal konnen oordeelen of de Europeanen gelyk of ongelyk hebben in te gelooven dat zy alleen wys zyn.

Dit moet men egter de Leeraaren en Meesters in Europa nageven, dat zy in 't onderwyzen der Jeugd veel snediger zyn dan onze

onderaardsche: want men vindt 'er Meesters in konsten en taalen, die niet alleen anderen onderwyzen in 't geene zy zelve geleert hebben; maar die zelfs anderen onderwyzen in 't geen, waar van zy niet de minste kennisse hebben. 't Is al eene zwaare zaak om andere naar den eisch lessen te geven in 't geene waar in wy zelve onderwezen zyn; maar nog zwaarder is het anderen te leeren 't geen wy zelve niet weten.

Daar zyn 'er onder de geleerde Europeanen die zig in de Godgeleertheid en in de Philosophie met even grooten drift oeffenen. Deeze, voor zoo veel zy Philosophen zyn, twyfelen aan alles; dog, voor zoo verre zy Godgeleerden zyn, durven zy niets ontkennen.

De Europeanen hebben dezelve zugt tot de letteroeffeningen als onze Onderaardlingen; dog zy worden vry wat eerder geleerd, en zulks om een zonderling en byna tooveragtig verzinzel: waar door 't geschiedt, dat zy honderden boeken op eenen dag konnen doorlezen.

De Boovenaardlingen zyn zeer Godsdienstig, en volharden in geloften en gebeden. Dog den tyd hunner gebeden regelen zy niet naar hun zielsverlangen; maar naar 't geluid der klokken, en naar de uuren zonnewyzers: zulks hunne Godvrugtigheid geheel en al werktuigig is; als die veel meer door uiterlyke teikenen, op zekere uuren, door gewoonte, en op gezette tyden, dan op de innerlyke bewegingen des herten, gebooren wordt.

Hoe zy volherdende zyn in den gebede blykt hier uit, dat veele van hen terwyl zy hout hakken, de vaten wassen, en andere handtwerken doende, geestelyke liederen zingen.

Toen ik in Italië was gekomen, zag ik my zelven aan voor Heer van dat gantsche Gewest, want al wie my tegen kwam, noemde zig myn slaaf (*Schiavo*): maar toen ik van die slaafsche gehoorzaamheid welke zy voor geven eene proeve wilde nemen, beval ik des waards Huisvrouwe op zekeren nagt by my te bengen. Dog hy daar over in tooren ontsteeken beval my myne spillen te pakken, en toen ik daar mede sammelde, sloote hy my buiten de deur.

Light Verse

Drie gedichten
André Bjerke[*]
(Vertaling Simon Butter en Peter Verstegen)

Uit: Luchtige bespiegelingen

1. Over een zeepbel

Spelen met sop, wat een bescheiden spel!
Die lichte zijden ballen glinsteren van 't
Bengaalse vuur; een echt barbier moet wel
gaan schuimbekken bij zoveel onverstand.

Toch is zo'n langzaam wegzeilende bel
vol poëzie en visioenen, want
zij is net als geluk voor de pupil
die ziet: de aarde zelf, maar transparant.

Ze lijkt op poëzie die als bevrijde
kleuren en vormen door de ruimte zweeft,
maar barst wanneer een vinger eraan raakt.

Gun anderen de praktijkgerichte zijde
van sop, als u maar de poëet vergeeft
die zijn verstand vergeet en bellen blaast.

Lette betraktninger

I. Over en såpeboble

En lek med såpeskum: ja, hvor uviktig!
Et farveskimmer som av bengalsk ild
i lette silkekuler - dette spill
fortorner vel en god barber oppriktig?

Og likevel: det er visjon og dikt i
en såpebobles flukt; den er kun til
som lykken for en seende pupill.
Den er som jorden selv, gjort gjennomsiktig.

Den ligner poesien, når den springer
som frigjort form og farve ut i rommet,
men brister ved beroring av en finger.

La andre nyttiggjore såpeskummet,
men tilgi en poet i fall han kobler
fornuften ut og blåser såpebobler!

* *André Bjerke (1918-1984), Light Verse-dichter, detectiveschrijver en beroemd vertaler (van o.m. Goethe, Racine en Shakespeare). De drie hier opgenomen gedichten komen uit de bundel* Eskapader *(1958).*

5. Tot een determinist

‘De vrije wil’ zijn we nu grondig kwijt;
En in zijn plaats breng jij de blijde mare
dat wij ons door milieu en erflijkheid
in alles wat wij doen laten bepalen.

Maar pleegt je broer een misdaad - mettertijd
hef jij de wijsvinger van de moraal en
dan roep je luid om straf: hij was toch *vrij* 't
te laten, dwing je je om te verklaren.

Je acht hem schuldig aan het boos misbruiken
van vrijheid die hij nimmer heeft gehad,
een vrijheid die behoort tot de fantomen.

't Was logischer als jij verklaarde dat
de maatschappij hem stevig op moest sluiten
op basis van zijn ouders' chromosomen...

V

‘Den frie vilje’ er vi grundig kvitt;
det glade budskap du isteden bringer,
er at miljo og arvestoff betinger
naturnodvendig selv vårt minste skritt.

Men blir din bror forbryter - vent nå litt! -
da hever du moralens pekefinger
og roper hoyt på straff, idet du tvinger
deg til å tro at mannens valg var *fritt.*

Du dommer ham - for skjendig misbruk av
en frihet som han ingen gang har hatt.
en frihet som må regnes bl[...]nt [...]?

Du var vel mere logisk hvis du sa
at samfunnet bor ta ham kraftig fatt
på grunn av hans foreldres kromosomer...

Uit: De bekentenissen van een kleine man

2. De angst voor de overheid

Mijn vrees voor instanties, van stad of van staat,
geldt de borende blik van de bureaucraat.

Geröntgend vanachter zijn ambtelijke bril
word ik banger dan zelfs bij de griezeligste film.

Waar of ik voor kom, doet totaal niet ter zake.
Een schuldige blos stijgt me reeds naar de kaken.

Ik voel me alsof ik weer sta voor de rector,
zijn blik een onfeilbare leugendetector.

Mijn ziel krimpt ineen en begint te versterven.
Een ieder kan zien dat ik vol van verderf ben.

Uw naam en adres? Al mijn spieren verslappen.
'k Ben als een verkrachter die zich liet betrappen.

Uw beroep, uw geboortejaar? Heb toch genade!
Gehuwd? Ik beken wat u wilt, Torquemada![*]

En waar gaat u heen? God, ik héb het niet meer.
Het vonnis geveld. Straks geëxecuteerd.

Dan glinstert het mild in zijn brilleglas:
U komt dus op veertien mei terug voor uw pas!

II. Angsten for det offentlige

Min redsel for stats- og kommunekontorer
er angsten for blikket som gjennomborer.

Et rontgenblikk bak byråkratiske briller
kan skremme meg mer enn den nifseste thriller.

Mitt aerend på stedet er helt likegyldig.
Jeg står ved en skranke og føler meg skyldig.

Det er som på ny å bli innkalt for rektor,
hvis blikk er en bomsikker løgndetektor.

Min sjel skrumper inn. Den blir mindre og mindre.
Nu avdekkes alt i mitt lurvete indre!

'Fullt navn og adresse?' - Å, alle ting flyter...
Man er som en pågrepet voldtektsforbryter.

'Sivilstand og stilling? Og fødselsår?' - ja, da!
Vaer nådig! Jeg tilstår jo alt, Torquemada!

'Hvor skal De?' - Å, Gud! Det var sjelssammenbruddet.

* *Torquemada (1420-1498), ketterjager, hoofd van de Spaanse Inquisitie*

Min dodsdom er felt. Og nu faller vel skuddet?

Da blinker det vennlig i hornbrilleglasset:
‘Den fjortende mai kan De avhente passet!’

Vegetarisch menu in vier sonnetten
Peter Burger

1. Rauwkost

Open de maaltijd met een glas. Versta:
Schenk elke gast eerst een aperitiefje,
Een maagsap-stimulerend digestiefje.
Gebeurd? Sla dan toe met spinaziesla!

Je wast en snijdt spinazie en daarna
Een rode biet en appel raspen. Blief je
Nog meer? Ja, graag saus. Een superlatiefje
Verdient zo'n bak sla. Klaar ben je. Voilà.

Wat theorie: ‘Meer smaak en voedingswaarde
Krijgt rauwkost door het mengen van gewas
Van boven, onder, en van op de aarde,'
Zegt Mellie Uyldert, die ons ook verklaarde:
‘Zo blijf ik tot op hoge leeftijd kras,
Precies als die Georgische bejaarden.’

2. Creoolse linzenschotel

Dus jij krijgt spruitjes[1] ook niet door je strot?
En vind je vlees als voedsel te verfoeien?
Je wilt toch graag wat in de keuken knoeien?
Dan vind je hier verantwoord kookgenot:

Je kookt de linzen gaar maar niet kapot.
Dan mengen met riante ratatouille
En blokjes kaas, totdat die uit gaan vloeien.
't Is spotgoedkoop en simpel, éénpanspot.

Pikante saus in het verplicht sextet:
Je maakt met olie en wat bloem een roux.
Voeg dan tomaten die zijn platgeplet,
Met suiker, soja, kookvocht van daarnet,
Wat peper, zout en wat citroensap toe.
Die saus pas geeft een echt Creools cachet.

1 *Naar smaak te vervangen door: witlof/bloemkool/knolraap/krootjes/peentjes/hutspot/bietjes.*

3. Banane mit Sahne

Der Sigmund sagte, 's sei ja ein Signal:
‘Hier äussert sich ein sonst gehemmter Trieb -
Das kaum verhüllte nackte Lustprinzip.
Der Träumer ist fixiert, und zwar oral.’

Gefunden's Fressen, studiemateriaal
Voor een geschoold frustraat, die welhaast alles,
Zo lang het maar niet rond is, ziet als fallus,
Tschüss, gleich kommt's Fressen, dies war die Moral.

En de bereiding? Eén banaan p.p.,
Maak in de holle kant een diepe snee,
En vul die op met stukjes chocolade.
De oven gaat op honderdtachtig graden.
Zodra ze zwart zien kun je ze serveren,
Met slagroom, of, voor feestelijk, flamberen.

4. Vegetariërs

(Vrij naar Roger McGough)

Een vegetariër is dom en wreed.
Een wortel schreeuwt als je 'm aan reepjes snijdt!
Een sinaasappel lijdt, zoals men weet,
Wanneer een harde hand zijn vruchtvlees splijt.
De perzik die gestroopt wordt, bloedt en gilt.
Aardappels, rauw de ogen uitgestoken,
Die moeten als ze levend zijn gevild,
Nog - kleine kreeftjes van de aarde - koken.
En wat heeft iemand niet op zijn geweten
Die spruitjes van hun huidjes heeft beroofd,
Die bonen uit de balzak heeft gereten,
Tomaten ruw de hersens heeft gekloofd.

Stop! Kweek geen groente maar verdraagzaamheid:
Hun strijd, de onze: solidariteit!

Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw
Charlotte Mutsaers

[Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw 7]

MIJNHEER DONSELAER ZOEKT EEN VROUW 7
DONS LEEST HIER ZIJDE VAN MET DAFNIS IN DE NACHTTREIN NAAR PARIJS
IN DE LICHTSTAD WIL HIJ ZOEKEN WAT HIJ KENT UIT FRANSE BOEKEN
HIJ DEELT ZIJN LUKE SLAAPCOUPE MET TWEE DAMES OP TOURNEE
ZIJN NIET VIES VAN GEKKIGHEID MAAR HEBBEN ZICH ZIJVIST BEVRIJD
BESPOTTEN ALS HET EVEN KAN DE STRAPATSEN VAN EEN MAN
ZE TOLLEN SAMEN VAN DE PRET EN GAAN ZELFS MET DE HIJK NAAR BED
ALS DONS DIE WAKKER LIGT AL HEEFT HIJ BEIDE OGEN DICHT
GEEN TRAIN D'AMOUR MAAR VOORALSNOG GROEIEN ZIJN VIER BRAUWEN NOG

[Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw 8]

MIJNHEER DONSELAER ZOEKT EEN VROUW 8
DANS PALEIS
PETROL HARN
IN HET ROOD DANSPALEIS HEEFT DE LIEF DE ALTIJD PAUS
DUS DOET DONS TANGO-KLEDING AAN EN POETST ZIJN TANDEN: SMAAK BAHAAN
EEN TAXI BRENGT HEM HIER GEWIND NAAR DE PLEK WAAR WORDT GEMIND
EEN HARDY VOL SJAGGERIJN VRAAST HEM OM EEN GLAS VOL WIJN
EEN VOGEL BENGELT OM HAAR MEK EN VERHULT ALDUS HET LOEW
ALS ZE EINDLOK DANSEN GAAN DENKT DONS: DIT IS DES-IST GEEN ZWAAN
STRAKS ZAKT MIJN ARME BED NOG DOOR IK MOET ER NU SUBIET VAN DOOR
OPNIEUW ALLEEN MAAR VOOR RAKENDE HEB IK MIJN VIER BEAUWEN NOD
© CHARLOTTE MUTSAERS 1985

Kleine Adam
Arnulf Øverland[*]
(Vertaling Lisette Keustermans en Peter Verstegen)

Kleine Adams grote hoofd
torent op zijn dunne hals.
Adam danst wat stijf, plechtstatig,
een melancholieke wals,
oogstte zelfs een woord van lof,
maar toch is zijn stemming matig.

‘Dames kiezen nu een heer!’
Kleine Adam danst niet meer.
In een hoekje weggescholen
kijkt hij hoe zijn vrienden dansen.
Lange Leif danst met Constance,
'n viertal meisjes vecht om Ole!

Adam gaat naar huis, alleen.
't Is de dansschool van het leven:
Vier, vijf meisjes voor de één,
voor de ander een of geen;
alle kaarten zijn vergeven.

Speelse gunst van 't lot, al die
weelde gaat aan hem voorbij.
Snel naar huis, weldra schrijft hij
daar zijn eerste poëzie.

Lille Adam

Lille Adams store hode
kneiser på hans tynne hals.
Man har rost ham: Ikke dårlig!
Adam danser en alvorlig,
melankolsk og stivbent vals
og er ikke vel tilmode.

Damene skal engagere.
Adam danser ikke mere.
Fra den tomme rad av stole
ser han sine venner danse.
Lange Leif har fått Constance,
fire stykker sloss om Ole!

Adam går alene hjem.
Slik er livets danseskole.
En får fire, en får fem,
en får én, og en får ingen,
- lilleslem og storeslem.

* *Arnulf Øverland (1889-1968), ontwikkelde zich van revolutionair dichter in de jaren twintig tot een fel bestrijder van elk modernisme. Zijn werk heeft een vaak moralistische inslag. ‘Kleine Adam’ komt uit de vroege bundel* Den ensomme fest *(1911).*

Alle livets lunefulle
stjerner små gikk ham forbi.
Nu vil han gå hjem og dikte
sig sin første poesi.

Alles voor nop
Drs. P

Heavy Verse

Nog even heft hij traag de kop
In 't zinderende middaguur
Olé! Alweer een stier geveld
Met een chirurgisch knappe stoot

Een binnenplaats. Een fletse muur
Het peloton staat opgesteld
Geblinddoekt wacht een landgenoot
Op 't laatste dat hij voelen zal

Het oude hert beleeft gekweld
Het toeslaan van de tijgerspoot
Schreeuwt eenmaal, luid, en komt ten val -
Een schakel in de voedselketen

Een halfbeschonken idioot
Duikt op van links: u raadt het al
(Het heeft hem later erg gespeten
Zo wordt de rouwenden gemeld)

In stad en land, in berg en dal
Vermoord, verongelukt, versleten -
Door ouderdom of bruut geweld
Of door een toeval der natuur -

Elk leven mag wel eindig heten
Ons aller dagen zijn geteld
Zelfs ik zal doodgaan op de duur
Ja ja, daar kijkt u raar van op

Lustige zeeroman

Drs. P

Het zeegat uit! Er staat een ferme bries
Hojo, hojo! Het is me blij te moe
Waarbij ik mij in mijmering verlies...

Daar klinkt een stem! De bootsman roept me toe:
'Foei koksmaat, geen gedroom nu! Aan de slag!
Men luiert niet bij Schipper Bontekoe!'

Ja, varen is veel zwoegen, dag aan dag
Totdat men, uitgeput en droevig denkt:
'O, als ik toch weer eens mijn moeder zag...'

Welaan! Er is ook veel, dat vreugde schenkt!
Hojo, Hojo! De wijde wereld wenkt!

Jacob Steege

Welaan! Er is ook veel, dat vreugde schenkt:
De zon, het oorlam, Kaap de Goede Hoop
Hojo, hojo! De wijde wereld wenkt!

Het zeil staat bol, de reis heeft zijn beloop
Mijn maat de bottelier - een ruwe klant -
Voorziet mij gul van scheepsbeschuit met stroop

En hij vertelt hoe wilden op het strand
Een maal van mensen hadden aangericht...
Maar hoor, wat roept de jongen in het want?

Welluidend klinkt het juichend: 'Land in zicht!
Oostinje! Palmen baden in het licht!'*

* *Vijfentwintig genrestukjes verschijnen dit najaar onder de titel* Literair assortiment *bij Uitgeverij Sijthoff, Amsterdam.*

Driek van Wissen

Welluidend klinkt het juichend: ‘Land in zicht!
Hojo! Wat is de wijde wereld mooi!
Oostinje! Palmen baden in het licht!’

De knaap is aan een zonnesteek ten prooi
En vastgesnoerd met stevig hennepkoord
Ligt hij een week lang ijlend in zijn kooi

Dan gaat hij naar de haaien overboord
Terwijl ons ‘een, twee, drie... in godsnaam!’ klinkt
En vrolijk zetten wij de zeereis voort

De pest breekt uit, de kapitein verdrinkt
Hojo, hojo! Ons aantal koppen slinkt

Paul Lemmens

De pest breekt uit, de kapitein verdrinkt
De bottelier verhangt zich in het ruim
Hojo, hojo! Ons aantal koppen slinkt

Een zwabbergast stapt zingend in een fluim
En kiest het ruime sop op eigen kracht
Maar 't leven is niet enkel as en schuim

De haven lonkt; wie weet wat ons daar wacht!
Wij gaan met 13 knoop naar Mexico
En 't is geen pikbroek die daar niet naar smacht...

Het leven is een feest, ik zeg maar zo:
‘Hojo, hojo, hojo, hojo, hojo!’

Twee zonnetten
Kees Stip

De paarden

De paarden van de zon doen niet meer mee.
Ze zijn het moe om zich te laten mennen.
Niet elke morgen meer de lucht in rennen
en 's avonds zakken in die vieze zee.

Al zal het op de duur misschien wel wennen,
te voet te moeten schijnen, dat idee
bevalt de zon maar slecht, hij is persé
besloten om zich niet te laten kennen.

Geen gras erover! Hij koopt overhaast
een motormaaier waar je op kunt zitten
waarmee hij in verrukkelijke ritten
luid ronkend langs de wereldgrasrand raast.
Geen sprietje dat er staan blijft en geen stad.
Help help wat is de horizon weer glad.

De liefdesbrief

Een beetje bevend schrijft de zon een brief
die hij omlaag laat dwarrelen op aarde
met het geheim dat hij zo lang bewaarde:
‘Mevrouw, het moet er uit. Ik heb u lief.’

Niets dat zijn ziel zo zuiver openbaarde
als dit bericht. Vergeten is de grief
dat hij wellicht als ieders hartedief
manen verduisterde en sterren spaarde.

Wentelend in de adem van de wind,
gewassen in het ruisen van de regen
kan onze aarde er weer eeuwen tegen
nu haar de zon zo zonneklaar bemint.
Maar daar ontploffen eensklaps alle bommen.
Wat was het anders mooi geweest, verdomme.

Cryptonnet opgelost*

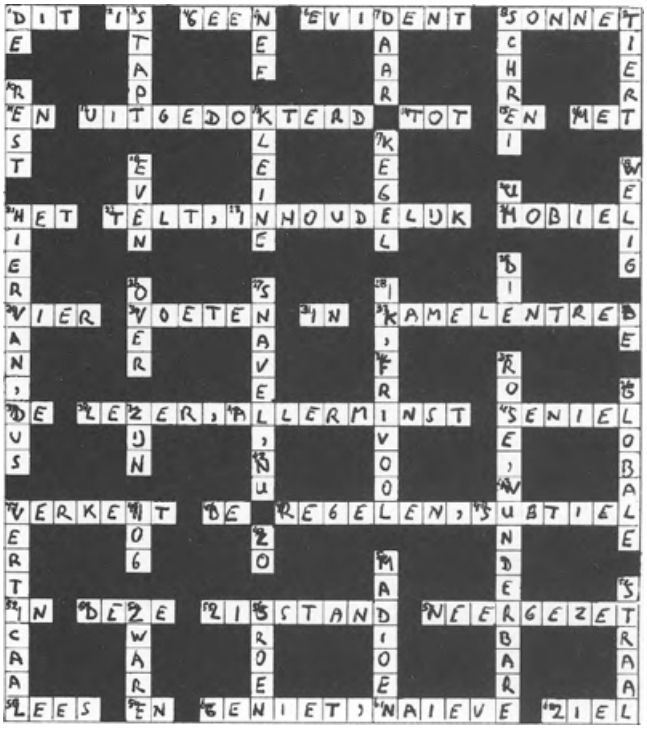

* *Zie voor de opgaven bij deze 'eenvoudige puzzel', samengesteld door Drs. P, het Zomernummer 1985, pag. 122-123.*

Tekeningen

Edvard Munch (1863-1944)

Zelfportret, 1932

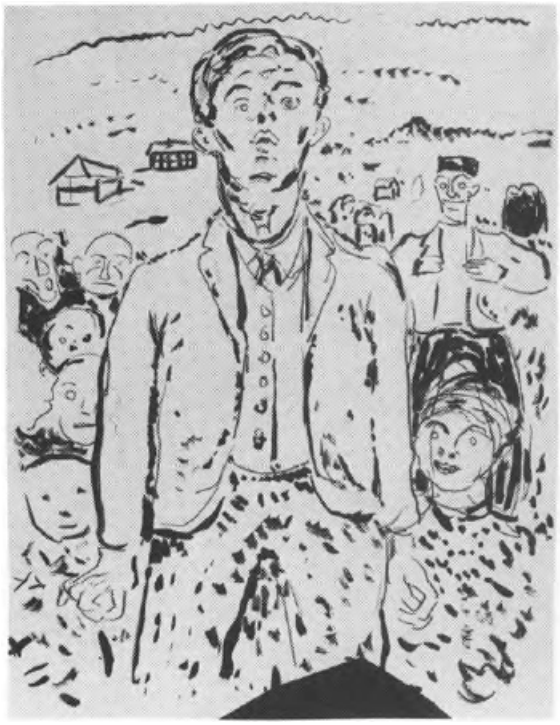

‘Altijd fluisteren ze achter je rug’ (Peer Gynt, Acte 1)

‘Het hele dorp zit achter me aan’, (Acte 2);

De drie berghut-meiden (Acte 2) cf. Munchs ‘De vrouw in drie stadia’

De dood van Aase (Acte 3)

Anitra's dans (door Edvard Grieg op muziek gezet), Acte 4;

Ontmoeting mei de knopengieter (Acte 5, de linkerfiguur is een zelfportret van Munch als Peer Gynt)

‘Madonna’;

‘De vrouw in drie stadia’

‘Puberteit’;

‘Tingeltangel’

ontwerp-illustratie bij Les fleurs du mal;

‘Handen’

‘Vrouw met broche’

Vertaald proza

Op tournee
Knut Hamsun (Vertaling Simon Butter)*

Ik zou in Drammen een voordracht houden over moderne literatuur. Ik had besloten mijzelf op deze wijze enige zeer welkome inkomsten te verschaffen, en het kon bovendien geschieden zonder dat het mij verder enige inspanning zou kosten. Op een fraaie nazomerdag zat ik dus in de trein op weg naar deze achtenswaardige stad. Dit was in het jaar 1886.

Ik kende geen levende ziel in Drammen en niemand kende er mij. Evenmin had ik mijn lezing in de krant aangekondigd; maar ik had eerder die zomer in een kapitaalkrachtig ogenblik vijfhonderd visitekaartjes laten drukken, en deze wilde ik nu in de hotels, cafés en grotere winkels laten uitdelen om de mensen van de gebeurtenis op de hoogte te stellen. De kaartjes waren weliswaar niet geheel naar mijn smaak, er zat een drukfout in mijn naam, maar met een beetje goede wil kon men er toch wel achter komen dat ik het was. En bovendien was mijn naam zo volstrekt onbekend dat een drukfout er niet aan toe of af deed.

In de trein keek ik hoe ik ervoor stond. Dit bedierf geenszins mijn humeur. Ik was er aan gewend menig karwei met weinig of geen geld te klaren. Weliswaar was ik ook ditmaal niet rijk genoeg om op te treden op een wijze die mijn fijnzinnige, esthetische boodschap in deze onbekende stad waardig was, maar met enige spaarzaamheid zou ik de onderneming wel tot een goed einde kunnen brengen. Geen buitensporige uitgaven! Wat het eten aanging, kon ik 's avonds in de schemering een kelder binnensluipen om iets te nuttigen, en wat het hotel betrof, zou ik proberen een ‘logies voor reizigers’ te vinden om te overnachten. En welke andere uitgaven had ik dan eigenlijk nog?

* *Knut Hamsun (1859-1952), de grootste prozaïst van de Noorse literatuur, omstreden sinds hij in de jaren dertig het fascisme omhelsde. Zijn invloed, vooral stilistisch, op jongere Noorse schrijvers is groot geweest. W.F. Hermans noemde zijn beroemde boek* Sult *(Honger) (1890) de beste roman die hij gelezen had. Ook Gide en Henry Miller behoorden tot zijn bewonderaars. In 1920 kreeg Hamsun de Nobelprijs voor zijn roman* Markens grøde *(Hoe het groeide). Bovenstaand verhaal dateert uit 1886. Het tweede verhaal van Hamsun in dit nummer, ‘Een heel gewone vlieg van normaal postuur’, uit 1903. Al Hamsuns romans zijn in het Nederlands vertaald. Zie ook de rubrieken* Vertaalde poëzie *en* Essay.

Ik zat in de trein mijn lezing te bestuderen. Ik zou over Alexander Kielland* spreken.

Mijn medereizigers, enige vrolijke boeren die in Kristiania waren geweest, lieten de fles rondgaan; zij boden ook mij een slokje aan, maar ik bedankte ervoor. Ook later zochten zij nog menigmaal toenadering op een wijze zoals men die van dronken en welwillende mensen gewend is; maar ik liet mij niet met hen in. Tenslotte begrepen zij uit mijn hele houding en uit de vele aantekeningen die ik maakte wel, dat ik een geleerd man was die veel aan zijn hoofd had, en lieten zij mij met rust.

In Drammen aangekomen stapte ik uit de trein en bracht mijn valies naar een zitbank. Ik wilde even bijkomen voor ik de stad inging. Dit valies had ik overigens niet nodig; ik had het alleen maar meegenomen omdat ik had gehoord dat het gemakkelijker was om voor een nacht logies te krijgen als men ‘bagage’ bij zich had. Dat arme valies van tapijtstof was echter door ouderdom en gebruik zo versleten, dat het een reizende literator in het geheel niet voegde, terwijl mijn kleding, een donkerblauw kostuum, er vele graden fatsoenlijker uitzag.

Een hotelbediende met letters op zijn pet kwam naar mij toe en wilde mijn valies dragen.

Ik sloeg dit af. Ik legde uit dat ik over een hotel nog geen besluit had genomen, ik zou alleen maar een aantal redacteuren in de stad ontmoeten; ik was degene die een voordracht over literatuur zou gaan houden.

Ja, maar een hotel zou ik toch moeten hebben, ik moest toch ergens overnachten? Zijn hotel was verreweg het beste in zijn soort. Elektrische schel, bad, leeskamer. Het ligt hier vlakbij, deze straat in, en dan links.

Hij pakte mijn valies aan zijn hengsels.

Ik hield hem tegen.

Wilde ik dan *zelf* mijn bagage naar het hotel brengen?

Inderdaad. Het kwam zo uit dat ik dezelfde kant op moest als mijn bagage, ik kon hem dus aan mijn pink hangen en dan zou hij mij volgen.

Toen keek de man mij aan en hij begreep meteen dat ik geen heer was. Hij liep weer naar de trein en keek uit naar andere reizigers; maar toen hij er geen vond, kwam hij weer naar mij toe en begon

* *De romancier Alexander Kielland (1849-1906) behoorde met Ibsen, Bjørnson en Lie tot de grote vier van de negentiende-eeuwse Noorse literatuur.*

opnieuw met mij te onderhandelen. Tenslotte gaf hij zelfs te kennen dat hij eigenlijk speciaal voor mij naar het station was gekomen.

Wel, dat veranderde de zaak. De man was wellicht gezonden door een comité dat van mijn komst had gehoord, wellicht door de Arbeidersvereniging. Er was in Drammen ongetwijfeld een hoogstaand geestelijk leven, een sterke behoefte aan goede voordrachten, de hele stad in spanning. Ik wist niet of Drammen Kristiania in dit opzicht zelfs niet overtrof.

'Natuurlijk kunt u mijn bagage dragen,' zei ik tegen de man. 'En nu ik er aan denk, er is toch wel wijn te krijgen in het hotel, wijn bij de maaltijd?'

'Wijn? De beste soort wijn.'

'Goed, u kunt gaan. Ik kom later. Ik hoef alleen maar bij enkele kranten een bezoek af te leggen.'

De man kwam mij voor als iemand die een en ander begreep, en ik vroeg hem om advies: 'Wie van de redacteuren zoudt u mij aanbevelen? Ik heb geen zin om naar allemaal toe te gaan.'

'Arentsen is de voornaamste, een welvarend man. Iedereen gaat naar hem toe.'

De heer Arentsen was vanzelfsprekend niet op de redactie te vinden, maar ik zocht hem thuis op. Ik legde hem mijn boodschap voor; het ging hier om de literatuur.

Tja, men had hier in deze stad weinig gevoel voor zulke zaken. Vorig jaar was hier een Zweedse student geweest om over de eeuwige vrede te spreken; maar hij had er verlies op geleden.

'Ik ga over literatuur spreken,' zei ik.

'Jawel, dat had ik niet verkeerd begrepen,' antwoordde de redacteur. 'Maar ik wil u er op voorbereiden dat ook u er verlies op zult lijden.'

Er *verlies* op lijden nog wel! De heer Arentsen was kostelijk. Hij ging er wellicht van uit dat ik voor een firma reisde. Ik zei kort en krachtig: 'Weet u of de grote zaal van de Arbeidersvereniging vrij is?'

'Nee,' antwoordde de redacteur, 'de Arbeidersvereniging is voor morgenavond verhuurd. Er zullen antispiritistische kunsten worden vertoond. Bovendien zijn er apen en wilde dieren bij. Verder ken ik geen andere zalen, behalve het Parkpaviljoen.'

'Kunt u die zaal aanbevelen?'

'Het is een grote, frisse zaal. De prijs? Tja, die weet ik niet; maar

u zult hem zeker zeer voordelig kunnen krijgen. U moet maar eens met het bestuur gaan praten.'

Ik besloot het Parkpaviljoen te nemen. Dat was bij uitstek de juiste plek. Arbeidersverenigingszaaltjes waren dikwijls klein en oncomfortabel. Wie zaten er in het bestuur?

Carlsen, de advocaat, die en die bontwerker en die en die boekhandelaar.

Ik begaf mij op weg naar de heer Carlsen. Hij woonde buiten de stad, ik liep en ik liep, en eindelijk kwam er een einde aan de weg. Ik legde hem mijn boodschap uit en verlangde het Parkpaviljoen. Dat zou zich bij uitstek lenen voor zulk een zeldzame gebeurtenis als een literaire voordracht.

De advocaat dacht erover na, maar schudde zijn hoofd.

Niet? Was de zaal zo groot? Hij moest toch toegeven dat het vervelend zou zijn als men bij gebrek aan plaats genoodzaakt zou zijn weer naar huis terug te gaan.

De advocaat verklaarde zich nader. Hij kon mij de hele onderneming slechts ontraden. Men had hier zo weinig belangstelling voor zulke zaken, een Zweedse student was hier ook een voordracht komen houden...

'Ja, maar hij sprak over eeuwige vrede,' antwoordde ik, 'terwijl ik daarentegen zal spreken over literatuur, de schone letteren.'

'Bovendien bent u op een ongelukkig moment gekomen,' vervolgde de heer Carlsen. 'Er is zojuist een antispiritistische voorstelling in de Arbeidersvereniging aangekondigd, en daar zijn apen en wilde dieren bij.'

Toen glimlachte ik en keek de man aan. Hij scheen te menen wat hij zei, en ik legde mij erbij neer dat hij hopeloos was.

'Hoeveel wilt u hebben voor het Parkpaviljoen?' vroeg ik kort.

'Acht kronen,' antwoordde hij. 'Overigens moet over het verhuren van het Parkpaviljoen in een gezamenlijke bestuursvergadering worden beslist. Over een paar dagen kunt u definitief bericht krijgen; maar ik geloof wel dat ik u nu reeds de zaal kan toezeggen.'

Ik maakte bliksemsnel een ruwe berekening: de twee wachtdagen schatte ik op een uitgave van drie kronen, het park acht, dat was elf; de kaartjesverkoper een, dat was twaalf. Vierentwintig toehoorders à vijftigøre konden dus de uitgaven dekken; de overige honderd of tweehonderd mensen die zouden komen, waren zodoende pure winst.

Ik sloeg toe. Het paviljoen was gehuurd.

Ik vond het hotel en ging naar binnen. Een meisje vroeg: ‘Wilt u een kamer op de begane grond of op de eerste verdieping?’

Ik antwoordde rustig en bescheiden: ‘Ik wil een goedkope kamer, de goedkoopste die u heeft.’

Het meisje inspecteerde mij. Was ik een snaakse heer die zich vermaakte door van een goedkope kamer te spreken? Was ik niet degene die bij de bediende naar wijn bij de maaltijd had geïnformeerd? Of gedroeg ik mij alleen maar zo bescheiden om het hotel niet in verlegenheid te brengen? Zij stootte een deur open. Ik deinsde terug.

‘Ja hoor, hij is vrij,’ zei zij; ‘hij is voor u. Uw bagage staat hier al. Alstublieft!’

Hier was geen uitweg meer, ik trad binnen. Het was de allermooiste salon van het hotel.

‘Waar is het bed?’

‘Daar, een bedbank. Wij kunnen hier niet zo goed een bed neerzetten. Maar de bank kan 's nachts tot een bed worden uitgeklapt.’

Het meisje trok zich terug.

Ik raakte in een slecht humeur. En daar stond, in deze omgeving, mijn armzalige valies. En mijn schoenen zagen er na mijn lange wandeling over de landweg slecht uit. Kortom: ik vloekte.

Ogenblikkelijk steekt het meisje haar hoofd om de deur en vraagt: ‘Wenst u iets?’

Kijk eens aan, ik kreeg niet eens de kans om beknopt mijn gedachten uit te drukken zonder dat er een hoeveelheid bedienden toestroomde!

‘Nee,’ antwoordde ik scherp. ‘Ik wil twee belegde boterhammen.’

Zij keek mij aan.

‘Niets warms?’

‘Nee.’

Toen begreep zij het. Mijn maag. Het was de lente. Ik had mijn periode.

Toen zij met de boterhammen kwam, had zij ook de wijnkaart bij zich. Het gedresseerde schepsel liet mij de hele avond niet met rust. ‘Wenst u uw dekens verwarmd? Daar is de badkamer, als u wilt...’

Toen het ochtend werd, sprong ik nerveus op en begon mij aan te kleden. Ik had het koud; natuurlijk was die verdraaide bank te kort voor mij geweest, en ik had slecht geslapen. Ik belde. Er kwam niemand. Het moest nog vroeg in de ochtend zijn: op straat hoorde

ik geen enkel geluid, en toen ik weer enigszins was bij gekomen, zag ik dat het nog niet helemaal licht was.

Ik inspecteerde de kamer; het was de prachtigste kamer die ik ooit had gezien. Ik werd gegrepen door sombere vermoedens en belde opnieuw. Ik stond daar tot aan mijn enkels in het zachte tapijt en wachtte. Nu zou ik van mijn laatste stuivers beroofd worden, ik zou er misschien niet eens genoeg aan hebben. Ik begon haastig na te tellen hoeveel geld ik eigenlijk had; dan hoor ik stappen op de gang en ik houd op.

Maar er kwam niemand. De stappen op de gang waren maar inbeelding geweest.

Ik begon opnieuw te tellen. In welk een vreselijke onzekerheid bevond ik mij! Waar bleef nu dat meisje van gisteravond met haar opdringerige dienstbaarheid? Lag het luie schepsel nog te slapen hoewel het buiten al bijna licht was?

Eindelijk kwam zij, half aangekleed, zij had slechts een sjaal omgeslagen.

‘Heeft u gebeld?’

‘Ik zou graag de rekening hebben,’ zei ik zo beheerst mogelijk.

‘De rekening?’ Dat bracht enige moeilijkheden met zich mee, mevrouw sliep nog, het was pas drie uur. Het meisje zag er radeloos uit en staarde mij aan. Wat waren dat voor manieren om zo te staren! Wat ging het haar aan dat ik van zins was een hotel bijtijds te verlaten?

‘Daar is niets aan te doen,’ zei ik. ‘Ik wil de rekening hebben, nu.’

Het meisje ging.

Zij bleef een eeuwigheid weg. Mijn onrust nam nog toe door de angst dat de kamer mogelijk per tijd, per uur werd berekend, en dat ik hier nu mijn geld schandelijk aan onverschuldigde wachttijd stond te verspillen. Het deftige hotelleven was mij niet vertrouwd en ik vond deze wijze van berekenen op dat moment het redelijkst. Bovendien was er naast de wastafel een plakkaat aangeplakt waarop stond dat er voor kamers die niet voor zes uur in de namiddag waren opgezegd opnieuw een etmaal werd berekend. Al deze zaken vervulden mij met vrees en bedwelmden mijn literaire hoofd.

Eindelijk klopte het meisje op de deur en kwam binnen.

Nooit - nee nooit zal ik deze schelmenstreek van het lot vergeten! Twee kronen en zeventigøre, meer was het niet! Een bagatel, een fooi die ik het meisje zou kunnen schenken om haarspelden van te kopen. Ik smeet een aantal kronen op tafel - en nog een. ‘De

rest mag u zelf houden! Alstublieft, m'n beste!'

Men moest toch stijl tonen. Om maar te zwijgen over het feit dat dit meisje erkenning verdiende. Een zeldzaam meisje, een gevoelsmens, dat in een hotel in Drammen was beland als een prooi voor de willekeur van reizigers. Zulke vrouwen worden niet meer geboren, het soort is uitgestorven. Welk een zorg toonde zij niet tot het einde toe, toen zij merkte dat zij een rijk man tegenover zich had: 'De jongen zal uw bagage dragen.'

'Helemaal niet! Helemaal niet!' antwoordde ik om haar geen ongerief te bezorgen. 'Zoiets onbeduidends als een valies. En daarbij nog zo'n armzalig valies. Ik zal u vertellen, het heeft mij op al mijn literaire tournees vergezeld; ik zou geen ander willen hebben, dat is een eigenaardigheid van mij.'

Maar tegenspraak had geen zin, de jongen stond reeds buiten te wachten. Toen ik aan kwam lopen, keek hij op doordringende wijze naar mijn valies. Och, hoe zo'n man naar een valies kan kijken, brandend van verlangen om het te pakken te krijgen!

'Ik zal het wegbrengen,' zei hij.

Had ik dan niet zelf mijn resterende geld nodig? Kon ik vóór de voordracht op enige inkomsten rekenen? Derhalve wilde ik persoonlijk mijn valies dragen.

Maar de jongen had het al in zijn hand. Dit buitengewoon zorgzame mens scheen het niet als een last te ervaren, hij maakte niet de indruk aan enige beloning te denken, hij droeg het zo argeloos, hij leek te kunnen sterven voor degene die een dergelijk valies bezat.

'Stop!' riep ik kortaf en ik bleef staan. 'Waar brengt u het valies eigenlijk heen?'

Toen glimlachte de man.

'Dat mag u zelf bepalen,' antwoordde hij.

'Dat is juist,' zei ik. 'Dat zal ik zelf bepalen. In ieder geval niet uw neus achterna.'

Ik wilde hem onder geen enkele voorwaarde nog langer bij mij hebben, wij waren een 'logies voor reizigers' in een kelder gepasseerd en in deze kelder wilde ik mij gaan aanmelden. Maar daar wilde ik geen man van een concurrerend hotel bij hebben; ik wilde daar alleen naartoe sluipen.

Ik diepte een halve kroon op en gaf hem aan de jongen.

Hij hield nog steeds zijn hand op.

'Ik heb gisteren ook uw valies gedragen,' zei hij.

'Dat is voor gisteren,' antwoordde ik.

‘En verder heb ik het nu gedragen,’ vervolgde hij.

Die duivelse jongen, hij plunderde mij!

‘En dit is voor vandaag,’ zei ik en ik wierp hem opnieuw een halve kroon toe. ‘En nu hoop ik dat u verdwijnt.’

De jongen ging. Maar hij keek verscheidene malen om en hield mij in het oog.

Ik liep naar een bank toe en ging zitten. Het was een beetje koud, maar toen de zon opging werd het beter. Ik viel in slaap en moet vrij lang geslapen hebben: toen ik wakker werd, liepen er verscheidene mensen op straat en uit verschillende schoorstenen steeg rook omhoog. Ik ging de kelder in en onderhandelde met een vrouw over logies. Ik zou een halve kroon per nacht betalen.

Toen de twee wachtdagen achter de rug waren, begaf ik mij opnieuw buiten de stad naar de heer Carlsen. Hij herhaalde zijn advies om de voordracht af te gelasten, maar ik liet mij niet tot andere gedachten brengen; in de tussentijd had ik zelfs geld uitgegeven aan het plaatsen van een advertentie in Arentsens krant met gegevens over tijd, plaats en onderwerp.

Toen ik hem meteen voor de zaal wilde betalen, waardoor ik weliswaar geheel blut zou raken, zei de heer Carlsen, deze merkwaardige man: ‘De betaling kan toch ook tot na de voordracht wachten.’

Ik begreep hem verkeerd en werd ferm: ‘Denkt u soms dat ik geen acht kronen heb?’

‘Nee, God bewaar me, natuurlijk niet!’ antwoordde hij. ‘Maar om openhartig te zijn: het is helemaal niet zeker dat u de zaal nodig zult hebben, en dan hoeft u er natuurlijk ook niet voor te betalen.’

‘Ik heb al voor de voordracht geadverteerd,’ zei ik.

Hij knikte.

‘Dat heb ik gezien,’ antwoordde hij. Even later vroeg hij: ‘Spreekt u ook als er niet meer dan vijftig mensen komen?’

Ik was eigenlijk een beetje beledigd, maar ik dacht erover na en zei dat vijftig mensen weliswaar een klein publiek was, maar ik zou het doen.

‘Maar voor tien zoudt u niet spreken?’

Toen lachte ik luid.

‘Nee, neemt u mij niet kwalijk, er zijn grenzen.’

Hierna spraken wij er niet meer over en ik betaalde niet voor de zaal. Wij begonnen over literatuur te praten. De advocaat maakte

niet langer zo'n hopeloze indruk op mij als bij mijn eerste bezoek, hij was duidelijk een belangstellend man, maar zijn meningen leken mij toch, in vergelijking met mijn eigen meningen, van geringe waarde.

Toen ik afscheid nam, wenste hij mij morgenavond bij de voordracht een goed gevulde zaal toe.

Ik liep terug naar mijn kelder, vervuld van de beste hoop. Alles was nu gereed voor de slag. Ik had 's ochtends al voor anderhalve kroon een man gehuurd om in de stad rond te gaan en mijn vijfhonderd visitekaartjes te verspreiden; de gebeurtenis was nu huis aan huis bekend.

Ik raakte in een zekere feestelijke stemming. Mijn gedachten aan de belangrijke zaak die ophanden was, hadden tot gevolg dat ik het in de kleine kelder met zijn armzalige publiek niet naar mijn zin had. Iedereen wilde weten wat ik was en waarom ik hier verbleef. De waardin, de vrouw achter het buffet, legde uit dat ik een geleerd man was, die de hele dag zat te schrijven en te studeren, en zij gaf zijdelings te kennen dat men mij niet met vragen lastig moest vallen. Zij was mij zeer tot steun. De mensen die deze gelegenheid bezochten, waren arme drommels in kielen en hemdsmouwen, werklui en straatsjouwers, die de kelder indoken voor een kop warme koffie of een stuk bloedworst met boter en weikaas. Soms werden ze onaangenaam en gaven de waardin ervan langs omdat de wafels te oud of de eieren te klein waren. Toen zij hoorden dat ik in het Parkpaviljoen zou spreken, wilde zij weten wat een kaartje kostte; sommigen van hen verklaarden dat zij mijn lezing wel wilden horen, maar dat een halve kroon te veel was, zij begonnen af te dingen op de prijs. Ik beloofde mijzelf mij niet door deze mensen in mijn waardigheid te laten krenken, zij misten immers elke vorm van beschaving.

Een heer had de kamer naast mij. Hij sprak een vreselijk soort Zweeds-Noors en de waardin noemde hem mijnheer de directeur. Wanneer deze man binnen kwam vliegen terwijl wij in de kelder zaten, trok hij altijd zeer veel aandacht, onder andere omdat hij met zijn zakdoek het stof van zijn stoel sloeg voordat hij ging zitten. Het was een deftige man met dure gewoonten; wanneer hij belegde boterhammen bestelde, verlangde hij onveranderlijk ‘vers brood met de beste soort boter’.

‘Bent u degene die een voordracht gaat houden?’ vroeg hij mij.

‘Ja, hij is het,’ antwoordde de waardin.

‘Het is een slechte speculatie,’ vervolgde de directeur tegen mij.

‘U adverteert immers niet. Heeft u niet gezien hoe ik adverteer?’

Het kwam uit wie de heer was: de antispiritist, de man met de apen en de wilde dieren.

‘Ik adverteer met zúlke grote plakkaten!’ ging hij verder. ‘Ik plak ze overal op waar ik bij kan komen; er staan enorme letters op. Heeft u mijn letters niet gezien? Er staan ook afbeeldingen van de dieren op.’

‘Mijn voordracht gaat over literatuur,’ wierp ik tegen, ‘over kunst dus, geestelijke zaken.’

‘Daar heb ik schijt an!’ antwoordde hij. En hij ging door met zijn brutaliteit: ‘Het zou wat anders zijn als u bij mij in dienst trad. Ik heb een man nodig om uitleg te geven over de dieren en ik wil het liefst een vreemde hebben die niet bekend is in deze stad. Als er een bekende verschijnt, schreeuwt het publiek: “Kijk eens, dat is toch Petterson; wat weet hij van tropische dieren af?”’

In stille verachting wendde ik mij van de man af. Ik kon er niet toe komen op zoveel onbeschaamds te antwoorden.

‘Denk er eens over na!’ zei de directeur, ‘neem het in overweging. Ik betaal vijf kronen per avond.’

Toen stond ik zonder een woord van mijn stoel op en verliet de kelder. Ik vond dat dit het enige was wat mij te doen stond. Mijnheer de directeur was natuurlijk bang voor mijn concurrentie, ik zou al het publiek in de stad naar mij toe trekken; hij wilde het met mij op een akkoordje gooien, mij omkopen. Nooit! zei ik tegen mijzelf; nooit zal iemand mij er toe kunnen verleiden om de geestelijke zaken in de steek te laten! Mijn weg is de ideële weg!

De dag brak aan, en de avond kwam. Ik borstelde zorgvuldig mijn kostuum, trok schone kleren aan en begaf mij op weg naar het Parkpaviljoen. Het was zeven uur. Ik had mijn voordracht met veel ijver voorbereid, mijn hoofd was vol van alle verheven en schone woorden die ik zou gebruiken en ik zag een groot succes voor me, zelfs een telegraaf die het bericht doorseinde van de slag die ik zou slaan.

Het regende; het weer had gunstiger kunnen zijn; maar een literair geïnteresseerd publiek zou zich in der eeuwigheid niet door een beetje regen laten weerhouden. Ik zag dan ook mensen op straat, paar na paar onder één paraplu. Het viel mij overigens op dat zij niet dezelfde weg gingen als ikzelf - naar het Parkpaviljoen. Waar gingen zij heen? Ach, het was waarschijnlijk het gewone volk van

deze stad, op weg naar de Arbeidersvereniging en de apen.

De kaartjesverkoper was op zijn post.

‘Is er al iemand gekomen?’ vroeg ik.

‘Nog niet,’ antwoordde hij. ‘Maar het begint ook pas over ruim een halfuur.

Ik liep de zaal in, een onmetelijke ruimte waarin mijn voetstappen als hoefgetrappel weerklonken. O, mijn God, als daar nu een uitverkochte zaal had gezeten, hoofd aan hoofd, dames en heren die slechts in afwachting zijn van de spreker! - geen mens!

Ik wachtte dat lange halfuur; er kwam niemand. Ik liep naar buiten en vroeg de kaartjesverkoper naar zijn mening. Die was enigszins gereserveerd, maar ik werd er door getroost. De kaartjesverkoper was van mening dat het vanavond geen weer was voor een voordracht, de mensen gingen de deur niet uit als het zo hard regende; ‘bovendien,’ zei hij, ‘zou het grootste deel nu wel pas komen, in de laatste minuten.’

En wij wachtten.

Eindelijk kwam er een man aan, druipend van de regen en gehaast; hij kocht voor een halve kroon een kaartje en ging naar binnen.

‘Nu beginnen zij te komen,’ zei de kaartjesverkoper en hij knikte, ‘het is een onaardige gewoonte van de mensen om op het laatste ogenblik in groten getale te komen.’

Wij wachtten. Er kwamen er niet meer. Tenslotte kwam mijn enige toehoorder de zaal weer uit en zei: ‘Wat een hondeweer!’

Het was Carlsen, de advocaat.

‘Ik ben bang dat er vanvond niemand meer komt,’ zei hij, ‘het giet immers!’ Hij ontwaarde de ontmoedigde uitdrukking op mijn gezicht en voegde er aan toe: ‘Nee, ik zag het al aan de barometer. Het daalde veel te snel. Daarom raadde ik u ook af de voordracht te houden.’

De kaartjesverkoper nam het nog steeds voor mij op.

‘Wij zullen nog een halfuurtje wachten,’ zei hij. ‘Het zou toch verdorie te gek zijn als er tenslotte niet toch nog zo'n twintig, dertig mensen kwamen.’

‘Dat geloof ik niet,’ zei de advocaat, en hij knoopte zijn regenjas dicht. ‘Maar ik herinner u er aan,’ zei hij tegen mij, ‘u hoeft natuurlijk niets voor de zaal te betalen.’

Hij nam zijn hoed af, groette en ging.

De kaartjesverkoper en ik wachtten nog een halfuur en bespra-

ken de zaak grondig met elkaar. Het was een vervelende affaire en ik voelde mij uiterst vernederd. En op de koop toe was de advocaat weggelopen van de halve kroon die hij terug zou moeten hebben gehad. Ik had met het muntstuk achter de man aan willen gaan, maar de kaartjesverkoper had mij hiervan weerhouden.

‘Dan houd ik hem,’ zei hij, ‘u bent mij dan nog maar een halve kroon schuldig.’

Maar ik gaf hem er nog een hele kroon bij. Hij had zich jegens mij op trouwe wijze van zijn taak gekweten en ik wilde hem mijn erkentelijkheid tonen. Hij bedankte ook oprecht en toen hij wegging gaf hij mij ten afscheid de hand.

Als een verslagen man wandelde ik naar huis. De teleurstelling, de smaad verlamden mij haast, ik slenterde willoos door de straten, zonder er bij stil te staan waar ik was. Als toppunt van pech kwam daar nog eens bij dat ik niet langer over de middelen beschikte om weer in Kristiania te komen.

Het bleef regenen.

Ik was bij een groot huis beland; vanaf de straat zag ik binnenin de gang een verlicht loket. Het was de Arbeidersvereniging. Af en toe ging er nog een verlaat persoon naar binnen, die dan aan het loket een kaartje kocht en door de grote deuren de zaal in verdween. Ik vroeg de kaartjesverkoper hoeveel er waren. Het was nu bijna uitverkocht.

Die ellendige directeur had met glans van mij gewonnen.

Hierna sloop ik weer terug naar mijn kelder. Ik at niet en dronk niet, en ging in alle stilte naar bed.

Diep in de nacht werd er bij mij aangeklopt en trad er een man binnen. Hij had een kaars in zijn hand. Het was de directeur.

‘Hoe ging het op de voordracht?’ vroeg hij.

Onder andere omstandigheden had ik de man de deur uitgegooid, nu was ik te gebroken om ook maar enigszins koen op te treden en ik antwoordde hem dus maar dat ik de voordracht had afgelast.

Hij glimlachte.

‘Het was geen weer voor een voordracht over literatuur,’ verklaarde ik. Dat begreep hij zeker wel.

Hij glimlachte nog steeds.

‘U moest eens weten hoe vreselijk de barometer is gedaald,’ zei ik.

‘Ik had een stampvolle zaal,’ antwoordde hij. Overigens glimlachte hij niet meer, maar bood hij er zelfs zijn verontschuldigingen voor aan dat hij mij stoorde. Hij had een boodschap.

Zijn boodschap was van een wel zeer curieuze aard: hij kwam mij opnieuw een engagement als spreker bij zijn voorstellingen aanbieden.

Ik voelde mij tot in het diepste van mijn ziel gekrenkt, en verzocht hem nadrukkelijk mij niet langer van mijn nachtrust te beroven.

In plaats van te gaan, ging hij botweg op mijn bed zitten, met de kaars in zijn hand.

'Wij kunnen de zaak toch bespreken,' zei hij. Hij legde uit dat de Drammenaar die hij had gehuurd om uitleg te geven over de dieren bij iedereen bekend was. Hijzelf - de directeur - had fenomenaal succes gehad met zijn antispiritistische kunsten; maar de Drammenaar, de spreker, had alles voor hem bedorven. 'Kijk, daar is Bjørn Pedersen,' riepen de mensen, 'waar heb je die das vandaan?' Maar Bjørn Pedersen hield zich aan zijn programma, en legde uit dat het geen das was, maar een hyena uit Bosjesland die al drie zendelingen had verslonden. Toen krijsten de mensen van verontwaardiging omdat hij hen voor de gek wilde houden. 'Ik begrijp het niet,' zei de directeur, 'ik had zijn gezicht goed zwart gemaakt en hem een grote pruik opgezet, maar toch werd hij herkend.'

Dit alles ging mij niet aan, en ik wendde mij van hem af.

'Denk er eens over na!' zei de directeur voor hij wegging. 'Ik zou er misschien zes kronen per avond van kunnen maken als u uw zaken goed doet.'

Nooit zou ik mij verlagen tot zulk een ordinaire handeling als hij mij voorstelde. Men had toch eer in zijn lijf!

De volgende dag kwam de directeur bij mij met de voordracht die over de dieren ging, en vroeg mij ernaar te kijken. Of ik hem hier en daar wilde corrigeren en de taal wilde verbeteren; hij zou mij er voor betalen, ik zou twee kronen krijgen.

Ondanks alles nam ik dit werk op mij. Ik bewees de man immers een weldaad en het was om zo te zeggen werk dat in dienst van de literatuur werd verricht. Ik had bovendien die twee kronen nodig. Maar ik verzocht hem dringend mijn medewerking te verzwijgen.

Ik werkte er de hele dag aan. Ik maakte de voordracht van het begin tot het einde weer in orde, legde veel gevoel en veel humor in deze beschrijving, voorzag haar in ruime mate van vergelijkingen, en werd meer en meer door mijn werk geboeid. Het was een waar kunststuk om zoveel van die arme dieren te maken. Toen ik later op de avond mijn werk voor de directeur oplas, had deze man

nog nooit in zijn leven zo'n goede voordracht gehoord, zo'n indruk maakte hij op hem. Hij gaf mij uit erkentelijkheid drie kronen.

Dit ontroerde mij en monterde mij op. Ik begon weer hoop te vatten voor mijn literaire roeping.

'Had ik nu maar een geschikte man om deze tekst voor te dragen!' zei de directeur. 'Zo'n man vind je hier niet.'

Ik begon erover na te denken. Het zou al met al ergerlijk zijn als een of andere Bjørn Pedersen zo'n uitgezochte tekst in handen zou krijgen en hem door een slechte voordracht zou verknoeien. Ik moest er niet aan denken.

'Ik zou wellicht onder bepaalde voorwaarden de voordracht kunnen houden,' zei ik.

De directeur schoof dichterbij.

'Welke voorwaarden? Ik geef u zeven kronen,' zei hij.

'Ja, dat is goed. Maar de hoofdzaak is dat het tussen u en mij blijft wie uw spreker eigenlijk is.'

'Dat beloof ik.'

'Ja, want u zult wel begrijpen,' zei ik, 'dat iemand met mijn beroep beter niet bekend kan zijn van het houden van voordrachten over dieren.'

Nee, dat begreep hij.

'En als de voordracht niet geheel en al mijn eigen literaire werk was geweest, had ik het nooit gedaan.'

Nee, ook dat begreep hij.

'Dan zal ik u dus inderdaad deze dienst gaan bewijzen,' zei ik.

De directeur bedankte mij.

Toen het zeven uur was, gingen wij samen naar de Arbeidersvereniging. Ik moest de dieren nog zien en mij er een beetje mee vertrouwd maken hoe ik ze moest behandelen.

Er bleken twee apen, een schildpad, een beer, twee wolvejongen en een das te zijn.

Over de wolven en de das stond in mijn uitleg geen woord, daarentegen des te meer over een zekere hyena uit Bosjesland, een sabeldier en een marter, 'bekend uit de bijbel', alsmede een kolossale Amerikaanse grijze beer. Over de schildpad had ik deze prachtige mop, dat het een deftige dame was die van niets anders leefde dan van echte schildpadsoep.

'Waar zijn het sabeldier en de marter?' vroeg ik.

'Hier!' antwoordde de directeur. En hij liet mij de wolvejongen zien.

‘En waar is de hyena?’

Toen wees hij zonder zich te bedenken op de das en antwoordde: ‘Hier is de hyena.’

Ik werd heet van woede en zei: ‘Op deze manier gaat het niet; dat is bedrog. Ik moet geloven in wat ik ga verkondigen, het moet mijn diepste overtuiging zijn.’

‘Laten wij nu over zo'n bagatel geen ruzie krijgen,’ zei de directeur. Hij haalde uit een verborgen hoekje een fles brandewijn tevoorschijn en bood mij een borrel aan.

Om hem duidelijk te maken dat mijn afkeer niet zijn persoon, maar zijn smerige zaakjes betrof, nam ik het glas aan en dronk het leeg. Zelf dronk hij daarna pas.

‘Stort mij niet in het ongeluk!’ zei hij. ‘Nu is de voordracht zo prachtig, de dieren zijn ook niet slecht, werkelijk niet slecht; kijk eens hier wat een grote beer. Houdt u nu uw voordracht, dan zal alles goed gaan.’

De eerste mensen verschenen nu in de zaal, en de directeur werd steeds onrustiger. Ik had zijn lot in mijn handen, en het zou niet onvoordelig zijn als ik mijn aanzienlijke macht met matigheid zou gebruiken. Ik zag bovendien in dat het onmogelijk was om in de korte tijd die nu nog resteerde zoveel verbeteringen aan te brengen; bovendien zou het voor wie dan ook schier ondoenlijk zijn om hetzelfde gevoel in een beschrijving van een das te leggen als in een schildering van het leven van een verschrikkelijke hyena. Door de verbeteringen zou mijn literaire werk derhalve meer aan waarde verliezen dan ik kon verantwoorden. Dit vertelde ik de directeur.

Hij begreep alles meteen. Hij schonk opnieuw een borrel in en ik dronk.

De voorstelling begon voor een uitverkochte zaal, de antispiritist vertoonde kunsten die geen duivel kon vatten; hij trok zakdoeken uit zijn neus, vond een klaverboer in de zak van een oude vrouw in de zaal, liet een tafel over de vloer bewegen zonder hem aan te raken; tenslotte werd de directeur geest en zonk hij weg door een luik in de vloer. Het publiek was verrukt en stampte uitzinnig. Nu waren de dieren aan de beurt. De directeur bracht ze eigenhandig één voor één naar voren, en ik zou er uitleg over geven.

Ik was mij er direct zeer goed van bewust dat ik het succes van de directeur niet zou kunnen evenaren; maar ik had hoop dat de werkelijk scherpzinnigen in de zaal belang in mijn prestatie zouden stellen. Hierin werd ik niet teleurgesteld.

Nadat de schildpad was getoond, had ik nog slechts met landdieren te maken, en mijn uitgangspunt was toen Noach, die van alle dieren die niet in het water konden leven een paar bij zich had. Maar de prestatie verliep wat traag, de humor had het publiek verlaten. Het sabeldier en de marter kregen onvoldoende erkenning, ofschoon ik nog wel vertelde hoeveel van deze kostbare dierenvellen de koningin van Sjeba aan had bij haar bezoek aan Salomo. Nu voelde ik trouwens dat het beter ging; in vervoering geraakt door het bijbelse onderwerp en de twee borrels, werd mijn voordracht kleurrijk en fraai, ik legde mijn papieren terzijde en maakte op mijn eigen houtje de tekst, en toen ik eindigde klonken er vanuit het publiek verscheidene bravo's voor mij op, en de hele zaal klapte.

‘Er staat een borrel klaar achter het gordijn!’ fluisterde de directeur mij toe.

Ik liep naar achteren en vond de borrel. De fles stond ernaast. Ik ging even op een stoel zitten.

Intussen bracht de directeur een ander dier naar voren en wachtte op mij. Ik schonk mijzelf een nieuwe borrel in en ging weer zitten. De directeur had de wachttijd blijkbaar te lang bevonden, hij begon zelf in zijn onmogelijke mengtaal uitleg te geven, en ik hoorde tot mijn schrik dat hij op dat moment de hyena liet zien; hij versprak zich zelfs en noemde hem de das. Toen werd ik door verontwaardiging gegrepen en ik betrad het toneel, schoof de directeur met een armbeweging terzijde en nam zelf het woord. De hyena was de troef van de voorstelling, ik zou als nooit tevoren moeten spreken om hem nog te redden, en reeds vanaf mijn binnenkomst, toen ik de directeur met mijn arm wegschoof, had ik het publiek aan mijn kant. Ik desavoueerde de directeur, zei dat hij nog nooit in zijn leven een hyena had gezien en begon mijn beschrijving van de losbandige levenswijze van dit wilde dier. De borrels werkten, mijn geestdrift steeg tot duizelingwekkende hoogte; ik hoorde zelf dat mijn woorden vuriger en heftiger werden, terwijl de hyena bij de voeten van de directeur stond en geduldig met zijn piepkleine oogjes knipperde. ‘Houd hem goed vast!’ schreeuwde ik tegen de directeur. ‘Hij staat op het punt om aan te vallen, hij heeft het op mijn darmen gemunt! Houd het pistool in gereedheid voor het geval hij zich losrukt!’

De directeur moet zelf nerveus zijn geworden, hij trok de hyena naar zich toe - de riem brak en het dier glipte tussen zijn benen. In de zaal barstte er een gegil los van vrouwen en kinderen en de helft van het publiek ging staan. Op dat ogenblik was de spanning

groot. Toen liep de hyena met trippelende pootjes van ons weg, het toneel over en terug naar zijn kleine hol. De directeur deed het deurtje met een klap achter hem dicht.

Wij haalden allen opgelucht adem en met enkele woorden sloot ik mijn voordracht af. Deze keer waren wij er goed van afgekomen, zei ik, en er zou vanavond nog voor een zware ijzeren ketting voor het beest gezorgd worden. Hierna boog ik en liep naar achteren.

Toen barstte de bijval los, het werd rondweg luidruchtig, en men riep om de spreker - de spreker. Ik kwam weer naar voren en boog opnieuw, en ik was waarlijk een enorm succes. Zelfs de laatste toeschouwer die de zaal verliet, klapte nog tot aan de uitgang. Maar er was ook iemand die lachte.

De directeur was tevreden; hij bedankte mij oprecht voor mijn hulp. Hij zou zeker nog vele keren op een uitverkochte zaal kunnen rekenen.

Toen ik naar huis wilde gaan, stond er voor de deur een man op mij te wachten. Het was mijn kaartjesverkoper van het Parkpaviljoen. Hij had de voorstelling bijgewoond en was verrukt. Hij roemde mij op buitensporige wijze om mijn welsprekendheid; ik moest mijn voordracht in het Parkpaviljoen geenszins opgeven, nu was het moment gekomen om hem aan te kondigen, nu de mensen hadden gehoord wat ik kon. Bijvoorbeeld een herhaling van de voordracht over de hyena, met name als ik het dier zelf meebracht.

Maar de directeur, die schaamteloze man, wilde de volgende dag niet dokken. Als ik mij er niet schriftelijk toe zou verplichten om ook de volgende avond op te treden, zou hij het wat het geld betrof op een rechtszaak laten aankomen, zei hij. De zwendelaar, de schurk! Wij sloten toen in der minne een overeenkomst: hij zou mij vijf kronen betalen. Met de drie die hij mij al had gegeven, werd dat dan acht, en had ik voldoende geld om naar Kristiania terug te gaan. Maar de geschreven voordracht wilde hij behouden. Wij onderhandelden geruime tijd over dit punt, aangezien ik hem de voordracht node ter pure profanatie wilde afstaan. Aan de andere kant was het ontegenzeggelijk zijn eigendom en hij had ervoor betaald. Zo gaf ik dan tenslotte toe. Hij stelde zo buitengewoon veel prijs op het werk.

‘Zo'n voordracht heb ik nog nooit eerder gehoord,’ zei hij. ‘Als ik denk aan gisteren - ik werd er zelfs meer door gegrepen dan door een preek.’

‘Ja, zo ziet u!’ antwoordde ik. ‘Dat is de macht van de literatuur over de zinnen!’

Dit was mijn laatste woord aan hem. Tegen de middag nam ik de trein terug naar Kristiania.

Een heel gewone vlieg van normaal postuur
Knut Hamsun (Vertaling Mick Spaan)

Onze relatie begon ermee dat zij, terwijl ik zat te schrijven, door mijn open raam naar binnen kwam vliegen en een rondedans om mijn hoofd begon. Kennelijk voelde ze zich aangetrokken door de alcohol in mijn haar. Ik sloeg een paar keer naar haar, maar daar trok ze zich niets van aan. Toen nam ik de papierschaar.

Ik heb zo'n lekker grote schaar, ik gebruik die om mijn pijp mee uit te krabben en als vuurtang, ik sla er ook spijkers mee in muren; in mijn geoefende hand is het een verschrikkelijk wapen. Ik zwaaide er een paar keer mee in de lucht en de vlieg vloog weg.

Maar even later was ze terug en begon weer aan dezelfde dans. Ik stond op en verhuisde de tafel naar de deur. De vlieg kwam mij achterna. Ik zal eens een grapje met jou uithalen, dacht ik. En ik ging stilletjes alle alcohol uit mijn haar wassen. Dat hielp. De vlieg ging nogal terneergeslagen op mijn lampekap zitten en verroerde zich niet.

Dat ging een hele tijd goed, ik werkte door en kreeg heel wat af. Maar op den duur werd het een beetje eentonig om telkens als ik mijn ogen opsloeg steeds maar weer die vlieg tegen te komen. Ik bekeek haar, het was een heel gewone vlieg van normaal postuur, goedgebouwd en met grijze vleugels. Beweeg eens wat, zei ik. Ze verroerde zich niet. Weg, zei ik en wuifde naar haar. Toen vloog ze op, maakte een boog door de kamer en kwam weer naar de lampekap.

Vanaf dat ogenblik dateert onze eigenlijke relatie. Ik kreeg respect voor haar vasthoudendheid; wat ze wilde, dat wilde ze; haar uitdrukking deed me ook wat, ze hield haar kop een beetje scheef en keek me bedroefd aan. Onze gevoelens werden wederzijds, ze begreep dat ik haar begon te mogen en ging zich daar ook naar gedragen, ze werd steeds vrijer in haar optreden. 's Middags toen ik uit zou gaan, vloog ze al voor mij uit naar de deur en probeerde me dat te beletten.

De volgende dag was ik redelijk vroeg op. Juist toen ik van het ontbijt opstond om aan het werk te gaan, kwam ik de vlieg in de deur tegen. Ik knikte naar haar. Ze zoemde een paar maal de kamer rond en installeerde zich op mijn stoel. Ik had haar daar niet uitgenodigd, ik had die stoel nodig. Weg, zei ik. Ze verhief zich een paar centimeter en installeerde zich weer op de stoel. Toen zei ik: Nu ga ik zitten. Ik ging zitten. De vlieg vloog op en nam plaats op mijn papier. Weg, zei ik. Geen antwoord. Ik blies naar haar, ze maakte zich breed en wilde niet weg. Nee, zonder wederzijds respect voor elkaar gaat het niet op den duur, zei ik. Ze hoorde mij aan en dacht erover na, maar besloot toch te blijven zitten. Toen zwaaide ik weer met de schaar; het raam stond open, daar was ik niet op bedacht, en de vlieg vloog naar buiten.

Een paar uur was ze weg. Al die tijd had ik spijt dat ik haar eigenhandig uitgelaten had. Waar was ze nu? Wie weet wat haar kon overkomen! Tenslotte ging ik op mijn plaats zitten en wilde weer aan het werk gaan, maar ik was vervuld van bange voorgevoelens.

Toen kwam de vlieg terug. Ze had iets smerigs op haar ene achterpoot gekregen. Jij hebt buiten in de viezigheid gezeten, beestje, zei ik; foei! Maar toch was ik blij dat ze terug was gekomen en ik deed het raam goed dicht. Hoe kun je nu zulke uitstapjes ondernemen! zei ik. Toen keek ze alsof ze zich verkneukelde en Bèeh tegen me zei, omdat ze dit uitstapje had ondernomen. Ik had nog nooit een vlieg zich zó zien verkneukelen, ze stak mij aan. Ik zei Bèeh, ik ook, en lachte hartelijk. Haha, heb je ooit zo'n kreng van een vlieg gezien, zei ik. Kom hier, dan zal ik je een beetje onder je kin kietelen, schelm die je bent!

's Avonds probeerde ze haar oude truc weer en wou de deuropening voor me versperren. Nu vermande ik me en gebruikte mijn gezag. Het was heel best dat ze van mij hield; maar me iedere avond thuishouden, daartoe was ze niet in staat. En ik drong mij met geweld langs haar heen. Ik hoorde dat ze razend was binnen en ik riep haar van buiten af toe: Tja, nou kan je het zelf eens zien hoe goed het is om alleen te zijn. Dag. Nu kan jij daar zitten.

De volgende dagen stelde die kleine snertvlieg mijn geduld heel wat keren op de proef. Als er mensen bij me kwamen, werd ze jaloers en joeg ze weg met haar onhebbelijkheid. Als ik haar naderhand haar gedrag verweet en haar bij de oren probeerde te pakken, maakte ze een halsbrekende toer, van de vloer helemaal tot het plafond waar ze zich vastzette om me duizelig te maken. Je valt eraf!

schreeuwde ik haar toe. Maar mijn waarschuwingen droegen geen vrucht. Nou, ga je gang; blijf daar dan maar zitten, zei ik en keerde haar de rug toe. *Toen* kwam ze weer omlaag. Ja ja, het kon niet missen: sloeg ik geen acht meer op haar, dan ging ze met een bocht vlak voor mijn neus langs en viel met een klap op mijn manuscript neer. Daar begon ze dan op rond te wandelen of ik geen papierschaar in huis had. Probeer het met vriendelijkheid, dacht ik. En ik zei zachtmoedig: Je maakt je vuil met die inkt; ik zeg het voor je eigen bestwil. Ze was doof voor mijn woorden. Heb ik niet gezegd dat je niet op dat papier moet lopen! herhaalde ik; dat is grof papier, kladblokpapier, je kunt splinters in je poten krijgen. Och nee, daar scheen ze niet bang voor te zijn. Heb je ooit zoiets koppigs gezien! schreeuwde ik verontwaardigd; zit het papier niet vol splinters? O nee, ze vond het helemaal niet splinterachtig. Loop dan maar naar de duivel op dat papier, reageerde ik; ik neem een ander vel. Maar toen ik een ander vel pakte, liep ze weg.

Er verstreken dagen, weken. Wij raakten aan elkaar gewend, werkten samen op verschillende vellen en deelden lief en leed. Haar kuren waren talloos, maar ik verdroeg ze. Ze had me haar afkeer van tocht uitdrukkelijk te kennen gegeven en terwille van haar hield ik ramen en deuren gesloten. Desalniettemin kon het idee haar overvallen om zich vanaf het plafond regelrecht tegen het vensterglas te werpen om het te laten springen. Heb je buiten wat te doen, kom dan langs deze kant, zei ik. En ik deed de deur voor haar open. Maar nee hoor, naar buiten scheen ze niet te willen. Wil je of wil je niet naar buiten? vroeg ik. Een, twee, drie. Geen antwoord. Toen sloeg ik razend de deur dicht.

Ik zou mijn heethoofdigheid weldra betreuren.

Op een dag bleef de vlieg weg. 's Ochtends toen het meisje binnenkwam, had ze van de gelegenheid gebruik gemaakt om de deur uit te glippen. Ik begreep dat dit haar wraak was en piekerde er lang over wat mij te doen stond. Toen liep ik naar buiten het erf op en riep dat ze, toe maar, best weg mocht blijven, ik miste haar niet. Het had geen zin, het lukte niet haar tevoorschijn te lokken en ik miste de vlieg. Ik zette alles open wat maar open kon in mijn huis en ik legde mijn manuscript in het raam, blootgesteld aan weer en wind; ze moest zien dat niets te goed voor haar was om op te lopen. Ik vroeg mijn hospita naar de vlieg, ik deed opnieuw een hoeveelheid alcohol in mijn haar en lokte haar en noemde haar mijn beste vriendin en mijn hofvlieg om haar te eren - alles tevergeefs.

Eindelijk kwam zij terug, de ochtend van de volgende dag. Ze kwam niet alleen; ze bracht een vrijer van de straat met zich mee. In mijn blijdschap haar weer te zien vergaf ik haar alles en verdroeg zelfs een poosje haar vrijer. Maar te veel is te veel, er zijn bepaalde grenzen. Ze begonnen eerst naar elkaar te lonken en tegen de kuiten te wrijven, plots wierp de vrijer zich over haar heen op een wijze die mij deed blozen. Wat doen jullie daar pal voor de mensen hun ogen! zei ik, om ze beschaamd te maken. Hè, jij durft voor zo'n kleintje! Dit vatte ze op als een belediging, ze gooide haar hoofd in haar nek en gaf mij duidelijk te verstaan dat ik jaloers moest zijn. Ik jaloers! blies ik; jaloers op hèm! Je weet wel beter. Maar ze gooide haar hoofd nog verder in haar nek en herhaalde haar boodschap. Toen stond ik op en sprak de volgende woorden: Met jou wil ik niet redetwisten, dat is in strijd met mijn gevoel voor ridderlijkheid; maar stuur je miserabele vrijer op me af. Hèm zal ik tegemoet treden. En ik greep de papierschaar.

Nu begonnen ze me te honen. Ze zaten op de hoek van de tafel te schudden van het lachen en leken te zeggen: Haha, heb je geen grotere schaar, een beetje grotere schaar! Ik zal jullie laten zien dat het me niet om de verdediging te doen is, antwoordde ik; ik zal op je kerel afkomen met een armzalige lineaal in mijn hand. En ik zwaaide met de lineaal. Ze lachten nog harder en toonden mij op niet mis te verstane wijze hun minachting. Waar beginnen jullie nu weer aan! zei ik dreigend. Maar ze sloegen geen acht op me, het ogenblik kwam hun niet noodlottig voor, ze naderden elkaar met onkuis gedoe en stonden op het punt elkaar wederom te omhelzen. Jullie doen het niet! schreeuwde ik hen toe. Maar ze deden het. Toen was mijn geduld op, ik hief de lineaal en liet hem als een bliksemschicht neerkomen. Er werd iets verpletterd, er vloeide wat, mijn welgerichte slag had hen beide levenloos ter aarde doen storten.

Zo eindigde deze relatie...

Het was maar een gewone, kleine vlieg met grijze vleugels. En ze was niet bijzonder. Maar ze verschafte mij menig genoeglijk uurtje zolang zij leefde.

Zodat ik als een nog vrijer mens kan rondlopen (Het teken van de kikker)

Cecilie Løveid (Vertaling Saskia Glazenburg)*

De bus is een bakvorm. Ik zit erin en rijs op, ik zie de zon. De spanning stijgt. Nu heb ik dan eindelijk besloten om mijn vader op te zoeken. Hij woont in een soort revalidatiecentrum voor blinden en slechtzienden. Er was brand op zijn schip uitgebroken. Bij de bushalte staan hoge planten onbeschaamd te geuren en een glimlachende ziende vrouw van het keukenpersoneel staat op me te wachten.

‘Dag, ik ben het nieuwe keukenmeisje,’ zeg ik en geef haar een hand. Maar aan de kant van de sloot in het gras, achter de naakte benen en de bloemen, wie zit daar te wachten, hijgend, knipogend?

Ik daal langs een lange keldertrap af naar m'n kamer. De muren zijn met dikke tapijten bekleed. De blindegeleidehond likt me in m'n oor en stopt bij de eerste tree zodat ik niet zal vallen. Hij leidt me omlaag. Daar beneden in het donker begint hij plotseling te janken. Wie springt daar rond op de zachte vloerbedekking? Ik pak een bierglas, vang de kikker en laat hem op het zonovergoten gazon weer los zodat hij niet door een blinde zal worden vertrapt.

Boven in de woonkamer stel ik me aan de zeeman voor: ‘Ik ben het nieuwe keukenmeisje.’

Hij ziet niets. Hij kan zich niet verbergen. Hij heeft een muziekcassette van zee meegenomen. Hij ziet niets. Buiten op het terras strompelen de blinden rond op zoek naar hun blindegeleidehonden.

‘Wat een heerlijk weer.’ Ik zie hem. Ik zie dat hij krommer loopt dan voorheen doordat hij voortdurend moet tasten naar echte of ingebeelde stoelen en deuren.

* *Cecilie Løveid (geb. 1951), experimenteel schrijfster behorend tot de Noorse ‘modernisten’; haar werk wordt gekenmerkt door een sensueel en associatief taalgebruik. Bovenstaand fragment is ontleend aan haar roman* Sug *(Zog), 1979. Voor haar hoorspel* Måkespisere *(Meeuwenvreters) kreeg zij de Prix Italia.*

‘Ik ben het nieuwe keukenmeisje.’ Hij heeft me in geen twintig jaar gezien. Ik denk dat hij op geuren afgaat en dat hij moet leren om op de weerkaatsing van geluid af te gaan. ‘Ik ben het nieuwe keukenmeisje.’

Het terrein is groot, het huis is de villa van een reder.

De rododendron staat in bloei, het zoemt en bromt. De zeeman en ik vinden al tastend langs metalen buizen en gespannen touwen een weg naar beneden, we gaan naar de fjord om te zwemmen. We kunnen kiezen tussen de fjord en een verwarmd zwembad. (Steun de blindenactie, koop loten.) Hij loopt één pas achter me, ik heb nog nooit een blinde geleid. (Misschien zit hij daar in het gras met een klein afluisterapparaatje aan zijn springpoot?) Ik probeer te doen alsof ik blind ben door m'n ogen te sluiten, maar de angst maakt zich van mij meester en ik moet ze na twee seconden weer open doen. Hij is aantrekkelijk. Hij heeft nog steeds aantrekkingskracht, meer dan vroeger. Hij vraagt hoe ik eruit zie.

In een opwelling geef ik hem totaal verkeerde informatie. (‘Ik ben het nieuwe keukenmeisje.’)

Ik lieg over de kleur van mijn haar en zeg dat mijn ogen blauw zijn.

Het water in het zwembad is spiegelglad. Dicht bij hem trek ik m'n jurk over m'n hoofd uit en ik haast me het zwembad in, ik roep dat hij moet komen. Hij is verlegen en wil zich niet uitkleden. ‘Kom nou,’ roep ik. (‘Ik ben het nieuwe keukenmeisje.’)

Met een zwaai gooi ik m'n benen om de warmwaterleiding. Niemand kan mij zien. Een lekker gevoel om in water met twee verschillende temperaturen te spelen.

De zeeman komt voorzichtig naderbij. Met een sierlijke beweging stapt hij uit z'n gele badsloffen. Ik zwem weg en neem hem met me mee om de uit steen gehouwen fontein te laten zien, die lacht en koel water naar ons spuugt. Hij betast de fontein zoals een kunsthistoricus in Noord-Noorwegen die jacht maakt op ongepolijste rotstekeningen. (*Heeft de rendierbok een oog? Nee, de rendierbok heeft nooit ogen. Hij mag zijn jager immers niet zien!*)

Ik zwem van de zeeman vandaan, hij kan toch niet weten waar ik

zwem. Flirterig zwem ik om zijn voorzichtige armslagen heen. (‘Ik ben het nieuwe keukenmeisje.’)

Wat ik doe is gemeen. Mijn moeder heeft de zeeman altijd beschreven als een aantrekkelijke man, een waar vrouwen op vallen, een man met aantrekkingskracht. Het valt niet mee om achter de regels van dit spel te komen. We moeten een dobbelsteen met uitstekende ogen hebben, geen braille of slepende stemmen op een cassette van het Blindeninstituut.

Plotseling verandert hij van een groene spreeuw in een groene kikker. Hij grijpt me bij m'n haar. (Waarvan ik zei dat het blond was, niet donker zoals dat van hem.) Hij stopt mijn haar in z'n mond om zo aan me te kunnen hangen. Hij probeert een parende mannetjeskikker te zijn, ik zwem een paar slagen met de zeeman op m'n rug, voor de grap. Hij begint te trillen. ‘Zullen we niet even proberen in de fjord te zwemmen,’ stel ik, het nieuwe keukenmeisje, voor.

‘Ga er niet alleen in,’ riep ze. ‘Het is glad.’ Hij wilde het in zee proberen. Hij had nog nooit in zee gezwommen, en dit terwijl hij dertig jaar zeeman was geweest. Hij had altijd vaste grond onder z'n voeten moeten hebben. Het zwembad aan boord van de schepen was wat hem betreft genoeg in de tropische nachten.

Hij snoof. Hij tastte met z'n teen in het rond. Hij hield zich aan een grote steen vast alvorens zich bibberend in het water te laten glijden.

Ze volgde hem op de voet. ‘Ga er niet alleen in,’ zei ze. ‘Je kunt uitglijden.’

Hij lachte klappertandend.

Maar zij kwam achter hem aan. De gele badsloffen bleven achter op de rand van het zwembad. Geen enkele boot in de fjord. Geen mens, geen vijand. De wind deed elders zijn werk. ‘Als er nu iemand schreeuwt kunnen ze het in de stad horen,’ dacht ze. De zon had hen verlaten.

Ze zwom om hem heen. Ze zwom steeds maar om hem heen, als een zeehond om haar jong. De zon had hen verlaten. Opnieuw kreeg hij haar lange haar te pakken. ‘Zwem dan,’ riep ze. Hij had nog nooit in het diepe gezwommen. ‘Nee, er is niets gevaarlijks aan, de boel wordt hier schoongehouden.’ ‘Zwem jij dan voorop,’ zei hij. ‘Ben je daar?’ ‘Ja hoor,’ zei ze, de zeemeermin. ‘Kom dan,

kapitein.'
Proestend zwom hij een paar slagen. Toen lag hij plotseling bovenop haar, ook al hadden ze heel de glinsterende dansfjord tot hun beschikking. Zij lag op haar buik op een slijmerige ronde steen in het water. 'Ik heb steeds... ik heb me afgevraagd... welke kleur je haar heeft.'
'Blond.'
Hij kon niet weten of ze ronde of platte borsten had.
'Blond,' zei ze.
(Zwart als gedroogd zeewier, en ogen zoals de ravenkoningin, dacht ze.)
Zijn lichaam, nu dichtbij en naakt.
Ze werd bang.
Haar hoofd barstte.
Haar lichaam wild, zoet, boos.
Haar kracht, zijn zwakte, betastend en gelaten.
'Als er nu iemand gilt kunnen ze het in de stad helemaal horen.'

Ze legde haar armen liefkozend om zijn hals. Als een tenger zevenjarig meisje dat bang is voor de harde douchestraal op school.

Het glibberige slijm op de stenen.
Zijn borstkas met grijze haren. Zijn tanden.

Haar handen gleden om zijn nek, wilden hem wurgen, hem onder water trekken.

'Ik hou van je,' riep ze, het was tot in de stad te horen.
'Ik hou van je, hou van je, hou van je!'

'Hee,' riep een stem op het pad boven hen. 'Hebben jullie problemen daar beneden?'

NU WEET IK HOE JE ERUIT ZIET.

Ik ontsnap zoals ik de kikker liet ontsnappen.
Ik hoef alleen maar ver genoeg van hem vandaan te blijven, zodat hij niet kan weten of ik hem zie. Als ik dichtbij kom, laat ik m'n jurk langs zijn hand glijden.

Ik loop naar de bus. Ik ga terug naar de stad. Ik ben bij m'n vader op bezoek geweest. Bij de bushalte staan hoge planten onbeschaamd te geuren. Hij wilde afscheid van me nemen. Hij omhelsde me innig en zei: ‘Nu weet ik hoe je eruit ziet!’

Maar wie zit daar diep in het gras achter benen en bloemen? De kikker zit er niet. Die ligt vóór ons, midden op de landweg. Dood en uitgedroogd door de zon. Ik zeg tegen mezelf: *Die kikker is geen teken, geen waarschuwing, jakkes bah, het is gewoon een dode kikker.*

In de bus rijgen de beelden zich aaneen. De beelden van de kikker. Tot een reeks: de kikker in de greppel in het gras, de kikker op het vloerkleed, de kikker in het water, de kikker op de weg. ‘*Nu weet ik hoe je eruit ziet.*’

Paling met kerrie

Arthur Omre[*] (Vertaling Janke Klok en Lucy Pijttersen)[*]

Borten kleedde zich om, trok een oude broek aan en een oude trui, grinnikte in zichzelf en probeerde de lamp, pompte de olie op, stak hem aan en blies hem daarna weer uit. De lamp was niet helemaal in orde. De koffiepot stond in de keuken te pruttelen, het rook lekker naar koffie. Hij keek op de klok en nam alle tijd voor het dekken van de tafel in de kamer, ging zitten, liet het zich goed smaken en dronk genietend zijn koffie. Het was nog vroeg. Hij stak een pijp op en prutste aan de lamp.

‘Prima, prima,’ bromde hij.

Er werd hard aan de voordeur gebeld. Borten zette de lamp op tafel en liep het halletje in. Er stond een tamelijk kleine man, gekleed in een grote cape, een tamelijk kleine en gezette man. Borten was ook dik, maar groot. In zijn oude broek en trui zag hij eruit als een echte zeebonk.

‘Wat kan ik voor u doen?’ vroeg Borten, op brommende toon.

‘Als u even tijd heeft?’ antwoordde de man, met overslaande stem.

‘Komt u binnen,’ zei Borten, deed de deur naar de kamer open en liet de man voorgaan, bood hem een stoel aan en ging in afwachting aan tafel zitten.

‘Mijn naam is Hammer,’ zei de man, met nadruk op Hammer.

‘Oh, zozo,’ zei Borten, enigszins uit het veld geslagen. Hij herstelde zich en zei: ‘Aangenaam, meneer Hammer.’

‘Weet u dat wel zeker?’ zei Hammer.

‘Pardon, hoe bedoelt u?’ vroeg Borten stijfjes.

‘Ik bedoel dat u het niet prettig vond te horen dat ik *Hammer* heet, dat bedoel ik,’ zei Hammer gewichtig.

‘Nee, nu moet u eens goed luisteren, Hammer...’

* *Arthur Omre (1887-1967), realistisch Noors ‘verteller’, maar minder moralistisch dan andere Noorse vertellers; hij schreef in de jaren dertig veel romans, daarna vooral verhalen.*

* *Janke Klok en Lucy Pijttersen zijn verbonden aan het Scandinavisch Vertaal- en Informatiebureau, Groningen.*

‘U heeft een slecht geweten,’ zei Hammer.

‘Pardon? Waarom zou ik? Hoe kunt u zoiets zeggen?’

‘Sta me toe precies te zeggen waar ik zin in heb,’ zei Hammer. ‘En op dit moment heb ik zin om u de waarheid te zeggen, de hele waarheid en niets dan de waarheid. Houdt u daar rekening mee, meneer Borten.’

‘Eerlijk gezegd, meneer Hammer...’

‘Eerlijk gezegd heeft u iets met mijn vrouw gehad,’ zei Hammer met overslaande stem.

‘Nonsens... wat een baarlijke nonsens...’

‘Hèhèhèhèhè,’ lachte Hammer kakelend. ‘Dat is precies wat zij ook zei, “nonsens, wat een baarlijke nonsens.” Dat heeft ze van u. Ze heeft die woorden nooit eerder gebruikt. Ik wed dat u ze dagelijks in de mond neemt.’

‘Nonsens,’ zei Borten. ‘Voel er niets voor om naar deze flauwekul te zitten luisteren. Maak dat u weg komt, anders...’

‘Anders?’ zei Hammer vrolijk, vleiend.

‘Anders gooi ik u eruit.’

‘Hahahahaha, ja, u bent me er eentje, meneer Borten.’

Borten stond op.

‘Zit,’ gilde Hammer.

Borten ging zitten. ‘U bent stapelgek, of dronken,’ zei Borten.

‘Volkomen helder en volslagen nuchter,’ antwoordde Hammer. ‘Luistert u eens. Mijn vrouw gaat al zes weken elke zaterdag naar ons zomerhuisje. Elke maandag komt ze terug. Ik heb me afgevraagd waarom ze in vredesnaam zoveel tijd nodig had om het huisje op orde te brengen. Gisteren zijn we aangekomen om net als altijd de zomer hier door te brengen. Ik heb bij een zekere dame die aan de andere kant van de baai woont mijn licht opgestoken. Het was niet moeilijk om inlichtingen te krijgen. Ze vertelde dat mijn vrouw elke zaterdagavond, en let wel, elke zaterdagnacht, samen met u heeft doorgebracht, meneer Borten. Daarbinnen.’

Hammer wees met een revolver naar de slaapkamer.

‘Nonsens... baarlijke nonsens,’ zei Borten.

‘Ik kan het bewijzen,’ zei Hammer, ‘ik heb afdoende bewijs. Ik heb verschillende getuigen, mensen die mijn vrouw gevolgd zijn, die alles gehoord en gezien hebben, alles, alles... Ik heb het op schrift. U weet dat mensen in dit soort plaatsjes, ze zijn er niet van gediend, hèhèhèhèhè. U bent onvoorzichtig geweest, zeer onvoorzichtig. Hier, leest u maar een van de getuigenverklaringen. Het

heeft geen zin het papier te verscheuren. Ik heb er nog meer, en ik kan zo weer een nieuwe krijgen. Alstublieft, meneer Borten.'

Borten las, legde het papier weer weg. Hammer stak het in zijn binnenzak. 'Bovendien,' zei hij, bovendien heeft mijn vrouw bekend, ik heb het op schrift. Ik heb zo'n gevoel, hm, ik heb zo'n gevoel dat ze meer op u gesteld is dan op mij.'

'Wat wilt u van mij?' vroeg Borten afgemeten.

'Ik zal het u laten zien,' zei Hammer, haalde een getypt vel papier te voorschijn, legde dit op tafel, samen met een vulpen.

'Ondertekenen? Niets ervan,' zei Borten.

'Teken!' zei Hammer.

Borten keek hem enige tijd aan, pakte de vulpen en ondertekende.

'Dank u,' zei Hammer, 'dank u zeer, meneer Borten. Ik maak u erop attent dat u uw goede positie zult verliezen als u niet binnen uiterlijk twee maanden na de scheiding met mijn vrouw in het huwelijk treedt. Ik kan u ook op andere wijze schade berokkenen, niet onaanzienlijk. U bent niet rijk, niet eens wat ik bemiddeld zou willen noemen. U bent niet meer een van de jongsten. U heeft een goede positie en een gemakkelijke baan, te gemakkelijk eigenlijk. Als u met mijn vrouw trouwt, kunt u uw baan behouden. Ik bezat vroeger maar een klein gedeelte van de firma, nu beschik ik over zestig procent van de aandelen. Vraagt u maar na.'

'Wel,' zei Borten aarzelend. 'Maar, maar... wilt u dan zo graag van haar af?'

'Ik wens niet bij de neus te worden genomen,' zei Hammer. 'Ik ben een man van eer, dat zal u ook moeten zijn. U moet de consequenties aanvaarden. U dient een vrouw behoorlijk te behandelen.'

Borten schoof de lamp zenuwachtig heen en weer.

'Laat de lamp met rust,' zei Hammer. 'Of wilde u er misschien mee gooien? Ik ga nu. Blijf rustig aan tafel zitten tot ik buiten ben. Houdt uw handen op schoot.'

Borten haalde zijn handen van de tafel.

'Waar gebruikt u de lamp voor? De schuur?' vroeg Hammer.

'Nee, allemaal elektrisch. Voor het steken.'

'Forel?'

'Soms zeeforel, meest paling.'

'In open water?'

'Nou... iets verder naar het noorden, in open water. In de baai trouwens ook prima. Maar daar houden ze er een oogje op, smerige verklikkers. Steken zelf ook illegaal, maar lappen anderen erbij.'

‘U zegt het,’ zei Hammer. ‘Zes jaar geleden was het hier... Meer naar het noorden? Bij Trodde?’

‘Verschillende plaatsen, als je ze weet te vinden. Uitstekend...’

‘Weet een plek iets verder naar het zuiden, heb daar een paar flinke knapen opgehaald,’ zei Hammer.

‘Och, die hele grote zijn de beste niet. Middelgrote...’

‘Daar heeft u misschien gelijk, Borten. Bakt u ze?’

‘Bakken?’ riep Borten verontwaardigd.

‘Dat zeg ik, *bakken*,’ zei Hammer met enigszins overslaande stem. ‘Moet u horen, Borten. Eerst dus een nacht in het zout, ze opensnijden, goed uitspoelen in lauw water, in de rode wijn, het liefst Bourgogne, een uurtje of zes, en dan in een hete koekepan, flink veel boter. Flink veel peper, verder niets. Probeer maar. Ik wed...’

‘Geef mij maar gekookt en veel kerrie,’ zei Borton. ‘De gewone Deense manier.’

‘Dille?’

‘Ach... ja, dille niet zo vaak, maar...’

‘Ja, met kerrie ook heerlijk. Plannen voor vanavond?’

‘Ja, nog een beetje te vroeg.’

Hammer trok het gordijn opzij, keek naar buiten. ‘Goh,’ zei hij, ‘verdomd, ik heb de boot klaar, geen jongen voor het roeien. Eentje uit het dorp die ik kan vertrouwen... Moeilijk... Heeft u een jongen?’

‘Nilsen. Hij is chagrijnig.’

‘Als ik kleren bij me had gehad,’ zei Hammer. ‘Ik kan wel roeien.’

‘Als het alleen om kleren gaat? Dat is zo geregeld. Beetje groot, maar... sla ze om. Laarzen heb ik, beste laarzen. Moet voldoende zijn, rubberlaarzen...’

‘Meent u dat, Borten? Werkelijk...’

Borten haalde de kleren. Hammer kleedde zich om in de keuken, legde de revolver op het aanrecht, stopte hem daarna in zijn rechter jaszak. Heeft hem ‘bij de hand’, dacht Borten. Is zeker bang dat ik hem een pak slaag zal geven. Nou ja, niets aan te doen. Verdomde idioot die ik ben. Weer trouwen? Bewaar me... En dan nog met mevrouw Hammer? Bewaar me... Kon erger, trouwens, maar zeurt enorm, een verschrikkelijke zeur...

‘Een bakje koffie, Hammer?’

‘Ja graag,’ zei Hammer, ‘dat gaat er wel in. Nog geen koffie gehad vandaag, was een beetje, eh, opgewonden, hèhèhèhèhè...’ Nam

een kop mee uit de keuken, ging zitten en dronk een grote kop zwarte koffie, sprong op. ‘Heb er zin in, Borten. Het zuiden dan maar?’

‘Nee, het noorden,’ zei Borten.

‘Kop of munt,’ zei Hammer. Pakte een kroon.

Het werd ‘het noorden’. Borten grijnsde vergenoegd. ‘Ik roei heen,’ zei hij, ‘terug ook. Hou van roeien, sterke armen, roeien doet een mens goed.’

Hammer keek hem aan. ‘U bent een reus,’ zei hij. ‘Ik kan ook best een stuk roeien, hou van roeien. Bovendien word ik wat te dik, hou van eten, hèhèhèhèhè. We steken ieder een halfuur, hè? Een halfuur is snel voorbij.’

‘Te snel,’ zei Borten. ‘Ieder een halfuur lijkt me wel goed.’ Liep naar de kast in de hoek van de kamer, goot iets in een zakflesje.

‘Gammel Løiten aquaviet?’ zei Hammer. ‘Moest er net aan denken, goed om bij je te hebben. Neem zelf ook altijd mee. Zal de volgende keer een fles meenemen.’

Ze sjokten naar buiten, beiden aan de zware kant. Borten groot en iets zwaarder dan Hammer. Hammer de clown in zijn te grote kleren, een oud windjack over zijn jasje, kort, breed, vormloos. Allebei een visserspet op. Vissers. Borten haalde de palingsteker achter de schuur vandaan. Hammer droeg de lamp die nog niet brandde, sjokte het pad af, liep langzaam naar de steiger, keek om zich heen, zei niets. Ze gingen voorzichtig in de boot zitten, en Borten trok geluidloos aan de riemen die bij de dollen gewikkeld waren in zeildoek. Mooi weer, een flauwe wind, uitstekend weer voor palingsteken. Ze kwamen niemand tegen in de baai, rondden de noordelijke punt, lieten de boot drijven, en luisterden. ‘Mooi,’ zei Hammer.

Borten stak de lamp aan, hij brandde goed. Hing de lamp voor de boeg aan een haak en legde er een ijzeren plaat overheen, het licht scheen naar beneden in het water.

‘Eén ding,’ zei Borten. ‘We delen de boete, mocht er iets gebeuren, hè?’

‘Dat spreekt vanzelf,’ zei Hammer, ‘dat spreekt vanzelf, Borten. De eerste keer honderd kronen. Die klap kan ik alleen wel opvangen. Doet er niet toe. Dit schouwspel is minstens een duizendje waard.’

‘Roei wat meer naar het land toe,’ zei Borten, ‘zo ja, langzaam, doorgaan, zo ja, nu netjes de strandlijn volgen.’

Borten torende boven de voorplecht uit, hij stond voorovergebogen en staarde in het water met de palingsteker in de aanslag. ‘Ho,’

zei hij, stak de stok snel in het water en trok hem vlug weer terug. Een grote paling kronkelde zich om de tanden, deed een uitval naar de houten stok.

‘Sakkerloot,’ zei Hammer.

‘Sst,’ fluisterde Borten. ‘Zachtjes doorroeien, langzaam, zo ja... Ho,’ zei hij, en stak opnieuw toe.

Vijf uur later droegen Borten en Hammer een teil tussen zich in het pad op naar het huis toe. ‘Zwaar?’ zei Borten.

‘Verrekte zwaar,’ zei Hammer. ‘Beetje te veel water.’

‘Dat moet ook,’ zei Borten. ‘We stropen ze morgenvroeg.’

Ze zetten de teil in de schuur, deden de deur achter zich op slot. ‘Poeh,’ zei Hammer, ‘koffie en een boterham, Borten?’

Ze kleedden zich om in de keuken.

‘Leuk huisje, Borten, leuker dan het mijne. Niet zo goed onderhouden. Toch prima plek.’

‘Vind het zo het mooist,’ zei Borten. ‘Hou niet van verf, hou van de planken zoals ze zijn. Smeer af en toe wat olie op de vloeren, maar doe er verder niets aan. Voor mij geen villa's in het bos, zoals het is, is het prima, wat vissen, beetje met de boot in de weer, hak af en toe wat sparren in het bos. Verdomd jammer dat je hier niet veel vaker kunt zijn.’

‘Je bent hier toch redelijk vaak, Borten. Daar zei ik waarempel “je”, het ging min of meer vanzelf.’

‘Mee eens,’ zei Borten. ‘Wel verdraaid, natuurlijk zeggen we je.’

‘We zijn ook eigenlijk familie,’ zei Hammer. ‘Hèhèhèhèhè - zwagers...’

‘Hahahaha,’ bromde Borten. Moest toen even grinniken. Zette de ketel op, gooide nog eens flink wat hout in het fornuis. Liep de kamer in en stak de open haard aan. De vlammen knetterden vrolijk. Zag dat Hammer de revolver op de keukentafel legde.

‘Hij is niet geladen,’ zei Hammer.

‘Wist het niet zeker,’ zei Borten.

‘Bang?’

‘Kan ik niet ontkennen...’

‘Nog nooit een schot gelost,’ zei Hammer. ‘Durf niet te schieten, hou niet van de knal.’

Ze dronken koffie, aten om één uur 's nachts brood met zure zult. Gezonde eetlust. ‘Je blijft toch tot morgen? Het is een heel eind,’ zei Borten. ‘Plaats genoeg hier. Goed bed...’

‘Weet ik,’ zei Hammer. ‘Hèhèhèhè. Zit me af te vragen of ik nog

een stuk zal nemen. Lekkere zult. Nam een groot stuk.'

'Morgen eten we paling. Je blijft toch zeker?'

'Wat dacht je?' zei Hammer. 'Natuurlijk blijf ik. Heb je kerrie?'

'Uiteraard,' zei Borten. 'Massa's kerrie...'

'En over die papieren hoef je je verder geen zorgen te maken,' zei Hammer.

'Nee?'

Hammer liep naar de open haard, haalde de papieren uit zijn binnenzak en gooide ze in het vuur. 'Je moet het me maar niet kwalijk nemen,' zei hij. 'Ik zal het je maar vertellen. Ik deed het met voorbedachte rade. Hèhèhèhèhè, Nancy is nogal romantisch aangelegd.'

'Weet ik,' zei Borten.

'Je bent nu niet bepaald haar eerste minnaar,' zei Hammer.

'Weet ik,' zei Borten.

'Bijna iedere lente is het weer zover, maar ze komt toch steeds weer bij me terug.'

'Weet ik,' zei Borten.

'Deze keer was ik van plan er genoeg van te krijgen,' zei Hammer. 'Deze keer was ik echt van plan haar te laten gaan. Zoek het maar uit, dacht ik. Dat met jou kwam toen mooi uit. Had jullie beiden in mijn macht. Hèhèhè.'

'Dat was zo,' zei Borten. 'Dat is trouwens nog zo...'

'Geen sprake van, Borten, geen sprake van. Zoveel slechts wens ik je niet toe, je bent een veel te geschikte kerel. Mij maakt het niets uit. Ben aan haar gewend, weet hoe ik met haar om moet gaan. Ze zou me trouwens missen, en niet zo'n beetje ook. Nu is ze weer een hele tijd lief. Kan haar net zo goed de rest van de tijd houden. Hier komt geen gedonder van, Borten. Geen sprake van...'

'Dank je wel,' bromde Borten. 'Begin wat slaperig te worden. Heb al trek in het eten van morgen, we nemen een paar middelgrote, zo vet als modder. Veel kerrie...'

'Ja, jij hebt makkelijk praten...'

Borten en Hammer gingen naar bed. Borten dommelde in, langzaam maar zeker.

'Morgenavond naar het zuiden,' zei Hammer slaperig. 'Kunnen we ook een hele partij roken.'

'Forel?' mompelde Borten half in slaap.

'Nee, paling,' zei Hammer. Toen viel hij in slaap.

De rat
Aksel Sandemose[*] (Vertaling Karen ten Hove en Coen Mulder)

Ze waren drie dagen op zee toen de kok ontdekte dat er een rat aan boord was. Gebrek aan drinkwater maakte hem wild en agressief en hij zat ieder ogenblik op één van de watertanks om de gemorste druppels op te likken. Het was een vreemd beest met een zeer spitse snuit, bijna als van een vis, en zijn rug was blauwzwart. Als hij van de watertank afsprong, sloeg hij hard met z'n staart zoals een bever.

De rat werd het enige gespreksonderwerp en er werd met een mengsel van haat en liefde over gesproken. Hij gaf aanleiding tot lange gesprekken over schipbreuk, pest en rattenverstand, en tot dagelijkse woedeaanvallen want wanhoop dreef hem tot de eigenaardigste daden. De sigaretten van Dominee werden vernield en hij knaagde gaten in de lakschoenen van de schipper. De nacht dat het beest in de kombuis zat, was alles geruïneerd. Er werd een prijs van vijf kronen op het hoofd van de rover gezet, plus een oorlam voor iedereen op de dag dat hij gepakt werd. Maar alle klopjachten mislukten. Het was een hoogbegaafde rat. Op een morgen zat hij op tafel en dronk koffie uit de kop van de schipper. Voortaan droeg deze een revolver en verhoogde de beloning tot tien kronen plus een fles alcohol van 96 procent. De koffiekop met inhoud liet hij geforceerd rustig overboord vallen. Hij was de enige die verder niet over de rat praatte, maar zijn blik over het dek was veranderd.

Boven hen welfde zich een heldere en nog immer winterse hemel. Aan alle kanten de verlaten zee, meer dan duizend mijl. In het midden lag de ‘Fulton’, een kleine wereld in een oneindige ruimte. De laatste zes mensen op de wereld jaagden fanatiek op een rat.

Ze kregen het idee dat het een bijzondere rat was, een rariteit in de natuurlijke historie. Hij kon praten en lachen, hij kon mensen

* *Aksel Sandemose (1899-1965), een auteur die experimenteerde met de romanvorm en zelf de term ‘roman’ afwees voor zijn boeken, waarin de draad van het verhaal steeds onderbroken wordt door vertellingen, essayistische uitweidingen en prozagedichten. Hij werd sterk beïnvloed door het werk van Freud en Wilhelm Reich (die vijf jaar zijn praktijk uitoefende in Oslo). Bovenstaand verhaal komt uit* Vi pynter oss med horn *(We sieren ons met horens), 1936. Meulenhoff publiceerde van Sandemose* Wat voorbij is, is een droom.

hun gedachten lezen en liet kogelronde keutels met rode stippen achter. Bjarne hield vol dat het een hij was, tot grote ergernis van de kok, die zei dat het een zij was en dat ze ieder moment een nest jongen kon werpen, dat kon zelfs een kind zien. Hoe moest je anders die rode stippen verklaren?

Het leek alsof Bjarne van zijn stuk gebracht was, maar hij vroeg verbeten of de kok nooit van een maagzweer gehoord had? Wacht maar af, het beest gaat vanzelf dood! Of misschien kwamen de stippen wel doordat het inderdaad een pestrat was. ‘Godverdomme, wat bedoel je, dat er absoluut rode stippen op een vrouwtjeskeutel moeten zitten?’

De Fin antwoordde niet maar grijnsde alsof hij er meer van begreep dan Bjarne. De stuurman zette een mengsel van water en whisky in een schaal op het dek. Hij wilde de rat dronken voeren. Maar het dier zat alleen maar te lachen naar de schaal en toen de schipper met z'n revolver kwam, verdween de rat als de gesmeerde bliksem. De stuurman hield de hele ochtend de wacht en niemand mocht intussen op de rat jagen. Maar de rat raakte de drank niet aan, tuurde alleen maar met zijn glimmende kraaloogjes en verdween bliksemsnel als er iemand aan kwam. Hij had allang door dat niemand bij hem kon komen onder de kombuis en daar zat hij vaak. Maar hij had ook andere, onbegrijpelijke plekjes. De hele schuit werd zorgvuldig doorzocht, maar je snapte niet waar hij zich dan verstopte.

Toen de stuurman na het eten aan dek kwam, keek hij meteen naar de schaal. ‘Ha, hij heeft gedronken!’ riep hij geestdriftig. Maar er was geen dronken rat te zien en de stuurman werd onzeker. Hij loensde naar Gullhesten die aan het roer stond, maar deze reus geeuwde alleen en keek naar de zeilen. De stuurman hoorde gelach uit de roef en ging ontstemd naar beneden met de lege schaal. Hij deed geen verdere pogingen de rat dronken te voeren.

De rat werd het middelpunt waar de wereld om draaide. Hij was de grote naam die in het geheugen blijft als een tijdperk vergeten is. Hij was de Vliegende Hollander of Terje Viken*, Caesar of een neger die gelyncht wordt. Hij was veel meer, hij was de concreti-

* *Terje Viken is de held uit een wat sentimenteel lang gedicht van Ibsen over een eenvoudig zeeman die ten tijde van Napoleons Continentaal Stelsel naar Denemarken roeit om daar voedsel te bemachtigen, en op de terugweg door de Britten gevangen genomen wordt. Als hij jaren later terugkomt blijken zijn vrouw en kind gestorven. Terje wordt loods en heeft nog een confrontatie met de boze Britse Lord die hem gevangen nam. Hij neemt geen wraak maar schenkt vergeving.*

sering van de overkoepelende sociale idee en de idee zelf. Hij was de vrouw van wie je wil scheiden en het meisje dat je niet wil hebben of dat je niet kan krijgen. Hij woonde in je hart en liet zich niet vangen.

En zo stond het in het dagboek van Claes Winckel: ‘Vannacht is de rat in de roef geweest en heeft Bjarne Vik in zijn wang gebeten terwijl hij sliep. Het is een lelijke wond geworden.’

De overval veroorzaakte een storm van opwinding. Bjarne was z'n kooi uit gevlogen en had voor alle zekerheid Dominee en de kok een klap gegeven. Het werd een geweldige kloppartij voordat de twee aangevallenen de kans kregen hun onschuld te bewijzen en daarna vloog de kok Bjarne aan. Maar vervolgens kwamen er genoeg ratteverhalen om een bibliotheek mee te vullen, ratten die kleine kinderen opaten of hun doden met een deftige stoet begroeven, ratten die over telefoondraden liepen en andere die spijkers aten, kilo's spijkers. Ze rakelden alles op wat ze wisten over de zwarte dood en pestratten, Siamese tweelingratten en ratten zonder achterpoten. Maar de rat op de ‘Fulton’ was zonder meer de raarste aller ratten, beet volwassen mensen in het hoofd! Bjarne kwam met het vermoeden dat het helemaal geen rat was. Wat dan? Tja, hij wist het niet - had iemand wel eens van kangoeroes gehoord?

‘Flauwekul,’ zei Dominee en kromp ineen van schrik. Een kangoeroe is een soort beer, meende de kok - met een lange staart. Bjarne vroeg zich af of het dan een dwergkangoeroe was.

‘Het is een vrouwtjesrat vol jongen,’ hield de kok vol.

Bjarne bleef erbij dat het in ieder geval een mannetje was.

Iedereen sliep onrustig nadat de rat z'n kwade aard getoond had. Dezelfde dag werd Bjarne nog een keer gebeten, deze keer in z'n neus. Hij raakte buiten zichzelf van woede en rende in z'n hemd naar achter. ‘Kijk eens hier, kaptein! Straks worden we opgevreten door de ratten en de luizen op deze rotschuit!’

De schipper keek hem onbewogen aan en Bjarnes stem verstomde langzaam tot een gemompel en hij sjokte weer naar voren. Hij zat de rest van z'n vrije wacht fanatiek te staren, met een stuk hout in z'n handen. De rat vertoonde zich niet.

‘Stuurman, er moet iets gedaan worden,’ zei de schipper. ‘Die rat is gek.’

Vlak daarna kwam Gullhesten de roef in en zei: ‘Nu is het opgelost. De rat is gek. Hij heeft rattedolheid.’

Bjarne werd bleek.

De stuurman wist niet wat hij moest doen. Ze hadden al wilde klopjachten gehouden en de rat was in ieder geval niet zo gek dat hij zich liet vangen. Hij pijnigde zijn hersens af met het probleem. Toen nam de schipper het roer over van Dominee en zei: ‘Stuurman, laat alle mannen proberen uit te vinden hoe de rat in de lading komt. Daar zit hij als hij weg is.’

Ze doorzochten iedere centimeter van de schuit, van onder tot boven. Maar dat hadden ze al eerder gedaan en ook deze keer vonden ze geen gaten. En daar zat de rat, midden op het grootluik!

Bjarne werd rood van woede. Ze omsingelden de vijand, bewapend met bezems en ijzeren staven. De schipper liet domweg het roer los en kwam met z'n blote vuisten. Psst! Weg rat.

Wat heeft het voor betekenis waar een boot vandaan komt en waar hij naar toe gaat, als er een rat is om omheen te dansen? De rat was hun levenswerk en hun levensangst, en alle goede en kwade geesten. Hij gaf hun het idee dat het leven zin had. Wat voor zin had het leven als de rat er niet was? Ze beschouwden hem met verdrongen afschuw, zoals volwassenen melk drinken - maar wat voor zin heeft het leven zonder melk? Ze zwoeren dat ze zouden blijven jagen op de rat en hem zouden vangen, al zouden ze eeuwig verdoemd zijn en tot het einde der tijden rond IJsland achter een rat aan varen. Maar ze dachten ook, duister als mensen van wie het verstand uitgeschakeld is: Wat moeten we doen na het einde der tijden als we in het koninkrijk der hemelen niet achter een rat aan kunnen hollen?

Ze piekerden over vallen en ze bespraken vallen tot in het oneindige. Ze droomden over vallen met de meest diabolische constructies en rakelden alles op wat ze gehoord hadden over middeleeuwse martelpraktijken. Bjarne wees op z'n verwondingen en z'n ogen puilden uit als glimmende kersen: ‘Hij heeft mij gebeten! Heeft hij soms een van jullie gebeten? Ik vraag het maar. Heeft hij een van jullie gebeten?’

‘Ach,’ zei de kok, ‘hij heeft gewoon de lucht gekregen van drek en gonorrhoe.’

Bjarne voerde een luidruchtige krijgsdans op. Pure afgunst, vuile poepchinees! Gullhesten begreep dat Bjarne werkelijk het gevoel had dat hem een eer te beurt was gevallen, want hij werd zo jaloers dat hij haast vergat te praten toen de rat de volgende keer Dominee aanviel, die onder de hondewacht met een brul wakker werd. Hij sloeg om zich heen, schreeuwde, jammerde en ging zo tekeer, dat de hele

boot in rep en roer raakte. Al z'n knokkels bloedden van de wilde klappen tegen de binnenkant van de kooi. De rat had een hap uit z'n onderlip genomen. Bijna meteen daarna begon zijn lip rond de wond op te zwellen, de onderste helft van zijn gezicht zag er lelijk uit. 's Ochtends al lag hij te ijlen en vertelde dingen die hij voor zichzelf had moeten houden. De hele tijd zat er een man bij hem, vooral om op de rat te letten.

De schipper deed voor de zieke wat hij kon en hij was heel ernstig. Hier moest een stokje voor gestoken worden. Zulke dingen dienden niet te gebeuren op de driemastschoener ‘Fulton’. Was dit soms een circus en hij een clown?

Hij riep de bemanning bijeen en hield een toespraak: ‘Zoals jullie weten is er een rat aan boord. Er is iets raars met die rat. Hij bijt mensen en nu ligt Do... Johannes Hansen dus, nu ligt Johannes ziek in bed. Ik heb een beloning uitgeloofd. Die is hoog genoeg voor zo'n domineetje. Ik begrijp niet dat jullie dit nemen van dat beest. Dus: Die rat moet binnen vierentwintig uur dood zijn.

Hij wierp de stuurman een blik toe alsof hij hem ervan verdacht het dier aan boord gebracht te hebben en ging de kajuit in. De stuurman vond dat ook hij een toespraak moest houden en stond net te oefenen toen er uit de kajuit gebrul en gekrijs weerklonk - en daar kwam de rat als een spookverschijning de trap op. Gullhesten kon net z'n been heffen om te schoppen. De rat was weg.

De schipper kwam er langzaam achteraan. Z'n ogen dwaalden van de een naar de ander en hielden halt bij Bjarne Vik: ‘Je hebt de volgende acht uur rattenwacht! Daarna lost de kok je af. Zo wisselen jullie zonder rekening te houden met de wacht totdat de rat gepakt is.’

Bjarne zette een hoge borst op en begon systematisch. Natuurlijk was hij de aangewezen persoon. Hij liet zich niet kisten door één of twee kleine beten.

Eerst zorgde hij voor een paar planken en spijkerde die zorgvuldig tegen de onderkant van de kombuis. Dan kon het ondier zich daar niet verbergen. Daarna vergewiste hij zich ervan dat de rat niet in de roef was en sloot die hermetisch af. Gullhesten riep morrend dat hij en Dominee stikten. Bjarne kreeg hem zover dat hij zich gedeisd hield en liet de kok zweren dat de rat niet in de kajuit was. Toen sloot hij ook deze af, met toestemming van de schipper. Daarna begon hij op de voorplecht, met een stevig stuk touw in z'n handen, keerde alles om en keek wantrouwend langs de giek. Toen wilde

hij in het vooronder verder gaan, maar de stuurman gilde: ‘Daar komt ie!’

Bjarne zag de rat van het achterschip komen en vloog hem tegemoet. De stuurman holde achter hem aan. Met een elegante sprong wipte de rat op de reling en was Bjarne al voorbij. Deze haalde een kunststukje uit waarvoor hij al vaak bewondering had geoogst, hij deed hetzelfde als de rat, en joeg over de reling achter hem aan. De schuit deinde op en neer, het was een onmogelijke prestatie! De kok liet van verbazing het roer los en de stuurman stond stokstijf: ‘Godallemachtig!’

Bjarne was een kunstenaar in zijn vak, dat wist de stuurman, maar deze vertoning maakte hem sprakeloos. Bjarne maakte een paar grote sprongen maar het lukte hem om goed terecht te komen, uit te halen en het touw achter de vluchteling aan te laten suizen. Hij had zelfs nog tijd om te vloeken.

De eerste keer was de rat te snel, maar de tweede keer knalde het touw op de reling waar hij liep, het was misschien ook half raak, de rat viel in ieder geval overboord. Een vreugdekreet stokte in de keel van de stuurman, want Bjarne vloog er ondersteboven achteraan.

Het ongeluk wilde dat de kok juist bij had moeten sturen - er verliepen enige kostbare ogenblikken voordat hij weer was bijgedraaid en daarna wilde hij ook niet overstag gaan. Toen dat eenmaal gebeurde, was Bjarne al een flink eind achterop geraakt. De schipper en Gullhesten kwamen aan dek en er werden een paar boeien uitgeworpen. De schipper riep: ‘Zie je die boei?’

Bjarne riep iets onverstaanbaars, maar zette koers naar de boei. Toen zagen ze dat de rat op z'n hoofd zat. Die klemde zich met z'n poten vast in het haar van de matroos en hief z'n kop op alsof hij iets rook.

‘Als ik nu een geweer had,’ zei de stuurman. De schipper wierp hem een dodelijke blik toe en hij ging verdwaasd naar de zeilen. Ze naderden de zwemmer, hij zette koers naar de boot waar men klaar stond met boeien en lijnen. Ze praatten meer over de rat dan over Bjarne en de rat was duidelijk zeer vertwijfeld. Hij keek nerveus rond naar meer uitnodigende schepen.

De schipper stond aan het roer en berekende het moment nauwkeurig. De zeilen klapperden toen Bjarne voor de boeg lag. Hij greep een boei die aan een lijn vast zat en zei gebroken: ‘Jullie...’

Ze hoorden zijn smeekbede, ze hoorden de snik in z'n stem en werkten snel zonder onnodige woorden. Het koude water had hem

bevangen en allen wisten hoe de doodsangst komt als de redding het meest nabij is. Gullhesten hing met z'n bovenlijf uit een spuigat, de stuurman maakte een lus om diens ene been en sjorde die vast aan een ring bij het grote luik. Ondertussen hing de schipper over de reling en enterde Bjarne voor de zekerheid met een bootshaak. Toen de boot overhelde, lukte het Gullhesten een touw om z'n makker te sjorren, een doorweekte rat liep over z'n rug en verdween god mag weten waarheen.

De schipper sloot zijn schriftelijk verslag als volgt af: ‘Nu heb ik dus twee man te kooi en de rat is nog even gezond. Hij is zelfs slimmer geworden, dat gebeurt als ratten opgejaagd worden. Hij heeft grootheidswaan gekregen en steekt de draak met ons. Hij zou zijn leven in een scheepvaartmuseum moeten slijten.’

Bjarne lag tot aan zijn neus onder de dekens en staarde zwijgend omhoog. Dominee lag te ijlen, prevelde gebeden en vloekte. Gullhesten kwam naar beneden met een beker: ‘Hier is een borrel voor je van de schipper, nou moet je wel beter worden!’

Ze deelden de drank.

‘Jij zwom daar ook mooi rond met die rat op je kop,’ snierde Gullhesten. ‘Goeie hemel, dat is het idiootste wat ik ooit gezien heb.’

‘En jij dan! Waarom heb je hem niet gepakt?’

‘Moest ik hem soms met m'n tanden pakken?’ vroeg Gullhesten. ‘Ik had wel genoeg aan jou, zoals je daar als een zoutzak hing, buiten westen. Had ik hem soms moeten bijten? De stuurman en de schipper waren zo stom om hem te laten lopen. En dan Dominee die rattedolheid kreeg. Die heeft volgens mij al lang iets onder de leden. Aanstonds vliegt die hier rond en bijt ons, let op mijn woorden. Op deze schuit verbaas ik me nergens meer over.’

Een halfuur later kwam Bjarne aan dek. Hij wankelde en zag vuurrood. Hij strompelde naar achter op blote voeten met een deken als een toga om zich heen.

‘We grijpen hem,’ fluisterde de schipper, ‘hij is buiten zinnen!’ Toen strekte Bjarne een naakte arm uit. In zijn hand klemde hij een rat met opengesperde bek. De schipper zei zachtjes: ‘Als je hem weer laat lopen, verdrinken we je echt!’

Bjarne hield de rat voor zijn gezicht en bekeek hem met een blik vol haat. De rat z'n ogen puilden uit als blaren. ‘Dus jij wilde bij-

ten?’ zei Bjarne, ‘en op m'n hoofd rijden? Dan moet je nu maar een beter hoofd uitzoeken!’

Hij slingerde de rat overboord. Die spreidde zijn ledematen uit en wilde vliegen, maar dat lukte hem niet.

Er stond slechts een licht briesje. Ze hingen over de reling naar de rat te kijken, die achter de ‘Fulton’ aanzwom. Hij wilde mee.

De afstand werd langzaamaan groter. De rat zwom als een bezetene, dat zagen ze duidelijk als hij door de golven op en neer ging.

Het was tegen zonsondergang en de mannen werden stil terwijl ze naar de rat stonden te kijken. Ieder dacht er het zijne van en ze keken elkaar niet aan.

Gullhesten was de eerste die zich losrukte. Hij ging weg voor de rat uit het gezicht verdwenen was... ja, zo zwemmen wij ons korte leven, naar een strand dat in de zee verzinkt.

Hij stelde zich voor dat het de rat nog eens zou lukken weer aan boord te komen... eens...

Bjarne kon de rat niet meer zien. Hij keek de schipper aan met zijn koortsige ogen, die in deze ogen tien kronen en een fles alcohol las. Maar nu was er weer afstand tussen hoog en laag. De schipper draaide zich om en vertrok.

‘Je kan tegen Bjarne zeggen,’ zei hij later tegen de stuurman, ‘dat hij tien kronen bij geschreven krijgt en bij jou de eerste zaterdagavond in Eskefjord een fles kan halen.’

De stuurman knoopte dit in z'n oren: zo sprak een kapitein.

Het paard van Hogget
Tarjei Vesaas[*] (Vertaling Mick Spaan)

Het paard stond hoog op zijn benen, dus het nam grote stappen - en het liep almaar verder de bergen in.

Twee jonge jongens menden het. Het waren Jon van de boerderij ‘Hogget’ en het even oude hulpje Nils. Allebei hadden ze een rond gezicht. Ze zaten op de lege slee en lieten zich over de sneeuwvlakte glijden, moesten ver de bergen in om hooi te halen. Urenlang over de sneeuwvlakte, om vanavond laat pas weer thuis te komen. Er was al een spoor van de anderen die ook zomerschuurtjes in de bergen hadden en nu het wintervoer naar huis brachten. En in de bergen is het net of de zomer in de hooischuurtjes verstopt zit en namen noemt die een geheim zijn.

De beide jongens hadden allerlei zoete gedachten en zaten te fluiten zolang dat ging. Toen werd de koude luchtstroom zo bijtend dat je lippen stijf werden en het fluiten vanzelf ophield. Maar je kon je het fluiten ook vóórstellen. Ze waren net volwassen, en het was een heel mooie zomer geweest.

De gedachte aan fluiten zou hen wel vergaan.

Ver de bergen in, op een plaats waar alles leeg en wit was, met alleen maar een enkele boom boven de sneeuwbank uit - daar zakte dat grote paard wég.

Er waren hier moerassen en slijkgaten 's zomers. Nu was alles bedekt met een nogal dun laagje sneeuw; de gevaarlijke plaatsen tóónden niet. En de jongens kenden niet zo precies ieder plekje. Ze zouden juist van het weggetje afbuigen om over de sneeuwbank heen naar hun eigen hooischuurtje te gaan. Toen was het ijs daar, onder de sneeuw, niet stevig genoeg; er kraakte iets of er klonk een zuigend geluid, en het paard gleed weg. Het modderwater spatte over

* *Tarjej Vesaas (1897-1979), dichter en prozaïst, subtiel psycholoog met een compacte, suggestieve stijl. Zijn werk is veel vertaald. In het Nederlands verschenen* Het ijskasteel *en* De vogels. *Bovenstaand verhaal komt uit de bundel* Ein vakker dag *(Een mooie dag), 1959.*

Vesaas is de enige Noorse prozaïst in dit nummer, die schreef in het Nynorsk (Nieuw-Noors), de ca. 1850 op basis van dialecten gecreëerde schrijftaal. De andere variëteit van het Noors, het Bokmål (Boekentaal) is sterk verwant aan het Deens. De Noorse overheid streeft naar het samensmelten van beide taalvormen. De Noorse spreektaal vertoont veel regionale variatie.

zijn lendenen en rug, ijskoud en bruin. Maar dieper erin stiet hij op vaste bodem en bleef staan met zijn hoofd en wat van zijn manen vrij.

Hij liet op dat moment een vreemd gejammer horen. Je kent eigenlijk zo weinig paardegeluiden - en dit deed als iets duisters in de lucht aan.

De schrik sloeg pijnlijk door de jongens heen. Ze zagen hoe hij zijn ogen zo verdraaide dat het wit te zien was. De slee en de jongens waren nog op de sneeuw. Ze tuimelden van de slee, die met de voorkant in het gat getrokken werd. Het paard kwam overeind zover hij kon en sloeg met zijn voorbenen, maar werd gehinderd door de disselboom van de slee en zakte weer omlaag, om nog dieper weg te zinken.

Opschudding en getrappel. Nils riep wat over mensen halen. Al stonden ze vlak bij elkaar, ze moesten roepen - zo... wás het gewoon. Jon riep wat over uitspannen! En toen kwamen ze weer bij zinnen, stonden tot aan hun schouders in het ijswater wild met hun armen te zwaaien om de zeelpennetjes op te zoeken, staken van weerskanten hun armen uit. Sneeuw en ijs omsloten het paardelijf - gewoon ónder de bruine prut zat hij. Nu glijd ik weg, ik ook, dachten ze, nu, nu - maar ze gleden niet weg, het hield. Zodat ze de zeelpennetjes loskregen. Gedurende dit alles stond het paard volkomen stil te wachten. Ze vingen een glimp op van zijn poelen van ogen - hoe die nu waren, in zijn angst.

Het paard was vrij van de disselboom, kwam met zijn achterhand overeind en sloeg. Maar zijn achterhand was te diep weggezakt en had zich vastgezogen, en de heftige beweging en de zwaarte van het lijf naar één punt toe maakten de zuiging van de modder nog erger. Hij maaide met zijn hoeven zo in de lucht dat de blinkende hoefijzers tegen elkaar sloegen, en hij deed wonderlijk wild - maar toen moest hij er zich met alles weer in laten kantelen.

Geef geen kik, dachten ze. Niet dat gejammer weer...

Hij keek hen aan. Ploeterde door het troebele water vooruit, achteruit, met zijn mond, met zijn kin, en kon net zijn neusgaten boven water houden.

Geef in elk geval geen kík.

Hij ploeterde vooruit en achteruit, wat hij daar dan ook mee bedoelde. Maar hij hield zijn mond.

Nee, nu waren alle gedachten aan meisjes ver weg, het was of er nooit meisjes waren geweest. Hijgend bespraken Jon en Nils wat hun te doen stond. Moesten ze naar huis om mensen te halen? Dat zou vele uren vergen, en dan zou het zeker te laat worden. Vanavond met donker pas. Dan zou het paard zijn weggezakt - want één man speelde het niet klaar om hem er de hele dag boven te houden. Ze moesten maar liever proberen om allebei hier te blijven en met het paard mee te zwoegen om hem er boven te houden, om te proberen iets onder hem te steken - tot er misschien andere mensen kwamen. Eén van de buren had gezegd dat hij vandaag de bergen in wilde om hooi te halen, hij ook. Dus hij moest hier weldra wezen.

'Hij héέft gezegd dat hij vandaag zou gaan,' zei Jon zo stellig als hij maar kon. En hij zou zeker komen! Onder het staren van die daar in het water stelden zij dat vast; en evenzo dat dit het enige was. Hun armen waren drijfnat, maar ze voelden niet dat ze op het punt stonden in de wind te verkleumen. Er was hier op deze hoogte nu en dan een vlaag wind, en een grauwe wolkenhemel. Hun gezwoeg zou ze wel warm houden, hún wel. Maar die daar in het ijswater...

'Hop jij!' riepen ze onderwachts tegen hem, uit alle macht. 'Hop jij! Hop jij!'

Alsof dat hem misschien kon opvijzelen.

Hij ploeterde vooruit en achteruit met zijn kin.

Zakte een beetje meer weg. Langzaam. Zeker.

Nils nam de bijl en rende weg om een paar alleenstaande gedrongen berkjes om te hakken en mee terug te slepen. Jon was blijven staan, met de teugels voor de borst van het paard langs en de uiteinden ervan stevig om zijn handen geslagen. Zo stond hij er een paar pas achter, zette zich schrap en hield vast en trok zo hard als hij kon. Hij wist echter niet of het wat hielp, hij had nogal een gevoel dat het tevergeefs was, maar vasthouden moest hij evengoed. De teugels stonden strak. Toen kwamen ze weer slap te hangen, omdat zijn lijf verslapte. Toen trilden ze weer.

Goed dat ik niet vóór hem hoef te staan. Goed dat hij me niet aan kan kijken.

Het paard draaide zijn hoofd achterover en keek hem aan.

'Hop jij!' schreeuwde Jon zinloos, zodat het galmde over de hoogvlakte. Het paard bracht zijn hoofd weer naar voren.

Zwaarbewolkte dag in december. Weldra is het weer donker. Vasthouden! Daar kwam Nils met de gedrongen berkjes aangezeuld, ze

waren geteisterd door de wind en verwrongen. Naast de paardebenen wierp Nils ze neer - of het paard er maar op wilde stappen. Nils wilde er nog meer gaan halen.

‘Neem eens over!’ riep Jon hijgend.

Nils kwam in allerijl. Nam de trillende greep over. Keek Jon niet aan, maar werd rood.

Toen rende Jon weg, zwaaide met zijn verkleumde armen. De wind voelde ijskoud aan. De berken stonden ver weg. De weg door het moeras was leeg. Kwam die buurman er nog niet aan? Maar vooruit, naar de berken!

Kappen. Aanpakken.

Nils hield de leidsels. Liet ze vieren, trok ze weer aan. Het paard lag stil in de modder. Je wist hoe de kou nu bij hem binnendrong. Zijn manen en zijn hoofd en zijn ogen - de rest zat onder. Nils trok.

De tijd verstreek. Het leek of het water langzaam, langzaam steeg. Jon kwam er eindelijk aan met nieuwe boompjes en takken, en wierp ze neer. Wou zich omdraaien en wegrennen, maar werd door een schreeuw weerhouden: ‘Wou jij er tussenuit knijpen!’

Jon bleef staan.

‘Welnee helemaal...’

‘Dat wou je wel, maar nu hou ík hem niet meer!’

‘Jij probeerde het anders ook!’

Ze beten het elkaar toe.

Waren in de war en uitgeput. Verkeerden in nood. Jon nam de teugels over, en Nils rende weg. Je durfde niet te kijken, met dat water dat maar leek te stijgen.

Het paard ploeterde met zijn kin. Als het zin had gehad om hem op hun knieën te vragen nu net dáármee op te houden, dan hadden ze dat gedaan.

Maar nu laten mijn armen en rug het afweten...

Er kwamen meer berkjes. Gooi ze er maar in. En weer wisselen, zonder gescheld. Geen buurman op de weg - geen mannenmoed en hulp in aantocht. Het water steeg heel erg langzaam. De tijd? Wisten ze niet. Enkel maar alles in dat bodemloze slijkgat neerkieperen. Zien dat hij iets vasts kreeg om op te staan, iets om bovenop te klauteren.

‘Hop jij!’ schreeuwden ze om hem aan te moedigen, en ze verbeeldden zich dat hij het ook zo begreep.

‘De slee!’ riepen ze, toen ze weer van karwei wisselden, en het werd steeds maar verder naar de dichtstbijzijnde bosjes.

Het volgende ogenblik hakte de een met de bijl op de slee los, sloeg die in grotere en kleine stukken. Maar misschien zakte het paard nu toch niet verder weg? Je kon wel een ietsepietsie kalmer aan doen bij dat moordende trekken.

Het paard draaide zijn hoofd niet meer om, keek recht naar voren. Toen hielden ze ook dát niet meer uit, dus sprongen ze langs hem heen en keken hem aan. Alles wat ze dachten en deden begreep hij! In een donkere poel zagen ze dat.

‘Meer takken!’

‘Dat weet ik net zo goed als jij!’

Een kwade toon was nu de enige die je kon gebruiken. Wie zo gelukkig was om er vandoor te mogen, rende met de bijl, blinkend in zijn vuist, over de heuveltoppen heen. Een koude, bewolkte en korte winterdag.

Maar de buurman?

Er was lang geleden al een scheut door ze heen gegaan: vandaag komt er hier niemand. Als er vandaag iemand in de buurt had willen komen, dan was hij hier allang geweest. Er komt geen buurman hier. En nu is er geen sprake meer van om op huis aan te gaan. Wie achterblijft, heeft al gauw geen kracht meer om te tillen, en dan is het afgelopen. Nog even en het is donker. Om drie uur schemert het. Om vier uur is het donker.

‘Hop jij!’ schreeuwden ze met rauwe stem tegen hem. En tegen zichzelf.

‘We gaan jou de hele nacht op de been houden!’ schreeuwden ze.

‘En morgen is het anders!’

‘Dan komt de buurman, hoor je!’

Dat hielp. Ergens beurde dat op. Alles hier had de bedoeling om op te beuren.

Jou beurde 't ook op...

Ze waren er zeker van dat hij het voelde. Hij begreep het de hele tijd.

Waren ze al bevroren? Ja. Nee. Dat had niets te betekenen. Ze kregen geen tijd om te voelen. Nils was weer op weg om meer takken te halen. Jon spande zich in om vast te houden. Het paard ploeterde zachtjes heen en weer.

Er kwamen twijgen en takken. In het gat ermee. Ze gebruikten een losse rib van de slee om mee te stouwen. Droge stukken hout van de slee kwamen weer langs de flanken van het paard omhoogzetten en dreven in het rond.

Bij het volgende wisselen tussen Nils en Jon werd het al donker.

‘Meer takken!’ zeiden ze. Het ging zo langzaam. Het kostte zoveel tijd om met wat terug te komen. Maar nog stond er het een en ander, ver weg in de schemer en de wind.

De ogen van het paard werden groot toen de schemer inviel. Ze durfden bij dit licht haast geen ‘Hop’ meer tegen hem te roepen. Dat zou te hees en te lelijk klinken.

Hij bewoog plotseling met zijn hoofd naar hen toe.

Nu gaat het gebeuren, schoot het door ze heen, nu voelt hij dat het afloopt. Hij speelde het klaar om zijn hoofd zo ver op te heffen dat het vrijkwam uit het water. De ogen konden ze nu niet meer goed zien. Maar hij deed zijn stijve vierkante lippen een beetje open, vlak voor hen, zonder geluid. Toen ging hij onder.

Het ging allemaal zo snel dat het leek of de benen opeens onder het paard weg waren. De teugel, die om de paardenborst was geslingerd, liep door de handen van hen die vasthielden. Ze vergaten enige weerstand te bieden.

Ze voelden schrijnend verdriet. Stonden ieder met hun eind van de teugel in de hand - en in plotselinge woede èn om maar wat te doen nu alles onmogelijk was, zetten ze zich schrap en trokken, trokken véél harder dan ze ooit klaar hadden gespeeld.

Het gaf mee.

Het hoofd kwam weer naar boven.

Er zat leven in hem.

Hij brieste water uit zijn neus en snoof. Zij snoven mee. Hij was zeker alleen maar even bewusteloos geraakt. De bodem had het gehouden.

In ieder geval was hij er weer - en zij trokken als gekken aan de teugel en riepen hem als gekken toe.

‘Hop jij. Hop jij! Hup!’ schreeuwden ze hees, als een nieuwe begroeting - hoe hels het ook klonk in dit schemerdonker. Hij schudde zijn hoofd en zijn kin bleef drijven. Maar toen begon hij te spartelen.

Toen ze dat zagen, blèrden ze nog harder tegen hem. En trokken.

Opgewonden door het geschreeuw en de tillende beweging die hij had gevoeld, begon hij met zijn voorbenen te spartelen. Groef en maaide en stampte blindelings in het water, blies en hijgde. Maar er lagen daaronder nu veel takken en struiken en door zijn bewegingen balde dat zich samen, raakte onder zijn hoeven in elkaar ver-

wikkeld en vormde een nieuwe bodem - samen met de planken van de slee en heel die onzichtbare prut. Iets vasts om op te staan.

‘Hup, op!’ schreeuwden ze en stopten met trekken aan de teugels, omdat dit averechts werkte en hem achterover trok.

Het paard antwoordde met een geluid uit de grond van zijn hart, kreeg zijn voorbenen op de takkenhoop bij elkaar, maakte een dwarse ruk, en kon zijn achterhand uit de zuiging omhoogtrekken.

‘Eèh,’ schreeuwden ze tegen hem.

Nu moesten ze razendsnel zijn, en dat waren ze. Ze moesten de teugels onder zijn buik doorhalen en aan de andere kant weer omhoog, de teugels strak vasthouden en er van onderaf aan trekken. Nu naar voren toe. Dikke modder en troebel water spoot rond in de schemer; en het nieuwe dat het paard voelde gaf hem nieuwe krachten. Hij trapte en ploeterde, en de twijgenhopen hielpen hem, er kwam almaar meer van hem omhoog. Ze schreeuwden en trokken, en toen deed hij een laatste sprong, kwam helemaal bovenop en sloeg onmiddellijk om op zijn zij, in de sneeuw. Lag er slap en besmeurd en reusachtig bij.

Ook Nils en Jon lagen er slapjes bij. Alles lag op een hoop. Een tijdlang dachten ze niet zo bijzonder veel na.

Maar al gauw meldde de ijzige wind dat dit de dood was. Ze voelden dat de verlamming hun lijf inkroop, doornat als ze waren. Ze moesten overeind. Ook het paard moest overeind.

Ze trokken aan hem, schreeuwden tegen hem - en hij begreep het. Hij waggelde overeind. Zijn stijve benen hielden hem. Jon en Nils, aan weerszijden, zeulden hem met zich mee. Nu lopen! De ontzettende kou die het paardelijf urenlang in het water had opgezogen, stuitte nu op de wind hierboven. Het lijf beefde ervan.

Ze joegen hem voort met geschreeuw en wisten hem op het pad te krijgen, in de richting van het dichtstbijzijnde hooischuurtje. Zelf waren ze er niet veel beter aan toe dan dat ze zo'n beetje in het paardetuig hingen om mee te kunnen komen.

Maar de opwinding hadden ze in zich. Dat wilde geschreeuw. Af en toe zwaaiden ze met hun armen en sprongen voor de warmte op en neer - en verder ging het, al viel het paard van ellende omver en moest het keer op keer weer op de been worden gejaagd. Het doel was een hooischuurtje waar ze van wisten dat het nog half vol was. Daar moesten ze alledrie inkruipen.

Jij, dachten ze, en gingen aan zijn tuig hangen.

Hij stapte er dapper op los, hoewel hij trilde van de kou. De

duisternis was dichter geworden, ze konden zijn gezicht niet duidelijk zien. Zo bereikten ze het hooischuurtje.

Het hooischuurtje met zijn in het donker verscholen zomer. Het was haast niet te geloven. Ze kregen de deur open, en gelukkig was die hoog genoeg om het paard door te laten. Er was hooi, maar het was niet helemaal vol: er was plaats voor allemaal.

‘Kom, kom.’

Hij begreep ze. Liep rechtstreeks de geurende zomer binnen. Ze kregen nieuwe krachten en wisten wat ze moesten doen. Namen plukken hooi in hun verkleumde handen en begonnen er woest mee op het paardelijf te wrijven. Steeds maar weer nieuwe plukken. In dat heerlijke beschutte hooi was het paard meteen in elkaar gezakt. Zij zaten bovenop hem en wreven hem met plukken hooi, en zeiden in het aardedonker zinloze dingen tegen hem. Eerst wrijven, daarna zouden ze hem inpakken met hooi. Onderstoppen in warmte. En zichzelf ook.

Dat opgewonden karwei verwarmde ook alles lekker, en tenslotte begonnen ze eens aan eten te denken. Aan het rugzakje met mondvoorraad. Waren ze niet hongerig als wolven? Jazeker wel. Maar later. Eerst het paard. Eerst hij. Later trekken wij onze natste kleren wel uit en graven ons hier samen met het paard helemaal in, en dan wordt alles warmte en zomer en gefluit.

Ze werkten. Luisterden. Eindelijk...

Ze hoorden in het donker hoe hij zoetjes aan begon te kauwen. Heus?

Ze hielden het bijna niet meer vol: een overdrijving. O, we wrijven en poetsen je, wrijven en poetsen je! En stoppen je eronder, onder alles wat kruidig geurt in de bergen - dat is het! Al wat op groene hellingen groeit en kruidig is, lekker en goed is in der eeuwigheid...

Vertaalde poëzie

Twee gedichten
Nordahl Grieg[*] (Vertaling Lisette Keustermans en Peter Verstegen)

Water

Uit de jungle van de ruimte
stort de zon zich op de aarde
als een zwangere tijgerin,
en haar bloeddorst maakt haar blind.

Stikkend in het beest zijn klauwen,
pijnlijk klevend aan de diepte,
in het licht en in de stank,
kruipen traag vanuit de haven
zwaarbeladen mens-insekten.
Hoor het schorre koelielied!
Als gekreun van zweet en bloed
hijgt het vanuit dok en kaai.
Het is zomer in Sjanghai.

Gin and bitter, gin and bitter!
In de bar is het vol volk.
Aan de toog geschreeuw, geschater,
grijns van glazen, rijen dik.
Rooddoorlopen visse-ogen
zwemmen in de hete wasem,
keren naar bewaasde glazen,
gin and bitter, boy - be quick!

Landgenoten, hier ontmoet,
zitten samen in het donker.
Ik vertrek. En hij blijft hier.
Blijft met zijn gemis en ziet
in de ogen van de ander
Noorse horizonnen gloren.

Vand

Solen kaster sig mot jorden,
som en draegtig tigerinde
sprunget ut av rummets jungel,
glefsende mot blod i blinde.

Kvalt i dyrefavnens kvalme,
grusomt klaebet fast til dypet,
under lyset, under stanken,
under havnens tunge byrder,
kravler langsomt menskekrypet.
Hør, hvor kuli-sangen raller!
Som et stønn av blod og svette

* *Nordahl Grieg (1902-1943), dichter en toneelschrijver, vooral bekend door zijn antifascistische poëzie; hij was correspondent in China tijdens de burgeroorlog; in 1940 week hij uit naar Engeland en nam dienst bij de Luchtmacht; hij werd op 3 december 1943 neergeschoten boven Berlijn. 'Water' is afkomstig uit de bundel* Norge i våre hjerter *(1929). 'De sprint' uit 1936. Zie ook de rubriek 'Essay'.*

gisper det fra dokk og kai.
Det er sommer i Shanghai.

Gin and bitter, gin and bitter!
Det er taett med folk i baren.
Langsmed skrankens rop og latter
glimter, gliser drikk ved drikk.
Spraengte uer-øine svømmer
tunge i den hete disen,
stunser ved det dugg-grå glasset,
gin and bitter, boy - be quick!

Vi har satt oss, borti mørket.
Landsmaend er vi, møtt herute.
Jeg skal reise. Han skal bli.
Han skal bli igjen med savnet,
mens han ser en andens øine
alt få lys av Norges blåner...

[Nederlands]

Lucky devil, ja, dat ben je.

Goed! Het is hier nog zo gek niet,
parties zijn er altijd zat,
ponies, auto's, boys genoeg.
Maar je zit met dat verlangen
dat je nooit vervullen kan,
gin and bitter, boy - en vlug.

Weet je waar ik naar verlang?
Jij zal er om moeten lachen,
'k zou er jaren van mijn leven
graag voor geven als het kon.
Waar ik overdag van droom,
waar ik 's nachts om huilen kan,
dat is *water*!

Stromend water, murmelend water,
water in het voorjaar, najaar...

Kun je dat begrijpen, man?

Niet zoals hier in het Oosten
met zo'n geel en rottend vel,
waarin dode ratten drijven,
net een stinkende riool.
Toen ik het een keer vergat,
erge dorst had, ervan dronk,
ik lag snel in 't hospitaal.

't Noorse water, zuiver water, -
je gaat liggen en je drinkt,
dat is waar ik steeds aan denk.
't Regent er misschien een beetje.
Druppels tikken in de beek,
tussen berkebos en heide.
't Mist misschien, de lucht is grijs.

[Noors]

Lucky devil, det er De.

Jodal Det er bra herute,
ponier og bil og boyer,
altid plenty med halloil
Det er bare denne laengslen,
den en aldrig kan få kverket,
bring en gin and bitter, boy.

Vet De hvad jeg laengter efter,
det som bare er at le av,
det jeg ofret år av livet,

for at få om det gikk an.
Det jeg taeaker på om dagen,
det jeg griner for om natten,
det er *vand!*

Vand som rinder, vand som risler,
vand om våren, vand om høsten...

Kan De fatte dette mand?

Ikke slikt som her i Østen
med sin råtne, gule snerke,
drivende av daue rotter,
som en stinkende kloak.
Jeg kom fort på hospitalet
engang da jeg lot det skure
ikke årket mer, og drakk.

Vand i Norge, vand av renhet, -
hvor en laegger sig og drikker,
det er dét jeg taenker på.
Kanske regner det så sakte.
Lyden siver ned i baekken,
mellem bjerkene og lyngen.
Kanske ligger skodden grå.

[Nederlands]

Dat is waar ik steeds van droom:
Ik lig aan de kant te slurpen.
't Water druipt over mijn polsen
en het is zo koud, zo bruisend.
Ik heb houvast aan de bodem
en een steen drukt in mijn huid,
'k voel de harde, koele weerstand. -
'k voel het en ik zie het voor me.

Boy, rotjongen! Gin and bitter -
Weet je nog hoe goed het smaakt,
ruisend van de gletsjerstroming,
met het sap van bos en struik...
Bruine wortels, naakt graniet
geven er hun smaak aan mee -
kraaiheide- en veenbessmaak!

Koud en zuiver is het alles!
Heel de vlakte, heel de lucht,
't bruist zo wild tegen je kaken,
eeuwig je verstand te boven.
Bruisend, murmelend... Drink, of laat 't!
Ginds, ginds, ginds, daar is de beek.
Ik ben ziek van alles hier.
Jezus Christus - geef me water!

[Noors]

Dette er det som jeg drømmer:
At jeg ligger der og slubrer.
Over begge håndledd strømmer
vandet fossende og kallt
Naevene har tak mot bunden,
steinen gnures ind i kjødet,
dette harde, svale presset. -
Jeg kan se og føle [...]'t.

Boy, din slubbert! Gin and bitter -
Husker De hvordan det smaker,
susende i stryk fra braeen,
men med saft av kratt ag kjaerr...
Brune røtter, nakne gråstein
sender med sin smak i farten -
kraeklinglyng og tyttebaer!

Alt er med i iskall renhet!
Hele vidden, hele luften
fosser vildt og stridt mat kjaeften,
evig over al forstand.
Risler, fosser... Drikk, la vaerel
Baekken er der, er der, er der.
Jeg er sjuk av alt herute.

Herre Jesus - gi mig vand!

De sprint

De nikker Owens in de sprint,
't Germanendom valt terug.
Het blonde stadium staat paf,
't gezicht van de Führer staat stug.
Dan montert hem de gedachte op
aan de joodse mannen en vrouwen
die op straat voor hun leven hebben gerend -
die waren wel bij te houden!

Sprinterne

Niggeren Owens sprinter,
germanerne stuper sprengt.
Det blonde Stadion undres,
og Føreren mørkner strengt.
Men tenk da med trøst på alle
jødiske kvinner og menn
som sprang for livet i gaten -
dem nådde dere igjen!

Twee gedichten
Inger Hagerup (Vertaling Simon Butter en Peter Verstegen)*

Emily Dickinson

Heel mager was ze. En heel klein.
Altijd sierlijk gekleed in 't wit.
Door heel het huis trippelde haar
welopgevoede meisjestred.

Ze stofte af, gaf bloemen water,
met kleine, drukke huisvrouwhanden.
Ze bakte brood, schreef aan familie
en vrienden, ging in 't park soms wandelen.

Een lieve zuster. Loyale dochter.
Zo ging het dagelijks poppenspel.
Maar het verborgen vuur bleef woeden.
Ze schreeuwde, maar ze schreeuwde stil.

In haar gesloten meisjeskamer
met kantgordijntjes lag er een
die ieder vreemd was, niemand kende.
Al te dapper. Al te alleen.

Daar lag een koel chirurg te luisteren
naar pijn, naar eigen naakte smart.
Terwijl haar schreeuw in 't kussen smoorde,
pleegde zij sectie op haar hart.

Emily Dickinson

Meget spinkel. Meget liten
Alltid sirlig kledt i hvitt.
Gjennom huset trippet hennes
veloppdragne pikeskritt.

Tørket støv og vannet blomster
med små travle husmorhender.
Bakte brød. Gikk tur i parken,
og skrev brev til slekt og venner.

Kjaerlig søster. Lydig datter.
Slik var dagens dukkelek.
Men den skjulte ilden herjet.
Og det stumme skriket skrek.

Og bak jomfruburets låste
dør og lette blondekapper
lå en tremmed ingen kjente.
Altfor ensom. Altfor tapper.

* *Inger Hagerup (1905-1984), populair lyrisch dichteres, ook zeer bekend door haar poëzie voor kinderen; 'Emily Dickinson' komt uit haar bundel* Mitt skip seiler *(1951), 'De gekke jongen' uit* Fra hjertets krater *(1964).*

Lå en kald kirurg og lyttet
til sin egen nakne smerte.
Og mens puten kvalte skriket,
obduserte hun sitt hjerte.

De gekke jongen

De gekke jongen in het buurhuis was
vastgebonden aan bed. 's Nachts hoorden wij
hem krijsen. Dan fluisterde ik in mijn kussen:
Dank, lieve God! Ik ben tenminste vrij.

De gekke jongen gilt allang niet meer.
Maar als de nachten zwart zijn, kan gekrijs
mij wekken in dat sterreloze duister.
Het is niet van de jongen, maar van mij.

Den gale gutten

Den gale gutten i det andre huset
var tjoret fast. Om natten hørte vi
han ulte. Og da hvisket jeg mot puten:
Takk kjaere Gud! Jeg er jallfall fri.

Den gale gutten skriker ikke lenger.
Men likevel kan skriket vekke meg
nar nettene er stjerneløse svarte.
Da er det ikke gutten. Det er jeg.

(1964)

Eiland voor de kust
Knut Hamsun[*] (Vertaling Petter Aaslestad en Peter Verstegen)

Nu glijdt de boot naar 't
nabije eiland,
een blauw zee-eiland,
een groenend strand.
Hier leven bloemen
voor niemands ogen,
staan er als vreemden,
zien hoe ik land.

Mijn hart voelt aan als
een tovertuin, met
dezelfde bloemen
als 't eiland heeft.
Ze praten samen,
een vreemd gefluister:
kind'ren, juist samen,
lachend, beleefd.

Misschien dat ik in
het oerbegin als
witte spirea
bestaan heb hier.
Ik ken de geur van
eonen her, en
ik beef bij deze
droom van weleer.

Ik sluit mijn ogen
bij 't ver herdenken,
terwijl mijn hoofd op
mijn schouder zinkt.
De nacht verdicht zich
over het eiland,
de branding buldert:
Nirwana klinkt.

Skjaergaardso

Nu glider Baaten
mot Skjaergaardsoen,
en Ø i Havet
med grønne Strande.
Her lever Blomster
for ingens Øine,
de staar saa fremmed
og ser mig lande.

Mit Hjaerte blir som
en Fabelhave
med samme Blomster

* *Knut Hamsun publiceerde maar één dichtbundel (*Det vilde Kor, *1904), waaruit bovenstaand gedicht; zie verder de noten bij 'Vertaald proza' en 'Essay'*.

som Øen eier.
De taler sammen
og hvisker saelsomt,
som Børn de motes
og ler og neier.

Her var jeg kanske
i Tidens Morgen
som hvit Spiraea
engang at finde.
Jeg kjender Duften
igjen fra fordum.
jeg skjaelver midt i
et gammelt Minde.

Mit Øie lukkes,
en fjaern Erindring
har lagt mit Hode
ned til din Skulder.
Saa taetner Natten
ind over Øen
og Havet buldrer
Nirvanas Bulder.

Twee gedichten
Henrik Ibsen[*] (Vertaling Lisette Keustermans en Peter Verstegen)

Verbrande schepen

Hij wendde van het noorden
de stevens van zijn boten
en zocht de speelse sporen
van lichtere goden.

Bakens van het sneeuwland
doofden in de baren;
faunen van het zonstrand
stilden zijn begeren.

Hij verbrandde zijn schepen; -
blauwige rooksporen
als bruggedekstrepen
wervelden naar 't noorden. -

Vanaf bebost zonstrand
rijdt een ruiter naar
de hutten van het sneeuwland,
iedere nacht weer.

Brendte skibe.

Han vendte sine skuders
stavne fra nord.
sogte lysere guders
legende spor.

Snelandets bauner
slukned i hav:
solstrandens fauner
stilled hans krav.

Han braendte sine skibe: -
blanende rog
som en bro-banes stribe
nordover fog. -

Mod snelandets hytter.
fra solstrandens krat.
rider en rytter
hver eneste nat.

* *Henrik Ibsen (1828-1906): de beroemde toneelschrijver heeft één dichtbundel gepubliceerd (*Digte, *1871)*, *waaruit bovenstaande gedichten.*

Heen!

De laatste feestelingen
brachten we tot het poortje;
op de nachtwind ging de
rest van het afscheid verloren.

In tienvoud lagen woning
en tuin nu verlaten,
waar zojuist zoete tonen
mij dronken maakten.

Het was een feest maar, -
voor de nacht zonder maan;
zij was een gast maar, -
en is nu heengegaan.

Borte!

De sidste gaester
vi fulgte til grinden;
farvellets rester
tog nattevinden.

I tifold øde
lå haven og huset,
hvor toner søde
mig nys berused.

Det var en fest kun,
før natten den sorte:
hun var en gaest kun, -
og nu er hun borte.

Twee gedichten
Rolf Jacobsen[*] (Vertaling Lisette Keustermans)

In januari

O alles wat je kan in januari
wanneer al de dagen maar tot aan je knieën reiken
en je, het etmaal rond, je voorhoofd loopt te stoten tegen de sterren
als op een zolder met oude uniformen.
In januari als de wereld boordevol is van levende sneeuw
die je tegemoet komt met een vrolijk geblaf tegen de ruit
en gehoorzaam languit gaat liggen voor iedere deur
als een grote vriendelijke hond
die scherp met zijn tong je hand wil likken.

In januari
als alles afgesloten is en alle wegen met cement vastgemetseld zijn
en je er met beide benen gaten in kan lopen
en zowat alles doen. Naar buiten gaan of stilzitten
een la opruimen
en daar bedeesde en heel jonge foto's vinden
die je kan verbranden - of nog maar niet.

En een boek ter hand nemen, beetje stof blazen
en de bladeren onder je vingers door laten ritselen tot in rust
als lichte sneeuwval. Brieven

I Januar

O alt hva du kan 1 januar
når alle dagene bare rekker deg til knes
og du går døgnet rundt og støter panden mot stjernene
som på et loft med gamle uniformer.
I januar da verden er full til overmål av levende sne
som møter deg med glade bjeff mot ruten
og legger seg lydig ned foran alle dører ut
som en stor vennlig hund
som kommer med tungen og vil slikke deg skarpt på hendene.
I januar
når alt er stengt og alle veier muret med cement
og du kan gå ut og lage huller i den med begge ben
og gjore nesten alt. Gå ut eller vaere i ro,
rydde en skuff
og finne sky og meget unge billeder der
som du kan brenne - eller vente litt.

Og ta en bok i hånden, blåse litt stov
og bøye bladene tilbake i sin ro
som lette snefall. Brev

* *Rolf Jacobsen (geb. 1907), eerste Noorse dichter die brak met de traditionele natuurlyriek en daar vaak de dynamiek van het alledaagse leven voor in de plaats stelde; 'In januari' komt uit* Brev til lyset *(1960), 'Tijd genoeg' uit* Puosteøvelse *(1975).*

[Nederlands]

in steilschrift, handdrukken
van over de zee waar we vandaan kwamen, naar hier
het land zonder geluid
waar alles eender is en alle gezichten plat zijn
als de wijzerplaten van uurwerken, ze trekken de wenkbrauwen op
als je een ongeduldige gedachte denkt.

Wat kan je meer in januari,
als alle woorden dood zijn gepraat
en rondgestrooid liggen als verkreukte kranten
en alle wonden omwikkeld zijn met gaas
en alle sporen weggewassen
en jij rond kan lopen en de planken horen kraken
en de ovens rustig grommen boven hun kluiven.

- Ga zitten. Leg je grote patience
die nooit uitkomt en vraag
wat je meer kan doen voor je hart dan dat.

Zwaardere tabak aanbieden? Op een ladder klimmen
en kolossale rook als een vlag hijsen op je schoorsteen
tot vreugde van de wolken die nu van Karelië komen aandrijven
met wonderlijk verscheurde borst,
om de nieuwe dagen uit te broeden
en de kleine gele zon die je weldra zult zien
op de schuttingpaaltjes in februari.

Maar in januari - dan moet je wachten op je hart.
Laat de sterren maar rinkelen bij je bed. Je ziet
een voorhoofd oprijzen, een gelaat in 't noorderlicht.
Achter loodgrijze gordijnen zet ze haar lamp neer
bij je kussen zodat ze kan zien
of je trekken veranderd zijn.

[Noors]

med stive skrifter, håndtrykk
over havet der vi kom fra, hit
til landet uten lyd
hvor alt er ens og alle ansikter er flate
som tallskivene på ur, de trekker øyenbrynet opp
når du har tenkt en utålmodig tanke.

Hva kan du mer i januar,
når alle ord er snakket døde
og ligger strødd omkring som krøllete aviser
og alle sår er bundet om med gaze
og alle spor er vasket bort
og du kan gå rundt og høre plankene knirke
og ovnene knurre rolig over sine kjøttben.
- Sett deg. Legg ut din store kabal

som aldri går opp og spør
hva du kan gjøre for ditt hjerte mere enn det.

By det en mørkere tobakk? Klyve opp på en stige
og heise en drabelig røk som et flagg opp fra din skorsten
til glede for skyene som kommer drivende nu fra Karelen
med underlige forrevne bryst,
for å ruge de nye dager ut
og den lille gule sol du snart får se
på gjerdestolpene i februar.

Men nu i januar - da skal du vente på ditt hjerte.
La stjernene bare klirre ved din seng. Du ser
en pande komme frem, et ansikt i nordlyset.
Bak blygrå gardiner setter hun frem sin lave lampe
ved puten din så hun kan se på deg
om dine trekk er blitt forandret.

Tijd genoeg

Tijd genoeg.
De man met de witte stok heeft tijd genoeg. Hij is blind.
Hij kent de wereld van de binnenkant. Hamerslagen
op de muur en sneeuwvlokjes in het haar als het herfst wordt.
Hij weet waarvan de dromen zijn gemaakt.

Hij hoort niet bij de nacht maar bij de dag.
Hij merkt aan je stem of je hart vredig is.
Het licht legt de vinger op zijn mond.
Vraag niet. Hij weet meer dan jij.

Er is een wereld achter de ogen.
Groter dan de onze. Het is de zijne.
Krijgt hij je hand, dan voelt hij de beentjes erin
als vogelvlerken.

Tid nok

Tid nok.
Mannen med den hvite stokken har tid nok. Han er blind.
Han kjenner verden innenfra. Spikerslagene
i veggen og snefnuggene i håret når det blir høst.
Han vet hva drømmene er gjort av.

Han hører ikke natten til men dagen.
Han skjønner på stemmen din om hjertet ditt har ro.
Lyset legger en finger på hans munn.
Spør ham ikke. Han vet mere enn du.

Det er en verden bortenfor øynene.
Større enn vår. Den er hans.
Får han din hånd kjenner han benene i den
som fuglevinger.

Twee gedichten
Edvard Munch[*] (Vertaling Lisette Keustermans)

Visioen

Ik verbleef in de diepte
tussen slijm en dier -
Ik dwong me naar het
wateroppervlak in een zucht naar
de lichte kleuren -
- Een verblindend witte
zwaan gleed ginds langs
het glanzende oppervlak - hij
spiegelde zijn zuivere lijnen in
het water - dat ook
de lichte wolken van de hemel
spiegelde -

‘Vision’

Jeg bode nede i dypet
mellem slim og dyr -
Jeg tvang mig op til
vandfladen i laengsel efter
de lyse farver -
- En blaendende hvid
svane gled derborte på
den blanke flade - den
speilede sine rene linjer i
vandet - der ogsa speilede
himlens lyse skyer -

* *Edvard Munch (1863-1944): de beroemde Noorse kunstenaar heeft ook gedichten geschreven, die kunnen worden beschouwd als kanttekeningen bij zijn schilderijen. Pas dit jaar zijn enkele van deze teksten gepubliceerd in een Anthologie van Noors modernisme. ‘Vertwijfeling’ is een verbale illustratie bij Munchs overbekende ‘Schreeuw’.*

Vertwijfeling

Ik liep over
de straat met twee
vrienden - toen ging
de zon onder
De hemel werd
plotseling bloedig rood
Ik bleef staan, leunde
tegen het hek, ten dode toe
vermoeid - boven
blauw-zwarte fjord en stad
lag bloed van vuurtongen
Mijn vrienden liepen
door en ik bleef
achter bevend
van angst -
en ik voelde de
grote oneindige
schreeuw door
de natuur

‘Fortvilelse’

Jeg gik bortover
veien med to
venner - sa gik
solen ned
Himmelen ble
pludseli blodi rø
Jeg standset, laenet
mig til gjaeret traet
til døden - over den
blasorte fjor og by
la blod av ildstunger
Mine venner gik
videre og jeg sto
igjen skjaelvende
af angest -
og jeg følte det
store uendelige
skrig gennem
naturen

Twee gedichten
Sigbjørn Obstfelder (Vertaling Lisette Keustermans)*

Drinklied

Brandewijn! Proost!
Klink, zodat het in de hemel te horen is!
Klink, zodat ze horen wat een plezier we hebben!
Brandewijn! Proost!
Wij zijn de trotse zonen van de hel!
Al wat ritselt en krieuwelt,
krieuwelt en kittelt en prikt en krabt,
daar drinken we op... Sst!

Sst!
Er was iets in mij dat klauterde.
Er was een grote doornen haag in mij,
die sloot rond een slapende jonkvrouw.
Wie klautert er in mijn doornen haag?
Wie plukt er mijn rozen?

Sst!
Ze spelen.
Er trekt een spelende stoet rond de haag.
Met fakkels.

Zijn er dames?
Dames met sleep zijn er.
Blauwe guirlandes van dames.

Drikkevise

Braendevin! Skåll
Klink, så det høres i himlen!
Klink, så de hører, vi morer os!
Braendevin! Skåll
Vi er helvedes stolte sønner!
Alt, som hvisler og kribler,
kribler og kitler og stikker og klorer,
det skåler vi for... Hys!

Hys!
Der var noget indi mig selv, som klatred.
Der var en stor tjørnehaek indi mig selv,
som lukked for en sovende jomfru.
Hvem klatrer i min tjørnehaek?
Hvem plukker mine roser?

Hys!
Det spiller.
Der drar et spillende tog rundt haekken.

* *Sigbjørn Obstfelder (1866-1900), beroemd lyricus, voornaamste vertegenwoordiger van de neo-romantiek uit de jaren '90, een reaktie op het Noorse realisme van de voorgaande decennia die arm waren aan poëzie; beide hier opgenomen gedichten komen uit* Digte *(1893).*

Med fakler.

Er der damer?
Damer med slaeb er der
Blå guirlander af damer.

Ik kijk

Ik kijk naar de witte hemel,
ik kijk naar de blauwgroene wolken,
ik kijk naar de bloedige zon.

Dit is dus het heelal.
Dit is dus het thuis van de planeten.

Een regendruppel!

Ik kijk naar de hoge huizen,
ik kijk naar de duizenden vensters,
ik kijk naar de verre kerktoren.

Dit is dus de aarde.
Dit is dus het thuis van de mensen.

De blauwgrauwe wolken pakken zich samen. De zon ging schuil.

Ik kijk naar de goedgeklede heren,
ik kijk naar de glimlachende dames,
ik kijk naar de voorovergebogen paarden.

Wat worden de blauwgrauwe wolken zwaar.

Ik kijk, ik kijk...
Ik ben zeker op een verkeerde planeet beland!
Het is hier zo wonderlijk...

Jeg ser

Jeg ser på den hvide himmel,
jeg ser på de gråblå skyer,
jeg ser på den blodige sol.

Dette er altså verden.
Dette er altså klodernes hjem.

En regndråbe!

Jeg ser på de hoie huse,
jeg ser på de tusende vinduer,
jeg ser på det fjerne kirketårn.

Dette er altså jorden.
Dette er altså menneskenes hjem.

De gråblå skyer samler sig. Solen blev borte.

Jeg ser på de velklaedte herrer,
jeg ser på de smilende damer,
jeg ser på de ludende heste.

Hvor de gråblå skyer blir tunge.

Jeg ser, jeg ser...
Jeg er vist kommer på en feil klode!
Her er så underligt...

[Nederlands]

Sleep?
Ze zijn toch spiernaakt!
Lichamen. Aanhalig.
Ha, zie die blonde in het beekje.
Voetje. Knie...
Ben jij het, die de rozen steelt van mijn jonkvrouw?
Weg! Weg jij, teef!

Zo!
Nu is er rust in mijn tuin.
Nu is er slechts één.
Een die slaapt. Die ik niet durf te wekken.
Een die wacht. Die ik niet durf te zien.
Want ze is rein.

Haar huid is gebouwd van appelbloesem-blaadjes,
haar bloed is gebrouwen van lentenachtwijn-schuim.

Haar zenuwen zijn gesponnen van licht, van klanken,
haar spieren zijn gewonden uit rozeknoppen-merg.

Haar lichaam is geweven door de grote Satan,
haar ziel is poëzie geschreven door God zelf.

Brandewijn! Proost!

[Noors]

Slaeb?
De er jo spildrende nakne!

Legemer. Kjaelne.
Ha, se den blonde i baekken.
Foden Knaeet...
Er det du, som stjaeler min jomfrus roser?
Ud! Ud med dig, taeve!

Såh!
Nu er der ro i min have.
Nu er der blot en.
En, som sover. Som jeg ikke tor vaekke.

En, som venter. Som jeg ikke tor se.
For hun er ren.

Hendes hud, den er bygget af aebleblomstens blade,
Hendes blod er brygget af vårnatvinens skum.

Hendes nerver er spundne af lys, af toner,
hendes muskler er tvundne af roseknoppers marv.

Hendes legem er sigtet af den store Satan,

Hendes sjael er digtet af Gud selv.

Braendevin! Skåll

Overbrenging van sentimentaliteit
Einar Økland (Vertaling Lisette Keustermans)*

Wie is er sentimenteel vandaag?
Mijn zoon
die thuis is gekomen van een boswandeling in nevel en zon
en die rijpe bessen heeft gevonden
in de beschutte kloven bij de zee?
Hij opent zijn warme hand voor zijn vader:
Bosbessen met ronde stempels op de top.
Een onrijpe braambes die steenhard en grijs is.
Drie vuurrode wilde frambozen.
Twee frambozen die geel zijn
en rijp en rustig.
Gele frambozen - herinnering aan de huid van een vrouw.
Is mijn zoon sentimenteel als hij me dat geeft?

Ik dank hem en leg de bessen op een wit bordje.
De bessen zijn mooi samen.
Ik kan er niet toe komen ze te eten.
Wie is er sentimenteel vandaag?

Laat op de avond zie ik dat de bosbessen
verdroogd en verschrompeld zijn. Ik haast me
ze op te eten,
maar spaar er eentje
terwille van de donkere blauwe kleur.

Op wie wacht ik nu verder? Kan jij
die volwassen zoons hebt antwoorden?

Je antwoordt niet. Misschien ben jij
het die sentimenteel is vandaag.

Sentimentalitetsoverføringa

Kven er sentimental i dag?
Son min
som har kome heim frå ein skogtur i skodde og sol
og som har funne modne baer
i dei lune kløftene ute med sjøen?
Han opnar ein lunka neve framfor far sin:
Blåbaer med runde stempel på toppen.
Ein bjørnebaerkart som er trehard og grå.
Tre sprengraude villbringebaer.
To bringebaer som er gule
og modne og rolege.
Gule bringebaer - minne om kvinnehud.
Er som min sentimental når han gir meg dette?

Eg takkar og legg baera på eit kvitt, lite tefat.
Baera er vakre saman.

* *Einar Økland (geb. 1940), prominent Noors auteur die in het Nynorsk schrijft en in zijn proza neigt naar het absurdisme. 'Overbrenging van sentimentaliteit' is uit de bundel* Romantikk *(1979).*

Eg får meg ikkje til å ete dei.
Kven er sentimental i dag?

Seint på kvelden ser eg blåbaera
er blitt tørre og innskrumpa Eg skundar meg
å ete desse,
men sparer eitt
for den mørke blåfargens skuld

Kva ventar og så på? Kan du
som har vaksne sønec svare?

Du svarar ikkje. Kanskje er du
den som er sentimental i dag.

Twee gedichten
Henrik Wergeland[*] (Vertaling Alie Bruggeman)

Aan de lente

O Lente! Lente! Red mij!
Niemand heeft u zo innig bemind als ik.

Uw eerste gras is mij meer waard dan smaragd.
Ik noem uw anemonen[*] het sieraad van het jaar,
al weet ik dat de rozen zullen komen.

Vaak strekten die vurigen zich uit naar mij.
Het was als te worden bemind door prinsessen.
Maar ik vluchtte: De anemoon, dochter van de lente, bleef ik trouw.

O getuig toch, Anemoon, voor wie ik vurig heb geknield!
getuig, verachte Paardebloem en Hoefblad,
dat ik jullie hoger schatte dan goud, omdat jullie lentekinderen zijn!

Til foraaret

O Foraar! Foraar! red mig!
Ingen har elsket dig ømmere end jeg.

Dit første Graes er mig meer vaerd end en Smaragd.
Jeg kalder dine Anemoner Aarets Pryd,
skjøndt jeg nok veed, at Roserne ville komme.

Ofte slyngede de Fyrige sig efter mig.
Det var som at vaere elsket af Princesser.
Men jeg flygtede: Anemonen, Foraarets Datter, havde min Tro.

O vidn da, Anemone, som jeg fyrigen har knaelet for!
Vidner, foragtede Løvetand og Leerfivel,
at jeg har agtet eder meer end Guld, fordi I ere Foraarets Børn!

[Nederlands]

* *Henrik Wergeland (1808-1848), de eerste belangrijke Noorse dichter. Hij studeerde theologie, maar werd geweerd uit het ambt vanwege zijn radicale ideeën. Vooral Wergelands jeugdwerk is van een uitbundige lyriek. Politiek streefde hij naar de grootst mogelijke culturele onafhankelijkheid van Denemarken, en naar vernoorsing van de Deens-Noorse schrijftaal. Vanaf 1840 ontving hij een toelage van de Zweedse koning Karl-Johan, die ook koning van Noorwegen was geworden, hetgeen hem in staat stelde een eigen tijdschrift uit te geven (*For Arbeidsklassen*). Het gedicht 'Mijzelf' was een reactie, uit 1841, op een krantestuk waarin hij beschuldigd werd van een slecht humeur. Wergeland was een groot deel van zijn leven ziek. 'Aan het voorjaar' schreef hij op zijn sterfbed.*

* *Wergelands anemoon is eigenlijk het leverbloempje, een blauwe variëteit van de anemoon die bloeit in april, mei.*

Getuig, Zwaluw, dat ik een feestmaal voor je aanrichtte als voor een
teruggekeerd verloren kind, omdat jij de afgezant van de lente was!

Zoek de heer van deze wolken en smeek hem dat ze geen naalden meer
in mijn borst neerschudden vanuit hun koude blauwe openingen.

Getuig, oude Boom, die ik heb aanbeden als een god
en waarvan ik de knoppen elke lente heb geteld met meer ijver dan parels!

Getuig, u die ik zo vaak heb omhelsd
met de eerbied van een achterkleinzoon voor zijn overgrootvader.

Ach ja, hoe vaak heb ik niet gewenst een jonge es te zijn
uit uw onsterfelijke wortel, en mijn kruin te vermengen met de uwe!
Ja, Oude, getuig voor mij! U zult geloofd worden.
U is immers eerbiedwaardig als een patriarch.

Bid voor mij en ik zal wijn op uw wortels scheppen
en uw littekens genezen met kussen.

Uw kruin zal al wel in haar schoonste lichtgroen staan,
uw bladeren al ritselen daarbuiten.

O Voorjaar! De Oude roept voor mij, hoewel hij hees is.
Hij strekt zijn armen ten hemel, en de anemonen,
uw blauwogige kinderen, knielen en bidden dat u
zult redden, mij, degene die u zo innig heb bemind.

[Noors]

Vidu, Svale, at jeg gjorde Gjaestebud for dig som for et
hjemkommet fortabt Barn, fordi du var Foraarets Sendebud.

Sog disse Skyers Herre og bed, at de ikke laenger maae ryste Naale
ned i mit Bryst fra deres kolde blaac Aabninger.

Vidn, gamle Trae, hvem jeg har dyrket som en Guddom
og hvis Knopper jeg hvert Foraar har talt ivrigere end Perler!

Vidn Du, som jeg saa ofte har omfavnet
med en Sonnesønssøns AErbødighed for sin Oldefader.
Ah ja, hvor tidt har jeg ikke ønsket at vaere en ung Lon
af din udodelige Rod og at blande min Krone med din!
Ja, Gamle, vidn for mig! Du vil blive troet.
Du er jo aervaerdig som en Patriark!
Bed for mig, skal jeg ose Viin paa dine Rodder
og laege dine Ar med Kys.

Din Krone maa alt vaere i sit fagreste Lysgrønt,
dine Blade alt suse derude.

O Foraar! den Gamle raaber for mig, skjøndt han er haes.

Han raekker sine Arme mod Himlen, og Anemonerne,
dine blaaøjede Børn, knaele og bede at du skal
redde mig - mig, der elsker dig saa ømt.

Mijzelf
(Vertaling Simon Butter)

Ik in een slechte bui, Ochtendblad? *Ik*, die slechts een glimpje zon behoef
om in luid lachen uit te barsten van een vreugde die ik niet verklaren kan?

Als ik ruik aan een groen blad, vergeet ik bedwelmd
armoede, rijkdom, vijanden en vrienden.

Het aaien van mijn kat langs mijn wang strijkt alle hartzeer glad.
In de ogen van mijn hond laat ik mijn zorgen verzinken als in een diepe bron.

Mijn klimop is gegroeid. Al de herinneringen waar ik niet meer om geef
heeft hij op zijn brede bladeren door mijn raam naar buiten gedragen.

De eerste lenteregen zal op de bladeren vallen en enige trouweloze namen uitwissen.
Zij zullen met de druppels naar beneden vallen en de gangen van de regenworm vergiftigen.

Ik, die verrukking lees in elk van de honderden blaadjes van de centifolie, dat voorjaarsgeschenk -
mij zou een derderangs krant ertoe kunnen brengen om ook maar één seconde te verstikken met ergernis?

Dat zou zijn als het doden van hemelsblauwe en rozerode vlinders.
Voor die zonde huivert het diepste van mijn hart.

Mig selv

Jeg i slet Lune, Morgenblad? Jeg som kun behøver et Glimt af Solen,
for at briste i høj Latter af en Glaede, jeg ikke kan forklare mig?

Naar jeg lugter til et grønt Blad, glemmer jeg bedøvet
Fattigdom, Rigdom, Fiender og Venner.
Min Kats Strygen mod mit Kind ud-glatter alle Hjertesaar.

I min Hunds Øje saenker jeg mine Sorger som i en dyb Brønd.

Min Ved-bende er vokset. Did ud af mit Vindu har den baaret på sine Blade
alle de Erindringer. jeg ikke bryder mig om at gemme.
Den første Foraars-Regn vil falde paa Bladene og udviske nogle tro-løse Navne
De ville falde ned med Draaberne og forgifte Regnormens Huler

Jeg, som laeser Henrykkelser paa hvert af Centifoliens, den Vaar-Gaves hundrede Blade, -

mig skulde en slet Avis bringe til at kvaele en Sekund med AErgrelse?

Det vilde vaere som at draebe himmel-blaa og rosen-røde Sommer-Fugle.
Den Synd gyser mit Hjerte for i sit inderste.

[Nederlands]

Het zou zijn als het strooien van as op mijn hoofd dat nog
niet grijs is,
en het wegwerpen van de diamanten van flonkerende seconden die
de Tijd er nog op zaait.

Nee, komaan journalisten! scherp uw vosseklauwen maar aan de
rots.
U trekt slechts bloemen los en wat mos voor een zacht graf.

Als de steek van een insekt in de mossel, kweken beledigingen
slechts paarlen in mijn hart.
Eens zullen zij de diadeem van mijn geest tot sieraad zijn.

Ik haten? Wanneer een vogel over mijn hoofd vliegt, is mijn
haat meteen duizend el verder.
Hij vloeit weg met de sneeuw, hij gaat met de eerste golven
van land en ver de zee in.

Maar waarom zouden mijn aderen niet toornig zijn?
Beroof het landschap niet van zijn bruisende beek!
Hooggeëerde wilgestruiken, sta de beek toe te schuimen, wanneer
zij tussen stenen stroomt.

Ik houd niet van een eeuwig blauwe hemel, zoals ik
domme starende ogen haat.
Heb ik geen hemel, omdat hij bedekt is met drijvende wolken,
de sprookjeslanden van de zon?

En zo ik er geen zou hebben, is die van God niet groot en heerlijk
genoeg?
Klaag niet onder de sterren over een gebrek aan lichtpunten in
je leven.
Ha! Zij twinkelen toch, alsof zij tot ie willen spreken!

[Noors]

Det vilde vaere som at overøse mit endnu ugraanede Hoved med Aske,
og at bort-kaste de Diamanter af straalende Sekunder, Tiden endnu ned-saar der-over.

Nej, frisk, I Journalister, hvaesser eders Raeve-Klør kun paa Klippen!
I rive kun Blomster løs og lidt Mos til en blød Grav!

Som Insektets Stik i Muslingen, avler Fornaermelser kun Perler i mit Hjerte.
De skulle en gang pryde min Aands Diadem.

Jeg hade? Naar en Fugl flyver over mit Hoved, er mit Had fluks tusind Alen borte.
Det flyder hen med Sneen, det gaar med de første Bølger fra Land og langt ud i Havet.

Men hvi skulle ikke mine Aarer vredes?
Berøv ikke Landskabet dets brusende Baekke:
Højst-aerede Vidje-Buske, tillader Baekken at skumme, naar den gaar imellem Stene!

Jeg elsker ikke evindelig blaa Himmel, som jeg hader dumme, glanende Øjne.
Har jeg ikke en Himmel, fordi den er fuld af drivende Skyer, Solens Eventyrs-Lande?

Og om jeg ingen havde, er Gud ikke stor og herlig nok?
Klag ikke under Stjernerne over mangel paa lyse Punkter i dit Liv!
Ha, de blinker jo, som om de vilde tale til dig!

[Nederlands]

Wat straalt Venus vanavond! Is het in de hemel ook lente?
Nu hebben de sterren de hele winter gestraald; nu rusten zij en
verblijden zich. Halleluja!

Welk een rijkdom voor een sterveling!
Mijn ziel verblijdt zich over de hemelse lentevreugd, en zal
deelnemen aan de aardse.
Zij flonkert sterker dan de lentesterren, en zal weldra met
de bloemen ontluiken.

Heerlijke Avondster! Ik ontbloot mijn hoofd.
Als een stortbad van kristal valt jouw glans erop.

Er bestaat verwantschap tussen de ziel en de sterren.
Zij treedt in het sterrenlicht buiten het gordijn van het gelaat,
waarvan de plooien zijn verdwenen.

De stralen overspoelen mijn ziel met een kalmte als van albast.
Als een borstbeeld staat zij in mij. Let op haar trekken!

Nu zijn ze zoals u ze hebben wilde. De spottende zijn verstard.
Mijn ziel heeft slechts de milde glimlach van een lijk. Waarom
bent u nog bevreesd?

De drommel! Onder zijn kalmte heeft het borstbeeld een lachend hart.
Wee uw matte vingers, dat u *daar* geen vat op krijgen kunt!

[Noors]

Hvor straaler Venus i Aften! Har Himlen ogsaa Foraar?
Hu have Stjernerne lyst hele Vintren; nu hvile de og fryde sig. Halleluja!

Hvilken Rigdom for en dødelig!
Min Sjael fryder sig i Himlens Foraars-Glaede, og skal deltage i Jordens.
Den tindrer staerkere end Vaar-Stjernerne, og den vil snart springe ud med Blomster.

Herlige Aften-Stjerne! Jeg blotter mit Hoved.
Som et Krystal-Bad ned-falder din Glans der-paa.

Der er Slaegtskab mellem Sjaelen og Stjernerne,
Den triner i Stjerne-Lyset udenfot Ansigtets forhaeng, hvis Folder ere forsvundne.

Straalerne over-gyde min Sjael med en Rolighed som af Alabaster.
Som en Byste staar den i mit Indre. Stirr i dens Traek.

Nu ere de, som I ville have dem. De spodske ere stivnede.
Min Sjael har kun Ligets milde Smil. Hvi forfaerdes i mere?

Den Djaevel! Bysten har et leende Hjerte under sin Rolighed.
Ve eders matte Fingre, at I ikke kunne faa fat paa det!

[De Tweede Ronde 1985/86, nummer 4]

Voorwoord

De beminnelijkste schrijver van Nederland, Cees Buddingh', die deze winter onverwacht overleden is, willen wij in dit nummer eren met een keuze uit zijn minder bekende werk, dat toch onmiskenbaar zijn geest ademt, in *Anthologie*, en met foto's van zijn objecten en collages in *Tekeningen.*

In *Nederlands proza* bijdragen van Remco Campert, Margreet Dolman en Jan Donkers; in *Nederlandse poëzie* veel vaste medewerkers, onder wie wij met name Karel van Eerd signaleren, met een nieuwe cyclus, en Hans Warren, met Tien gedichten.

Wat de vertalingen betreft is dit Winternummer gericht op Canada, het grootste land ter wereld waar Engels gesproken wordt, maar met een Franstalige minderheid die groot genoeg is om niet alleen politieke heibel, maar ook culturele kruisbestuiving tot gevolg te hebben.

Canada is een Europees georiënteerd deel van Amerika, met een cultuurleven dat de afgelopen dertig jaar enorm aan kracht gewonnen heeft, getuige bijvoorbeeld het laatste Holland Festival, en waar ook de literatuur tot grote bloei is gekomen. Dit is verrassend omdat Canada voordien een soort minderheden-mentaliteit aan de dag legde, met het inferioriteitsgevoel van de ex-kolonie tegenover Engeland, en van de zwakkere broeder tegenover de VS. Over deze kwestie, Canada's culturele identeit, gaan de bijdragen van Margaret Atwood en Mavis Gallant in *Essay.* Atwood en Gallant staan tamelijk centraal in dit nummer, de eerste als Canada's bekendste dichteres en romanschrijfster (met Ondaatje de enige moderne Canadese auteur die vertaald is in het Nederlands), de tweede als de knapste schrijfster van korte verhalen in Canada, een land waar de short story het meest geperfectioneerde literaire genre vormt.

In *Vertaald proza* dan ook zeven verhalen, van heel kort (Bissell, Munro) tot middellang (Gallant), en van de tachtiger Morley Gallaghan tot de dertiger Guy Vanderhaeghe, plus een romanfragment van Mordecai Richler.

In *Vertaalde poëzie* een dozijn Canadese dichters, te heterogeen om als groep te typeren. Maar als er iets specifiek Canadees aan is, dan is het een sterk accent op natuur, ruimte, geografie - en dat uit zich misschien ook in de vorm, die vrijwel altijd ongebonden is. Het prozagedicht is in Canada een zeer levend genre (zie Atwood en Ondaatje).

In *Light Verse* naast voorbeelden van Canadese zelfspot een aantal oude getrouwen, ditmaal aangevuld met Paul van den Hout en Willem Wilmink.

Ten overvloede: ook Canada's Franstalige literatuur heeft veel verrassends te bieden, maar het combineren van beide literaturen in één nummer zou te veel ruimte hebben gevergd.

Redactie

Nederlands proza

De tafelschikking*
Remco Campert

‘Nou, met z'n hoevelen zitten we aan tafel vanavond?’

‘Met z'n tienen, onszelf niet meegerekend.’

‘Met z'n twaalven dus. Want waarom zouden we onszelf niet meerekenen?’

‘Dat was meer bij wijze van spreken. En we zitten natuurlijk niet voortdúrend aan tafel. We zullen veel naar de keuken moeten om nieuwe gangen aan te dragen.’

‘Jawel, dat is natuurlijk zo, maar we zitten toch òòk aan tafel. We willen zelf toch ook wel iets eten tenslotte. En we moeten als gastpersonen de conversatie gaande houden.’

‘OK. Nu moeten we dus even uitzoeken wie naast wie zit. Ik stel in ieder geval voor dat jij aan het ene hoofd van de tafel zit, ik aan het andere.’

‘Hè jakkes, wat ongezellig. Kunnen we niet naast elkaar zitten aan één hoofd.’

‘Daar is het hoofd te smàl voor.’

‘Ik vind het geen goed idee. Als je zo'n eind weg zit kan ik helemaal niet horen wat je zegt.’

‘Dat hoef je helemaal niet te horen. Jij houdt de gasten in jouw buurt bezig en ik die in mijn buurt. Zo gaan die dingen. Nou, wie zetten we naast wie?’

‘Niet alle gezellige mensen bij jòu. Ik wil bijvoorbeeld niet Bàlk en zijn vrouw in mijn buurt hebben. Die hebben het altijd over hun fietstochtjes en over lekke bànden repareren en zo.’

‘Nou, dan zetten we die in het midden tegenover elkaar.’

‘Dat vormt dan wel een dode plek in het midden van de tafel.’

‘In ieder geval kunnen ze dan met elkaar, over het bloemstuk héén, over rijwielen praten. Volgend probleem: wat doen we met Frieda en Erik? Die hebben ruzie.’

‘O ja? Dat wist ik niet. Waarover?’

‘Over Greetje en Wim.’

‘Over Greetje en Wim? Hoe dan? Wat dan?’

‘Op dat feest vorige week, toen wij eerder zijn weggegaan, heeft Frieda hèt met Wim gedaan en Erik met Greetje.’

* *Voorpublikatie uit Camperts binnenkort bij de Bezige Bij te verschijnen verhalenbundel ‘Tot zoens’.*

‘Hebben Greetje en Wim nu ook ruzie met elkaar?’

‘Nee, die kan dat allemaal niets schelen. Die doen hèt met iederèèn op feestjes. Maar Frieda en Erik doen hèt *nooit* op feestjes en daarom hebben ze nu ruzie met elkaar.’

‘Maar ze hebben hèt toch allebei gedaan. Wat kun je elkaar dan verwijten?’

‘Het schijnt dat Frieda hèt alleen maar heeft gedaan omdat Erik hèt deed en Erik hèt alleen maar heeft gedaan omdat Frieda hèt deed.’

‘O. Maar dan moeten ze niet in elkaars buurt zitten, maar ook niet in de buurt van Greetje en Wim.’

‘Dat wordt moeilijk. Aparte tafeltjes misschien? Nee, wacht even, ik weet het. We gaan Balk en zijn vrouw verplaatsen en we zetten Greetje en Wim in het midden tegenover elkaar.’

‘En dan neem ik Frieda op de hoek naast me en jij Erik.’

‘Dat weet ik niet, of ik Frieda zo dicht bij jou wil hebben. Die heeft hèt tenslotte op een feestje met een ànder gedaan. Misschien heeft ze de smaak er wel van te pakken gekregen.’

‘Luister, dit is een etentje. We zijn bij elkaar om te eten en niet om hèt te doen.’

‘Ja, maar ná het eten...’

‘Na het eten moet iedereen naar huis. Ik haat dat natafelen. Maar goed, weet je wat we doen? Dan nemen wij naast ons ieder een Balk. Ik neem hem, jij neemt haar.’

‘Dan zitten we dus allebéi met dat gezeur over die fietstochtjes.’

‘Dat heeft één voordeel: het doodt iedere zin om hèt te doen. Beide hoeken zijn dan in ieder geval al bevroren.’

‘Goed, laten we dat dan maar doen. Eens kijken, nu moeten we nog plaatsen Pim-Pieter...’

‘O ja, die heeft gebeld dat hij wat later komt. Hij heeft een spoedvergadering van het partijbestuur.’

‘O god, dan komt hij dronken en over zijn toeren aan. Dan wil hij steeds maar speechen en de Internationale zingen...’

‘Pim-Pieter zetten we tussen Frieda en Greetje. Hij is niet ongevoelig voor vrouwelijk schoon. Misschien houdt hem dat rustig.’

‘Als hij dan maar *niet* op Frieda valt, anders ontploft *Erik*.’

‘Nee, Greetje pakt hem wel in. Eens kijken, dan hebben we Stèlla. Nou, dat is tenminste makkelijk, die kun je overal neerzetten sinds ze hasj rookt.’

‘Wààr zetten we haar dan neer?’

‘Eh... tussen Balk en Wim, tegenover Pim-Pieter.’

‘Als ze maar geen joints gaat zitten draaien aan tafel, want Pim-Pieter moet aan zijn carrière denken.’

‘Ja, moet je horen, je kunt niet àlles voorzien... Nou, dan hebben we alleen nog Victor en zijn hond Woef.’

‘Tja, ik begrijp niet dat die hond aan tàfel moet.’

‘Anders komt Victor niet. Sinds zijn vrouw is weggelopen, moet *nu* Wòef overal mee naar toe.’

‘Dan stel ik voor dat we Victor tussen Wim en de vrouw van Balk zetten en Woef tegenover hem tussen Greetje en Erik. Dat is dan meteen een mooie buffer tussen die twee.’

‘Ja. Néé!! Dat kan niet! Woef moet naast Victor, want dan kan die hem helpen met eten.’

‘Dan zou Wim dus met Woef moeten ruilen, maar dan komt Wim naast Erik te zitten en dat lijkt me ook niet aangebracht sinds wat er gebeurd is tussen Frieda en Wim.’

‘Nee, dat is zo. Dan moet Greetje op de plaats van Pim-Pieter en Victor op de plaats van Greetje en Pim-Pieter op de plaats van Victor, tussen Wim en de vrouw van Balk in en dan kan Woef gewoon blijven zitten. O nee, onmogelijk, want dan zit Greetje naast Frieda.’

‘Ja, dan zou ik zeggen, op de kans af dat we pas om twaalf uur de soep kunnen opdienen: laten ze het zelf maar uitzoeken.’

François
Margreet Dolman

Nadat François uitgesproken is kijkt hij mij met betraande ogen aan. Verwacht van mij een reactie, maar ik weet niks te zeggen. Ik sta op en ga naast hem op de bank zitten. Ik neem zijn handen in de mijne.

‘Ik vind het fijn dat je de moed hebt op kunnen brengen om het tegen mij te zeggen. Ik begrijp dat het jou nog steeds raakt. Als je drie jaar met iemand samenwoont en lief en leed deelt dan komt het hard aan, wanneer je plotsklaps weer alleen bent. En ja, je kunt wel zeggen, je bent nog jong, maar juist als je jong bent komt het hard aan. Jeugdig liefdesverdriet is veel en veel erger dan liefdesverdriet van rijpere mensen. Denk je nog veel aan hem?’

François knikt. ‘Alles hier in huis doet me aan hem denken. Overal is hij aanwezig, elk voorwerp hier doet me aan hem herinneren. We deden alles samen. Stonden samen in de keuken, aten samen hier aan tafel, keken samen tv. Als ik in de keuken een vork of een mes oppak voel ik hem naast mij. Het is vreemd zonder hem.’

Het doet me pijn zo'n kwetsbare jongeman te zien lijden. Als ik van zijn leeftijd was zou ik stapeldol op hem zijn. Die beweeglijke mondlijn. Zo aantrekkelijk. Die onbewust openvallende bloes en die treurige ogen, die anders zo feest kunnen vieren.

‘Ik weet niet wat ik voor je kan doen François. Ik leef met je mee.’

‘Het is fijn dat u er bent. Jammer dat u niets van onze verhouding afwist voordat het uit was.’

‘Mijn contact met Boris is zeer gebrekkig geweest, zoals je weet. Zijn vader, de beroemde violist, ik ga er althans voor het gemak van uit dat dat zijn vader is, heeft hem van mij vandaan gehouden. En waarom? Omdat ik in zijn ogen veel te modern was en bovendien niet van klassieke muziek hield. Onbegrijpelijk, maar in die tijd de gewoonste zaak van de wereld. Pas toen ik Boris een keer in de stad, ik meen in DOK, tegenkwam, toen was het ineens vrolijkheid troef. Mijn eigen zoon. Maar ik kan me voorstellen dat je niet meteen zegt dat je al drie jaar samenwoont. Voor je moeder hou je zoiets geheim.’

‘Ik vind het onbegrijpelijk dat u al een zoon van 21 hebt. U ziet er nog zo jong uit.’

‘Dank je wel voor het compliment. Terwijl ik er toch wel op los geleefd heb. Jaren achtereen. Ik vind de warmte van een lichaam een van de prettigste vormen van warmte. Kun je je dat voorstellen?’

Hij kijkt mij recht in de ogen. Ik zit nu op het puntje van de bank. Moet ik niet mijn hand onder m'n kin doen om interessanter over te komen?

‘Seks met uw zoon was heerlijk,’ zegt François met omfloerste stem. Omgekeerd moet het ook aangenaam geweest zijn, bedenk ik, terwijl ik naar zijn afgekloven handen kijk.

‘Uw zoon is niet een hitsig type. Niet in eerste instantie. Hij moet opgewarmd worden. Maar als het dan een keer zover is... allemachtig. Maar dat is nu allemaal voorbij.’

Ik pak mijn glas wodka en neem een slok.

‘Hoe weet je zo zeker dat het definitief voorbij is?’

‘Dit keer heeft hij al z'n spulletjes meegenomen. Het is wel 's vaker uit geweest maar dan liet hij schoenen en overhemden achter. Daar kon ik aan zien dat hij nog niet helemaal weg was. Maar nu niet. Alles is weg.’

‘Heb je overal gekeken?’

‘Er is niks meer van hem in dit huis. Alleen de herinnering.’

Hij staat op, loopt naar de kast en komt met een fotografietje terug.

‘Kijk, hier waren we samen in Rome. Deze foto mocht ik nooit aan mensen laten zien. Daar schaamde hij zich voor. Maar waarom hè?’

‘Omdat jullie hier intiem in elkaar zitten. Dat kan ik me wel voorstellen. En dat boven op een oud gebouw. Wie heeft dit tafereel eigenlijk vastgelegd?’

‘Een Russische toeriste. Daarna hebben we een foto van haar gemaakt.’

‘Nou ja, dat is dan wel eerlijk. Goed François, ik wilde het niet te laat maken, want anders raakt mijn poezenkindje Bijou overspannen.’

‘Blijft u nou nog even. Ik voel me anders zo alleen. En u bent net een moeder voor mij. En tegelijk voel ik me gelijkwaardig aan u. Ik bedoel, dat u ook net zo goed mijn zusje had kunnen zijn, of mijn broertje.’

Ik voel gewoon mijn identiteit wegvliegen en zoek redding bij mijn glas wodka.

‘Boris lijkt erg op u, mevrouw Dolman, dezelfde kin en dezelfde

groene ogen. En ook dat afwachtende en tegelijk begripvolle.'

'Laten we het over jou hebben,' probeer ik het gesprek een wending te geven. 'Weten jouw ouders dat je het liefste met jongens je leven deelt, en voor ze wil zorgen en ook liefde van ze wil ontvangen en vooral naar hun warme jongenslichaam verlangt? Of zeg ik te veel?'

'Nee. Als u met jongens Boris bedoelt niet. Zegt u zeker niks te veel.'

'Hebben jouw ouders Boris wel 's gezien?'

'Ik heb geen ouders meer.'

'Sorry.'

'Kon u niet weten. Ze zijn vier jaar geleden bij een scheepsramp omgekomen.'

'Toch niet de Titanic hè. Dat vind ik zo afgezaagd.'

'Nee. Ze waren aan boord van een vliegdekschip. Ze waren de enige overledenen.'

'De rest leeft nog?'

'Inderdaad.'

'Hoe is dat mogelijk?'

'Mijn vader was kapitein van dat schip.'

'Deed hij het ook wel 's met matrozen?'

'Hoe bedoelt u?'

'Nee. Laat maar. Ik schoot door. Het is allemaal al erg genoeg. Ga verder. Jouw vader was daar kapitein en hoe kwam hij daar dan met jouw moeder te overlijden.'

'Een Amerikaans vliegtuig wilde een noodlanding maken op zijn schip. En papa en mama waren net op het dek aan het vrijen. En wham... weg waren ze.'

'Wat afschuwelijk, François. Wat vertel je me een afschuwelijke dingen. Ik krijg gewoon het maagzuur. En hoe kwamen ze er achter?'

'Een dochter van een bemanningslid zag het gebeuren. En die Amerikaanse piloot schrok zo erg dat hij doorgevlogen is.'

'Maar hij wilde toch een noodlanding maken. Of heb ik net niet goed geluisterd?'

'Blijkbaar viel het nogal mee.'

'Wat afschuwelijk dat zo iemand dan doorvliegt. Dat hoor je de laatste tijd steeds vaker. Ik begrijp de mensen niet. Hoe kunnen ze zo hard zijn. Maar van jouw ouders is het natuurlijk nog erger. En heb je broers en zusjes?'

‘Ik heb niks mevrouw Dolman, ik ben helemaal alleen.’

Ik leg nu mijn hand op zijn knie.

‘Als je wilt, mag je mij als jouw moeder beschouwen.’

Hij slikt een paar keer. Erg toch, zo'n droevig jeugdig jongensgezicht.

‘Als ik ziek ben of bang of in de steek gelaten, kan ik niemand bellen. Alles moet ik zelf oplossen. Ik kan op niemand terugvallen. Nu Boris bij mij vandaan is weet ik niet wie ik daarover moet spreken. U was de enige die ik kon bellen. Omdat hij altijd zo aardig over u sprak.’

‘Mij mag je altijd bellen.’

‘Zoudt u mij af willen rukken, mevrouw Dolman?’

Als ik ooit in mijn leven in één klap volslagen in verwarring ben geraakt, dan was het nu wel. Wat in godsnaam moet ik zeggen, laat staan doen. Ik staar naar het Perzisch tapijtje onder de glazen salontafel voor me. Hoe komt hij d'r op? Is hij brutaal of direct?

‘Je overvalt me daar mee. Ik ben niet preuts en ik erken geen grenzen, noch van leeftijd noch van geslacht, maar ik raak werkelijk nu een tikje shy. Vind je het erg als ik even opsta?’

Ik sta op en slik een aantal keren, terwijl ik tevens besef dat ik iets moet doorbreken om de stilte niet pijnlijk te laten worden. Want dat is erg.

‘Het gaat bij mij altijd heel snel hoor,’ zegt François ietwat beteuterd. ‘Als u daar soms mee zit. Boris vond wel 's dat ik te snel was.’

Ik sta voor zijn platenkast, hoor alles, maar pak toch een schalplatte. ‘Hou je zoveel van Chopin?’ vraag ik terwijl ik met een aantal walsen in m'n handen sta.

‘Zal ik 'm draaien?’ stelt hij voor.

‘Ja. Dat is misschien wel aangenaam. Dan hoor je m'n maag ook minder borrelen.’

Terwijl hij opstaat en naar zijn grammofoontoestel loopt, slenter ik, zo ontspannen mogelijk, naar de tweezitsbank terug. Ik kijk niet bewust naar zijn lichaam, maar weet niet goed waar ik anders naar moet kijken. Waarom is een gescheurde spijkerbroek toch mooier dan een hele? Omdat je stukjes heus lichaam ziet? Wat zouden mijn zoon en hij samen gedaan hebben? Hè nee, laat ik daar nou niet aan denken. Normaal zijn er geen grenzen maar nu, met deze François wel. Een leeftijdsverschil kan al een punt zijn, maar het feit dat het de liefdesvriend van mijn Boris is, moet doorslag-

gevend voor mij zijn. Maar die arme jongen is zo alleen. Hij vroeg het mij. Voor hem is het ook moeilijk. Hij zal ook heel wat hebben moeten overwinnen om met deze vraag aan te durven komen. En zo vaak heb ik mijn zoon niet gezien. Dat doet er niets toe. Het blijft mijn zoon. Maar het is toch uit tussen François en Boris? Maar Boris lijdt daar juist zo onder.

‘Sorry, dat ik u dat net vroeg.’

De pianoklanken twinkelen door zijn frisse flat. Hij straft mijn trage reageren af.

‘Daar hoef je je niet voor te excuseren. Dat is toch heel normaal. Ik ben niet iemand die gauw verbaasd is hoor. Dan kon ik mijn leven wel aan de gang blijven. Maar je overviel me een tikje met jouw vraag. Dat is het meer.’ Ik kijk hem aan maar hij ontwijkt m'n blik. Toch lijkt hij wel tevreden met het antwoord. De spanning is voor hem gebroken. Hij trekt een blikje pils open. De pils spat naar alle kanten en ook in mijn gezicht. Hij merkt het niet. Handelt in gedachten. Hij schenkt in en neemt een slok. Alles is fris aan hem. Ben ik uitgezakt? Functioneer ik nog wel? Walm ik niet te veel?

‘Boris kookte meestal. En hoe. Ik hielp hem. We dronken altijd wijn bij het eten. Het zijn flarden die me steeds weer te binnen schieten. Hoe lang zou het duren voor hij uitje herinnering is? Weet u dat?’

‘Dat is moeilijk te zeggen. Soms gaat het snel en soms gaat het langzaam. Het kan ook gebeuren dat iemand in je herinnering blijft.’

‘Van mij mag hij. Ik wil geen ander meer.’

‘Dat komt vanzelf wel weer.’

‘Eigenlijk hadden we nauwelijks problemen. Dat is het vreemde. Het enige was dat hij wel samen wilde wonen maar niet meer, zoals we deden, elke dag met elkaar naar bed. Had ik daar nou mee in moeten stemmen? Ik wilde elke dag.’

Dan is het moeilijk om een middenweg te vinden hè?’

Laat ik oppassen niet al te voordehandliggende dingen te zeggen. Hij moet zich kunnen uiten.

‘Hij wilde ook wel 's met anderen naar bed gaan. Meer van de wereld zien. Ik werd gauw jaloers en maakte een scène. Dan verliet hij het huis en kwam 's nachts weer terug. Of de volgende dag. Was hij nu maar hier.’

‘Wie weet François. Hoe lang zijn jullie nu uit elkaar?’

‘Twee weken.’

‘Dat is nog niet zo lang. Misschien komt hij wel tot bezinning. Hij moet jou ook kunnen begrijpen.’

‘Ik werd altijd zo opgewonden van uw zoon. Vindt u het raar als ik zo over hem spreek?’

‘Onwennig, maar niet vervelend. Schaam je niet.’

‘Als hij zo in de keuken met het eten bezig was. Niet bewust van zijn eigen aantrekkelijkheid. Ik raakte zo opgewonden, daar hebt u geen idee van. Telkens weer. Dan was hij wat aan het snijden of zoiets en dan zag ik zijn lichaam, weet u dat ik me gewoon haast niet kon houden dan?’

‘Het kan inderdaad heel aantrekkelijk zijn.’

In mijn geheugen wist ik me zo gauw niet iets vergelijkbaars voor de geest te halen.

‘Soms kon ik mezelf niet inhouden en sloop naar de keuken. Hij deed dan net of hij het niet merkte. En dan gespte ik zijn broek los en trok die naar beneden. Terwijl Boris rustig doorging met zijn keukenwerkzaamheden. Vreemd hè. En dan trok ik zijn onderbroek ook naar beneden en dan keek ik zo tegen zijn krachtige billen op. Weet u dat ik het nu weer in mijn maag voel?’

‘Heb je misschien iets te eten?’ vraag ik hem terwijl ik aan de periode denk dat ik van Boris in blijde verwachting was.

‘Behaarde en stevige billen heeft uw zoon.’

‘O, dat wist ik niet.’

‘En dan likte ik zijn reet. Terwijl hij uitjes aan het snijden was.’

‘Dat moet ook gebeuren hè.’

‘Een natte spleet vond ik het prettigste. Als ik echt opgewonden was dan kon ik daar met mijn hoofd en tong helemaal in opgaan. Zo'n hele vochtige spleet likken, hebt u dat wel 's gedaan mevrouw Dolman?’

‘Op het moment kan ik het me niet herinneren. Maar het zou best kunnen. Alleen noemde je dat vroeger niet zo. Ik geloof dat de plaat afgelopen is hè. Wil ik hem omdraaien?’

Ik sta op. Ben ik nou nerveus? Merkt hij iets?

‘Ik vertrouw u, daarom zeg ik het maar tegen u. Dat soort dingen vertel je normaal niet. Vindt u toch niet erg hè?’

‘Nee. Je moet je kunnen uiten. En jij hebt geen vader en moeder, vanwege dat die overreden zijn door een vliegtuig op een vliegdekschip. En die piloot vloog door, wat ik heel erg onsmakelijk vind. Dus ik kan me wel voorstellen dat je dat tegen mij zegt.’

‘Ik wou dat u mijn moeder was.’

Ik draai de plaat om en babbel door terwijl ik weer naast hem ga zitten.

‘Aan sommige dingen moet je wennen. We leven in een andere tijd. Maar je lijkt me wel emotioneel. Wat je over die keuken vertelde is wel... tsja... het doet je wel iets.’

‘U had uw zoon lange tijd niet gesproken hè? mevrouw Dolman.’

‘Inderdaad.’

‘Z'n vader wilde niet dat u hem zag hè?’

Ik neem een slok en vraag me af of ik toch maar niet beter naar huis kan gaan. ‘Het is waar François. Van z'n vader mocht hij mij niet zien, maar zelf drong ik ook niet zo aan. Want door hem zou ik ook geconfronteerd worden met mijn ouder worden. Zonder hem bleef ik leeftijdloos. Jij bent nog jong, dus ik weet niet of je je dat voor kunt stellen. Maar de rimpels en de kwabben en de matte blik ontken je wanneer je jezelf in de spiegel aanschouwt. Maar door zo'n kind, dat groeit als kool, word je met je neus op de feiten gedrukt. Hij is zoveel centimeter groter geworden, dus ik ben zoveel centimeter ouder geworden. En lelijker. Zijn schoonheid groeide ten koste van de mijne. Zo zou je dat op kunnen vatten. Vandaar dat ik er ook niet zo rauwig om was dat ik hem weinig zag.’

François ziet er nu wat opgeruimder uit.

‘Wist u dat Boris een nicht was?’

‘Sinds kort eigenlijk. Toen ik hem in DOK tegen kwam. Temidden van de andere nichten en lesba's, toen kwam ik er achter.’

‘En schrok u?’

‘Ja. Maar meer dat hij zag dat z'n moeder daar kwam dan dat ik vanwege zijn levenswijze schrok, om het deftig te zeggen. Dat interesseerde me niet.’

‘Ik kwam uw zoon in het Vondelpark tegen. Het was meteen raak.’

‘Romantisch. Zeker op een zonnige dag?’

‘Nee. 's Nachts. In de bosjes. Ik kon hem eerst niet zien, alleen voelen. Maar dat was voldoende.’

‘Geeft toch niet.’

‘En later, in het licht, kon ik m'n ogen niet geloven. Vanaf dat moment zijn we bij elkaar gebleven.’

‘Strangers in the night.’

‘Dat het nu zo af moest lopen.’

‘Zeg Boris, ach, François...’

‘Ze halen ons wel vaker door elkaar.’

‘Ik ga d'r weer 's vandoor...’

‘O. Ik dacht dat u me nog...’

‘Ja. Maar is dat nou wel zo verstandig? Ik ben niet preuts, dat weet je, maar...’

‘Dan niet. Ik had me d'r op verheugd...’

‘Ik ben z'n moeder François, is het dan niet beter...’

‘Terwijl u zou rukken zou ik aan Boris denken. Het bloed waar hij uit voortgekomen is beweegt en beweegt en ik doe mijn ogen dicht en zie Boris. Moeder en zoon smelten samen.’

Hij kijkt mij onschuldig maar toch doortastend aan. Hij zal zijn zin krijgen. Doe ik er goed aan? Help ik hem daarmede? En kan ik het tegenover mijn eigen zoon doen? Heb ik er zin in? Doet dat er op dit moment iets toe? Ik kijk hem aan.

Hij gespt zijn broek los. Maakt hij gebruik van mijn aarzeling? Ik sta op. François tovert zijn jongeheer te voorschijn. Is hij wel zo bleu als ik aanvankelijk dacht? Ik begin te twijfelen. Hij zwaait speels met zijn niet geringe jongens-jongen.

‘Ik heb helemaal geen ouders meer.’

‘Nee, dat weet ik. En die piloot vliegt nog vrij rond. Dat heb je me verteld en dat zal ik nooit meer vergeten.’

Ik ga naast hem zitten en ben bang ergens in te tuinen.

‘Wilt u hem stevig omvatten. Dat vind ik het prettigste. Af en toe mag u knijpen.’

Ik mag knijpen, nee maar, wat een geschenk. Ik begin de situatie nogal zot te vinden. Hij heeft geen moeder, ziet in mij z'n moeder, is verliefd op m'n zoon en wil dat ik hem afruk. De werkelijkheid kan zich vreemd ontrollen. Ik schiet plotseling in de lach.

‘Waarom lacht u?’

‘Ik moest er ineens aan denken dat jij nu aan Boris denkt en dat ik eigenlijk niet meer ben dan een soort rukmachine. Maar verder niks hoor.’

Z'n bromgeluiden maken mij ietsje nerveus, maar brengen mij niet van de kook.

‘Wat hebt u stevige, eeltachtige handen. Wat voelt dat lekker aan.’

Hij zegt het als compliment, maar ik ga wel morgen even bij de dokter langs om het een en ander glad te laten snijden.

‘Zoudt u met uw nagels willen knijpen?’ vraagt hij ongegeneerd.

Ik doe het nog ook en verlang voor het eerst sinds ik met roken gestopt ben naar een sigaret.

‘Boris!’ kroelt hij.

Het duizelt mij, maar ik laat mij niet uit m'n ritme brengen. Plotseling pakt hij mijn hand en trekt die weg.

‘Wilt u mij slaan?’ vraagt François nu.

Daar ben ik niet voor gekomen, denk ik.

‘Dat moet iemand anders maar doen. Ik heb zo genoeg gedaan. Ik moet ook nodig naar huis François, want mijn poes moet nog eten hebben. Dus als je het niet erg vindt...’

Hij luistert niet. Hij trekt zijn broek naar beneden en gaat op zijn buik op de bank liggen. Ik kijk naar zijn witte jeugdige billen en sta op.

‘Ik vind alles best jongen, maar ik voel me niet geroepen jou te slaan. Ik heb mijn eigen zoon ook nooit geslagen, dus waarom dan wel iemand anders?’

‘Sla mij. Mevrouw Dolman, sla mij. Ik denk aan Boris. Sla mij. Ik heb straf verdiend. Sla mij!’

Moet ik m'n jas aantrekken en weggaan? En hem zo achterlaten? Of één klapje geven? Wat is er tegen één klapje? Hij vraagt er zelf om. En misschien heeft hij het wel verdiend. Zal ik hem één klapje op die witte, maar wel frisse, billen van hem geven?

‘Sla mij, met uw eeltige handen.’

Dat is niet zo aardig, maar goed. Ik kom op hem af, haal uit en pang.

‘Au.’

‘Heb ik je pijn gedaan?’

‘Sla!’

Hij antwoordt niet eens meer. Ben ik te goedig?

‘Sla. Godverdomme, kutwijf!’

Nou gaat hij te ver. Pang en klets en daar d'r nog een bovenop en hier die heb je ook verdiend. We zullen je leren. Mijn zoon verkrachten, hoe durf je. Klets, hier heb je d'r nog een.’

‘Mevrouw Dolman, in de kast ligt een zweep, wilt u die even pakken?’

‘Nu ga je te ver, François. Dit is mijn grens. Werkelijk waar. Je bent er beroerd aan toe omdat Boris jou verlaten heeft. En ik voel me min of meer verantwoordelijk voor hem, vandaar dat ik een heel eind met je mede kan gaan, maar verder dan dit ga ik echt niet. Dat slaan, dat heb ik al nooit gedaan.’

‘Dan niet. Vond u het vervelend?’

Ik voel dat ik een hoogrode kleur heb. ‘Het is wennen. Maar het

heeft wel iets grappigs. Dat zal ik niet ontkennen. Maar om dat nou dagelijks te doen, nee. Maar och, dat hoeft ook niet.'

'Als u de zweep niet wilt pakken, gaat u dan maar weer door met rukken.'

'Eerlijk gezegd heb ik daar ook niet zoveel zin meer in, François. Jij hebt mij gebeld om over Boris te praten. Omdat je daar zo mee zat. En hoewel ik er een hard hoofd in had dat ik je zou kunnen helpen ben ik toch maar gekomen. Maar ik ben niet gekomen om jou met een zweep over je mooie billen te slaan. Zeg nou zelf.'

'Als u er zo over denkt. Ik heb u uitgelegd waar ik aan dacht terwijl u bezig was. Het is heus niet om u. Het gaat om Boris.'

'All right, dat begrijp ik, maar ik vind met een zweep slaan net iets too much. Met de hand kan ik me nog indenken omdat een hand bij het menselijk lichaam hoort, maar een zweep vind ik onnatuurlijk. Een houten zweep gaat nog, het hout van de zweep tenminste, maar een plastic zweep niet. En die draden eraan ook niet. Dat is mijn opinie.'

'Ik heb een houten zweep.'

'Ja nou weet ik het wel.' Ineens krijg ik een woedeaanval. Ik moet oppassen dat ik nu niet doorsla. 'Ik heb er nou genoeg van, François. Een fijn gesprek over kunst of over muziek gaat er bij mij altijd in, maar dit niet. Hier heb ik gauw genoeg van.'

'Dan stoppen we d'r mee.'

'Geeft toch niet.'

'U hebt ook geen zin meer om mij nog verder af te rukken hè?'

'Nou, snel dan.'

Ik ga weer naast hem zitten en ruk versneld door. Vlak nadat alles eruit gespoten is, gaat de deurbel over.

François schrikt zich het leplazerus.

'Dat is vast Boris. Ik voel het. Het heeft geholpen. Ik heb zo sterk aan hem gedacht dat hij nu voor de deur staat. Dank u, mevrouw Dolman, maar u kunt nu niet meer weg. U moet zich verstoppen, want hij mag u hier niet zien.'

'Maar jongen, ik kan mij nu toch niet gaan verstoppen. En nog wel voor m'n eigen zoon. Wanneer kan ik dan weer weg?'

'Dat zien we straks wel, maar nu moet u de kamer uit. U moet de kast in.'

Weer gaat de bel. Raak ik niet in de nesten als ik mij in de kast verplaats? En welke kast zou dan mijn deel zijn?

'Schiet op.'

Hij sleurt mij naar een hoek van de kamer, opent een kast waar ik vroeger wèl in had kunnen staan, maar nu niet meer en duwt mij met kracht erin. Ik zit direct klem. Kan ik hier ooit nog uit komen? Ik hoor François de deur opendoen.

‘Boris, jongen, schat, wat fijn.’

‘Wat zie je d'r uit, wat heb je gedaan?’ hoor ik mijn kind zeggen.

‘Ik was op de bank in slaap gevallen.’

Ik krijg het nu al benauwd. Heb ik niets op de bank laten liggen? Wanneer mag ik de kast verlaten? En ben ik au fond niet wat te oud voor een kast? Ik hoor ze kussen.

‘François, wat lekker, wat zie je d'r goed uit. Hé, vind je het erg als ik een boterhammetje maak? Ik heb de hele dag nog niet gegeten.’

‘Ga je gang. Je weet de weg nog, hoop ik.’

Mijn zoon loopt nu naar de keuken. Hoe oud ben ik? En kijkt François nou naar mijn zoon op die typische manier waarover hij daarnet verhaalde?

‘Heb je je koffer meegenomen?’ hoor ik François vragen.

‘Ja. Ik blijf weer. Of mag dat niet?’

‘Daar moet ik over nadenken,’ liegt François. Ik mag me d'r niet mede bemoeien, helemaal niet in deze situatie. Waarom vliegt de ene persoon over de wereld en komt de ander in een kast terecht? Hoe lang is het verantwoord om hier te blijven? Hé, ik hoor François naar de keuken sluipen, krijgen we dat ook nog. Zou hij mij vergeten zijn?

‘Ik doe even de keukendeur dicht want ik moet een paar scheten laten.’

Ik wil me d'r niet mee bemoeien, maar dan kan hij toch naar de wc gaan. Mijn kastdeur gaat open.

‘Snel wegwezen. Vooruit.’

‘Ja maar ik kan niet op eigen kracht uit de kast komen. Ik zit klem.’

‘Wat zeg je?’ hoor ik mijn zoon zeggen. Sloeg dat op mij of op François? Ik mag niet antwoorden. François rukt aan mij en ik kom los. Wat erg dat je na zoveel jaren je eigen zoon niet mag antwoorden. Ik pak snel mijn tasje, dat François onder de bank gestopt had, en loop naar de deur. François doet hem open en duwt mij naar buiten. Ik luister aan de deur en hoor mijn zoon zeggen: ‘Wat hoor ik toch allemaal?’

‘Dat is hiernaast. Dat is niet hier.’

Ik sta buiten. De laatste tram is geweest en de taxistandplaats is ver weg. Ik ben wel 's onder moeilijker omstandigheden thuisgekomen, dus waarom nu niet? Ben ik nu rijper geworden of is het aan mij voorbij gegaan?

Gestegen kosten (fragment)*
Jan Donkers

Dat het uiteindelijk Bas was die me op de hoogte bracht van Werners alarmerende toestand had in zeker opzicht iets rechtvaardigs. In mijn optiek zou hij altijd met Werner verbonden blijven, ook al had ik ze zeker tien jaar niet meer samen gezien. Ook afzonderlijk was ik ze nu al vele jaren niet meer tegengekomen, wat nogal wat wil zeggen als je in dezelfde stad woont.

De telefoon ging op een dag toen ik een brief stond te lezen die net met de post was bezorgd. Ik nam al lezende de hoorn op.

'Ja, met Bas. Hoe gaat 't? Ik bel op omdat er iets met Werner aan de hand is. Hij is volgens mij knettergek aan 't worden, en ik vond dat jij dat ook moest weten... als je het niet al weet...'

Heel typerend voor Bas, om na al die jaren op te bellen op een toon alsof we elkaar die ochtend nog hadden gezien. Hij praatte ook onverstoorbaar door, ik hoefde niet om uitleg of opheldering te vragen. Werner was op koninginnedag gearresteerd op de Dam, waar hij met een groot antiek geweer in de aanslag had rondgemarcheerd en onsamenhangende, opruiende teksten had lopen schreeuwen. Hij was weliswaar na een paar uur vrijgelaten, maar alle ooggetuigenverslagen die Bas had verzameld met betrekking tot zijn gedrag erna, wezen erop dat Werner, zoals hij het uitdrukte, 'gaaf door het lint' was. Ik kon het nieuws zo plotseling nog niet erg serieus nemen.

'Wat vind je dat ik moet doen?'

'Nou ja, in eerste instantie vond ik dat je het moest weten. Wat je ermee moet doen is je eigen zaak, vind ik...' En, alsof hij zelf was geschrokken van de norsheid van zijn reactie: 'Kom anders even langs, dan kunnen we het er even over hebben.'

Bas bleek nog steeds te wonen in het huis in de oude volksbuurt dat zijn vader hem indertijd bij het behalen van zijn doctoraal cadeau had gedaan. Toen ik de straat inreed, zag ik van veraf dat er een opstootje was: een grote groep mensen had zich verzameld voor een huis, er klonk gezang en geschreeuw. Zonder nog een notie te hebben van wat er aan de hand was sloeg ik meteen rechtsaf en parkeer-

* *Fragment uit de in 1986 bij de Harmonie te verschijnen gelijknamige novelle.*

de de auto voor alle zekerheid twee straten verder, op de hoek van een gracht.

Het was een buurt die nog kortelings door de gemeente was opgelapt. De Amsterdammertjes waren intact en glommen nog, er waren bloembakken en nieuwe stalen vensters, en om het gebruik van de straat als sluiproute tegen te gaan waren er drempels aangebracht in de rijbaan, die bovendien in enkele flauwe bochten was geleid. Het was fris en stil lenteweer, de zon scheen wat flets langs de fietsenrekken en de schoongewassen gevels.

De menigte bleek zich verzameld te hebben voor de etalage van seksboetiek Happy End. Onder begeleidend demonstratief gehuil van tientallen seksegenoten waren twee vrouwen bezig met witkwasten de winkelruit dicht te schilderen. Ze droegen tuinbroeken of overalls van denim, ribfluweel of andere degelijke stoffen. Hun haren waren liefdeloos kort geknipt, hun gezichten wit van koude woede, hun ogen fel van ongeduld achter montuurloze brilletjes. Nadat de leuze ‘Porno is vrouwenhaat’ was gescandeerd, zette het woordloze gehuil weer in met een klaaglijke felheid. Af en toe maakte een van de stemmen zich los van de rest en bracht dan een hoog, stotend coloratuur-gejammer uit dat me de rillingen over de rug deed lopen.

Ik belde aan bij Bas, die recht tegenover de omstreden winkel bleek te wonen. Terwijl ik wachtte hield een van de vrouwen me een stencil voor dat ze ook aan de overige omstanders had aangeboden. Ze had een vriendelijk gezicht, dat ineens tot woede vertrok toen ik het pamflet weigerde. ‘Vrouwenhaat is fascisme,’ beet ze me toe, op een toon alsof we tevoren al een kwartier lang ruzie hadden staan maken. Plotseling veranderde het gehuil opnieuw in gescandeerde leuze. ‘De heksen zijn terug. De heksen zijn terug,’ klonk het uit tientallen kelen, op het moment dat de deur werd opengetrokken.

Het trappenhuis was saai en smetteloos; ik liep omhoog tot waar ik een deur open zag staan en stapte de erachter gelegen, al even saaie en smetteloze kamer binnen. Bas stond bij het raam. Hij was dik geworden. Hij keek me aan, maakte een kort handgebaar bij wijze van begroeting en knikte toen naar buiten. ‘De heksen zijn terug,’ zei hij.

Ik ging naast hem staan, en terwijl we de gebeurtenissen recht aan de overkant bekeken nam ik Bas af en toe vanuit mijn ooghoek op. Hij had nog steeds dat ontheemde van de eeuwige kamerbewoner. Er zaten vlekken op zijn colbert, dat eruitzag alsof het nog van zijn

vader was geweest. Hij droeg, net als vroeger, een overhemd zonder kraak of smaak, lichtgelig van kleur, en aan de gezamenlijkheid van zijn kleren hing de geur van de kast waarin ze te vaak waren teruggehangen. Als zijn oude hospita de kamer was binnengekomen had me dat niet echt verbaasd. Van buiten klonk weer gejuich op.

‘Gebeurt dat vaker?’ vroeg ik.

Bas bromde. ‘Vierde of vijfde keer.’

De vrouwen stonden in een halve cirkel enkele rijen dik voor het pand. Achter het nog niet witgeschilderde gedeelte van de etalageruit was nog een aandoenlijk stuntelige etalagepop zichtbaar waaromheen slordig een zwart-leren corset was gedrapeerd. Aan haar voeten waren wat fallusvormige voorwerpen en wat zwarte en rode lingerie gerangschikt. Het verfwerk naderde ondertussen zijn voltooiing. Om beurten doopten de beide vrouwen hun brede kwast in de emmer tussen hen in om dan vervolgens met doelgerichte gebaren de ruit te lijf te gaan. De omstanders scandeerden nog steeds hun leuzen, ze hadden nu de armen ineengehaakt en bewogen hun bovenlichamen synchroon heen en weer.

Bas bood me een sigaret aan en stak er, na mijn weigering, zelf een op. ‘Als het zo doorgaat,’ zei hij effen, met een hoofdgebaar naar buiten, ‘dan hoeft het voor mij helemaal niet meer.’

Ik keek hem vragend aan. ‘Als ze zich allemaal zo gaan aankleden, ophouden met zich te wassen, wat op te tutten, dan hoef ik er nooit meer een in m'n handen te hebben.’

Ik keek hem van opzij aan, tenminste een glimlach verwachtend, maar werd getroffen door de oprechte ernst in zijn blik.

‘Dit is maar een kleine groep,’ wierp ik tegen, maar Bas bromde afkeurend.

‘Het wordt toch overal onuitstaanbaar!’ sputterde hij met onverwachte heftigheid. ‘Als je de deur voor een vrouw openhoudt kun je een klodder spuug in je gezicht krijgen.’

Ik grinnikte. ‘Kop op. Je weet toch nog wel uit je studietijd dat elke maatschappelijke beweging haar tegendeel oproept?’ Maar hij bleef grimmig naar buiten kijken en antwoordde niet.

‘Je bent niet meer met Birgit?’ begreep ik. Hij schudde zijn hoofd. ‘Ik heb een weekend-LAT met een van de meisjes van m'n zaak. Leuk kind, maar ook al zo vreselijk eigenwijs. Als we buiten de deur eten moet en zal ze de helft betalen.’ Zijn gezicht betrok bij de gedachte aan zoveel onrecht, maar toen hij me aankeek, kroop er weer een flauwe, wat plichtmatige glimlach over zijn mond en ogen.

‘En jij?’ Ik schudde mijn hoofd. Ik was hier niet gekomen om over mijn eigen sores te praten.

De winkelruit was nu geheel dichtgeschilderd, en onder een orkaan van gejoel werd de resterende verf tegen de pui en de deur gesmeten. Nadat een van beide schilderessen nog een korte verklaring had voorgelezen verwijderde het vrouwencommando zich, luid zingend en leuzen roepend.

‘En daar heb je de uitbater,’ zei Bas, toen even later in de deuropening van sekswinkel Happy End een wat slungelige, scheefstaande jongeman verscheen, die eruitzag alsof hij permanent een peukje aan zijn onderlip had hangen. De jongen bekeek onaangedaan het nieuwe uiterlijk van zijn zaak en werd, zichtbaar tegen zijn zin, door omstanders in een hevig twistgesprek betrokken.

‘Let op, over een minuut of drie, vier komt de politie,’ vervolgde Bas. ‘Die zorgen er uitgekookt voor dat ze pas arriveren als die wijven weg zijn.’ En plotseling, veel feller: ‘Dat vind ik nog het ergste van al dat gesodemieter, dat dit soort terreur zo ongeveer heilig is verklaard. Als ze het godverdomme in hun kop halen jou daar op de stoep te castreren dan zal er nóg niemand zijn die een poot voor je uitsteekt.’

We bekeken nog even het opgewonden discussiërende groepje, toen draaide ik me om om de kamer te verkennen. Boekenkasten, dure geluidsapparatuur, video. Geen enkele afbeelding aan de muur. Bas wendde zich nu ook van het venster af, maakte, als ter verontschuldiging, een handgebaar en zei, hard: ‘Vooruit. Wat drink je.’

Hij schonk me in en we gingen zitten. Zijn ogen stonden flets. Hij had zich wat zakenmaniertjes eigen gemaakt, een ongeduldige manier van praten. Geen moment leken we ook maar in de buurt te komen van onze vroegere, studentikoze manier van met elkaar omgaan. Hij likte met zijn tong langs zijn lippen, informeerde naar mijn werk, maar luisterde nauwelijks naar mijn antwoord. Hij dronk zijn glas gehaast leeg, harkte met zijn vingers door zijn vette haar, schetste met hoorbare trots de groei van het door hem gestichte adviesbureau (‘een mooie boterham voor 22 man’). We bespraken het lot van enkele gemeenschappelijke kennissen, en pas bij de derde borrel kwam hij terzake.

‘Werner al jaren niet gezien, net zo min als jij dus blijkbaar. Vorige week belt hij ineens op, hoge stem, gejaagd, leek op dronkenschap maar ik had al snel in de gaten dat er iets anders aan de hand

was. Of ik niet eens kon zorgen dat ze ophielden hem op de hielen te zitten, overal waar hij kwam. Of ik het hoofdartikel in de *Groene* had gelezen van vorige week, dat ging namelijk over hem. Of ik hem aan het adres van ene Goldschmeding kon helpen want hij had een boek voor hem. Enzovoort. Geen touw aan vast te knopen dus. Gekte. Hij hing vrij plotseling weer op, maar diezelfde avond heb ik Lex de Rijp gebeld, die de laatste jaren het meest contact met hem had. Hij vertelde me dat Werner inderdaad knetter-psychotisch aan het worden was en dat er al diverse pogingen waren gedaan om hem opgenomen te krijgen. Allemaal tevergeefs tot nu toe.'

'Verdomme.' Ik schrok van wat Bas me vertelde, maar kon me er nog weinig bij voorstellen. Ik had dit soort dingen nog nooit in mijn omgeving meegemaakt, maar in heel algemene zin verbaasde het me niet werkelijk dat er wanorde heerste in Werners hoofd, na de gebeurtenissen van de laatste jaren.

'Ik denk dat zijn schuldgevoel nog zo godvergeten groot is vanwege de zelfmoord van Monika,' zei ik voorzichtig. 'Maar wat raar dat het zich pas na al die jaren openbaart.'

Bas was weer opgestaan en staarde nu, met beide handen in de zakken, naar buiten. Een oude man, zoals hij daar stond, heel ver verwijderd van de jongen die hij was toen we nog met z'n drieën de wereld te lijf wilden. 'Heb jij een idee van wat hij al die tijd in Gelderland heeft uitgespookt?' zei hij, bij wijze van antwoord.

'Nee. Heb jij nu nog contact met hem gehad?' Bas schudde zijn hoofd. 'Lex vertelde ook nog dat hij allemaal onzin loopt rond te vertellen over mij. Dat ik hem voor de BVD in de gaten moet houden, nou ja, volstrekte paranoia dus.' Er sloop weer wat verontwaardiging in zijn stem. 'In elk geval lijkt het me beter als ik nog even uit z'n buurt blijf. Maar misschien kun jij eens poolshoogte nemen.'

Die avond belde ik Werner op. Hij was niet verbaasd me te horen, reageerde wat kortaf maar coherent, en we maakten een afspraak voor de volgende dag in café de Wester. Het was een wat incourant uur, tussen borreltijd en de avonddrukte. Ik was de enige klant, pas toen ik bijna een uur vergeefs had zitten wachten kwamen er vier Duitse toeristen binnen. Ik wachtte nog een paar minuten, draaide toen opnieuw Werners nummer. De telefoon ging drie keer over, toen werd er opgenomen.

'Zit je nog steeds in de Wester?' meldde Werner zich, voordat ik iets had kunnen zeggen. 'Dan kom ik eraan.'

Even later stond hij in de deuropening. Zijn haren in de war, het vel nog strakker rond zijn kaken, de ogen geagiteerder dan ooit. Hij zag er hoofdzakelijk moe uit, absoluut uitgeput, en er lag iets uitgesproken gekwelds in de vorsende blik waarmee hij me aankeek. Meer dan ooit tevoren bracht hij me portretfoto's van Boris Vian in herinnering, en ik betrapte me erop dat ik dacht: toch niet het uiterlijk van een gek? Ik stak mijn hand op, maar in plaats van mijn groet te beantwoorden riep hij op luide toon: ‘Heel wat gezichten die ik hier anders nooit zie!’ En na een korte pauze: ‘Kom op, we gaan ergens anders heen.’

Ik rekende haastig af en volgde hem naar buiten. Nu pas viel me op dat Werners kleding in die jaren ook niet veranderd was: zwarte puntschoenen, blauwe das, wit overhemd, blauwe regenjas. Van mijn poging tot een hartelijke begroeting kwam weinig terecht. Werner reageerde nauwelijks op mijn small talk en liep naast me voort met zichtbaar elders vertoevende gedachten.

‘Dat die lui van de Sociaal Psychiatrische Dienst me nou ook al in de Wester zitten op te wachten,’ zei hij opeens fel. Het café was leeg geweest op de bedaarde Duitse toeristen na, en toen ik Werner dat meedeelde bleef hij even staan en keek me vragend aan. Zijn gezicht plooide zich onverwacht.

‘Misschien ben ik dan wel gek aan het worden,’ riep hij honend, en zijn harde, lege lach daverde over de gracht. Ik lachte onzeker mee, terwijl we verder liepen. Na enig zoeken vonden we eindelijk een leeg café en achter grote glazen bier vervolgden we ons gesprek. Werner vroeg naar mijn huiselijke omstandigheden, naar mijn werk, maar al die tijd, terwijl ik antwoordde, was zijn aandacht op iets anders gericht. Af en toe nam hij, op een willekeurig punt, het woord en sprakeloos van schrik luisterde ik naar zijn onthechte betoog.

‘Kijk eens hier, in 1966 hebben ze me op de Dam in elkaar geslagen omdat ik met een bosje witte margrieten liep, daar was jij nog bij. En diezelfde agenten die me toen met de knuppel op mijn lazer gaven, zijn nu gearresteerd wegens heroïnehandel. Dat soort dingen ontgaat me niet. Heb je van de week ook in de *Volkskrant* gelezen dat ze de sociëteit Arti et Amicitiae de laatste burcht van de hoofdstedelijke bourgeoisie noemen? Ben jij er wel eens geweest, de laatste tijd? Weet je dat er cocaïne gesnoven wordt, open en bloot aan de tafeltjes? Nou, als dat de laatste burcht van de hoofdstedelijke bourgeoisie is dan vraag ik me toch af hoe het in andere delen van de stad toegaat. Dus toen heb ik m'n oude Tsjechische musket

maar 's van zolder gehaald en daar ben ik een beetje mee door de stad gaan lopen, Kalverstraat door, Damrak, dat zal toch op het bureau Warmoesstraat wel ergens een lichtje hebben doen branden.'

Hij keek me triomfantelijk aan. Ik zocht met mijn blik snel een ander punt in het interieur. We hadden elkaar jarenlang niet gezien, maar terwijl hij praatte merkte ik dat ik de neiging had onmiddellijk te vervallen in onze oude discussiepatronen; fel, maar solidair, dwingend tot tegenspraak, en vooral ook wederzijds dwingend tot nauwkeurige formulering. Een intellectueel spel, een exercitie bijna. Maar nadat ik Werner enkele malen had onderbroken, gecorrigeerd of om nadere toelichting had gevraagd drong het pas werkelijk tot me door dat er van een uitwisseling op basis van redelijkheid geen sprake kon zijn. Het besef maakte me sprakeloos en bang.

Ik was dan ook telkens niet lang aan het woord, want Werner denderde door met een betoog waarin veel plotselinge bochten werden genomen en lange stukken werden overgeslagen. Er was sprake van veelvuldige wederzijdse communicatie met columnisten en hoofdartikelenschrijvers uit de voornaamste dag- en weekbladen. Hij liet even het bierviltje los waaraan hij driftig zat te pulken en haalde enkele knipsels uit zijn binnenzak die, zo meende hij stellig, aan hem gewijd waren.

'Kijk, dit schreef Hofland over me, op de dag nadat ik met mijn geweer over straat had gelopen.'

Ik las, onder de kop 'Lichtpuntje', een korte beschouwing over wat spontane groenvoorziening in de Amsterdamse straten. Werner keek me vol verwachting aan. 'Een groot licht vindt hij me niet, maar tenminste nog wel een lichtpuntje. Ik heb hem meteen een kaartje teruggeschreven, met een foto van de Westertoren en daarop heb ik de tekst geschreven die op het bekertje stond dat ik op school kreeg ter gelegenheid van de troonsafstand van Wilhelmina in 1948. Want dat was weer op dezelfde dag dat Klaus Mann zelfmoord pleegde, de man met wie ik me het meest verwant voel.'

'Je moet de groeten hebben van Bas, die zag ik toevallig gisteren,' interrumpeerde ik hem, maar Werner viel weer in, zonder een hoorbare adempauze te nemen: 'Je weet toch dat Bas materiaal over me aan de BVD heeft gegeven, hè? Bij de bezetting van het Maagdenhuis heb ik dat zelf ontdekt, er lag daar een heel archief over mij. Terwijl je je afvraagt: wat valt er over mij nou aan materiaal te verzamelen?' En hij liet dezelfde holle, honende lach los van zoëven.

Het was allemaal nog veel erger dan ik dacht, en ik voelde me op

een vreemde manier machteloos. Ik was verplicht, vond ik, hem als een redelijk mens toe te spreken en hem erop te wijzen dat hij onzin sprak, maar de nutteloosheid van dat voornemen werd met de minuut duidelijker. Ook begon ik de hevige uitbarsting van woede te vrezen die af en toe zijn betoog merkbaar had opgestookt.

‘En dat ze de koningin op het défilé een paar verzilverde voetbalschoenen aanbieden,’ vervolgde hij en zijn ogen stonden ineens bijna angstig, ‘al die dingen die ze de laatste tijd met me doen...’ Zo praatte hij door, wel bijna een uur. Zijn toon was afwisselend heftig en angstig, maar heel af en toe brak het naar zelfrelativering neigende sarcasme door dat ik zo goed van hem kende. ‘Werner,’ probeerde ik voorzichtig, nadat er een korte stilte was gevallen, ‘ik geloof dat je behoorlijk in de war bent.’

De blik waarmee hij me aankeek stond ineens intens droef. Hij pakte een nieuw bierviltje en begon ook dat gedachteloos te verkruimelen. Hij knikte een paar keer bijna onzichtbaar en bestelde op timide toon nog twee bier.

‘We hebben mekaar lang niet gezien,’ zei hij ernstig, ‘is dat mijn schuld?’

Ik sprak hem haastig tegen. ‘Als er sprake is van schuld dan is het de mijne. Maar je was ook zo onbereikbaar in je verdriet na Monika's... dood. Je weet hoe onhandig ik ben, ik kan niet omgaan met groot verdriet, noch met het mijne noch met dat van intimi. Dat zeg ik niet als excuus. Ik verwijt het mezelf. En toen je naar Gelderland vertrok, wilde je niemand hier je adres geven...’

Werner bleef me ernstig aankijken. Hij knikte weer, schraapte zijn keel, maar bleef zwijgen.

‘Ik weet dat het laf klinkt, na zo'n lange tijd, maar ik voel me ellendig om wat er met je gebeurd is allemaal... Vooral nu ik zie dat je na al die jaren nog steeds zo in de war bent.’

‘Ik heb hard gewerkt, daar in Gelderland,’ onderbrak hij me. ‘Bomen gerooid, koeien gemolken. Sloten uitgemest. Het is hier allemaal zoveel...’ Hij maakte zijn zin niet af. Onze blikken raakten elkaar even, toen keken we elk weer een andere kant uit.

Werner stond erop af te rekenen, en terwijl we in de richting van zijn huis liepen zei hij nog, een van de vele draden oppakkend die door zijn betoog gevlochten waren: ‘Een proefschrift over Klaus Mann als socioloog. Wat denk je? Daar zullen ze niet alleen in Nederland van opklijken. Ik heb al een behoorlijk stuk af. Met hem voel ik me verwant. In alles.’

Hij beloofde me het gedeelte dat hij af had op te zullen sturen. ‘En kun jij er niet voor zorgen dat Simon Carmiggelt ophoudt rond mijn huis te zwalken? Hij moet niet denken dat ik dat niet in de gaten heb. Als-ie materiaal nodig heeft kan-ie me toch bellen?’ We drukten elkaar zwijgend de hand en liepen elk een andere kant op.

In de eropvolgende dagen belde ik met twee bevriende psychiaters, met de ouders van Werner, met wat wederzijdse kennissen. Het was alsof men overal voor me verzwegen had gehouden wat er aan de hand was, want bijna iedereen die ik sprak bleek al uitgebreid op de hoogte.

Zijn moeder kende me nog wel. ‘Ach meneer, hij is toch niet gek?’ riep ze met angstige verontwaardiging uit na mijn bezorgde vragen. ‘Hij is alleen een beetje in de war.’

Ook Bas belde ik, die ondertussen toch weer telefonisch contact met hem bleek te hebben gehad. ‘Ik heb hem denk ik bijna zover dat hij bereid is zich te laten opnemen, maar hij wil uitdrukkelijk alleen door ene dokter Zielhuis, nomen est omen, behandeld worden. Zegt die naam jou iets? Het lijkt me eigenlijk meer iets uit de Bommelstrip.’

Die naam zei mij wel iets. ‘Die Zielhuis was vorige week in het nieuws omdat hij op koninginnedag een lintje heeft geweigerd.’

‘Alweer die rare koninginnedag,’ zei Bas. ‘Dat gebaar zal wel indruk op hem hebben gemaakt.’

Op een ochtend zag ik Werner op de stoep aan de overkant van de straat zitten toen ik de gordijnen van mijn slaapkamer openschoof. Hij zat een krant te lezen, maar zocht ook onrustig om zich heen. Ik schoot snel een kamerjas aan, holde naar beneden, naar de voordeur, maar toen ik naar buiten keek was hij alweer verdwenen, zo definitief alsof hij er nooit geweest was.

De volgende dag bracht de post een pakje en een brief van hem. Het pakje bevatte een wat beduimelde editie van Klaus Manns *Die Wendepunkt* waar Werner met geconcentreerde hanepoten voorin had geschreven: ‘Mijn keerpunt ook. Jij zult het wel ontkennen.’ De brief bleek alleen een knipsel te bevatten, een recensie van een tv-programma van Van Kooten en de Bie, waarin Werner de woorden *op de absolute toppen van hun kunnen* met rood had onderstreept.

Amsterdam leek ondertussen langzamerhand in staat van oorlog. De acties van de krakersbeweging hadden zich geconcentreerd rond

enkele panden in het zuiden van de stad, die men weigerde te ontruimen. De burgemeester had al enkele malen een ultimatum gesteld, dat echter telkens was verlopen zonder dat tot actie was overgegaan. Her en der in de stad braken relletjes uit, de hele kwestie was nu zo geëscaleerd dat een groot conflict duidelijk nabij was. Alle toegangsstraten tot de paar omstreden panden waren door de krakers gebarricadeerd, zodat er een gebied was ontstaan waartoe het gezag geen toegang meer had.

Toen ik op een dag van kantoor naar huis reed, was een groot gedeelte van de stad in een veldslag veranderd, terwijl de echte grote confrontatie nog moest plaatsvinden. Op diverse plekken, waar de politie zichtbaar strijd had geleverd met de opstandelingen, waren trottoirs opgebroken, etalages geplunderd, bouwketen van het GEB omgekeerd. Op sommige plaatsen waren kleine barricades opgetrokken, maar het zag er naar uit dat deze nog geen duidelijk doel hadden gediend.

In de buurt van het concertgebouw zag het er nog ernstiger uit. Er waren winkelruiten met schotten en planken gebarricadeerd, lantaarnpalen uit de grond gerukt en weggesleept, auto's omgekeerd. De omvang van de wanorde verraste me, ik moest haastig een zijweg inslaan maar ook daar lagen overal stenen en ruw afgebroken latten op de rijweg. Auto's en gevels waren beklad met witte en gele verf en rode menie. Overal op straat stonden groepjes mensen, die bezorgd of woedend naar de telkens laag overvliegende helicopters keken. Ik stuitte diverse malen op kleine groepjes actievoerders die, zo moest ik aannemen, vanuit andere delen van de stad op weg waren naar de brandhaard voor de grote confrontatie. Ze waren bijna zonder uitzondering zeer jong, en gekleed in leren jacks en motorhelmen, de meisjes met zwarte maillots, gymschoenen en piekerig haar.

Inmiddels had ik de Willemsparkweg bereikt, en toen ik daar een zijstraat insloeg in de hoop via de stille, residentiële wijk die daar achter lag mijn flat te bereiken, stuitte ik op een nieuw groepje betogers dat zich midden op de rijweg in mijn richting bewoog. Ze scandeerden ‘ME weg ermee’ en andere leuzen, maar veel aandacht had ik niet voor hun geroep omdat ik in één oogopslag had gezien dat Werner zich in hun midden bewoog. Of beter gezegd: niet in hun midden, maar ernaast. Hij vuurde de anderen eerder aan dan dat hij opging in de meute. Het was, wat hem betreft, alsof de klok vijftien jaar was teruggezet, want behalve door zijn opstelling on-

derscheidde Werner zich ook door zijn kleding zeer opvallend van zijn medebetogers: blauwe regenjas met hoog opgezette kraag, zwarte puntschoenen, wit overhemd, donker stropdasje.

Hij dirigeerde de menigte langs mijn stopgezette auto heen en reageerde pas in tweede instantie toen ik hem riep. Hij keek me aan en een verbeten lach plooide zijn magere gezicht.

'Het oude vuur is er nog,' grinnikte hij, en hij boog zich even door het opengedraaide raampje naar binnen. 'Leuke wagen. Ik zou maar een beetje uit deze buurt weggaan. Er gaan harde dingen gebeuren.' De stoet was nu voorbij. 'Heb je het boek gehad?' vroeg Werner, op bijna samenzweerderige toon. 'Weet je wat voor dag het vandaag is?'

Ik fronste mijn wenkbrauwen en haalde vragend mijn schouders op. Werner keek me even nadrukkelijk aan, het was alsof hij iets van teleurstelling probeerde te verbergen. 'Kijk maar eens op de kalender,' vervolgde hij. 'Ik heb je er toen die keer over verteld.' En voor ik het besefte was hij weer in het gewoel verdwenen. Ik pakte mijn agenda uit mijn zak. Tweeëntwintig mei. En? Ik had geen idee wat hij bedoeld had.

Het rumoer begon nu snel over te slaan naar deze stille buurt. Ook hier zag ik nu winkeliers hun stalen luiken omlaag laten, steeds meer mensen kwamen hun huizen uit om zich in de onordelijke straatdiscussies te mengen. Ik reed behoedzaam naar huis.

Thuis haalde ik het boek van Mann nog eens te voorschijn. *Die Wendepunkt.* 'Mijn keerpunt ook. Jij zult het wel ontkennen.' Ik begreep er niets van. Ik kende het werk van Klaus Mann niet. Thomas en Golo, daar was ik enigszins mee op de hoogte, maar van Klaus wist ik nauwelijks meer dan dat hij de zoon van Thomas was, schrijver van een ongelijk oeuvre, homoseksueel. Ik bekeek de foto op de stofomslag, een scheve mond, iets lichtzinnige ogen, hoog voorhoofd. Ik zocht naar biografische informatie maar vond die niet, en in mijn boekenkast kon ik geen ander boek van hem ontdekken. Zou hij in de encyclopedie staan?

Ik zocht, en ja, natuurlijk. 'Zijn werk, dat novellen, romans, essays en biografieën omvat, weerspiegelt de onrustige tijd waarin hij leefde en bovenal de onrustige geest van de veelzijdig begaafde auteur die zelf een einde aan zijn leven maakte (Cannes, 22 mei 1949).'

'Tweeëntwintig mei. Mijn god. 'Met wie ik mij het meest verwant voel.' 'Weet je wat voor dag het vandaag is?' Ik was zo geschrokken dat het dikke encyclopedie-deel uit mijn handen gleed en

met een doffe dreun op de vloer neerkwam. Ik ging zitten. ‘Mijn god,’ mompelde ik, hardop, nog enkele malen.

Een helikopter ratelde laag over mijn huis, de poezen stoven van angst onder een kast. Ik sloot het raam en voelde dat mijn handen en voorhoofd nat waren van het zweet. Begon ik nu niet aan dezelfde betrekkingswaan te lijden als Werner? Maar voorzover het verbanden waren, waren ze door hem gelegd, en daar ging het om. Dat alles wat prominent in zijn gestoorde universum figureerde daar voor hem ook werkelijk een betekenis had was duidelijk. Ik moest hem vinden, vandaag dus nog.

Ik schoot mijn jas aan en begaf me, lopend ditmaal, in de richting van het aanstaande strijdtoneel. Het was fris maar aangenaam lenteweer, de avondzon was net achter wat zware regenwolken vandaan gegleden en verleende een wat valse, licht-surreële belichting aan het straatbeeld. Toen ik de Van Baerlestraat insloeg had ik heel even sterk de indruk dat dit niet werkelijk waar was wat er gebeurde, dat op het dak van de Rijkspostspaarbank de cameramensen stonden te wachten tot het tafereel behoorlijk was uitgelicht.

Vlak voor de Vondelbrug verrees, over de hele breedte van de weg, een enorme barricade. Midden op de weg lag een nieuw model Volvo, uitgebrand op zijn zij. Rechts ernaast waren twee containers aangeschoven, links een op zijn kant gekieperde GEB-keet. De ruimte die aan weerszijden resteerde was opgevuld met enorme stapels klinkers en tegels, waaroverheen planken waren gelegd die als loopbrug dienst deden. Jongens van hoogstens 13, 14 jaar oud voerden met metalen kruiwagens stenen aan, die ze tegen de barricaden leegstortten.

Voorbij deze barricade bevond zich de uiterwaard van de revolutie. Het werkelijke bezette gebied begon vijftig meter verderop, waar een nog veel grotere barricade verrees tegen de nu weer snel donkerder wordende avondlucht. Ook hier weer containers, auto's en twee GEB-karren, die dit keer op hun korte kant waren neergezet, een halve meter van elkaar, net genoeg ruimte om, afwisselend van beide kanten, mensen door te laten. Boven op de karren zaten jongens met motorhelmen op hun hoofd en ijzeren staven in de hand, de toe- en afvoer van mensen te controleren. Ik wachtte bedeesd mijn beurt af en wrong me toen tussen beide karren naar binnen, schichtig naar de grond kijkend, bang dat iets me als niet-kraker of zelfs niet-sympathisant zou verraden.

Voorbij dit obstakel begon de belegerde veste werkelijk. De an-

ders zo ordentelijke straten waren in een chaotische toestand herschapen. Trottoirs en lantaarnpalen bestonden nauwelijks meer, overal waren muren met enorme leuzen bekalkt. ‘Marleen vrij’ las ik ergens, en ‘Woningnood is speculantenbrood’. Vlak daarvoor brandden drie jongelui een vuurtje, zo te zien met geen ander doel dan de handen te warmen. Vanuit een van de omstreden panden daverde harde gitaarmuziek. Op de beide boven elkaar gelegen balkons stonden groepjes krakers met stokken en helmen, sommigen hadden een bivakmuts over hun hoofd getrokken. Het huis was bekalkt met leuzen, de ruiten waren dichtgetimmerd, op het bovenste balkon hing een spandoek.

Verderop, in de richting van de Overtoom, waren nog meer barricades. Twee restaurants hadden hun aan diggelen geslagen ruiten zo goed en kwaad als het ging met planken beschoten. In de Vondelstraat brandde langzaam een auto uit achter een enorme stapel straatstenen. Twee jongens met groen en paars geverfd haar sloegen met lome gebaren de ruiten in van een verlaten kantoorpand, maar een meisje met een witte band om haar arm holde schreeuwend op ze af en rukte ze de staven uit handen. ‘Zijn jullie gek geworden?’ Verderop in de Vondelstraat klonk een luide knal, waarna een zwak gejuich opsteeg.

Ik kon me plotseling goed voorstellen hoe Werner gefascineerd zou raken door de prikkelende toestand van wetteloosheid die hier achter de barricaden heerste. De politie had geen toegang tot dit belegerde gebied, maar wat zou er gebeuren als er zich iets dramatisch voordeed dat niets met het conflict te maken had? ‘Jullie rechtsstaat is de onze niet’ had ik even tevoren een jongen in een groepje discussiërende mensen horen roepen. Wat zou er gebeuren als... Het was te angstaanjagend om over na te denken.

Overal in de nu steeds aanzwellende menigte mensen zag ik journalisten en fotografen, herkenbaar aan een gele plastic kaart aan een metalen kettinkje om hun nek. Hoe druk het ook was, er was geen algemeen rumoer meer, mensen praatten in groepjes, actievoerders met buurtbewoners. Aan de ene kant van de Overtoom brandde ook een vuur. Helikopters vlogen laag over en verleidden telkens enkele jongens tot imitatiegeweervuur.

Ik sloot me aan bij een van de groepjes mensen, onder wie ik ook mijn groenteboer ontdekte, een zware, kortademige man bij wie een sigaar met de lippen vergroeid leek. Geruchten vlogen heen en weer over de komende aanval van de politie. Het leger zou in aantocht

zijn, met tankeenheden en scherpschutters. De burgemeester zou in een topconferentie verwikkeld zijn met een gezelschap makelaars en speculanten. Er was sprake van een opstandige vleugel binnen de ME die zou hebben geweigerd een bestorming aan te vangen.

‘Voor mijn doen jullie goed werk,’ zei de groenteboer tegen een paar van de krakers. ‘Jullie zouen d'r alleen niet zo raar bij moeten lopen.’ We lachten. Opnieuw zwol het geluid van een helikopter aan, die dit keer met gescandeerde leuzen werd begroet.

Ik kroop op handen en voeten een van de barricades over. Vijf jongens waren bedaard en toegewijd bezig deze met straatstenen uit de omgeving op te hogen.

‘Hebben jullie soms Werner Vernoot gezien?’ vroeg ik voorzichtig. ‘Hij liep mee in een van de demonstraties vanmiddag. Iemand van mijn leeftijd. Net pak, stropdas. Donker haar. Hij moet hier ergens zijn.’

De jongens keken me onderzoekend aan, toen polsend naar elkaar. ‘Werner?’ zei er een, en hij schudde zijn hoofd. Alle vijf vervolgden zwijgend hun werk.

Nederlandse poëzie

Drie gedichten
Willem Bierman

Zigeunerbaby

Zijn armlastige rol
wordt slecht gespeeld
door het oudere broertje
dat hij zelf is

Gehaaid draaiende ogen
zijn de luier ontstegen
waar hij doorheen zakt.
Wederom faalt het geloof

Bedevaart

Sint-Cactus in zijn glazen schrijn, onbeweeglijk
de kerende armen geheven, de doornenkroon
over het gehele lichaam voortgeplant. O de pijn!

Eens door een heidense hemel verguisd, onthoofd,
is hij nu meer martelaar dan ooit. Toeloop, kaarten,
souvenirs. 'n Stad gaat door haar knieën. Erin geluisd

Stellende trap

Zes uur.
Kerkklokken luiden.
Prompt is de hemel betrokken.
Het avondland herleest zijn klassieken.

Drie gedichten
Maarten Doorman

IJskristallen

Zo koud werd het in huis,
zo koud als de winter
dat we vastvroren
aan elkaar.

Elke poging tot een gebaar
ging verloren in
splinters ijs op de huid.
Elk geluid werd flinterdun.

Toen de dooi inviel
smolt ook de glasheldere pijn
die ons zo omzichtig had aangeraakt.

O, dat ijskoud liefhebben
dat mijn samenzijn met jou
mogelijk maakt, onmogelijk maakt.

Ingevroren, bewaard (1)

Langs de slootrand gleed ik
naar beneden, gehurkt
op het ijs.
Alles was heel wit.

Ik wiste de sneeuw van het water
tot ergens zichtbaar
de diepte werd.

Daar zat een kikker heel stil
onder mijn voet, hij staarde
naar belletjes in het loden licht.

Koud streelde mijn kleine hand
het harde oppervlak.
Wij keken een andere kant op,
ik tegemoet.

Ingevroren, bewaard (2)

Zo had ik kort daarvoor gelegen
in het ziekenhuis,
een beetje schuin
bij een wand van glas.

Daarachter mochten mensen
bewegen: ik in mijn eigen verband
gewikkeld
peilde nog niet de afstand.

Die bleek heel klein,
ook toen de ruit weg was
lieten ze mij niet vallen.

Alleen op het ijs was ik alleen
met mijn dodehand.

Een wandeling
Karel van Eerd

Siete per me come un giardino chiuso
Gabriele D'Annunzio

1

Jij houdt dus niet van mij. En ik? Maar
er was tederheid in ons leven
van gisteren, een onomschreven
tederheid, die gemis bande naar
ver weg. Vandaag hijgt de zee vandaar.
Ik wacht dat je antwoord zult geven.
In een blinkende hemel zweven
schapevachten. Er is geen gevaar.

Kwam van jou of kwam van die hemel
of van die zee de verstilde rust?
Eén tel ben ik zonder gedachten,
ben ik me geen ademnood bewust.
Lelies zonder steel, schapevachten,
in de lucht, op zee, wit gewemel.

2

Zacht, zacht hijgt tot aan het strand de zee.
Ik voel je nu de pas vertragen.
Zacht, zacht loop jij. Draagt mij het stage
ritme of mijn ritueel idee
van wat jij zegt, wat draagt mij nu mee
naar waar de gedachten vervagen,
ver weg, tot voelen? En jij vragen:
‘Wist je wat het heerlijkste is? Nee?

Eerst ziek zijn geweest, en dan begint
het aansterken: niet elk ogenblik
bang zijn, want aprillucht is zacht, blauw.’
Maar je houdt dus niet van mij. En ik?
Ik roep je, noem je bij je naam, jouw
naam die je klein wilt, als van een kind.

3

Zolang jij spreekt, zie ik niet je mond
spreken, ik moet niet naar je kijken.
Ik luister en als het mocht lijken
dat ik je nu niet weer mis verstond,
antwoord ik, maar kijk nog naar de grond.
Mocht mijn hand langs de jouwe strijken,
hoeft jouw hand die niet te ontwijken,
jouw hand die niet iets te geven vond.

Jij geeft niet. Nee, geeft niet niet, beperkt.
Daarom vraag ik niets meer, ik verwacht
niets. Hoe lang bleef ik die hardleerse
onnozelaar, die naar buiten lacht
en hunkert en zich blijft beheersen?
Trouwens, jij was nog niet aangesterkt.

4

Jij was immers nog niet aangesterkt.
Moe was je. Uit je krachteloze
hand vielen die enkele rozen.
Zo moe was je, dat heb ik gemerkt.
Ik schilder je in een raam omperkt,
zoals ik je zien wil, die pose
die Renoir voor je had gekozen.
De schets blijft nog lang onuitgewerkt.

Ik moet je zo weer zien. Morgen of
binnenkort: als we een keer, één keer
misschien? Nee, je lacht. Het zou dwaas zijn
wat ik daar zeggen wou. Maar ik leer
maar moeizaam en ik blijf verbaasd zijn.
Jij bleef voor mij een gesloten hof.

5

Jij bent voor mij een gesloten hof,
waar niemand ooit kon binnendringen.
De geur van verborgen seringen
maakt er elk ander verlangen dof.
Voor taal vind ik alleen nog maar stof
in berustende onderlinge
pijn om stille herinneringen.
Ik weet het ongeluk dat je trof.

Is het in jou dat stille verdriet
dat mij warm maakt, meer dan je borsten
van jong meisje, je hals en je mond,
je haren waar mijn hand die vorste
vertederd, verbaasd één teken vond
dat het afscheid van de jeugd verried?

6

Dat ene teken verkilt mij niet,
het verhit mijn oude verlangen.
Jij buigt je over me. Daar hangen
je haren over ons. Jij verbiedt
te zeggen te zien wat niemand ziet,
die witte lok. Dronken gezangen
onderdruk ik, ik bewaar bange
stilte, ik verstik mijn hoge lied.

Waar ben ik? Wat is er me gebeurd
dat ik jou dit nu zeg? Vergeef me,
vergeef me, vergeef me mijn dromen.
De zon verbrandt en de vergeefse
bezweringen van zeelui komen
over het water en de zee geurt.

7

Zie je, 't is dezelfde zee niet meer,
de lucht blijft grijs na wolkennachten.
Lelies zonder steel, schapevachten,
in de lucht, op zee: dit ander weer,
ontkleurd, voor de regen, past veeleer
bij de vermoeidheid van ons wachten.
Wij moeten voldaan zijn met zachte
geruste pijn om elkaar, heel teer.

Maar april kent menig ogenblik
zoals het gisteren is geweest:
kalme golven, wolken die lachten;
wij dichtbij 't strand in een tuin, bedeesd
sprekend, dromend, stil in gedachten.
Maar dan, jij houdt niet van mij. En ik?

Melodie (Schumann Opus 68, 1)*
Marko Fondse
Ter nagedachtenis van Sas Bunge

Als door de luiken nu
van ginds dat okeren huis,
als over die stille geraniums nu
heel argeloos, heel pril
Melodie zou tinken langs deze laan -

een meisje zal het zijn
van zes of zeven
in het even groene halflicht
dat door de luiken zweeft;
hoog opgeschroefd staat de pianokruk
voor de sleetse Erard -

de geest zou dan wel met ons zijn.

Heilig.

Maar van de oprit schommelt
een Déesse nader,
mollige muze zingend een wijzang:
Oh, When The Saints Go Marching In!

De hemel geeft belet.
En Pinksteren - relâche.

(1974-'85)

* *Album für die Jugend*

Twee gedichten
Johanna Kruit

Kaartlezen

Langs wegen onverhard als wij brengt deze dag
ons daar waar niemand gaat. We kaarten
alles aan wat zichtbaar wordt. Staan kort te raden
naar een kiekendief die toch zo groot niet mag

maar zich daaraan niet stoort en ongehoord dichtbij
zich telkens weer laat zien. Een anonieme stip
blijkt op het schor een man te zijn die spit
naar iets. Het vriest alleen nog 's nachts. De dijk

tast lichte nevels af en geeft contouren prijs van
wat iets anders is wanneer je nadert. Er sleept
een bootje langs de horizon. Ooit kon ik waar ik keek
beslissen wat ik zag. Hoe ik ontkwam aan

zekerheden ligt als een vraag gevouwen in de kaart
wanneer wij plaatsen zoeken waar nog wit op staat.

Paalhoofden

Dat palen soms in water wonen en zonder leven
elke golf doen omslaan is niet om te verbazen.
Als boom waren zij al bereid om dagen
lang de wind te breken of zon te zeven

door hun blad. Het is niet zo dat ik van
dode bomen hou. Maar palen op een rij in
zee geven soms een gevoel dat ook in
bed ineens kan komen: veiliger dan

overdag. Zoiets als oude namen tellen
van wie er niet meer zijn. Verhalen
maken van herinnering en langzaam dwalen
door een eigen land. Een beetje knielen

voor wat heilig is en zeker weten dat
wat al weg is toch niet wordt vergeten.

Twee gedichten
Dingeman Kuilman

Buitenplaats

1

Tussen kreupelhout en bramen
staat het prieel, een duikerklok.
De tuin herinnert zich zuchtend
zijn plan. Niemand dwingt de rozen
binnen kaders van liguster.

Geen pauw neemt om het lege huis
een loopje met de eeuwigheid.
Noch zoekt meneer de romantiek
van verval: dagen die als gras
cirkelgang van stof tot stof, as.

2

Een pauw bekeek met argusogen
het gele huis. In elk venster
sloeg een meisje een stofdoek uit.
De tuinman liep over het gras
als over onbetrouwbaar ijs.

De nachten waren Pruisisch blauw.
Temidden van cascaden stond
meneer als een steelse minnaar
te wachten. Maar elke morgen
wekte hem dezelfde huisknecht.

Requiescat

Zoek je vader omtrent zijn graf
en vind hem niet. Hij is verloren.

Die morgen in het koningsbed
lag je moeder waar je vader lag.

De stilte werd herinnering.
Alsof geen stem bij machte was

en wind zich balde in de bomen
tot storm. Erger heb je niet gehuild.

Schepen gaan, immens en zwart.
Kijk hoe opnieuw van hand tot hand

afstand groeit, serpentines scheuren.
Niemand staat pal, uitentreuren

wuivend naar een schip dat ging.
De stilte werd herinnering.

Er waren vogels en het grint
schulden, eeuwigheid en amen.

Hij ontkwam niet zonder vleugels
aan loze luiken, dito namen.

Zoek vergeefs. Zo zijn de doden:
angst voor wie ze buiten sloten

rust voor wie ze in zich sluit.

Aan mijn moeder Rebecca
Frans Pointl

Hier liepen wij toen de
Utrechtsebrug niet bestond
jij nog niet dood was

bij de oude tramremise herhaalde
je steeds dat verhaal
van het ondergedoken meisje
heldhaftig wekelijks hier wandelend
en de mof in 't wachthokje daar
die vleiend haar een
Duitse kuch aanbood
half verhongerd en dagelijks
ten dode gedoemd
weigerde zij dat brood

voorbij Zorgvliet keken we
over stil groen land
waar nu Buitenvelderts beton opdoemt

even blauw als toen
is vandaag de lucht
alleen is het nu 30 × 365 dagen later
onverstoorbaar stroomt de Amstel
en zegt
kom de stad uit met mij
tot waar ik rustig kabbelend
stil met je babbelend
zal zeggen waarom.

Drie gedichten
Jean Pierre Rawie

Troost

Stel dat de avond niet zou vallen,
en dat het moeizame gedoe
dat wij bedrijven met ons allen
zou doorgaan tot oneindig toe.

Ach kind, het maakt me nu al moe
wanneer ik aan de duizendtallen
verdrietjes denk die waar en hoe
ook jou nog zullen overvallen.

Wees maar tevreden dat het komt,
het nu nog zo gevreesde einde
aan al ons nutteloos getob.

Denk je eens in: eenmaal verdwijnt de
ellende; het gelul verstomt;
mijn lief, verheug je er maar op.

Weerzien

De trein die mij naar mijn voorbije liefde voert
heeft net als vroeger weer aanzienlijke vertraging:
het geeft niet wie er wie bij toerbeurt achterna ging,
haast altijd waren de verbindingen beroerd.

Een tijdlang heb ik zelfs gedacht dat het zo hoorde,
dat je elkander mist om bij elkaar te zijn.
Na jaren, in de herfst, weer in dezelfde trein,
denk ik alleen maar dat we niet zo erg goed spoorden.

Wanneer ze mij begroet kus ik haar op de wang,
want wij zijn voor elkaar toch niet meer te genieten,
we hebben al genoeg verkankerd en verpest.

Het is misschien ook niet van wezenlijk belang;
ik heb de kans om jong te sterven laten schieten
en moet nu maar het beste maken van de rest.

Rendez-vous

Er wordt nog altijd over je gesproken,
terwijl je langzaam eenwordt met de grond,
en onze liefde gaat van mond tot mond,
want wat ons bond is door geen dood verbroken.

Wij waren zo betrokken op elkaar,
dat lijf en ziel elkaar blijven bestoken.
Maar lief, kom soms een beetje bij me spoken;
wij zijn nog lang niet met elkander klaar.

Over het zwijgen met de verkeerde vrouw
Nico Slothouwer

Ik lag in bed met de verkeerde vrouw te zwijgen.
Wij vrijden en nu deelden wij dit zwijgen.

Mij was het als een diepe rust; hier kon ik mijn
gedachten bergen. Ik sorteerde op goed geluk en sloot ze
in de duisternis. Ik hield niet van deze vrouw;

Al wat in me opkwam, bond. Ik wilde wel zeggen,
maar was zo bang dat er een precedent ontstond,
dat zij met mijn woorden rechtsingang vond,
dat ik alles zou moeten zeggen. *Alles! Dat is toch
een grapje? Maar meneer, u bent een fractie van uzelf
en met de taal bereikt u een fractie van deze fractie.
En dan zwijg ik nog van de werkelijkheid om ons heen,
die beschreven moet wor...*
‘Isser iets?’

O lief, ik heb geglimlacht: Niets. Daar gingen we weer.
Daar naaiden we weer. Daar lagen we weer te zwijgen.

Ik had je dit al eerder willen schrijven; ik wist al
hoe het klonk voordat de inhoud me voor ogen stond.
De stilte had het heimwee in beheer.

Weduwnaar
Peter Verstegen

1

Ik had niet verwacht
de waan, de onmacht,
het zelfbeklag.

Te veel, wij drieën -
jij en je ziekte
lieten mij schieten.

Ik haatte de usurpator -
jij kon niet meer haten,
jullie hadden elkaar.

Hij heeft je vernietigd -
ik ben de verliezer,
jij speelde quitte.

2

Lust of pijn, het laat
niets na dat je oproepen kan,
maar op wroeging staat
levenslang.

Nu ik daarmee
achterblijf,
geef mij iets mee
van haar lijf.

Al is het maar
wat van haar haar
dat ik aanraken kan
als talisman.

Tien gedichten
Hans Warren[*]

Het ritueel

Zij was op haar trouwdag vroeg opgestaan.
De laatste vrije oktobermorgen. Zij had
als een antieke Griekse bruid verlangd
twee zanglijsters te braden voor het feestmaal
maar stuitte in dit noordelijke land
op onbegrip en hoon.

Nu hoorde zij hoe tussen dampig herfstloof
een lijster preludieerde, in de war
door deze warme dageraad.
Een Griekse bruid zij, Anastasia.

Zij schrok: twee knallen aan het windscherm,
stuiptrekkend fladderen op het terras.
Een koppel lijsters doodgevlogen tegen 't glas,
een drieste sperwer, juist nog wijkend.

Zij greep ze, aarzelde. Pluimde dan snel
de malse vogels, plengde plechtig
de wijn voor Zeus, voor Aphrodite, Eros
en roosterde de lijsters aan het spit.

Gesterkt trad zij enkele uren later
met waanzin en het eerst verraad in de ogen
haar bruidegom tegemoet.

* *In het voorjaar van 1986 verschijnt bij Bert Bakker de nieuwe dichtbundel van Hans Warren:* Tijd.

Een vallende ster

Nachtvlinders en vleermuizen
en jij in het gras.
Kom, het trekt vochtig op,
maar jij lacht, wijst omhoog:
een vallende ster!
Het wordt snel donkerder,
enkel oogwit en tanden blinken
als de vuurstreep dooft.
Warm tegen mijn knieën
leg je het hoofd.
Ik aai je krullen:
kom nu, naar binnen.

Ik zie ons weerspiegeld
in blauwe vergulde bergères, nippend
aan cognac uit antieke glazen.
We luisteren glimlachend naar Blandine
die Froberguer speelt - ach,
als ons het heerlijkste toevalt,
waarom zou jij,
jij dan ook nog -

Uri Geller

Wat kan het mij schelen of jij door je wil
sleutels verbuigt, kapotte tijdmeters
opnieuw op gang brengt? Gebruik je tijd beter
heksenmeester. Je staat van kop tot teen
onder hoogspanning. Je bliksemende ogen,
je glanzend satanslijf, gitzwart gevacht,
metalig - je weet precies hoever je het
blootgeven moet. Ik kijk dan ook genietend:
de rechten worden krom, lopenden lam,
doden staan op en levenden gaan dood.

Nobelprijs

L'Upupa e il martin pescatore sono i suoi più cari amici

De vertedering waarmee hij kijkt
naar Gina die een gewonde gierzwaluw
met spullen uit haar naaimand oplapt:
verschaald parfum, een kam, een borsteltje.
Zij houdt het halfblind dier een slablad voor,
twee rijstkorrels - en zelfs hij,
die alles ontkent, denkt dat deze spijs
de insectivoor weer tot een snelle schicht,
hemelbestormer, heeft gemaakt.

Mag ik zo onbeschaamd dicht naderen? Je zit
met afwerende gekwetste kinderogen
aan een keukentafel.
Op het groen geblokte zeiltje staan
een kreukelig opgezette hop, een dito ijsvogel.
Je streelt ze, ziet het stof niet
en je moet naar Stockholm
waar het bar koud is midden in de winter,
Gina je vlees niet snijden kunnen zal
en lopen kun je ook niet meer.

O Roem, laat mij nu schuilen als een inktvis
diep in de grotten van Ligurië, onvindbaar,
zet een hete muur vol glasscherven,
een dorenheg vol adders om me heen.

Ik kijk de toekomst voor je in: je koopt
voor Gina warme laarzen, een nertsmantel,
voor jezelf een nieuwe frak
en als alles goed afgelopen is
- de kleine koning kwam naar jóu toe,
het vispasteitje viel zo op te lepelen,
je tafeldame was verpleegster met diadeem -
zul je terugkeren in de Via Bigli, leeg
en vermenigvuldigd tot een muis

zoals wij in Holland zeggen
en mopperen
in een nieuw prachtig gedicht.

Trompe l'oeil

Illusie op paneel:
zelfs een vlinder fladdert
naar die blauwe bloemen,
een vogel pikt in de kers,
een hond hapt naar het vlees.
Ik steek de hand uit
en licht vanachter de lat
het met lak verzegelde gedicht.

‘Van meet af herbeginnen,
Niets zijn. Met de blik
op oneindig, onaanspreekbaar
door de menigte gaan, liefst
tegen de tijd in, tot je terugkomt
bij die kleine jongen
die voor het eerst vermoedde
dat hij er niet bij hoorde,
dat iets belangrijks vergeten was,
dat hij moest gaan zoeken
en wel nooit zou vinden.’

Verzonken in gedachten
verlaat hij het museum. Hij start
en dreigt te pletter te rijden
in een tunnel, geschilderd
op een blinde muur.

Verleden, toekomst

Met hem kwamen geslachten binnen
van trotse herders, veile vissers
en dikke mammamia's, knapen barend
als deze die vijftien jaren lang
de wereld aan hun bruine voeten hebben, dan
in mist verdwijnen met hun dromen, de verzen
die ze schreven, de lieve filosofie
die ze helemaal alleen hadden opgebouwd.

Daar zat hij, aartsengel zwart als erts
met sproeiende ogen, knetterend haar
de dramatische gebaren van het zuiden.
We zouden de molen kopen, een eethuis beginnen,
wakker worden in Cagliari, waar de wind
soms 's morgens, over zee, naar Afrika ruikt.

In menig mannenhart, in menig meisjeshart
herinnering. En ergens terug op Sardinië
of in een achterstraat van Dallas een schrale kerel
met nog sproeiende ogen, op een rieten stoel
achterstevoren, boeiend vertellend.

In het Amphiareion

Wil je mijn as uitstrooien
in het Amphiareion in de lente
op de plek die ik het meest heb liefgehad?
Tussen de anemonen, de euphorbia
en langs de beek waar smaragdhagedissen
wegschieten in het kruid? En in de klepsydra?
Zit even in die gebeeldhouwde zetel
waar ik zo graag zat, voel de zon,
denk aan mijn oppervlakkigheid, mijn liefde,
vergeef me wat ik naliet en misdeed
in het Amphiareion, óok in
het Amphiareion.

Het jubileum

R.S. 95 jaar

De oude beeldhouwer
trok het netwerk van aders
over zijn pleisteren huid.
Hij greep met sulferige handen
de klapwiekende hanen
en zette ze in gevecht.
Overeindkomend grinnikte hij
‘Vijf en zeventig jaar geleden
polijstte ik deze Helena.
Tweemaal levensgroot, een hele klus.
Nu zit de kanker in het marmer
en vormen haar stuurse lippen
toch een pruimemondje.

Ik zal u een geheim verklappen:
ik was de grootste van mijn tijd.
Zie mijn hindoes rare pijpjes smoren,
zie mijn zoeaven in de Seine verzuipen,
zie mijn bretonse pummel
en hier is Helena in kwartformaat:
heeft ook al korstmos op haar kont.’

Met zijn belegen adem
achter de wijzende hand, blazend:
‘Mijn derde vrouw!
Dertig jaar jonger dan ik.
Kijk eens hoe ze koket en guitig
brandewijn naast de glazen schenkt.
Zij heeft er de beverik van gekregen,
ach, ach, - en ik
ben al vijftien jaar tachtig,
ik smeer alleen nog met witte pasta
over mijn herinneringen...’

Toen trok hij zijn spuit en zei:
‘Veel is er door versleten,
in gips is hij niet duur,

maar vol formaat en dan in carrarisch,
daar schrik je van!

Zullen we nu de pers maar binnenlaten,
het lint doorknippen,
het atelier tot museum verklaren?
Ze staan daar zo welwillend te huichelen,
ik voel me wel wat belazerd.'

Vernietiging

Doodskleur over de struiken,
lood over mij. Lawaai alom
en verder: gif, bespoten akkers,
verwoeste bermen, dood water
met bleke vissebuiken, gedoofde sterren
's nachts, die ik nooit
heb leren peilen.

Altijd geweten dat alles gaat verloren.
Maar dat het zo stijlloos gebeurt,
zo stinkend en verwaten,
dat straks wat ooit leefde,
wat wij maakten, droomden slijmt
en ettert in een poel waaruit nimmer,
nimmer meer enig leven
ontkiemen kan omdat wij alles
vernietigden eer we kenden -
die schaamte...

Zandblauwtje

Scherfje hemel op de duintop
trillend in de wind.

Omdat ik niet zeker was
plukte ik de schraalste.

's Avonds, vergeten in mijn zak:
dor propje, sprietje, spijt.

Water deed wonderen, 's anderendaags
bloeide je weer, liet je determineren.

Zandblauwtje, Jasione montana.
Scherfje hemel in een plastic beker.

De wroeging blijft, geen wind, geen bij
beroert je meer, en

ijdel is dit woord.

Twee gedichten
D. van Wieringen

Naar zolder

soms schrikt u wakker naast een vrouw
waarmee u jaren bent getrouwd
en sluipt de trap op naar de kist
waarin een trouwjapon verteert
van haat tegen een oud horloge
dat stilstaat in haar zijden plooien

daar op de zolder van de ziel
bewaakt geen trots meer uw verdriet
dat plannen uitdenkt voor een daad
en telkens terugdeinst wanneer wraak
z'n mes wil wetten op de steen
die ooit uw hart moet zijn geweest

want tussen liefde en verraad
verbergen leugens hun gelaat
maar door het dakraam vindt het licht
van een lantaren uw gezicht
dat naar de zijden plooien staart
terwijl de klok beneden slaat

Burgwerd

de torenhaan wroet tussen sterrebeelden
wier gloed het kerkschip met geloof bevrachtte
een schrikdraad dwingt een kudde vee
achter het slachthuis in de mist te wachten

op iemand die, nu hij de lamp ontzielt
zijn lichaam prijsgeeft aan de duisternis
en wegglijdt in een staat van gisting
waar hem geen mythos meer tot netvlies dient

begeertes' labyrint verlicht haar gangen
maar houdt daarin de kleine god gevangen
die stemmen uit zijn schepping hoort souffleren
in een parlando dat de dag tracht te bezweren

Essay

Uit: ‘Canadees-Amerikaanse relaties’*
Margaret Atwood (Vertaling Charles Forceville)

Terug naar mijn levensverhaal. We zijn in 1960 aangeland. Ik studeerde aan de universiteit, in de stad Toronto - in die tijd nog niet het Parijs van het Noordoosten, de plaats waar mensen uit Buffalo in het weekend heen gaan, clean, veilig, flitsend, vol met eersteklas restaurants, en tot aan zijn oogappels badend in narcisme. Nee, toen kende men Toronto nog als Zwijnenburg, een synoniem voor het toppunt van saaiheid, en het standaardgrapje erover was: ‘Ik ben gisteravond een week in Toronto geweest.’ Heel leuk als je geen schrijver wilde worden, maar wat als je dat wel wilde? Voor een paar van ons gold dat laatste, en daar waren we dan, in een stad met één theater, geen ballet, één galerie en geen literatuur die de serieuze aandacht van een serieus iemand waard was, althans zo dachten we er toen over. Jonge snobs als we waren, namen we niet de moeite ons er nader over te informeren. Ofschoon we schrijver wilden worden, wilden we beslist geen *Canadese* schrijvers worden. Het was de tijd van het laat-existentialisme en we droegen zwarte kousen (de vrouwen onder ons) en geen make-up (vrouwen en mannen) en lazen Sartre en Beckett. Canadese schrijvers associeerden we in gedachten met de klamme, onromantische kerkportalen van de United Church in maart, ruikend naar vochtige wol. Het begrip ‘Canadese schrijver’ was voor ons een oxymoron.

En geen wonder. Voor liefhebbers van statistieken een kleine greep: alle romans en poëziebundels van de hand van Canadezen

* *Margaret Atwood (geb. 1939) is buiten de grenzen ongetwijfeld de meest bekende auteur van Canada en het is moeilijk haar positie binnen de Canadese literaire wereld te overschatten. Zij is actief in bijna alle literaire genres en heeft zich altijd veel moeite gegeven om door middel van recensies, artikelen en haar contacten in de uitgeverswereld het werk van andere Canadese auteurs meer bekendheid te geven. Als een officieuze ambassadrice van de Canadese literatuur reist zij rond en houdt voordrachten. In 1972 schreef zij het controversiële ‘Survival: a Thematic Guide to Canadian Literature’, in 1982-83 was ze voorzitter van de Canadese Writers' Union, in 1982 verscheen haar anthologie ‘The New Oxford Book of Canadian Verse’. Van Margaret Atwood verscheen al eerder poëzie in De Tweede Ronde (Winter 1982) en kort proza (Zomer 1985). Bovenstaand fragment is ongeveer de helft van een lezing die Atwood voor studenten van Harvard heeft gehouden en die naderhand is gepubliceerd onder de titel ‘Canadian-American Relations: Surviving the Eighties’, in de bundel ‘Second Words - Critical Prose’ (1982). Zie ook de rubrieken Vertaald proza en Vertaalde poëzie.*

die in 1961 gepubliceerd werden, konden - en dit gebeurde dan ook - gerecenseerd worden in een gedeelte van één nummer van de *University of Toronto Quarterly.* Ik schat dat het al met al om zo'n vijf romans en minder dan twintig poëziebundels ging, maar dat was inclusief de gestencilde en handgedrukte produkten, die toen nog niet geëerd werden met het predicaat 'in eigen beheer uitgegeven'. Dichters van mijn generatie gaven zelf hun werk uit, omdat niemand anders dat deed; het was geen activiteit die voortsproot uit heroïek of het verlangen artistiek te doen. Bij onze publikatie-activiteiten, kleinschalig en futiel als ze waren, werden we maar door één ding gedreven: wanhoop. Zelfs de schrijvers die 'naam gemaakt' hadden, mochten niet mopperen als ze landelijk tweehonderd exemplaren van een poëziebundel verkochten. Een roman waarvan er duizend werden verkocht, was een regelrechte best-seller. Het behoeft geen betoog dat het een illusie was om daar ons brood mee te willen verdienen, en zelfs van de voorzichtigste vergelijking met de Amerikaanse maatstaven van literair succes kon geen sprake zijn. Canadese boeken werden per definitie niet op scholen en universiteiten behandeld. Zelf heb ik nooit een college Canadese literatuur gevolgd.

De reden voor deze dieptreurige stand van zaken was niet dat Canadezen geen boeken lazen. Ze lazen gewoon geen *Canadese* boeken. Koloniën kweken zoiets als de 'koloniale mentaliteit' aan, en als je de koloniale mentaliteit hebt, geloof je dat 'het' altijd ergens anders gebeurt. In die dagen kon je de eerste de beste boekwinkel in wandelen en daar (op zich nog niet zo verrassend) kastenvol boeken aantreffen; maar het waren altijd *geïmporteerde* boeken. Helemaal achteraan was er dan ergens een plank met het opschrift *Canadiana*, en daar stonden de Canadese romans, tussen de Canadese kook- en salontafelboeken, deze laatste met titels als *Ons Fantastische Noorden.* Geen enkele zichzelf respecterende jonge schrijver wilde eindigen tussen de *Canadiana.*

Een aantal van ons ging dus naar Engeland, en ook ik koesterde plannen in die richting, met het idee een baantje te zoeken als serveerster en in mijn vrije tijd grote literatuur te schrijven op kleine zolderkamertjes. Er kwam echter iets tussen; een Woodrow Wilson Fellowship, in de goeie ouwe tijd dat die er nog waren, en ik belandde op Harvard.

Een van de opwindende dingen die me op Harvard overkwam was dat ik behulpzaam was bij het in het nauw drijven van een seksueel gestoorde maniak die op het dak van de meisjesslaapzaal op

de loer lag. De andere opwindende gebeurtenis, naar men zou kunnen beweren geheel losstaand van de vorige, was dat de studiebegeleider mij aan het begin van mijn eerste jaar verzocht mijn lacunes op te vullen. Het bleek dat ik maar één lacune had, de andere waren al ruimschoots opgevuld door de Universiteit van Toronto. Mijn lacune was Amerikaanse literatuur en zo zat ik me daar tot mijn verbijstering een weg te banen door excerpten uit puriteinse preken, politieke verhandelingen over de tijd rond de Amerikaanse revolutie, door gekwelde essays uit de vroeg-negentiende eeuw waarin men de minderwaardigheid bejammerde, niet alleen van het Amerikaanse literaire aanbod, maar ook van Amerikaanse modeontwerpen, en zich afvroeg wanneer het grote Amerikaanse genie zich nu eens zou komen aandienen. Dat kwam me bekend voor. Niemand pretendeerde dat iets van dit alles grootse literatuur was. Het enige wat men pretendeerde was dat het noodzakelijk was voor een goed begrip van de Verenigde Staten van Amerika en dat was ook zo. Terwijl we bij elkaar kropen in de voorkamer van Founders' House aan de ‘Via Appia’, in de herfst van '62, net nadat President Kennedy de Cubacrisis aangekondigd had, en we ons onder het genot van een kopje thee afvroegen of de menselijke staat wellicht op het punt stond in rap tempo tot het verleden te gaan behoren, was het mogelijk om door driehonderd jaar saaie documenten terug te kijken en de weg te zien die ons naar deze lelijke impasse had gevoerd. De puriteinen hadden een theocratisch utopia willen stichten, een stad op een heuvel, een modelstaat, een glanzend voorbeeld voor alle naties. De kloof tussen droom en realiteit dateert van lang geleden en hij is nog altijd niet overbrugd.

Canada heeft geen last van zo'n kloof omdat het niet gesticht werd door idealisten, maar door mensen die er elders uitgetrapt waren. Canada was geen stad op een heuvel, het was iets waar je je maar bij neer te leggen had. Amerikanen denken dat alles veranderd, gesloopt en weer opgebouwd, herschreven kan worden. Canadezen zijn geneigd te geloven dat dat met niets kan. Ze hebben natuurlijk allebei ongelijk. Amerikanen laten de moed zakken als ze niet onmiddellijk resultaat behalen; ze aarzelen tussen romantisch idealisme en zwarte humor, zijn tegenpool. Canadezen denken daarentegen dat elke verandering er waarschijnlijk wel een ten kwade zal zijn, met als gevolg dat ze niet zo makkelijk op hol slaan en minder extreem zijn in hun rages. Amerikanen hebben rellen; Canadezen hebben forumdiscussies over rellen. Hetgeen wellicht de re-

den is waarom ze niet willen investeren in zoiets als de telefoon. Alexander Graham Bell was ooit een der onzen.

Maar ik dwaal af. Daar zat ik dan, student aan een van 's werelds grootste universiteiten, en ik bestudeerde derderangs gedichten en vervelende tijdschriften en de dagboeken van Cotton Mather, en waarom? Niet omdat deze creaties wereldliteratuur waren, maar omdat ze me iets konden vertellen over de maatschappij die hen had voortgebracht. Geloof het of niet, dit was een verbazingwekkend en gevaarlijk inzicht. Als oude Amerikaanse waslijsten van belang waren op Harvard, waarom zouden oude Canadeze waslijsten dan niet van belang zijn in Toronto, terwijl ze dat daar overduidelijk niet waren. Iedereen die wat voorstelde in Toronto deed Canadese literatuur af als tweederangs en daarom niet de moeite van het bestuderen waard; maar hier, pal voor mijn ogen, lagen hele stapels tweederangs werk, en ik moest er tentamens over doen om mijn lacune op te vullen.

Het was dus op Harvard dat ik voor het eerst serieus over Canada begon te denken. Zelfs het idee om serieus over Canada na te denken had iets shockerends: de begrippen ‘serieus’ en ‘Canada’ leken gewoon niet samen te kunnen gaan. Het was bijna revolutionair. Zonder dat ik het wist, was een aantal van mijn generatiegenoten dezelfde ontwikkeling aan het doormaken. Toen deden we, als generatie, iets heel geks: in plaats van te blijven waar we zaten en deel uit te gaan maken van de ‘brain drain’, gingen we terug naar Canada. Vervolgens deden we nog iets veel gekkers. In plaats van te proberen onze boeken in New York of Londen uit te geven (of Parijs, want deze stroming terug naar de autochtone bron manifesteerde zich in nog sterkere mate in de provincie Quebec), begonnen we te denken in termen van Canadese publikaties voor een Canadees publiek. Aangezien de weinige gevestigde uitgevers die er waren nou niet bepaald stonden te springen om werk uit te geven dat te experimenteel of te nationalistisch was - soms werden deze twee dingen vreemd genoeg op één lijn gesteld - gingen schrijvers geleidelijk aan hun eigen uitgeverijen opzetten. Niemand had de resultaten voorzien. De groei van zowel het publiek als het boekenbedrijf in de periode tussen 1965 en 1970 was fenomenaal. Tot onze verrassing waren er mensen, zelfs in Canada, die wilden lezen wat wij wilden schrijven. De meesten onder ons waren apolitieke l'art pour l'art-figuren toen we onze eerste stappen zetten, maar de les was duidelijk. Canadeze dochterondernemingen van Amerikaanse concerns

en onze eigen conservatieven wilden ons niet uitgeven. Als we gehoord wilden worden, moesten we zelf de produktiemiddelen in het leven roepen en er de controle over uitoefenen.

Een van de dingen die ons al snel duidelijk werd, was dat Canadezen opmerkelijk onwetend waren wat betreft hun eigen geschiedenis en literatuur. Voor het grootste gedeelte wisten ze nauwelijks dat ze die bezaten, en velen van hen waren huiverig om er wat over te horen. Ze hadden geleerd zichzelf als internationaal te beschouwen en voor hen betekende die term: niet-nationaal. Het kwam niet bij hen op dat je om van internationale betrekkingen te kunnen spreken eerst naties moet hebben, zoals je voor interpersoonlijke betrekkingen eerst personen nodig hebt.

Rond deze tijd werd het mode om over de afwezigheid van een Canadese identiteit te praten. De afwezigheid van een Canadese identiteit heeft mij altijd pure nonsens toegeschenen en het zoeken ernaar een typisch geval van de hond die zijn eigen staart achterna zit. Wat mensen bedoelen wanneer ze het over een nationale identiteit hebben is in wezen alleen maar een verkooptruc. Alles heeft een identiteit. Een steen heeft een identiteit, hij heeft alleen geen stem. Een mens die is vergeten wie hij is heeft een identiteit, hij lijdt alleen aan geheugenverlies, en dat is wat er met de Canadezen aan de hand was. Ze waren het vergeten. Ze hadden zo lang met het oor tegen de muur gedrukt mee zitten luisteren naar de buren - die *inderdaad* vrij luidruchtig waren - dat ze tenslotte vergeten waren hoe ze moesten praten en wat ze moesten zeggen. Ze waren verslaafd geraakt aan de eenrichtingsspiegel van de Canadees-Amerikaanse grens - we kunnen jullie zien maar jullie ons niet - en hadden die andere spiegel, hun eigen cultuur, veronachtzaamd. De Verenigde Staten zijn een vluchtfantasie voor Canadezen. Hun eigen cultuur houdt hen voor hoe ze er echt uit zien, en dat is altijd een beetje moeilijk te accepteren.

Het culturele nationalisme uit het begin van de jaren zeventig was niet agressief van aard. Het had een eenvoudige boodschap: wij bestaan. Dergelijke bewegingen worden eigenlijk alleen militant als de andere kant antwoordt: Nee, jullie bestaan niet. Kijk maar naar het feminisme.

In 1972 schreef en publiceerde ik een boek over Canadese Literatuur. Het heette *Survival*, en was een inleiding tot het onderwerp voor de doorsneelezer. Een van de redenen dat ik het schreef was dat niemand anders dat gedaan had. In het boek ontkiemde het re-

volutionaire zaadje dat vele jaren eerder op Harvard geplant was, rijpte tot volle wasdom, en bracht volgens sommigen een grote oogst distels voort. Canadese critici meenden dat het veel te danken had aan de verderfelijke invloed van Northrop Frye, onder wie ik in Toronto gestudeerd had, maar zagen de verderfelijke invloed van Harvards bloedeigen Perry Miller, onder wie ik hier gestudeerd heb, over het hoofd. Canadezen hebben de neiging om wat overgevoelig te reageren op geïmporteerde verderfelijke invloeden: ze willen liefst alleen verderfelijke invloeden van hoogsteigen bodem. Ze nemen dezelfde houding aan tegenover bijvoorbeeld zure regen. Als we willen dat onze meren naar de bliksem gaan, doen we het liever zelf; al laten de Amerikanen zich bepaald niet onbetuigd.

Voor zover ik het kon overzien, trapte *Survival* alleen maar open deuren in. Niemand kan redelijkerwijze ontkennen dat de literatuur die een samenleving voortbrengt enig verband houdt met deze samenleving. Hieruit volgt dat je door haar literatuur te lezen enigszins vat krijgt op een samenleving. Toen ik de klassieke Canadese literatuur - dat wil zeggen, alles wat er voor 1970 is geschreven - vluchtig had doorgenomen, concludeerde ik dat er bepaalde leitmotieven in te ontdekken waren. Er is een overvloed aan slachtoffers; de filosofie is overleven, het karakteristieke verhaal een aaneenschakeling van rampzalige gebeurtenissen waaraan de held niet triomfantelijk, eervol of rijk ontsnapt, (als hij al ontsnapt), maar alleen met z'n leven. Ik had het over het verschil tussen echt slachtoffer zijn en slachtoffer zijn als gevolg van een keuze. Ik maakte bepaalde gevolgtrekkingen aangaande Canada's positie in de Wereld van Vandaag, en in een voorwoord bij het hele geval somde ik een paar redenen op waarom mensen hun eigen literatuur zouden moeten lezen en niet alleen maar die van de rest van de wereld. En, het ergste van alles, ik zei dat Canada een culturele kolonie was en een economische op de koop toe.

Sommige mensen vonden dit de belangrijkste woorden die neergeschreven waren sinds Mozes de berg opging. Anderen vonden dit bepaald niet. Canadees nationalisme is zeker niet homogeen van aard of zelfs maar wijdverbreid. Ultralinks vond mij petit bourgeois. Gewoon links vond dat ik te weinig aandacht geschonken had aan de poëzie van het volk. Weer een andere aftakking van links (die ik aarzel nationaal socialistisch te noemen omdat dat geheel verkeerde associaties oproept) vond dat ik alles bekeek vanuit een historisch perspectief en mij dialectisch opstelde. Voor het geval het niet dui-

delijk mocht zijn, dat was goed. Het paranoïde etnische midden vond dat ik me nationaal socialistisch opstelde. De conservatieve rechtervleugel vond dat ik een boek geschreven had over iets dat helemaal niet bestond, vergelijkbaar met een middeleeuwse theoloog die zich verdiept in de vraag hoeveel engeltjes er op een speldeknop kunnen dansen. De feministen namen de vijf fundamentele slachtofferposities die ik geschetst had - zoiets als de vijf basisposities bij ballet - en pasten ze toe op vrouwen. Critici waren er snel bij met de opmerking dat het boek een interessante expressie was van mijn artistieke gevoeligheid. Tachtigduizend gewone Canadezen kochten het boek; een aanzienlijke penetratie van de markt, zoals het in vaktermen heet. Maar de Amerikanen publiceerden het niet; zoals mijn editor in New York zei: 'Luister schat, Canada is hier synoniem met *dood.*'

Een identiteit hebben is één ding, een negatieve identiteit hebben een ander. Sommige mensen maakten bezwaar tegen het slachtoffermotief; anderen voerden aan dat er in de hele wereldliteratuur mensen doodgingen, heus niet alleen in Canada. Een gepreoccupeerdheid met Overleven is natuurlijk niet hetzelfde als tragedie of existentiële wanhoop of zelfs maar pessimisme ten aanzien van de menselijke staat. Het is vastzitten in een sneeuwstorm met nog maar één lucifer; een soort minimalisme, voor mijn part, maar als je dat vuur aankrijgt is dat een triomf, de omstandigheden in aanmerking genomen. Bovendien is de geschetste houding niet alleen maar negatief. In een wereld waar in toenemende mate steeds minder van steeds meer lijkt te zijn, zou dit wel eens een heel wat nuttiger èn ethischer houding tegenover de wereld kunnen blijken dan het Amerikaanse geloof dat er altijd weer een nieuwe horizon is, een nieuwe grens, dat je, als je alles binnen je gezichtsveld opgesoupeerd hebt, alleen maar wat hoeft op te schuiven.

Survival maakte deel uit van het Engels-Canadese nationalisme dat rond 1975 zijn hoogtepunt beleefde. Intussen waren de liberale economisch-nationalisten onder Waker Gordon verslagen, evenals de nationalisten van de New Democratic Party behorend tot de linker vleugel: de regering was tegen nationalisme; continentalisme was haar parool. De schrijvers en de kunstenaars, die er in bepaalde opzichten op vooruit gegaan waren, keerden terug naar hun volkstuintjes of zetten zich aan het koeliewerk in organisaties als de net opgerichte Writers' Union, en de krantekoppen richtten zich weer op andere dingen. Mocht iemand de indruk krijgen dat het ge-

vecht voor de nationalistische zaak zoiets was als het steeds opnieuw de heuvel oprollen van een grote steen om die direct weer naar beneden geschopt te zien worden door de bloedeigen regering, dan is dat hem nauwelijks kwalijk te nemen.

Op zowel het culturele als het economische front verdrong het regionalisme het nationalisme als iets om bekrompen trots aan te ontlenen. In de ogen van de vooringenomen recensent was regionalisme niets anders dan een bevestiging van de stelling van *Survival*, maar dan op kleine schaal, met Ottawa als opvolger van de Verenigde Staten in de rol van dominerende reus en de provincies als elkaars concurrenten met als inzet de positie van hoofdslachtoffer. Het leek wel of er een wedstrijd aan de gang was wie het hardst kon janken. ‘Centralistisch denken’ werd een besmette term.

En wat verscheen er toen, voor onze verbaasde ogen, zomaar uit het niets? De Nationale Energiepolitiek. Canada, zo bleek, zou zijn eigen olie weer terugkrijgen. Het was natuurlijk goedkoper geweest als die olie überhaupt nooit verkocht was, maar wie daarover zeurt is een kniesoor. ‘Canada wordt volwassen,’ werd er, zoals te verwachten was, door iemand verkondigd, en Amerika reageerde alsof zojuist iemand zijn zuster verleid had.

En dat is het punt waarop we ons nu bevinden.

Uit: ‘Een inleiding bij Home Truths’

Mavis Gallant* (Vertaling Werkgroep Anglistiek VU)

Alleen persoonlijke onafhankelijkheid telt Boris Pasternak

Een verzamelaar uit Montreal vertelde me eens dat hij Canadese schilderijen kocht om een soort eenheid te scheppen in de aankleding van zijn huis. Dat betekent - als zoiets onnozels tenminste een betekenis kan hebben - dat kunst neutrale versiering is, een superieur soort behang, en dat Canadese schilders, omdat ze Canadees zijn, vanuit één en dezelfde visie werken.

Zoals de meesten van ons heeft die verzamelaar waarschijnlijk een duidelijk omlijnde smaak en voelt hij zich aangetrokken tot schilderijen die daar toevallig in passen. Dat zal hem er niet van weerhouden om zijn bezoekers werken te tonen die te zien zijn in goede galerieën in heel West-Europa, om maar te zwijgen van de Verenigde Staten, en ze ‘kenmerkend’ en zelfs ‘typerend’ voor Canadese kunst te noemen. Hij heeft geld neergeteld voor een exclusief gezichtspunt; als kunst universeel is, is hij bedrogen.

Wie het hier niet mee eens is, begeeft zich op gevaarlijk terrein. Zo iemand zou als on-Canadees kunnen worden beschouwd, een beschuldiging waar een niet in eigen land wonende auteur bijzonder gevoelig voor is, en die je dan ook als het even kan probeert te vermijden. Ik ben ooit op mijn nummer gezet door een ambtenaar van het consulaat, omdat ik opmerkte dat het in Rome 's winters niet zo koud is als in Montreal; en het is toch zeker meer dan een lichtzinnig gebruik van het Engels dat ‘expatriate’ in Canadese kranten regelmatig als ‘expatriot’ wordt gespeld. Of ze het zich realiseren of niet, Canadese kunstenaars worden geacht ‘Canadees’ te schilderen.

Opgesierde voorstellingen van het thuisfront, al is het op een iets andere manier, worden ook verwacht van Canadese schrijvers, maar

* *Bovenstaand stuk, dat illustratief is voor de ontwikkeling van Canada's culturele identiteit, vormt de eerste helft van de inleiding die Mavis Gallant schreef bij haar laatste bundel verhalen ‘Home Truths’ uit 1984. Zie ook Vertaald proza.*

* *De werkgroep bestaat uit Henri Broekmate, Bram Dijkshoorn, Lucas van der Drift, Charles Forceville, Rob van Niele, Jan Willem Reitsma en Elizabeth Wytzes.*

alleen als hun werk over Canada en de Canadezen gaat; het kan niemand iets schelen wat de Canadeze schrijver van Tibet vindt. Ik heb bij Canadese lezers het gevoel dat ik terecht sta. De aanklacht heeft niets te maken met stijl of structuur of inhoud of verbeeldingskracht of controle over onderwerp en vorm - niets wat gewoonlijk met literatuur in verband wordt gebracht - maar alles met wat naar men aanneemt mijn verborgen bedoelingen zijn. Ik word ervan verdacht taal te gebruiken om een diepe en onwelwillende betekenis te verhullen, of om fraude te plegen. Men vraagt mij of het een of ander voorval dat ik heb beschreven ‘echt gebeurd’ is, òf, wat ogenschijnlijk belangrijker is, maar er absoluut niets mee van doen heeft: ‘Is het u zelf overkomen?’ De toon waarop de vragen gesteld worden, suggereert iets dat vijandiger is dan gewoon maar nieuwsgierigheid, en ik vraag me af of er niet nog iets van wantrouwen jegens de verbeelding in doorschemert; de schrijver, door wiens werk de verbeelding spreekt, heeft zich wellicht schuldig gemaakt aan intellectuele misleiding, en het bewijs daarvoor zal in het werk zelf wel tot uitdrukking komen.

Er is nog een andere vraag die, naar mijn ervaring, alleen door Canadezen wordt gesteld: ‘Meent u wat u schrijft?’ Vaak haalt de lezer dan een passage aan waardoor hij zich gekwetst voelt, niet om wat er staat, want dat is zonder meer duidelijk, maar om een of andere onuitgesproken kleinering van Canada en de Canadezen waarvan hij voelt dat die erin verborgen moet zitten. Hij denkt dat er meer achter steekt en in een bepaald opzicht heeft hij gelijk: literatuur, evenals schilderkunst, bestaat volledig uit datgene wat erachter zit; anders verdient het zelfs geen seconde onze aandacht. De ondervraging is het vereffenen van de rekening met de kunstenaar die nagelaten heeft ‘Canadees’ te schilderen. Het is niet toegestaan onderscheid te maken tussen het staatsburgerschap van de schrijver, met de wettelijke en emotionele implicaties daarvan, en zijn meer algemene loyaliteit als kunstenaar.

Tenzij hij met zijn land van herkomst heeft gebroken - en daar kunnen veel redenen voor zijn - is een burger vanzelfsprekend meer aan zijn eigen land verplicht dan aan enig ander. In een democratie zijn de meeste van zijn verplichtingen van vrijwillige en morele aard, en om precies die redenen moeten ze des te meer in acht worden genomen. Maar wat betreft zijn werk is de schrijver, net als elke andere kunstenaar, niets meer en niets minder aan zijn landgenoten verschuldigd dan aan de mensheid in het algemeen. Dit

is bepaald geen originele gedachte; het is een ouderwets, liberaal en humanistisch idee; maar het is de moeite waard het in dit verband, in een inleiding bij een aantal Canadese verhalen, nog eens te herhalen.

Ik ga ervan uit dat het begrip ‘Canadese verhalen’ een specifieke betekenis heeft. En toch, al is het geheel in tegenspraak met al het bovenstaande, toch verzekert men mij steeds weer dat Canadezen niet weten wie ze zijn, of wat het Canadees-zijn zou moeten inhouden. Bij gebrek aan een bevredigende definitie is er een nationale identiteit zoekgeraakt. Als ik beleefd wil blijven is het enige wat ik hierover kan zeggen dat ik het niet geloof. Een Canadees die niet zou weten wat het is om Canadees te zijn, zou helemaal niets weten, zelfs zijn eigen naam niet. Het is alsof men een geruststellende verklaring verwacht; een lijst met kenmerken - hoe strenger en beperkender, des te beter - die vervolgens ter goedkeuring wordt overlegd. En aan wie of wat? Een computer? Een parlementaire commissie? En bovendien, datgene wat voor jou geldt, geldt niet eens voor je naaste verwanten.

Ik neem aan dat een Canadees iemand is die een logische reden heeft om te denken dat hij er een is. Mijn logische reden is dat ik nooit iets anders ben geweest, en dat het ook nooit bij me is opgekomen dat ik iets anders dan Canadees zou kunnen zijn. Ik bedoel niet dat de eigenschappen die me onderscheiden van andere mensen in landen waar ik gewoond heb of gereisd heb, zo herkenbaar Canadees zijn. Ik woon al vele jaren in Parijs; wanneer ik door andere delen van Europa reis, word ik vaak voor een Française aangezien en aangesproken in het Frans. De beste nog levende schrijfster van Frans proza, Marguerite Yourcenar, woont nu al zo'n dertig jaar in Amerika. Hoewel ze uitsluitend in het Frans schrijft en, naar ik mag aannemen, in het Frans denkt, weet ik zeker dat ik, als ik nooit een foto van haar had gezien en haar in de trein zou ontmoeten, haar intuïtief in het Engels zou aanspreken; er is sprake van een soort schutkleur, een verworven oppervlaktelaagje, waardoor men eerder aan, laten we zeggen, Willa Gather denkt dan aan Colette. En toch is de essentie van haar geest, als men mag afgaan op haar werk, door en door Frans. Behalve in zeldzame gevallen van moedwillige vernietiging blijft de essentie altijd onaangetast.

Soms voel ik me in Canada minder op mijn gemak dan waar ook, maar ik ben er nooit van uitgegaan dat ik daardoor ook maar een haar minder Canadees zou zijn. Dat ongemakkelijke gevoel is te ver-

wachten; geen enkele schrijver kiest voor een wapenstilstand. Als hij dat wel deed, zou hij waarschijnlijk ophouden met schrijven. Ik weet dat ik mezelf niet plotseling in een Noorse of een Poolse zou kunnen veranderen, of, om het aannemelijk te houden, aangezien ik Engelstalig ben (en alstublieft niet 'Anglofoon'), in een Australische of een Amerikaanse of een Engelse. (Het feit dat ikzelf en mensen zoals ik in Quebec nog altijd als 'Engels' worden betiteld, doet me eraan twijfelen of het begrip 'Canadees' ooit afdoende omschreven zal kunnen worden. Ik moet voortdurend uitleggen dat ik als ik *Anglaise* was, een Brits paspoort zou hebben en niet een Canadees.)

Als ik op de Amerikaanse scholen die ik vroeger heb bezocht, weigerde voor de vlag te salueren, zoals ik in *In Youth is Pleasure* beschreven heb, dan was er in dat geval meer dan puberale halsstarrigheid in het geding. Ik had beslist geen hekel aan Amerikanen; in New York, als veertienjarige, begreep ik voor het eerst dat het mogelijk was gelukkig te zijn in het leven. Maar ik was gewoon geen Amerikaanse, de 'Stars and Stripes' was mijn vlag niet, punt uit. Toen de gelegenheid zich voordeed om van nationaliteit te veranderen, weigerde ik, omdat ik wist dat het resultaat een wassen neus zou zijn: wat men mij ook zou noemen, ik zou mezelf als Canadees blijven beschouwen. Ik geloof dat het volstrekt respectabel is om Canadees te zijn. Toch ergeren Canadezen zich als ik dat woord 'respectabel' gebruik. Ze nemen aan dat ik conformistisch, kleinzielig bedoel. Ik gebruik het woord echter in zijn oorspronkelijke betekenis van respect verdienend, het tegenovergestelde van beschamend en onfatsoenlijk, en ik heb altijd gezorgd dat er recht gedaan werd aan het Canadese aspect van mijn identiteit, die paar keer dat men zich daar zonder het verschuldigde respect over uitliet.

Ik sta verbaasd als ik soms in het buitenland Canadezen tegenkom die liever niet willen zeggen waar ze vandaan komen. (Dit geldt niet, het zij met nadruk gesteld, voor Frans-Canadezen.) Soms proberen ze voor Britten door te gaan, zonder veel succes overigens, of voor Europeanen van vagelijk chique komaf. Ik vraag me dan af, zonder ernaar te willen informeren, wat zij dan in de plaats stellen van hun nationaal zelfbesef. Toen ik eens in een Zwitsers ziekenhuis uit een zware narcose bijkwam, was ik even mijn geheugen kwijt. Ik wist niet waar ik was, waarom ik daar was, of welke taal ik zou moeten spreken. Het eerste feit dat boven kwam drijven, was dat ik Canadees was en, bijna tegelijkertijd, dat ik uit Quebec kwam. Ik nam aan dat ik me in een ziekenhuis bevond ergens in Quebec,

en dat ik daarheen was gebracht na een auto-ongeluk. Ik hoorde iemand met bladzijden ritselen en dacht: Ze knoeien met mijn manuscripten; ik was schrijver. Daarna volgde de rest snel.

Wat ik zo onhandig het nationaal zelfbesef noem, staat geheel los van nationalisme, iets wat ik absoluut wantrouw en afwijs, en zelfs van patriottisme, dat vaak gebruikt wordt als een stok om de hond te slaan. Canada is een van de weinige landen waar je alleen al door er geboren te worden het staatsburgerschap verkrijgt, en we zijn geneigd te denken dat een nationaal karakter zich automatisch aan een geboorteakte hecht. Het toeval van geboorte leidt niet tot een nationaal bewustzijn, maar ik denk dat het effect van de eerste schooljaren onuitwisbaar is. Zij verschaffen ons een zwaartepunt, een allereerste wereldbeeld, de kiem van ons cultuurgevoel. In het geheugen zit nog een diepere cultuur vervat: het geheugen is immers iets dat niet gesubsidieerd of van bovenaf opgelegd kan worden. Het kan echter wel vernietigd worden; en het is onafscheidelijk verbonden met taal.

Anthologie

- ‘Het menselijk tekort!’
- ‘Leg het maar naast mijn bord.’
Bloemlezing uit onbekend werk van C. Buddingh' (1918-1985)

Military Service Blues

De uilen vinden 't onbeteeknend
dat ik moet leven op rantsoen:
zij hebben nooit het leed berekend
in elke periodieke zoen.

Ik ben voor hen geen ware wijze,
omdat ik nog verbittring ken,
mij niet gelaten laat onteignen,
doch nukkig, en opstandig ben,

en hoop blijf koestren op een leven
dat zich niet sprongsgewijze leeft,
doch dat door mij wordt voorgeschreven,
en zich aan mij gehoorzaam weet.

uit: Het geîrriteerde lied, 1941 (met dit gedicht debuteerde C. Buddingh' in 1940 in ‘Den Gulden Winckel’)

Het is het oud verhaal van elk die eenzaam
en als een vreemde door de wereld gaat,
op zoek naar wat het hijgend hart gemeenzaam
aan lucht en vuur en zee en aarde maakt.

Bereid om bloed en merg te geven voor de
scharlaken bloem van een gehard geluk,
maar ondermijnd en aangevreten door de
vrees dat geen bloesem standhoudt na de pluk.

Dat er een dag komt, waarop kroon en kelk
verschrompeld in zijn lege handen liggen,
en hij verlaten zijn zal als voorheen.

Hij vlucht de tuinen, eer zij zijn verwelkt,
voortaan vervolgd door het verterend beeld
dat zij nog blozend door de avond lichten.

uit: Anthony Bosman, Gargouille, 1942 (Het gedicht van Buddingh' gaat aan deze uitgave vooraf)

Whose Blues

men zegt dat wij
ge
des
il
lu
sio
neerd
zijn

hoe is het mogelijk?

ons bedje was toch zo heerlijk gespreid
een a-bom ons kussen een koude oorlog
onze matras een h-bom ons laken

en wij wij zouden niet dankbaar zijn?

lieve vaders en moeders kom nou!

uit: West Coast, 1959

De blobber

De blobber heeft een kop van kalk,
Maar ogen als een neushoornvalk.

Hij doet echter graag interessant,
En draagt een bril met gouden rand,

Die hij, uit vrees hem te verliezen,
Wanneer hij onverwachts moet niezen,

En wijl zijn kop wat steun behoeft,
In zijn halswervels heeft geschroefd,

Hetgeen zijn houding tevens iets
Bijzonder statigs geeft, of niets

Op deze waereld kan gebeuren
Dat zijn sereniteit kan steuren.

uit: Het mes op de gorgel, 1960

Goed voorbeeld

Realistisch spel in één bedrijfje

Kamer naar keuze; alleen verplicht: raam in achterwand en beide zijwanden en, ongeveer in midden van plafond, vleeshaak zoals men die in slagerswinkels aantreft, omstreeks 2 m 30 van de grond, daaronder stoel.
Man komt van achteren op, loopt naar voren, staart zaal in, maakt gebaar naar keuze; keert zich om en staart door raam linkerzijwand, maakt wederom gebaar naar keuze; loopt naar raam achterwand, tuurt erdoor, maakt gebaar naar keuze; loopt naar raam rechtermuur, blijft halverwege staan, maakt opnieuw gebaar naar keuze; loopt naar voren, staart voor tweede maal zaal in, gevolgd door gebaar naar keuze. Man loopt naar stoel, onderwijl touw te voorschijn halend. Legt lus in touw, klimt op

stoel en bindt andere uiteinde stevig aan vleeshaak. Bevestigt lus om nek en schopt stoel weg.
Wanneer alle tekenen er onmiskenbaar op wijzen dat hij dood is, delen suppoosten vleeshaken en touwen uit aan het publiek in de zaal.

uit: Gard Sivik 17/18, 1960

Vindt u ook niet?

nu we allemaal zo experimenteel zijn geworden
dat zelfs onze hollandse humoristen
er geen grapjes meer over maken
wordt het weer tijd voor een paar sonnetten

uit: Zo is het dan ook nog weer eens een keer, 1963

A very free rendering of the Chinese

Sun comes up in east, sun goes down in west.
Slowly, gently old peasant fumbles for root.

uit: De nieuwe stijl, deel 1, 1965

De dikke knarie

naar John Lennon

Ik heb een kleine knarie
Me beste kammeraad
Kga dikkels mettem wandle
Al wortook nog zo laat

Ik noem me knarie Sjeffie
Zo heette mopa ok
Ik noemmum zo naar mopa
Dawwasso zije sok

Dr zijn lui dieznie motte
Vuil etterlijers zat
Ze smere zop dr bootram
Of geve zander kat

Moom attekeer een knarie
Hij riep: ik lussem rauw
Ik huilde en noemdum Daaffie
Maar 't liettum nesso koud

Schoontie toch Arthur heette
Wertie nie rood of bleek
Hij liep naarn dierewinkel
En vrat die heelmaal leeg

De dokters keke nimmum
Of triest te redde viel
Maar hij was al te gulzig gweest
Hij stierf azzun azziel

Mijn Sjeffie twiet en kwettert
Ask in de kamer kom
Ik voerum roerei met gehakt
Dan krijgtie 'n slappie om

Hij zingt az alle knaries
't Is nesso gele kloon
Maar zondags tallermooiste
Dan zekkum onder stroom

Soms vliegtie door de kamer
En zit op me dresswaar
En astie zich ech toffoel
Doettie-ut op me haar

Hij stanoun tijtal op dieet
Door al die vele prakkies
Ze zeggastie nog vetter wordt
Mottie nog krukke strakkies

Dassou wassijn ik lach me rot
Ik ziejut al gebeure
Een knarie oppen stokkie
Gwoon om je te bescheure

Dawwazme knarie Sjeffie
Me vet gevederd jappie
Osschoon ik nog maar dertig ben
Houk meer vam dan van pappie

uit: Raam 59/60, 1969

Nog hoor ik hem roepen

voor Theo Sontrop

Nog hoor ik hem roepen: ‘Meubelmakers
noemt zich dat! Nou, bij mij zouden jullie
nog geen plank voor een strontkar
glad mogen schaven!’ - Ja, meneer,
dat waren andere tijden.

uit: Tussen neus en lippen, 1974

Kringloop

Eigenlijk moet je nooit vragen
wanneer het voorjaar is:
‘Zal 'k ook de zomer nog halen?’
Je hebt al lichtjaren gemist.

Klap gewoon je stoel uit in je tuintje.
Steek heel je nek uit in de zon.
Straks zit je een beetje te kwijlen.
Dan ben je weer waar je begon.

uit: De Tweede Ronde, nr. 1, Zomer 1980

De tirannie van de droom

Wat zijn er angstig veel honden! Maar bij de kerk gekomen maakt een diepe emotie zich van hem meester. Vlug, schoenen uit en hup! De geur van gebakken bloedworst drijft als een zeppelien boven de stad. ‘Uitslover!’ roepen de kinderen en boven de bioscoop leest hij: ‘Geen toegang onder de een meter negentig’. Gelukkig wil een lieve mevrouw zijn roggebrood best ruilen voor haar flets. En telkens als hij bij een donkere hoek komt zet een man een lantaren voor hem neer. Zelf begint hij nu ook te blaffen, maar heel kort en een beetje blatend. Nee, dat wereldrecord, denkt hij bitter, verbetert hij nooit.

uit: De uittocht van de vlinders en andere miniaturen, 1982

Wat hebben olifanten lange tanden!
Er stond er vaak een op de schoorsteen thuis.
Al wat er overbleef was kolengruis.
Zijn zuster had een zwak voor sterke handen.

Soms was het pluis - en dan plots niet meer pluis.
't Had iets te maken met de tafelranden.
Toen 't koud werd, moest ik zelfs mijn beurt verpanden.
Zo nu en dan kwam er een brief van Zeus.

Eens was mijn beste vriend een jonge kikker.
Wat baat het of ik kleine haaien spiets?
Over het tuinpad rolt een rode knikker.

Zelfs elke dag in bad gaan leidt tot niets.
't Kind van hiernaast speelt met zijn ruitentikker.
Ik rijg zes kralen aan mijn motorfiets.

uit: XXII kwasi kadavers, 1984

Light Verse[*]

* *Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer, toen alleen nog noten konden worden gezet, ontving de redactie onderstaande decemberoverpeinzing:*
December
Judith Verstegen
O sneeuw, jij kwam en maakte de wereld wit!
De Oude Wester was gehuld in een wittig waasje.
De kip hing toen al aan het spit,
Want helaas, die was het haasje.

Het geval Canada
Earle Birney[*] (Vertaling Peter Verstegen)

De patiënt is een typisch middenschool-land,
gefixeerd in de puberteit,
luid falsetgelach, dan opeens een gevecht,
rode konen en slungeligheid.
Deze jongen is op het sportveld een kei,
er ontbreekt niets aan zijn fysiek en
op zondag gaat hij nog mee naar de kerk,
als hij geil is, houdt hij het stiekem.
Hij leest alleen als 't over beren gaat,
spaart modelvliegtuigjes en munten,
maar zeg dat hij iets niet durft en hij
is in staat tot de vreemdste stunten.
Oom verwent hem met snoep, maar als hij praat
aan tafel krijgt hij flink op zijn ziel.
Zijn gezicht heeft wel iets van zijn Franse mama,
maar hij is minder leuk en al even labiel.
Hij lijkt eigenlijk meer op zijn vader, maar ach,
zeg dat niet, want dat doet hem echt pijn.
Hij wil lijken op niemand en dagdroomt ervan
nog eens wereldkampioen te zijn.
Zijn ouders, nooit getrouwd, wonen buitenslands,
de familie wil de boedel best gratis,
wordt hij ooit, met zijn neiging tot schizofrenie,
nog volwassen, voor het te laat is?

Canada: case history

This is the case of a high-school land,
deadset in adolescence,
loud treble laughs and sudden fists,
bright cheeks, the gangling presence.
This boy is wonderful at sports
and physically quite healthy,
he's taken to church on Sunday still
and keeps his prurience stealthy.
He doesn't like books except about bears,
collects new coins and model planes
and never refuses a dare.
His Uncle spoils him with candy, of course,
yet shouts him down when he talks at table.
You will note he's got some of his French mother's looks,
though he's not so witty and no more stable.
He's really much more like his father and yet
if you say so he'll pull a great face.
He wants to be different from everyone else
and daydreams of winning the global race.
Parents unmarried and living abroad,
relatives keen to bag the estate,
schizophrenia not excluded,
will he learn to grow up before it's too late?

* *Earle Birney, geboren 1904 in Calgary, Alberta, actief als dichter, essayist, hoogleraar en gastschrijver; zijn 'Collected Poems' verschenen in 1975.*

Die gedichten, zei ze
Robert Bringhurst (Vertaling Peter Verstegen)*

Die gedichten, die gedichten,
die gedichten, zei ze, zijn gedichten
zonder liefde. Het zijn gedichten van een man
die zijn vrouw en kind zou verlaten omdat ze
lawaai maakten in zijn werkkamer. Het zijn gedichten
van een man die zijn moeder zou vermoorden
om de erfenis. Het zijn gedichten van een man
als Plato, zei ze, waarmee ze iets bedoelde dat ik niet
begreep, maar dat me niettemin
griefde. Het zijn de gedichten van een man
die liever met zichzelf slaapt dan met vrouwen,
zei ze. Het zijn de gedichten van een man
met ogen als een trekmes, met handen als die van
een zakkenroller, een weefsel van water, logica
en honger, met geen draad liefde erin. Die
gedichten zijn harteloos als vogelgezang, even vrijblijvend
als iepeblaadjes die, als ze iets liefhebben, alleen
de wijde blauwe hemel liefhebben en de lucht en het idee
iepeblad. Eigenliefde is een einde, zei ze,
en geen begin. Liefde betekent liefde
voor wat je bezingt, niet het lied of het zingen.
Die gedichten, zei ze...
Je bent, zei hij,
zo mooi.
Dat is geen liefde, zei ze terecht.

These Poems, She Said

These poems, these poems,
these poems, she said, are poems
with no love in them. These are the poems of a man
who would leave his wife and child because
they made noise in his study. These are the poems
of a man who would murder his mother to claim
the inheritance. These are the poems of a man
like Plato, she said, meaning something I did not
comprehend but which nevertheless
offended me. These are the poems af a man
who would rather sleep with himself than with women,
she said. These are the poems of a man
with eyes like a drawknife, with hands like a pickpacket's
hands woven of water and logic
and hunger, with no strand of love in them. These
poems are as heartless as birdsong, as unmeant
as elm leaves, which if they love lave anly
the wide blue sky and the air and the idea
of elm leaves. Self-love is an ending, she said,
and not a beginning. Love means love
of the thing sung and not of the song or the singing.
These poems, she said....

* *Robert Bringhurst, geboren in 1946 in Los Angeles, maar opgegroeid in Canada. Woont in Vancouver; zijn beste poëzie werd verzameld in 'The Beauty of the Weapons' (1982).*

You are, he said,
beautiful.
That is not love, she said rightly.

1982

Recept voor een Canadese roman
John Robert Colombo[*] (Vertaling Pleuke Boyce)

Ingrediënten: één Indiaan,
één Mounty, één Eskimo,
één sektariër.

Voeg daarbij: één dorpshoer,
tweeduizend mijlen graan,
één gebogen, impotente boer.

Zijn blonde dochter eveneens,
een berg (uit de Laurentians)
en een Montrealse jood.

Doe er ook een jongetje in
met een stervend huisdier,
en een onvoldane hypotheek.

Wordt dit te zuur,
dan fluks met esdoornstroop verzoet,
Frans-Canadese, als het moet.

Vreemd smaakje?
dan aanlengen;
opkloppen - tot het weg is.

Exotische plaatsnamen
horen erbij - Toronto,
Saskatoon, Hudson Bay.

Voor die typische smaak:
garneren met esdoornbladeren.
Roeren, dan laten staan.

Recipe for a Canadian novel
after Cyprian Norwid

Ingredients: one Indian,
one Mountie, one Eskimo,
one Doukhobor.

Add: one small-town whore,
two thousand miles of wheat,
one farmer impotent and bent.

His fair-haired daughter too,
then a Laurentian mountain
and a Montreal Jew.

Include also, a young boy

* *John Robert Colombo, geboren in 1936 in Kitchener, Ontario, is een auteur die vrijwel alle genres beoefent. Als dichter is hij bekend geworden door de bundels 'Abracadabra' (1967), 'Neo Poems' (1970), 'The Sad Truths' (1974) en 'The Great Cities of Antiquity' (1979).*

with a dying pet,
and a mortgage unmet.

Should this sour, sweeten
with maple syrup -
French-Canadian even,

but dilute, if foreign
to the taste.
Stir, until beaten.

Drop in exotic and tangy
place names - Toronto
Saskatoon, Hudson Bay.

For distinctive flavour:
garnish with maple leaves.
Mix, then leave.

[Nederlands]

Doe er een Confederatiedichter
in dobbelsteentjes door, met z'n verzen
(eerst schimmel verwijderen).

Voor de saus:
alinea's slecht proza
waaraan geen eind schijnt te komen.

Breng aan de pruttel
maar niet laten koken.
Schotel, oven in, bakken.

Opdienen: in plakken of heel.
Eenmaal koud glijdt het 20 miljoen
door de keel.

[Engels]

Dicein one Confederation poet
complete with verse
(remove mould first).

To prepare the sauce:
paragraphs of bad prose
that never seem to stop.

Bring to a simmer,
but avoid a boil.
Pour, place in oven, bake.

Slice or leave whole.
Serves twenty million all told -
when cold.

Drie gedichten
Paul van den Hout

De kroegschaker

Gekluisterd aan de vierenzestig velden,
Schuift hij, dag-in-dag-uit, de kleine rat,
Zijn tegenstanders van het bord, of mat,
En maakt zo zijn geducht talent te gelde.

Verliezen doet hij immers nog maar zelden,
Want juist zijn stille kracht blijft onderschat
En vaak is hooguit eeuwig schaak of pat
Nog weggelegd voor wie reeds winst voorspelde.

Dan duikt de kroegbaas op met blik en stoffer
En gaat ook hij zijns weegs. Maar langs de gracht
Vertraagt zijn tred en wordt zijn oog steeds doffer.

Want nooit meer wacht hem iemand in zijn koffer
Sinds hij dat kostbaar stuk verloor, die nacht,
Na een slecht doorgerekend dame-offer.

[Ik denk dat ik, als dichter dan, maar bij de amateurs blijf]

Ik denk dat ik, als dichter dan, maar bij de amateurs blijf:
daar pers ik heel mijn harteleed streng metrisch in het keurslijf
van een sonnet of een rondeel, en dan krijg ik te horen,
dat ik, god beter het, zulk opgewekt light verse schrijf!

[Ach stamkroeg, steun en toeverlaat]

Ach stamkroeg, steun en toeverlaat!
Hoewel het mij al droever gaat,
Naar vriend en vijand mij verzekert,
Ik kom er vroeg en toef er laat.

Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw
Charlotte Mutsaers

[Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw 9]

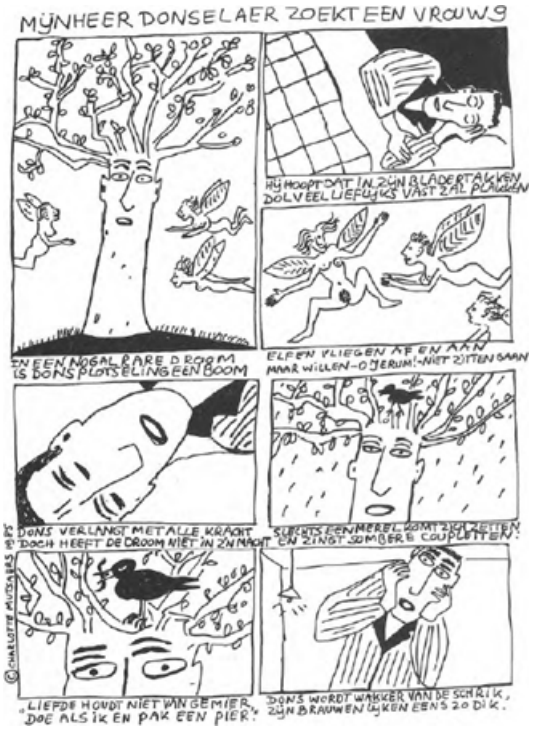
MIJNHEER DONSELAER ZOEKT EEN VROUW 9
HIJ HOOPT DAT IN ZIJN BLADERTAKKEN DOL VEEL LIEFJES VAST ZAL PLAGEN
IN EEN NOGAL RARE DROOM IS DONS PLOTSELING EEN BOOM
ELFEN VLIEGEN AF EN AAN MAAR WILLEN - O JERUM! - NIET ZITTEN SAAN
DONS VERLANGT MET ALLE KRACHT DOCH HEEFT DE DROOM NIET IN ZIJN MACHT
STILTJES EEN MEREL KOMT ZICH ZETTEN EN ZINGT SOMBERE COUPLETTEN
"LIEFDE HOUDT NIET VAN GEMIER, DOE ALS IK EN PAK EEN PIER."
DONS WORDT WAKKER VAN DE SCHRIK, ZIJN BRAUWEN IJKEN EENS ZO DIK.
©CHARLOTTE MUTSAERS 1995

[Mijnheer Donselaer zoekt een vrouw 10]

MIJNHEER DONSELAER ZOEKT EEN VROUW 10
OP DE GOLVEN VAN HET ZUIN WOONT EEN BEKENDE ZEEMEERMIN
DONS HUURT EEN BOOTJE IN CADZAND HIJ STAAT VAN TOP TOT TEEN IN BRAND.
DE ZEEMEERMIN IS VIKINGBLOND DOCH LIJKT EEN BEETJE OP EEN HOND
ICH VINDT DONS HAAR LANG NIET MIS EN HIJ LOKT HAAR AAN MET VIS
GRETIG KOMT ZE HIER AAN BOOFAD DONS GEEFT METEEN ZIJN EREWOORD
DAT HAD HIJ NU NIET MOETEN DOEN WANT ZE WEIGERT PROMPT ZIJN ZOEN
EEN LIEFDESSPEETJE HEEFT ZE NIET, HET IS AL SCHUBBEN WAT MEN ZIET.
AL WEER EEN HUWELIJK VAN DE BAAN, MAAR OP ZIJN BRAUWEN KAN HIJ AAN!
© CHARLOTTE HUTSAERS 1985

De executie
Alden Nowlan[*] (Vertaling Peter Verstegen)

Op de nacht van de executie
dacht een man bij de deur
dat ik de rechter van instructie was.
‘Pers,’ zei ik.

Maar hij begreep het niet. Hij bracht mij
de verkeerde kamer in
waar de inspecteur mij begroette:
‘U bent laat, dominee.’

‘U vergist zich,’ zei ik. ‘Ik ben Pers.’
‘Ja natuurlijk, dominee Pers.’
We gingen een trap af.

‘Ah, meneer Ellis,’ zei de substituut-officier.
‘Pers!’ riep ik luid. Maar hij duwde me
door een zwart gordijn heen.
De lichten waren zo fel
dat ik de gezichten niet kon zien
van de mannen tegenover mij.
Maar Goddank, dacht ik,
kunnen ze mij zien!

‘Kijk!’ riep ik. ‘Kijk naar mijn gezicht!
Is er hier niemand die mij kent?’

Toen bedekte een kap mijn hoofd.
‘Maak het niet moeilijker voor ons,’ fluisterde de beul.

The Execution

On the night of the execution
a man at the door
mistook me for the coroner.
‘Press,’ I said.

But he didn't understand. He led me
into the wrong room
where the sheriff greeted me:
‘You're late, Padre.’

‘You're wrong,’ I told him. ‘I'm Press.’
‘Yes, of course, Reverend Press.’
We went down a stairway.

‘Ah, Mr Ellis,’ said the Deputy.
‘Press!’ I shouted. But he shoved me
through a black curtain.
The lights were so bright
I couldn't see the faces

* *Alden Nowlan (1933-83), een vruchtbaar prozaïst en dichter in het wat luchtiger genre. Hij ontving in 1967 de Governor General's Award voor poëzie.*

of the men sitting
opposite. But, thank God, I thought
they can see me!

‘Look!’ I cried. ‘Look at my face!
Doesn't anybody know me?’

Then a hood covered my head.
‘Don't make it harder for us,’ the hangman whispered.

Ollekebolleke
Drs. P

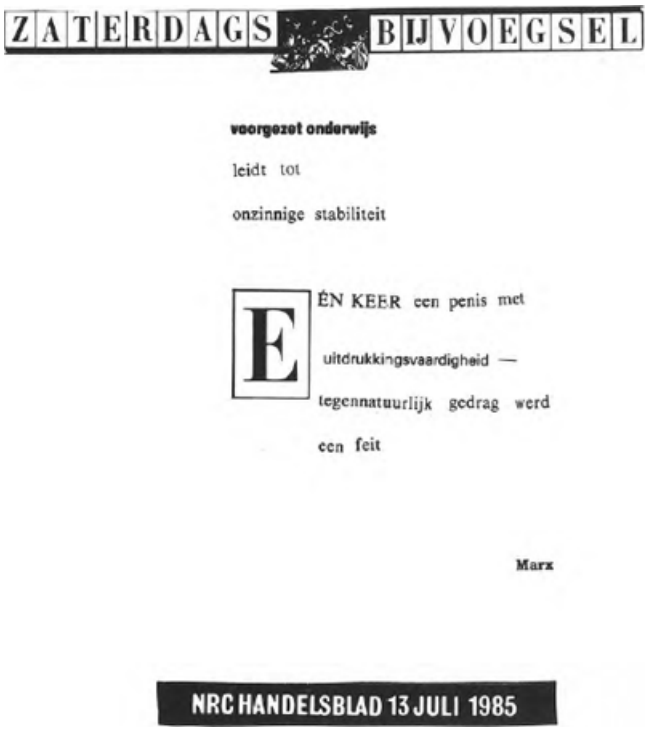
ZATERDAGS BIJVOEGSEL

voorgezet onderwijs

leidt tot

onzinnige stabiliteit

EÉN KEER een penis met

uitdrukkingsvaardigheid —

tegennatuurlijk gedrag werd

een feit

Marx

NRC HANDELSBLAD 13 JULI 1985

ZATERDAGS BIJVOEGSEL

voorgezet onderwijs
leidt tot
onzinnige stabiliteit

EÉN KEER een penis met
uitdrukkingsvaardigheid -
tegennatuurlijk gedrag werd
een feit

Marx

NRC HANDELSBLAD 13 JULI 1985

Biling
Drs. P

Welke kenner van Insulinde zou niet zweren dat dit een Maleis woord was, bijvoorbeeld de naam van een kruid om de onaangename smaak van toverdranken weg te nemen?

Of er zo'n handig kruid bestaat, weet ik niet. Zo ja, dan noemen ze het anders. *Biling* is een neologisme, en staat voor de hier omschreven en vertoonde versvorm.

De biling compliceert des dichters
The biling may disturb you quite a lot

Maar welke leesstof, zeg nu zelf, is
This verse form is not meant for any duffer

Dan half doordachte rijmsels van een
But aren't you prepared to plod and suffer?

De kneep, de kick zit in der regels
Get on, and make the penny find the slot

Het is evident. U hoeft alleen maar tweetalige rijmwoorden te zoeken en die te verwerken.

Tweetalige woorden worden in de *Opperlandse taal- en letterkunde* behandeld, zij het op een andere manier.

Voorzover ik uit het hoofd kan nagaan, is de Engelse taal verreweg het ruimst gesorteerd in Nederlandse woorden, en een groot aantal daarvan rijmt. Ik geef hier een summiere opsomming, die ieder met gemak kan uitbreiden.

bank	*bent*	*fit*	*drop*	*gut*	*bode*	*matter*
blank	*pent*	*bit*	*fop*	*nut*	*rode*	*natter*
dank	*rent*	*hit*	*hop*	*put*		*platter*
drank	*vent*	*kit*	*mop*	*rut*		
frank	*went*	*pit*	*pop*			
rank		*spit*	*slop*			
stank		*wit*	*strop*			

Soms hebben tweetalige woorden in beide gevallen dezelfde betekenis - *man, pier, top, winter* - wat geen beletsel hoeft te zijn; maar interessanter is het, wanneer ze alleen in hun schrijfwijze zichzelf blijven. Waarbij men kan profiteren van het feit dat *tent* in het Engels ook wijn kan aanduiden, dat *the drink* ook gezegd wordt voor *de zee*, dat men kan *raise a stink*, dat *man, hand, land, park, best, flop* etcetera ook werkwoordsvormen zijn. Kortom, een ruim speelterrein.

Frans en Duits zijn lang niet zo dienstvaardig; in laatstgenoemde taal treden hoofdletter en Umlaut storend op, Frans heeft ook een eigendommelijke spelling.

We bepalen ons dus tot Nederlands/Engels, zoeken identieke woorden en hun identieke rijmen, stellen op die basis twee verhaaltjes samen en vullen de regels dienovereenkomstig in.

Het is natuurlijk mooi en nastrevenswaardig dat de regels 1 en 2 precies even lang uitvallen, evenals 3 en 4, 5 en 6 en zo vervolgens.

Verder moeten die regelparen onderling niet te veel in lengte verschillen; dan immers kunnen de rijmwoorden zich goed manifesteren in hun versatiliteit. Ideaal is gelijke lengte van *alle* regels.

Metrum, lengte en rijmschema zijn vanzelfsprekend facultatief. Een kwintijn zou te maken zijn, zelfs een triolet of sonnet, maar daar heb ik geen tijd voor. Daarom hier slechts een korte, eenvoudige biling, met tweemaal dezelfde inhoud.

Het straatgeweld was weer compleet op
A dark and sleazy street - a teenage gang

Ik zag een groepje skinheads, en werd
No chance to get away... a flash - a bang

Een stilte, toen ineens een flits, en
My stomach felt one sudden, crunching pang!

Het was een schrikdroom van de eerste
But I came round when the alarm clock rang

Tweelettergrepige woorden zijn in deze categorie niet dik gezaaid, en tegenwoordige deelwoorden als *storing, baring, haring* en *paring* zouden aan het eind van Engelse versregels veel te moeizaam aandoen. *Baker* en *maker* zijn in beide talen heel acceptabel (al weet ik niet of bakers hier nog bestaan) maar *braker, slaker, staker* en *waker* klinken

in minstens één taal grotesk, ofschoon formeel mogelijk.

Keuzeverruimende constructies als (col-/so-)*lide* en (verlovings/conque-) *ring* moeten achterwege blijven.

Hoe langer het gedicht, des te groter de kans op noodrijm en geforceerd taalgebruik. Vier regels, met een presentabel rijmschema - dat lijkt me een ideaal formaat. Desondanks, daar u zo aandringt:

I asked you in, I played a great new platter
Gesteld, de wereld was een heel stuk

The subtlest, most divine one of its kind
En ook, de zon was ééns zo heet, mijn

You did not listen, but preferred to natter...
Zou Zwitserland dan droger zijn - of

Now do not think too lighly of this matter
Die vraag klinkt altijd droeviger, en

I have, since then, a dreadful axe to grind
Och ja, de mens is stof of hoogstens

Opdracht aan fanatici: maak een interessante, op maat gesneden *triling* (Engels/Frans/Nederlands) op *pond, page, rage,* en *bond.*

Vijf gedichten
Kees Stip

De as

Ik had mijn vader in een blikken bus
en droeg hem met mijn diepbedroefde moeder.
De stoffelijkeoverschotbehoeder
liep voor ons uit. Ik dacht: nu krijgt hij dus

die mij verwekt heeft in de vorm van poeder
een plaats naast zijn hem voorgegane zus,
hoog op de plank, maar nochtans niet onknus.
Die lager stonden waren iets gegoeder.

Tegen de reeds gereedgezette trap
voorzichtig balancerend stap voor stap
klom de meneer omhoog. Hij hield mijn vader
tegen zijn borst geklemd en droeg hem nader
tot God en tot mijn tante. Herejee,
ik schrok me dood. Hij viel er bijna mee.

Het naaktstrand

Blauw was de hemel toen een gele zon
nieuwsgierig naar beneden stond te kijken.
Nu zou weer overtuigend kunnen blijken
hoe de mens was toen God met hem begon.

En ook met haar! Want zij, als zijnsgelijke
geschapen, iets wat eigenlijk niet kon,
moest toch iets hebben dat haar van de bron
op aangename wijze af deed wijken.

Je zult zo schrikken als die zon toen schrok.
Het naaktstrand toegestaan door de gemeente
had zoveel tè veel vlees op het gebeente
dat hij een wolkje voor de ogen trok.
Het strand lag daardoor niet alleen vol dikke
maar bovendien nog blauwe bloterikken.

Het Bachjaar

Sebastiaan, terecht werd je geëerd
om de cantate die je prompt liet horen
toen je als dikke baby werd geboren:
in moeders buik was al gecomponeerd.

Maar wat er door orkesten en door koren
gejubeld is en afgejubileerd -
mijn keelgat zit een tikkeltje verkeerd
om mee te kunnen slikken met mijn oren.

Een Bachjaar lang bleef ons die arme oude
de neus uitkomen tot een idioot
bedenkt: wie is er nu weer mooi lang dood?
Je zult het zien: je gaat weer van hem houden,
en al heel gauw. In '86 kiest
de muzikale lijkenpikker Liszt.

Het ziekenfonds

Toekomstvoorspellers, even opgelet:
Armen en benen, alle onderdelen
voor wat er aan een mens zou kunnen schelen,
alles komt in het ziekenfondspakket.

Zie je die zwartgebleven grijsaard met
die appelwangen en dat sensuele
verlangen nog wat nageslacht te telen
zodra hij maar een bank ziet of een bed?

Je hoeft hem nog niet op te ruimen, want
wanneer zijn hersenwerking wat gaat ebben
wordt er nieuw kleuterweefsel bijgeplant,
en wat hij weer zo graag zou willen hebben,
een zeegroen schepje en een bak geel zand,
ook daarvoor staat het ziekenfonds garant.

De keerkringen

In juni dreigt de kreeft met scherpe scharen,
september houdt een steenbokskopstoot klaar.
Hoe wil je dan als hemellichaam daar
tussen die twee je waardigheid bewaren?

Door net te doen of je dit louche paar
gehuurd hebt om je alle halve jaren
de pijnlijke gevolgen te besparen
van vreemd te gaan naar Joost mag weten waar.

Want vreemdgaan doe je zeker als je denkt
dat je door zoveel vuur te laten branden
op smeltbaar ijs van ijle iglowanden
Eskimovrouwen alle warmte schenkt
die deze bij hun mannen moeten missen.
Maar liefde is het lekkerst zonder sissen.

Drie gedichten
Willem Wilmink

Een meisje aan haar verloofde

Hierbinnen tikt de klok zo traag,
En buiten valt de sneeuw en dooft
Alle geluiden in de straat.
Nu zijn wij tweeën dus verloofd,

En 't is niet langer zonder doel
Dat ik hier zit, en wacht, en wacht.
Maar ik ben bang. Ben bang gemaakt
Voor dingen in de huwelijksnacht.

Wat dan gebeurt kan vrees'lijk zijn,
Mijn moeder heeft het uitgelegd.
‘Iedere vrouw moet er doorheen,’
Heeft ze er ook nog bij gezegd.

Nee, toch? Jij bent zo niet. Jij bent
In je manieren zo volmaakt.
Ik mag toch hopen dat ik nooit
Bij nacht door jou word aangeraakt?

Maak niet wat er aan liefde is
Opeens beestachtig en onrein.
Beloof me dat ik levenslang
Jouw ongerepte bruid mag zijn.

Problemen uitpraten op z'n Twents

Na een kwart eeuw met ons beiden
komt mijn vrouw naar me toe en toen
zegt ze: ‘Ik wil van je scheiden’
en ik zeg: ‘nou, dat moej' dan maar doen.’

Lied over de vraag of Jezus lid zou worden van het CDA

Maria kleedde Jezus aan
en lei hem in de kribbe neer.
Toen kwamen daar de herders aan,
die gastarbeiders van weleer.
Zij zagen ook meteen al wel:
't was hier bepaald geen Bondshotel.
Maar boven klonk een vredeslied,
het CDA bestond nog niet.

Toen Jezus tot de schare sprak,
toen kwam daar zijn familie aan.
Hij preekte voort op zijn gemak,
liet broers en moeder buiten staan.
Men preekte eeuwen later pas
dat het gezin een hoeksteen was,
want tot Maria's groot verdriet
bestond het CDA nog niet.

Hij heeft gezegd: veracht het geld,
bezit maakt u het oog zo boos,
aanmerk de leliën op het veld,
wees als de vogelen zorgeloos.
En wie die boodschap niet begreep,
sloeg hij de kerk uit met een zweep.
Waaruit men ook weer heel goed ziet:
het CDA bestond nog niet.

Een vrouw, betrapt op overspel,
heeft hij gered van 't volksgericht.
Hij geloofde misschien zelf nog wel:
‘Mijn juk is zacht, mijn last is licht.’
Hoe kon toch die lichtzinnigheid
zo vreemd verworden, mettertijd,
tot schuldgevoel en vrouwenleed
uit naam van een die Jezus heet?

Tekeningen

De kastjes, objecten en collages van C. Buddingh'*

The Old Folks at Home, 1974

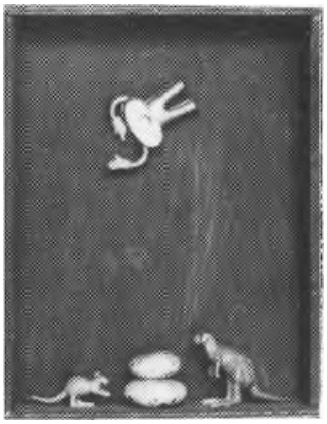

zonder titel

* *Aan het begin van de jaren zeventig begon de dichter Cees Buddingh' plotseling met het maken van beeldend werk: schaakbord- en andere collages, objecten en in totaal ongeveer zeventig 'kastjes': sigarenkistjes, geverfd en op hun kant gezet, met daarin een uit diverse materialen opgebouwde voorstelling. Hijzelf sprak van 'gedichten in een kastje'. Buddingh' als beeldend kunstenaar mocht zich verheugen in verschillende exposities, o.m. bij Galerie Petit in Amsterdam, in het Koopmanshuus in Franeker, het Dordrechts Museum en in het Paleis voor Schone Kunsten in Brussel. Maatstaf (November 1974) wijdde een Portfolio aan het werk, met een inleiding van K. Schippers. Met dank aan mevrouw Buddingh', Ares Koopman, Frits Jans en de Artotheek Dordrecht. Zie ook de rubriek Anthologie.*

titel onbekend

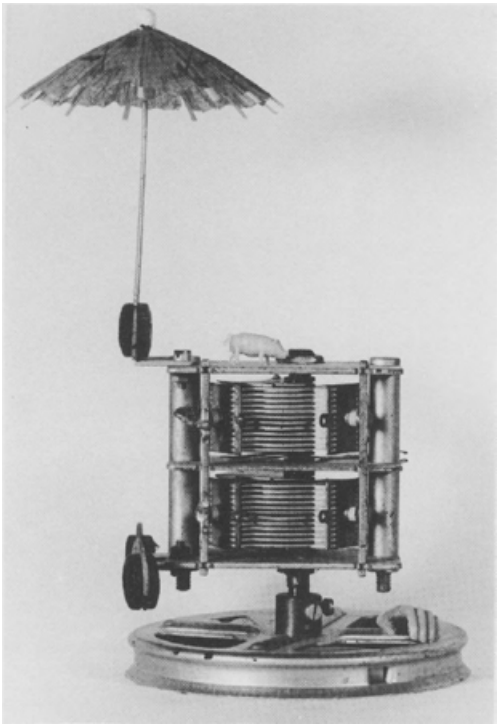

object, titel onbekend

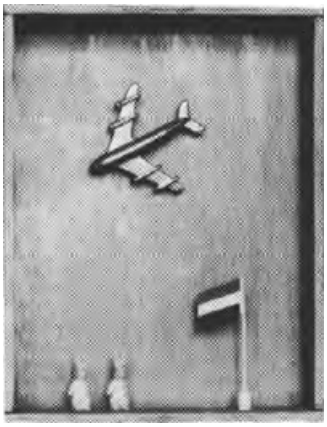

zonder titel

The Old Man and The Sea, zonder jaartal

En toen was er nog maar één, 1972

Out of the Silent Planet, 1971

zonder titel, 1974

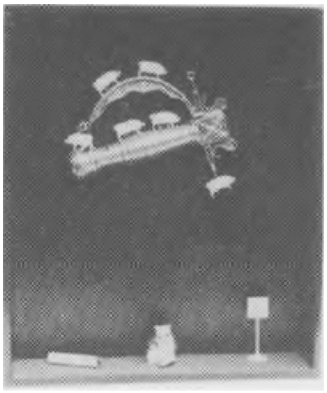

Vor dem Gesetz, 1974

collage, titel onbekend

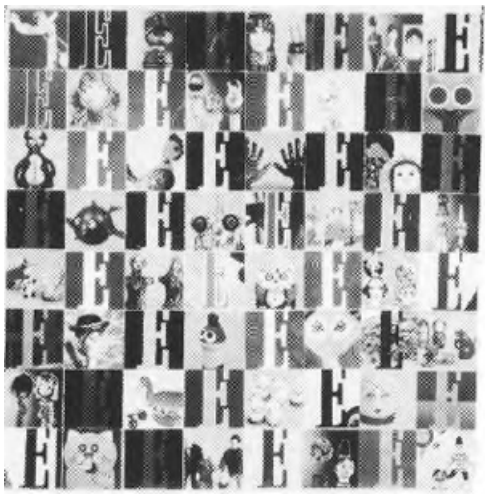

schaakbordcollage, zonder titel

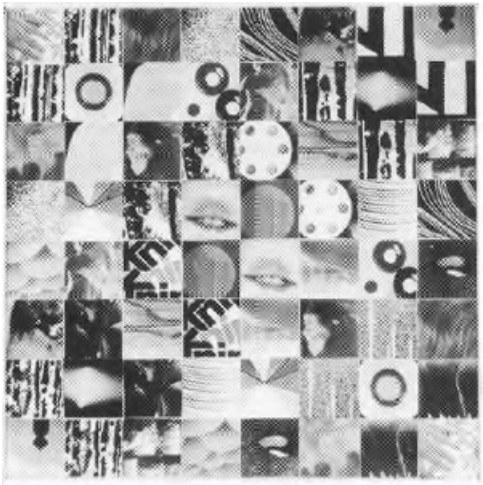

schaakbordcollage, zonder titel

Vertaald proza

Verkrachtingsfantasieën
Margaret Atwood (Vertaling Saskia van der Lingen)*

Zoals ze erover doorzaniken in de bladen zou je denken dat het een nieuwe uitvinding was, en dat niet alleen, maar dat het iets geweldigs is, zoiets als een vaccin tegen kanker. Ze plaatsen het in grote letters voorop het omslag, en binnenin hebben ze van die vragenlijsten net zoals ze die vroeger hadden over of je wel goed genoeg was als echtgenote of van het pyknische of leptosome type, weet je nog? Met de puntentelling ondersteboven op bladzij 73 en dan van die genummerde doe-het-zelf tabellen, weet je wel? VERKRACHTING, TIEN MANIEREN OM ER IETS TEGEN TE DOEN, alsof het tien nieuwe kapsels waren of zoiets. Ik bedoel, wat is er nou zo nieuw aan?

Dus op het werk heeft iedereen het erover, want je kan geen blad openslaan of daar heb je het weer, je kan er niet omheen, en het is nu ook al op televisie. Persoonlijk zie ik altijd liever een June-Allyson-film op tv maar die worden niet meer gemaakt en ze zenden ze zelfs niet zo vaak meer uit in de nachtfilm. Eergisteren bijvoorbeeld, dat moet dus woensdag geweest zijn, het is goddank vrijdag, zoals ze tegenwoordig zeggen, zaten we te zitten in de vrouwenkantine - de *kantine*, ik bedoel je zou denken dat je daar een beetje rust zou kunnen krijgen - en Chrissy slaat het blad dicht waarin ze heeft zitten lezen en zegt: ‘Vertel eens op, dames, hebben jullie verkrachtingsfantasieën?’

We zaten met ons vieren ons spelletje bridge te spelen zoals we altijd doen, en ik had maar twaalf punten, de singleton meegerekend, en geen enkel behoorlijk bod in welke kleur dan ook. Dus ik zei één klaver, in de hoop dat Sondra zich de één-klaver-conventie zou herinneren, want de keer daarvoor dat ik die gebruikte dacht ze dat ik echt klaver bedoelde en bood ze door tot drie, en alles wat ik had was vier lage en niets hogers dan een zes; en we gingen twee down en we waren nog kwetsbaar ook. Ze is niet 's werelds beste bridgespeler, ik bedoel, ik ook niet maar er zijn grenzen.

Darlene paste, maar de schade was geschied, Sondra's hoofd draaide rond alsof het op kogellagers liep en ze zei: ‘*Wat* voor fantasieën?’

* *Zie over Margaret Atwood de rubriek Essay. ‘Rape Phantasies’ komt uit haar bundel ‘Dancing Girls’ (1977).*

‘Verkrachtingsfantasieën,’ zei Chrissy. Ze is receptioniste en zo ziet ze er ook uit; ze is beeldschoon maar zo koud als ijs, net of ze helemaal is geverfd met nagellak, als je begrijpt wat ik bedoel. Gevernist. ‘Er staat hier dat alle vrouwen verkrachtingsfantasieën hebben.’

‘Jezus, ik zit een broodje ei te eten,’ zei ik, ‘en ik bied één klaver en Darlene past.’

‘Je bedoelt, dat een kerel je bijvoorbeeld bespringt in een steegje of zoiets,’ zei Sondra. Ze was haar lunch aan het eten, we eten allevier onze lunch onder het bridgen, en ze beet in een stuk van die selderij die ze altijd meeneemt en begon erop los te kauwen met die peinzende blik in haar ogen en ik wist dat we het wel konden schudden wat het kaarten betrof.

‘Ja, zoiets ongeveer,’ zei Chrissy. Ze bloosde een beetje, dat kon je zelfs onder haar make-up zien.

‘Ik vind dat je 's avonds niet alleen de deur uit moet gaan,’ zei Darlene, ‘dan vraag je om moeilijkheden,’ en ik kan me vergist hebben maar ze keek naar mij. Zij is de oudste, ze is eenenveertig al zou je haar dat niet geven en dat doet ze zelf ook niet, maar ik heb het opgezocht in het personeelsarchief. Ik vind het leuk om iemands leeftijd te raden en die dan op te zoeken om te zien of ik het goed heb. Ik gun mezelf een extra pakje sigaretten als ik het goed heb, ook al probeer ik te minderen. Het lijkt me dat het geen kwaad kan zolang je het maar niet doorvertelt. Ik bedoel, niet iedereen heeft toegang tot dat archief, het is min of meer vertrouwelijk. Maar jou kan ik het wel vertellen, ik neem niet aan dat je haar ooit zult ontmoeten, hoewel je weet maar nooit, de wereld is klein. Nou ja.

‘Gut, gut, het is *Toronto* maar,’ zei Greta. Ze heeft drie jaar in Detroit gewerkt en ze geeft je geen kans om dat te vergeten, het lijkt wel of ze denkt dat ze een oorlogsheld is of zoiets, dat we haar allemaal moeten bewonderen enkel om het feit dat ze nog steeds op deze aardbol rondloopt, hoewel ze eigenlijk al die tijd in Windsor heeft gewoond, ze werkte alleen maar in Detroit. Dat telt volgens mij niet echt. Het gaat erom waar je slaapt, of niet soms?

‘Nou, *hebben* jullie die?’ zei Chrissy. Het was duidelijk dat ze ons de hare wilde vertellen maar ze wou niet de eerste zijn, zo voorzichtig is ze wel.

‘Ik in ieder geval niet,’ zei Darlene en ze trok haar neus op, zo, in rimpeltjes, en ik moest lachen. ‘Ik vind het walgelijk.’ Ze is gescheiden, dat heb ik ook in het dossier gelezen, ze praat er nooit over.

Het moet trouwens al jaren geleden zijn. Ze stond op en liep naar de koffieautomaat en draaide ons de rug toe alsof ze er niets meer mee te maken wilde hebben.

‘Nou,’ zei Greta. Ik begreep dat het tussen haar en Chrissy zou gaan. Het zijn allebei blondines, ik bedoel daar niets krengerigs mee, maar ze proberen wel wat kleren betreft elkaar de ogen uit te steken. Greta zou graag bij het archief weg willen, ze zou graag ook receptioniste willen zijn zodat ze meer mensen zou kunnen ontmoeten. Bij het archief ontmoet je nauwelijks iemand, behalve de andere mensen van het archief. Ik vind het niet zo erg, ik heb genoeg dingen buiten mijn werk.

‘Nou,’ zei Greta, ‘ik denk wel eens, jullie kennen mijn flat? Die heeft zo'n balkonnetje, daar zit ik 's zomers graag buiten en ik heb er wat planten staan. Ik let er nooit zo op of ik de balkondeur wel heb afgesloten, het is zo'n glazen schuifdeur, Jezus, ik zit op de achttiende verdieping, ik heb een mooi uitzicht op het meer en op de CN-Tower en zo. Maar op een avond zit ik te zitten in mijn kamerjas, naar de tv te kijken met mijn schoenen uit, jullie kennen dat wel, en ik zie een kerel zijn voeten langs het raam naar beneden komen en voor ik het weet staat hij op het balkon, hij heeft zich neergelaten aan een touw met een haak eraan vanaf de verdieping erboven, dat is de negentiende, en nog voor ik maar van de bank kan opstaan is hij de flat al binnen. Hij is helemaal in het zwart gekleed met zwarte handschoenen aan’ - ik wist meteen uit welke film ze die zwarte handschoenen had, want die had ik ook gezien - ‘en dan begint hij, nou ja, je weet wel.’

‘Je weet wel wat?’ zei Chrissy, maar Greta zei: ‘En naderhand vertelt hij me dat hij de hele buitenkant van het flatgebouw op die manier langsgaat, van de ene verdieping naar de andere met zijn touw en zijn haak... en dan gaat hij het balkon op en werpt zijn touw omhoog, en hij klimt erin en verdwijnt.’

‘Net Tarzan,’ zei ik, maar niemand lachte.

‘Is dat alles?’ zei Chrissy. ‘Denk je nooit eens, nou ja, ik denk wel eens dat ik in het bad zit, zonder kleren aan...’

‘Wie neemt er nou een bad mèt zijn kleren aan?’ zei ik, je moet toch toegeven dat het best wel stom is, eigenlijk, maar ze ging gewoon door, ‘... met een heleboel schuim, ik gebruik altijd Vitabath, dat is wel duurder maar het is zo ontspannend, en mijn haar opgestoken, en de deur gaat open en daar staat een kerel...’

‘Hoe is hij binnengekomen?’ vroeg Greta.

‘O, weet ik veel, door een raam of zo. Nou, ik kan eigenlijk niet uit het bad komen, de badkamer is te klein en bovendien verspert hij de deuropening, dus ik *lig* daar maar, en hij begint heel langzaam zijn kleren uit te trekken, en dan stapt hij bij mij in het bad.’

‘Schreeuw je niet of zoiets?’ zei Darlene. Ze was teruggekomen met haar bekertje koffie, ze raakte nu toch geïnteresseerd. ‘Ik zou moord en brand schreeuwen.’

‘Wie zou me horen?’ zei Chrissy. ‘Bovendien, in alle artikelen staat dat je beter geen weerstand kunt bieden, dan doen ze je niks.’

‘Je zou trouwens schuim in je neus kunnen krijgen,’ zei ik, ‘van het hijgen,’ en ik zweer je dat ze me alle vier aankeken alsof ik iets ongepasts had gezegd, alsof ik de heilige maagd had beledigd of zoiets. Ik bedoel, ik zie niet in wat er mis is met een grapje op zijn tijd. Het leven is toch al zo kort, of niet soms?

‘Moet je horen,’ zei ik, ‘dat zijn geen *verkrachtings*fantasieën. Ik bedoel, jullie worden niet *verkracht*, het is alleen een of andere kerel die niet officieel aan je is voorgesteld en die toevallig wat aantrekkelijker is dan Derek Cummins’ - dat is de assistent-bedrijfsleider, hij draagt schoenen met plateauzolen of in ieder geval hebben ze van die dikke zolen en hij praat zo raar, we noemen hem Derek Duck - ‘en je vindt het spannend. Verkrachting is als ze een mes hebben of zoiets en je wilt niet.’

‘En jij dan, Estelle,’ zei Chrissy; ze was op haar teentjes getrapt omdat ik om haar fantasie had gelachen, ze dacht dat ik haar voor schut wilde zetten. Sondra was ook op haar teentjes getrapt, ze had haar selderij nu op en wilde over de hare vertellen, maar ze was er niet snel genoeg bij geweest.

‘Vooruit, laat mij jullie er eens een vertellen,’ zei ik. ‘Ik loop 's avonds door zo'n donkere straat en er komt een vent aan en die grijpt me bij mijn arm. Nu heb ik toevallig een plastic citroen in mijn tas, je weet wel dat er altijd staat dat je een plastic citroen in je tas moet hebben? Dat heb ik niet echt, ik heb het een keer geprobeerd maar dat rotding lekte mijn hele chequeboekje onder, maar in deze fantasie heb ik er een, en ik zeg tegen hem: “Je bent van plan me te verkrachten, niet?” en hij knikt, dus ik maak mijn tas open om de plastic citroen te pakken en ik kan hem niet vinden! Mijn tas zit vol rotzooi, Kleenex en sigaretten en mijn portemonnee en mijn lippenstift en mijn rijbewijs, je kent dat wel; dus ik vraag hem of hij zijn handen wil ophouden, zo, en ik stop al die rommel erin en helemaal onderin ligt die plastic citroen, en ik kan het dopje er niet af-

krijgen. Dus ik geef hem aan die vent en hij is heel behulpzaam, hij draait het dopje eraf en geeft hem aan mij terug en ik spuit hem in zijn ogen.'

Ik hoop dat je dat niet te gemeen vindt. Nu ik erover nadenk, is het een beetje vals, vooral omdat hij zo beleefd was en zo.

'Is *dat* jouw verkrachtingsfantasie?' zegt Chrissy. 'Dat geloof ik niet.'

'Ze is een raar nummer,' zegt Darlene. Zij en ik zijn degenen die hier het langst werken en ze zal nooit vergeten dat ik een keer dronken werd op het personeelsfeest en dat ik per se onder de tafel wilde dansen in plaats van erbovenop, ik deed een soort kozakkendans maar toen stootte ik mijn hoofd tegen de onderkant van de tafel - eigenlijk was het een bureau - toen ik overeind wilde komen, en ik was in één klap uitgevloerd. Ze heeft dat opgevat als het kenmerk van een originele geest en ze vertelt het aan iedereen die hier nieuw komt en ik weet niet zeker of dat wel fideel van 'r is. Hoewel, ik *heb* het gedaan.

'Ik meen het volkomen eerlijk,' zei ik. Dat doe ik altijd en dat weten ze. Het heeft geen zin om niet eerlijk te zijn, zo zie ik het, en de waarheid komt vroeg of laat toch aan het licht, dus je kunt je tijd wel beter gebruiken, of niet soms? 'Jullie zouden mijn fantasie over de spuitbus-ovenreiniger eens moeten horen.'

Maar toen was de lunchpauze om, en een potje bridge naar de knoppen, en de dag daarop hebben we het grootste deel van de tijd zitten bekvechten over of we een nieuw potje zouden beginnen of het spel van de vorige dag zouden uitspelen, dus Sondra heeft nooit de kans gehad om over haar verkrachtingsfantasie te vertellen.

Maar het zette me wel aan het denken, over mijn eigen verkrachtingsfantasieën. Misschien ben ik abnormaal of zoiets, ik bedoel ik heb ook fantasieën over knappe vreemdelingen die door het raam binnenkomen, zoals 'Nilfisk de Noorman', was het maar waar, alsjeblieft eentje zonder platvoeten en grote zweetplekken in zijn overhemd en boven de één meter vijfenzestig, lieve God, neem van mij aan dat het een handicap is om lang te zijn, al gaat het tegenwoordig wat beter, lange mannen beginnen te vallen op iemand die met haar neus boven hun navel uitkomt. Maar als je helemaal eerlijk bent kun je dat niet als verkrachtingsfantasieën meetellen. In een echte verkrachtingsfantasie zou je dat beklemmende gevoel moeten hebben, zoals wanneer je eraan denkt dat je flatgebouw in brand vliegt en of je de lift moet nemen of de trap of misschien alleen je

hoofd onder een natte handdoek moet steken, en je je alles probeert te herinneren dat je hebt gelezen over wat je doen moet maar je kunt geen besluit nemen.

Bijvoorbeeld, ik loop 's avonds door zo'n donkere straat en er komt een klein lelijk kereltje aan en die grijpt me bij mijn arm, en niet alleen dat hij lelijk is, je weet wel, met zo'n opgeblazen nietszeggend gezicht, zoals die mannen met wie je bij de bank moet praten als je rood staat - ik bedoel natuurlijk niet dat ze allemaal zo zijn - maar hij zit letterlijk onder de puisten. Dus hij zet me klem tegen de muur, hij is klein maar hij is stevig, en hij wil zijn broek losmaken maar de rits blijft steken. Ik bedoel, één van de belangrijkste momenten in een vrouwenleven, het is bijna zoiets als trouwen of een kind krijgen, en hij laat de rits vastlopen!

Dus ik zeg, met iets van walging: ‘Jezus Christus,’ en hij barst in tranen uit. Hij vertelt me dat hem zijn hele leven nog nooit iets gelukt is, en dit was de laatste druppel, hij gaat van een brug afspringen.

‘Kijk eens hier,’ zeg ik, ik heb medelijden met hem, in mijn verkrachtingsfantasieën draait het er altijd op uit dat ik medelijden met ze krijg, ik bedoel er moet iets met ze *mis* zijn, als het Clint Eastwood was zou het anders zijn maar helaas is die het nooit. Ik was het soort meisje dat dode roodborstjes begroef, je kent dat wel. Daar wond mijn moeder zich altijd vreselijk over op, ze vond het niet prettig dat ik ze aanraakte, vanwege de bacteriën denk ik. Dus ik zeg, ‘Hoor eens hier, ik weet hoe je je voelt. Je moet echt iets aan die puistjes doen, als je daar vanaf was zou je er best leuk uitzien, heus; dan zou je niet steeds dit soort dingen hoeven doen. Ik heb ze vroeger zelf gehad,’ zeg ik, om hem te troosten, maar het is nog waar ook, en het draait erop uit dat ik hem de naam geef van mijn oude huidarts, die ik had toen ik op school zat, dat was nog in Leamington, alleen ging ik voor de huidarts altijd naar St. Catherine. Je mag gerust weten, ik was hier echt heel eenzaam in het begin; ik dacht dat het één groot avontuur zou worden en zo, maar het is een stuk moeilijker om mensen te ontmoeten in een stad. Maar voor een man zal het wel anders zijn, denk ik.

Of ik lig in bed, snipverkouden, mijn gezicht is helemaal opgezet, mijn ogen zijn rood en mijn neus drupt als een lekkende kraan, en er komt een vent door het raam naar binnen en hij is *ook* snipverkouden, het is een nieuw soort griep die rondwaart. Dus hij zegt, ‘K gha je verkrachden’ - ik hoop dat je het niet erg vindt dat ik

mijn neus zo dichtknijp maar zo stel ik het me voor - en hij moet ontzettend niezen, dat kalmeert hem een beetje, ik ben zelf trouwens ook niet bepaald een schoonheid, je moet wel een beetje pervers zijn om iemand te willen verkrachten die zo verkouden is als ik, je zou het idee hebben dat je een fles Gimborn-gom verkrachtte, zo erg loopt mijn neus. Hij kijkt verwilderd de kamer rond, en het dringt tot me door dat dat is omdat hij geen Kleenex heeft! 'Hier zdaad de dooz,' zeg ik, en ik geef hem de Kleenex aan, God mag weten waarom hij überhaupt de moeite heeft genomen om uit bed te komen, je zou zeggen dat als je van plan was om overal allerlei ramen binnen te klimmen, dat je dan zou wachten tot je gezonder was, of niet soms? Ik bedoel, daar heb je een zekere hoeveelheid energie voor nodig. Dus ik vraag hem of ik niet een Citrosan met whisky voor hem zal klaarmaken, dat neem ik altijd, je bent dan nog steeds verkouden maar je merkt het niet, dus dat doe ik en het draait erop uit dat we samen naar de nachtfilm zitten te kijken. Ik bedoel, het zijn niet alleen maar seksmaniakken, de rest van de tijd moeten ze toch een normaal leven leiden. Ik neem aan dat ze het net als ieder ander prettig vinden om naar de nachtfilm te kijken.

Maar ik heb nog wel een engere... waarin een kerel zegt dat hij stemmen hoort van engelen die hem zeggen dat hij mij moet doden, je weet wel, zulke dingen lees je voortdurend in de krant. Daarin ben ik niet in de flat waar ik nu woon, ik ben weer terug in mijn moeders huis in Leamington en hij heeft zich in de kelder verstopt, hij grijpt me bij mijn arm als ik de trap afga om een pot jam te halen en hij heeft de bijl ook te pakken gekregen, uit de garage, dat is echt een hele enge fantasie. Ik bedoel, wat zeg je tegen een gek?

Dus ik begin te beven maar even later heb ik mezelf weer in de hand en ik zeg, weet hij wel zeker dat de engelenstemmen de juiste persoon voor hebben, want ik hoor ook van die engelenstemmen en die hebben me nu al meermalen verteld dat ik de reïncarnatie van St. Anna zal baren, die op haar beurt de Maagd Maria krijgt en meteen daarna komt Jezus Christus en het einde van de wereld, en dat wil hij toch zeker niet in het honderd sturen? Dus hij raakt de kluts kwijt en luistert nog eens goed en dan vraagt hij om een teken en ik laat hem mijn pokkeninenting zien, kijk maar, die heeft een beetje een rare vorm, het is ontstoken geweest omdat ik het korstje eraf had gekrabd, en dat doet het hem, hij verontschuldigt zich en klimt weer door het kolenluik naar buiten, zo is hij trouwens binnengekomen ook, en ik zeg tegen mezelf: het heeft toch zo zijn voor-

delen om katholiek te zijn opgevoed al ben ik niet meer naar de kerk geweest sinds ze de mis niet meer in het Latijn houden, dat is nou eenmaal niet hetzelfde, je zou net zo goed protestant kunnen zijn. Ik moet moeder schrijven en haar zeggen dat ze dat kolenluik dicht moet spijkeren, ik heb me er altijd al aan gestoord. Grappig, ik zou je niet kunnen zeggen hoe die man eruitziet maar ik weet precies wat voor schoenen hij draagt, want dat is het laatste dat ik van hem zie, zijn schoenen die door het kolenluik verdwijnen, en het zijn van die ouderwetse met veters tot boven de enkels, ook al is hij een jonge vent. Dat is vreemd, vind je niet?

Maar laat ik je wel zeggen dat ik heel wat angsten uitsta voor hij goed en wel vertrokken is en ik meteen naar boven ga en een lekkere kop thee zet. Ik denk niet zo vaak aan deze fantasie. Mijn moeder zei altijd dat je niet te lang moet stilstaan bij onplezierige dingen en over het geheel genomen ben ik het daarmee eens, ik bedoel, door erbij stil te staan gaan ze niet over. Hoewel, als je er niet bij stilstaat gaan ze ook niet over, eigenlijk.

Soms heb ik van die korte fantasieën waarin een kerel me bij mijn arm grijpt maar ik ben een echte Kung-Fu-expert, niet te geloven, in het echt weet ik zeker dat ik gewoon een dreun op mijn hoofd zou krijgen en daarmee uit, zoals wanneer je amandelen worden geknipt, je zou wakker worden en het zou allemaal voorbij zijn behalve dat hèt hier en daar pijn zou doen, en je zou allang blij zijn als je nek niet was gebroken of zoiets, ik heb nooit ook maar een volleybal kunnen raken bij gym en een volleybal is toch best groot, weet je wel? - en ik steek gewoon *zap* mijn vingers in zijn ogen en dat is dat, hij valt om, of ik kwak hem tegen een muur of zoiets. Maar ik zou nooit echt mijn vingers in iemands ogen kunnen steken, jij? Het zou voelen als warme gelatine en ik hou niet eens van koude gelatine, als ik er maar aan denk lopen de rillingen al over mijn rug. Over deze fantasie voel ik me een beetje schuldig, ik bedoel hoe zou jij het vinden als je moest rondlopen met het idee dat iemand voor het leven blind is vanwege jou?

Maar misschien is dat anders voor een man.

De meest ontroerende die ik heb is als de kerel me bij mijn arm grijpt en ik zeg, treurig en met iets van waardigheid: ‘Je zou een lijk verkrachten.’ Daar heeft hij niet van terug en ik leg hem uit dat ik er pas achter gekomen ben dat ik leukemie heb en dat de doktoren me nog maar een paar maanden hebben gegeven. Daarom banjer ik 's avonds in mijn eentje over straat, ik moet nadenken, je weet

wel, om met mezelf in het reine te komen. Ik heb niet echt leukemie maar in deze fantasie wel, ik denk dat ik juist deze ziekte heb uitgekozen omdat een meisje bij mij in de vierde klas eraan is gestorven, de hele klas stuurde haar bloemen toen ze in het ziekenhuis lag. Ik begreep toen niet dat ze dood zou gaan en ik wou ook leukemie hebben zodat ik bloemen zou krijgen. Grappig zijn kinderen, vind je niet? Nou, het blijkt dat hij zelf leukemie heeft, en dat hij *ook* maar een paar maanden heeft te leven, dat is de reden dat hij allerlei mensen verkracht, hij is verbitterd want hij is zo jong en zijn leven wordt hem ontnomen nog voor hij het werkelijk heeft geleefd. Dus we lopen kalmpjes voort onder de straatlantaarns, het is lente en een beetje nevelig, en het draait erop uit dat we samen koffie gaan drinken, we zijn blij dat we de enige andere persoon in de wereld hebben gevonden die kan begrijpen wat we doormaken, het lijkt wel zoiets als een lotsbeschikking, en na een poosje kijken we elkaar enkel zo'n beetje aan en onze handen raken elkaar, en hij gaat met me mee naar huis en trekt bij me in en we brengen onze laatste maanden samen door voordat we doodgaan, we worden gewoon 's morgens niet meer wakker, of zoiets, al heb ik nooit kunnen besluiten wie van ons nu het eerst doodgaat. Als hij het is moet ik verder fantaseren over de begrafenis, als ik het ben hoef ik me daar niet mee bezig te houden, dus het hangt er maar vanaf hoe moe ik ben op dat moment. Misschien geloof je het niet maar soms begin ik zelfs te huilen. Ik huil altijd aan het slot van films, zelfs als ze helemaal niet zo treurig zijn, dus ik neem aan dat dit net zoiets is. Mijn moeder heeft dat ook.

Het grappige van deze fantasieën is dat de man altijd iemand is die ik niet ken, en de statistieken in de bladen, nou ja, de meeste dan, die zeggen dat het vaak iemand is die je kent, op zijn minst een beetje, zoals je baas of zoiets - ik bedoel, *mijn* baas zou het niet zijn, die is over de zestig en ik ben ervan overuigd dat hij nog niet eens zou weten hoe hij een plastic zak moest verkrachten, de oude stumper, maar misschien iemand als Derek Duck, op zijn plateauzolen - ik moet er niet aan denken - of iemand die je net hebt ontmoet, die je meevraagt om wat te drinken, het komt er nog van dat je nauwelijks meer met iemand kan omgaan, en hoe kan je nu mensen ontmoeten als je ze niet eens voor dat kleine beetje kan vertrouwen? Je kan toch niet je hele leven in het archief doorbrengen of jezelf opsluiten in je flat met alle deuren en ramen op slot en de luxaflex naar beneden? Ik ben niet wat je noemt een drinker maar ik mag graag

af en toe uitgaan en een paar glazen drinken ergens waar het gezellig is, zelfs al ben ik maar alleen, daarin ga ik met de vrouwenbeweging mee al kan ik het niet eens zijn met een hoop van de rest van wat ze zeggen. Zoals hier bijvoorbeeld, de kelners kennen me allemaal en als iemand mij, je weet wel, lastig valt... Ik weet niet waarom ik je dit allemaal vertel, behalve dat ik denk dat het je helpt om iemand te leren kennen, vooral in het begin, om iets te horen over wat ze denken. Op het werk noemen ze me de kantoortobber, maar het is niet zozeer dat ik zit te tobben, het is meer dat ik graag uitprakkizeer wat je doen moet in geval van nood, zoals ik al zei.

Hoe dan ook, wat verder opvalt is dat er een hoop gepraat in voorkomt, eigenlijk besteed ik het grootste deel van mijn tijd eraan, in de fantasie bedoel ik, om me af te vragen wat ik zal zeggen en wat hij zal zeggen. Ik denk dat het beter zou zijn als je een gesprek op gang kon brengen. Zoiets van: hoe zou een kerel dat iemand aan kunnen doen met wie hij net een lang gesprek heeft gehad; als je ze eenmaal hebt laten merken dat je een mens bent, dat je ook een leven hebt, zie ik niet hoe ze ermee door kunnen gaan, of wel soms? Ik bedoel, ik weet dat het gebeurt maar ik begrijp het gewoon niet, dat is wat ik nou echt niet begrijp.

Stenen

Sandra Birdsell (Vertaling Gerard Verbart)*

Moeder naaide een nieuw schort de dag nadat zij en vader ruzie hadden gehad en hij de deur met een klap dichtsloeg en was weggelopen. Ze bleef een hele tijd bij het keukenraam staan, en ik liep op mijn tenen door het huis, zenuwachtig omdat ze niet merkte dat ik al lang in bed had moeten liggen.

Ze had dat schort om toen ze de vrouw van de dokter, mevrouw Hallman, tegenkwam bij de waslijn; je kon het alleen niet zien door de zak knijpers die aan haar brede middel hing. Mevrouw Hallman stond daar lang en slank; de rode nagels van haar tenen staken uit haar witte sandalen en ze rook net als het duizendschoon dat in een perkje naast de veranda groeide, aan de achterkant van het huis. Ik bleef bij hen rondhangen als een lastige vlieg in augustus en luisterde naar wat ze zeiden. Moeder speelde met de knijpers in de zak en trok kleine vierkantjes in de aarde met haar voet, terwijl mevrouw Hallman vertelde hoe blij ze was dat ze op het platteland woonde in plaats van in de stad, dat was toch zoveel fijner voor de kinderen, nietwaar? Toen vroeg ze: welke is dit nou en moeder vertelde het, Lureen, de tweede van de vijf, en er was er weer een op komst.

Mevrouw Hallman zei: ‘O wat fijn,’ en tuitte haar Jane Russell-lippen tot een frambozig rondje en ik wou plotseling dat moeder die zak afdeed zodat je het werkje in haar schort kon zien. Mevrouw Hallman tikte op haar vlakke buik en zei dat het maar wat prettig was om weer slank te zijn, dat was het helemaal voor haar. Toen lachte ze, en haar stem klonk hoog en tinkelend als een windcarillon. Moeder lachte ook, en haar lach klonk alsof je twee stenen langs elkaar wreef.

Bij het avondeten zei moeder tegen vader dat de kinderen vreselijk waren. En hoe had ze mevrouw Hallman nu binnen kunnen vragen? Hij had het hok dat hij beloofd had na een maand nog niet getimmerd en Rudy had Jeepers weer losgelaten in de keuken en Sharon wilde niet van de keukentafel komen. Ze had mevrouw Hallman wat tomaten aangeboden, maar ze zijn allergisch voor toma-

* *Sandra Birdsell (geb. 1942) publiceerde haar eerste bundel, ‘Night Travellers’, waaruit bovenstaand verhaal, in 1982.*

ten, en het was erg jammer, maar ze kon niet bridgen met mevrouw Hallman omdat ze wel wat beters te doen had.

Als mevrouw Hallman kwam koffie drinken, stuurde moeder me naar de kelder om een pot vruchtengelei en legde ze een schoon kleed op tafel. Even later zat ze rondjes te trekken met haar vinger, glimlachend en knikkend, terwijl mevrouw Hallman rammelde met haar bedelarmband en praatte over Toronto en Minneapolis en ‘mijn man de dokter’. Ik zat te luisteren naar haar lach als een windcarillon en kon geen vin verroeren als moeder zei dat ik buiten moest gaan spelen met de anderen.

Als mevrouw Hallman weg was, zette moeder met een dreun de potten en pannen op het fornuis of ze zette vaders visserspet op en ging schoffelen in de tuin, waarbij de kluiten in het rond vlogen.

Hun oudste dochter, Emily, en ik werden vriendinnetjes. Ze speelde winkeltje met echte spullen en ik mocht kijken. Ze kreeg kauwgom en prik zo vaak ze maar wilde en soms gaf ze mij ook een slokje. Ze had een eigen fiets waar ik van haar niet op mocht rijden. Mijn hoge post in de esdoorn waarin ik die zomer een boomhut had gebouwd, liet ik voor wat hij was, en ik begon rond te drentelen in de keuken en te klagen dat ik niets te doen had. Toen ik moeder vroeg waarom we niet eens zo'n stomme fiets hadden, sloeg ze de ovendeur met een harde klap dicht en zei dat een fornuis belangrijker was dan een fiets en als we hier in huis ooit iets nieuws zouden krijgen, dan was het een fornuis dat het tenminste doet.

En toen probeerde Rudy zijn hengel uit te gooien naar de telefoonkabels en kreeg hij een vishaak in zijn vinger. Moeder stuurde me naar de Hallmans en de dokter zei dat hij wel langs zou komen en toen bleef hij een snee vers brood eten waarbij hij aldoor zat te kijken naar de kast waar moeder haar pas gebakken brood en bolletjes had opgestapeld. En toen hij vroeg of het echt waar was, had ze dat heerlijke brood zelf gebakken, toen glimlachte ze net zo naar hem als naar vader wanneer die aan het kleine krulletje trekt in haar nek en zegt dat ze nog steeds het figuur van een jong meisje heeft.

De dokter stond in de deuropening met twee broden van ons onder zijn arm en vroeg of ze het recept mochten hebben. Hij zei er nog iets achteraan en moeder lachte hoog en tinkelend als een windcarillon en zei dat ze altijd al had willen bridgen, er was alleen nooit iemand geweest die het haar had willen leren, en ja hoor, hij kon het recept gerust krijgen.

De dag daarop stuurde ze mij erheen met het recept dat ik even

onder een steen legde om Rudy te helpen de draad te ontwarren van vaders vismolen, die aan een vlieger vastzat. We kregen het niet voor elkaar, dus begroeven we de molen maar in de tuin en toen ik terugkwam bleef ik staan kijken hoe het papiertje onder de steen flapperde in de wind. En toen zag ik Emily's fiets liggen en ik lichtte de steen op en liet het recept wegwaaien. Ik vertelde moeder dat de vrouw van de dokter had gezegd dat ze geen tijd had om brood te bakken.

Toen vader thuiskwam voor het avondeten was moeder met veel lawaai pannen op het fornuis aan het zetten en zei ze dat ze toch niet aan dat bridgen kon beginnen, daar had ze het veel te druk voor. Vader zei dat een slecht geweten nooit rust gegund werd en moeder lachte, en haar lach klonk alsof je twee stenen langs elkaar wreef.

Elke dag een beetje meer
Morley Callaghan[*] (Vertaling Yvonne Hassing)

De namiddagzon bescheen nog net het tipje van de bank in Bryant Park waarop de knappe, jonge mevrouw Winslow een ogenblikje zat uit te rusten, voordat ze aan de wandeling naar huis zou beginnen. Ze had urenlang in de warenhuizen rondgelopen en alle etalages bekeken, en er was tenslotte een gevoel van rust en tevredenheid over haar gekomen. Elke middag als ze van huis ging, probeerde ze er vrolijk, aantrekkelijk en zorgeloos uit te zien. Nu, terwijl ze zomaar wat naar een oude man zat te kijken die in het voorbijgaan met korte rukjes zijn hoofd op en neer bewoog, hoopte ze dat ze dit tevreden gevoel nooit zou kwijtraken. Ze besefte dat er maar een paar kleine veranderingen in haar leven nodig waren om haar voor altijd gelukkig te maken.

Ze zat doodstil op de bank en nu scheen de zon niet meer rechtstreeks op het park. Hij zakte achter de kantoorgebouwen en verdween uit het gezicht. Twee goedgeklede jongemannen die voorbijkwamen, draaiden hun hoofd opzij om haar te zien, de een fluisterde iets tegen de ander en ze wist dat ze met oprechte bewondering naar haar hadden gekeken. Mevrouw Winslow raakte zo opgetogen over haar eigen gemoedsrust dat ze begon te verlangen naar die paar kleine dingen die daar eigenlijk bij hoorden. Opeens kreeg ze zin om te bidden, maar toen voelde ze zich zo nederig in dat verlangen dat ze geen woord kon uitbrengen. Haar zwijgen en haar intentie zeiden in feite veel meer dan wat voor gebed dan ook. Een beetje schuchter eerst, alsof het moeilijk was haar gedachten op een rijtje te krijgen, begon ze God te vragen haar man tevreden te maken, zonder enige achterdocht jegens haar. Ze vroeg of Hij haar nooit iets zou laten doen waardoor John zou kunnen denken dat hij haar kwijtraakte. Als ze alleen maar samen verder konden leven zoals twee jaar geleden, toen ze pas getrouwd waren, zou ze tevreden zijn. Ze klaagde er niet over dat er niets van hun plannen terecht was ge-

* *Morley Callaghan (geb. 1903) is de nestor van de Canadese literatuur, die hij als eerste uittilde boven het niveau van Victoriaans provincialisme in een Britse kolonie. Daarmee legde hij de grondslag voor het moderne, meer Amerikaans georiënteerde Canadese korte verhaal. Zelf heeft hij er honderden geschreven. Zijn proza is sober, direct, realistisch, en gaat meestal over de kleine belevenissen van doorsnee-mensen en hun besef van mislukking. Buiten Canada is Callaghan bekend door zijn Parijse avonturen eind jaren twintig, beschreven in 'That Summer in Paris' (1963), waarin Hemingway, Scott Fitzgerald en andere prominenten uit die tijd figureren.*

komen, dat ze altijd achtervolgd werden door pech of dat haar man van het ene baantje in het andere terechtkwam en het werk steeds minder geschikt voor hem was. ‘Wat is het toch in mij dat hem zo onzeker maakt?’ vroeg ze. ‘Als ik zeg dat ik ga winkelen lijkt hij achterdochtig, en als ik mooie kleren aantrek en mijn lippen stift, wordt hij jaloers. Ik zou de hele dag thuisblijven en het niet erg vinden er slonzig uit te zien als ik dacht dat ik hem daarmee gelukkig kon maken.’ Toen zei ze in haar stille gebedje: ‘Maak alstublieft dat we weer net zo van elkaar houden als voordat we getrouwd waren.’

Ze leunde naar achteren, volkomen getroost van binnen. Het was zo fijn op de bank te zitten en haar ogen te sluiten en net te doen alsof het weer drie jaar geleden was, die keer dat John en zij gingen dansen en eerst naar een wegrestaurant reden waar je heerlijk kip kon eten. Ze hadden drie van die mooie volle jaren gehad vóór hun huwelijk; ze hoefde alleen maar haar ogen te sluiten om weer voor zich te zien hoe hij altijd een brede lach op zijn gezicht had en met zijn hand hoog boven zijn hoofd zwaaide als hij bij haar voor de deur stond. Ze zat daar met haar handen op haar schoot allerplezierigst te dromen zonder te merken dat het al was gaan schemeren en dat er een heleboel mensen voorbijkwamen. Tenslotte keek ze op, zag de flauwe lichtjes in de kantoorgebouwen rondom het park, zuchtte eens diep en zei toen: ‘Lieve hemel, hoe laat is het?’ Ze stond op en ging haastig op huis aan.

Het was druk op straat; iedereen had haast. Eventjes nog bleef ze stilstaan op het trottoir, een lange, eenvoudig geklede maar gedistingeerde jonge vrouw, die nog steeds aan zulke aangename dingen dacht dat ze er werkelijk stralend uitzag. Ze wou dat ze thuis was zodat ze haar geluk kon delen. Toen dacht ze: ‘Wat is er toch met me aan de hand? John zit natuurlijk thuis te wachten. Ik moest me schamen.’ Ze woonde niet zo ver van de hoek en ze koesterde de kinderlijke hoop dat ze op de één of andere manier eerder thuis zou zijn dan haar man. Toen ze bij hun flat aankwam was ze buiten adem.

Zodra ze de deur opendeed, hoorde ze John bezig in de keuken. Hij liep op en neer tussen de kast en de tafel en zette borden neer voor het eten dat ze niet had klaargemaakt. Hij was een lange, magere jongeman met kort blond krullend haar, een klein blond snorretje en zorgelijke blauwe ogen. Hij droeg een wit overhemd met gerafelde manchetten en een oude grijze, ongeperste broek. Sinds twee maanden had hij een baan, tijdelijk naar hij hoopte, als incas-

seerder van termijnbetalingen voor een radiozaak, en zijn smalle gezicht maakte een vermoeide indruk.

Toen zijn vrouw hem zag, schaamde ze zich opeens voor haar goedverzorgde haar en haar rode lippen, en ze schaamde zich nog meer dat ze te laat was. ‘John, lieverd, ga toch zitten,’ zei ze terwijl ze haastig een schort omdeed. ‘Ik ben wezen winkelen en het is een beetje laat geworden. Het spijt me verschrikkelijk.’ Maar ze kon de uitdrukking van warme, heimelijke tevredenheid niet helemaal van haar gezicht halen.

‘Je zou denken dat je toch wel eens moe zou worden als je de hele dag op stap bent,’ mopperde hij terwijl hij ging zitten, zijn lange benen over elkaar sloeg en haar begon te observeren. Ze zag er zo verhit en ademloos en toch zo verzorgd en aantrekkelijk uit. Haar gezicht gloeide nog van het snelle lopen en haar levendige opgewekte gedachten. Hij fronste zijn wenkbrauwen en zei: ‘Je bent dus wezen winkelen, hè Madge?’

‘Niet echt,’ zei ze lachend. ‘Ik heb niets gekocht.’

‘Je bent elke middag opgedoft alsof je ergens naartoe geweest bent.’

‘Het kan toch geen kwaad dat ik etalages ga kijken als ik maar niets uitgeef?’ zei ze snel.

‘Toe maar. Laat me maar weer voelen dat je eigenlijk geld zou moeten hebben om uit te geven.’

‘Dat zou ik nooit zeggen.’

‘Nee, maar je denkt het wel. Je doet zo je best om er verdraagzaam over te doen. God weet zou ik het er beter afbrengen als ik dacht dat je niet zo ontevreden was.’

Ze was zo verbaasd, ze kon wel huilen.

‘Zeg alsjeblieft niet dat ik ontevreden ben, John, alsjeblieft.’

Maar toen ze zag hoe hij onhandig zijn benen over elkaar sloeg, op zijn stoel zat te schuiven en toen zijn handen tussen zijn knieën liet vallen, wist ze dat hij nog niet had gezegd wat hij op zijn hart had en waardoor hij zo uit zijn doen was geraakt toen hij op haar zat te wachten. Als een nukkig jongetje barstte hij plotseling uit: ‘Waarom ben je zo laat, Madge? Waar ben je geweest?’

‘Ik heb gewoon wat rondgekeken in de winkels,’ begon ze glimlachend. Ze zweeg even en dacht er over hem te vertellen hoe ze op de bank was gaan zitten en aan hem had gedacht, maar toen besefte ze opeens dat hij haar niet zou geloven, en daarom voegde ze er zwakjes aan toe: ‘Ik dacht dat ik wel naar huis kon lopen, maar ik

deed er een hele tijd over.' Ze voelde zowaar dat ze bloosde.

'Madge,' zei hij, terwijl hij aandachtig naar haar keek, 'je liegt. Ik weet het. Goeie God, je staat te liegen.' Hij sprong op, liep naar haar toe, legde zijn handen op haar schouders, en zei: 'Waarom zag je er zo opgewonden uit toen je binnenkwam? Ik heb het heus wel gemerkt.'

'Er was niets aan de hand. Ik was buiten adem omdat ik me zo had gehaast,' zei ze.

Hij pakte haar krampachtig bij haar schouders alsof hij wanhopig besefte geen vat op haar te hebben, alsof hij voelde dat ze geheel en al behoorde bij het leven dat ze vóór hun huwelijk hadden geleid. 'Je kunt me maar beter vertellen wat je hebt gedaan. Ik weet dat je liegt,' zei hij. 'Je liegt, je liegt.' Zijn grote hand trilde toen hij haar bij de pols pakte, en ze riep uit: 'O, doe me geen pijn, John. Doe me geen pijn!'

'Geef dan toe dat je liegt.'

'Ik heb gelogen, John, maar niet echt.'

'Ik heb het altijd wel geweten. Verdwijn alsjeblieft!'

'Laat mijn pols los! Ik heb altijd van je gehouden, John. Ik heb alleen maar op een bankje in het park gezeten. Ik ben helemaal de tijd vergeten. Ik ging zitten denken en ik heb zo'n beetje zitten bidden dat alles beter zou worden voor ons allebei, en toen ik daar zat, vergat ik dat het al zo laat was. Zie je dan niet dat het waar is wat ik zeg?'

Verdwaasd door zijn woedeuitbarsting begon hij op en neer te lopen. Hij mompelde: 'Een beetje op een bankje luchtkastelen zitten bouwen. Je probeert niet eens aan de dingen te wennen. Je zou iets moeten hebben dat je thuis hield. Je zou een stuk of zes kinderen moeten hebben. In ieder geval heb ik er genoeg van. Het begint op mijn zenuwen te werken.'

Zonder naar haar te kijken, alsof hij zich een beetje schaamde, greep hij zijn jas en liep met grote stappen naar de gang. Ze hoorde hem de deur dichtslaan.

Ze wreef haar pols en ging zitten om op hem te wachten. Ze voelde dat hij terug zou komen als hij doodmoe was van het lopen, en dat hij er spijt van zou hebben dat hij haar pijn had gedaan. Met tranen in haar ogen keek ze het akelige kleine keukentje rond. Ze had zo'n merkwaardig schuldgevoel. Bleek en stil probeerde ze er achter te komen wat het toch was dat hen langzaam uit elkaar dreef, elke dag een beetje meer.

Bernadette
Mavis Gallant (Vertaling Pleuke Boyce)*

Op de honderdzesentwintigste dag kon Bernadette niet langer denken dat ze het niet zeker wist. Ze haalde de kalender uit haar kastlade - een keukenkalender, met de zondagen en heiligendagen in vette, rode cijfers, onder een schitterend gezicht op de Alpen. Dwars over de Alpen stond de naam van een ijzerwinkel en het adres ervan aan de andere kant van Montreal. Vanaf begin oktober was de kalender beduimeld en vlekkerig, zo vaak had Bernadette er met een vochtig gemaakte wijsvinger de dagen op geteld: vierendertig, vijfendertig, zesendertig... Dat was in oktober geweest, het begin van de angst, toen de bomen in de tuin en langs de straat in de buitenwijk rood en geel opvlamden. Bernadette had als een razende, met veel rekken en buigen, vloeren geschrobd en muren geboend, zo zeer dat het haar werkgevers, de aardige, ruimdenkende Knights verontrust had.

'Ze is gewend om hard te werken - dat kun je gewoon zien,' had Robbie Knight op een zondag gezegd, ter verontschuldiging bijna voor het feit dat ze personeel in huis hadden. Bernadette had verkozen die dag de trap en het houtwerk te boenen, in plaats van te rusten. Het verstoorde de sfeer in huis, maar geen van de Knights wist hoe er opgetreden moest worden tegen een gedienstige die te hard wilde werken. Hij zat bij het raam en genoot van de warme oktoberzon terwijl hij zich in de zondagsbladen probeerde te verdiepen, maar hij voelde zich schuldig omdat zijn vrouw zich zorgen maakte over Bernadette.

'Ze blijft maar werken,' zei Nora. 'Ik heb tegen haar gezegd dat ze dat zware werk voor de werkster moest laten liggen, maar ze staat

* *Mavis Gallant werd in 1922 in Montreal geboren, en tweetalig opgevoed. Hoewel ze sinds 1950 in Parijs woont, heeft ze altijd in het Engels geschreven. De meeste van haar verhalen werden oorspronkelijk in de New Yorker gepubliceerd. Mavis Gallant heeft twee romans geschreven, maar haar grote faam berust op haar korte verhalen, waarin sfeertekening belangrijker is dan intrige. Ze gaan over mensen die letterlijk of figuurlijk ontheemd zijn en spelen vaak buiten Canada. Mavis Gallant combineert indringende observaties met een meesterlijke verteltechniek die veel van haar effect ontleent aan wat onuitgesproken blijft. 'Bernadette' dateert al uit 1955 en werd opgenomen in de bundel 'My Heart is Broken' (1964). Voor haar laatste verhalenbundel 'Home Truths' uit 1984 (zie ook Essay) ontving Mavis Gallant de Governor General's Award.*

erop. Misschien wil ze zo haar dankbaarheid tonen, omdat wij haar als mens behandelen en niet als een slavin. Denk je ook niet?'

'Vast.'

'Ik ben zo moe,' zei Nora. Ze leunde met gesloten ogen achterover in haar stoel, een toonbeeld van uitputting. Die morgen had ze finaal een van haar nagels gebroken, terwijl ze Bernadette had geholpen met iets dat Bernadette gemakkelijk alleen had afgekund. 'Maar je hebt gelijk dat ze gewend is om hard te werken. Ze heeft waarschijnlijk nooit anders gedaan.' Robbie probeerde hierop geen antwoord te geven. 'Het is een van die dingen waartegen ik altijd gevochten heb,' zei Nora.

Hij gaf het op. Zijn krant gleed op de grond. Verplicht om over de gevechten van zijn vrouw na te denken kon hij zich onmogelijk op iets anders concentreren. Nora's wapens waren altijd in vlijmscherpe conditie om er twee draken mee te verslaan: politiek geknoei en de Kerk van Rome. Ze had gestreden voor geboortenregeling, gepasteuriseerde melk, inenting, moedertehuizen, bejaardentehuizen en honden- en kattenasielen. Tegen de censuur, voor stemger e c h t i g h e i d v a n k l o o s t e r n o n n e n e n v o o r p r o v i n c i a l e inkomstenbelasting.

'Jij zal nooit veranderen,' zei Robbie afwezig. Nora nam deze hulde in ontvangst zonder haar ogen open te doen. Robbie keek naar haar en naar de magere, nerveuze hand met de gebroken nagel.

'Opwindend kun je haar moeilijk noemen,' had hij eens tegen een van zijn maîtresses gezegd. 'Maar ze is echt van het goeie soort, als je begrijpt wat ik bedoel. Ik bedoel, ze is echt uit het goeie hout gesneden. Ik zou me mijn leven, eerlijk gezegd, niet voor kunnen stellen zonder Nora.' De jongedame, die aldus was toegesproken, was onmiddellijk in tranen uitgebarsten, maar daar was Robbie aan gewend. Overdreven emotionaliteit in andere vrouwen versterkte het respect dat hij voor zijn vrouw voelde.

De Knights waren bijna zestien jaar getrouwd. Zij beschouwden zichzelf als hecht met elkaar verbonden. Als zoveel mensen die de liefde ontgroeid zijn, hadden zij hun relatie geconsolideerd met favoriete vooroordelen, dingen die voor hen een speciale betekenis hadden en een geheel eigen terminologie, waardoor ze tijdens een diner geamuseerde blikken konden uitwisselen en ze zich een tikkeltje verheven voelden boven de rest van de wereld. Hun huis bond hen, en hun twee dochters die nu op kostschool zaten. Particuliere scholen druisten in tegen de sociale opvattingen van de Knights,

maar waar het hun eigen kinderen betrof hadden zij een kostschool noodzakelijk geacht.

‘Het waren zulke egoïsten,’ legde Robbie graag uit. ‘Net als hun vader.’ Hier lachte hij meestal even en zijn toehoorders ook. Hij deed graag een beetje jongensachtig kleinerend over zichzelf, een gewoonte die hem, evenals zijn jongensachtige voornaam, uit zijn schooltijd was bijgebleven. ‘Nora heeft ze alletwee in St. Margaret's gedumpt en binnen een jaar was het over.’

Drie keer was Nora er achter gekomen dat Robbie een verhouding had. Iedere keer had zij hem moedig geconfronteerd en hem gedwongen het met haar te bespreken, iets wat zij ‘tot een oplossing komen’ noemde. In het begin was zo'n gesprek altijd vormelijk geweest, een kille opeenvolging van vragen en antwoorden - Robbie bang en bijna misselijk; Nora die hem, ontmoedigend, niets voor de voeten wierp. Gewoonlijk sliep ze een paar nachten in een andere kamer. Dit stelde haar in staat, zei ze, om na te denken. Na een nacht van nadenken was zij uitgerust en klaar voor weer een dag praten. Ze ontleedde hun huwelijk, hun beider levensloop en jeugd en hun ongebruikelijke karakters. Ze legde Robbie uit wat een Don Juan-complex was en ze legde uit wat hij ermee probeerde te bewijzen. Met elkaar verzoend, tenslotte, konden ze de hele nacht zitten praten, meestal in de keuken, het meest neutrale vertrek in huis, waarbij ze langzaam en kameraadschappelijk een fles whisky dronken. Robbie begon de telefoontjes van zijn vriendin te mijden en schreef haar tenslotte een brief waarin hij zei dat zijn huwelijk door de mangel gegaan was en zij zonder het ongelooflijke begrip van zijn vrouw allemaal in een onverkwikkelijke situatie beland zouden zijn. Hij en zijn vrouw hadden nu een nieuwe verstandhouding bereikt die voller, echter, rijper en dieper was. Door hun lange genegenheid voor elkaar zouden zij een nieuwe start kunnen maken op een andere basis, zo eindigde de brief gewoonlijk.

Deze brief was in de grond van de zaak waar. Na dergelijke beroeringen ging het geweldig met zijn huwelijk. Hij voelde zich kleiner gemaakt, op een niet onprettige manier, en het was Nora's gewoonte om hem geduldig en goedgemutst te behandelen, als een ziek kind.

Hij keek naar de krant die aan zijn voeten lag en probeerde een filmrecensie te lezen. Het was hopeloos. Nora's stilzwijgen eiste zijn aandacht op. Hij stond op, kuste haar vluchtig, en maakte aanstalten om te vertrekken.

‘Ga je nog wat werken?’ vroeg Nora, zonder haar ogen open te doen.

‘Mmm, ja,’ zei hij.

Ik zal zorgen dat het stil blijft in huis. Zal ik je je lunch laten brengen?’

‘Nee, ik kom wel naar beneden.’

‘Wat je wilt, schat. Het is geen moeite.’

Hij ontsnapte.

Hij was partner in een firma die bouwkundige adviezen gaf. Ooit had hij toneelschrijver willen worden. Het was deze interesse geweest, naast andere dingen, waartoe Nora zich tijdens hun studietijd had aangetrokken gevoeld. Robbie had een college toneelschrijven gevolgd - een zijlijn naast zijn hoofdstudie. Zijn familie had er op gestaan dat hij ingenieur zou worden; hij had wel eens gezegd dat hij ze zou tarten en naar Londen of New York zou gaan. Nora wist toen al dat het worstelen en strijden haar in het bloed zat. Ze had vaak gewenst dat zij een man was. Ze geloofde dat zij, ter compensatie van die overmatige strijdlustigheid in haar karakter, met iemand moest trouwen die in wezen vrouwelijk was, een of ander soort kunstenaar. Tegelijkertijd had een brandende angst voor armoede haar in de richting gedreven van iemand met stabiliteit, connecties en een beroep buiten de sfeer van de kunst. Zowel zij als Robbie waren als student politiek actief geweest. Ze hadden elkaar ontmoet op een bijeenkomst die iets met de Spaanse burgeroorlog te maken had - het soort bijeenkomst, zoals Nora het later beschreef, waarbij iedereen op de grond zat en bier dronk uit lege augurkenpotten. De groep had een homogeniteit uitgestraald die nogal bedrieglijk was; politieke betrokkenheid was een grote gelijkschakelaar. Voor Nora, die uit een armoedig, bekrompen gezin uit de lagere middenstand kwam, was politieke actie een stap omhoog geweest. Het had haar in contact gebracht met mensen die zij anders niet zou hebben leren kennen. Haar snobisme kreeg een nieuwe dimensie; zij noemde zichzelf iemand uit de arbeidersklasse, wat, strikt genomen, niet waar was. Voor Robbie, in opstand tegen zijn familieleden, die bemiddeld en conservatief waren en geen idee hadden van de kwetsende dingen die hij achter hun rug over hen zei, was het een uitstapje naar een andere wereld. Hij raakte in een linkervleugel van bierdrinkers verzeild, waar hij met open armen ontvangen werd vanwege zijn geld, zijn knappe uiterlijk en het respectabele cachet dat hij aan de groep gaf. Zijn favoriete uitdrukking in

die tijd was ‘uit het volk’. Hij zag Nora per vergissing voor iemand uit het volk aan en was al met haar getrouwd bijna voordat hij zijn vergissing had ingezien. Nora deed toen iets ongelooflijks. Zij verzoende Robbie met zijn familie. Zij moedigde hem aan om bij de firma van zijn vader te gaan. Zij zette, op uiterst tactvolle wijze, een domper op de gedachte aan Londen en New York.

Toch bleef ze zijn belangstelling voor het toneel aanmoedigen. Meer nog, zij creëerde zo'n nadrukkelijke sfeer van toneelschrijven in huis dat veel van hun oppervlakkige kennissen dachten dat hij toneelschrijver was en versteld stonden als ze hoorden dat hij de Knight was van Turnbull, Knight & Beardsley. Robbie was, na de universiteit, vaak aan een toneelstuk begonnen en had het even zo vaak weer opgegeven. Hij had geen cursussen meer gevolgd na de universiteit, maar hij las en gaf kritiek en was op een punt aangekomen waar hij alles afwees wat met het Engelstalige toneel te maken had.

Nora viel hem in alles bij waarin hij geloofde. Hardnekkig deelde ze zijn passie voor toneel - die allang niet meer echt was, behalve als zij erop stond - en praatte met hem over zijn werk, deelde zijn problemen en probeerde te helpen. Zij wist dat zijn moeilijkheden voortkwamen uit het feit dat hij zijn daguren op het kantoor van de firma moest doorbrengen. Ze was het met hem eens dat het toneel zijn ware leven was, met de firma als een praktische bijkomstigheid. Zij was realistisch; zij eiste niet dat hij zijn aandeel in de zaak verkocht en zich in een leven van onzekerheid stortte - een vooruitzicht dat hem bijzonder beangstigd zou hebben. Zij wist dat de firma de basis van alles was, dat die de school van de meisjes betaalde en hun reis naar Europa om de andere zomer. Het was de firma die Nora tijd en bewegingsvrijheid gaf voor haar nooit aflatende gevechten met de politieke en kerkelijke autoriteiten van Quebec. Zij moedigde Robbie aan om in zijn vrije tijd te schrijven. Praktisch iedere dag, gedurende zijn ‘goede’ periodes, herinnerde ze hem aan zijn werk. Ze nam zelden een uitnodiging aan zonder eerst Robbie op kantoor te bellen en te vragen of hij zich wilde opsluiten die avond, om te werken. Zij kon zonder verveling, zonder dat het haar ooit te veel werd, over zijn werk praten, zoals ze ook over zijn verhoudingen kon praten. Het enige verschil was dat ze whisky dronken als zij gezamenlijk Robbies ontrouw aan het verklaren waren. Als ze het over zijn toneelstuk hadden, hoe het maar niet op wilde schieten, liep Nora naar de ijskast en haalde een fles melk te voor-

schijn. Ze was eerlijk en onverdroten; ze beschikte over een woordenschat die hun relatie en huwelijk binnenstebuiten kon keren. Na een hele avond naar Nora geluisterd te hebben, het in alles met haar eens, ging Robbie, getemd door de waarheid en helemaal leeg, naar bed. Hij voelde dat zij het absolute nulpunt hadden bereikt van alles wat ze ooit zouden kunnen zeggen. Na te veel gepraat, dacht hij dan, zou een echtpaar uit elkaar moeten gaan, gewoon uit elkaar, zonder nog een woord, vol goede gedachten en wederzijds begrip. Hij was bang voor woorden. Daarom kreeg het eenvoudige verlaten van de huiskamer, die zondagmorgen tegen het eind van oktober, het dramatische karakter van een ontsnapping.

Hij liep de trap op - een vrij man. Bernadette zat geknield de geverfde plinten te soppen. Haar goedkoop gepermanente haar lag geplet in op slakken gelijkende krullen, elke slak vastgehouden door twee over elkaar geschoven schuifspeldjes. Ze was jong, met die aandoenlijke aantrekkelijkheid van de jeugd.

‘*Bonjour, Bernadette.*’

‘*'Jour.*’

Zij boog zich voorover en dompelde haar handen onder in de emmer met zeepsop. Even daarvoor had ze overwogen van de trap te springen en te doen alsof het een ongeluk was. Robbies onverwachte verschijning had haar, van schrik gekalmeerd. Ze veegde haar voorhoofd af en wachtte tot hij de deur achter zich had dichtgedaan. Toen wierp ze zich met haar dweil op de plint. Voelde zij iets - iets dat aan haar trok, pijn? ‘*Merci, mon Dieu*,’ fluisterde ze. Maar er was niets om dankbaar voor te zijn, ondanks de muren en de emmers water en het buigen en rekken.

Nu was het eind december, de honderdzesentwintigste dag - Bernadette kon niet langer denken dat ze het niet zeker wist. De Knights gaven een feestje. Bernadette legde de kalender terug in de lade, onder haar opgevouwen onderjurken. Ze had er zovaak op geteld dat hij haar angst leek uit te schreeuwen; iedereen die hem zag zou het onmiddellijk weten.

Wekenlang had zij in een zwarte zee van angst en misselijkheid geleefd. De Knights hadden aangeboden haar met Kerstmis naar huis, naar Abititi, te laten gaan, hadden zelfs haar reiskosten willen betalen. Maar ze wist dat haar vader het meteen zou weten als hij haar zag en haar zou vermoorden. Ze ging liever haar gangetje in een vertrouwde omgeving, alsof de normaliteit, de steeds terug-

kerende routine van het 's morgens opstaan, koffie zetten voor mijnheer Knight en thee voor mevrouw Knight, uit de macht der gewoonte, de dingen zou dwingen zo te zijn als ze voor oktober geweest waren. Tot dusver hadden de Knights niets gemerkt, hoewel de meisjes, thuis voor de kerstvakantie, hadden geplaagd dat zij dik werd. St. Jozef zij gedankt waren de meisjes nu naar het noorden gestuurd om er met vrienden te skiën en bestond er geen gevaar meer dat ze de aandacht op Bernadettes taille zouden vestigen.

Voor het feest moest Bernadette een uniform dragen, iets wat ze een tijdje niet gedaan had. Ze perste het op en hing het weer over de hanger zonder het aan te passen, verdoofd door voorgevoelens, te bang om nog te kunnen denken. Ze had de hele morgen aan de huiskamer besteed. Die was nu keurig, onwerkelijk, als een kamer die gereed was voor een kleurenfoto in een tijdschrift. Er stonden bloemen en asbakken in overvloed. Het was een kamer die wachtte totdat de wanorde zou inzetten.

‘Dankjewel, Bernadette,’ had Nora gezegd, als altijd de houding aannemend dat Bernadette haar een onverwachte dienst bewezen had. ‘Het ziet er fantastisch uit.’

Nora hield van de kamer; hij was gerieflijk en sloot aan bij haar afschuw van vertoon. Aan het begin van haar huwelijk was zij tot de slotsom gekomen dat ze zich niet zeker voelde van haar smaak; omdat ze elegantie met luxe verwarde had ze beide vermeden. Later had ze de Frans-Canadese meubelen ontdekt en ze kon haar interieur nu zien als eenvoudig, charmant, een tikkeltje amusant zelfs. De bar, bijvoorbeeld, was een *prie-dieu* die Nora, vlak na de oorlog, op een van haar strooptochten door het boerenland ontdekt had, voordat Amerikaanse toeristen, met een goede neus voor een koopje, de provincie (volgens haar) van zijn voornaamste erfgoed hadden beroofd. Zij had de *prie-dieu* in een oude schuur gevonden en hem voor drie dollar gekocht. Geschuurd, geboenwast, van binnen uitgediept zodat er flessen in konden staan, werd hij algemeen als een van Nora's beste *trouvailles* beschouwd. Het feest die avond werd ter ere van een priester gegeven - een vrijzinnige priester uit België, een voorvechter van moderne kerkkunst en eveneens een van Nora's ontdekkingen. (Wie, behalve Nora, zou op de gedachte komen om een feest te geven voor een priester?)

Robbie vroeg zich af of hij geen aanstoot zou nemen aan de *priedieu.* ‘Misschien kun je het blad beter omhoog laten zodat hij het kruis niet ziet,’ zei hij.

Maar Nora vond dat dat bedriegerij zou zijn. Als de priester haar gastvrijheid accepteerde, moest hij ook haar opinies accepteren.

‘Maar hij kent je opinies niet,’ zei Robbie. ‘Als hij ze wel kende, zou hij waarschijnlijk niet komen.’ Hij was verkouden en bracht de dag thuis door, zodat hij opgeknapt zou zijn voor het feest begon. De verkoudheid maakte hem bemoeiziek en ruzieachtig.

‘Ga naar bed, Robbie,’ zei Nora vriendelijk. ‘Heb je niets te lezen? En al die boeken dan die je voor Kerstmis gehad hebt?’

Zij beschouwde hem als afgehandeld en stoomde Bernadette klaar voor de avond. Ze repeteerden het doorgeven van het dienblad en het onopvallend legen van asbakken. Nora merkte op dat Bernadette minder verlegen leek. Ze staarde nietszeggend en gehypnotiseerd voor zich uit en concentreerde zich uit alle macht. Na een jaar in huis begon ze zo'n beetje te begrijpen wat er van haar vvrwacht werd. Ze wist wat werken was, ze had haar hele leven gewerkt, maar ze begreep niet altijd wat deze angstaanjagende, welmenende mensen wilden. Als bij het stoffen van een boekenkast haar arm iets langzamer ging, als ze talmde en aan niets in het bijzonder dacht, stond plots een van hen, als een geestverschijning, naast haar en joeg haar de stuipen op het lijf.

‘Zou je een van deze boeken willen lenen, Bernadette?’

Vriendelijk, tolerant en oneindig raadselachtig bood mijnheer of mevrouw Knight haar dan een Frans boek aan.

‘Voor mij?’

‘Ja. Je kunt 's middags lezen terwijl je rust.’

Lezen terwijl ze rustte? Hoe kon je alletwee tegelijk doen? 's Middags tijdens haar rustperiode ging Bernadette meestal op bed liggen en keek uit het raam. Als ze een hele dag vrij had, ging ze met een bus de stad in om etalages te kijken. Vaak was ze, tegen het eind van de middag, iemand tegengekomen, een onbekende, een man die haar voor een ritje in zijn auto meenam of naar zijn kamer. Zij had die avontuurtjes als onvermijdelijk geaccepteerd - zo vaak was ze ervoor gewaarschuwd voor ze uit huis was gegaan. Sluwheid voorkwam dat ze haar naam of adres gaf, en als een van haar partners haar terug wilde zien en een tijd en een straat opgaf, vergat ze het meestal of kwam onderweg iemand anders tegen. Ze was net zo gelukkig in de bioscoop, alleen, of als ze naar een etalage met eau de cologne keek.

Een en al verwarring wierp ze weer een blik op het boek. Lezen?

‘Misschien maak ik het vuil.’

‘Maar boeken zijn er om gelezen te worden, Bernadette.’

Ze liet haar hoofd hangen, vroeg zich af wat ze wilden en hoopte dat ze weg zouden gaan. Tenslotte had ze zich gewonnen gegeven. Het was in de herfst geweest, het begin van haar angstperiode. Ze was Robbies kamer aan het stoffen geweest. Onverwachts, op die spookachtige manier van hen, stond hij naast haar bij de boekenkast. Blind van verlegenheid herinnerde zij zich wat mevrouw Knight, een en al tact en vriendelijkheid en kordate nuchterheid, die morgen had gezegd: dat Bernadette soms naar transpiratie rook en dat dit onaangenaam was. Waarschijnlijk dacht mijnheer Knight dat op dit moment ook. Met een paniekerige beweging vloog haar hand naar *L'Amant de Lady Chatterley*, dat Nora uit Parijs had meegebracht om de klungeligheid van de censuur te toetsen. (De Engelse versie was door de douane in beslag genomen, de Franse doorgelaten, wat Nora ammunitie voor een hele winter gegeven had.)

‘Ik denk niet dat dat iets voor je is,’ had Robbie gezegd. ‘Hoewel...’ Hij had het uit de boekenkast gehaald. Ze had het boek mee naar haar kamer genomen, het voorzichtig in krantenpapier gewikkeld en in een lade gelegd. Een paar dagen later had ze op de deur van Robbies kamer geklopt en *L'Amant de Lady Chatterley* teruggebracht.

‘Vond je het mooi?’

‘*Oui. Merci.*’

Hij had haar *La Porte Etroite* gegeven. Ze had het in krantenpapier gewikkeld en vijf dagen in een la weggeborgen. Toen ze het terugbracht had hij een van de *Claudine*-boeken voor haar gekozen, en daarna, nogal weifelend. *Le Rouge et le Noir.*

‘Is dat boek van Stendhal je bevallen, Bernadette?’

‘*Oui. Merci.*’

Als er mensen kwamen eten zei Nora nu: ‘Oh, Bernadette! Nog geen jaar uit Abititi en ze leest Gide en Colette. Ze weet meer over Franse literatuur dan wij. Ze vliegt door Stendhal heen. Ze is dol op Giraudoux.’ Als Bernadette dan de kamer binnenkwam en zich, grauw van inspanning, probeerde te herinneren wat ze nu moest doen, waren alle blikken op haar gericht en vroeg ze zich af wat ze fout had gedaan.

Tijdens de repetitie voor het feest was Robbie, veronachtzaamd, naar bed gegaan. Hij wist dat Nora het hem nooit zou vergeven als hij die avond niet beter was. Volgens haar was een hoofdverkoudheid iets dat je met een beetje inspanning wel van je af kon zetten;

trouwens, ieder ziekteverschijnsel in haar man beschouwde zij als een tegen haar gerichte daad van agressie. Hij zat rechtop in bed en had het bitter koud, niettegenstaande drie dekens en een kamerjas. Het was een griepkou, die diep in zijn botten zat; geen uitwendige warmte had er vat op. Hij hoorde Nora de deur uitgaan om nog wat laatste boodschappen te doen en in de keuken hoorde hij Bernadettes radio.

'*Sans amour, on est rien du tout*,' zong Edith Piaf. Het lied was uit en er volgde een reclamespot. Hij probeerde het niet te horen.

Op het tafeltje naast zijn bed lagen de boeken die Nora hem voor Kerstmis gegeven had. Hij had die winter besloten om een aantal schrijvers te herlezen die hem in zijn jeugd beïnvloed hadden. Hij was aan dit project begonnen met het nogal grandioze idee om tot een definitie van zichzelf te komen, uit te vinden wat de richting in zijn leven bepaald had. Hij wist nog dat hij zichzelf, op de universiteit, een leven vol actie, vrijheid en politiek avontuur had voorgespiegeld. Misschien had iedereen dat gedaan. Maar hij, Robbie Knight, had het toch verder moeten brengen dan een huis in pseudo-Tudorstijl in een buitenwijk van Montreal. Hij was algemeen als veelbelovend beschouwd - een aantrekkelijke jongeman met een redelijk goed verstand, bruikbare connecties, verrassende meningen en een aanzienlijke dosis charme. Hij vond niet dat hij ongelukkig was, maar hij begon zich af te vragen waar hij mee bezig was, en waarom. Hij was van plan geweest dit herwaarderingsproject in het geheim uit te voeren. Helaas had hij niet kunnen laten het aan Nora te vertellen, die hem prompt de complete Orwell, in groene banden, gegeven had.

Hij las met de overtuiging van de gewoonte. Daar was het Spanje van Orwell, het Spanje van actie en van zijn studietijd. Er bestond ook een Spanje dat hij en Nora als toerist hadden leren kennen, een arm, stoffig land waar buitenlanders het aan hun maag kregen, van de olie. Tijdelijk vergat hij wat hij gezien had, net zoals hij soms kon vergeten dat hij geen toneelschrijver geworden was. Het speet hem van het Spanje dat hij was misgelopen, maar de dood van een goede zaak wond hem niet meer op. Tot dusver was een gevoel van verlies het enige resultaat van zijn project. Hij liet Spanje voor wat het was en begon aan een essay over Engeland. Het was een essay dat hij nog niet eerder gelezen had. Hij las hier en daar wat, rusteloos, en bleef plotseling steken bij het volgende: 'Ik ben vaak getroffen door die aparte, ongedwongen volledigheid, de perfecte symmetrie

in zekere zin, van een arbeidersinterieur op zijn best. Vooral op winteravonden na het eten, als het vuur in de open haard opvlamt en dansend in het ijzeren haardrooster weerspiegeld wordt en vader, in hemdsmouwen, in de schommelstoel aan de ene kant de gokuitslagen leest, terwijl moeder aan de andere kant met haar naaiwerk zit en de kinderen blij zijn met een cent snoep en de hond zich koesterend op de rafelige mat uitstrekt...'

Omdat hij verkouden was en Nora de deur uit was en hem hier op een ellendige middag, terwijl het sneeuwde, aan zijn lot had overgelaten, zag hij in dit beeld alles wat er aan zijn leven ontbrak. Hij had het ijskoud en voelde zich buitengesloten. Robbie was nog nooit in een arbeiderskeuken geweest; het kwam niet bij hem op dat het zojuist geschetste beeld idyllisch of sentimenteel kon zijn. Hij voelde alleen dat hij en Nora iets misgelopen waren en dat hij haar dat moest vertellen; maar hij wist dat het op langdradig geanalyseer zou uitdraaien en daar had hij de fut niet voor. Hij snoot zijn neus, trok de kraag van zijn kamerjas hoog op rond zijn oren, en leunde achterover in de kussens.

Bernadette klopte op de deur. Nora had gezegd dat zij om vier uur een blad met thee, rum en aspirine moest brengen. Het was nu half vijf en Bernadette vroeg zich af of mijnheer Knight haar zou verraden aan mevrouw Knight. Bernadettes mouwen waren opgerold en ze bracht een sfeer van warmte en lekker eten met zich mee. Ze had namelijk juist een ham gekookt voor het feest. Haar haar zat weer in die afschuwelijke slakken, maar het gaf haar het aanzien, vond Robbie, van een hardwerkende vrouw - iets wat zijn vrouw alleen kon bereiken door totale uitputting voor te wenden.

'*Y a un* boek, ook,' zei Bernadette met haar grove, vlakke stem. Zij zette het blad voorzichtig neer. '*Je l'ai mis sur le* blad.' Zij wees op de nieuwe Prix Goncourt, die Robbie haar, de dag van aankomst, geleend had. Hij zag meteen dat het boek nog niet opengesneden was.

'Vond je het niets?'

'Oh, *oui*,' zei ze automatisch. '*Merci.*'

Nog nooit had een leugen hem zo pathetisch geleken, en zo gerechtvaardigd. In plaats van het boek te pakken of zijn thee, greep hij Bernadette bij haar mollige, sterke onderarm. De kamer was een en al warmte en gerieflijkheid. Bernadette had deze sfeer meegebracht, het was haar natuurlijke element. Zij vertegenwoordigde de wereld die zij zestien jaar geleden misgelopen waren en zíj, in hun

domheid, hadden geprobeerd om haar boeken te laten lezen. Krachtig hield hij haar arm omklemd. Ze staarde hem aan, op haar beurt, en hij kon zien dat ze bang was. Woedend op zichzelf liet hij haar los en zei, nogal koeltjes: ‘Denk je wel eens aan thuis in Abititi?’

‘*Oui*,’ zei ze vlak.

‘Sommige boerderijen daar zijn nu erg modern, geloof ik,’ zei hij en het klonk alsof hij boos op haar was. ‘Die van jullie ook?’

Zij haalde haar schouders op. ‘*On a pas la télévision, nous*,’ zei ze.

‘Dat dacht ik ook niet. Maar jullie keuken. Hoe was jullie keuken thuis, Bernadette?’

‘*Sais pas*,’ zei Bernadette terwijl zij met haar vrijgekomen arm langs de rug van haar jurk wreef. ‘Hij is groot,’ wilde ze nog wel kwijt, na enig nadenken.

‘Dank je,’ zei Robbie. Hij richtte zijn aandacht weer op zijn boek, nog steeds woedend, overstuur. Zij bleef weifelend staan, een dik, donker wezentje, niet veel ouder dan zijn eigen oudste dochter. Hij sloeg een bladzijde om, zonder te lezen, en eindelijk ging ze weg.

Diep verbijsterd keerde Bernadette naar de keuken terug en bekeek peinzend de ham die stond af te koelen. Zij dacht zelden aan thuis. Nu bracht haar geheugen, geactiveerd, haar een groot, druk vertrek te binnen. De overheersende geur was er een van mannelaarzen als de mannen uit de bijgebouwen naar binnen waren gekomen. De tafel, onder een zeiltje, stond tussen de maaltijden door altijd gedekt - de dikke borden omgekeerd, de lepels in een fles. Midden op tafel stonden de onontbeerlijke dingen die nooit weggehaald werden: boter, azijn, ingeblikte jam, met het deksel van het blik half opengemaakt en weer teruggebogen, ketchup, een blik stroop, muurvast op een schoteltje. 's Winters hing de was boven de kachel. Naast de kachel had ieder jaar, op de laatste paar na, een mand met een baby gestaan - een huilende, ingepakte baby die droevig en zuur rook. Maar een paar van de kinderen van Bernadettes moeder hadden het verder dan de kleutertijd weten te brengen. Dood en kleine kinderen waren in Bernadettes bewustzijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Als kind had ze een jong broertje blauw zien worden en zien stikken. Ze had twee anderen aan difterie zien doodgaan. De onschuldige doden werden engelen; er was geen reden om bedroefd te zijn. Bernadettes moeder deed wat zij kon; doodsbang voor injecties en vaccins weerde zij de districtsverpleegster uit haar huis. Zij wikkelde haar kinderen zo stevig mogelijk in om onnodige beweging tegen te gaan, liet hen bij de gloeiend hete

kachel staan en gaf hen een aftreksel van bloem en warm water te eten om ze dik te laten worden. Als Bernadette aan de keuken thuis dacht, dacht zij aan haar moeders zwangere gestalte, en aan haar opgezwollen voeten in gymschoenen zonder veters.

Nu was zij zelf zwanger. Misschien wist mijnheer Knight het en had hij daarom naar de keuken van haar moeder gevraagd. Omdat zij een verband bespeurde tussen haar moeder en haarzelf, dacht ze dat hij het ook had opgemerkt. Niets was te vergezocht bij deze mensen, geen wijsheid of inzicht. Hun mentale sprongen en veronderstellingen waren even mysterieus voor haar als die van heiligen of geesten.

Nora kwam thuis en spoedig daarna drentelde Robbie naar beneden. Zijn vrouw had gezegd dat hij op moest staan (klaarblijkelijk vergetend dat zij het was geweest die hem naar bed had gestuurd) zodat ze de kamer kon opruimen. Ze vroeg niet hoe hij zich voelde en scheen het vanzelfsprekend te vinden dat hij weer beter was. Hij kon niet nalaten haar onverschilligheid te vergelijken met de zorg van Bernadette, die hem thee en rum had gebracht. Hij begon Bernadette te vergelijken met andere vrouwen die hij goed gekend had. Zijn maîtresses waren, *faute de mieux*, jonge vrouwen geweest met een baan en een klein flatje. Zij hadden met Nora de behoefte gemeen gehad de situatie te willen bespreken; nadat ze naar bed waren geweest, hadden ze de afschuwelijke neiging in tranen uit te barsten, omdat Robbie niet genoeg van hen hield, of naar huis moest voor het avondeten. Hij had nog nooit een arbeidersmeisje gekend, afgezien van de meisjes die zijn vrouw in dienst had. (Ook bij zichzelf gebruikte hij nooit meer de uitdrukking ‘uit het volk’.) Voor zover hij nu kon vaststellen waren meisjes als Bernadette uiterst deugdzaam, woonden ze tot aan hun trouwen bij hun ouders en verdwenen dan uit het gezichtsveld zoals moslimvrouwen. Tijdens zijn studietijd had hij misschien een interessante verbintenis aan kunnen gaan, die zijn prijzenswaardige sociale nieuwsgierigheid had kunnen bevredigen, maar hij was meteen Nora tegen het lijf gelopen. Het was een teleurstelling geweest toen hij ontdekt had dat haar vader niet op een fabriek werkte. Er bestond een onoverbrugbare kloof, had hij sindsdien gemerkt, tussen een meisje wier vader met een boterhamtrommeltje naar zijn werk ging en de dochter van een man die macaroni met kaas at in de bedrijfskantine. Bij al haar bezorgdheid voor de minderbedeelden liet Nora hem dit nooit uit het

oog verliezen. De drie keren dat zij achter zijn verhoudingen was gekomen, was een van haar eerste vragen geweest: ‘Wat is het voor iemand? Wat doet ze?’

Robbie besloot Bernadette om verontschuldiging te vragen. Hij had haar bang gemaakt en daar had hij het recht niet toe. De klassieke rol die hij zichzelf had toebedeeld, de vriendelijke opvoeder van arbeidersmeisjes, beviel hem niet meer. Hij had maar een flits van zijn magere, bezige vrouw hoeven op te vangen om alles in het juiste perspectief te zien. Hij stond zichzelf nog een laatste onbarmhartige gedachte toe en genoot ervan; vergeleken met Bernadette zag Nora er precies uit als een opgerolde paraplu.

Bernadette zat aan de keukentafel. De ham was weggezet, het vertrek gelucht. Ze poetste zilver voor het feest met een vies ruikende, antiseptische, roze pasta. De sfeer van warmte en eten en behaaglijkheid die Bernadette in zijn kamer had gebracht kon hij niet meer ontwaren. Ze keek niet op. Ze staarde naar haar omgekeerde spiegelbeeld in een lepel. Haar handen bewogen langzaam, kwamen tot stilstand. Wat wilde hij nu weer?

Voordat ze naar Montreal was gekomen, was Bernadette gewaarschuwd voor de losbandige Engelsen - aan de oppervlakte gereserveerd, maar daaronder hypocriet en oneindig verdorven - en zij beschouwde het in zekere zin als onvermijdelijk dat mijnheer Knight zou proberen haar te verleiden. Als het voorbij was, zou zij weer een zonde op haar geweten hebben. Mijnheer Knight, die protestant was, zou absoluut niet gezondigd hebben. Uniek in haar zonde voelde ze zich nu al eenzaam. Door zijn verontschuldiging belandde ze weer in die vreemde moeraswereld, een wereld zonder houvast; ze had zich net zo gevoeld toen zij hadden geprobeerd haar boeken te laten lezen. Waar had hij spijt van? Dommig keek ze de keuken rond. Boven kon ze Nora horen aan de telefoon.

Robbie hoorde haar ook en dacht: Bernadette is bang voor Nora. De gedachte dat het meisje misschien iets tegen zijn vrouw zou zeggen kwam bij hem op en hij besefte geërgerd dat Nora's eerste zorg zou uitgaan naar Bernadettes gevoelens. Zíjn motieven, zíjn gedrag zouden later besproken worden, met een borrel. Hij wist al lang niet meer wat hij tegen Bernadette had willen zeggen. Met veel omhaal dronk hij een glas water en ging de keuken uit.

's Avonds was Robbies temperatuur boven de achtendertig. Nora beschouwde het niet als ernstig. Volgens haar probeerde hij opzet-

telijk het feest te bederven en dat zei ze dan ook. ‘Neem een stevige borrel,’ zei ze, ‘en je voelt je weer kiplekker.’

Hij zag het feest door een koortsachtig waas. Nora was in de zevende hemel, zij zette de kamer naar haar hand en was een en al plagerij over de kerk, maar wel op uiterst charmante wijze. Geen priester kon er echt aanstoot aan nemen, zeker niet een aardige jonge priester uit België die in moderne kunst geïnteresseerd was en wiens reputatie van ruimdenkendheid hem vooruit was gereisd. Veel terugzeggen kon hij niet; zijn kennis van het Engels was beperkt. En daarnaast kende hij de situatie in Quebec niet, zoals Nora niet afliet op te merken. Hij kon alleen gezichten trekken in antwoord op haar plaagstoten, waarbij hij vermakelijk op de steel van een koude pijp kauwde.

‘Zolang u dit gedeelte van de wereld niet leert kennen, kent u uw eigen kerk niet,’ hield Nora hem voor, glimlachend, niet agressief.

De aanwezige Engels-Canadezen waren het daarmee eens en wierpen zenuwachtige blikken op de Franstaligen. Frans-Canada was vertegenwoordigd door drie journalisten die dicht tegen elkaar aan op de sofa zaten. (Nora had de priester, alsof het om hors d'oeuvre ging, vertegenwoordigers beloofd van wat zij ‘onze belangrijkste etnische groepen’ noemde.) De drie journalisten vielen Nora bij, nadat het hun duidelijk was geworden dat grappigheden over de kerk en de Fransen niet gecombineerd werden. Als hun vrouwen er geweest waren, zouden ze misschien niet zo welgemoed hun instemming hebben betuigd, maar Nora kon haar Frans-Canadese ontdekkingen er maar zelden toe bewegen hun vrouw mee te brengen. Het drinken van de Angelsaksische vrouwen verontrustte hen nogal en ze hadden het idee dat hun echtgenotes, netjes, donzig gekapt, in keurige jurkjes met een parelsnoer, teleur zouden stellen en teleurgesteld zouden zijn. Nora drong nooit aan. Zij was voor emancipatie, maar niemand was welsprekender dan zij in het betreuren dat er Frans-Canadezen waren die hard, vlak Engels spraken en op onherkenbare wijze waren verengelst. Robbie, koortsig en trouweloos, verwachtte bijna dat zij met een zwaai van haar arm op de drie journalisten zou wijzen en zou verklaren: ‘Ik heb ze in een oude schuur gevonden en voor vijf dollar per stuk gekocht. Ik heb ze geschuurd en geboenwast en hier zijn ze dan.’

Van de kerk ging ze over op Bernadette. Ze volgde het bekende patroon en legde uit hoe milieu in enkele maanden had gezegevierd over generaties lange intellectuele armoede.

‘Bernadette leest Gide en Lawrence,’ zei ze en koos schrijvers die de jonge priester wel moest afkeuren. ‘Ze is dol op Colette.’

‘Prachtig,’ zei hij lauwtjes.

Bernadette kwam binnen, met voorzichtige stapjes, alsof zij koorddanste. Ze had de grootste moeite met haar feestuniform gehad en vroeg zich af of iemand iets kon zien.

‘Bernadette,’ vroeg Nora, ‘hoeveel kinderen heeft je moeder gehad?’

‘Dertien, Madame,’ zei het meisje. Ze was gewend aan deze ondervraging en bleef zich door het vertrek bewegen, daarbij Nora's aanwijzingen tijdens de repetitie voor ogen houdend.

‘In hoeveel jaar?’ vroeg Nora.

‘Vijftien.’

‘En hoeveel leven er nog?’

‘Zes, Madame.’

De jonge priester staakte het kauwen op zijn pijp en zei zachtjes, in het Frans: ‘Vind je het erg dat je zeven broertjes en zusjes gestorven zijn, Bernadette?’

Opgeschrikt uit haar gewone doen, antwoordde Bernadette onmiddellijk, alsof ze er vaak over na had gedacht. ‘Oh, nee. Als zij waren blijven leven zouden zij als ze groot geworden waren hard moeten werken, en de jongens zouden naar de oorlog gemoeten hebben, als er oorlog was, om te vechten’ - Ze had bijna gezegd, ‘om te vechten voor de Engelsen,’ en stopte. ‘Nu zijn het engeltjes die voor hun moeder bidden,’ zei ze.

‘Waar?’ vroeg de priester.

‘In de hemel.’

‘Hoe ziet een engeltje eruit, Bernadette?’ vroeg hij.

Ze wierp hem haar gehypnotiseerde blik toe en zei: ‘Ze zijn erg klein. Ze hebben kleine gouden hoofdjes en kleine vleugeltjes. Sommigen zijn groter en dragen roze en blauwe jurkjes. Je kunt ze niet zien door de wolken.’

‘Werkelijk? Dankjewel,’ kwam Nora tussenbeide en de lezeres van Gide en Colette verdween naar de keuken met haar dienblad.

Het bedierf de avond. Het feest liep uit de hand. Iedereen hield op met praten over dingen waarover Nora wilde dat er gepraat werd en de etnische groepen werden dronken en begonnen te schreeuwen. Nora hoorde iemand over de wisselende koers van de dollar praten en iemand anders zei, over televisie, tegen haar: ‘Zo Nora, nog

steeds niet bezweken?' - terwijl iemand die een toestel gekocht had daar nog maar een paar maanden geleden schaapachtig en verlegen over had gedaan en had gezegd dat het eigenlijk voor het meisje was.

Toen alles achter de rug was en Nora nog even stofzuigde zodat Bernadette de volgende dag minder te doen zou hebben, fronste ze haar voorhoofd en zag er moe en nogal oud uit. Er was iets fout gegaan met het feest. De eregast was vroeg weggeglipt. Robbie was voor middernacht, zonder een woord tegen iemand, naar bed gegaan. Nora had zich buiten het feest voelen staan, verveeld en teleurgesteld, en had gewenst dat iedereen in godsnaam zou vertrekken. Alleen had zij bij de open haard gestaan en zich verwonderd over de vlaag van gastvrijheid die haar deze slecht bij elkaar passende en rumoerige mensen had doen uitnodigen. In het verleden waren haar feesten zo anders geweest: iedereen had haar gastvrijheid geprezen, haar leiderschap toegejuicht, luide bewondering geuit voor haar gezonde verstand. Delend in haar verontwaardiging over nieuwe knoeierijen in de politiek of de kerk, waren zij haar dankbaar geweest voor haar stellingname en hadden dat gezegd - steeds vaker naarmate de avond verstreek. Vanavond leek iedereen gekomen te zijn zoals ze overal naartoe gingen: voor de drank en de lekkere hapjes. De klad zat erin, een zekere zelfvoldaanheid had zijn intrede gedaan. Zij had de kamer rondgekeken en met een vreemde huivering gedacht: Wat lijkt iedereen oud! En juist op dat moment was een van haar etnische schatten - een onlangs geïmmigreerde Duitse dokter - naar haar toegekomen en had gezegd: 'Dat meisje is zwanger.'

'Wat zegt u?'

'Het dienstmeisje. Het is overduidelijk.'

Later vroeg ze zich af hoe het haar had kunnen ontgaan. Alles aan Bernadette verried haar: haar ogen, huid, de typische verdikking van haar middel. Ook waren er minder tastbare tekens, tekens die niet zuiver fysiek waren. Ondanks haar eigen moederschap verafschuwde Nora, met een soort preutse huiver, de gebruikelijke manier van praten over zwangerschap. Maar zelfs bij zichzelf, nu, kon zij over Bernadette alleen in deze veelgebruikte termen denken, de terminologie die haar eigen familie (lang geleden afgedankt, hier nooit uitgenodigd) gebruikt had. Vanwege een 'stommiteit' zat Bernadette waarschijnlijk 'met de gebakken peren'. Het 'tekende' al. Zij was minstens vier maanden 'heen'. Het leek Nora dat ze maar beter meteen ter zake kon komen met Bernadette. Het meisje was

onder de eenentwintig. Het was heel goed mogelijk dat de Knights verantwoordelijk gesteld zouden worden. Als de dokter zich vergist had, dan kon Bernadette haar daarop wijzen. Als Bernadette tegen Nora zou zeggen dat ze zich met haar eigen zaken moest bemoeien, zoveel te beter, dat zou betekenen dat zij meer pit had dan ze leek te hebben. In beide gevallen zou Nora het geen bezwaar vinden om haar verontschuldigingen aan te bieden.

Vanwege het feest en het daaraan verbonden extra werk had Bernadette de volgende middag vrij gekregen. 's Morgens ruimde zij op. Nora bleef haar uit de weg gaan. Robbie hield het bed, halsstarrig volhoudend dat hij zich niet goed voelde. Het was na de lunch en Bernadette was gekleed en klaar om naar een film in de stad te gaan, toen Nora besloot om niet langer te wachten. Ze sneed Bernadette de pas af in de keuken en toen ze tegenover haar stond schoot haar opeens te binnen hoe zij als kind veldmuizen gebiologeerd had met een zaklantaarn en daarna verdronken. Bernadette leek te weten wat er komen ging, zij zweette angst. Zij stond voor haar folteraarster met dierlijk kloppend hart.

Nora ging aan de keukentafel zitten en begon, zoals zo vaak tegen Robbie, met de woorden: ‘Ik geloof dat er iets is dat we moeten bespreken.’ Bernadette staarde haar aan. ‘Is er iets dat je me zou willen vertellen?’ vroeg Nora.

‘Nee,’ zei Bernadette en schudde haar hoofd.

‘Maar je maakt je ergens zorgen over. Er is iets mis. Heb ik gelijk of niet?’

‘Nee.’

‘Bernadette. Ik wil je alleen helpen. Ga zitten. Vertel me eens, ben je zwanger?’

‘Begrijp niet.’

‘Jawel, dat begrijp je wel. *Un enfant. Un bébé.* Heb ik goed geraden?’

‘*Sais pas*,’ zei Bernadette. Zij keek naar de klok boven Nora's hoofd.

‘*Bernadette.*’

Het begon laat te worden. Bernadette zei: ‘Ja, ik geloof het wel. Ja.’

‘Arm schaap,’ zei Nora. ‘Blijf daar niet zo staan. Ga zitten, hier, aan tafel. Trek je jas uit. We moeten praten. Dit is veel belangrijker dan een film.’ Bernadette bleef staan met haar jas aan en hoed

op. ‘Wie is het?’ vroeg Nora. ‘Ik wist niet dat je een... Ik bedoel, ik wist niet dat je hier iemand kende. Zeg het maar. Het is heel belangrijk. Ik ben niet boos.’ Bernadette bleef omhoogkijken naar de klok, alof er geen ander punt in het vertrek was waarop zij haar blik durfde vestigen. ‘*Bernadette*!’ zei Nora. ‘Ik heb je iets gevraagd. Wie is de jongeman?’

‘*Un monsieur*,’ zei Bernadette.

Bedoelde zij daarmee een oudere man, of gebruikte Bernadette het woord monsieur om een maatschappelijke laag aan te geven. ‘*Quel monsieur*?’ vroeg Nora. Zij keek Nora tersluiks aan en die zijdelingse blik leek te duiden op meer dan alleen angst en gedraai. Er viel Nora een woord te binnen: achterbaks.

‘Kan je... ik bedoel, is het iemand met wie je gaat trouwen?’ Maar nee. In dat geval zou het een eenvoudige jongen geweest zijn, iemand uit hetzelfde milieu als Bernadette. Nora zou aan hem zijn voorgesteld. Ze zouden hem in de keuken stiekem Robbies bier hebben zien drinken. Hij zou Bernadette iedere zondag en donderdagmiddag zijn komen afhalen. ‘Is het iemand met wie je *kan* trouwen?’ vroeg Nora. Stilte. ‘Wees maar niet bang,’ zei Nora en haar stem klonk opzettelijk vriendelijk. Zij wilde het meisje door elkaar schudden, haar een klap in het gezicht geven zelfs. Het was belachelijk; hier had je Bernadette in een afschuwelijke situatie en het enige wat ze kon doen was van de ene voet op de andere wippen alsof een film het belangrijkste ter wereld was. ‘Als hij al niet getrouwd is,’ zei Nora, ‘wat naar ik begin te vermoeden het geval is, zal hij zeker met je trouwen. Daar hoef je je geen zorgen over te maken. Ik zal het wel in orde brengen, of anders mijnheer Knight.’

‘*Pas possible*,’ zei Bernadette zacht.

‘Ik had gelijk, dus. Hij *is* getrouwd.’ Bernadette keek naar de klok, wanhopig. Zij wilde dat het gesprek op zou houden. ‘Een getrouwde man,’ herhaalde Nora. ‘*Un monsieur.*’ Een op niets gebaseerd en totaal uit de lucht gegrepen gedachte kwam plotseling bij haar op. Zij wees deze gedachte van de hand en zei: ‘Wanneer is het gebeurd?’

‘*Sais pas.*’

‘Doe niet zo dom. Dat is werkelijk een heel dom antwoord. Natuurlijk weet je dat. Je bent alleen op bepaalde tijden het huis uit geweest.’

Het was echter waar dat Bernadette het niet wist. Ze wist niet hoe hij heette, noch of hij getrouwd was of zelfs waar ze hem zou kun-

nen vinden, ook al zou ze dat gewild hebben. Hij leek de minst belangrijke factor. Bij gebrek aan woorden wierp ze weer die tersluikse blik op Nora waardoor ze vulgair en leugenachtig leek. Ze is het tegendeel van onschuldig, dacht Nora, verbaasd en met enige afkeer. Het kwam bij haar op dat zij, ondanks haar lange huwelijk en twee kinderen, onwetender was dan Bernadette. Denkend aan Bernadette en haar minnaar kwam de taal van de straat bij haar boven. Ze herinnerde zich woorden die haar als kind geschokt en gefascineerd hadden. Dat was Bernadettes schuld. Het was Bernadettes sfeertje, dacht Nora, terwijl ze zich voor een denkbeeldige censor verontschuldigde. Ze zei: 'We moeten weten wanneer de baby geboren wordt. Denk je ook niet?' Stilte. Ze probeerde het opnieuw: 'Hoe lang is het geleden dat je... Ik bedoel sinds je niet meer...'

'Honderdzevenentwintig dagen,' zei Bernadette. Ze was zo opgelucht dat er eindelijk een vraag was gesteld die zij kon beantwoorden dat ze dit er, als een soort schreeuw, uitgooide.

'Lieve God! Wat ben je van plan om te doen?'

'*Sais pas.*'

'Oh, Bernadette!' riep Nora. 'Maar je moet nadenken.' Het noemen van het aantal dagen maakte de hele situatie opeens veel directer. Nora voelde dat zij iets moesten doen - opbellen, brieven schrijven, een of ander plan in gang zetten. 'Wij zullen voor je moeten nadenken,' zei ze. 'Ik zal er met meneer Knight over spreken.'

'Nee,' zei Bernadette, bevend, terwijl ze opeens tot leven kwam, 'niet met meneer Knight.'

Nora leunde voorover op tafel. Zij klemde haar handen hard tegen elkaar. Ze keek Bernadette aan. 'Is er een speciale reden waarom ik er niet met meneer Knight over zou moeten spreken?' vroeg ze.

'*Oui.*' Bernadette had zoveel dagen in haar zee van angst en misselijkheid geleefd dat het een vertrouwd element geworden was. Maar er waren nog ergere en meer vernederende dingen, onder andere dat meneer Knight, die nog raadselachtiger en gevaarlijker was dan zijn vrouw, zou proberen dit onderwerp met Bernadette te bespreken. Ze moest denken aan wat hij de dag daarvoor had gezegd en hoe hij haar arm had vastgehouden. 'Hij weet het vast,' zei Bernadette. 'Ik denk dat hij het al weet.' 'Je kunt beter gaan nu,' zei Nora, na een ogenblik. 'Anders mis je de bus.' Ze bleef heel stil zitten en volgde Bernadette met haar ogen terwijl die de oprit afliep. Ze keek naar de tweedehands mantel van imitatiezeehonden-

bont, Bernadettes eerste aankoop (en Nora's wanhoop) en de met geverfd bont afgezette ribfluwelen sneeuwlaarzen met kwastjes aan de veters. Bernadettes tas hing over haar arm. Ze liep als een dik meisje, met kleine stappen, op een lomp drafje.

Het was onredelijk. Nora wist dat het onredelijk was; maar er was zoveel dat deze gedachte kracht bij zette - '*Un monsieur*,' en het feit dat hij het al wist ('Hij weet het vast,' had Bernadette gezegd) - en de ontsteltenis van Bernadette toen zij had gezegd dat ze het met hem zou bespreken. Ze dacht aan de belangstelling die Robbie voor Bernadettes opvoeding getoond had. Ze dacht aan Robbie in het verleden, zijn onwil om trouw te blijven, zijn gebrek aan moed en gezond verstand. Terwijl ze aan Bernadettes gelaatsuitdrukking dacht, die ze nu eerder corrupt dan achterbaks wilde noemen, leek het haar dat het meisje zich intens met Nora verbonden voelde; dat zij Nora beter kende dan pas gaf.

Robbie was naar beneden gekomen en zat bij de haard in de huiskamer. Hij las een detective. Naast hem stond een borrel.

'Zal ik je iets inschenken?' vroeg hij, zonder op te kijken, toen Nora binnenkwam.

'Nee, dank je.'

Hij ging door met lezen. Hij zag er zo onschuldig uit, zo onbewust van het feit dat zijn leven aan scherven lag. Nora dacht er aan hoe hij geweest was toen zij hem pas kende, zo aardig en afhankelijk en knap en dom. Hij had een toneelstuk willen schrijven, en zij had de wereld willen veranderen, in ieder geval Quebec. Tranen van moeheid en opgekropte spanning welden op in haar ogen. Zij voelde dat de mislukking van het feest gisteravond een symbool van het einde was geweest. Robbie had iets goedkoops en oneervols gedaan, maar het weerspiegelde hun wereld. De wereld was lelijk, Montreal was lelijk, buiten het raam in de straat stonden huizen van een ongeëvenaarde lelijkheid. Er was niets meer om over te praten, alleen de televisie en de wisselende koers van de dollar; dat was er geworden van de wereld. De kinderen zaten op kostschool omdat Nora ze niet zelf durfde op te voeden. De huiskamer stond vol amusant boerenmeubilair omdat zij niet op haar eigen smaak durfde afgaan. Robbie was bang voor haar en vernederde haar het liefst door keer op keer te laten zien dat hij in bed aan bijna iedere vrouw de voorkeur gaf boven haar. Dat was de waarheid. Waarom had zij die tot nu toe niet onder ogen willen zien?

Ze zei: 'Robbie, zou ik even met je kunnen praten?' Onwillig keek

hij op uit zijn boek. Ze zei: ‘Ik wilde je alleen maar een droom vertellen. Ik droomde vannacht dat je dood was gegaan. Ik droomde dat er niets was waardoor ik je weer tot leven kon wekken en dat ik mij er helemaal op moest instellen dat ik zonder jou verder moest. Het was een afschuwelijke, verpletterende ervaring.’ Zij had gedacht dat dit schokkend zou klinken, een aankondiging van het naderende einde. Helaas had ze deze droom al vaker gehad en hij begon Robbie te vervelen. Ze hadden er al over gepraat wat het betekenen kon en hij had geen zin om er nu op door te gaan.

‘Ik wou dat je in godsnaam niet steeds droomde dat ik doodging,’ zei hij.

Ze wachtte. Er volgde verder niets. Ze knipperde haar tranen weg en zei: ‘Luister dan naar het volgende. Ik wil over Bernadette praten. Wat weet je precies over Bernadettes moeilijkheden?’

‘Heeft Bernadette moeilijkheden?’ De vloer onder zijn voeten deinde en kwam weer tot rust. Hij was van zijn leven nog niet zo bang geweest. Iets in hem zei hem dat er niets gebeurd was. Hij was ziek geweest, een jong meisje had warmte en behaaglijkheid in zijn kamer gebracht en hij had haar willen aanraken. Wat was daar voor verkeerds aan? Waarom maakte het hem zo bang dat Nora dat wist? Hij sloot zijn ogen. Het was hopeloos; Nora zou hem niet verder laten lezen in zijn boek. Nora keek zonder gevoel naar de twee punten waar zijn haar begon te wijken. ‘Denk je dat zij een beetje overstuur is?’ vroeg hij.

‘Dat is een manier om het uit te drukken. Soms heb je echt een talent voor ironie.’

‘Oh, Jezus,’ zei Robbie, die opeens genoeg had van Nora's kat-en-muis-spel. ‘Ik heb geen zin in praten. Laten we het zolang vergeten. Het is onbelangrijk.’

‘Misschien kun je me beter vertellen wat jij belangrijker vindt,’ zei Nora. ‘Dan kunnen we zien wat we kunnen vergeten.’ Ze vroeg zich af hoe hij daar zo kon zitten, in beslag genomen door zijn griepje of zijn kater, terwijl hun hele huwelijk aan het instorten was. Zij kon het skelet van de kamer waar ze zaten al zien, de opgerolde tapijten, de scheuren in de muur waar de schilderijen naar beneden waren gehaald.

Hij zuchtte, capituleerde. Hij sloot zijn boek en legde het naast zijn borrel. ‘Het is alleen dat ze me gisteren, toen ik me zo rot voelde, een - een boek terugbracht. Een van die boeken die we haar maar steeds lenen. Ze had het niet eens opengesneden. Het is ge-

woon een komedie. Ze kijkt die boeken niet in.'

'Waarschijnlijk niet,' zei Nora. 'Of anders doet ze het wel en is dat juist het probleem. Maar om terzake te komen, wat jij blijkbaar niet wilt, Bernadette heeft me verteld dat ze een baby verwacht. Ze neemt als vanzelfsprekend aan dat jij het al weet. Ze is ongeveer vier maanden heen, waardoor gisteren er weinig toe doet.'

Robbie zei ongeduldig: 'We hebben het niet over hetzelfde.'

Het was niet echt tot hem doorgedrongen wat Nora gezegd had. Zij praatte zo vlug en bracht zoveel dingen tegelijk te berde. Zijn eerste reactie was er een van verbazing en het vreemde gevoel dat Bernadette hem voor de gek gehouden had. Toen drong de betekenis van Nora's woorden in al zijn helderheid tot hem door. Hij zei: 'Ben je krankzinnig geworden? Heb je je verstand verloren? Ben je dan helemaal krankzinnig geworden?' Hij was verlamd van woede. Hij kon geen woorden bedenken of vormen in zijn mond. Tenslotte zei hij: 'Het is jammer dat ik alleen maar misselijk word als ik boos ben. Of misschien is dat maar beter ook. Je bent gek, Nora. Je krijgt soms van die - ik weet het niet - je krijgt soms van die ideeën.' Hij zei: 'Als ik je daarnet geslagen had, had ik je misschien wel vermoord.'

Het was zo zelden voorgekomen in hun leven samen dat Robbie moreel in zijn recht had gestaan dat Nora geen enkel verweer had. Zij had altijd gezegevierd. Robbies positie was altijd onverdedigbaar geweest. Zijn laatste opmerking was zo ongewoon dat ze hem nauwelijks gehoord had. Hij had op normale toon gesproken. Ze was bang, maar alleen omdat zij een krankzinnige vergissing begaan had die ze niet meer kon herstellen. Moedig, omdat haar niets anders overbleef, ging ze door over Bernadette. 'Ze weet eerlijk gezegd niet wat ze moet doen. Ze is minderjarig, dus denk ik dat de verantwoordelijkheid op onze schouders valt. Ik ken een tehuis in Vermont, een particulier tehuis, waar ze zulke meisjes opnemen, ze worden er goed behandeld, ongeveer net als op een kostschool. Ik denk wel dat ik haar daar kan onderbrengen. Jouw aandeel zou zijn om te zorgen dat ze tot de Verenigde Staten wordt toegelaten.'

'Je denkt zeker dat dat zo gemakkelijk is,' zei Robbie bitter. 'Je denkt zeker dat ze daar om de haverklap zwangere, ongehuwde minderjarigen binnenlaten.'

'Niets is in dit geval gemakkelijk!' riep Nora, die haar zelfbeheersing begon te verliezen. 'Wie z'n schuld is dat?'

'Ik heb er in ieder geval niets mee te maken!' schreeuwde Robbie haar toe. 'Jezus Christus, hoe moet ik je dat aan je verstand brengen!'

Ze lieten de stilte weer bezinken. Robbie merkte dat hij beefde. Zoals hij had gezegd, viel het hem fysiek moeilijk om kwaad te zijn.

Nora zei: ‘Ja, Vermont,’ alsof ze een notitie maakte. Ze was vastbesloten om te doen alsof alles normaal was. Ze wist dat er nooit meer iets normaal zou zijn als zij niet snel de toon bepaalde.

‘Wat is ze ermee van plan?’ Wil ze het laten adopteren?’ vroeg Robbie, zijns ondanks gemakkelijk afgeleid door details.

‘Ze zal het wel naar huis, naar haar familie sturen,’ zei Nora. ‘Op een boerderij is er altijd plaats. Het zal een compensatie zijn voor de babies die gestorven zijn. Zij beschouwen dingen als leven en dood als natuurlijke verschijnselen, zoals het wisselen van de seizoenen. Zij zien die dingen niet als catastrofes.’

Robbie wilde zeggen: ‘Nu praat je over iets dat je ergens gelezen hebt. Je zou je te erg schamen als Bernadette of de baby hier bleven; dit is Quebec tenslotte.’ Maar hij was te moe om op een nieuw onderwerp over te gaan. Hij was zo moe alsof ze al uren hadden zitten praten. Hij zei: ‘Ik neem aan dat dat tehuis in Vermont, die school of wat het ook is, geld gaat kosten.’

‘Vanzelfsprekend.’ Nora keek zuinig en koeltjes bij deze suggestie van krenterigheid. Het was onnatuurlijk voor haar om het bij het verkeerde eind te hebben en nog onnatuurlijker om in het defensief te blijven. Ze had nu voor zichzelf de houding aangenomen dat Robbie, al was het zijn schuld niet, Bernadette hoe dan ook overstuur had gemaakt. Op de een of andere manier zou hij schuldig gevonden kunnen worden en het toe moeten geven. Ze zou er later wel achter komen. Ondertussen voelde ze zich moreel verplicht om hem voor de kosten te laten opdraaien.

‘Denk je dat het duur zal zijn?’

Ze keek hem eens aan en zei verder niets.

Bernadette zat in het troostende duister van de bioscoop. Het was haar favoriete soort film, een musical in technicolor. Ze waren bij de slotscène gekomen. De held en de heldin, door een of andere domme ruzie ruim dertig jaar van elkaar gescheiden, bevonden zich onverwacht in dezelfde nachtclub, waar zij hetzelfde lied zongen. Hun haar was grijs, maar hun gezichten waren jeugdig. De mensen om hen heen waren blij om hen samen te zien. Ze applaudisseerden en glimlachten. Bernadette glimlachte ook. Zij identificeerde zich niet met de heldin, maar met de mensen die stonden te kijken. Zij zou ook graag naar een nachtclub zijn gegaan in een gedecolle-

teerde japon om voor zoiets te applaudisseren. Ze geloofde in liefde en in ongecompliceerde verhalen over liefde, ook al was het iets dat zij zelf nooit had meegemaakt of om zich heen had gezien. Ze dacht niet echt dat het haar zou overkomen, of iemand die ze kende.

Voor het eerst bewoog haar kind. Ze was zo verbaasd dat ze naar de mensen aan weerszijden naast haar keek om te zien of die het gemerkt hadden. Ze keken naar het doek. Toen, voor het eerst, dacht ze eraan als aan een kind - hier, het leefde - geen angsttoestand, maar iets dat een naam zou krijgen, dat gekleed, gevoed en gedoopt zou moeten worden. Ze dacht er niet aan waar, hoe, of wanneer het geboren zou worden. Mevrouw Knight zou wel iets doen. Iemand zou iets doen. Het zou geboren worden en dan zou het sterven. Ze twijfelde er niet aan dat het zou sterven. Ze was onzeker over zoveel andere dingen; haar eigen lichaam was een mysterie, nooit was haar iets uitgelegd. Thuis was, ondanks haar moeders zwangerschappen, de geboorte van kinderen gehuld in geheimzinnigheid, en iets van zonde, net als hun conceptie. Dit was Bernadettes eigen baby; als het kind stierf, zou het voor haar bidden, voor haar alleen, een eeuwigheid lang. Wat ze de rest van haar leven ook deed, zij zou haar eigen engel hebben, die voor haar bad. Vreemd op haar gemak in het donker, dat van de bioscoop en van haar eigen angst, voelde ze zich beschermd. Zij dacht: *Il prie pour moi.* Duidelijk, alsof men het in haar armen had gelegd, zag zij haar kind, haar eigen engel, wit en in doeken gewikkeld, gedoopt, onschuldig, klaar voor de dood.

Glad ijs
Norman Levine (Vertaling Pleuke Boyce)*

In de lente van 1965 kwam er een boek van mij uit. En het kreeg meer publiciteit, het verkocht beter dan al mijn vorige boeken bij elkaar. Het werd in verscheidene talen vertaald. De CBC en de BBC maakten films van een half uur naar aanleiding ervan. Er kwam een pocket-editie van uit. Uit allerlei plaatsen begon geld binnen te komen. Iemand uit Madrid wilde er passages uit gebruiken voor een Engels leerboek. Iemand in Halifax wilde het voor blinden op de band zetten. Ik werd door Britse dag- en weekbladen geïnterviewd. Er werden artikelen geschreven. Ik ontving een aantal uitnodigingen: om een nieuwe lagere school in Cornwall te openen, om voordrachten te houden en om voor te lezen uit eigen werk. En ik kreeg een uitnodiging van het hoofd van de Engelse faculteit van een Canadese universiteit aan de Atlantische kust om daar drie maanden als gastschrijver te komen, te beginnen in januari. Daar ik de Atlantische kustprovincies niet kende en weer in Canada wilde zijn, besloot ik te gaan.

Ik kwam er 6 januari per vliegtuig aan. Ik werd afgehaald op het vliegveld dat bijna geheel uit velden hoog opgetaste en bijeen gewaaide sneeuw bestond. ‘Ik kan me niet herinneren dat we ooit zoveel sneeuw hebben gehad en dat het zo koud was,’ zei het hoofd van de Engelse faculteit. ‘We geven er de Russen maar de schuld van.’

Zijn gezicht deed me aan een Indianenopperhoofd denken maar hij glimlachte ongedwongen, ging elegant gekleed in een zwarte winterjas met een witte sjaal, en had een zwarte astrakan muts op zijn hoofd die hij schuin naar een kant droeg. Hij reed in een grote, lage auto met sneeuwkettingen om de banden naar het beste hotel van de stad en ging me voor naar de bovenste verdieping, naar een comfortabele suite.

‘Denk je dat dit ermee door kan?’

* *Norman Levine werd in 1923 in Ottawa geboren. Hij publiceerde drie bundels met korte verhalen en twee romans, waarvan de tweede, ‘From a Seaside Town’, door Heinrich Böll in het Duits is vertaald. Levine's verhalen, doorgaans in de ik-vorm geschreven, berusten op autobiografische gegevens die regelmatig terugkeren: zijn joodse achtergrond, oorlogservaringen in de RCAF, zijn jarenlange verblijf in het buitenland, etc. Hoewel de inhoud vaak weinig dramatisch is, weet hij er een speciale spanning aan te geven. ‘Thin Ice’ is het titelverhaal van zijn laatste bundel, uit 1979.*

‘Ja,’ zei ik.

Mijn leven, dat tot voor kort dat van een halve kluizenaar was geweest, veranderde abrupt. Ik was in trek. Ik werd geïnterviewd door het studentenblad, de plaatselijke krant, de plaatselijke radio- en televisiestations. Ik werd uitgenodigd om een vaste bijdrage te schrijven voor het plaatselijke maandblad. Het plaatselijke commerciële radiostation belde mij soms om te vragen wat ik over een bepaald actueel onderwerp dacht. En wat ik door de telefoon zei werd opgenomen en uitgezonden. Mijn boeken en manuscripten lagen in de universiteitsbibliotheek (in vitrines) uitgestald. De belangrijkste boekhandel vulde een etalage met mijn boeken. Ik hield causerieën en voordrachten voor verschillende vrouwen- en mannenclubs. De belangrijkste joodse zakenman, Pettigorsky (hij was eigenaar van het grootste warenhuis), gaf een diner in het joodse gemeenschapshuis ter ere van mij. Na een stevige maaltijd (met onder andere soep en mandlen, kip, blintzes en lokschen kugel) en nadat ik mijn toespraakje had gehouden en iedereen stond te drinken en te roken, kwam mijnheer Pettigorsky naar mij toe.

‘Het zal wel even duren voordat je hier gewend bent,’ zei hij verontschuldigend. ‘Het eerste jaar vind je het hier vast verschrikkelijk. Het tweede jaar valt misschien wel mee. En na drie jaar wil je hier niet meer weg.’

Maar mij beviel het meteen.

Ik vond het leuk om naar allerlei tea's, lunches en diners te gaan. Ik vond het leuk om gevraagd te worden kennis te maken met VIP's die op doorreis waren. Behalve hoogleraren en studenten ontmoette ik ook rechters, politici, ingenieurs, chirurgen, natuurkundigen, officieren, restaurateurs, zakenlieden.

En ik had mijn eigen warme kamer in de letteren-faculteit die uitzag op de met sneeuw bedekte campus en de stad. Twee keer per week ging ik naar mijn kamer en dan stonden er mensen voor mijn deur te wachten die mij wilden spreken. Ik leek wel een dokter. Er kwamen studenten - met hun kwalen in zekere zin, maar zij drukten het anders uit. Soms kwamen er meisjes die zeiden: ‘Mijn vriend is te verlegen om te komen, dus ben ik maar gekomen,’ en vertelden dan dat hij een roman probeerde te schrijven.

Ik was de eerste gastschrijver aan de universiteit en in de stad. En na de eerste drukke weken waren het voornamelijk mensen die niets met de universiteit te maken hadden die bij me kwamen.

De eersten waren twee officiersvrouwen van de grote legerbasis

enkele mijlen buiten de stad. Ze vertelden me dat zij uit Toronto en Vancouver kwamen en maar tijdelijk op de basis woonden. Ze zouden een musical op gaan voeren en wilden dat ik daar mijn fiat aan gaf. Ze waren van plan de melodieën van bekende songs te gebruiken - 'Somewhere over the Rainbow', 'You Made Me Love You', 'It's all right with me' - maar dan voorzien van hun eigen woorden. Dit zouden geestige commentaren op plaatselijke gebeurtenissen worden, vooral roddels over de basis.

'We wilden beginnen,' zei de vrouw uit Toronto, 'met een stem die door een luidspreker praat. Een piloot van Air Canada die tegen zijn passagiers zegt: "We naderen nu de Atlantische kust - zet uw horloges alstublieft vijftig jaar terug."'

De meeste anderen wilden me alleen dingen vertellen.

Toen ik mijn haar liet knippen vond de kapper dat ik behoorde te weten hoe je het best op eenden en elanden kon jagen. Een landbouwkundige, het hoofd van een team dat de boeren in de omstreek hielp om hun produktiviteit op te voeren, kwam na een keer uit eigen werk lezen naar mij toe en zei:

'Dit is waar gebeurd. Ik dacht dat ik het maar eens aan u moest vertellen. Misschien kan u er iets mee doen. Er was een priester. Hij woonde op het platteland hier in de buurt. En hij was gek op vrouwen, vooral meisjes. Als hij op ziekenbezoek ging in het ziekenhuis of thuis - en als de patiënt een meisje was - stak hij altijd zijn hand onder de dekens. Het liep zo de spuigaten uit dat de moeders hun hoofden bij elkaar staken en naar de bisschop schreven. Het eind van het liedje was dat de priester werd overgeplaatst. In zijn plaats kwam een veel jongere man. Die jonge man had niet dezelfde ondeugden als zijn voorganger. Maar hij begon om van alles te vragen. Hij zei dat hij een nieuwe auto nodig had. Die hij nu had was te oud. Hij wilde het huis opnieuw inrichten. Speciale dingen om te eten waar hij van hield moesten uit Montreal overgevlogen worden. Hij wilde de beste sigaren. Na een poosje werd er weer naar de bisschop geschreven, nu om te klagen dat die jonge priester zoveel geld kostte.

'"Kuis zijn is duur," schreef de bisschop terug.'

En Peter, de jonge eigenaar van een Chinees restaurant waar ik soms ging eten, vertelde dat hij, voor hij hier naartoe gekomen was, in rood China op de universiteit had gezeten. Hij vond dat ik moest weten hoe je het best kippen kon stelen van een kippenfokkerij.

'Eerst koop je een kaars,' zei Peter. 'Ze worden alleen in China

gemaakt. Als je die aansteekt begint hij te roken. En je zorgt ervoor dat de wind de rook naar de kippen toeblaast. Je doet het 's nachts. Zodra ze de rook opsnuiven, vallen de honden zeker een minuut of twintig in slaap. En alle kippen ook. Ze gaan eenvoudig liggen en vallen in slaap. Je neemt een zakdoek en knoopt hem voor je mond en dan hoef je de slapende kippen alleen maar op te rapen en in je auto te stoppen. Als ze twintig minuten later wakker worden ben je mijlenver weg -'

Ik luisterde naar de vreemdste bekentenissen, vernederingen en ellende, en ook, als tegenwicht daartegen, naar voorbeelden van verbazingwekkend uithoudingsvermogen.

Begin februari was ik zo bekend in de stad dat onbekenden me op straat toelachten en groetten. Een lange, blonde vrouw met een bril op kwam naar me toe: 'Ik heb uw foto in de krant gezien - u bent het sprekend.' Kinderen hielden op met sneeuwballen en riepen: 'Ik ken u, mijnheer - u schrijft boeken.' Als ik een restaurant binnenging, draaiden zich overal hoofden om.

Ondertussen bleven de uitnodigingen binnenstromen.

Een van de eerste was gekomen van de docent Engels aan St. Vincent's - een lerarenopleiding geaffilieerd met de universiteit. Maar omdat dit instituut op honderdzestig mijl afstand lag, bleef ik mijn bezoek daar alsmaar uitstellen. Totdat het hoofd van de Engelse faculteit tegen me zei dat St. Vincent's hem achter de broek zat om mij te laten komen.

'Het wordt het gewone werk,' zei hij. 'Vooraf een dineetje. Dan lezen in de aula. En een borrel na.'

Ik beloofde hem dat ik de volgende vrijdag zou gaan.

Vier dagen later kwam hij in de faculteitsclub naar mij toe. 'Ik ben net terug van St. Vincent's. Ze zijn erg in hun sas over je komst. Ze hebben overal aanplakbiljetten hangen. Er staat een stuk over je in de plaatselijke krant. En ze hebben een kamer voor je gereserveerd in het beste hotel.'

Hij bestelde koffie en donuts voor ons allebei.

'Het College van Bestuur heeft me gevraagd om tegen je te zeggen dat je hier net zo lang gastschrijver kunt zijn als je maar wilt.'

'Dat is erg aardig,' zei ik.

Ik zou om twaalf uur 's middags naar St. Vincent's vliegen. Maar vrijdagmorgen begon er mist op te zetten. De vliegtuigen bleven aan

de grond. Er reed geen trein meer, al lagen de rails er nog.

Ik nam een kleine groene bus op het busstation. Eerst zaten er nog vier passagiers in de bus, maar die stapten spoedig uit in kleine plaatsjes onderweg. Het eerste uur waren de wegen schoon. Toen begon het te sneeuwen. De wind nam toe. Al gauw zaten we midden in een sneeuwstorm. Er kwamen steeds minder auto's en vrachtwagens uit de tegenovergestelde richting en steeds meer voertuigen stonden verlaten langs de kant van de weg. De chauffeur stopte herhaaldelijk om de voorruit schoon te vegen. De sneeuw kwam zo snel en dicht naar beneden dat de ruitenwissers het niet bij konden houden. Toen stopte hij bij een benzinestation om een kraanwagen te bellen.

‘We zullen St. Vincent's wel niet halen vandaag,’ zei hij tegen mij.

‘Maar ik moet er voorlezen -’

‘Het gaat niet. Hier is geen doorkomen aan.’

Ik belde St. Vincent's en legde de docent Engels de situatie uit. Hij zei dat hij er begrip voor had, het weer was daar ook slecht, we moesten het maar uitstellen.

Ik liep terug naar de bus en ging weer zitten.

‘Dan gaan we zeker terug?’

‘Hier is geen doorkomen aan, in welke richting dan ook,’ zei de chauffeur.

We werden ongeveer anderhalf uur door de kraanwagen gesleept - waarheen dat wist ik niet - ik kon geen hand voor ogen zien door de vallende sneeuw. Tenslotte arriveerden we in een klein plaatsje. De straatlantaarns brandden maar er was praktisch niemand op straat - alles was bedekt met sneeuw.

Ik vroeg de chauffeur wanneer hij terug zou gaan.

‘Zodra de weg weer begaanbaar is. Morgenochtend om negen uur is er een inspectie.’

Ik zei dat ik er zou zijn.

Ik ging op zoek naar een hotel, maar zodra ik van de hoofdstraat afsloeg, zakte ik tot aan mijn knieën in de sneeuw. Al wadend liep ik verder tot ik bij een zijstraat kwam - deze straat was bedekt met versgevallen sneeuw, maar daaronder was de sneeuw hard. Ten langen leste zag ik een bord op een naargeestig uitziend houten gebouw waarop stond dat het een hotel was.

‘Zou ik een kamer kunnen hebben voor vannacht?’ vroeg ik de man.

‘Het kost acht dollar per nacht,’ zei hij.

‘Prima,’ zei ik. En wachtte totdat hij mij de sleutel voor mijn kamer zou geven.

‘Is dat al uw bagage?’

‘Ja,’ zei ik, terwijl ik mijn diplomatentas tegen me aandrukte.

‘Als dat al uw bagage is, dan moet u vooruit betalen.’

‘Maar ik ben gastschrijver aan de universiteit en ik was op weg naar St. Vincent's om uit eigen werk te lezen toen we in die sneeuwstorm terechtkwamen -’

‘Staat uw auto buiten?’

‘Nee, ik ben met de bus gekomen.’

‘En dat is al uw bagage?’

‘Ja.’

‘Dan moet u vooruit betalen - acht dollar.’

Ik gaf hem de acht dollar. Het leek lang geleden dat ik zo behandeld was. Ik nam de sleutel in ontvangst en liep de krakende trap op naar kamer 2, op de eerste verdieping.

Het was een kleine, naargeestige kamer - het soort kamer waarin ik vroeger, in mijn arme jaren, gewoond had. Er hing een naakt peertje aan het plafond. En het was nodig dat het de hele tijd aan was. Er stond een ijzeren ledikant, een gammele houten ladenkast. Geen stoel. Een gebarsten emaillen wasbak met maar één kraan die het deed. En elke keer dat ik de kraan opendraaide, begon hij te loeien. Het behang zat onder de vlekken. Ik had het koud. Ik liep naar de smalle, groengeverfde radiator. Hij deed het niet. Twee grijze dekens lagen aan het voeteneinde van het bed, en toen ik het dek terugsloeg kwam de geur van ontsmettingsmiddel mij tegemoet.

Ik had honger en ik was moe. Ik keek in mijn diplomatentas en haalde er mijn tandenborstel, tandpasta, scheerzeep en scheermes uit en het exemplaar van mijn boek dat ik had meegebracht om uit voor te lezen. Maar in mijn haast, of verstrooidheid, had ik vergeten mijn chequeboek mee te brengen. Niet dat er veel kans bestond dat ik hier een cheque had kunnen innen.

Ik haalde al het geld dat ik had te voorschijn en telde het. Het was bij elkaar negentien dollar plus wat kleingeld. Als ik hier nóg een nacht zou moeten blijven, betekende dat weer acht dollar. Het buskaartje terug tien dollar. Dan hield ik nog één dollar over en het kleingeld. Ik telde het kleingeld - zevenendertig cent. Maar ik moest me niet ongerust maken, hield ik mezelf voor, morgen kon ik hier misschien weer weg. Wat ik nu nodig had, was iets te eten

(ik had vijf uur in de bus gezeten) en een goede nachtrust.

Ik ging naar buiten om een restaurant te zoeken. Het sneeuwde nog steeds. Ik liep naar de hoofdstraat. De winkels waren aan één kant. Aan de andere kant lagen open, met sneeuw bedekte velden met hier en daar bomen die bijna onzichtbaar waren. Ik ging een kleine supermarkt binnen en kocht een brood, een blikje sardines en twee appels. Nu had ik nog veertig cent over.

Ik ging terug naar de kamer. Ik at het brood en de sardines op het bed gezeten met mijn jas aan. Daarna doopte ik stukken brood in de sardine-olie. En spoelde ze weg met een appel.

Ik ging op het bed liggen met mijn jas aan en de grijze dekens over me heen. Ik dacht dat ik dit soort situaties achter me gelaten had nu ik de kost met schrijven verdiende en met voorlezen uit eigen werk.

Ik viel in slaap. En toen ik wakker werd, had ik honger. Ik at wat over was van het brood en de laatste appel. Uit mijn arme jaren wist ik nog dat het belangrijk was om iets te hebben om het moreel hoog te houden. Ik ging weer naar buiten, vond een klein restaurant, bestelde een kop hete koffie en vroeg de vrouw of zij sigaren per stuk verkocht.

‘Deze kosten vijfentwintig cent per stuk,’ zei ze.

Ik bekeek ze en vroeg me af of ik genoeg geld had.

‘Deze zijn vijftien cent.’

Ik kocht een sigaar van vijftien cent en rookte hem langzaam. De tabak was nogal groen. Ik deed lang over de koffie. En ging weer terug naar de hotelkamer om te rusten. In plaats daarvan viel ik in slaap.

Ik had het koud toen ik de volgende morgen wakker werd. Ik poetste mijn tanden, schoor me met koud water en ging naar buiten. De sneeuw viel nog steeds omlaag, maar minder dicht. Ik liep naar het busstation. De bus stond in de garage. Ik vond de chauffeur - een andere chauffeur - aan een snelbuffet naast het busstation. Hij was bijna klaar met zijn ontbijt.

‘Nee - er wordt niet gereden vandaag,’ zei hij. ‘Morgen is er weer inspectie.’

‘Om hoe laat?’

‘Rond een uur of negen 's morgens.’

‘Ik weet dat het kaartje terug tien dollar kost,’ zei ik. ‘Kunt u mij een kaartje geven? Dan betaal ik bij aankomst.’

‘Zo doen we geen zaken,’ zei hij.

Ik had honger en voelde me duizelig.

‘Vooruit, ik trakteer wel op een kop koffie.’

‘Graag.’

Hij betaalde voor zijn ontbijt en reikte mij het schoteltje met de kop koffie aan.

‘Tot morgen,’ zei ik.

Toen hij vertrokken was morste ik, voor ik mijn eerste slokje kon nemen, in mijn zenuwachtigheid de helft van de koffie.

Ik ging terug naar het hotel.

‘Ik blijf nog een nacht,’ zei ik tegen de man.

‘Dat is acht dollar.’

Ik betaalde hem.

Ik had nu alleen nog het tiendollarbiljet over. Ik stopte het in mijn achterzak en knoopte die dicht.

‘Wat is de temperatuur?’ vroeg ik aan de man.

‘Vijfentwintig graden onder nul. Maar hier vlakbij is het soms zevenendertig onder nul.’

Zaterdagmorgen, laat ik naar de *sjoel* gaan, dacht ik. Daar is het vast warm. Misschien is er wel een bar mitswa of een of andere kaddisj na afloop.

‘Is er hier een synagoge?’

‘Nee,’ zei hij terwijl hij mij achterdochtig aankeek.

‘Waar is de dichtstbijzijnde kerk?’

Hij legde uit hoe ik moest lopen.

Het was een houten, grijsgeschilderde kerk in een besneeuwd veld. Er was nog maar pas een smal pad naar de deur schoongeruimd. Weggezakt in de sneeuw ernaast stonden een paar auto's en vrachtwagens.

Toen ik de deur opendeed, zei een man in een slechtpassend blauw kostuum:

‘Bruid of bruidegom?’

Ik keek zeker verbaasd, want hij vroeg:

‘Welke kant hoort u bij? Bruid of bruidegom?’

‘Bruid,’ zei ik.

‘- Links.’

Ik liep naar links en ging op een houten bank achteraan zitten, naast een potkachel met grote blikken pijpen die omhoog en overdwars, vlak onder het plafond liepen. Ik weet niet wat voor soort kerk het was, maar het interieur was erg eenvoudig, streng zelfs. Er waren geen beelden of glas-in-loodramen. Er zaten ongeveer der-

tig mensen die door een breed pad van elkaar gescheiden werden. Die aan de ene kant keken naar die aan de andere kant. We hadden allemaal onze jas aan. Vooraan, op een kleine verhoging, bevonden zich de bruid en bruidegom. En de dominee in een gewoon grijs pak. Rechts stond een klein houten orgel waar een vrouw op speelde.

De huwelijksplechtigheid duurde niet lang.

Na afloop liepen de gasten, alleen of getweeën, langs de besneeuwde straat, langs geblindeerde huizen met ijspegels, toen een zijstraat van de hoofdstraat in, naar een beter soort hotel. Daar boven aan een trap, midden in een groot vertrek, naast elkaar op stoelen met hun ruggen naar de muur, zaten de bruid en bruidegom. De gasten liepen, alleen of getweeën, op hen toe, met hun cadeaus.

Ik ging niet verder dan de deur. Er was eten. Een koud buffet. Ik neem aan dat de vrienden en familieleden van de bruid dachten dat ik bij de andere kant hoorde. Net zoals de andere kant dacht dat ik bij de bruid hoorde.

‘Waar komt u vandaan?’ vroeg een man.

‘Van buiten de stad,’ zei ik.

Ik bleef niet lang. Net lang genoeg voor drie broodjes met ham en twee koppen koffie.

Ik ging de straat weer op.

Om de een of andere reden kon ik het hotel waar ik logeerde niet vinden. Niet dat het plaatsje zo groot was. Als je vijf minuten in één richting door de hoofdstraat liep, had je het gehad. Die ene hoofdstraat had een aantal zijstraten - maar ik kwam steeds op plekken die doodliepen.

Tenslotte kwam ik weer in de hoofdstraat terecht. Het was er nu stampvol wandelende en winkelende mensen. Voor een muziekwinkel, door een luidspreker, zong iemand, ‘Everyone's Gone to the Moon’.

Ik voelde me precies een landloper.

Ik zag wat ijs op de weg, nam een aanloopje en gleed. Ik had honger en had het koud. Maar toen ik weer op mijn kamer arriveerde, had ik kleur op mijn wangen.

Ik ging op het bed liggen. Door de laatste paar jaar was ik vergeten wat armoede was. En nu ik me er weer in terugvond, had ik honger. Alles wat er gebeurd was sinds mijn laatste boek was gepubliceerd, leek een soort bedrog. Ik was schrijver. In mijn wereld bestonden geen zekerheden. Ik had dit opfrissertje nodig, hield ik

mezelf voor.

Maar nu moest ik mezelf eruit zien te redden. Ik probeerde me voor de geest te halen wat ik vroeger deed. Ik zocht al mijn zakken na - die van mijn pak, mijn overjas. Geen cent. In mijn arme tijd had ik er altijd voor gezorgd dat ik een paar muntjes in mijn zakken had zitten. Wat kon ik verkopen? Ik had het exemplaar van mijn boek waaruit ik zou voorlezen in St. Vincent's.

Ik ging weer naar buiten. Ik kon geen boekhandel vinden. Maar ik vond een tweedehandswinkel met binnen allerlei oude spullen (voornamelijk meubelen) her en der opeengehoopt. Op de grond lagen een paar verfomfaaide pocketboeken.

Eindelijk verscheen er een vrouw.

'Wat blieft u?'

'Ik zou u dit boek willen vekopen,' zei ik.

Zij nam het op, bladerde erin. Ik hoopte dat zij de strepen niet zou zien bij de gedeeltes die ik gewoonlijk voorlas.

Zij sloot het boek. 'Vijftig cent.'

'Het kost $5.95 in de boekhandel. En het is praktisch nieuw.'

'Graag of niet.'

Ik zei graag.

Als ik nog een nacht moest blijven zou ik kunnen proberen haar mijn horloge te verkopen. Maar ze zou er nooit acht dollar voor geven - dat wist ik zeker.

Met de vijftig cent ging ik de straat op en kocht een hotdog en een kop koffie. En vroeg me af wat ik morgen moest doen als ik niet terug kon.

Buiten was het opgehouden met sneeuwen. Ik ging naar mijn hotelkamer. Ik had honger en had het koud en viel in slaap.

Zondagmorgen versliep ik me. Ik keek op mijn horloge - tien voor negen. Ik had geen tijd om me te wassen of te scheren. Zo snel als ik kon, liep ik naar het kleine busstation. De bus stond buiten, de motor liep. De deur was dicht. De chauffeur was er niet.

Twee mannen, ook ongewassen en ongeschoren, stonden naast de deur.

'Gaat hij vandaag?'

'Ja,' zeiden ze.

Ik ging het kantoortje binnen en gaf de chauffeur het biljet van tien dollar. Hij gaf me een kaartje.

Toen ik naar buiten kwam, vroegen de twee mannen me of ik een kop koffie voor ze wilde kopen, omdat ze niet ontbeten hadden en

platzak waren.

‘Het spijt me,’ zei ik.

Om twaalf uur arriveerde ik weer in het universiteitsstadje. Die avond was ik te gast aan een diner dat op de basis gegeven werd, in de mess voor officieren van ‘The Black Watch’. We waren met ons veertienen, sommigen met vrouwen in avondtoilet. De jonge officieren droegen hun gala-uniform. We zaten op hoge rechte stoelen rond de tafel. Kaarsen zorgden voor de verlichting. We werden bediend door twee obers. Er was vis en witte wijn. Roastbeef en Yorkshire pudding met rode wijn. Vervolgens champagne en een exotisch dessert.

Ik keek naar de anderen. Ze waren jong, aantrekkelijk, weldoorvoed, goedgekleed. Hoe zeker van alles leken zij allemaal. En hoe zeker hun wereld.

Maar buiten kon ik de sneeuw zien, de kou, de lege bevroren vlaktes, overal om ons heen.

Prue

Alice Munro (Vertaling Charles Forceville)*

Prue heeft een tijdlang samengewoond met Gordon. Dit was nadat Gordon bij zijn vrouw was weggegaan en voordat hij weer naar haar terugging - alles bij elkaar een jaar en vier maanden. Wat later waren hij en zijn vrouw gescheiden. Hierop volgde een periode van besluiteloosheid, van nu eens wel en dan weer niet samenwonen; toen verdween de echtgenote naar Nieuw Zeeland, waarschijnlijk voorgoed.

Prue ging niet terug naar Vancouver Island, waar Gordon haar had ontmoet toen ze als hostess in het restaurant van een vakantiehotel werkte. Ze vond een baan in Toronto, in een plantenzaak. Ze had tegen die tijd veel vrienden in Toronto, voor het grootste gedeelte Gordons vrienden en de vrienden van zijn vrouw. Ze mochten Prue graag en waren graag bereid met haar te doen te hebben, maar daar lachte ze hen gewoon om uit. Ze is heel sympathiek. Ze heeft wat Oost-Canadezen een Engels accent noemen, hoewel ze in Canada geboren is - in Duncan, op Vancouver Island. Dit accent helpt haar de meest cynische dingen op een innemende en luchthartige manier te zeggen. Ze presenteert haar leven in anekdotes, en al is de clou van haar anekdotes meestal dat hoopvolle verwachtingen de grond ingeboord worden, dromen bedrog blijken, dingen nooit zo uitkomen als je ze je had voorgesteld, alles een bizarre wending neemt en er nooit ergens een verklaring voor is, toch voelen de mensen zich altijd wat opgemonterd na haar verhalen. Ze zeggen over haar dat het een verademing is om kennis te maken met iemand die zichzelf tenminste niet zo serieus neemt, die zo lakoniek is, en beschaafd, en nooit echt eisen stelt of zich beklaagt.

Het enige waar ze graag over klaagt is haar naam. Prue is een schoolmeisje, zegt ze, en Prudence is een ouwe vrijster; haar ouders die haar deze naam gaven waren blijkbaar zo kortzichtig dat ze zelfs met de puberteit al geen rekening meer hielden. Stel je eens voor dat ze grote borsten gekregen had, zegt ze, of een zwoele oogopslag?

* *Alice Munro (geb. 1931) heeft in Canada een grote reputatie als schrijfster van korte verhalen. Ze schrijft met stoïcijnse ironie en psychologisch raffinement over 'Lives of Girls and Women', titel van haar tweede boek. 'Prue' komt uit de bundel 'The Moons of Jupiter' (1982).*

Of was de naam zelf een garantie dat dit niet zou gebeuren? Achter in de veertig nu, tenger en blond, haar klanten altijd met een plichtsgetrouwe levendigheid te woord staand, een plezierig tafelgenoot - misschien kwam ze aardig in de buurt van wat die ouders destijds voor ogen had gestaan: pienter en attent, een opgewekte toeschouwer. Het is moeilijk haar persoon in verband te brengen met verantwoordelijkheidszin, moederschap, echte problemen.

Haar volwassen kinderen, de produkten van een vroegtijdig Vancouver Island-huwelijk dat ze zelf een kosmische ramp noemt, komen haar regelmatig opzoeken, en in plaats van om geld te vragen, zoals de kinderen van andere mensen, brengen ze cadeautjes mee, proberen haar de administratie uit handen te nemen en regelen de isolatie van haar huis. Ze is dolblij met hun cadeautjes, luistert naar hun adviezen en verzuimt als een wispelturige dochter hun brieven te beantwoorden.

Haar kinderen hopen dat ze niet omwille van Gordon in Toronto blijft. Iedereen hoopt dat. Ze zou het een grappig idee vinden. Ze geeft parties en gaat naar parties; ze gaat soms met andere mannen uit. Haar houding tegenover seks is een bron van troost voor diegenen onder haar vrienden die lijden onder verschrikkelijke aanvallen van hartstocht en jaloezie en zich dan helemaal losgeslagen voelen. Ze lijkt seks te beschouwen als een heilzaam, lichtelijk onnozel tijdverdrijf, te vergelijken met dansen en leuke dinertjes - iets wat wederzijdse vriendelijkheid en opgeruimdheid niet in de weg mag staan.

Nu zijn vrouw voorgoed weg is, komt Gordon Prue af en toe opzoeken, en zo nu en dan vraagt hij haar mee uit eten. Ze gaan niet altijd naar een restaurant; ze gaan soms naar zijn huis. Gordon kan goed koken. In de tijd dat Prue of zijn vrouw met hem samenwoonde kon hij helemaal niet koken, maar zodra hij zich er serieus mee bezig ging houden werd hij er - zegt hij naar waarheid - beter in dan zij alletwee.

Pas geleden hadden hij en Prue een dinertje bij hem thuis. Hij had Kip à la Kiev gemaakt en als dessert crème brûlée. Zoals de meeste beginnende toegewijde koks praatte hij over eten.

Gordon is rijk, naar Prue's maatstaven - en die van de meeste mensen. Hij is neuroloog. Zijn huis is nieuw, gebouwd tegen een heuvel aan de noordkant van de stad, waar vroeger pittoreske, onrendabele boerderijen stonden. Nu staan er unieke, door een architect ontworpen, uiterst prijzige huizen op stukken grond van veer-

tig bij vijftig meter. Als Prue Gordons huis beschrijft zegt ze: ‘Weet je dat het vier badkamers heeft? Op die manier zijn er nooit problemen als er vier mensen tegelijk in bad willen. Het lijkt wat veel, maar het is werkelijk heel prettig en je hoeft nooit de gang over.’

Gordons huis heeft een verhoogde eethoek - een soort platform waaromheen een praatkuil, een muziekkuil en een aarden wal met weelderige planten onder schuin glas. Vanuit de eethoek kan je de ruimte bij de voordeur niet zien, maar er zitten geen muren tussen, dus in het ene gedeelte kun je wel wat opvangen van wat er zich in het andere afspeelt.

Onder het eten ging de bel. Gordon excuseerde zich en liep het trapje af. Prue hoorde een vrouwenstem. Degene aan wie die toebehoorde was nog buiten, dus ze kon de woorden niet verstaan. Ze hoorde Gordon iets zeggen op een lage, waarschuwende toon. De deur ging niet dicht - blijkbaar was de persoon in kwestie niet binnen gevraagd - maar de stemmen bleven hoorbaar, gedempt en boos. Plotseling klonk er een kreet van Gordon, en zwaaiend met zijn armen verscheen hij halverwege de trap.

‘De crème brûlée,’ zei hij. ‘Zou je zo goed willen zijn?’ Hij rende terug naar beneden, terwijl Prue opstond en naar de keuken ging om het dessert te redden. Toen ze terugkeerde kwam hij, iets langzamer dan daarnet, de trap op. Hij zag er geagiteerd en moe uit.

‘Een vriendin,’ zei hij somber. ‘Alles in orde?’

Prue realiseerde zich dat hij het over de crème brûlée had en ze zei ja, die was perfect, ze was er precies op tijd bij geweest. Hij bedankte haar maar klaarde niet op. Het leek minder het dessert dat hem dwars zat, dan wat er aan de deur gebeurd was. Om hem af te leiden begon Prue hem deskundige vragen over de planten te stellen.

‘Ik heb er totaal geen verstand van,’ zei hij. ‘Dat weet je.’

‘Ik dacht dat je je er misschien in verdiept had. Net als in het koken.’

‘Zij verzorgt ze.’

‘Mevrouw Carr?’ zei Prue. Mevrouw Carr was zijn huishoudster.

‘Wie dacht je anders?’

Prue bloosde. Ze had er een hekel aan voor achterdochtig te worden gehouden.

‘Het probleem is dat ik denk dat ik graag met je zou trouwen,’ zei Gordon, zonder dat deze gedachte hem merkbaar opfleurde. Gordon is een grote man met een wat grof gezicht. Hij draagt graag

dikke kleren, slobbertruien. Zijn blauwe ogen zijn vaak bloeddoorlopen, en hun uitdrukking verraadt dat er een hulpeloze, verbijsterde ziel rondkronkelt in dit dappere fort.

‘Wat een probleem,’ zei Prue luchtig, hoewel ze Gordon goed genoeg kende om te weten dat het dat inderdaad was.

De bel ging nog een keer, ging twee keer, drie keer voordat Gordon bij de deur was. Deze keer klonk er een doffe dreun, alsof er met iets gegooid was dat hard neerkwam. De deur sloeg dicht en Gordon verscheen onmiddellijk weer in beeld. Hij wankelde de trap op met zijn ene hand tegen zijn hoofd, ondertussen met de andere gebarend dat er niets ernstigs gebeurd was en dat Prue moest gaan zitten.

‘Verdomde weekendtas,’ zei hij. ‘Ze smeet hem naar mijn hoofd.’

‘Was het raak?’

‘Nauwelijks.’

‘Het ding maakte anders behoorlijk veel lawaai voor een weekendtas. Zaten er stenen in?’

‘Spuitbussen waarschijnlijk. Haar deodorant en zo.’

‘O.’

Prue keek toe hoe hij zichzelf een borrel inschonk. ‘Ik heb liever koffie als je het goed vindt,’ zei ze. Ze ging naar de keuken om water op te zetten, en Gordon volgde haar.

‘Ik geloof dat ik verliefd ben op deze dame,’ zei hij.

‘Wie is ze?’

‘Je kent haar niet. Ze is tamelijk jong.’

‘O.’

‘Maar toch denk ik dat ik over een paar jaar met je wil trouwen.’

‘Als je over je verliefdheid heen bent?’

‘Ja.’

‘Ach ja. Je weet nooit wat er in een paar jaar kan gebeuren.’

Als Prue hierover vertelt, zegt ze: ‘Ik denk dat hij bang was dat ik zou gaan lachen. Hij begrijpt niet waarom mensen lachen of hem hun weekendtas naar het hoofd smijten, hij heeft alleen maar gemerkt dat ze het doen. Hij is eigenlijk zo'n fatsoenlijk iemand. Dat heerlijke diner. En dan komt zij met haar weekendtas naar hem gooien. En het is heel redelijk dat hij eraan denkt om over een paar jaar met me te trouwen, als hij over zijn verliefdheid heen is. Ik denk dat hij er voor het eerst aan dacht om het tegen me te zeggen om me wat gerust te stellen.’

Ze verzwijgt dat ze de volgende morgen een van Gordons manchetknopen van zijn nachtkastje heeft gepakt. De manchetknopen zijn gemaakt van amber en hij heeft ze in Rusland gekocht, toen hij met zijn vrouw op vakantie was om te vieren dat ze weer bij elkaar waren. Ze zien eruit als brokjes kandij, goudkleurig, transparant, en deze wordt snel warm in haar hand. Ze laat hem in de zak van haar jasje glijden. Er een meenemen is niet echt diefstal. Het kon een aandenken zijn, een intiem grapje, een gekkigheidje.

Ze is alleen in Gordons huis; hij is vroeg weggegaan, zoals hij altijd doet. De huishoudster komt pas om negen uur. Prue hoeft niet voor tienen in de winkel te zijn; ze zou een ontbijt voor zichzelf kunnen klaarmaken, wachten op de huishoudster, haar vriendin sinds jaren her, om samen koffie te drinken. Maar nu ze de manchetknoop in haar zak heeft, blijft ze niet langer rondhangen. Het huis lijkt nu te naargeestig om er onnodig lang te blijven. Het was notabene Prue zelf die het stuk grond heeft helpen uitzoeken. Maar in het goedkeuren van de tekeningen heeft ze geen aandeel gehad - toen die aan de orde kwamen was de echtgenote er weer.

Als ze thuiskomt stopt ze de manchetknoop in een oude tabaksdoos. De kinderen hebben deze tabaksdoos jaren geleden in een rommelwinkel gekocht en hem haar cadeau gedaan. Ze rookte, in die dagen, en de kinderen maakten zich zorgen om haar. Dus gaven ze haar deze doos, volgestopt met toffees, gevulde boontjes en gomballen, met een briefje ‘Word maar liever dik’ erbij. Dat was voor haar verjaardag. Nu zitten er behalve de manchetknoop allerlei dingen in de doos - allemaal kleine dingetjes, niet kostbaar maar ook niet helemaal zonder waarde. Een klein geëmailleerd schoteltje, een zoutlepeltje van zuiver zilver, een kristallen vis. Het zijn geen sentimentele souvenirs. Ze kijkt er nooit naar en vergeet vaak wat ze in de doos bewaart. Het zijn geen trofeeën, de spulletjes hebben geen rituele betekenis. Het is niet zo dat ze elke keer dat ze naar Gordons huis gaat iets meeneemt, of elke keer dat ze blijft slapen, of om wat ze gedenkwaardige bezoekjes zou kunnen noemen te onthouden. Ze doet het niet in een roes en ze lijkt niet ten prooi aan een dwangneurose. Ze neemt gewoon eens in de zoveel tijd iets mee, en stopt het weg in het duister van de oude tabaksdoos en denkt er daarna nauwelijks meer aan.

Het bar mitzwa-feestje

Mordecai Richler[*] (Vertaling: Werkgroep Anglistiek VU)[*]

Na weken zuipen op Ibiza, naar de hanengevechten kijken met Juanito en zijn maatjes, en in het ochtendgloren wegwankelen bij Casa Rosita, kon Joshua nou niet bepaald stellen dat hij zijn kano erg netjes door de stormen der verleiding heen peddelde. Hij had de slag gewoon niet te pakken. De waarheid was, moest hij toegeven, dat hij niet zozeer geïnteresseerd was in het schrijven zelf, als wel in het schrijver zijn. Bekend zijn. Maar zijn eenentwintigste verjaardag was inmiddels voorbij en hij was nog steeds niet beroemd. Niet alleen omhelsde hij onreine vrouwen, maar bovendien propte hij zich vol met verboden voedsel: *gambas, calamares*, zeespin. En nog maar acht jaar na zijn bar mitzwa, bordeelorgieën.

Gehenna wenkte.

Maar om eerlijk te zijn, herinnerde hij zich, had zijn bar mitzwa ook niet echt veel goeds voorspeld, als het tenminste de bedoeling was geweest dat hij een oppassende jood zou worden.

‘Maak je maar geen zorgen, jochie,’ had zijn moeder gezegd. ‘Jij krijgt een feestje. Tjonge, wat zal jij een feestje krijgen!’

's Morgens was ze notabene opgestaan om ontbijt voor hem te maken en vol enthousiasme zei ze: ‘Maak een lijst voor me.’

‘Waarvan?’

‘Van de jongens die je op je feestje wilt vragen.’

‘Vergeet het maar,’ zei hij.

‘Ik zal van nu af aan een goede moeder zijn, Josh. Geen geneuk meer met Ryan.’ En daarna, terwijl ze hem plagerig aankeek, voegde ze er aan toe: ‘Ik heb het gevoel dat je erdoor van streek raakt.’

‘Ik wil geen feestje.’

‘Waarom niet?’

* *Mordecai Richler werd in Montreal geboren, in 1931. Hij vestigde zijn naam met ‘The Apprenticeship of Duddy Kravitz’ (1959) en geldt als een van Canada's beste romanschrijvers. Richlers werk heeft een sterk autobiografische inslag en wordt gekenmerkt door een mengeling van mededogen en satire. Naast acht romans schreef hij talloze verhalen, essays en artikelen. Bovenstaand fragment is afkomstig uit zijn roman ‘Joshua Then and Now’ (1980).*

* *De werkgroep bestaat uit Henri Broekmate, Bram Dijkshoorn, Lucas van der Drift, Charles Forceville, Rob van Niele, Jan Willem Reitsma en Elizabeth Wytzes. Met dank aan Jacques Alblas.*

‘Wat zouden we dan moeten doen?’

‘Nou, geen ezeltje-prik of trictrac. Het wordt een verrassing.’

Toen hij uit school thuiskwam, lag zijn moeder op haar knieën de vloer te schrobben. De bedden waren opgemaakt, de vaat was gedaan. De vuilnis stond klaar om buiten gezet te worden. ‘Je hebt om zes uur een afspraak met Mandelcorn. Hij gaat je alle abracadabra leren die je nodig hebt in de synagoge. Als hij vraagt of we hier koosjer eten, dan zeg je ja.’ En weer vroeg ze om een lijst met jongens.

Een week voor zijn bar mitzwa versierde ze de hal met crêpepapier en lampions. In de woonkamer hingen slingers van muur tot muur. Aan elke lamp hingen ballonnen.

De eerste cadeautjes werden afgegeven. Oom Harvey stuurde gebedsriemen, een zilveren wijnbokaal en 25 dollar aan oorlogsobligaties. Euclid bezorgde het vredesoffer van Ed Ryan - een rayonstoffen windjek met ‘The Champ’ op de rug geborduurd, de zakken vol zilveren dollars. Colucci stuurde boeken: een biografie van Marconi, een geïllustreerde geschiedenis van het joodse volk en een bundel met toespraken van Winston Churchill. Ook was er een kist zeer oude whisky in een doos met een lint eromheen.

Zaterdagmorgen las Joshua in de synagoge hakkelend de voorgeschreven gebeden voor, terwijl de oudere leden van de gemeente zich er hoofdschuddend over verbaasden dat iemand, zelfs al was het de zoon van een gangster, zo onwetend kon zijn. En dan de moeder! Een meisje Leventhal. Valse wimpers, wangen onder de rouge. Stinkend naar de parfum.

Zodra ze thuiskwamen, wurmde zijn moeder zich uit haar jurk, trok een duster aan en ging, zo nu en dan haar pas aangeschafte kookboek raadplegend, in de keuken aan de slag. Terwijl Louis Armstrong ‘The Saints Go Marching In’ door het huis liet schetteren, mixte ze haar marmercake en kwakte die vervolgens in de oven. Door haar vruchtensalade goot ze wat wel een halve fles kirsch leek. De uien vlogen alle kanten op toen ze, gesterkt door de whisky, met de gehakte lever aan de gang ging. Gehaktballen, sterk verschillend in grootte, werden in een pan gegooid en daarna als kanonskogels op een blad gestapeld. Haar biscuitgebak wilde niet rijzen, haar kwarktaart vertikte het om op te stijven. Voorgebakken stukken kip, schuimend in het vet, schoten telkens weer onder haar prikkende vork weg. Van chocoladekoekjes moesten aangebrande randjes worden afgeschraapt.

Van de twintig jongens die Joshua de volgende middag op zijn feest had uitgenodigd, kwamen er maar twaalf opdagen - de anderen, zo vermoedde hij, was het verboden om te komen. Seymour Kaplan was er natuurlijk, net als Morty Zipper, Mickey Stein, Bernie Zucker, Bobby Gross, Max Birenbaum, Yossel Kugelman, zijn neef Sheldon, en, tot zijn verbazing, Eli Seligson en Izzy Singer. Ze waren allemaal gekamd en gepoetst, met hun netste pak aan, maar Joshua zag meteen dat ze zich slecht op hun gemak voelden. De meesten wisten niet wat ze konden verwachten. Joshua ook niet, en hij maakte zich ernstig zorgen, aangezien zijn moeder al vanaf kort na het ontbijt aan de whisky was, en in een gevaarlijk opgewekte stemming verkeerde.

De jongens zaten nog geen halfuur in de woonkamer bij elkaar, steeds onrustiger, toen het hun duidelijk werd dat er geen film vertoond zou gaan worden of zoiets. Sterker nog, het leek wel alsof er absoluut niets op het programma stond.

‘Wie heeft er zin in een spelletje pim-pam-pet?’ riep mijn moeder vrolijk.

Gesteun en gekreun.

‘Verstoppertje dan?’

‘Kom zeg, we zijn geen kinderen meer,’ protesteerde Mickey.

‘Mooi zo. Dat dacht ik ook. Oké Josh. Doe de gordijnen dicht.’

O jee, toch een film.

Maar Joshua wist wel beter, want ze was al bezig met het indraaien van het rode flikkerlampje.

‘Ma, dat kan niet.’

‘Dat zeiden ze ook tegen de gebroeders Wright.’

‘Daar begrijpen ze niets van.’

‘Houd je tetter en zet de plaat op.’

‘Ma, alsjeblieft.’

‘Doe wat ik je vraag. Schiet op, Josh.’

Dus zette hij ‘Snake Hips’ op.

‘Nou blijven zitten allemaal,’ zei z'n moeder en rende weg.

Een beetje overdonderd bleven de jongens op de vloer zitten, zoals hun gezegd was. Net toen ze onrustig begonnen te worden, werd er op de deur getikt en Joshua zette ‘Snake Hips’ weer op. Toen ging de deur zo ver open dat er net een lang been in een zwarte kous, eindigend in een naaldhak, naar binnen kon schuiven. Het werd even snel weer teruggetrokken, als door een adder gebeten, zodat de jongens zich onthutst afvroegen of het geen verschijning was geweest.

Toen kwam het weer naar binnen gekropen. Het been, dat niet bij een lichaam leek te horen, werd nu gestreeld door een roze waaier van veren. Hoger, steeds hoger. De naaldhak gleed van de voet en onthulde groengelakte teennagels. Het been wreef vol verlangen tegen de deurknop. Tergend langzaam ging de deur open en op de maat van de dreunende drums en de ritmische aan en uit flitsende rode lamp gleed Joshua's moeder naar binnen, terwijl haar ogen kiekeboe speelden vanachter de veren waaiers. Op haar benen waren zilveren sterren geplakt. Ze droeg een felrode doorkijkbloes en een zwarte rok met een split tot haar dijen.

‘Ik moet naar huis,’ riep Izzy Singer ontzet, dook naar zijn jas en vluchtte het huis uit.

‘Snake Hips’ begon weer, en ondeugend knipogend vanonder een loslatende valse wimper draaide mevrouw Shapiro de jongens haar rug toe. Met haar handen op haar knieën wriggelde ze haar omhooggestoken kont rond in hun richting. Ze ging rechtop staan, ritste haar rok los en wurmde zich eruit. Daarna werkte ze zich uit haar bloesje en liet het naar de grond dwarrelen. Toen wervelde ze rond en stond met gespeelde afschuw oog in oog met de jongens. Haar knalrode lippen vormden een enorme verontwaardigde O, haar armen waren uitdagend over haar borsten gevouwen, benen tegen elkaar geklemd. Terwijl ze daar als bevroren stond, met niets dan een broekje, jarretels en kousen aan, siste ze plotseling tegen Joshua: ‘Nu.’

‘Wat?’

‘*Nu, zei ik*.’

Hij herinnerde het zich weer en schoof twee vingers in zijn mond, floot, en begon met zijn voeten te stampen. De jongens volgden snel zijn voorbeeld.

De wulpse waaiers begonnen haar nu als vanzelf te strelen en gunden telkens een razendsnelle blik op de parmantigste borsten van alle moeders uit de straat.

De tranen rolden Eli Seligson over de wangen. Sheldon baadde in het zweet. Maar de anderen zaten daar alleen maar, helemaal perplex, sommigen met open mond, toe te kijken hoe ze, opgaand in het ritme van de drums, heupwiegend en kronkelend naar haar finale toewerkte.

En plotseling was de plaat afgelopen. Mevrouw Shapiro schoot in haar duster, deed het licht aan, stak een Pall Mall op, pakte haar whisky-soda weer van de tafel, en ging op een kruk zitten om met haar publiek te kletsen. ‘Vonden jullie het leuk?’ vroeg ze.

Een blozende Seymour veerde op om te applaudisseren.

‘Ik word beroeps, weet je. Binnenkort ga ik hier in het Roxy optreden.’

Grote Goden, dacht Joshua.

‘Nu wil ik dat iedereen die van mijn nummer een stijve heeft gekregen een flinke jongen is en zijn hand opsteekt.’

Seymours hand schoot omhoog.

‘Vooruit jongens, zo beroerd was ik nou ook weer niet.’

Nog eens drie handen werden opgestoken, en daarna nog twee.

‘Joshua telt niet mee, want ik ben zijn moeder en dat zou niet helemaal koosjer zijn.’

Op weg naar Rusland

Guy Vanderhaeghe* ***(Werkgroep Anglistiek VU)***

‘Gisteren kreeg ik weer een brief van u op mijn huisadres,’ deelt de dokter mee. ‘Dat is nu al de vierde.’ Hij zegt dit met een kleurloze, neutrale stem, op de manier waarop hij de meeste dingen zegt.

Slechts de veelbetekenende stilte die erop volgt, waarschuwt me dat hij een reactie van me verwacht, en leidt mijn aandacht af van het tafereel buiten het raam van zijn spreekkamer. Al enige minuten kijk ik hoe twee kinderen houterig stappend de wijde verte intrekken. Door hen moet ik aan mijn dochter denken, en ik vraag me af of ze mijn bezoekjes mist.

We zitten hier aan de rand van de stad, waar de buitenwijken oplossen in de prairie, en de prairie in winterse luchten. De kinderen zwoegen voort, in dikke sneeuwpakken gepropt, hun armen stijf gestrekt als kleine astronautjes op ontdekkingstocht in de gestolde lava van een uitgewerkte ster.

Peuters uit de buitenwijken komen vaak deze fantastische ruimten verkennen. Ook ik heb ze doorkruist, in mijn verbeelding, vanaf mijn warme plekje achter de dubbele ruiten. Ik vind het vreemd dat deze witte uitgestrektheid sommige van mijn medebewoners beangstigt en dat zij het nodig vinden om dag en nacht hun luxaflex dicht te houden. Ik houd ervan. Het doet me aan Rusland denken.

‘O ja?’ zeg ik tenslotte, een beetje aan de late kant maar niettemin met de bedoeling hem beleefd aan te moedigen.

‘Meneer Caragan, ik dacht dat we in ons gesprek van afgelopen woensdag hadden afgesproken dat het afgelopen zou zijn met die brieven.’

Daar heeft de man me te pakken. Maar ik ben een impulsieve vent en dat was woensdag. Donderdag voelde ik al dat ik hem een

* *Guy Vanderhaeghe (geb. 1951) is de jongste Canadese prozaïst in dit nummer. De bundel ‘Man Descending’, waaruit bovenstaand verhaal is gekozen, verscheen in 1982 en leverde hem de Governor General's Award op, een bijzondere eer voor een zo jong auteur. In 1984 publiceerde Vanderhaeghe zijn eerste roman, ‘My Present Age’. De Gersjenson-citaten zijn overgenomen uit de Nederlandse uitgave van ‘Van den eenen hoek naar den anderen’, die in 1945 verscheen bij Uitgeverij de Kinkhoren, Brussel/Brugge, al is een fout hersteld die in de context van Vanderhaeghes verhaal storend was.*

soort verklaring schuldig was over wat me had bewogen de eerste drie brieven te schrijven. ‘Dat is zo,’ geef ik toe, ‘dat was de afspraak.’

‘Maar?’

Ik haal mijn schouders op.

Dr. Herzl vouwt een vel papier uit op zijn bureau. IJverig strijken zijn vingers over de vouwlijnen. Als hij er zich van overtuigd heeft dat het vel er glad bijligt, begint hij voor zichzelf te lezen. Ik bespeur een nauwelijks waarneembare trilling in zijn bovenlip. Als hij klaar is, kijkt hij me strak aan. Een oude tactiek die ik onmiddellijk herken. ‘Ik kan hier niet erg wijs uit worden,’ zegt hij.

‘O nee?’

‘Neem me niet kwalijk,’ zegt hij, en na een korte stilte, ‘ik ben geen criticus...’ De dokter glimlacht om me duidelijk te maken dat dit een greep is uit zijn onuitputtelijke voorraad gevatte opmerkingen. ‘Maar ik vind uw taalgebruik nogal... formeel, gekunsteld,’ zegt hij uiteindelijk de juiste woorden vindend. ‘Alsof u onder grote spanning staat, alsof u probeert uw gevoelens te onderdrukken wanneer u die brieven aan mij schrijft.’ Hij speurt de pagina af. ‘Dit bijvoorbeeld: “Ik schrijf omdat zich, op deze wijze, de gedachte voller uitdrukt en duidelijker wordt waargenomen, net een klank midden de stilte.” Klinkt u dat niet een beetje ongebruikelijk in de oren?’

‘Het staat tussen aanhalingstekens.’

‘Pardon?’

‘Ik heb het niet geschreven. Het staat tussen aanhalingstekens.’

‘O.’ De dokter aarzelt. ‘Wie heeft het dan wél geschreven?’

‘Michail Osipovitsj Gersjenson.’

Er glijdt een twijfelende blik over zijn gezicht. Hij verdenkt mij ervan dat ik hem in de maling neem. Dr. Herzl is van mening dat ik een geweldige grapjas ben, zij het wat onevenwichtig, een beetje gestoord.

‘Het is echt zo,’ verzeker ik hem.

‘Ik ben niet bekend...’

‘Wie wel? Maar dat hoeft ook helemaal niet,’ zeg ik. ‘Ik heb het allemaal uitgelegd in de brief. Het staat er allemaal in. Ik heb Gersjenson als voorbeeld gebruikt. Ik probeerde u duidelijk te maken waarom ik schrijf -

‘Ik word in de rede gevallen. ‘Ja, dat neem ik direct van u aan. Maar u begrijpt - veertien bladzijden in uw minuscule handschrift - ik heb ze maar vluchtig ingekeken.’

‘Natuurlijk.’ Ik weet niet hoe ik ooit heb kunnen geloven dat hij lering zou trekken uit *Brieven van den eenen hoek naar den anderen.* Hij, of wie dan ook? Toen ik Janet, die jong is, kunstenares, en die gelooft in het bezit te zijn van een gevoelige ziel, vertelde over de reeks brieven die Gersjenson en Vjatsjeslav Ivanovitsj Ivanov uitwisselden, terwijl ze herstelden in een sanatorium in Rusland, zei ze: ‘Ik snap het niet. Wat zijn dat, brieven van de ene hoek naar de andere?’

‘Zo heette het, omdat de correspondenten zich in tegenovergelegen hoeken van dezelfde kamer bevonden. Daarom heette het *Brieven van den eenen hoek naar den anderen*,’ besloot ik mijn voordehandliggende verklaring zwakjes.

‘Konden ze niet praten? Wat hadden ze, keelkanker?’

‘Nee, zoals ik je al eens verteld heb, die lui waren dichters, filosofen, literatoren. Weet je nog?’ drong ik aan. ‘Het ging er gewoon om dat ze zich meer op hun gemak voelden, zekerder van zichzelf, als ze schreven. Ze hadden de tijd om na te denken over wat ze wilden zeggen, hun ideeën te toetsen. Om zo'n brief te componeren.’

‘Zoiets raars heb ik nog nooit gehoord - schrijven naar iemand in dezelfde kamer,’ zei ze. ‘Dat soort dingen zit echte gevoelens in de weg. Het is een soort masker om te verbergen wie je echt bent, en hoe je in elkaar zit.’

Dat was haar definitieve oordeel, en er valt geen beroep aan te tekenen tegen de weloverwogen conclusies van Janet, zoals ik tot mijn verdriet heb moeten ondervinden. Maar ik was zo goed als verliefd, en op zo'n hachelijk moment verbeeldt men zich dat het belangrijk is om begrepen te worden. Dus voor onze eerstvolgend geplande afspraak, twee dagen later, nam ik een passage mee die ik had overgeschreven uit een van de brieven van Gersjenson. Daarmee hoopte ik de subtiliteiten die het geschreven woord eigen zijn voor haar aanschouwelijk te maken en, wat belangrijker was, haar een idee te geven van wat zich in mijn hoofd afspeelde.

‘Je moet begrijpen, schat,’ zei ik, in een poging uit te leggen wat Gersjenson voor mij betekende, ‘hij had het gevoel uit de pas te lopen ten opzichte van wat er om hem heen gebeurde. Hij had ook tegen die beste Ivanov kunnen zeggen: “Vjatsjeslav, wat is er toch met mij? Ik heb niet het gevoel dat ik erbij hoor. Het zit me niet lekker. Waarom denk ik niet wat andere mensen denken, of voel ik niet wat andere mensen zeggen dat ze voelen?” Hij had het zo kunnen uitdrukken. Dat had gekund, maar dat deed hij niet. Wat hij wel

deed was schrijven:

> *Zoo is mijn leven in vollen dag. In de diepten echter van mijn bewustzijn leef ik anders. Sinds lange jaren hoor ik uit deze diepten voortdurend en koppig een geheimzinnige stem opstijgen: "Dit is het niet!" Er is in mij een andere wil die zich met zwaarmoedigheid afkeert van de cultuur, van al wat er rond mij wordt gezegd en gedaan. Dit alles verveelt hem, en hij weet niet wat er mee aan te vangen, het lijkt hem een strijd van spoken die in het ijle ónrustig heen en weer dwalen; hij kent een andere wereld, hij voorziet een ander leven, zooals er op deze aarde nog geen bestaat, maar dat er toch zal komen en dat ook wel komen moet omdat de echte werkelijkheid pas dan zal worden verwezenlijkt; deze stem erken ik als de stem van mijn echte "ik". Ik leef als een vreemdeling die zich in een vreemd land heeft ingeburgerd en zich aan het climaat heeft gewend: door de bewoners van dit land word ik bemind en ikzelf heb hen lief, met ijver werk ik aan hun welzijn, ik lijd om hun lijden en ben verheugd om hun vreugde, maar ik weet dat ik een vreemdeling ben. In het geheim verzucht ik naar de velden van mijn geboorteland, naar zijn Lente die anders is, naar den geur van zijn bloemen, en naar de stem van zijn vrouwen. Waar is mijn vaderland? Ik zal het niet zien en sterven zal ik in den vreemde.'*

Natuurlijk moest ik, toen ik opkeek van de bladzijde, constateren dat Janet naar de badkamer was gegaan om haar zaaddodende pasta in te brengen.

'Ik hoor dat u nog steeds weigert uw vrouw te ontvangen,' zegt Dr. Herzl, een nieuw onderwerp aansnijdend.

'Dat is niet helemaal waar. Ik heb gezegd dat ik haar niet alléén wil zien. Als ze onze dochter meeneemt, tja, dat is een ander verhaal.'

'Waarom praat u niet met uw vrouw alleen?'

'Dat heb ik in mijn tweede brief uitgelegd -'

'Waarom legt u het me nu niet uit. Recht in mijn gezicht, zonder dat u zich achter die brieven verschuilt.' Ik hoor iets scherps in de stem van de goede dokter. Vanaf het allereerste begin heb ik geweten dat hij me niet mocht. Ik leg niet zo gemakkelijk mijn ziel en zaligheid bloot en dat verwijt hij me.

Ik kijk hem onaangedaan aan.

'Is het omdat u zich schaamt? Is dat de reden waarom u uw vrouw niet wilt ontvangen?'

'Ja.' Het kan weinig kwaad het met hem eens te zijn. Hij heeft zijn oordeel hierover al tijden geleden gevormd.

'Waarvoor schaamt u zich? Uw verhouding? Of wat u in de ga-

lerie heeft gedaan?'

Waarom niet? 'Allebei,' geef ik toe, blijmoedig een dubbele last op mijn schouders nemend, het opzichtige juk van seksueel schuldgevoel.

'Nu we het toch over de galerie hebben,' zegt Dr. Herzl, 'uw vrouw is het met me eens. Ze gelooft dat de afbeelding van de penis de oorzaak is geweest van het incident aldaar.'

'O ja? Zo zo.'

'Ze denkt dat u het gevoel had dat hij onder de maat was. Ze zegt dat het net iets voor u is om de betekenis van zoiets buiten proporties op te blazen.'

Dit is zo typisch Miriam dat ik geen bezwaar aanteken tegen deze belachelijke interpretatie van mijn handelen. Ik had mijn redenen.

Dr. Herzl schraapt zijn keel. 'Hoe moet ik uw zwijgen in deze interpreteren?'

'Het idee is te idioot om het met enig commentaar te honoreren.'

'Hoe voelde u zich toen u het deed?'

'Koud.'

'Aha,' zegt de dokter, terwijl hij zijn vingers door de papieren op zijn bureau laat glijden. 'Ik geloof dat we enige vooruitgang hebben geboekt. We praten nu tenminste met elkaar. Voor vandaag is het wel genoeg geweest.' Hij doet mijn dossier dicht. Wellicht doordat het bol staat van mijn correspondentie schiet hem iets te binnen. 'Begrijpt u dat brieven schrijven een manier is om het probleem te ontlopen?' vraagt hij hoopvol.

'Ik wil mijn dochter zien. Zeg tegen Miriam dat ze Cynthia mee moet brengen.

'Het spijt me,' zegt Dr. Herzl. 'Mevrouw Caragan zegt dat dat onmogelijk is.'

In mijn kamer ga ik op bed liggen en stel me voor hoe Miriam zich redt. Ik weet dat ze niet van honger omkomt. Ik krijg mijn volledige salaris zolang ik niet kan werken. De lerarenbond weet hoe hij er een aantrekkelijke CAO uit moet slepen, en krankzinnigheid krijgt haar welverdiende loon.

Wat de rest betreft - het gefluister van de buren, de lange, kommervolle gezichten van kennissen - de trotse steven van Miriams klipper zal deze prozaïsche wateren moeiteloos doorklieven. En haar echte vrienden, degenen die me nooit gemogen hebben, zullen er wel op letten dat ze bezig blijft, of, zoals ze het liever zouden uit-

drukken, ‘actief’.

Zelf ben ik ook een aantal jaren ‘actief’ geweest. Miriam eiste dat. Ze was als de dood dat we onze idealen zouden inruilen voor een hypotheek, dat we gewone mensen zouden worden. De vlucht voor het gewone betekende voor mij een vrij vermoeiend programma. Wanneer ik thuis kwam van de middelbare school waar ik les geef in iets wat maatschappijleer heet, had ik net genoeg tijd om een boterham met kaas naar binnen te werken en de laatste instructies te ontvangen, terwijl de verf op het spandoek nog moest drogen. Vervolgens persten we ons allemaal in een volkswagenbusje, eigendom van een trol met een sociaal bewustzijn, een klein harig ventje dat van knoestig vurehout meubels maakte die groot en stevig genoeg waren om bestand te zijn tegen het hardhandig gebruik van de reuzen die naar ik aannam zijn klanten waren, en reden weg om onze standpunten te verkondigen.

Maar zo'n vier jaar geleden, toen Miriam en ik vreselijk ruzie maakten over Cynthia, en ik nog meer dronk dan vlak voor ze me hier dumpten, hield ik ermee op ‘actief’ te zijn en begon aan mijn eigen reis; en er is geen denken aan dat ik Miriam de kans geef om me terug te lokken naar Canada nu ik veilig hier zit, in het grensgebied van Rusland.

Er is trouwens iets ironisch aan de manier waarop ik tot mijn reizen gekomen ben. Het begon allemaal op een van Miriams protestbijeenkomsten. Een tiental eenzame zielen had zich geposteerd bij een hotel om een promotiediner van de liberalen te verstoren - de reden wil me nu even niet te binnen schieten. Het was het gebruikelijke mistroostige tafereel. Ik was een tikkeltje dronken en verveelde me. De auto's reden af en aan om de liberalen aan de ingang van het hotel te lossen. Met samengeperste lippen slopen ze door onze haag van heilige verontwaardiging. Een buitengewoon verhitte vrouw uit ons groepje bleef de liberalen maar vragen of ze die avond aan het diner macaroni met kaas voorgeschoteld kregen. ‘Nou, is het zo?’ snerpte ze hen in het gezicht. ‘Is het zo, eten jullie vanavond macaroni met kaas?’ Waarbij de implicatie was dat haar eigen geëxalteerde geest zich uitsluitend met deze meelrijke, plebejische brandstof in leven hield.

Alles verliep voor ons min of meer naar wens totdat een grote, rossige, aangeschoten liberaal van middelbare leeftijd zich met een hartstochtelijke blik tot ons gezelschapo wendde. Hij was vreselijk boos. Hij leek het fijne van de macaroni met kaas niet begrepen te

hebben. Hij meende dat we bezwaar maakten tegen ons land! ‘Hé, stelletje klootzakken!’ bulkte hij, terwijl zijn vrouw hem probeerde mee te trekken naar de foyer, ‘ik hou van mijn land! Ik hou van Canada!’ schreeuwde hij, zichzelf daarbij zowaar met zijn vuist op de borst slaand. ‘En als jullie dat niet doen, waarom donderen jullie dan niet op! *Waarom gaan jullie niet naar Rusland als het jullie hier niet bevalt?*’

Ik was net zo getroffen door de onmiskenbare oprechtheid van de arme man als verbijsterd door zijn logica. Waarom veronderstelde hij dat deze mensen er iets in zagen om naar Rusland te gaan? Wist hij dan niet dat ze juist naar *Zweden* wilden? Volvo's, seks zonder schuldgevoel, films van Bergman, functioneel meubilair. Hé, wilde ik terug schreeuwen, deze mensen willen liever naar Zweden! En toen ik me voor het eerst realiseerde waar mijn vrouw en haar vrienden heen wilden, moest ik toegeven dat ik niet mee wilde. Die meneer had het tegen mij. Hoewel ik op dat moment niet wist dat mijn verlangen juist naar Rusland uitging.

O, niet het Rusland dat hij bedoelde. Niet de Sovjetunie. Maar het Rusland van de negentiende eeuw, het Rusland van Dostojevski's heilige hoeren en Aljosja; van Tolstojs Pierre; en Aksjonov, de gekwelde hoofdpersoon in *God ziet de waarheid maar zal niet gauw spreken.* Een land waar romanfiguren elkaar vragen mochten stellen als: Hoe moet ik leven om gelukkig te zijn? Wat is het goede? Waarom lijdt de mens? Hoe moet men handelen?

Ik had jaren geleden voor het eerst schuchter voet gezet op dat Eurazische werelddeel, toen ik in het kader van een college vertaalde Europese literatuur een paar van de grote Russen had gelezen. Ik ging er weer naartoe omdat ik ongelukkig was en omdat ik besefte dat ongelukkig zijn alleen in Rusland zin heeft. Net als Aksjonov, die leed in plaats van de echte dief en moordenaar, voelde ik me honderd keer zo slecht, honderd keer zo schuldig. Ik geloof niet dat ik het erg liet merken. Ik strafte Miriam door de ingelijste foto van onze dochter op het bijzettafeltje te plaatsen, te veel te drinken, en grof te zijn tegen mensen op wie zij wanhopig graag indruk wilde maken.

Toch bleef ik in zuiver technische zin trouw aan haar tot ik een paar maanden geleden Janet ontmoette. Janet is een jonge kunstenares die in haar onderhoud voorziet als invallend tekenlerares; we maakten kennis in de leraarskamer van mijn school. Aan het eind van diezelfde dag, het was ver in november en bitter koud, ontwaarde ik haar bij de bushalte. Ze zag er wat onderkoeld uit in zo'n sjofele

oude bontjas die kunstzinnige mensen bij de uitdragerij van het Leger des Heils kopen. Ik bood haar een lift aan. Toen ik haar had thuisgebracht, bood ze mij op haar beurt koffie aan.

Ik geloof dat ik me tot haar aangetrokken voelde door de pracht van de tekeningen en schilderijen die de hoge kamers in haar vervallen appartement tot leven wekten. Misschien had ik het gevoel dat ze elk wrak wel kon redden en er leven in kon blazen, zoals ze met dit huis had gedaan. *Hier*, dacht ik en keek naar de vlammende muren, *woont een Russische ziel.*

Ik vroeg of ik nog een keer terug mocht komen om iets te kopen. Ze verzekerde me dat dat mocht en dat het haar genoegen zou doen. Ik kwam terug en kocht een tekening. Kwam weer terug en nam een doek mee. Kortom, van het een kwam het ander. We kregen een verhouding. Met vaste regelmaat, op schooldagen tussen half vier en half vijf, neukte ze me met klinische afstandelijkheid. Als ik mijn ogen dicht doe, kan ik haar harde, kleine jockey-lichaam boven me zien schokken, de spieren strak en gespannen (ik kon tokkelen op de snaren van haar hals), terwijl ze zwijgend alle kanten met me op galoppeerde en ik onder haar snoof als een oude bles. Al had ik niet de moed om in te zien dat het alleen maar om wat rij-oefeningen ging.

Dr. Herzl laat duidelijk merken hoe blij hij is dat er geen brieven zijn gekomen sinds onze laatste sessie. Hij zit achter zijn bureau, badend in bleke maartse zonneschijn en zelfverzekerdheid. Ik ben getroffen door zijn steriele glimlach en zijn rimpelloos gezicht, nauwelijks het gezicht van een man die deelgenoot is van zoveel verdriet. Meer dan de meeste mannen, dat is zeker.

Geheel onverwachts vraagt hij: ‘Ik denk dat we zover zijn dat we het over de Opening kunnen hebben. En over Janet. Denkt u ook niet?’

‘Zou kunnen.’ Ik schraap mijn keel en kijk naar mijn handen. Ze zijn erg zacht. De therapeuten hier hebben geprobeerd me over te halen om eens wat aan handenarbeid te gaan doen. Maar als ik niet net als Tolstoj laarzen kan maken, dan begin ik er niet aan.

‘Ik ben geïnteresseerd in de redenen waarom u voor haar poseerde. Vooral in het licht van wat er vervolgens gebeurde, lijkt het merkwaardig dat u zoiets deed.’

‘Ik wilde het niet.’

‘Maar toch deed u het.’

‘Blijkbaar.’

‘Waarom?’

‘Omdat ze zei dat ze naar het leven wilde schetsen, en nu ze geen student meer was kreeg ze die gelegenheid niet meer. Ze kon zich geen model veroorloven.’

‘Dus u wilde haar helpen met haar werk?’

‘Ja.’ Ik wist hoeveel het voor haar betekende. Toen al wist ik wat voor iemand ze was: een begaafd, intens levend ambitieus meisje, maar een beetje dom op het gebied van dingen die niets met haar kunst te maken hadden en haar daarom niet aangingen.

Uit de blik van de dokter maak ik op dat hij op het punt staat een gokje te wagen. ‘Zou het kunnen zijn dat poseren een manier was om veilig toe te geven aan een neiging tot exhibitionisme? Exhibitionisme zonder bang te hoeven zijn voor consequenties?’

‘Nee.’

Hij vouwt zijn handen samen. ‘Waarom maakte u zo heftig bezwaar toen u erachter kwam dat de schetsen tentoongesteld zouden worden?’ vraagt hij zachtjes.

‘Dat vraagt u toch niet serieus?’

‘Wel degelijk. Ik ben wel degelijk serieus. Vertelt u me eens waarom.’

‘Omdat ze het mij niet had verteld,’ zeg ik. Ik ben niet in staat om de woede uit mijn stem te houden. ‘Ik zag het op een affiche. “Janet Markowsky: Studies van het mannelijk naakt”.’

‘Nog een andere reden?’

‘Zeker. Het is een kleine stad. Ik ben leraar. Ik zou herkend worden. Hoe zou ik me verdomme nog in een klaslokaal kunnen vertonen nadat elk kind van school eens lekker was gaan kijken naar de snikkel van die ouwe Caragan?’

‘U overdrijft.’

‘En u weet niets van kinderen. Hoe dan ook, het ging om het principe. Begrijpt u dat niet?’ Mijn handen zijn gaan trillen, ik klem ze tussen mijn knieën.

‘Bracht het u van streek dat er tekeningen van andere mannen bij waren?’

‘Nee.’

‘Weet u dat zeker?’

‘Ik ging naar Janet en ik zei: “Wat doe je me in godsnaam aan? Dit kan ik nu niet hebben. Alsjeblieft, haal de schetsen van de tentoonstelling.” Het *was* een beroerde tijd voor me. Het was bijna de

verjaardag van Cynthia en elk jaar dat ze ouder wordt, begint haar gezicht me meer en meer te achtervolgen.'

'En?'

'Ze zei dat het haar erg speet, maar deze gelegenheid had zich plotseling voorgedaan. Een kleine galerie had ineens ruimte omdat de geplande kunstenaar besloten had om in Calgary te exposeren. Janet zei dat ze geen tijd had om nieuw werk te maken. Ze moest wel met de tekeningen komen. Met wat ze had. "Janet," zei ik, "ik ben leraar, geef me een snor. Alles is goed!"

"Ik moet er vanaf blijven," zei ze. "Ik zou ze volkomen kunnen verpesten. Je weet nooit wat je aanricht als je eraan gaat knoeien.'"

'Ik heb mevrouw Markowsky gisteren opgebeld en haar een vraag gesteld,' zegt Herzl streng.

'Wat voor vraag?' Ik ben verrast.

'Ik vroeg haar of u wilde dat ze de penissen veranderde. Het was maar een idee,' zegt hij, op en top de slimme, zelfvoldane detective. 'Ze zei dat dat inderdaad het geval was. Ze zei dat u ze groter wilde laten maken.'

Ik laat mijn hoofd in mijn handen zakken. Ik had het kunnen weten. Dat kleine kreng is er wel het type naar om me terug te pakken. Ze vergeeft het me nooit dat ik haar Opening versjteerd heb. Die debiel van een Herzl gaf haar precies de voorzet die ze nodig had. Niet dat het me echt kan schelen. 'Ik wilde een snor,' zeg ik vermoeid.

Nu krijgt Herzl echter de smaak te pakken. 'Waarom trok u al uw kleren uit en liep u zo door de galerie, meneer Caragan? Dacht u dat u mensen met uw penis aan het schrikken kon maken? Vindt u hem bedreigend?'

'Omdat ik gek ben,' zeg ik. 'Omdat ik vond dat het Leven de Kunst behoort na te bootsen.'

's Nachts is de kliniek stil. Heel anders dan ik me had voorgesteld - geen doffe kreten, of de gedempte geluiden van slapenden die boze dromen dromen. Iedereen is verzonken in de ondoordringbare sluimer die volgt op correcte doses medicamenten. Behalve ik. Ik houd mijn pillen onder mijn tong en slik met veel vertoon.

Ik hoor de nachtzuster langslopen. De maan is vannacht zo helder, zo vol en wit en glanzend, dat ik mijn vijfde brief aan Dr. Herzl kan schrijven zonder licht onder mijn deur door te laten schijnen en het gevaar te lopen om drie uur 's ochtends betrapt te worden.

Op mijn wiebelige plastic tafel liggen mijn boeken opgestapeld. Herzen, Dostojevski, Gogol, Toergenjev, Lermontov, Solovjov, Leontiev, Gorki, Tsjechov, Poesjkin, Tolstoj en Rozanov houden mij in ballingschap gezelschap. Elke dag dat ik haar straf deel, voel ik iets van mijn schuldgevoel wegebben. Net als haar vader slaapt Cynthia in een inrichting.

De mensen die haar verzorgen, zeggen me dat ze zich mij niet van het ene bezoek tot het volgende kan herinneren. Daarom bezoekt Miriam het kind nooit. *Het heeft geen zin*, zegt ze. *Cynthia is volstrekt achterlijk en niets zal daar ooit verandering in brengen. Ik weiger me schuldig te voelen.*

Maar mijn dochter is nu vier jaar oud. Ze is geen baby meer. Ze moet zich mij herinneren.

En elke keer als ik in haar wijze, kalme ogen kijk, als edelstenen gevat in hun Aziatische plooien, voel ik de grootheid van Rusland, de onafzienbare, kolossale steppen die daar sluimeren.

Vertaalde poëzie

Vier gedichten
*Margaret Atwood**

November
(Vertaling Peter Verstegen)

1

Dit schepsel op zijn knieën
bestoven met sneeuw, zijn tanden
die knarsen, het geluid van oude stenen
op de bodem van een rivier

Jij sleepte het mee naar de schuur
ik hield de lantaarn hoog,
we bogen ons erover
alsof het geboren werd.

2

Het schaap hangt ondersteboven aan het touw,
een lange vrucht bedekt met wol en rotting.
Het wacht op de dodenwagen
die het komt oogsten.

Treurige november
dit is het beeld
dat je voor mij uitvindt
het dode schaap kwam uit jouw hoofd, een legaat:

Dood wat je niet kan behouden
wat je niet kan eten gooi weg
wat je niet weg kan gooien begraaf het

Wat je niet kan begraven geef weg
wat je niet weg kan geven draag het met je mee,
het is altijd zwaarder dan je dacht.

November

This creature kneeling
dusted with snow, its teeth
grinding together, sound of old stones
at the bottom of a river

You lugged it to the barn
I held the lantern,
we leaned over it
as if it were being born.

* *Zie over Margaret Atwood de noot in Essay. 'De reïncarnatie van kapitein Cook' en 'Stripverhalen vs. geschiedenis' (dat thematische parallellen vertoont met Atwoods stuk in Essay) zijn ontleend aan haar verzamelbundel 'Selected Poems' (1976); 'November' en het prozagedicht 'Trouwen met de beul' aan wat zij zelf als representatief voor haar werk opnam in haar anthologie 'The New Oxford Book of Canadian Verse' (1982).*

II

The sheep hangs upside down from the rope,
a long fruit covered with wool and rotting.
It waits for the dead wagon
to harvest it.

Mournful November
this is the image
you invent for me,
the dead sheep came out of your head, a legacy:

Kill what you can't save
what you can't eat throw out
what you can't throw out bury

What you can't bury give away
what you can't give away you must carry with you,
it is always heavier than you thought.

De reïncarnatie van kapitein Cook
(Vertaling Charles Forceville)

Al voor ik leren kon
waren de kaarten ingekleurd.
Als ik aandrong, zeiden de koningen
dat er niets meer te ontdekken viel.

Toch ging ik op weg, maar
overal waar ik kwam
waren historici, omhangen
met kransen, omgord met valse
tanden; of in de woestijnen,
steenkegels en toeristen. Zelfs de grotten
hadden stompjes kaars, opschriften
haastig neergekrabbeld in het donker.

Nooit kon ik aankomen. Altijd
waren de namen er vóór mij.

Nu ik oud ben weet ik
wat ik fout deed; ik aanvaardde
de kaarten. De ogen richten
vermoeide monumenten op.

Verbrandt
de atlassen, schreeuw ik
tot de banken in het park; en loop

zwaaiend met een blanke banier
langs de cenotaaf
de straat over,
de hoek voorbij

een nieuw land in, vrij van geografieën
met een strand dat glinstert van pijlen.

The reincarnation of captain Cook

Earlier than I could learn
the maps had been coloured in.
When I pleaded, the kings told me
nothing was left to explore.

I set out anyway, but
everywhere I went
there were historians, wearing
wreaths and fake teeth
belts; or in the deserts, cairns
and tourists. Even the caves had
candle stubs, inscriptions quickly
scribbled in darkness I could

never arrive. Always
the names got there before.

Now I am old I know my
mistake was my acknowledging
of maps. The eyes raise
tired monuments.

Burn down
the atlases, I shout
to the park benches; and go

past the cenotaph
waving a blank banner
across the street, beyond
the corner

into a new land cleaned of geographies,
its beach gleaming with arrows.

Stripverhalen vs. geschiedenis (1949, 1969)

Op het schoolbord werd jouw land
van de kaart geveegd, blanco, klaar
om gevuld te worden met wat voor figuren
wij ook maar wilden:

  strakke
naaldtorens in stalen
steden

  helden
woonden daar, we wisten:

ze droegen allemaal capes, kogels
ketsten op hen af;
uit hun vuisten kwamen fraaie
oranje stoten.

Onze kant werd ingekleurd
met stippen en letters
maar er huisden alleen
ontdekkingsreizigers,
niet bijzonder groot, in krappe
jassen van dierenvellen;

zij ploeterden voort, ontdekten
rivieren waarvan wij altijd
de naam vergaten, in de winters
stierven ze aan scheurbuik.

Toen ik tenslotte aankwam
op die andere kust, maalden
statistieken en verziekte
etiketten door mijn hoofd

ruimte kromp, de
rood en zilveren
helden waren in hun rubber-

Comic books vs. history (1949, 1969)

On the blackboard map your country
was erased, blank, waiting
to be filled with whatever shapes
we chose:

  tense
needle turrets of steel
cities

  heroes
lived there, we knew

they all wore capes, bullets
bounced off them;
from their fists came beautiful
orange collisions.

Our side was coloured in
with dots and letters
but it held only
real-sized explorers, confined
to animal skin coats;

they plodded, discovered
rivers whose names we always
forgot; in the winters
they died of scurvy.

When I reached that other
shore finally, statistics
and diseased labels multiplied
everywhere in my head

space contracted, the
red and silver
heroes had collapsed inside

[Nederlands]

pakken leeggelopen/ de gehavende
gebouwen waren magie
met de klad erin

ik draai me om, zoek
naar het echte, verzamel verloren
botten, verbrande blokken
uit kampvuren, stukjes vacht.

[Engels]

their rubber suits / the riddled
buildings were decaying
magic

I turn back, search
for the actual, collect lost
bones, burnt logs
of campfires, pieces of fur.

Trouwen met de beul*
(Vertaling Peter Verstegen)

Zij is veroordeeld tot de strop. Een man kan aan de dood ontkomen door beul te worden, een vrouw door te trouwen met de beul. Maar op het moment is er geen beul; dus is er geen ontkomen aan. Er is alleen de dood, voor onbepaalde tijd uitgesteld. Dit is geen fantasie, dit is geschiedenis.

*

Een gevangenisleven is een leven zonder spiegels. Leven zonder spiegels is leven zonder zelf. Zij leeft niet gericht op zichzelf, ze vindt een gat in de stenen muur en aan de andere kant van de muur een stem. De stem komt door het donker en heeft geen gezicht. De stem wordt haar spiegel.

*

Om haar dood te ontgaan, haar hoogsteigen dood, met verwrongen hals en gezwollen tong, moet zij trouwen met de beul. Maar er is geen beul, die moet zij eerst creëren, ze moet die man aan het eind van de stem overhalen, die stem die ze nooit gezien heeft, die donkerte, ze moet hem overhalen om zijn gezicht af te

* *In het achttiende-eeuwse Quebec was de enige manier om onder een doodvonnis uit te komen voor een man om beul te worden, en voor een vrouw om met de beul te trouwen. Françoise Laurent, tot de strop veroordeeld wegens diefstal, wist Jean Corolère, in de cel naast haar, zover te krijgen dat hij zich beschikbaar stelde voor de vacante positie van beul, en ook met haar trouwde. (noot Margaret Atwood)*

zweren, het in te ruilen voor het onpersoonlijk masker van de dood, van de officiële dood die ogen heeft maar geen mond, dat masker van een don-

kere melaatse. Ze moet zijn handen transformeren zodat ze bereid zijn om het touw te strikken rond kelen die daarvoor uitgekozen zijn, zoals de hare, andere kelen dan de hare. Ze moet trouwen met de beul of met niemand, maar dat is zo erg niet. Er is niemand anders om mee te trouwen.

*

U wilt weten wat haar misdaad was? Ze was ter dood veroordeeld wegens het stelen van kleren van haar werkgever, van de vrouw van haar werkgever. Ze wilde zichzelf mooier maken. Dat verlangen was niet wettig voor een meid.

*

Ze gebruikt haar stem als een hand, haar stem dringt door de muur heen, tastend en strelend. Wat kan ze ooit hebben gezegd dat hem overtuigd heeft? Hij was niet ter dood veroordeeld, hem wachtte de vrijheid. Waar heeft ze hem mee verleid, waar had ze hem mee? Misschien wilde hij leven met een vrouw wier leven hij had gered, die diep in de aarde gekeken had, maar hem toch was teruggevolgd naar het leven. Het was zijn enige kans om een held te zijn, al was het maar voor één mens, want als hij beul werd, zouden de anderen hem verachten. Hij was in de gevangenis omdat hij een andere man had verwond, aan één vinger van de rechterhand, met een zwaard. Ook dit is geschiedenis.

*

Ik ben bevriend met twee vrouwen die mij hun verhalen vertellen, verhalen die niet geloofwaardig maar wel waar zijn. Het zijn gruwelverhalen en ze zijn mij niet overkomen, ze zijn mij nog niet overkomen, ze zijn me wel overkomen maar wij bewaren afstand, we zien ons ongeloof met afschuw aan. Zulke dingen kunnen ons niet overkomen, het is middag en zulke dingen gebeuren niet 's middags. Het vervelende was, zei ze, dat ik geen tijd had om mijn bril op te zetten en zonder bril ben ik zo blind als een mol, ik kon niet eens zien wie het was. Die dingen gebeuren en wij zitten aan tafel en vertellen er verhalen over, zodat we er eindelijk in kunnen geloven. Dit is geen fantasie, het is geschiedenis, er is meer dan één beul en bijgevolg zijn er sommigen werkloos.

Hij zei: een einde aan muren, een einde aan touw, het opengaan van deuren, een veld, de wind, een huis, de zon, een tafel, een appel.

Zij zei: tepel, armen, lippen, wijn, buik, haar, brood, dijen, ogen, ogen.

Ze hebben alletwee hun belofte gehouden.

*

De beul is geen kwaaie kerel. Na afloop loopt hij naar de ijskast en gooit de kliekjes weg, al dweilt hij niet op wat hij per ongeluk morst. Hij wil alleen maar de gewone dingen: een stoel, iemand die zijn schoenen uittrekt, iemand die naar hem kijkt als hij praat, met bewondering en vrees, zo mogelijk dankbaarheid, iemand in wie hij zich kan verliezen omdat hem dat rust geeft en nieuwe kracht. Je krijgt dat het beste voor elkaar als je trouwt met een vrouw die ter dood veroordeeld is door andere mannen omdat ze mooi wilde zijn. Er is keus genoeg.

*

Iedereen zei dat hij gek was.
Iedereen zei dat zij een handige vrouw was.
Het woord '*strikken*' werd gebruikt.

*

Wat hebben ze de eerste keer dat ze alleen waren in dezelfde kamer gezegd? Wat heeft hij gezegd toen ze haar sluier afdeed en hij kon zien dat ze geen stem was, maar een lichaam en daarom eindig? Wat heeft zij gezegd toen ze ontdekte dat ze de ene afgesloten kamer voor de andere had verruild? Ze hebben het natuurlijk over liefde gehad, maar dat heeft ze niet voortdurend zoet gehouden.

*

De kwestie is dat ik mijn vriendinnen geen verhalen weet te vertellen waardoor ze zich beter voelen. De geschiedenis valt niet uit te

wissen, al kunnen we onszelf geruststellen door erover te speculeren. In die tijd waren er geen vrouwelijke beulen. Misschien zijn ze er nooit geweest, en dus kon geen enkele man zijn leven redden door te trouwen. Maar een vrouw kon dat wel, volgens de wet.

*

Hij zei: voet, laars, orde, stad, vuist, wegen, tijd, mes.

Zij zei: water, nacht, wilg, haarstreng, aardbuik, grot, vlees, doodskleed, open, bloed.

Ze hebben alletwee hun belofte gehouden.

Grijze handschoen
Roo Borson[*] (Vertaling Peter Verstegen)

Tussen takken
landt fladderend een vogel,
een zachte grijze handschoen
met een hart.

Het land in de schemer.
Zwart mistmoeras.
Een eerste planeet. Een zwaardpunt.
De vogel fluit ritmisch
in een kerker van duister.

Dit is de laatste onbeschreven vogel,
degeen die je nooit ziet,
maar hoort als je loopt, alleen.

Je kan zien hoever ik gegaan ben
door niet van jou te spreken.
Vogels hebben een simpele afspraak
gemaakt met het land.

Het enige lied dat ik ken
is het lied dat ik zie met mijn ogen,
waarvoor ik mijn ogen zou geven
als jij het horen kon.

Gray Glove

Among branches
a bird lands fluttering,
a soft gray glove
with a heart.

The land at twilight.
Swamp of black mist.
A first planet. A swordtip.
The bird chanting
in a jail of darkness.

This is the last unclassified bird,
the one one never sees,
but hears when alone, walking.

You can see how far I've gone
not to speak of you.
Birds have made a simple bargain
with the land.

The only song I know
is the one I see with my eyes,
the one I'd give up my eyes

* *Roo Borson werd geboren in 1952 in Berkeley, maar woont sinds lang in Canada. Haar bekendste bundels zijn 'A Sad Device' (1981) en 'The Whole Night Coming Home' (1984).*

in order for you to hear.

1981

Drie gedichten
Elizabeth Brewster[*] (Vertaling Peter Verstegen)

Als ik het koude land in kon lopen

Als ik het koude land in kon lopen
En de witte onschuldige dageraad zien opkomen,
De mist die wegglipt, waarna de lage heuvels
Zich baden in bleek licht, de roze onwezenlijke zon,
De puntige bomen die in de koude, heldere hemel steken,
Als ik kon lopen over de stoppelvelden, wit van de rijp,
En elke afzonderlijke beparelde halm kon zien
Met de zware witte randen, of klimmen over het hek
Van grijs en kromgetrokken hout, om wilde appels
In het gras te vinden en te eten, vinnig van de kou.
Als ik kon schuilen, huiverend in een bosje,
Om te zien hoe de kille en mooie dag voorbijging,
Misschien zou ik dan mijn verloren jeugd terugvinden,
Een schim die meewaait op de novemberwind
Of in het bos is begraven, als die dode pioniers
Wier omgevallen grafstenen ik vond, begroeid met bramen,
Hun namen uitgewist, aan een zelden betreden pad.

If I Could Walk Out into the Cold Country

If I could walk out into the cold country
And see the white and innocent dawn arise:
The mist stealing away leaving the low hills
Bathed in pale light; the pink, unreal sun;
The jagged trees stabbing the cold, bright sky;
If I could walk over stubble fields white with frost
And see each separate small headed blade
Loaded and edged with white; or climb the fence
Of grey and twisted wood, to find and eat
The crab-apples in the pasture, sharp with frost;
If I could shelter, shivering in a clump of woods
To watch the chill and beautiful day go past;
Perhaps I might find again my lost childhood,
A ghost blowing with the November wind,
Or buried in the wood like those dead pioneers
Whose tumbled tombstones I found overgrown with brambles.
Their names erased, in an unfrequented way.

1969

Death by Drowning

Plunging downward through the shiny water
He discovered, as the fear grew worst,

* *Elizabeth Brewster, geboren 1922 in Chipman, New Brunswick, is actief als prozaïste en dichteres. Ze is professor aan de Universiteit van Saskatchewan. Haar bekendste bundel is 'Sometimes I Think of Moving' (1977).*

That life, not death, was what he had been after:
Ironic to die in life's symbol and source.

Drowning was not so easy as it looked from shore.
He had thought of sinking down through layers of peace
To depths where mermaids sang. He would be lapped over.
By murmuring waves that lulled him into rest.

But all death is a kind of strangulation,
He had been told once and remembered now,
Choking on water like a rope, and coughing
Its bloody taste from his mouth. He had not known
Before how the body struggled to survive
And must be forced, and forced again, to die.

1969

Dood door verdrinking

Neerplonzend in het glibberige water
Ontdekte hij, en zijn angst werd erger,
Dat hij het leven, niet de dood gewild had,
Ironisch om in bron en symbool van het leven te sterven.

Verdrinken was niet zo simpel als 't leek aan de kant,
Hij had gedacht te zullen verzinken in lagen vrede,
Naar diepten waar meerminnen zongen. Boven hem het gekabbel
van murmelende golven die hem wiegden tot rust.

Maar ieder sterven is als te worden gewurgd,
Had hij ooit gehoord en nu dacht hij eraan,
Hij stikte in het water als in een strop, en hij hoestte
De bloedsmaak ervan uit zijn mond. Hij had niet geweten,
Vroeger, hoe het lichaam worstelt om te overleven
En moet worden gedwongen, gedwongen tot de dood.

Romance

Mary zegt me dat ze de zalm zo bewondert,
het is zo'n romantische vis.
Reist tweeduizend mijl om te paaien,
sterft dan in een ritueel van dood en liefde
en voedt nieuwe generaties met zijn vlees.

Maar ik ontdek opgelucht
dat alleen de Zuidzeezalm
zo'n zwakkeling is.
De Atlantische zalm maakt de reis om te paaien
meermalen,
hoewel elke keer dat hij kuit schiet
een nieuw litteken nalaat,
zodat ze geringd zijn als bomen.

Romance

Mary tells me she admires the salmon
because it is such a romantic fish.
It travels two thousand miles in order to spawn,
then dies in a ritual of love and death,
its flesh feeding new generations.

But I am relieved to discover
that only Pacific salmon
are in fact so feeble.
Atlantic salmon make the trip to spawn
several times,
though every spawning

leaves another scar
and they are ringed like trees.

Vier gedichten
Patrick Lane[*] (Vertaling Charles Forceville)

Aan de rand van de jungle

Aan de rand van de jungle
kijk ik hoe een hond zijn kop begraaft
in de modder van de Amazone
om de wolk vliegen te verjagen
die steeds bij zijn ogen hangt.
De zwerm zet uit als een long
en daalt weer neer op de wond.

Ik wend me naar waar orchideeën gapen
als de vulvae van opgehangen vrouwen.
Alles is een waanzin:
een gebroken meloen bloedt een pestbuil
bijen; een vrouw hurkt om te plassen
en houdt haar mand met vlees volmaakt
in evenwicht; een ruin zakt door zijn knieën
onder de prikstok van de drijver.

At the Edge of the Jungle

At the edge of the jungle
I watch a dog bury his head
in the mud of the Amazon
to drive away the hovering
mass of flies around his eyes.
The swarm expands like a lung
and settles again on the wound.

I turn to where orchids gape
like the vulvas of hanged women.
Everything is a madness:
a broken melon bleeds a pestilence
of bees; a woman squats and pees
balancing perfectly her basket
of meat; a gelding falls to its knees
under the goad of its driver.

* *Patrick Lane werd geboren in 1939 in British Columbia; in tegenstelling tot de meeste Canadese dichters is hij niet universitair gevormd, maar heeft jarenlang gereisd door Noord- en Zuid-Amerika, de kost verdienend als los arbeider. Zijn poëzie, waarin Zuidamerikaanse situaties een grote rol spelen, is cynisch, met een ondertoon van mededogen. Sinds 1976 is hij gastschrijver geweest aan diverse universiteiten. Voor zijn verzamelbundel 'Poems, New and Selected' ontving Lane in 1979 de Governor General's Award.*

[Nederlands]

Beelden zetten zich als dorens in mijn schedel vast.
Ik geloof niet langer het gezichtsvermogen
dat ik toebedeeld gekregen heb
en leef nu in de ogen van een haan
die rondstapt bij een hoop gebroken botten.
Kinderen hebben zijn snavel weggesneden
en hem met een touwtje vastgebonden
zodat hij kan zien maar niet eten.

Ziekelijke wolken bloeien in de lucht.
Ze werpen wortels van vuur naar beneden.
De vogel krabt geluid uit zijn huid.
Ik ben ouder geworden dan ik dacht:
de tuin die ik droomde bestaat niet
en compassie is alleen maar het begin
van lijden. Alles bedriegt.

Een man zou deze jungle in
kunnen lopen, gaan liggen en verloren zijn
tussen het groen gezuig van bomen.
Wat er rest aan realiteit is te vinden
in het kind dat het touwtje vasthoudt
en niet de vogel ziet
die zijn stompe kop steeds opnieuw
in de aarde bonkt.

[Engels]

Images catch at my skull like thorns.
I no longer believe
the sight I have been given
and live inside the eyes of a rooster
who walks around a pile of broken bones.
Children have cut away his beak
and with a string have staked him
where he sees but cannot eat.

Diseased clouds bloom in the sky.
They throw down roots of fire.
The bird drags sound from its skin.
I am grown older than I imagined:
the garden I dreamed does not exist
and compassion is only the beginning
of suffering. Everything deceives.

A man could walk into this jungle
and lying down be lost
among the green sucking of trees.
What reality there is resides
in the child who holds the string
and does not see

the bird as it beats its blunt head
again and again into the earth.

1975

Ongeboren dingen

Als de hond in de arroyo verdronken is
en de oudjes verwensingen mompelend
naar de vogels de jungle ingestrompeld zijn
en het kind zijn cirkels tekent in het stof
waarin als ogen uit de aarde starende
stukjes glas hun plaats innemen
en de vrouw in haar hangmat ligt
te dromen van de minnaar die haar redden gaat
van steeds weer brood te moeten bakken
zal ik het veld ingaan
en me begraven in het koren.

Mijn handen op mijn borst gevouwen
zal ik mijn eigen schaduw zien; dezelfde
die toekeek hoe een vader in een handomdraai
aan de donkere kant van een kaars
droomvogels en droomdieren schiep.

Eén met ongeboren dingen
zal ik mijn lichaam voor de aarde openen
en toekijken hoe wormen als roze wortels
tasten terwijl ik mijn tong langzaam naar de steen keer
en spreken van het begin van zaden
in hun onderaardse gevecht;
bleke dingen die naar de zon bewegen
en voeten voelen van wie boven lopen,
de stappen van hun mars
die in mijn aarde dreunt.

Unborn Things

After the dog drowns in the arroyo
and the old people stumble into the jungl
muttering imprecations at the birds
and the child draws circles in the dust
for bits of glass to occupy
like eyes staring out of earth
and the woman lies on her hammock
dreaming of the lover who will save her
from the need to make bread again
I will go into the field
and be buried with corn.

Folding my hands on my chest
I will see the shadow of myself; the same
who watched a father when he moved
with hands on the dark side of a candle
create the birds and beasts of dreams.

One with unborn things
I will open my body to the earth

and watch worms reach like pink roots
as I turn slowly tongue to stone
and speak of the beginning of seeds
as they struggle in the earth;
pale things moving toward the sun
that feel the feet of men above,
the tread of their marching
thudding into my earth.

1975

(Vertaling Peter Verstegen)
Omdat ik nooit heb geleerd

Omdat ik nooit heb geleerd hoe
ik zacht moest zijn en het land
waar ik woonde hard was van de dode
dieren en mannen aan wie ik niet twijfelde
mijn vader toen hij me zei
op de kop van het poesje te gaan staan
toen de bus zijn achterlijf
had overreden.

Nu, twintig jaar later,
weet ik alleen nog:
de stilte van het sterven
toen de broze schedel bezweek
onder mijn harde blote hiel,
het kromme tongetje in het stof
dat nooit meer janken zou
en mijn vaders lendenen
toen hij languit wegliep.

Because I Never Learned

Because I never learned how
to be gentle and the country
I lived in was hard with dead
animals and men I didn't question
my father when he told me
to step on the kitten's head
after the bus had run over
its hind quarters.

Now, twenty years later.
I remember only:
the silence of the dying
when the fragile skull collapsed
under my hard bare heel.
the curved tongue in the dust
that would never cry again
and the small of my father's back
as he walked tall away.

1974

De kinderen van Bogota

Het eerste wat je moet begrijpen, zegt Manuel,
is dat het geen kinderen zijn. Ga ze niet
zielig vinden. Er zwerven er vijfduizend
door de straten van de stad

en dat ze er zo onschuldig uitzien
maakt ze nog niet menselijk. Stuk voor stuk
vermoorden ze je voor wat een hap eten kost.
Kinderen? Zie je die twee in de goot

achter dat stalletje? Ik heb gezien hoe ze
met dorens een hond z'n ogen uitstaken omdat
ie naar ze blafte. Morgen kan jij het zijn.
Niemand weet waar ze vandaan zijn gekomen

maar je kan er van op aan dat ze niet zullen weggaan.
Over vijf jaar zijn het mannen en zijn ze het zat
om honden te doden. En dan ben jij de eerste die juicht
als ze afgeschoten worden door de carabineros.

The Children of Bogota

The first thing to understand, Manuel says,
is that they're not children. Don't start feeling
sorry for them. There are five thousand
roaming the streets of this city

and just because they look innocent
doesn't make them human. Any one
would kill you for the price of a meal.
Children? See those two in the gutter

behind that stall? I saw them put out
the eyes of a dog with thorns because
it barked at them. Tomorrow it could be you.
No one knows where they come from

but you can be sure they're not going.
In five years they'll be men and tired of killing
dogs. And when that happens you'll be the first
to cheer when the carabineros shoot them down.

1975

Vier gedichten
Irving Layton[*] (Vertaling Peter Verstegen)

Vrouw

IJdel en niet te vertrouwen
wisselvallig als de wind,
als de wind zo onwetend;
zonder diepte, haar lach die
mijn vullingen lostrilt.
Het losse zilver
spuug ik uit
mijn pijnlijke mond.

Zo trouwhartig beantwoordt
zij mijn jaloerse
blik en zo vals.
Toch ben ik verloren, verloren.
Schoonheid en genot,
fatale gaven,
brengt zij in haar dijen,
in haar klein liefdevol lijf.

O zonder te denken aan
hoe ze met mij de spot dreef
boor ik mij als de opener in de fles
in haar zachtheid,
haar klein verdorven lijf
en daar, elk verwijt te boven,
brul ik als een zieke leeuw
tussen haar borsten.

Woman

Vain and not to trust
unstable as wind,
as the wind ignorant:
shallow, her laugh
jarring my mended teeth.
I spit out
the loose silver
from my aching mouth.

With candid gaze
she meets my jealous
look, and is false
Yet I am lost, lost.
Beauty and pleasure,

* *Irving Layton werd in 1912 in Roemenië geboren, maar kwam op éénjarige leeftijd naar Canada, waarheen zijn familie emigreerde, en groeide op in Montreal. Layton is een van de 'grand old man' van de Canadese literatuur, met een poëtisch oeuvre dat even groot als gevarieerd is, en wordt gekenmerkt door een hedonistische inslag. Klimaat en natuur spelen bij Layton een kleinere rol dan bij veel andere Canadese dichters. Layton behoort uiteraard tot de winnaars van de Governor General's Award. In 1981 werd hij op instigatie van Italië en Korea genomineerd voor de Nobelprijs.*

fatal gifts,
she brings in her thighs,
in her small amorous body.

O not remembering
her derision of me,
I plunge like a corkscrew
into her softness,
her small wicked body
and there, beyond reproach,
I roar like a sick lion
between her breasts.

Vredestichtster

Na onze vrijage
veegt mijn Griekse vriendin
het zweet van mijn lenden;
ze haalt wijn en gekoelde komkommer
en zet die voor me neer
zegt dat ik moet eten en drinken.

Waarom leeft iedereen niet
liefdevol en zorgeloos als wij
wil ze weten,
waarbij een rimpel
op haar voorhoofd verschijnt
gespannen als een onrijpe vijg.

Als ik haar zeg dat
niet elke man zo'n geluk heeft als ik
zegt zij dat ze om hen
weg te lokken van het slagveld
haar klein genottelijk lijf
zou geven aan de; legers van de wereld
- zelfs die van Nasser en Hoessein
of de verachte Algerijnen.

Als ik lachend uitleg
dat de voornaamste attractie
de wijn en gekoelde komkommer zou zijn,
verdiept haar rimpel zich tot een frons.
‘Ja, dat is een probleem,’ zegt ze;
en mijn lustige Griekse slaat mijn armen
strak om zich heen, waar de witte wijn bij omgaat.

Peacemonger

After our love-making
my Greek girl wipes the sweat
from my loins;
then she brings out chilled cucumbers and wine
and setting these before me
commands me to drink and eat.

Why doesn't everyone live
loving and carefree as we do
she wants to know,
a wrinkle appearing
on her forehead
tight as an unripe fig.

When I tell her
not all men are as lucky as I,
she says to lure them
from the battlefields

she would give her small, satisfying body
to all the armies of the world
- even those of Nasser and Hussein
or the despised Algerians.

When I explain laughingly
that the chief attraction
is the chilled cucumbers and wine,
the wrinkle deepens to a frown.
‘Ah, that presents a problem.’ she says:
and my merry Greek wraps me around her.
spilling the white wine.

Kijk, overal lammetjes!

Liefste, je figuur
prent zijn rondingen
in het geheugen van een man;
of om het eens te zeggen zoals
een jonge prof
aan Mount Allison dat zou doen:
Helena met haar forse
wegloopstersbenen
rond het middel
van Paris
kon het niet beter.

Mijn rug is verdomme
verbrand van zoveel vrijen
in de open lucht.
De Primaat (iemand
heeft hem voor aap gezet)
en het Sanhedrin
(de baard groot,
het brein klein)
zenden afgezanten om te zeggen
dat zij er tegen zijn.
Jij ziet ze niet eens, liefste.
Jij stoot me de lucht in
met zo'n overgave
dat zij er in allerijl vandoor gaan.
Ik zeg je,
elke kus van jou
is als een klap op het hoofd!

Wat een geluk, wat een geluk de liefste
te zijn van het enige meisje
in dit calvinistische
land
dat weet hoe je een man
laat genieten.

Look, the lambs are all around us!

Your figure, love,
curves itself
into a man's memory:
or to put it the way
a junior prof
at Mount Allison might,
Helen with her thick
absconding limbs
about the waist
of Paris
did no better.

Hell, my back's sunburnt
from so much love-making
in the open air.
The Primate (somebody
made a monkey of him)
and the Sanhedrin
(long on the beard, short
on the brain)
send envoys to say
they don't approve.
You never see them, love.
You toss me in the air
with such abandon,
they take to their heels and run.
I tell you
each kiss of yours
is like a blow on the head!

What luck, what luck to be loved
by the one girl
in this Presbyterian
country
who knows how to give
a man pleasure.

Het stierkalf

Het kon amper staan. En toch, bij
zijn moeder en de stallucht vandaan gehaald,
trof hij nog door zijn trots,
door de belofte van koninklijkheid in de wijze
waarop hij zijn kop bewoog om ons op te nemen.
Het felle zonlicht dat de mais uit de grond trok
likte aan zijn welgeschapen flanken.
Hij was te jong voor zoveel trots.
Ik dacht aan de afgezette Richard II.

'Een stierkalf, daar zit geen geld in,' had Freeman gezegd.
De predikant op bezoek streelde de neusgaten
die nu aandoenlijk de windstille dag opsnoven.
'Het is jammer,' zuchtte hij.
Mijn blik gleed weg van zijn hoed naar de lege lucht
die rondging boven het zwarte kluitje mannen,
boven ons en het kalf dat de eerste klap afwachtte.

Getroffen
trok het stierkalf zijn dunne voorpoten in
of het zijn krachten verzamelde voor een wilde spurt...
Wankelde... hief zijn donkerende ogen naar ons op,
en ik zag dat we aan het uiteinde waren
van zijn beangste blik, en kleiner en kleiner werden
tot we alleen nog de houten moker waren
die zijn bloedend oor nog raakte
en hem op zijn zij stootte, stijf
als een blok hout.

The bull calf

The thing could barely stand. Yet taken
from his mother and the barn smells
he still impressed with his pride,
with the promise of sovereignty in the way
his head moved to take us in.
The fierce sunlight tugging the maize from the ground
licked at his shapely flanks.
He was too young for all that pride.
I thought of the deposed Richard II.

'No money in bull calves,' Freeman had said.
The visiting clergyman rubbed the nostrils
now snuffing pathetically at the windless day.
'A pity,' he sighed.
My gaze slipped off his hat toward the empty sky
that circled over the black knot of men,
over us and the calf waiting for the first blow.
Struck,
the bull calf drew in his thin forelegs
as if gathering strength for a mad rush...

tottered... raised his darkening eyes to us,
and I saw we were at the far end
of his frightened look growing smaller and smaller
till we were only the ponderous mallet
that flicked his bleeding ear
and pushed him over on his side, stiffly,
like a block of wood.

[Nederlands]

Onder de kam van de heuvel
snuffelde de rivier aan het geïmproviseerde strandje.
We groeven een diepe kuil en smeten het dode kalf erin.
Het maakte een soppend geluid, een gorgelende graftoon
terwijl de warme zijkant opbolde en weer vlak werd.
Eenmaal stil lag het stierkalf of het sliep,
de ene voorpoot over de andere
beroofd van zijn trots en zo mooi nu,
roerloos, volmaakt stil in de koele kuil
dat ik me afwendde en huilde.

[Engels]

Below the hill's crest
the river snuffled on the improvised beach.
We dug a deep pit and threw the dead calf into it.
It made a wet sound, a sepulchral gurgle.
as the warm sides bulged and flattened.
Settled, the bull calf lay as if asleep,
one foreleg over the other,
bereft of pride and so beautiful now,
without movement, perfectly still in the cool pit.
I turned away and wept.

Twee gedichten
Dorothy Livesay (Vertaling Charles Forceville)*

Regenbui

Over het bos kwam de regen aangerend
Als een flitsende hazewind.
De droge blaren ritselden onder zijn poten,
En de bomen fluisterden, zuchtten.
Langs de ruwe stammen rende de regen
Likte gretig aan de wortels:
Schoot snel door goten van twijgen en droge blaren
En besnuffelde de koele, zoete grond.

Over het bos rende de regen.
Hijgend en heet;
Toen vluchtte hij de wind achterna
En blafte - hij rook het spoor.

Shower

Over the wood the rain came running
Like a swift greyhound.
The dry leaves rustled at the touch of his feet,
And the trees whispered and sighed.
Down the rough trunks ran the rain
Eagerly licking the roots:
Quickly he sped through the channels of twigs and dry leaves
And sniffed at the cool, sweet ground.

Over the wood ran the rain,
Panting and hot;
Then on the tail of the wind he fled
And bayed as he caught the scent.

Het verschil

Jij mint, wat mij betreft, met te veel schroom.
Want jij, denk ik, moet eerst een boom geheel
Doorgronden, vier seizoenen lang; elk blad
Als door een microscoop zien voor het valt -
En pas na 't rustig gadeslaan hoe herfst
Tot winter wordt en dan het trage weer
Ontwaken met het stijgen van het sap -
Pas dan roep jij: ‘Ik houd van deze boom!’

Alsof zijn schoonheid groter worden kon,
Of juist verstommen, door de stemming van

* *Dorothy Livesay (Winnipeg 1909) studeerde in Toronto en Parijs, was in de jaren dertig actief in de linkse politiek, werkte als journaliste en lerares Engels, onder meer in Zambia, later als gastschrijver. Haar uitgesproken lyrische poëzie is verzameld in ‘Collected Poems: The Two Seasons’ (1972).*

Een wind, de grillen van de zon; alsof
Niet alle schoonheid opschoot met het zaad -
Zo'n traagheid laat geen tijd voor 't minnen van
Een vallend vuur, een bloem haar korte stond.

The Difference

Your way af laving is too slow for me.
For you, I think, must know a tree by heart
Four seasons through, and note each single leaf
With microscopic glance before it falls -
And after watching soberly the turn
Of autumn into winter and the slow
Awakening again, the use of sap -
Then only will you cry: ‘I love this tree!’

As if the beauty of the thing could be
Made lovelier or marred by any mood
Of wind, or by the sun's caprice; as if
All beauty had not sprung up with the seed -
With such slow ways you find no time to love
A falling flame, a flower's brevity.

Twee gedichten
John Newlove[*] (Vertaling Peter Verstegen)

Gezelschap

1

Het is een man.

Het zit in de openbare leeszaal
en begeert de vrouwen waar het bang voor is.

Zij voelen dat het lang zonder vrouw is geweest
en walgen ervan.

Zij ruiken er onwillekeurig het ergste soort celibaat aan af.

't Is een soort ranzigheid, een lucht van opgegeven hebben,
van opgegeven zijn:
als niemand er iets om geeft zal niemand er iets om geven.

Company

I

It is a man.

It sits in the public library
coveting the women it fears.

They sense it has been without a woman a long time
and they loathe it.

They smell the worst kind of celibacy on it,
involuntary.

There is a rancidness, a smell of having given up,
of having been given up on:
if no one cares then no one will care.

[Nederlands]

* *John Newlove, geboren 1938 in Regina, Saskatchewan, en was werkzaam bij het onderwijs en de radio voor hij bekendheid kreeg als dichter; ook actief als gastschrijver en redacteur bij uitgeverij McClelland. Newlove schrijft lyrische poëzie over antihelden, van het asociale soort zoals in bovenstaande cyclus 'Gezelschap', of alter ego's van de auteur. Newlove kreeg de Governor General's Award in 1972 voor zijn bundel 'Lies'; een bundeling van zijn beste werk verscheen in 1977 onder de titel 'The Fat Man'.*

Het is niet de versleten spijkerbroek
of het overhemd dat een dag te lang gedragen lijkt
hoe pas het ook is gewassen;
het zijn niet de nagels, geknipt of ongeknipt, vuil of schoon,
of de gele tabaksvlek aan de binnenkant van zijn vinger,
of het haar, gekamd of ongekamd;
het is geen kwestie van het gebit laten saneren,
het heeft niets te maken met meeëters
of met zijn lompe gestalte of zelfs met geld:
vrouwen zijn royaal als ze het kunnen zijn.

Het is de lucht van hopeloosheid,
het is de uitwaseming van angst die de maag verzweert.
Vrouwen glippen er snel bij weg, bespeuren iets non-menselijks,
de verkeerde staat van verlangen, het verkeerde soort behoefte,
het lange wachten.

2

Het houdt van gezelschap en gezelschap walgt ervan;
gezelschap geniet ervan om ervan te walgen;
het geniet ervan om gezelschap te laten walgen.

Het denkt dat het zich graag gedraagt
zoals gezelschap verwacht dat het zich gedraagt:
schooiend, bedelend, graaiend,
onbeschaamde onderdanigheid,
arrogant gejank.

[Engels]

It is not the worn jeans
or the shirt seeming to have been on one day too long
no matter how newly washed;
it is not the fingernails, cut or uncut, dirty or clean,
or the yellow tobacco smear along the side of the finger,
or the hair, combed or uncombed;
it is not a matter of fixing the teeth,
nothing to do with blackheads
or with the awkward shape or even with money:
women are generous when they are able to be.

It is the smell of hopelessness,
it is fear's emanation, that ulcerates the stomach.
Women edge away from it, feeling something unhuman,
the wrong condition of longing, the wrong character of need,
the long time waiting.

2.

It loves company and company is disgusted by it;
company enjoys being disgusted by it;

it enjoys disgusting company.

It thinks that it likes to act
as company aspects it to act:
cadging, begging, groping,
insolent subservience,
arrogant whining.

[Nederlands]

Aan zijn nek voelt het
dat het alles afweet van mensen,
wat ze denken of verwachten:
maar zij weten alles van het. Ze zijn genegen
te genieten van hun walging, vermaakt te zijn,
zolang de prijs niet te hoog is.
Als de prijs te hoog is
zullen ze niet langer vermaakt zijn.

Dan zal het geen gezelschap meer hebben.
Het zal ergens anders heen moeten gaan.

Ergens anders zullen dezelfde dingen gebeuren.
Er zullen altijd dingen gebeuren.
En weer opnieuw. Hetzelfde ritme.
Maar korter
van duur. Het wordt
steeds korter dag. Totdat
er uiteindelijk opeens geen dag meer is.
Geeneen.

3

Het zit grimmig voor driekwart dollar
of voor niks in een asyl van het Leger des Heils of de armenzorg
en vertelt de andere schooiers wat het had kunnen zijn
of doen
en luistert naar wat zij hadden kunnen zijn of doen -
bij de ene brits na de andere,
en alle bedden in alle steden hetzelfde.

[Engels]

In the nape of its neck it feels
that it knows all about people,
what they think or expect:
but they know all about it. They are willing
to enjoy their disgust, to be amused,
so long as the price is not too high.
When the price is too high
they will cease to be amused.

Then it will not have company.
It will have to go somewhere else.

The same things will occur in another place.
Things will always occur.
And back again. The same rhythms.
But shorter
durations. The time
always gets shorter. Until
in a rush at last there is no time.

At all.

3.

It will sit sour in seventy-five cent
or free Salvation Army and welfare barracks
and tell the other bums what it might have been
or done
and listen to what they might have been or done -
moving from cot to cot.
and all of the beds in all of the cities the same.

4.

Hemel blauw.
Onechte pluizige witte ansichtkaartwolken
klonteren langzaam voort aan de hete hemel.

Kust met gras, aangespoeld hout, zand.
Dan gemengd zand met schelpen en kiezels,
en donkergroen-zwarte plantensmurrie uit zee.

Dan kiezels en smurrie en schelpen,
dan stenen en schelpen,
dan gelig schuim met vlekken wit,
dan kleine, dikke, luie golven water
waar stokken in drijven.

Tankstations voor boten gemeerd in het water,
een paar motorboten, een paar zeilboten,
de oceaan.

En onmogelijke mijlen verderop zijn de eilanden van de Zuidzee,
verbeelde cartouches in een romantische atlas, uitheemse geschiedenis,
Polynesië, Melanesië, Micronesië... een atlas
vol leven -

Zelfs als er kannibalen dansen,
overal beter dan hier waar de mensen het kennen...

4

Sky blue.
Phony-looking fluffy white postcard clouds
lumping slowly along in the hot sky.

Beach with grass, washed-up logs, sand.
Then mixed sand and shells and pebbles,
and dark green-black vegetable sludge from the sea.

Then pebbles and sludge and shells,
then stones and shells,
then yellowish foam flecked with white,
then small fat lazy rolls of water
with sticks floating on it.

Fueling stations for boats anchored in the water,
a few power boats, a few sail boats,
the ocean.

And impossible miles across there are the islands of the Pacific,
imagined decorations in a romantic atlas, alien histories,
Polynesia, Melanesia, Micronesia... an atlas
full of life -

Even if the cannibals dance,
anywhere but here where people know it....

5.

Het buigt zich,
trekt zijn schoenen en sokken uit.

Het gaat op het zand zitten,
steunend op zijn handen achter zijn rug,
de benen stijf vooruit;
het voelt een spoor van schaamte.

Het is bleek.
Er zit vuil tussen zijn tenen en rond de nagels.
Het graaft zijn voeten onder het zand om ze niet te zien.

De zon is heet.
Meeuwen krijsen.

Er zijn meisjes en vrouwen op het strand en in het water.
Het probeert niet naar het vlees te kijken.

6

Herinneringen glijden voorbij;
ze kunnen niet vastgehouden worden.

Ze te herinneren zonder te liegen is moeilijk.
Met vrienden, als je bier drinkt, zijn er regels,
een code bij het vertellen -

5

It doubles over,
takes off its shoes and socks.

It sits down on the sand,
hands propped behind it,
legs stuck stiffly out;
it feels a trace of shame.

It is pale.
There is dirt between its toes and around the nails.
It digs its feel into the sand to cover them.

The sun is hot.
Gulls squawk.

There are girls and women on the beach and in the water.
It tries not to look at the flesh.

6.

Memories drift past;
they cannot be grasped.

To remember without lying is difficult.
With friends, drinking beer, there is a set or rules,

a code of telling

[Nederlands]

die de fouten toedekt,
de lafheden en stompzinnnigheden,
en er zwakke vermakelijke deugden van maakt,
anekdotes waarin niemand echt wint of verliest.

7

Als er geen vrienden zijn
moeten er tenminste soms mensen om je heen zijn.

het zou te erg zijn
om altijd alleen in een kamer te zitten
of op de rand van een brits in een lawaaiige ruimte.

8

Herinnering lijkt nu een trage trein
die de rails volgt.

Meerijden is gaan waar de trein gaat,
of net zoals de trein gaat,
maar niet altijd de hele reis.

Niet altijd?
Nooit.

[Engels]

that covers the errors,
the cowardites and stupidities,
turning them into weak amusing virtues,
anecdotes in which no one really wins or loses.

7.

When there are no friends
at least there must be companions occasionally.

It would be too much
to sit in a room alone all of the time
or on the edge of a cot in a noisy room.

8.

Remembering seems like a slow train now,
that goes on its tracks.

To ride is to go where the train goes,
or the way the train goes,
though not always all the way.

Not always?

Never.

9

Het trekt zijn voeten uit het zand.
Het staat op en loopt naar de rand van de oceaan.

Golfjes spoelen over zijn voeten en raken zijn enkels soms.
Het water is koel en prettig.

Het loopt terug naar waar het zat
en staat naar zijn voeten te kijken.

Het heeft de meisjes en de vrouwen op het strand vergeten,
het vlees.
Als zijn voeten droog zijn zal het zijn sokken en schoenen aantrekken.
en van het strand aflopen
met gebogen hoofd
en de brug oversteken naar het stadscentrum
naar de rookkamer van de openbare bibliotheek.

10

Misschien zal er iets gebeuren.
Misschien zal er iets prettigs gebeuren.

Misschien zal het iemand tegenkomen die het kent
of iemand door wie het wordt gekend.

Hem.

9.

It takes its feet out of the sand.
It stands up and walks to the edge of the ocean.

Wavelets cover its feet and touch its ankles at times.
The water is cool and pleasant.

It walks back to where u had been
and stands looking at its feet.

It has forgotten the girls and the women on the beach,
the flesh.
When its feet are dry it will put on its socks and shoes
and walk off the beach
with its head down
and cross the bridge to the centre of the city
to the smoking room of the public library.

10.

Perhaps something will happen.
Perhaps something good will happen.

Perhaps it will meet someone it knows
or someone who knows it.

Him.

[Nederlands]

Ze zouden samen over vroeger praten.
Ze zouden elkaar gelijk geven.
Ze zouden bier drinken en roken en vertrouwelijk praten
over vrouwen
tot sluitingstijd.

Dan zouden ze uit elkaar gaan,
zonder één weerklank.

[Engels]

They would talk together about the past.
They would agree with each other.
They would drink beer and smoke and talk confidently
about women
until closing time.

Then they would part,
not contradicting each other.

De tweekoppige slang

Het gebergte te blijven voelen
en toch de prairie vast te houden
is iets moeilijks. Wat mooi is
is al wat de adrenaline op gang brengt;
daarom reken ik angst en paniek
tot het mooiste dat er is. Het mooiste dat er is
is te leven, niets te vergeten,
ook al doet herinnering pijn
als een dwaasheid die je begaan hebt, is een dwaasheid die je begaat.

Mooi is al wat
de adrenaline op gang brengt. Angst
in de bergen 's nachts is
niet ijl, het is niet de kou
die me doet huiveren, mij beschaafde mens,
blanke, ik moet denken aan
de verhalen van de Indianen,
Sis-i-utl, de tweekoppige slang.

The double-headed snake

Not to lose the feel of the mountains
while still retaining the prairies
is a difficult thing. What's lovely

is whatever makes the adrenalin run;
therefore I count terror and fear among
the greatest beauty. The greatest
beauty is to be alive, forgetting nothing,
although remembrance hurts
like a foolish act, is a foolish act.

Beauty's whatever
makes the adrenalin run. Fear
in the mountains at night-time's
not tenuous, it is not the cold
that makes me shiver, civilized man,
white, I remember
the stories of the Indians,
Sis-i-utl, the double-headed snake.

[Nederlands]

Mooi is wat
de adrenaline op gang brengt. Angst 's nachts
op de effen vlakte, geen horizon
en de sterren te fel, wind bitter koud
zelfs in juni, in de winter
sneeuw die schril is, die waait,
dat is wat me doet
huiveren, niet de koude lucht alleen.

Het ene mooi valt tegen het andere weg. De vlakte
lijkt veilig en vertroostend
op Crow's Nest Pass; in Saskatchewan
geeft het troost aan de bergen
te denken, tussen de
naar het oosten afnemende heuvels
lijken het vlakland en de bergrug
allebei best te verdragen.

Omdat het ene mooi
tegen het andere wegvalt, is herinnering
een dwaasheid, een tweekoppige slang
die toeslaat naar beide kanten, maar ik
herinner me vlakland en bergen, plaatsen
waar ik geweest ben, waar ik bij hoor en woon.

[Engels]

Beauty's what makes
the adrenalin run. Fear at night
on the level plains, with no horizon
and the stars too bright, wind bitter
even in June, in winter
the snow harsh and blowing,
is what makes me
shiver, not the cold air alone.

And one beauty cancels another. The plains
seem secure and comfortable
at Crow's Nest Pass; in Saskatchewan
the mountains are comforting
to think of; among
the eastwardly diminishing hills
both the flatland and the ridge
seem easy to endure.

As one beauty
cancels another, remembrance
is a foolish act, a double-headed snake
striking in both directions, but I
remember plains and mountains, places
I come from, places I adhere and live in.

Drie gedichten
Michael Ondaatje[*] (Vertaling Peter Verstegen)

De taalstrijd tussen man en vrouw

en soms
denk ik
worden vrouwen in romans
te zeer beheerst door het bijwoord.
Bij hun vertrek
geurt het van de beschrijving.

'Ze stond van tafel op
en liet haar schoen
liggen, als *terloops*'

'Laten we ons hoofd koel
houden, zei ze zatjes.'
Woorden waarbij de
drukinkt nauwelijks opdroogt.

Mijn probleem vanavond
is dit landschap.
Als de minnaar van sanskriet
die in hoge wolken borsten ziet,
teelballen op de rivierbodem.
('De soldaten hebben hun kloten
thuisgelaten toen ze Bangalore
binnentrokken, zei ze, lijdend')

The Linguistic War Between Men and Women *Michael Ondaatje*

and sometimes
I think
women to novels are too
controlled by the adverb.
As they depart
a perfume of description.

'She left the table
and left her shoe
behind, *casually*'

'Let's keep our minds
clear, she said drunkenly.'
The print hardly dry on

* *Michael Ondaatje, geboren 1943 in Colombo, Sri Lanka, en zo'n twintig jaar later in Canada terechtgekomen, waar hij zijn studie afmaakte en docent werd aan York University, Toronto. Voor zijn derde dichtbundel, 'The Collected Works of Billy the Kid' (1970) kreeg hij de Governor General's Award. Een vertaling van die bundel kwam in 1983 uit bij uitg. Heureka, als 'Het verzameld werk van Billy the Kid' (vert. Hans Plomp). In 1984 verscheen 'Running in the Family' als 'In de familie' (vert. Paul de Bruin) bij uitg. Bert Bakker, een prozakroniek over Ondaatjes Ceylonese achtergronden. Ondaatje is, met Margaret Atwood, de enige hedendaagse Canadese auteur die in het Nederlands is vertaald. De hier opgenomen vertalingen komen uit Ondaatjes bundel (proza)gedichten 'Secular Love' (1984).*

words like that.

My problem tonight
is this landscape.
Like the sanskrit lover
who sees breasts in the high clouds
testicles on the riverbed.
(‘The army left their balls
behind crossing into Bangalore
she said, mournfully’)

[Nederlands]

Elk blad buigt
in diverse holten kan ik
mijn hand steken, de honden
lebberen zich de sloot uit
slokken de lucht op
van wat ze ook eten.

Altijd heb ik een bioscoop
willen bezitten
met de naam ‘Maanlicht’

Wat draait er in *Maanlicht*
vroeg ze
belommerd...

Bij mannen bungelt het nooit achteraan.
Die zweten adjectieven.
‘Ze viel in zijn
niets vermoedende armen.’
Hij mengt een ‘verraderlijk’ drankje.
Hij verspilt zijn woeste zaad
op de kropsla -

[Engels]

Every leaf bends
I can put my hand
into various hollows, the dogs
lick their way up the ditch
swallow the scent
of whatever they eat.

Always wanted to own
a movie theatre
called ‘The Moonlight’

What's playing at *The Moonlight*
she asked
leafily...

Men never trail away.
They sweat adjective
‘She fell into
his unexpected arms.’
He mixes a ‘devious’ drink.
He spills his maddened seed
onto the lettuce...

Escarpe

Hij ligt in bed, wakker, met zijn hand om haar linker onderarm. Het is vier uur 's nachts. Hij draait zich om, zijn ogen branderig tegen de nacht. Door het raam heen kan hij de kreek horen - die geen naam heeft. Gistermiddag liep hij langs het lage lijf van de kreek, met het overhangend hout van de Virginische ceder, naast biezen, mos en waterkers. Een grijsgroen lijf waarvan hij het samengestelde gebeente leert kennen als hij ertussendoor struikelt en loopt, op oude gympen. Zij was wat meer stroomopwaarts voor zichzelf op onderzoek uit en hij was alleen op verkenning en kroop nu onder een boom die ontworteld was en neergestort. In zijn volle lengte over een groot stuk kreek heen. Met zijn linkerhand houdt hij zich vast aan de wortels van de massieve stomp en glipt eronder, het witte water in dat tegen hem aandeint. Met een nat hemd volgt hij de spier in het water en glijdt snel voort onder de boom. In zijn dromen van vroeger moet dit voorgekomen zijn.

In de rivier zocht hij een houten brug die ze de vorige dag overgekomen waren. Hij loopt nu heel zeker, zijn witte schoenen stappen als vanzelf van stammetjes af, het diepe water in, door kiezels en waterkers die ze later eten op brood met kaas. Zij eet er al veel van op hun weg terug naar de hut. Hij draait zich om en zij verstijft, lachend, met waterkers in haar mond. Er zijn niet veel méér manieren waarop hij haar kan zeggen dat hij van haar houdt. Hij speelt hevige verontwaardiging en schreeuwt, maar ze kan hem niet horen boven het geluid van de voortploeterende kreek.

Hij houdt ook van het lijf van rivieren en zij weet het. Geef hem een kreek of riviertje en hij zal het volgen. Zal van de kant afstappen en tot zijn middel in het water zinken, waarbij het geluid van water en rots hem inkapselt in eenzaamheid. Het kabaal om hen heen vereist stilte als ze meer dan anderhalve meter van elkaar af zijn. Pas later als ze in een bad zitten met hun benen tegen elkaar, kunnen ze praten en dan dwaalt hun gesprek af naar familie, boeken, beste vrienden, de geschiedenis van Lewis en Clark, stukjes verleden die ze in elkaar passen. Maar voor het overige kapselt het kabaal van deze rivier hen in en nu loopt hij alleen met de geesten ervan, het geklets en geklater, de brekende twijg, en hoort alleen een afzonderlijk geluid als het klinkt op minder dan armslengte. Hij zoekt nu naar een naam.

Het is niet een naam voor een kaart - hij kent de argumenten van het imperialisme. Het is een naam voor hen, iets tijdelijks voor hun vocabulaire. Een code. Hij glipt onder de gevallen boom en houdt de cederwortel vast of het haar onderarm is. Hij laat zich even hangen en zijn lichaam wordt meegetrokken door het water dat stroomafwaarts gaat. Hij houdt die wortel net zo vast en om dezelfde reden. Hartkreek? Armrivier? schrijft hij, prevelt hij tot haar in het donker. Zijn lichaam glijdt heen en weer en hij hangt aan één arm, extatisch stuurloos, maar houdt zich nog vast. Dan plonst hij neer, raakt kiezels en houtflinters met zijn rug, waarbij het water zich sluit boven zijn hoofd als het ineenslaan van gehandschoende handen. Zijn ogen zijn open en nu duwt de rivier zelf hem overeind en hij is al drie meter stroomafwaarts en hij loopt weg van de schrik en de kou en stapt de zon in. De zon legt zijn kruiswoord, strooit zich uit over de hele draaiende lengte van deze rivier, zodat hij hitte of schaduw in kan stappen.

Hij denkt eraan waar zij is, waar zij een naam aan geeft. Vlak bij haar in het gras staan silene, havikskruid, wat onbekende blauwe bloemen. Hij staat heel stil en koud in de schaduw van lange bomen. Hij is ver genoeg gegaan op zoek naar een brug die hij niet gevonden heeft. Stroomopwaarts nu. Hij houdt de cederwortel vast zoals hij haar onderarm vasthoudt.

Haar huis

Omdat zij alleen woont, is haar huis het produkt van niets dan haarzelf en noodzaak. De noodzaak van het ouder worden en kinderen grootbrengen. Anderen zijn in haar leven verzeild geraakt, erin en er weer uit, en ze hebben haar veranderd, dingen toegevoegd, maar ik ben nooit in een huis geweest dat zo onthullend is voor karakter en periode als het hare. Het bevat degenen die zij kent en gekend heeft, en zij heeft van haar gehele reis de essentie gehouden. Toen ik haar leerde kennen, zag ik alleen maar háár en nu ze me vertrouwd wordt, herken ik de vaste trekjes.

Het probleem voor haar is weggaan. Ze zegt: ‘Gisteravond luisterde ik naar alles wat ik zo goed ken en ik stelde me voor dat ik over een jaar wakker zou worden en er zouden andere bomen staan.’ Stra-

ten, de zwaarte van zeelucht, bepaalde vogels die jouw heesters herkennen, ook dat houdt je vast, staat een vrijheid van gewoonte toe, is een huis.

*

Alles hier is mij vreemd, op jou na. En je kamer als een grijze bron, je kleerhangers boven de wasmachine waar je je halfnatte kleren aan hangt zodat je ze niet hoeft te strijken, de grijsgroene wanden van hout, het geheime laatje dat je geopend hebt toen je me twee jaar kende, om mij de oude Japanse pennen te laten zien. Dat alles heb ik lief. Al draag ik mijn eigen landschap mee in mezelf en mijn drie koffers. Maar dit is jouw vel geworden en bij het weggaan erken je dat.

Op bepaalde avonden, als ik niet de moeite heb genomen om lampen aan te steken, stoot ik mijn knieën tegen lage boekenkasten op plaatsen waar ze niet horen te staan. Maar jij laat je heup er met een soepel gewoontegebaar omheen draaien als je boeken of wasgoed draagt. Als je geblinddoekt door een huis kan lopen behoort het je toe. Jij beweegt je kalm als bloed in je eigen lichaam. Het is nog maar kort dat ik in staat ben om naast jou wakker te worden en zonder te kijken, haast in een droom, mijn hand uit te steken en precies te weten waar je schouder of je hart is - jij in jouw typische houding in dit bed van jou dat wij delen. En soms heeft dat op kennis geleken. Alsof jij een blauwdruk bent van je huis.

Drie gedichten
Al Purdy[*]
(Vertaling Peter Verstegen)

Bomen aan de poolcirkel
(Salix Cordifolia - kruipwilg)

Ze meten 45 centimeter
of nog minder
kruipen onder rotsen
onderdanig tegen het mos rondom
buigen en kronkelen om te ontkomen
maken zich klein,
weten zich steeds weer anders te verbergen
Laffe bomen
ik ben kwaad als ik ze
zo zie
niet trots op wat ze zijn
maar buigend voor het weer
ze nemen zich in acht
kijken bezorgd naar de lucht
bang om zich bloot te geven
als een Victoriaans echtpaar

Ik denk aan machtige Douglas-sparren
ik zie hoge esdoorns die groen wuiven
en eiken als goden in najaarsgoud
de hele horizon rimboedonker
en ik diep gebukt onder die durende nacht
Maar dit hier
zelfs voor de dwergheesters van Ontario
een aanfluiting.
Laffe bomen

Trees at the arctic circle
(Salix Cordifolia - Ground Willow)

They are 18 inches long
or even less
crawling under rocks
groveling among the lichens
bending and curling to escape
making themselves small
finding new ways to hide
Coward trees
I am angry to see them
like this
not proud of what they are
bowing to weather instead
careful of themselves

* *Al Purdy werd geboren in Wooler, Ontario, in 1918; in de oorlog diende hij, net als Norman Levine, in de RCAF. Purdy heeft veel gereisd en behalve poëzie ook essays en hoorspelen geschreven. In 1965 ontving hij de Governor General's Award voor zijn bundel 'The Cariboo Horses'. Zijn gedichten zijn vaak autobiografische verkenningen met een grote geladenheid.*

worried about the sky
afraid of exposing their limbs
like a Victorian married couple

I call to mind great Douglas firs
I see tall maples waving green
and oaks like gods in autumn gold
the whole horizon jungle dark
and I crouched under that continual night
But these
even the dwarf shrubs of Ontario
mock them
Coward trees

[Nederlands]

En toch - en toch -
hun zaaddoosjes glimmen
als sierlijke grijze oorknoppen
hun blad is geaderd en verwikkeld
als een kleine parka
Ze hebben zo'n drie maanden de tijd
om te zorgen dat de soort voortbestaat
en daar zijn ze mee in de weer
geen mensenmening die ze dwars zit
ze graven zich in het hier en nu
sturen hun wortels omlaag omlaag
En weet je waar ik nu aan denk
    ruim een halve meter diep
raken die wortels de permafrost
ijs dat altijd ijs blijft
en daar voeden ze zich mee
ze gebruiken de dood om in leven te blijven

Ik zie dat ik me liet meeslepen
in mijn hoon voor de dwergboom
een dwaas in mijn oordeel
De waardigheid te ontnemen aan
    welk organisme dan ook
zelfs als het niets begrijpt van
    de honende woorden
is het leven zelf goedkoop maken
en jezelf benoemen tot pontifex maximus
    van niets
Ik ben dom geweest in een gedicht
ik laat het gedicht precies zo
laat de domheid blijven
zoals de bomen
in een gedicht
de dwergbomen van Baffin Island

[Engels]

And yet - and yet-
their seed pods glow
like delicate grey earrings
their leaves are veined and intricate
like tiny parkas
They have about three months
to make sure the species does not die
and that's how they spend their time
unbothered by any human opinion
just digging in here and now
sending their roots down down down
And you know it occurs to me
    about 2 feet under
those roots must touch permafrost
ice that remains ice forever

and they use it for their nourishment
they use death to remain alive

I see that I've been carried away
in my scorn of the dwarf trees
most foolish in my judgments
To take away the dignity
    of any living thing
even tho it cannot understand
    the scornful words
is to make life itself trivial
and yourself the Pontifex Maximus
    of nullity
I have been stupid in a poem
I will not alter the poem
but let the stupidity remain permanent
as the trees are
in a poem
the dwarf trees of Baffin Island

De heuvels over in de regen, schat

Wij lopen terug van de Viking-opgraving,
die dateert van tien eeuwen her
(het moet zo'n zes kilometer zijn)
en de regen slaat op ons neer,
doorweekt onze kleren,
loopt in onze schoenen,
maakt witte vouwen in onze huid,
maakt halfvergaan zeewier van ons haar:
en ik bedenk zuur dat verdrinken op land
een verdomd trage manier is van doodgaan.
Ik loop sneller dan mijn vrouw,
moet dan stoppen en op haar wachten:
‘Het is niet ver meer,’
zeg ik bemoedigend,
en merk dat ons huwelijksleven
in geweld dreigt te eindigen,
te oordelen naar haar uitdrukkingloze uitdrukking.
Dan ploeter ik weer voorop
en wacht in de modder tot ze bij is,
en denk OK, ik zal iets complimenteus zeggen:
‘Je bent een reuze sexy zeemeermin, schat!’
Dat valt ook niet goed,
en ze kijkt me woest aan als een wijfjesvampier
die moeilijk weerstand biedt aan verleiding:
dan is het zover dat ik alles vergeten ben
over de regen,
een verbale retirade
probeer te fabriceren,
een waterproef sportautootje.
Ongeveer een half uur later
soppen we ellendig ons kamp binnen,
pellen ons uit als witte verschrompelde naaktslakken
die met hun horentjes naar elkaar zwaaien,
koude seksloze voelsprieten
die het bespottelijke medeschepsel peilen -
En ik begin me te realiseren
dat je een brede glimlach niet kan gebruiken
als pleister of tegengif tegen de werkelijkheid,

Over the hills in the rain, my dear

We are walking back from the Viking site,
dating ten centuries ago
(it must be about four miles),
and rain beats an us,
soaks our clothes,
runs into our shoes,
makes white pleats in our skin,
turns hair into decayed seaweed:
and I think sourly that drowning
on land is a helluva slow way to die.

I walk faster than my wife,
then have to stop and wait for her:
‘It isn't much farther,’
I say encouragingly,
and note that our married life
is about to end in violence,
judging from her expressionless expression.
Again I slop into the lead.
then wait in the mud till she catches up.
thinking, okay, I'll say something complimentary:

‘You sure are a sexy lookin mermaid dear!’
That don't go down so good either.
and she glares at me like a female vampire
resisting temptation badly:
at which point I've forgotten
all about the rain,
trying to manufacture
a verbal comfort station,
a waterproof two-seater.
We squelch miserably into camp
about half an hour later,
strip down like white shrivelled slugs,
waving snail horns at each other,
cold sexless antennae
assessing the other ridiculous creature -
And I begin to realize
one can't use a grin like a bandaid
or antidote for reality.

[Nederlands]

in elk geval niet altijd:
en misschien kwetst het mijn ijdelheid
te weten dat ze met mij te doen heeft,
zij te doen heeft met *mij*,
en ik weet niet waarom:
maar een dwaas zijn
is zo nu en dan
mijn geluk.

[Engels]

at least not all the time:
and maybe it hurts my vanity
to know she feels sorry for me,
she's sorry for *me*,
and I don't know why:
but to be a fool
is sometimes
my own good luck.

(Vertaling Peter Verstegen en Pleuke Boyce)
Autopsie van de liefde

Als het zou gebeuren dat je stierf
zou men kunnen zeggen dat ik je liefhad:
liefde is absoluut zoals de dood,
het een getuigt niet valselijk tegen het ander -
Maar jij leeft verder.

Nee, lief heb ik je niet
  'k haat die term,
die privé-tirannie in een publieke klank,
je vrijheid is de jouwe, niet van mij:
maar houd mijn eigen waanzin als een zwaard vast
en steek het in je lichaam heel de nacht.

Als dood van ons gebeente niets dan been laat,
vieren we nu het vlees, en vlees dat dronken-zoet is
als bekers wijn in een bedrieglijk maanlicht:
reik eens omhoog en draai het maanlicht uit,
en mogelijk is het er ook nooit geweest,
beloof me daarom nooit iets:
reik naar mij door het donker met je hand,
reik naar mij door de afstand van de nacht,
en raak het roerende moment nog éénmaal aan
  voordat je inslaapt -

Necropsy of Love

If it came about you died
it might be said I loved you:
love is an absolute as death is,
and neither bears false witness to the other -
But you remain alive.

No, I do not love you
  hate the word,
that private tyranny inside a public sound,
your freedom's yours and not my own:
but hold my separate madness like a sword,
and plunge it in your body all night long.

If death shall strip our bones of all but bones,
then here's the flesh, and flesh that's drunken-sweet
as wine cups in deceptive lunar light:
reach up your hand and turn the moonlight off,
and maybe it was never there at all,
so never promise anything to me:

but reach across the darkness with your hand,
reach across the distance of tonight,
and touch the moving moment once again
  before you fall asleep -

Twee gedichten
*Joe Rosenblatt**
(Vertaling Peter Verstegen)

De spin

In zijn gehaakte ambassade
fêteert de spinnende butler
de damesvliegen -
als het monster van zijn operette voedt
hij zich met een halfverteerde hommel.

De spinnende butler
voelt de vangdraden van zijn planeet -
trillingen zetten hem in draf
op acht allegro vingers:
't is altijd etenstijd - er is
geen ijskast daar in de lucht.

The Spider

In his crocheted embassy
the spinning butler
entertains the lady flies -
monster of his operetta, he
feeds upon a half digested bumblebee.

The spinning butler
feels the guide wires of his planet -
vibrations will send him scampering
on eight allegro fingers:
mealtime is anytime - there's
no refrigerator in that sky.

Tragedie

Gekleed in een kleine
van snit ongewone
smoking
van geel en zwart
wordt een bij aangetrokken door een magnetische bloesem

en verdrinkt in de nectar.

Maar nog tragischer is het geval
van de stille vlinder
die een afdruk van een

* *Joe Rosenblatt werd in 1933 in Toronto geboren. Hij kreeg de Governor General's Award voor zijn verzamelbundel 'Top Soil' in 1976. De twee hier opgenomen gedichten zijn typerend voor Rosenblatts voorliefde voor klein gedierte. Rosenblatt heeft veel geëxperimenteerd met de typografische vorm.*

zonnevlek met vleugels
op de pagina achterliet

toen ik mijn boek sloot.

Tragedy

Dressed in a tiny
unconventional
dinner jacket
of yellow and black
a bee is drawn to a magnetic blossom

and drowns in the nectar.

Yet more tragic is the case
of the silent butterfly
who left an imprint
of a sun-spot with wings
on a page

when I closed the book.

Acht peren
Raymond Souster[*]
(Vertaling Charles Forceville)

Daar neergezet
in het grote raamdecor
om de morgen-
en middagzon op te vangen,

acht geelgroene
licht bolvormige &
zeer plechtige peren

houden stug vol
blijven hard

uit vrees voor onze
gulzige gebitten
die watertanden hun huidjes
te doorboren, diep
te delven in hun hemels sap.

Acht peren
liggen daar in het raam

de zon te haten
te vechten tegen de tijd
die alles tot rijpheid brengt.

Eight Pears

Placed there
in the big picture-window
to catch the morning
and afternoon sun.

eight yellow-green
slightly rotund &
very solemn pears

continue to be stubborn
stay hard

fearing our greedy
two sets of teeth
eager to pierce their skins
dig deep into heavenly juices.

Eight pears
sit there in that window

* *Raymond Souster werd in Toronto geboren, in 1921. Evenals Norman Levine en Al Purdy diende hij gedurende de oorlog in de RCAF. Samen met Irving Layton (en Louis Dudek) stichtte hij de invloedrijke Contact Press, die veel poëzie zou uitgeven. Naast zijn literaire werk was Souster accountant. Zijn 'Collected Poems' verschijnen sinds 1980, in vier delen.*

hating the sun
& fighting time
that ripens everything.

19[...]

Ik had het raam open
Colleen Thibaudeau[*]
(Vertaling Charles Forceville)

Ik had
het raam open
om mijn Matisse
eens goed te luchten,

toen plotseling een gouden kalebas
(vanuit de linkerhoek vlak bij de lijst)
in een gele vogel verlijsterde
en verschalkt werd door mijn kat.

Ik was ontzet,
vreesde een blinde vlek,
maar de kleinste hand van mijn kleinste kind
paste in de open plek;

en nu laat ik dit gouden meisje
onder een baldakijn van mandolinen
en flessevormen ernstig
haar schemerige rol uitspelen.

I had the window open

I had
the window open, giving
my Matisse
a good shaking,

when, suddenly (from the l.h. corner
near the frame) a golden gourd
throstled into a yellow bird
and was nabbed by my cat.

I was aghast
lest there be a space,
but my smallest child's smallest hand
fitted the place;

and now I have this golden girl
under a canopy of mandolins
and bottle shapes, seriously
playing out her very shady role.

* *Colleen Thibaudeau werd geboren in Toronto, 1925. Haar bekendste bundels zijn 'My Granddaughters Are Combing Out Their Long Hair' (1978) en 'The Martha Landscapes' (1984):*